

Lahjonta kansainvälisessä liiketoiminnassa

Sääntelyn, soveltamiskäytännön ja koulutuksen nykytila ja muutostarpeet

Kirsi-Maria Halonen, Minna Kimpimäki, Kai Kotiranta, Anssi Kärki, Jenna Piippo, Tirmash Ramezan

VALTIONEUVOSTON SELVITYS- JA
TUTKIMUSTOIMINNAN JULKAISUSARJA 2022:11

tietokayttoon.fi

Lahjonta kansainvälisessä liiketoiminnassa

Säätelyn, soveltamiskäytännön ja
koulutuksen nykytila ja muutostarpeet

Kirsi-Maria Halonen – Minna Kimpimäki – Kai Kotiranta –
Anssi Kärki – Jenna Piippo – Tirnash Ramezan

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Valtioneuvoston kanslia

This publication is copyrighted. You may download, display and print it for Your own personal use. Commercial use is prohibited.

ISBN pdf: 978-952-383-198-8

ISSN pdf: 2342-6799

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2022

Lahjonta kansainvälisessä liiketoiminnassa Sääntelyn, soveltamiskäytännön ja koulutuksen nykytila ja muutostarpeet

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:11

Julkaisija Valtioneuvoston kansila

Tekijä/t Kirsi-Maria Halonen – Minna Kimpimäki – Kai Kotiranta – Anssi Kärki – Jenna Piippo –
Tirnash Ramezan

Kieli suomi **Sivumäärä** 306

Tiivistelmä Käsillä oleva tutkimus liittyy Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan vuoden 2021 haussa haettavana olleeseen teemaan ”Ulkomaisten lahjusrikosten todisteluvaatimusanalyysi ja kansainvälinen vertailu”. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten lahjusrikossäännöksiä on sovellettu kotimaisessa ja vertailumaiden – Ruotsin, Norjan, Tanskan, Saksan, Sveitsin, Yhdistyneen kuningaskunnan ja Yhdysvaltojen – oikeuskäytännössä, erityisesti kansainväliseen liiketoimintaan liittyvää ulkomaisen virkamiehen lahjontaa koskeneissa tapauksissa. Lisäksi tavoitteena oli selvittää lahjusrikoksia koskevan koulutuksen nykytilaa ja siihen liittyviä kehittämistarpeita. Koulutusta koskevaa tietoa kerättiin tuomareille, syyttäjiille ja rikostutkijoille suunnatulla kyselyllä sekä kyselyä täydentäneillä asiantuntijahaastatteluilla.

Tutkimus osoittaa, että kehittämisen tarvetta on niin lainsäädännössä ja soveltamiskäytännössä kuin tarjolla olevassa koulutuksessakin. Kyse on laajasta ja monimutkaisesta sääntelykokonaisuudesta, joka on monilta osin tulkinnanvarainen ja johon liittyvät vakiintuneet tulkinnat eivät kaikilta osin vastaa kansainvälisiä veloitteita. Siksi myös tilanteen korjaamiseksi tarvitaan moninaisia toimenpiteitä – lainmuutoksia, koulutuksen ja tukimateriaalin kehittämistä sekä laintulkintaa ja näytön arviointia ohjaavaa oikeuskäytäntöä. Myös oikeushenkilön vastuuta olisi syytä korostaa enemmän oikeusprosessissa niin esitutkinnassa ja syyteharkinnassa kuin tuomioistuinkäsittelyssäkin.

Klausuuli Tämä julkaisu on toteutettu osana valtioneuvoston selvitys- ja tutkimussuunnitelman toimenpanoa. (tietokayttoon.fi) Julkaisun sisällöstä vastaavat tiedon tuottajat, eikä tekstisisältö välttämättä edusta valtioneuvoston näkemystä.

Asiasanat korruptio, lahjonta, lainsäädäntö, oikeuskäytäntö, koulutus, tutkimus, tutkimustoiminta

ISBN PDF 978-952-383-198-8

ISSN PDF 2342-6799

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-198-8>

Mutor i internationell näringsverksamhet

Den nuvarande tillståndet och ändringsbehoven av reglering, tillämpningspraxis och utbildning

Publikationsserie för statsrådets utrednings- och forskningsverksamhet 2022:11

Utgivare Statsrådets kansli

Författare Kirsi-Maria Halonen – Minna Kimpimäki – Kai Kotiranta – Anssi Kärki – Jenna Piippo –
Tirnash Ramezan

Språk finska **Sidantal** 306

Referat Den föreliggande undersökningen ansluter sig till Statsrådets utrednings- och forskningsverksamhets tema av år 2021 "bevisföringskravanalys och internationell jämförelse av utländska mutbrott". Studiens syfte var att utreda hur mutbrottsbestämmelser har tillämpats i inhemska och jämförelseländernas – Sveriges, Norges, Danmarks, Tysklands, Schweiz, Storbritanniens och Förentastadernas – rättspraxis, speciellt i fall som gäller mutor av utländska tjänstemän relaterade till internationell näringsverksamhet. Dessutom var syftet att utreda nuläge och utvecklingsbehov av utbildningen inom mutbrott. Informationen gällande utbildningen samlades in genom en enkät till domare, åklagare och kriminalpolis och genom expertintervjuer som kompletterade enkäten.

Undersökningen visar att det finns både behov att utveckla lagstiftningen och tillämpningspraxisen samt den tillgängliga utbildningen. Det är fråga om en bred och kompletterad regleringshelhet som på många hänseenden är tvetydig, och de etablerade tolkningar som hänger sig till detta inte motsvarar internationella ansvar. Därför behövs det mångfaldiga åtgärder även för att korrigera situationen – lagändringar, utveckling av utbildning och stödmaterial samt rättspraxis som styr lagtolkning och bevisutvärdering. Det bör också betona mer ansvaret av en juridisk person i rättsprocessen såväl i förundersökningen och i åtalsprövningen som i domstolsbehandlingen.

Klausul Den här publikation är en del i genomförandet av statsrådets utrednings- och forskningsplan. (tietokaytoon.fi) De som producerar informationen ansvarar för innehållet i publikationen. Textinnehållet återspeglar inte nödvändigtvis statsrådets ståndpunkt

Nyckelord korruption, muta, lagstiftning, rättspraxis, utbildning, forskning, forskningsverksamhet

ISBN PDF 978-952-383-198-8

ISSN PDF 2342-6799

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-198-8>

Bribery in international business

The current state and reformation needs in regulation, application practice, and education

Publications of the Government's analysis, assessment and research activities 2022:11

Publisher Prime Minister's Office

Author(s) Kirsi-Maria Halonen – Minna Kimpimäki – Kai Kotiranta – Anssi Kärki – Jenna Piippo –
Tirnash Ramezan

Language Finnish **Pages** 306

Abstract The study relates to the research theme "Evidence requirement analysis and an international comparison of foreign bribery offences" in the 2021 call for applications put forth by the Government's joint Analysis, Assessment and Research Activities. The purpose of the study was to investigate the application of bribery offence regulation in the legal practice of Finland and the countries of comparison – Sweden, Norway, Denmark, Germany, Switzerland, United Kingdom, and United States – particularly in cases concerning the international business-related bribery of a foreign official. Another aim was to learn about the present state of education on bribery offences and the related development needs. Knowledge on the state of education was collected through a survey involving judges, prosecutors, and criminal investigators and through supplementary interviews with experts.

The study shows that there is a need to develop the supply of education as well as legislation and application practice. The issue at hand concerns an extensive and complex aggregate of regulation that is to a great extent open to interpretation and involves established interpretations that do not fully comply with international obligations. Therefore, diverse measures are also needed to remedy the situation: changes in legislation, development of education and supportive material, and legal practice that guides interpretation of the law and evaluation of evidence. The responsibility of a legal person should also be further emphasised during the legal process in the pretrial investigation, consideration of charges, and court proceedings.

Provision This publication is part of the implementation of the Government Plan for Analysis, Assessment and Research. (tietokaytoon.fi) The content is the responsibility of the producers of the information and does not necessarily represent the view of the Government.

Keywords corruption, bribery, legislation, legal practice, education, research, research activities

ISBN PDF 978-952-383-198-8 **ISSN PDF** 2342-6799

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-198-8>

Sisältö

Lyhenteet	13
1 Johdanto	14
1.1 Tukimuksen tavoitteet, metodi ja rakenne	14
1.2 Lahjontarikollisuus Suomessa	17
1.3 Lahjontarikoksia koskevat kansainväliset ja eurooppalaiset sopimusvelvoitteet	20
1.3.1 OECD	20
1.3.2 Lahjontaa koskevat Euroopan unionin asiakirjat	21
1.3.3 Lahjontaa koskeva Euroopan neuvoston sopimus	22
1.3.4 Lahjontaa koskevat Yhdistyneiden Kansakuntien sopimukset	24
1.4 OECD:n maaraportti 2017	25
1.5 Suomen rikoslainsäädäntö	26
1.5.1 Virkamiesten ja kansanedustajien lahjonta	26
1.5.2 Lahjominen elinkeinotoiminnassa	32
1.6 Lahjusrikokset talousrikoskontekstissa	34
1.6.1 Talousrikoksia vai virkarikoksia?	34
1.6.2 Tahallisuus ja tahallisuuden näyttäminen talousrikostapauksissa	37
1.6.2.1 Tahallisuus Suomen rikosoikeudessa	37
1.6.2.2 Talousrikostahallisuus	40
1.6.3 Talousrikokset ja oikeushenkilön rangaistusvastuu	41
2 Kansalliset lahjusrikostapaukset	43
2.1 Korkeimman oikeuden tuomiot	43
2.1.1 Korkeimman oikeuden oikeuskäytäntö lahjusrikostapauksissa	43
2.1.2 KKO 1996:67	44
2.1.3 KKO 1997:33	46
2.1.4 KKO 2016:39	48
2.1.5 Johtopäätökset näytön arvioinnista korkeimman oikeuden ratkaisuihin	51
2.1.5.1 Tosiasia- ja oikeuskysymykset	51

2.1.5.2	Oliko kyseessä lahjusrikossäännöksissä tarkoitettu lahja tai muu etu?	51
2.1.5.3	Liityntä ja vaikutus toimintaan palvelussuhteessa	52
2.1.5.4	Tahallisuus	54
2.2	Hovioikeuksien tuomiot muissa kuin kansainvälisiin liikesuhteisiin liittyvissä tapauksissa	56
2.2.1	Tapausaineisto	56
2.2.2	Lahjuksen antaminen ja/tai lahjuksen ottaminen luettu syyksi hovioikeudessa	58
2.2.2.1	HHO R 09/375	58
2.2.2.2	HHO R 15/2302	59
2.2.3	Tuomio lahjusrikkomuksesta hovioikeudessa	62
2.2.3.1	HHO R 12/2341	62
2.2.3.2	HHO R 17/2013	63
2.2.3.3	VHO R 18/767	70
2.2.4	Lahjusrikossyytteet hylätty hovioikeudessa	72
2.2.4.1	IHO R 12/249	72
2.2.4.2	HHO R 12/1702	73
2.2.4.3	HHO R 14/2469	76
2.2.4.4	THO R 16/1317	78
2.2.5	Yhteenveto kotimaiseen lahjontaan liittyvistä tuomioista	79
2.2.5.1	Yleistä	79
2.2.5.2	Lahjonnan kohteena olleen henkilön virkamiesasema	79
2.2.5.3	Lahja tai muu etu	80
2.2.5.4	Edun vastaanottaja	83
2.2.5.5	Sidos toimintaan palvelussuhteessa	84
2.2.5.6	Edun vaikutus sen saajan toimintaan	86
2.2.5.7	Tahallisuus	87
2.2.5.8	Lahjuksen ottaminen vai lahjusrikkomus	88
2.2.5.9	Kvalifiointiperusteet	89
2.2.5.10	Virkamiesten lahjonnan ja elinkeinoelämän lahjusrikosten välinen rajanveto	93
2.3	Käräjä- ja hovioikeuksien tuomiot kansainvälisiin liikesuhteisiin liittyvissä tapauksissa	95
2.3.1	Kansainväliseen liiketoimintaan liittyvä tapausaineisto	95
2.3.2	Helsingin KO R 12/3428	97

2.3.3	THO R 11/1764	98
2.3.4	Kanta-Hämeen KO R 12/1507	100
2.3.5	Vaasan HO R 13/503	103
2.3.6	THO R 15/1050	105
2.3.7	Yhteenveto kansainväliseen liiketoimintaan liittyvistä tuomioista	107
2.3.7.1	Yleistä	107
2.3.7.2	Lahjonnan kohteena olleen henkilön virkamiesasema	107
2.3.7.3	Lahja tai muu etu	108
2.3.7.4	Edun antaja ja vastaanottaja sekä vastaanottajan tietoisuus	109
2.3.7.5	Sidos toimintaan palvelussuhteessa ja edun vaikutus sen saajan toimintaan	111
2.3.7.6	Tahallisuus	112
2.3.7.7	Näytön arvioinnista	115
2.3.7.8	Kvalifiointiperusteet	120
2.3.7.9	Oikeushenkilön rangaistusvastuu	121
2.3.7.10	Menettämisseuraamukset	126
2.3.7.11	Oikeushenkilön vastuun merkitys lahjusrikostapauksissa	128
2.3.7.12	OECD:n Suomea koskevat suositukset	129
2.4	Kansalliseen oikeuskäytäntöön liittyvät johtopäätökset ja suositukset	133

3 Vertailumaiden lainsäädäntö ja oikeuskäytäntö..... 137

3.1	Ruotsi	137
3.1.1	Lainsäädäntö	137
3.1.2	Oikeuskäytäntö	141
3.1.2.1	Svea hovrätt B 831-04	141
3.1.2.2	Solna tingsrätt B 913-13	142
3.1.2.3	Svea hovrätt B 8447-16	143
3.1.2.4	Stockholms tingsrätt B 1282-17	144
3.1.2.5	Svea hovrätt B 2892-19	145
3.1.3	Yhteenveto	147
3.2	Norja	150
3.2.1	Säännökset	150
3.2.2	Oikeuskäytäntö	152

	3.2.2.1	Trondheim TR.....	152
	3.2.2.2	HR-2013-01394-A.....	153
	3.2.2.3	HR-2017-1776-A.....	155
	3.2.2.4	Rangaistusmääräysmenettelyssä ratkaistut tapaukset	157
	3.2.3	Yhteenveto	159
3.3		Tanska	161
	3.3.1	Säännökset ja soveltamiskäytäntö	161
	3.3.2	Yhteenveto	164
3.4		Saksa	165
	3.4.1	Säännökset.....	165
	3.4.2	Oikeuskäytäntö.....	168
	3.4.2.1	BGH 2 StR 587/07	168
	3.4.2.2	LG München I, 6 KLS 565 Js 122815/11.....	170
	3.4.2.3	BGH 1 StR 336/13	173
	3.4.2.4	Tuomioneuvottelumenettelyssä määrätyt yhteisösakot	174
	3.4.3	Yhteenveto	175
3.5		Sveitsi.....	178
	3.5.1	Säännökset.....	178
	3.5.2	Oikeuskäytäntö.....	180
	3.5.2.1	Tribunal pénal fédéral SK.2014.24.....	180
	3.5.2.2	Bundesstrafgericht SK.2015.17	180
	3.5.2.3	Bundesstrafgericht SK.2014.33	181
	3.5.2.4	Tribunal pénal fédéral SK.2018.38.....	181
	3.5.2.5	Rangaistusmääräys- ja hyvitysmenettelyssä määrätyt seuraamukset.....	182
	3.5.3	Yhteenveto	184
3.6		Yhdistynyt kuningaskunta.....	185
	3.6.1	Aluksi	185
	3.6.2	Soveltamisala	186
	3.6.3	Lahjuksen antaminen	187
	3.6.4	Lahjuksen ottaminen	189
	3.6.5	Ulkomaisen virkamiehen lahjonta.....	190
	3.6.6	Lahjonnan ehkäisyn laiminlyönti.....	192
	3.6.7	Rangaistukset.....	196

3.6.8	Relevantti oikeuskäytäntö.....	198
3.6.8.1	Standard Bank	198
3.6.8.2	Sweett Group	199
3.6.8.3	Sarclad Ltd/XYZ Ltd	199
3.6.8.4	Rolls-Royce.....	200
3.6.8.5	Director of the Serious Fraud Office v Airbus SE.....	202
3.6.9	Yhteenveto	202
3.7	Yhdysvallat.....	205
3.7.1	Aluksi.....	205
3.7.2	Henkilöllinen soveltamisala	207
3.7.3	Kielletyt toimet	210
3.7.4	Ulkomainen virkamies	214
3.7.5	Välikäden käyttö	215
3.7.6	Nopeuttavien maksujen poikkeus.....	217
3.7.7	Oikeudenvastaisuuden poistavat tekijät	218
3.7.8	Rangaistussäännökset	220
3.7.9	Keskeinen oikeuskäytäntö.....	221
3.7.9.1	United States v. Kay 359 F.3d 738 (5th Cir. 2004)	221
3.7.9.2	United States v. Kozeny 667 F.3d 122 (2d Cir. 2011).....	221
3.7.9.3	United States v. Aguilar 783 F. Supp. 2d 1108 (C.D. Cal. 2011).....	223
3.7.9.4	S.E.C. v. Jackson 908 F.Supp.2d 834 (2012).....	224
3.7.9.5	United States v. Esquenazi, 752 F.3d 912, 920-33 (11th Cir. 2014)	225
3.7.9.6	United States v. Hoskins 902 F.3d 69 (2d Cir. 2018).....	226
3.7.9.7	United States v. Firtash 392 F. Supp. 3d 872 (N.D. Ill. 2019).....	228
3.7.9.8	United States v. Ng Lap Seng No. 18-1725 (2d Cir. 2019)	229
3.7.10	Yhteenveto	230
3.8	Johtopäätökset ulkomaisesta oikeuskäytännöstä	232
3.8.1	Säännösten muotoilu ja ulkomaisen virkamiehen käsite	232
3.8.2	Välittäjien käyttö	235
3.8.3	Oikeushenkilön rangaistusvastuu ja menettämisseuraamukset.....	236

4	Lahjusrikoksia käsittelevä koulutus	239
4.1	Kyselytutkimus Lahjusrikokset oikeuskäytännössä -tutkimushankkeeseen liittyen	239
4.1.1	Kyselyn tausta	239
4.1.2	Yhteenveto kaikista vastauksista	240
	4.1.2.1 Perustiedot	240
	4.1.2.2 Koulutus	243
	4.1.2.3 Materiaalit ja tuki lahjontarikosten käsittelyssä	246
4.2	Haastattelut	247
4.2.1	Nykytila	247
4.2.2	Koulutuksen kehittäminen	251
4.2.3	Erikoistuminen	255
4.3	Yhteenveto	257
5	Johtopäätökset ja kehittämissuosituksset	262
5.1	Yleiset huomiot	262
5.2	Lahjusrikossääntelyä koskevat huomiot ja suositukset	263
5.3	Näyttökysymyksiin liittyvät havainnot ja suositukset	265
5.4	Oikeushenkilön vastuuta koskevat havainnot ja suositukset	267
5.5	Kansainväliseen vertailuun liittyvät huomiot	268
5.6	Koulutusta koskevat huomiot ja suositukset	271
5.7	Lopuksi	273
	Liitteet	275
	Lähteet	286

LUKIJALLE

Tämän hankkeen alkaessa helmikuussa 2021 emme tienneet, millaisille poluille tutkimustyö meidät johdattaisi. Pääsimme mielenkiintoiselle matkalle lahjonnan maailmaan. Matkan aikana havaitsimme, ettei se kuva lahjonnasta, joka julkaistun kotimaisen oikeuskäytännön pohjalta syntyy – kuva, jossa lahjonta on ennen kaikkea kotimaisille virkamiehille tarjottavia matkoja ja kestitystä – ole lainkaan koko kuva lahjonnasta. Lahjonnassa voi olla kyse myös kansainväliseen liiketoimintaan liittyvästä ulkomaisten virkamiesten lahjonnasta, jota toteutetaan osana oikeushenkilöiden taloudellista toimintaa. Kävi ilmeiseksi, ettei Suomen lahjusrikossääntely ja -käytäntö ole helposti sovellettavissa tällaiseen, usein erilaisia välittäjiä käyttäen toteutettuun toimintaan.

Emme ole tehneet tutkimustamme yksin ja siksi haluammekin tässä yhteydessä kiittää kaikkia tutkimustyötämme tukeneita tahoja. Kiitos asiantuntevalle ohjausryhmälle, Juuso Oilingille, Jouko Huhtamäelle, Juha Tuoviselle ja Juha Keräselle, tutkimustyön aikana saamistamme arvokkaista kommentteista ja huomioista. Kiitos myös Jussi Matikkalalle tutkimuksen käsikirjoituksen lukemisesta ja asiantuntevasta kommentoinnista. Erityisesti haluamme kiittää haastateltavaksi lupautuneita Kaarlo Hakamiestä, Ritva Sahavirtaa ja Ismo Siltamäkeä sekä kaikkia niitä asiantuntijoita, jotka muiden työkiireidensä ohella käyttivät aikaansa vastatakseen kyselyymme. Tutkimuksen viimeistelyssä on avustanut Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunnan Paradigma-opiskelijaryhmä ja sen vetäjä Mikko Piira, jotka myös ansaitsevat kiitoksemme.

Tämä tutkimustyö on nyt tullut päätökseensä, mutta toivomme, ettei kyseessä ole päätepiste, vaan vain yksi pala pohjatyötä laajemmassa ja monimuotoisessa prosessissa, jonka tavoitteena on kehittää lahjusrikoksia koskevaa lainsäädäntöä, oikeuskäytäntöä ja koulutusta entistä tehokkaammaksi ja toimivammaksi.

Minna Kimpimäki, koko tutkimusryhmän puolesta

Helmikuu 2022

Lyhenteet

BGBI	Bundesgesetzblatt
BGH	Bundesgerichtshof
BrB	Brottsbalken
CEPOL	European Union Agency for Law Enforcement Training
DOJ	Department of justice
EU	Euroopan unioni / European Union
HD	Högsta domstolen
HE	Hallituksen esitys
HHO	Helsingin hovioikeus
HO	Hovioikeus
IHO	Itä-Suomen hovioikeus
GRECO	Group of States against Corruption
KKO	Korkein oikeus
KO	Käräjäoikeus
MOJ	Ministry of justice
OK	Oikeudenkäymiskaari (1.1.1734/4)
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
Ot.prp	Odelstingsproposisjon
OWiG	the Administrative Offence Act
OYL	Osakeyhtiölaki (21.7.2006/624)
Prop	Regeringens proposition
RAY	Raha-automaattiyhdistys
RL	Rikoslaki (39/1889)
SEC	United States Securities and Exchange Commission
SopS	Suomen säädöskokoelman sopimussarja
SOU	Statens offentliga utredning
StGB	Strafgesetzbuch
StPO	Strafprozeßordnung
U.S.C	the United States Code
UWG	Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb
THO	Turun hovioikeus
VN TEAS	Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta
YK	Yhdistyneet Kansakunnat
YOS	Yhteistyö oikeus- ja sisäasioissa

1 Johdanto

1.1 Tukimuksen tavoitteet, metodi ja rakenne

Käsillä oleva tutkimus on rahoitettu Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan vuoden 2021 haussa myönnettyllä määrärahalta. Tutkimus liittyy kyseisessä määräraha-haussa haettavana olleeseen teemaan ”Ulkomaisten lahjusrikosten todisteluvaati-musanalyysi ja kansainvälinen vertailu”. Tällä teemalla on kytkeä Sanna Marinin hallituksen hallitusohjelman strategiseen kokonaisuuteen ”Turvallinen oikeusvaltio Suomi, sen kehittäminen ja puolustuspolitiikka”. Hanke liittyy etenkin hallitusohjelman kirjaukseen, jonka mukaan hallitus pyrkii kehittämään edelleen oikeusvaltiota, sekä tähän liittyviin laadukkaan lainsäädännön ja toimivien oikeusprosessien edistämistä koskeviin tavoitteisiin.¹ Yhteys on luonteva sillä, kuten Euroopan neuvoston lahjontaa koskevan sopimuksen johdannossa todetaan, lahjonta on uhka oikeusvaltioperiaat-teelle, demokratialle, ihmisoikeuksille, hyvälle hallinnolle, oikeudenmukaisuudelle ja yhteiskunnalliselle tasa-arvolle. Lisäksi sen katsotaan vääristävän kilpailua, estävän taloudellista kehitystä ja vaarantavan demokraattisten instituutioiden vakauden ja yhteiskunnan moraalisen perustan.

Lahjontaa koskevia kriminalisointivelvoitteita on asetettu useissa kansainvälisissä ja eurooppalaisissa sopimuksissa, joihin Suomikin on sitoutunut. Näitä sopimuksia ja niiden keskeisiä velvoitteita käydään läpi jäljempänä tässä johdantoluvussa. Tämän tutkimuksen kannalta erityisen keskeinen on OECD:n kansainvälisissä liikesuhteissa tapahtuvan ulkomaisiin virkamiehiin kohdistuvan lahjonnan torjumiseksi tehty yleissopimus (Sops 14/1999), johon Suomi liittyi vuonna 1999. OECD seuraa yleissopimuksen täytäntöönpanoa sen jäsenmaissa säännöllisillä maatarkastuksilla ja antaa jäsenmaille yleissopimuksen täytäntöönpanoon liittyviä suosituksia. OECD on Suomea koskevassa raportissaan esittänyt huolensa siitä, että yleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvien ulkomaisten lahjusrikosjuttujen näyttökynnys on asettunut korkealle, mitä ilmentää se, että kaikki yleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvat lahjusrikossyytteet on oikeudessa hylätty.² Tämän tutkimuksen tavoitteena onkin selvittää, millaisia ongelmia liittyy kansainväliseen liiketoimintaan liittyvien lahjusrikosten käsittelyyn tuo-

¹ Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019 Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Hallitusohjelman ohella keskeinen kansallinen korruption vastainen asiakirja on toukokuussa 2021 omaksuttu korruptionvastainen strategia ja toimintaohjelma (Valtioneuvoston periaatepäätös kansalliseksi korruptionvastaiseksi strategiaksi ja toimenpideohjelmaksi 2021–2023).

² OECD (Finland) 2017.

mioistumisissa ja näitä rikoksia koskevaan näytön arviointiin. Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa tietoa voimassa olevan lainsäädännön sisällöistä ja tulkintamahdollisuuksista sekä suosituksia lainsäädännön kehittämiseksi.

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten erityisesti ulkomailla tapahtuvaa lahjontaa koskevia lahjusrikossäännöksiä on sovellettu kotimaisessa ja vertailumaiden oikeuskäytännössä. Lisäksi tavoitteena on selvittää lahjusrikossääntelyyn ja sitä koskevaan koulutukseen liittyviä kehittämistarpeita. Yksityiskohtaisemmat tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Millainen suomalaisissa tuomioistumisissa käsitellyissä OECD:n yleissopimukseen liittyvissä ulkomaisissa lahjusrikosjutuissa ollut näytönarviointi on käytännössä ollut (tapausarviointi) ja vastaako se nykyisten voimassa olevien lahjussäännösten sisältöä ja tarkoitusta?
2. Poikkeako näytönarviointi kotimaisissa lahjusrikosjutuissa edellä kuvatuista tapauksista?
3. Millainen todisteluvaatimus olisi asianmukainen?
4. Onko yleisellä tasolla oikeusvertailevasti havaittavissa vastaavia näyttövaatimuksia ulkomaisissa oikeudenkäynneissä?
5. Miten voimassa olevaa lainsäädäntöä ja siihen liittyvää koulutusta voisi mahdollisesti kehittää?

Tutkimuskysymyksiin 1–4 on pyritty tässä tutkimuksessa vastaamaan lainopillisen tutkimuksen keinoin lainsäädännön, kansainvälisten sopimusten, lakien esitöiden, oikeuskäytännön ja oikeuskirjallisuuden pohjalta. Tarkasteltu kotimainen oikeustapausaineisto koostuu aiheen kannalta relevanteista korkeimman oikeuden tuomioista sekä hovioikeuksien 1.1.2000 jälkeen antamista relevanteista lahjusrikostuomioista. Kansallisen lainsäädännön ja oikeuskäytännön lisäksi tutkimuksessa on käyty läpi Ruotsin, Norjan, Tanskan, Saksan, Sveitsin, Yhdistyneen kuningaskunnan ja Yhdysvaltojen ulkomaisten virkamiesten lahjontaa koskevaa lainsäädäntöä ja oikeuskäytäntöä.

Viimeiseen, viidenteen tutkimuskysymykseen vastaamiseksi lahjusrikoksia käsittelevää koulutusta, tietoisuutta siitä ja tulevia koulutustarpeita kartoitettiin laadullisin menetelmin keräämällä aineisto kyselytutkimuksella, jolla hankittua aineistoa lisäksi täydennettiin ja syvennettiin asiantuntijahaastatteluilla. Kyselyn tavoitteena oli selvittää sitä, ovatko syyttäjät, tuomarit ja rikostutkijat käsitelleet työtehtävissään lahjontarikoksia tai niitä koskevia rikosepäilyjä sekä sitä, millä perusteella lahjontarikokset valikoituvat heidän käsiteltäväkseen. Kyselyssä kartoitettiin myös sitä, ovatko kyselyn kohderyhmät osallistuneet lahjontarikoksia koskeviin koulutuksiin, millaista lahjontarikoksiin liittyvää koulutusta heille on tällä hetkellä tarjolla sekä, pitävätkö he lahjontarikoksia käsittelevää koulutusta riittävänä. Kyselyn tavoitteena oli selvittää lisäksi sitä, min-

kälaista lahjontarikoksiin liittyvää materiaalia syyttäjät, tuomarit ja rikostutkijat käyttävät hyväkseen työssään nykyisin ja minkälaista lahjontarikoksiin liittyvää koulutusta tai tukea tulisi tulevaisuudessa olla enemmän saatavilla.

Kyselyn lisäksi ja tueksi tutkimushankkeen yhteydessä järjestettiin kolme tutkimushaastattelua, joissa haastateltiin tuomioistuineläimien, syyttäjälaitoksen ja poliisin edustajia. Ensimmäinen haastattelu järjestettiin 15.6.2021, jolloin haastateltavana oli Helsingin hovioikeuden hovioikeudenneuvos Kaarlo Hakamies. Toinen haastattelu järjestettiin 16.6.2021, jolloin haastateltiin valtiosyyttäjä Ritva Sahavirtaa. Kolmas haastattelu järjestettiin 28.6.2021, jolloin haastateltavana oli Helsingin poliisilaitoksen rikostarkastaja Ismo Siltamäki. Haastatteluissa kerättiin tietoa tarjolla olevan lahjusrikoskoulutuksen nykytilasta sekä koulukseen ja erikoistumiseen liittyvistä kehittämistarpeista haastateltavien edustamien organisaatioiden näkökulmasta tarkasteluna.

Tämä tutkimusraportti koostuu viidestä pääluvusta, joista ensimmäinen on johdantoluku, jossa tutkimuskysymysten, metodin ja tutkimuksen rakenteen esittelyn lisäksi käydään läpi Suomen lahjusrikostilanteesta saatavilla olevaa tietoa, lahjontaa koskevia kansainvälisiä ja eurooppalaisia sopimusvelvoitteita ja Suomen lahjusrikossäännöksiä. Lisäksi johdanto-osaan sisältyy luku, jossa tarkastellaan lahjusrikoksia ja niihin liittyviä näyttökysymyksiä talousrikosoikeudellisesta näkökulmasta. Toisessa pääluvussa tarkastelun kohteena on kansallinen oikeuskäytäntö. Tarkastelun painopiste on kansainväliseen liiketoimintaan liittyvissä tapauksissa, mutta vertailun mahdollistamiseksi luvussa käydään läpi myös kansallisella tasolla tapahtuneeseen toimintaan liittyneitä korkeimman oikeuden ja hovioikeuksien ratkaisuja. Kolmannessa pääluvussa tarkastelun kohteena on vertailumaiden aiheen kannalta relevantti lainsäädäntö ja oikeuskäytäntö. Neljäs pääluku käsittelee lahjusrikoksia koskevaa koulutusta ja sitä koskevia kehittämistarpeita. Lopuksi työssä on yhteenvetojakso, jossa vedetään yhteen tutkimuksen keskeiset johtopäätökset ja suositukset.

Tämän tutkimuksen merkitystä lisää se, että lahjontaan liittyvää rikosoikeudellista tutkimusta on tehty Suomessa melko vähän. Aihetta on äskettäin käsitellyt laajemmin Tanja Mansikka väitöskirjassaan *Lobbauksesta lahjontaan – milloin raja ylittyy* ja sen osajulkaisuissa.³ Lahjontaan liittyviä rikosoikeudellisia kysymyksiä ovat tarkastelleet myös Minna Kimpimäki⁴, Antti Pihlajamäki⁵ ja Pekka Viljanen⁶ artikkeleissaan ja lah-

³ Mansikka 2019.

⁴ Kimpimäki 2016; Kimpimäki 2017a; Kimpimäki 2017b.

⁵ Pihlajamäki 2008.

⁶ Viljanen 2008.

jusrikostunnusmerkistöjä on käsitelty myös rikosoikeudellisissa kommentaariteoksissa⁷. Merkittävää lahjontarikollisuuden tutkimusta on tehty myös poliisiammattikorkeakoulussa.⁸

Käsillä oleva tutkimus täydentää tätä aiempaa tutkimusta nostamalla tutkimuksen painopisteeksi nimenomaan kansainväliseen liiketoimintaan liittyvän ulkomaisten virkamiesten lahjonnan. Tässä tutkimuksessa myös yhdistyvät uudella tavalla tunnusmerkistö- ja oikeustapausanalyysi, näyttökysymysten tarkastelu, oikeusvertaileva näkökulma ja koulutuksen kehittämissuositukset.

1.2 Lahjontarikollisuus Suomessa

Yleisesti voidaan todeta, että Suomea pidetään alhaisen korruption maana. Transparency International -järjestö on tehnyt julkisen sektorin korruptoituneisuutta koskevia kyselytutkimuksia, joissa Suomen on toistuvasti arvioitu olevan vähiten korruptoituneiden maiden joukossa. Muun muassa vuonna 2020 Suomi, Sveitsi, Singapore ja Ruotsi jakoivat yhdessä kolmannen sijan.⁹ Myös niissä tutkimuksissa, joissa on mitattu, kuinka suuri osa kyselyyn osallistuneista kansalaisista on joutunut edellisvuonna maksamaan lahjuksia saadakseen palveluita¹⁰ sekä Euroopan komission Eurobarometrikyselyssä, jossa mitattiin, kuinka suuri osa kyselyyn vastanneista kansalaisista koki korruption ongelmaksi kotivaltiossaan,¹¹ Suomi on sijoittunut vähiten korruptoituneiden maiden joukkoon.

Vaikka kansainvälisessä vertailussa Suomi pärjääkin, niin myös täällä tapahtuu korruptiota. Suomessa ei niinkään esiinny katutason lahjontaa, vaan kyse on suuremman mittaluokan rakenteellisesti vaikeammin havaittavissa olevasta korruptiosta, joka ilmenee elinkeinoelämän ja viranomaisten toiminnan rajapinnassa. Korruption kannalta riskialttiita ovat esimerkiksi julkiset hankinnat ja tarjouskilpailut, yhdyskuntasuunnittelu, poliittinen päätöksenteko sekä puolue- ja vaalirahoitus.¹²

⁷ Frände – Matikkala – Tapani – Tolvanen – Viljanen – Wahlberg 2018; Lappi-Seppälä – Hakamies – Koskinen – Majanen – Melander – Nuotio – Nuutila – Ojala – Rautio 2013.

⁸ Juslén – Muttilainen 2009; Leppänen – Muttilainen 2012; Rikkilä – Jukarainen – Muttilainen 2021.

⁹ Transparency International, Corruption Perceptions Index 2020.

¹⁰ Transparency International, Global Corruption Barometer 2013.

¹¹ European Commission, Corruption Report 2014.

¹² Transparency International 2012. Ks. myös Salminen – Ikola-Norrbacka 2009; Peurala – Muttilainen 2015.

Kauppakamarin vuoden 2020 yritysturvaluustutkimuksen mukaan kaksi prosenttia kaikista vastaajayrityksistä oli kohdannut lahjontaa viranomaistoiminnassa ja 3 prosenttia yritystoiminnan parissa. Yleisimmin yritystoimintaan liittynyttä lahjontaa olivat kohdanneet rakennusalan yritykset (7 %) ja kaupan alan yritykset (6 %).¹³ Huomattavasti korkeampia lukuja saatiin Nordic Business Ethics -verkoston kyselyssä, jonka mukaan suomalaisten yritysten työntekijöillä oli muiden Pohjoismaiden edustajia huomattavasti useammin havaintoja epäasiallisten etujen antamisesta tai vastaanottamisesta työyhteisössään. Suomalaisista vastaajista 29 % oli havainnut epäasianmukaisen etujen antamista tai pyytämistä työpaikallaan edellisten 12 kuukauden aikana, kun Pohjoismaiden keskiarvo oli 18 %.¹⁴ Myös tutkimuksessa, joka pohjautui asiantuntija-arvioihin hankintoihin liittyvistä rikos- ja korruptioriskeistä, hankintojen haavoittuvuus tällaiselle toiminnalle arvioitiin Suomessa suuremmaksi kuin esimerkiksi muissa Pohjoismaissa, Saksassa tai Yhdistyneessä kuningaskunnassa. Erityisen haavoittuvina aloina tässä tutkimuksessa nousivat esiin rakennus-, terveydenhuolto-, energia- ja liikennesektorit.¹⁵

Poliisiammattikorkeakoulun raporteissa on selvitetty Suomessa esiin tulleita korruptioepäilyjä rikosilmoitusten pohjalta. Rikosilmoitukset koskivat tapauksia, joissa oli pyydetty tai tarjottu rahaa tai muuta etuutta. Vastineeksi tästä odotettiin tietynlaista toimimista tai toimimatta jättämistä. Epäillyissä rikoksissa oli pyritty vaikuttamaan sopimuksen syntymiseen tai sen sisältöön, velkojen perintään taikka tarjouskilpailun lopputulokseen. Oli myös tapauksia, joissa oli pyritty vaikuttamaan tietyn vedonlyöntipelin lopputulokseen (ns. sopupelit). On huomattava, että tutkimuksessa löytyi jonkin verran myös rikosilmoituksia, jotka liittyivät katukorruptioon eli tapauksiin, joissa lahjuksia oli tarjottu esimerkiksi poliisi-, tulli- tai rajaviranomaiselle toimenpiteestä luopumiseksi. Näistä useampi koski poliisille liikennevalvonnan yhteydessä tarjottua lahjusta. Lahjonnan piirteitä voi liittyä myös kestitystyyppisiin tapauksiin, joissa henkilölle, jolla on vaikutusvaltaa, tarjotaan erilaisia etuuksia.¹⁶

Lahjontarikosten lisäksi korruptiota voi esiintyä esimerkiksi erilaisissa kavallus- ja peostyyppisissä teoissa. Vastuullisen aseman hyväksikäyttöä henkilön yksityiseksi eduksi eli korruptiota voivat olla esimerkiksi työnantajaan kohdistuvat organisaation

¹³ Yritysten rikosturvallisuus 2020, s. 24. Alhaisia luvut olivat myös vuoden 2012 tutkimuksessa, jonka mukaan lahjontaa oli kohdannut 1–3 % kyselyyn vastanneista yrityksistä. Myös tämän tutkimuksen mukaan lahjontaa olivat useimmin kohdanneet rakennusallalla ja kaupan alalla toimivat yritykset. (Yritysten rikosturvallisuus 2012, s. 50).

¹⁴ Focus on Anti-Corruption 2020.

¹⁵ Ferraris – Mazza – Scomparin 2015, s. 29, 33.

¹⁶ Juslen – Muttilainen 2009, s. 57; Leppänen – Muttilainen 2012, s. 6, 76, 78–87, 91–92. Ks. yritysten ja virkamiesten välisestä kanssakäymisestä ja siihen liittyvästä oikeuskäytännöstä myös Viljanen 2008.

sisäiset väärinkäytökset, joista esimerkkeinä voidaan mainita käteisvarojen vienti kasasta ja naamiointi asiakaspalautuksiksi, viraston luottokortin käyttäminen henkilökohtaisiin menoihin tai työnantajan resurssien käyttö omaan liiketoimintaan. On myös muistettava hyvä veli -verkostot, jotka ovat vaikeasti havaittavia ja arvioitavia ilmiöitä ja joissa palveluksia vaihdetaan tuttavuuden perusteella ilman suoranaisia rahallisia korvauksia.¹⁷

Lahjusrikokset ovat varsin harvinaisia Suomen tuomioistuimissa. Esimerkiksi vuosien 2009–2020 oikeustilastojen mukaan lahjusrikoksista on tuomittu käräjäoikeuksissa vuosittain vain yksittäisiä henkilöitä.¹⁸ Poikkeuksen tästä tekee vuosi 2011, jolloin yhdeksän henkilöä tuomittiin lahjuksen ottamisesta elinkeinotoiminnassa ja kolme henkilöä lahjomisesta elinkeinotoiminnassa. Tämä piikki selittyy etenkin sillä, että Rovaniemen palloseuran sopupelitapauksen myötä yhdeksän joukkueen pelaajaa tuomittiin lahjuksen ottamisesta elinkeinotoiminnassa ja heistä yksi sai myös tuomion avunannosta lahjomiseen elinkeinotoiminnassa. Yksi seuran ulkopuolinen henkilö tuomittiin puolestaan lahjomisesta elinkeinotoiminnassa. Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että oikeustilastojen valossa elinkeinotoiminnassa tapahtuva lahjonta – samoin kuin lahjonta ylipäätään – näyttäytyy huomattavan harvinaisena ilmiönä.¹⁹

Aiemmin lähes kaikki tuomioistuimissa käsiteltäväksi tulleet lahjontatapaukset olivat luonteeltaan kansallisia, mutta vuosituhannen vaihteen jälkeen tuomioistuinten tutkittavaksi on tullut myös kansainväliseen liiketoimintaan liittyviä tapauksia, joissa lahjusrikosepäilyt ovat liittyneet kansainväliseen kaupankäyntiin.²⁰ Vuosina 2009–2016 Suomessa oli viisi ulkomaiseen lahjontaan liittyntä oikeudenkäyntiä ja kaikkien lopputulos oli yhtäläinen – lahjontasyytteiden hylkääminen. Näitä kansainväliseen liiketoimintaan liittyneitä tapauksia²¹ tarkastellaan yksityiskohtaisemmin jäljempänä tässä tutkimuksessa.

¹⁷ Juslen – Muttilainen 2009, s. 57–58, 61, 74; Joutsen – Keränen 2009 s. 5; Leppänen – Muttilainen 2012, s. 34, 102.

¹⁸ Tilastokeskus: Rangaistukset käräjäoikeuksittain ja rikoksittain (käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena).

¹⁹ Kimpimäki 2017b, s. 1–2.

²⁰ Joutsen-Keränen 2009, s. 4.

²¹ Turun HO R 11/1764, 28.6.2013; Turun HO R 14/562, 30.6.2015; Turun HO R 15/1050, 17.2.2016; Vaasan HO R 13/503, 25.4.2014; Helsingin KO R 12/3428, 15.5.2013.

1.3 Lahjontarikoksia koskevat kansainväliset ja eurooppalaiset sopimusvelvoitteet

Useat eri kansainväliset järjestöt ovat hyväksyneet kansainvälisiä sopimuksia ja julki-lausumia, joissa edellytetään jäsenvaltioiden kriminalisoivan julkista sektoria koskevat ja/tai elinkeinotoiminnan lahjusrikokset. Suomi on ratifioinut OECD:n, Euroopan neuvoston, EU:n ja YK:n lahjonnanvastaiset sopimukset ja tehnyt näiden sopimusten hyväksymisen myötä muutoksia rikoslakiin. Jäljempänä käsitellään edellä mainittuja sopimuksia, jokaista lyhyesti omassa alaluvussa.

1.3.1 OECD

Vuonna 1997 solmittu OECD:n sopimus²² koskee kansainvälisissä liikesuhteissa tapahtuvaa ulkomaisiin virkamiehiin kohdistuvaa lahjontaa. Tämä sopimus on uudempiin sopimuksiin verrattuna varsin rajoittunut, sillä se koskee vain ulkomaisen virkamiehen aktiivista lahjontaa eli oikeudettoman edun tarjoamista, lupaamista tai antamista suoraan tai välillisesti ulkomaiselle virkamiehelle. Kun OECD:n sopimusta solmittiin, se loi uusia velvoitteita, sillä sopimus edellytti valtioiden laajentavan lahjontaa koskevat säännökset koskemaan kansallisten virkamiesten lahjomisen ohella myös muiden valtioiden virkamiesten lahjontaa. Kyseessä oli huomattava muutos, sillä ennen tätä sopimusvelvoitetta lahjontaa koskevat säännöt oli usein muotoiltu koskemaan ainoastaan kotimaisten virkamiesten lahjontaa.²³

Sopimuksen asettama kriminalisointivelvoite koskee siis ulkomaisten virkamiesten aktiivista lahjontaa. Kyseisen sopimuksen mukaan valtioiden tulee säätää rangaistavaksi oikeudettoman edun tarjoaminen, lupaaminen tai antaminen ulkomaiselle virkamiehelle siinä tarkoituksessa, että tämä toimii tai pidättäytyy toimimasta virkatehtäviään hoitaessaan lahjuksen antajan intressin mukaisesti. Lisäksi valtioiden tulee kriminalisoida osallisuus lahjontaan. Ulkomaisen virkamiehen lahjonnan yritys ja tällaiseen lahjontaan liittyvät salahankkeet tulee säätää rangaistavaksi samassa laajuudessa kuin kansallisiin virkamiehiin kohdistuvat vastaavat teot.

Sopimuksessa on määräyksiä myös lainkäyttövallasta ja sopimuksessa edellytetään, että osapuolivaltio voi joko luovuttaa sopimuksessa tarkoitettusta rikoksesta epäillyn kansalaisensa tai asettaa tämän syytteeseen omissa tuomioistuimissaan. Jos sopimusvaltio kansalaisuuteen vedoten kieltäytyy luovuttamasta kansalaistaan, sen tulee

²² SopS 14/1999.

²³ Kimpimäki 2015, s. 356.

saattaa asia omien viranomaistensa käsiteltäväksi. Edellä mainittujen lisäksi kyseisessä sopimuksessa on määräyksiä muun muassa oikeushenkilön rangaistusvastuusta, valtioiden keskinäisestä oikeusavusta ja rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta. Lahjontarikosten ehkäisemiseksi valtiot veloitetaan muun muassa kehittämään kirjanpitorikoksia ja kirjanpitovelvollisuutta koskevaa lainsäädäntöään.

OECD:n sopimusta täydentävät ja täsmentävät ohjeet, suositukset ja kommentaarit, joissa on tarkempia ohjeita ja suosituksia.²⁴

1.3.2 Lahjontaa koskevat Euroopan unionin asiakirjat

Euroopan unionissa tehtiin vuonna 1996 yhteisöpetossopimukseen liittyvä pöytäkirja²⁵ ja vuonna 1997 yleissopimus²⁶, joilla pyritään torjumaan lahjontaa, jossa osapuolena on EU-virkamies tai toisen EU-jäsenvaltion virkamies tai joka on omiaan vahingoittamaan Euroopan unionin taloudellisia etuja. Kumpikin mainittu koskee sekä aktiivista että passiivista lahjontaa.

Yleissopimuksen toinen artikla asettaa lahjuksen ottamista koskevan kriminalisointivelvoitteen ja kolmas artikla lahjuksen antamista koskevan kriminalisointivelvoitteen. Kyseisten artikloiden mukaan edun vastaanottamisen tai antamisen tulee tapahtua korvauksena siitä, että virkamies toimii virkatehtävissään virkavelvollisuuksiensa vastaisesti tai jättää virkavelvollisuuksiensa vastaisesti toimittamatta. Lisäksi edellytykseksi on asetettu, että lahjuksen ottaminen tai antaminen on vaikuttanut tai ollut omiaan vaikuttamaan haitallisesti Euroopan unionin taloudellisiin etuihin. On hyvä todeta, että EU-virkamiesten lahjontaa koskevien määräysten lisäksi kyseisissä asiakirjoissa on rinnastussäännökset, joissa edellytetään, että kansallisissa rikoslaeissa olevia ministerien, kansanedustajien, ylempien tuomioistuinten ja tilintarkastustuomioistuinten jäsenten tekemiä tai heihin kohdistettuja lahjusrikoksia koskevia säännöksiä sovelletaan myös vastaavien EU-elinten jäsenten tekemiin tai heihin kohdistettuihin lahjusrikoksiin.

²⁴ OECD 2011a; OECD 2021.

²⁵ SopS 87/2002.

²⁶ SopS 98/2005.

Vuonna 2003 EU:n neuvosto hyväksyi puitepäätöksen, joka koskee lahjonnan torjumista yksityisellä sektorilla.²⁷ Puitepäätöksen kansallisen voimaansaattamisen yhteydessä vuonna 2005 oikeushenkilön rangaistusvastuu ulotettiin koskemaan myös lahjuksen ottamista elinkeinotoiminnassa (RL 30:8).

EU:n rikoksentekovälineiden ja rikoshyödyn jäädyttämistä ja menetetyksi tuomitsemista koskevan direktiivin²⁸ johdosta laajennettua hyödyn menettämistä koskevaan rikoslain 10 luvun 3 §:ään lisättiin vuonna 2016 ns. liipaisinrikoksiksi lahjuksen antaminen ja lahjuksen ottaminen, lahjuksen antaminen ja ottaminen elinkeinotoiminnassa sekä näiden kvalifioidut tekemuodot.

1.3.3 Lahjontaa koskeva Euroopan neuvoston sopimus

Yksi laaja-alaisimmista ja velvoittavimmista lahjontaa koskevista eurooppalaisista asiakirjoista on vuonna 1998 hyväksytty Euroopan neuvoston lahjontaa koskeva rikosoikeudellinen sopimus.²⁹ Kyseinen sopimus koskee sekä aktiivista että passiivista lahjontaa. Aktiivinen lahjonta määritellään sopimuksessa oikeudettoman edun lupaa- miseksi, tarjoamiseksi tai antamiseksi siinä tarkoituksessa, että lahjonnan kohteena oleva henkilö toimisi tai pidättäytyisi toimimasta lahjuksen antajan toivomalla tavalla virkatehtäviään hoitaessaan. Passiivisella lahjonnalla taas tarkoitetaan tällaisen edun pyytämistä, vastaanottamista tai sitä koskevan lupauksen hyväksymistä. Sopimuksessa kriminalisointivelvoite on ulotettu koskemaan myös kansanedustuslaitoksen jäseniä, ulkomaisia virkamiehiä, toisten valtioiden kansanedustuslaitoksen jäseniä, kansainvälisten järjestöjen virkamiehiä, kansainvälisten parlamentaaristen yleiskokousten jäseniä sekä kansanvälisten tuomioistuinten tuomareita ja viranhaltijoita.

Vaikutusvallan väärinkäyttöä koskevassa 12 artiklassa kriminalisointivelvoite on ulotettu koskemaan myös henkilöitä, jotka väittävät tai vahvistavat pystyvänsä epäasiallisesti vaikuttamaan sopimuksen alaan kuuluvan henkilön päätöksentekoon. Suomi on sopimukseen liittyessään tehnyt kyseistä artiklaa koskevan varauman, jonka mukaan Suomi ei säädä rangaistavaksi 12 artiklassa tarkoitettua toimintaa siltä osin kuin sitä

²⁷ Neuvoston puitepäätös 2003/568/YOS.

²⁸ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/42/EU, annettu 3 päivänä huhtikuuta 2014, rikoksentekovälineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa.

²⁹ SopS 108/2002.

ei voida pitää rangaistavana lahjusrikoksena tai rangaistavana osallisuutena sellaiseen rikokseen taikka muuna rikoksena.³⁰ Vaikutusvallan kauppaamisen kriminalisointia koskevan lakiesityksen antaminen on kuitenkin yksi vuosille 2021–2023 tehdyn korruptionvastaisen toimenpideohjelman tavoitteista.³¹

Virkamiesten lahjonnan lisäksi sopimuksessa on määräyksiä myös lahjonnasta yksityisellä sektorilla. Vuonna 2003 tehdyllä lisäpöytäkirjalla kriminalisointivelvoite ulotettiin koskemaan myös välimiesten aktiivista ja passiivista lahjontaa.³² Edellä mainittujen kriminalisointivelvoitteiden lisäksi sopimuksessa on määräykset lahjontarikoksen tuottamaan hyötyyn liittyvästä rahanpesusta sekä kirjanpitorikoksista. Sopimuksessa on lisäksi edellytetty, että sopimusvaltiot säätävät rangaistavaksi sopimuksessa määriteltyihin rikoksiin liittyvät avunanto- ja yllytystoimet. Kriminalisointivelvoitteita täydentävät määräykset muun muassa lainkäyttövallasta, oikeushenkilöiden vastuusta, valtioiden välisestä oikeusavusta ja rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta.

Kyseistä yleissopimusta täydentää lahjontaa koskeva siviilioikeudellinen yleissopimus, jossa on määräyksiä muun muassa lahjonnan seurauksena vahinkoa kärsineiden henkilöiden oikeudesta vahingonkorvauksiin.³³

Lahjonnan vastainen valtioiden ryhmä GRECO perustettiin vuonna 1999 Euroopan neuvoston ministerikomitean päätöksellä valvomaan ja edistämään valtioiden korruption vastaisia toimia ja niihin liittyvää yhteistyötä.³⁴ Vuonna 2007 GRECO antoi Suomelle suosituksia, joiden pohjalta valmisteltiin rikoslakiin muutokset, jotka tulivat voimaan vuonna 2011.³⁵

³⁰ SopS 92/2011.

³¹ Valtioneuvoston periaatepäätös kansalliseksi korruptionvastaiseksi strategiaksi ja toimenpideohjelmaksi 2021–2023, s. 27.

³² SopS 90/2011.

³³ SopS 65/2004.

³⁴ CoE 1998; CoE 1999.

³⁵ Ks. Greco 2007; HE 79/2010 vp.

1.3.4 Lahjontaa koskevat Yhdistyneiden Kansakuntien sopimukset

Lahjonta on yksi vuonna 2002 solmitun kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien sopimuksen soveltamisalaan kuuluvista rikoksista.³⁶ Kyseisen sopimuksen kahdeksannessa artiklassa edellytetään virkamiehiin kohdistuvan aktiivisen ja passiivisen lahjonnan säätämistä rangaistavaksi teoksi. Rangaistavaksi tuli säätää sekä oikeudettoman edun lupaaminen, tarjoaminen tai antaminen että oikeudettoman edun pyytäminen tai vastaanottaminen siinä tarkoituksessa, että virkamies toimisi tai pidättyisi toimimasta tietyllä tavalla virkatehtäviään hoitaessaan. Sopimuksen lahjontaa koskevat määräykset jäivät alueellisella tasolla solmittujen sopimusten määräyksiä vaatimattomammiksi, sillä jos kyse on vieraan valtion virkamiehestä tai kansainvälisen järjestön virkamiehestä, sopimus edellyttää valtioiden vain harkitsevan tarvittaviin lainsäädännöllisiin ja muihin toimenpiteisiin ryhtymistä.³⁷

Edellä mainittu sopimus toimi esikuvana, kun vuonna 2005 laadittiin korruption vastainen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus.³⁸ Sopimuksen 15 artiklassa on kansallisten virkamiesten aktiivista ja passiivista lahjontaa koskeva kriminalisointivelvoite ja 16 artiklalla vastaava kriminalisointivelvoite on ulotettu koskemaan myös ulkomaisia virkamiehiä ja julkisten kansainvälisten järjestöjen toimihenkilöitä. Sopimuksen 18 artiklassa on puolestaan määrätty vaikutusvallan kaupasta. Vaikutusvallan kaupalla tarkoitetaan tässä sopimuksessa oikeudettoman edun lupaamista, tarjoamista tai antamista henkilölle siinä tarkoituksessa, että tämä henkilö käyttäisi väärin tosiasiallista tai oletettua vaikutusvaltaansa oikeudettoman edun saamiseksi sopimusvaltion hallinnolta tai viranomaiselta. Vaikutusvallan kaupaksi katsotaan myös toiminta, jossa todellista tai oletettua vaikutusvaltaa omaava henkilö pyytää edellä mainitun kaltaisen edun tai ottaa sellaisen vastaan. Lisäksi sopimuksessa on määräyksiä omaisuuden kavaltamisesta, tehtävien väärinkäytöstä, laittomasta vaurastumisesta, rahanpesusta sekä omaisuuden kavaltamisesta yksityisellä sektorilla. Kriminalisointivelvoitteiden lisäksi sopimuksessa on määräyksiä myös mm. korruption ennaltaehkäisyyn liittyvistä toimintatavoista ja käytännöistä, omaisuuden takavarikoinnista ja menetetyksi tuomitsemisesta sekä valtioiden keskinäisestä yhteistyöstä.

³⁶ SopS 20/2004.

³⁷ Kimpimäki 2015, s. 360.

³⁸ SopS 58/2006.

1.4 OECD:n maaraportti 2017

Tämän tutkimuksen keskiössä on kansainväliseen liiketoimintaan liittyvä ulkomaisten virkamiesten lahjonta. Erityistä huomiota on siksi perusteltua kiinnittää OECD:n lahjonnan vastaiseen sopimukseen ja OECD:n lahjonnan vastaisen työryhmän Suomea koskevien raporttien huomioihin ja suosituksiin. OECD:n lahjonnan vastainen työryhmä antoi vuonna 2017 neljännen maatarkastuskierroksen raportin, jossa arvioitiin Suomen toimia ulkomaisten virkamiesten lahjontaa kansainvälisissä liikesuhteissa koskevan yleissopimuksen ja siihen liittyvien asiakirjojen täytäntöönpanemiseksi ja valvomiseksi sekä annettiin aiheeseen liittyviä suosituksia. Raportti perustuu Suomen arviointiryhmälle toimittamaan lainsäädäntöön, muihin materiaaleihin sekä arviointiryhmän tekemään tutkimukseen, muun muassa niihin tietoihin, joita arviointiryhmä keräsi vieraillessaan Helsingissä lokakuussa 2016. Vierailunsa aikana arviointiryhmä tapasi muun muassa julkisen ja yksityisen sektorin, tiedotusvälineiden ja kansalaisyhteiskunnan jäseniä.³⁹

OECD katsoi kyseisessä raportissa, että Suomi on suhteessa taloutensa kokoon pannut aktiivisesti täytäntöön ulkomaista lahjontaa koskevia lakejaan. Kiitosta tuli siitä, että Keskusrikospoliisi on yhdessä syyttäjien kanssa aktiivisesti ja itsenäisesti tutkinut ulkomaista lahjontaa koskevia tapauksia ja hyödyntänyt kaikkia tarjolla olevia tutkinnan apukeinoja, joista voi esimerkinomaisesti mainita keskinäisen oikeusavun ja yhteiset tutkintaryhmät. Suomi saikin kiitosta siitä, että se kykenee tehokkaasti paljastamaan ulkomaisia lahjontaepäilyjä, joissa on mukana suomalaisia henkilöitä ja yrityksiä. OECD nosti kiitosta antaessaan esille sen keinojen kirjon, jota Suomi käyttää korruption vähentämiseksi muun muassa kannustaessaan kirjanpitäjiä ja tilintarkastajia paljastamaan korruptioepäilyjä.⁴⁰

OECD kuitenkin huomautti Suomea siitä, että kaikissa tutkituissa tapauksessa, joista viidessä oli nostettu syytteet ulkomaisesta lahjonnasta, syytteet kaikkia osapuolia kohtaan oli hylätty ja ainoa Suomen antama langettava tuomio koski kirjanpitorikoksia. OECD piti Suomen vapauttavien tuomioiden lukua hälyttävän korkeana ja antoi Suomelle toimenpidesuosituksia. OECD oli erityisen huolissaan suomalaisten tuomioistuinten tavasta tulkita ja soveltaa ulkomaisen lahjontarikoksen määritelmää. Työryhmä totesi raportissaan, että syytteiden hylkäämisen syynä oli ennen kaikkea tuomioistuinten soveltama erityisen korkea tuomitsemiskynnys. Järjestö kritisoi mm. sitä, että tahallisuudesta oli tapauksissa edellytetty suoraa näyttöä, eikä aihetodisteita ollut riittävässä määrin huomioitu. Järjestö korosti raportissaan, että erilaisia konsultteja käytet-

³⁹ OECD (Finland) 2017.

⁴⁰ OECD (Finland) 2017, s. 5, 11, 44–45.

täessä lahjojan ja lahjottavan välillä ei välttämättä ole suoraa yhteyttä. Raportissa kritisoitiin myös sitä, että osa syytteistä oli hylätty sillä perusteella, ettei vastaaja tiennyt eikä hänen olisi pitänytkaan tietää etujen vastaanottajan olevan rikoslaissa tarkoitettu ulkomainen virkamies. Raportissa moitittiin myös sitä, että tuomioistuimet eräissä tapauksissa edellyttivät näyttöä virkamiehen mahdollisuuksista vaikuttaa päätöksentekoon ja/tai virkamiehen lahjan tai edun tarjoamiseen tai antamiseen liittyvästä tietoisuudesta. Järjestö korosti, että tällaiset vaatimukset ovat ristiriidassa sen kanssa, miten OECD:n lahjonnan vastaista sopimusta on tulkittu.⁴¹

Raportissa esitettiin ratkaisuksi ongelmiin mm. tuomareiden kouluttamista ja erikoistumista. OECD totesi uskovansa, että Suomi hyötyisi, mikäli ulkomaista lahjontaa koskevat jutut annettaisiin sellaisten tuomioistuinten ja tuomareiden käsiteltäväksi, joilla on kokemusta ja erityisosaamista kyseiseltä alalta. OECD suositteli, että Suomen tulisi antaa yksityiskohtaista tietoa ja koulututusta esitutkintaviranomaisille ja oikeusviranomaisille ulkomaisen lahjontarikoksen määritelmästä ja sen soveltamisesta, mukaan lukien sitä koskevien muiden seuraamusten käyttömahdollisuuksista. Lisäksi OECD suositteli, että ulkoministeriö laatii ohjeistuksen kaikille ulkomaille lähetetyille virkamiehille. OECD suositteli Suomea myös muuttamaan lainsäädäntöään siten, että se tarjoaa selkeän ja kattavan suojan korruptiotapauksista ilmoittaville henkilöille.⁴²

Maaraportin lahjusrikossäännösten muotoiluun, tulkintaan ja soveltamiseen liittyviä suosituksia tarkastellaan yksityiskohtaisemmin jäljempänä tässä tutkimuksessa.

1.5 Suomen rikoslainsäädäntö

1.5.1 Virkamiesten ja kansanedustajien lahjonta

Rikoslain kolmessa luvussa säädetään lahjontarikoksista. Lahjuksen antamisesta virkamiehelle tai kansanedustajalle on säädetty viranomaisia vastaan tehtyjä rikoksia koskevassa rikoslain 16 luvussa. Luvussa 40 säädetään virkarikoksista ja lahjonnasta elinkeinotoiminnassa säädetään 30 luvussa.

Rikoslain 16 luvun 13 §:ssä säädetään lahjuksen antamisesta seuraavaa:

⁴¹ OECD (Finland) 2017, s. 30–34.

⁴² OECD (Finland) 2017, s. 45–46.

Joka virkamiehelle lupaa, tarjoaa tai antaa hänen toiminnastaan palvelussuhteessa hänelle tai toiselle tarkoitetun lahjan tai muun edun, jolla vaikutetaan tai pyritään vaikuttamaan taikka joka on omiaan vaikuttamaan virkamiehen toimintaan palvelussuhteessa, on tuomittava *lahjuksen antamisesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Lahjuksen antamisesta tuomitaan myös se, joka virkamiehen toiminnasta palvelussuhteessa lupaa, tarjoaa tai antaa 1 momentissa tarkoitetun lahjan tai edun toiselle.

Lahjuksen antamisen tekotapoja ovat näin ollen lahjan tai muun edun lupaaminen, tarjoaminen tai antaminen. Lahjan ja edun tulee vaikuttaa, sillä tulee pyrkiä vaikuttamaan tai sen tulee olla omiaan vaikuttamaan virkamiehen toimintaan palvelussuhteessa. Lahjus voidaan luvata, tarjota tai antaa virkamiehelle itselleen tai toiselle henkilölle. Säännöksen soveltamisalaan kuuluvat henkilöt on määritelty rikoslain 16 luvun 20 §:ssä olevassa soveltamisalasäännöksessä, jonka mukaan 13 §:ssä tarkoitettuihin virkamiehiin rinnastetaan julkista luottamustehtävää hoitavat henkilöt, julkisyhteisön työntekijät, ulkomaiset virkamiehet, julkista valtaa käyttävät henkilöt ja sotilaat.

Edellä mainitut henkilöt on määritelty tarkemmin rikoslain 40 luvun 11 §:ssä. Kyseisen määritelmän mukaan ulkomaisella virkamiehellä tarkoitetaan henkilöä, joka on nimetty tai valittu vieraan valtion tai julkisen kansainvälisen järjestön, toimielimen tai tuomioistuimen hallinnolliseen tai oikeudelliseen virkaan tai tehtävään tai joka muuten hoitaa julkista tehtävää vieraan valtion tai julkisen kansainvälisen järjestön, toimielimen tai tuomioistuimen puolesta.

Lahjuksen antamisen keskeiset elementit voidaan eritellä seuraavasti:

- Teon kohteena on virkamies, julkista luottamustehtävää hoitava henkilö, julkista valtaa käyttävä henkilö, julkisyhteisön työntekijä, ulkomainen virkamies tai palvelusta toimittava sotilas.
- Kyseessä on lahja tai muu etu.
- Kyseinen lahja tai muu etu luvataan, tarjotaan tai annetaan kyseiselle henkilölle tai toiselle.
- Lahja tai etu annetaan toiminnasta palvelussuhteessa.
- Kyseisellä lahjalla tai muulla edulla vaikutetaan tai pyritään vaikuttamaan taikka se on omiaan vaikuttamaan virkamiehen toimintaan palvelussuhteessa.
- Teko on tahallinen.

Rikoslain 40 luvun 1 § toimii lahjuksen antamista koskevan säännöksen vastinparina ja lahjuksen ottamisesta säädetään seuraavaa:

Jos virkamies toiminnastaan palvelussuhteessa itselleen tai toiselle

1. pyytää lahjan tai muun oikeudettoman edun taikka tekee muutoin aloitteen sellaisen edun saamiseksi,
2. ottaa vastaan lahjan tai muun edun, jolla vaikutetaan tai pyritään vaikuttamaan taikka joka on omiaan vaikuttamaan hänen toimintaansa palvelussuhteessa, taikka
3. hyväksyy 2 kohdassa tarkoitetun lahjan tai edun tai lupauksen tai tarjouksen siitä,

hänet on tuomittava *lahjuksen ottamisesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Virkamies on tuomittava lahjuksen ottamisesta myös, jos hän toiminnastaan palvelussuhteessa hyväksyy 1 momentin 2 kohdassa tarkoitetun lahjan tai muun edun antamisen toiselle taikka lupauksen tai tarjouksen siitä.

Virkamies voidaan tuomita myös viralta pantavaksi, jos rikos osoittaa hänet ilmeisen sopimattomaksi tehtävänsä.

Lahjuksen ottamisen tekotapoja ovat näin ollen pyytäminen, aloitteen tekeminen, vastaanottaminen ja hyväksyminen. Silloin kun aloite lahjan tai edun tarjoamisesta tai antamisesta tulee muulta henkilöltä kuin virkamieheltä itseltään, lahjuksen vastaanottamisen tai hyväksymisen rangaistavuus edellyttää, että mainitulla lahjalla tai edulla vaikutetaan tai pyritään vaikuttamaan taikka se on omiaan vaikuttamaan virkamiehen toimintaan palvelussuhteessa. Jos lahjus annetaan tai tarjotaan jollekin toiselle henkilölle kuin virkamiehelle itselleen, virkamiehen vastuu edellyttää, että hän on hyväksynyt tällaisen lahjan tai edun antamisen tai tarjoamisen.

Lahjuksen ottamisen tekijäpiiri on avattu tarkemmin 40 luvun 12 §:ssä, jonka mukaan tekijäpiiriin kuuluvat virkamiesten lisäksi julkista luottamustehtävää hoitavat henkilöt, julkista valtaa käyttävät henkilöt, julkisyhteisöjen työntekijät ja ulkomaiset virkamiehet.

Lahjuksen ottamisen keskeiset elementit ovat siis seuraavat:

- Teon tekijä on virkamies, julkista luottamustehtävää hoitava henkilö, julkista valtaa käyttävä henkilö, julkisyhteisön työntekijä tai ulkomainen virkamies.
- Kyseessä on lahja tai muu oikeudeton etu.
- Tekijä pyytää edun itselleen tai toiselle, ottaa sen vastaan taikka hyväksyy sen tai tarjouksen siitä taikka hyväksyy lahjan tai muun edun antamisen toiselle tai sitä koskevan lupauksen tai tarjouksen.

- Edun pyytäminen, vastaanottaminen tai hyväksyminen liittyy virkamiehen toimintaan palvelussuhteessa.
- Jos kyse on lahjan vastaanottamisesta tai edun tai sitä koskevan lupauksen tai tarjouksen hyväksymisestä, edellytetään, että kyseisellä lahjalla tai muulla edulla vaikutetaan, pyritään vaikuttamaan tai se on omiaan vaikuttamaan virkamiehen toimintaan palvelussuhteessa.
- Teko on tahallinen.

Lahjuksen antamisen ja lahjuksen ottamisen törkeistä tekemuodoista säädetään 16 luvun 14 §:ssä ja 40 luvun 2 §:ssä. Teko voidaan katsoa törkeäksi ensinnäkin silloin, jos lahjottava henkilö pyritään saamaan toimimaan niin, että se hyödyttää huomattavasti lahjojaa tai muuta henkilöä taikka aiheuttaa jollekin henkilölle tuntuvaa vahinkoa tai haittaa. Toiseksi, teko voidaan katsoa törkeäksi silloin, jos lahjan tai edun arvo on huomattava. Jotta teko voidaan katsoa törkeäksi, sen tulee olla myös kokonaisuutena arvioiden törkeä. Törkeän lahjuksen ottamisen kvalifiointiperusteet ovat muutoin samat kuin törkeässä lahjuksen antamisessa, mutta erona on se, että lisäksi lahjuksen ottamisen voi tehdä törkeäksi myös se, että virkamies asettaa lahjuksen saamisen toimintansa ehdoksi.

Ne teot, jotka eivät täytä lahjuksen ottamisen tunnusmerkistöä voivat tulla kyseeseen lahjusrikkomuksena, josta säädetään 40 luvun 3 §:ssä seuraavasti:

Jos virkamies itselleen tai toiselle

1. pyytää lahjan tai muun oikeudettoman edun taikka tekee muutoin aloitteen sellaisen edun saamiseksi taikka
2. ottaa vastaan tai hyväksyy lahjan tai muun edun taikka hyväksyy sitä koskevan lupauksen tai tarjouksen

siten, että menettely on omiaan heikentämään luottamusta viranomaistoiminnan tasapuolisuuteen, hänet on tuomittava, jollei tekoa ole rangaistava lahjuksen ottamisena tai törkeänä lahjuksen ottamisena, *lahjusrikkomuksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Kyseisen säännöksen tekotavat – pyytäminen, aloitteen tekeminen, vastaanottaminen ja hyväksyminen – vastaavat lahjuksen ottamisen tekotapoja. On kuitenkin huomattava, että lahjusrikkomussäännös ei edellytä pyrkimystä vaikuttaa lahjotun henkilön toimintaan palvelussuhteessa, vaan säännöksen soveltamisen edellytyksenä on, että menettely on omiaan heikentämään luottamusta viranomaistoiminnan tasapuolisuuteen. Kyse on siis toiminnasta, joka heikentää luottamusta siihen, että viranomaistoi-

minta on riippumatonta epäasiallisista vaikutteista. Lahjusrikkomussäännös on toissijainen eli sitä sovelletaan vasta silloin, jos teko ei ole rangaistava lahjuksen ottamisena tai törkeänä lahjuksen ottamisena.

On syytä huomata, että lahjusrikkomus on kriminalisoitu vain lahjuksen ottamisen yhteydessä eli lahjuksen antamisesta ei ole olemassa tällaista lievempää tekemuotoa. Rangaistavuuden rajaamisella vain lahjuksen ottamistapauksiin haluttiin korostaa virkamiesten ja muiden julkisyhteisöjen palveluksessa olevien henkilöiden vastuuta huolehtia siitä, että luottamus viranomaistoimintaan ja sen tasapuolisuuteen säilyy.⁴³

Edellä käsitellyt lahjuksen antamista ja ottamista koskevat säännökset eivät koske kansanedustajia, vaan lahjuksen antamisesta kansanedustajille ja lahjuksen ottamisesta kansanedustajana on omat säännökset. Erillisen sääntelyn taustalla vaikuttaa perustuslain 20 §, jossa on turvattu kansanedustajien riippumattomuus. Kansanedustajat eivät kuulu virkamieskäsitteen tai rikosoikeudellisen virkavastuun piiriin.

Lahjuksen antamisesta kansanedustajalle säädetään rikoslain 40 luvun 4 §:ssä seuraavaa:

Jos kansanedustaja itselleen tai toiselle

1. pyytää lahjan tai muun oikeudettoman edun taikka tekee muutoin aloitteen sellaisen edun saamiseksi taikka
2. ottaa vastaan tai hyväksyy muun kuin tavanomaiseksi vieraanvaraisuudeksi katsottavan lahjan tai muun oikeudettoman edun taikka hyväksyy sitä koskevan lupauksen tai tarjouksen

toimiakseen tai jättääkseen toimimatta edun vuoksi edustajantoimessaan tietyllä tavalla taikka palkkiona sellaisesta toiminnasta ja teko on omiaan selvästi horjuttamaan luottamusta edustajantoimen hoitamisen riippumattomuuteen, hänet on tuomittava lahjuksen ottamisesta kansanedustajana sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Lahjuksen ottamisena kansanedustajana ei pidetä ehdokkaan vaalirahoituksesta annetun lain mukaista vaalirahoitusta, ellei sen tarkoituksena ole 1 momentin kiertäminen.

⁴³ HE 58/1988 vp, s. 51, 57.

Lahjuksen antamisesta kansanedustajalle taas säädetään rikoslain 16 luvun 14 a §:ssä seuraavaa:

Joka kansanedustajalle lupaa, tarjoaa tai antaa hänelle tai toiselle tarkoitetun muun kuin tavanomaiseksi vieraanvaraisuudeksi katsottavan lahjan tai muun oikeudettoman edun, jotta tämä toimisi tai jättäisi toimimatta edun vuoksi edustajantoimessaan tietyllä tavalla taikka palkkiona sellaisesta toiminnasta, ja teko on omiaan selvästi horjuttamaan luottamusta edustajantoimen hoitamisen riippumattomuuteen, on tuomittava *lahjuksen antamisesta kansanedustajalle* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Lahjuksen antamisena kansanedustajalle ei pidetä ehdokkaan vaalirahoituksesta annetun lain (273/2009) mukaista vaalirahoitusta, ellei sen tarkoituksena ole 1 momentin kiertäminen.

Kuten lain sanamuoto osoittaa, lahjuksen ottamisen tekotapoja ovat lahjan tai edun pyytäminen, aloitteen tekeminen tällaisen edun saamiseksi sekä lahjan tai edun vastaanottaminen tai hyväksyminen. Lahjuksen antamista kansanedustajalle koskevassa säännöksessä puolestaan mainitaan tekotapoina lahjan tai edun lupaaminen, tarjoaminen ja antaminen. Lahjan tai edun antamisen tai ottamisen tarkoituksena tulee olla se, että kansanedustaja tällaisen lahjan tai edun vuoksi toimii tai jättää toimimatta tietyllä tavalla edustajantointaan hoitaessaan. On kuitenkin huomattava lain kolmas momentti, josta ilmenee kansanedustajan tehtävän erityisluonne ja siksi siinä onkin rajoitettu rangaistavuuden ulkopuolelle tavanomainen vieraanvaraisuus ja lainmukainen vaalirahoitus.

Kansanedustajien lahjonnan törkeitä tekemuotoja koskevien säännösten kvalifiointiperusteet vastaavat virkamiesten lahjontaa koskevien säännösten kvalifiointiperusteita.

Tämän tutkimuksen tapausaineistoon ei sisälly kansanedustajien lahjontaa koskevia tapauksia, eikä kansanedustajien lahjontaa koskevaa sääntelyäkään siksi käsitellä tutkimuksessa laajemmin.⁴⁴

Oikeushenkilön rangaistusvastuu on ulotettu koskemaan lahjuksen antamista, törkeää lahjuksen antamista, lahjuksen antamista kansanedustajalle ja törkeää lahjuksen antamista kansanedustajalle (RL 16:18).

⁴⁴ Ks. kansanedustajia koskevista lahjusrikoksista laajemmin Kimpimäki 2017a, s. 4–5, 11–14.

1.5.2 Lahjominen elinkeinotoiminnassa

Elinkeinotoiminnassa tapahtuvaa lahjontaa koskevia kriminalisointeja on pidetty tarpeellisina, sillä lahjonta elinkeinotoiminnassa vinouttaa kilpailuasetelmia. Elinkeinonharjoittajan palveluksessa olevien tai sen puolesta toimivien henkilöiden lahjomista on pidetty myös sopimattomana puuttumisena terveisiin markkinoihin. Hallituksen esityksessä on katsottu, että yleisen yhteiskuntamoraalin kannalta on toivottavaa, että lahjomisluonteisten menettelytapojen käyttöä vastustetaan yhteiskunnassa.⁴⁵

Lahjomisesta elinkeinotoiminnassa säädetään rikoslain 30 luvun 7 §:ssä seuraavaa:

Joka

1. elinkeinonharjoittajan palveluksessa olevalle,
2. elinkeinonharjoittajana toimivan yhteisön tai elinkeinotoimintaa harjoittavan säätiön hallintoneuvoston tai hallituksen jäsenelle, toimitusjohtajalle, tilintarkastajalle tai selvitysmiehelle,
3. elinkeinonharjoittajan puolesta tehtävää suorittavalle taikka
4. elinkeinonharjoittajien välistä, muiden osapuolten välistä tai elinkeinonharjoittajan ja muun osapuolen välistä riitaa välimiehenä ratkaisevalle

lupaa, tarjoaa tai antaa lahjottavalle itselleen taikka toiselle osoitetun oikeudettoman edun (lahjuksen) tarkoituksin saattaa lahjottava toimessaan tai tehtävässään suosimaan lahjuksen antajaa tai jotakuta muuta taikka palkita lahjottava sellaisesta suosimisesta, on tuomittava, jollei teko ole rangaistava 16 luvun 13 tai 14 §:n mukaan, *lahjomisesta elinkeinotoiminnassa* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Lahjuksen ottamisesta elinkeinotoiminnassa säädetään taas 8 §:ssä, jonka mukaan

Joka

1. elinkeinonharjoittajan palveluksessa ollessaan,
2. elinkeinonharjoittajana toimivan yhteisön tai elinkeinotoimintaa harjoittavan säätiön hallintoneuvoston tai hallituksen jäsenenä, toimitusjohtajana, tilintarkastajana tai selvitysmiehenä,
3. elinkeinonharjoittajan puolesta tehtävää suorittaessaan taikka
4. elinkeinonharjoittajien välistä, muiden osapuolten välistä tai elinkeinonharjoittajan ja muun osapuolen välistä riitaa välimiehenä ratkaistessaan

⁴⁵ HE 114/1978 vp, s. 16 ja HE 66/1988 vp, s. 75.

itselleen tai toiselle pyytää lahjuksen tai tekee muutoin aloitteen sellaisen saamiseksi, ottaa vastaan tai hyväksyy lahjuksen suosiakseen toimessaan tai tehtävässään lahjuksen antajaa tai jotakuta muuta taikka palkkioksi tällaisesta suosimisesta, on tuomittava, jollei teko ole rangaistava 40 luvun 1–3 §:n mukaan, *lahjuksen ottamisesta elinkeinotoiminnassa* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Elinkeinotoiminnassa tapahtuvan lahjonnan henkilöpiiri kattaa näin ollen elinkeinonharjoittajan palveluksessa olevat henkilöt eli elinkeinotoimintaa harjoittavan yhteisön tai säätiön hallintoneuvoston tai hallituksen jäsenet, toimitusjohtajat, tilintarkastajat ja selvitysmiehet sekä elinkeinonharjoittajan puolesta tehtävää suorittavat tahot ja välimiehet. Kuten edellä avatuista säännöksistä voi huomata, elinkeinoelämän lahjusrikosten tarkoituksena on saada joko lahjottava henkilö toimessaan tai tehtävässään suosimaan lahjuksen antajaa tai jotain muuta henkilöä taikka palkita häntä tällaisesta suosimisesta.

Säännösten keskeiset elementit ovat siis seuraavat:

- Teon kohteena on elinkeinonharjoittajan palveluksessa oleva henkilö; elinkeinonharjoittajana toimivan yhteisön tai elinkeinotoimintaa harjoittavan säätiön hallintoneuvoston tai hallituksen jäsen, toimitusjohtaja, tilintarkastaja tai selvitysmies; elinkeinonharjoittajan puolesta tehtävää suorittava henkilö taikka elinkeinonharjoittajien välistä, muiden osapuolten välistä tai elinkeinonharjoittajan ja muun osapuolen välistä riitaa välimiehenä ratkaiseva henkilö.
- Kyseessä on oikeudeton etu.
- Teon tarkoituksena on saattaa lahjottava toimessaan tai tehtävässään suosimaan lahjuksen antajaa tai jotakuta muuta taikka palkita lahjottavaa sellaisesta suosimisesta.
- Teko on tahallinen.

Rikoslain 30 luvun 7 a §:ssä säädetään törkeästä lahjomisesta elinkeinotoiminnassa ja 8 a §:ssä törkeästä lahjuksen ottamisesta elinkeinotoiminnassa. Näissä on kvalifiointiperusteina mainittu lahjonnan kohteena olevan henkilön toimiminen tai tarkoitus toimia tehtävässään lahjuksen antajaa tai toista henkilöä huomattavasti hyödyttäen tai toiselle tuntuvaa vahinkoa tai haittaa aiheuttaen sekä lahjan tai edun huomattava arvo. Teon tulee olla myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Elinkeinoelämässä tapahtuvien lahjusrikosten kvalifiointiperusteet ovatkin pitkälti samat kuin julkisen sektorin lahjusrikossäännöksissä, kuitenkin sillä erolla, ettei yksityisellä sektorilla tapahtuvan lahjonnan yhteydessä mainita törkeässä tekemuodossa sitä, että henkilö asettaa toimintansa ehdoksi lahjuksen saamisen.

Oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevat säännökset soveltuvat lahjomiseen elinkeinotoiminnassa, törkeään lahjomiseen elinkeinotoiminnassa, lahjuksen ottamiseen elinkeinotoiminnassa ja törkeään lahjuksen ottamiseen elinkeinotoiminnassa (RL 30:13).

Elinkeinoelämässä tapahtuvaa ja julkisen sektorin lahjontaa koskevat säännökset ovat viime vuosikymmeninä lähentyneet vastaamaan toisiaan ja esimerkiksi niiden rangaistusasteikot ovat nykyisin yhtenäiset. Säännösten soveltamisala ja suojelukohde kuitenkin poikkeavat toisistaan edelleen. Virkatoimintaan liittyvien lahjusrikossäännösten tavoitteena on virkatoiminnan oikeellisuuden, lainmukaisuuden, tasapuolisuuden ja riippumattomuuden turvaaminen sekä kansalaisten virkatoimintaan kohdistuvan luottamuksen ylläpitäminen⁴⁶ kun taas elinkeinotoimintaan liittyvien lahjontasäännösten ensisijaisena suojelukohteena on elinkeinonharjoittajan ja sen puolesta tehtävää suorittavien henkilöiden välinen luottamussuhde, joskin esitöissä huomioidaan myös se, että elinkeinoelämässä tapahtuva lahjonta voi olla haitallista myös terveen kilpailun ja kilpailevien elinkeinonharjoittajien etujen kannalta.⁴⁷ Konkreettisella tasolla tätä suojelukohteiden eroavaisuutta ilmentää selkeimmin se seikka, etteivät elinkeinoelämän lahjusrikoksia koskevat säännökset kata tilanteita, joissa lahjus on annettu suoraan elinkeinonharjoittajalle. Elinkeinoelämän lahjontaa koskeva sääntely kattaa siis vain edut, jotka on annettu elinkeinonharjoittajan palveluksessa työskentelevälle henkilölle tai elinkeinonharjoittajan puolesta tehtävää suorittavalle taholle mutta ei etuja, jotka annetaan suoraan elinkeinonharjoittajalle. Kysymyksessä ei ole lahjus myöskään silloin, jos työntekijälle tarjotaan ylimääräinen etu hänen työnantajansa niminomaisin tai hiljaisiin suostumuksin, sillä tällaiset tilanteet voidaan rinnastaa tapauksiin, joissa etu tarjotaan suoraan elinkeinonharjoittajalle.⁴⁸

1.6 Lahjusrikokset talousrikoskontekstissa

1.6.1 Talousrikoksia vai virkarikoksia?

Lahjusrikoksia koskeva aiempi suomalainen tutkimus on usein ollut vahvasti yhteydessä virkarikoksiin. Tämä onkin perusteltua silloin, kun tarkasteltavana on kansalli-

⁴⁶ HE 6/1997 vp, s. 85.

⁴⁷ HE 66/1988 vp, s. 88–89.

⁴⁸ HE 58/1988 vp, s. 47; HE 66/1988 vp, s. 88–89; Kimpimäki 2017b, s. 4–6; Pihlajamäki 2008, s. 517–518, 520; Viljanen 1990, s. 79; Keskeiset rikokset/Viljanen 2018, s. 779–780.

sella tasolla harjoitettu lahjonta. Lahjuksen ottamisrikosten vastaajat ja lahjuksen antamisrikoksissa lahjotut henkilöt ovat tällöin yleensä olleet virkamiehiä, joihin sovelletaan rikoslain 40 luvun virkarikoksia koskevia säännöksiä. Tämän tutkimuksen keskiössä olevissa kansainväliseen liiketoimintaan liittyvissä tapauksissa asetelma on yleensä toinen.

Kaikissa Suomessa käsitellyissä kansainväliseen liiketoimintaan liittyneissä lahjusrikostapauksissa syytteessä on ollut epäilty lahjuksen antaja, ei sen sijaan lahjuksen ottamisesta epäilty ulkomainen virkamies. Lahjuksen antamisesta epäillyt henkilöt ovat kaikissa tapauksissa olleet kansainvälistä kauppaa harjoittaneiden yritysten edustajia. Virkarikossäännökset eivät näin ollen ole tulleet näissä tapauksissa sovellettavaksi. Lahjusrikossäännösten soveltamisala ja Suomen tuomioistuinten toimivalta sinänsä kattavat myös ulkomaisen virkamiehen tekemän lahjuksen ottamisen, mutta muu virkarikossääntely ei tällaisessa tapauksessa tule sovellettavaksi. Myös ulkomaisen virkamiehen käsitettä tulkitaan itsenäisesti OECD:n lahjonnan vastaisen sopimuksen ja sen kommentaarin, ei Suomen kansallisen virkamiesoikeuden, pohjalta. Kansainväliseen liiketoimintaan liittyvien lahjusrikosten yhteydet virkarikoksiin ja virkamiesoikeuteen jäävätkin siksi usein ohuiksi.

Talousrikos on käsitteenä monitulkintainen ja määritelmä kattaa erilaisia rikoksia tilanteesta riippuen.⁴⁹ Sisäministeriön määritelmän mukaan talousrikoksia ovat julkishallinnon tai muun yhteisön toiminnan yhteydessä tai niitä hyväksi käyttäen tapahtuvat, huomattavaan välittömään tai välilliseen taloudelliseen hyötyyn tähtäävät teot tai laiminlyönnit. Talousrikoksen ilmeisen riidattoman määritelmän mukaisesti kysymys on rikoksista, jotka tapahtuvat talouselämässä, yritys- tai liiketoiminnassa ja jotka tähtäävät oikeudettomaan taloudelliseen hyötymiseen.⁵⁰

Talousrikosten piiriin on katsottava kuuluvan ainakin verorikokset (RL 29 luku), kirjanpitorikokset (RL 30 luku), velallisen rikokset (RL 39 luku), arvopaperimarkkinarikokset (RL 51 luku), osakeyhtiörikokset (OYL 25 luku) ja petosrikokset (36 luku). Myös lahjontarikokset, ja aivan erityisesti yritystoiminnan yhteydessä tehdyt lahjontarikokset, kuuluvat talousrikollisuuden ydinalueelle. Taloudellinen rikollisuus voidaan jaotella sillä perusteella, tehdäänkö rikokset laillisen yritystoiminnan yhteydessä vai ovatko

⁴⁹ Ks. esim. Hakamo – Jauhiainen – Alvesalo – Virta 2009, s. 37–38. Ks. myös Träskman 1981, s. 14–20 ja Nuutila 1997, s. 416–424. Nuutila määrittelee talousrikokset vaihdantarikoksiksi. Ks. myös Lahti 2007, s. 10.

⁵⁰ Koponen 2004, s. 215 ja vastaavasti Tapani 2004b, s. 899.

teot itsessään organisoitua laitonta taloudellista toimintaa.⁵¹ Lahjusrikokset voivat lähtökohtaisesti kuulua kumpaan tahansa ryhmään, mutta tämän tutkimuksen yhteydessä tarkastellut lahjontateot ja -epäilyt ovat kytkeytyneet lailliseen liiketoimintaan.

Tämän tutkimuksen kannalta keskeisiä kansainväliseen liiketoimintaan liittyviä lahjusrikoksia on siis perusteltua käsitellä talousrikosten kontekstissa. Tällaiset lahjusrikokset on yleensä tehty kansainvälistä kaupankäyntiä harjoittavan yrityksen puolesta tai hyväksi rajat ylittävän liiketoimen yhteydessä. Kyse on usein rahasuorituksista, joita kanavoidaan näennäisten sopimusten, erilaisten yritysjärjestelyjen ja ulkomaisten pankkitilien kautta. Kyse on siis talousrikollisuudelle ominaisella tavalla rikoksista, jotka on tehty yrityksen liiketoiminnan kontekstissa oikeushenkilön puolesta tai sen toiminnassa. Kansainväliseen liiketoimintaan liittyvien lahjusrikosten käsittelyn yhteydessä nousee myös esiin samantyyppisiä vastuun kohdentamiseen ja näytön arviointiin liittyviä haasteita kuin muissakin talousrikosprosesseissa.

Keskeistä on tunnistaa talousrikosasiassa rikosoikeudellisesti merkityksellinen tekijä, joka voi usein piiloutua erilaisten peitejärjestelyiden taakse. Vastaavasti tahallisuuden arvioimiseen liittyy usein talousrikosspesifejä tulkintasääntöjä. Nämä kaksi elementtiä ovat usein merkityksellisiä korruptiota koskevissa jutuissa, koska teolla on harvoin näkijää tai todistajaa perinteisessä mielessä. Tällöin näyttö on usein sirpaleista. Laillisuusperiaatteen näkökulmasta on ongelmallista, jos tahallisuuskynnys vaihtelee merkittävästi rikoslajikohtaisesti. Toisaalta ongelmat tahallisuuden näyttämässä (kantajan todistustaakka huomioiden) eivät saa muodostua rangaistavuuden esteeksi. Syyksi lukeminen vaikeutuu esimerkiksi tahallisuutta koskevan näytön jäädessä hataraksi tai jos vaihtoehtoista tapahtumainkuvausta ei pystytä poissulkemaan tuomitsemiskynnyksen ylittävällä tavalla.

Talousrikoskäsite on kontekstuaalinen ja dynaaminen käsite, joka saa muotonsa ja sisältönsä yhteiskunnan ja talouselämän muuttuessa. Tällöin talousrikosten ja vastaavasti niitä koskevien tulkintasääntöjen sisältö voivat muuttua tilanneherkästi muuttuvassa toimintaympäristössä. Rikosoikeudellinen sääntely ei kuitenkaan saa aiheettomasti rajoittaa elinkeinonvapautta. Lähtökohtana on oltava, että jokaisella on oikeus harjoittaa liiketoimintaansa parhaaksi katsomallaan tavalla ja parhaaksi katsomaan muodossa silloin, kun nämä valinnat eivät tähtää välittömästi rikoksen tekemiseen tai sen peittelyyn. Tällöin myös elinkeinoelämän rikollisuutta (talousrikollisuutta) koskevan sääntelyn pitää olla sääntelyn varoivaisuusperiaatteen mukaista ja esimerkiksi tunnusmerkistötekijät pitää pyrkiä rikoslajikohtaisesti säätämään mahdollisimman yksityiskohtaisesti ja tarkasti. Yleisluonteisia tunnusmerkistötekijöitä tai esimerkiksi

⁵¹ Koskinen 2001, s. 181 ja vastaavasti Träskman 1981, s. 14–20.

yleisluonteista tekijäaseman määrittelyä sisältävään sääntelyyn on suhtauduttava läh-
tökohtaisesti pidättyvästi.⁵²

Viime kädessä laillisuusperiaate asettaa tulkinnalle takarajan siten, ettei menettely ta-
loudellisessa toiminnassa voi muodostua rangaistavaksi ilman nimenomaista rangaish-
tusunormia. Laillisuusperiaatteen ja muiden oikeusturvatakeiden sekä toisaalta rikosoikeudellisen tehokkuuden ja preventiovaikutuksen välinen tasapaino on myös talousri-
koksia koskevien tahallisuuskysymysten taustalla.⁵³

1.6.2 Tahallisuus ja tahallisuuden näyttäminen talousrikostapauksissa

1.6.2.1 Tahallisuus Suomen rikosoikeudessa

Rikosoikeudellisesta tahallisuudesta on säädetty rikoslain 3 luvun 6 §:ssä (515/2003). Tämän mukaisesti tekijä on aiheuttanut tunnusmerkistön mukaisen seurauksen tahallaan, jos hän on tarkoittanut aiheuttaa seurauksen taikka pitänyt seurauksen aiheutumista varmana tai varsin todennäköisenä. Seuraus on aiheutettu tahallaan myös, jos tekijä on pitänyt sitä tarkoittamaansa seuraukseen varmasti liittyvänä. Rikosoikeuden yleisten oppien uudistamista koskeva esitys (HE 44/2002 vp) annettiin eduskunnalle vuonna 2002 ja rikoslain osittaisuudistus (515/2003) tuli tältä osin voimaan vuonna 2004. Uudistus perustui vuoden 2000 rikoslakiprojektin ehdotukseen.⁵⁴ Rikoslakiprojektin viimeinen osa koski yleisten oppien uudistusta. Rikoslakiprojektin ehdotus sisälsi laajan tahallisuusmääritelmän, joka vastasi pitkälti muissa Pohjoismaissa omaksuttua.⁵⁵ Tuolloin ehdotettu tahallisuusmääritelmä olisi kattanut sekä todennäköisyysteorian että positiivisen tahtoteorian mukaisen tahallisuuden alarajan. Tahtotahallisuuden mukainen vaihtoehtoinen tahallisuusmalli jätettiin kuitenkin lopullisesta hallituksen esityksestä pois. Oikeustieteessä kuitenkin esitettiin, että vaihtoehtoisten tahallisuusteorioiden sisällyttäminen säädettävään lakiin olisi ollut erityisesti talousrikosten tahallisuusmääritelmän osalta perusteltua.⁵⁶

⁵² Samansuuntaisesti ks. Lahti 2007, s. 7.

⁵³ Ks. Lappi-Seppälä 1987, s. 61–62, 125–143 sekä myös Melander 2008, s. 480–488.

⁵⁴ Rikoslakiprojektin ehdotus 2000.

⁵⁵ Esim. Frände 2010, s. 159.

⁵⁶ Lahti 2001, s. 721–724.

Hallituksen esityksessä ehdotettiin lopulta, että tahallisuuden määritelmä koskisi sekä tahallisuutta suhteessa teon seurauksiin (seuraustahallisuus) että tahallisuutta suhteessa tunnusmerkistön täyttymisen edellyttämiin olosuhteisiin (olosuhdetahallisuus).⁵⁷ Lakivaliokunta totesi mietinnössään⁵⁸ ehdotetun säännöksen soveltuvan erityisen huonosti talousrikosten olosuhdetahallisuuteen ja nostavan mahdollisesti talousrikosten tahallisuuskynnystä. Lopulta rikoslain 3 luvun 6 §:ssä säädetään vain seuraustahallisuudesta ja olosuhdetahallisuus jätettiin tietoisesti oikeuskäytännön ratkaisuiden perusteella määritettäväksi.

Syylisyyssperiaatteen mukaisesti tekijää ei voida tuomita rangaistukseen ilman tekijän moitittavaa suhtautumista tekoonsa tai laiminlyöntiinsä. Siksi suomalaisessa rikosoikeudessa ei tunneta rikosoikeudellista ankaraa vastuuta. Rikosoikeudellisen vastuun edellytyksenä on tahallisuus tai tuottamus, mikäli näin on erikseen tunnusmerkistössä säädetty. Tässä tutkimuksessa tarkasteltavat lahjusrikokset ovat rangaistavia vain tahallisina tekoina.

Tahallisuuden yleiskielellinen ja rikosoikeudellinen merkitys eroavat toisistaan. Yleiskielessä tahallisuus ymmärretään usein tekijän nimenomaisena pyrkimyksenä. Rikosoikeudellinen tahallisuus kohdistuu teon seuraukseen ja olosuhteisiin. Tahallisuus sisältää tiedollisen eli kognitiivisen ja tahdollisen eli volitiivisen ulottuvuuden.⁵⁹ Tekijällä tulee siis olla sekä tieto että tahto tekoonsa ja sen seurauksiin liittyen.

Seuraustahallisuuden määritelmä muodostuu kolmesta tahallisuuden asteesta. Jos tekijä on tarkoittanut aiheuttaa seurauksen, kyse on tarkoitustahallisuudesta. Jos tekijä pitää seurauksen aiheutumista varmana tai tarkoittamaansa seuraukseen varmasti liittyvänä, kysymys on varmuustahallisuudesta. Jos tekijä pitää seurauksen aiheutumista varsin todennäköisenä, kyse on todennäköisyystahallisuudesta. Seuraustahallisuus ei täyty, jos tekijä ei ole tarkoittanut aiheuttaa seurausta, pitänyt sen aiheutumista varmana tai varsin todennäköisenä eikä tekijä ole pitänyt tekoaan tarkoittamaansa seuraukseen varmasti liittyvänä. Kuten todettua, rikoslain tahallisuusmääritelmä soveltuu vain seurausrikoksiin, mutta oikeuskäytännössä säännöksessä määritetty seuraustahallisuuden alaraja, todennäköisyystahallisuus, on otettu lähtökohdaksi myös olosuhdetahallisuuden täyttymistä arvioitaessa.⁶⁰

⁵⁷ HE 44/2002 vp, s. 87.

⁵⁸ LaVM 28/2002 vp.

⁵⁹ HE 44/2002 vp, s. 72–73 ja mm. Tapani 2004a, s. 220 ja Melander 2016, s. 150.

⁶⁰ Ks. esim. KKO 2012:66, 16; KKO 2013:17, 34; KKO 2013:55, 28-30; KKO 2014:54, 7-14; KKO 2015:66, 25.

Tarkoitustahallisuus muodostaa lähtökohtaisesti tahallisuuden ylimmän ja todennäköisyystahallisuus alimman asteen. Kuitenkin pääsääntöisesti kaikki seuraustahallisuuden muodot riittävät tahallisuuden täyttymiseen. Poikkeuksen tästä muodostavat kuitenkin ne tunnusmerkistöt, joiden täyttymiseksi edellytetään korotettua tahallisuutta eli pääsääntöisesti tekijän tietoisuutta jonkun erityisen tunnusmerkistössä mainitun seikan olemassaolosta. Korotetun tahallisuuden tilanteessa todennäköisyystahallisuus ei riitä tahallisuuden täyttymiseen.⁶¹

Kaikki seuraustahallisuuden muodot sisältävät aina todennäköisyysarvioinnin, eli teon ja seurauksen välisen mahdollisuuden.⁶² Tarkoitustahallisuudessa seurauksen todennäköisyydelle annetaan vähiten painoarvoa, kun taas tahallisuuden alimmassa muodossa todennäköisyysarvioinnilla on keskeinen merkitys. Tahallisuuden tiedollinen puoli on käsillä kaikissa tahallisuusmuodoissa, koska tekijän tulee rikosoikeudellisesti merkityksellisessä tahallisuusarvioinnissa riittävässä määrin käsittää, mitä on tapahtumassa. Tahallisuuden tahdollinen ulottuvuus on merkityksellinen tarkoitustahallisuudessa. Tällöin tekijä toteuttaa yksittäisessä rikostunnusmerkistössä kielletyn teon tarkoituksenaan saada aikaan kielletyn seurauksen.⁶³

Tahallisuutta arvioidaan rikoslain erityisen osan tunnusmerkistöjen perustella. Kun kyseessä on tunnusmerkistö, joka edellyttää seurausta, tahallisuuden on katettava myös kyseinen seuraus (seuraustahallisuus). Muiden tunnusmerkistötekijöiden osalta kysymys on olosuhteista (olosuhdetahallisuus). Tällöin tahallisuuden on katettava tunnusmerkistön mukaiset olosuhteet.⁶⁴ Kuten jäljempänä käy ilmi, lahjusrikosten kohdalla kyse on lähtökohtaisesti olosuhdetahallisuusarviointista. Peittämisperiaatteen mukaisesti tahallisuuden on katettava kaikki tunnusmerkistötekijät, joihin kuuluvat teonhetkiset olosuhteet ja teon seuraukset.⁶⁵ Tahallisuuden täyttymiseltä edellytetään, että tekijän tulee teonhetkellä tietää tai vähintään mieltää kaikkien tunnusmerkistötekijöiden käsilläolo.

Tahallisuutta arvioidaan tekohetken mukaisesti. Tällöin arvioidaan siis sitä, mitä tekijä on teonhetkellä mieltänyt seurauksen ja olosuhteiden osalta. Tahallisuus ei täydenny jälkikäteen.⁶⁶ Tätä ilmentävät jo korkeimman oikeuden talousrikosoikeudelliset ennak-

⁶¹ Mm. Melander 2016, s. 153.

⁶² Frände 2005, s. 128.

⁶³ Koponen 2004, s. 224.

⁶⁴ Frände 2012, s. 109–112; Melander 2016, s. 151.

⁶⁵ Mm. Nuutila 1997, s. 227; Tapani 2004a, s. 200; Matikkala 2005, s. 543–571 ja Frände 2012, s. 107.

⁶⁶ Tapani – Tolvanen 2013, s. 198.

koratkaisut KKO 1995:24 ja KKO 1995:25. Kaikkien tahallisuuskysymysten ongelmana on kuitenkin se, ettei jälkikäteen arvioituna tekijän todellisesta tahdosta ole käytännössä mahdollista saada varmaa tietoa. Siksi tahallisuus joudutaan aina perustelemaan jonkin kehitetyn konstruktion avulla.

1.6.2.2 Talousrikostahallisuus

Talousrikokset koostuvat yksittäisestä teosta tai useammista osateoista, jotka kuitenkin katsotaan yhdeksi tekokokonaisuudeksi. Talousrikokset tehdään usein harkitusti ja suunnitelmallisesti. Seurausrikosten osalta on tyypillistä, että talousrikoksissa seuraukset ilmenevät vasta pitkän ajan kuluttua. Esimerkiksi velallisen rikoksiin liittyvä maksukyvyttömyys ilmenee pääsääntöisesti vasta pitkänkin ajan kuluttua vararikkoteosta eikä maksukyvyttömyyttä useinkaan voida kytkeä pistemäisesti vain yhteen nimenomaiseen tekoon.⁶⁷ Myös kansainväliseen liiketoimintaan liittyvät lahjusrikokset kytkeytyvät usein pitkäkestoisiin ja monitahoisiin hankintaprosesseihin ja sopimussuhteisiin ja myös itse lahjontateko voi muodostua useista sopimuksista ja pitkälläkin aikavälillä tehdyistä maksusuorituksista.

Tahallisesta rikoksesta tuomitseminen edellyttää, että tahallisuus on kyettävä näyttämään tuomioistuimessa toteen siten, ettei syytetyn syyttömyydestä jää varteenotettava epäilyä. Täten tahallisuuden ja sen alarajan määrittelyn onnistuminen tulee testatuksi käytännön ratkaisutoiminnassa sen mukaisesti, mitä pystytään näyttämään toteen. Näyttötaakka on syyttäjällä.

Oikeuskäytännössä tahallisuuden täytyminen perustellaan usein olosuhteista johdettavan pakottavan päättelyn avulla.⁶⁸ Tahallisuuden näyttämiseen liittyvien ongelmien vuoksi tahallisuuden todentamisen objektivoitumiskehitys on väistämätöntä. Esimerkiksi rahanpesudirektiivin (EU) 2015/849) 1 artiklassa todetaan nimenomaisesti, että tietoisuus, tahallisuus tai tarkoitus voidaan todeta objektiivisten tosiseikkojen perusteella. Direktiivin johdanto-osan 13 kohdassa todetaan vastaavasti, että arvioitaessa olosuhdetahallisuuden ja tietoisuuden täyttymistä rahanpesun esirikoksen suhteen, arvioissa voidaan hyödyntää sitä, että varojen arvo ei ole oikeassa suhteessa syytetyn laillisiin tuloihin tai että rikollisella toiminnalla ja varojen hankinnalla on ajallinen

⁶⁷ Ks. vastaavasti Koponen 2004, s. 253.

⁶⁸ Koponen 2002, s. 254; Koivisto 2004, s. 152 ja Halimaa 2015, s. 11. Koivisto on arvioinut hovi-oikeuksien talousrikosjutuissa tekemiä tahallisuutta koskevia johtopäätöksiä. Havaintojen mukaan tahallisuuden täyttymistä on perusteltu vetoamalla seikkoihin, joista tekijän on ”täytynyt tietää” olosuhteen olemassaolo. Ks. Koivisto 2004, s.140–152.

yhteys. Aikaisemmin todetu tavoin rikosoikeudellista ankaraa eli puhdasta objektiivista vastuuta (tahallisuutta) ei kuitenkaan hyväksytä Suomessa.⁶⁹

Talousrikoksissa tahallisuusarvioinnissa voidaan huomioida esimerkiksi arvioitavana olleella toimella saavutetun tai tavoitellun taloudellisen edun määrä. Muita usein huomioon otettavia seikkoja ovat muun muassa tekijän hyvä asiantuntemus, teon poikkeuksellisuus tavanomaiseen liiketoimintaan verrattuna ja välikäsien käyttäminen oikean tekijän kätkemiseksi. Menettelyn oikeudenvastaisuutta voidaan pyrkiä piilottamaan myös monimutkaisten omaisuusjärjestelyjen avulla tai hävittämällä asiakirjoja.⁷⁰ Mainituissa olosuhteissa olisi vaikea väittää, ettei tekijä ollut tietoinen siitä, mitä on tapahtumassa. Toisaalta tahallisuus sulkeutuu pois, jos tekijä pystyy näyttämään vaihtoehtoisia, uskottavia perusteita, joiden perusteella objektiivisista olosuhteista huolimatta tekijä ei ole mieltänyt tunnusmerkistötekijän täyttymistä tai seurausta varsin todennäköiseksi tai tästä jää ainakin varteenotettava epäily.

Tahallisuuden arviointi tuomioistuimissa on siis riippuvaista tarkasteltavana olevan rikoksen tunnusmerkistöstä, käsillä olevan tapauksen olosuhteista sekä näistä olosuhteista saatavilla olevasta näytöstä. Lahjusrikostapausten yhteydessä tehtyä tahallisuusarviointia käsitellään yksityiskohtaisemmin jäljempänä kansallisen oikeuskäytännön tarkastelun yhteydessä.

1.6.3 Talousrikokset ja oikeushenkilön rangaistusvastuu

Talousrikoksia – myös liiketoimintaan liittyviä lahjusrikoksia – tehdään usein oikeushenkilön toiminnassa. Koska oikeushenkilön piirissä tehtyjen rikosten tekijävastuun toteuttamiseen liittyi perinteisen osallisuussääntelyn ja laiminlyöntivastuuopin näkökulmasta ongelmia, säädettiin rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä myös oikeushenkilön rangaistusvastuusta. Sääntämisaikana vilkkaan kriminaalipoliittisen keskustelun kohteena olleen uuden rangaistuslain käyttöönotto merkitsi samalla kokonaan uuden rikosoikeudellisen vastuumuodon omaksumista yhteisön toiminnassa tehdyissä rikoksissa.⁷¹ Oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskeva uudistus oli merkittävä ja kriminaalipoliittisesti oikeaan osunut ottaen huomioon erityisesti

⁶⁹ Direktiivin kanssa samansuuntainen ajatus on kuitenkin omaksuttu laajennetussa hyödyn menettämässä (RL 10:3), jonka yhteydessä syyttäjän omaisuuden alkuperää koskevaa todistus- taakkaa on kevennetty.

⁷⁰ Tapani – Tolvanen 2013, s. 211–212.

⁷¹ Lahti 2007, s. 9.

talousrikollisuuden piirissä tapahtuneet muutokset yritysten toiminnassa tehtyjen erilaisten rikosten tekotavoissa ja usein hankalasti hahmotettavassa tekijäpiirissä.

Kun oikeushenkilön tuomitseminen rangaistukseen on nykysääntelyn mukaisesti tietyissä olosuhteissa pakollista, tarkoittaa tämä käytännössä sitä, että tekokokonaisuudesta voidaan rangaista yksilövastuun ja oikeushenkilön rangaistusvastuun perusteella. Rikoslain rikoksia viranomaisia vastaan sääntelevän 16 luvun 18 §:n (637/2011) mukaisesti lahjuksen antamiseen, törkeään lahjuksen antamiseen, lahjuksen antamiseen kansanedustajalle ja törkeään lahjuksen antamiseen kansanedustajalle sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään. Vastaavasti elinkeinorikoksia sääntelevän rikoslain 30 luvun 13 §:n (213/2017) mukaisesti lahjomiseen elinkeinotoiminnassa, törkeään lahjomiseen elinkeinotoiminnassa, lahjuksen ottamiseen elinkeinotoiminnassa ja törkeään lahjuksen ottamiseen elinkeinotoiminnassa sovelletaan, mitä oikeushenkilön rangaistusvastuusta säädetään.

Oikeushenkilön rangaistusvastuun ulottaminen lahjusrikoksiin onkin perusteltua, sillä osa lahjusrikoksista on vahvasti kytköksissä yritysten liiketoimintaan ja liiketoimintaan liittyviä lahjusrikoksia tehdään usein ennen kaikkea oikeushenkilön puolesta ja hyväksi. Kuten jäljempänä tässä tutkimuksessa todetaan, oikeushenkilön rangaistusvastuu ei kuitenkaan ole muodostunut Suomessa erityisen laajasti käytetyksi tai tehokkaaksi seuraamusmuodoksi lahjusrikostapauksissa, toisin kuin monissa tässä tutkimuksessa tarkasteltavissa vertailumaissa. Suomessa oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltaminen onkin keskittynyt vahvasti työturvallisuusrikoksiin, joista määrätty lähes 90 % Suomessa vuosina 2015–2019 määrättyistä yhteisösakoista.⁷²

Oikeushenkilön rangaistusvastuu tulisikin huomioida entistä systemaattisemmin lahjus- ja muiden talousrikosten esitutkinnassa, syyteharkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä. Suomessa lahjusrikoksia koskeneiden oikeusprosessien painopiste on selvästi ollut luonnollisten henkilöiden rikosoikeudellista vastuuta koskevassa arvioinnissa ja oikeushenkilön vastuun arviointi on jäänyt sivuosaan. Kuitenkin yritysten liiketoimintaan liittyvissä lahjusrikostapauksissa oikeushenkilön vastuu olisi usein perusteltua nostaa tarkastelun keskiöön.

⁷² Tapani 2020, s. 28–29.

2 Kansalliset lahjusrikostapaukset

2.1 Korkeimman oikeuden tuomiot

2.1.1 Korkeimman oikeuden oikeuskäytäntö lahjusrikostapauksissa

Korkeimman oikeuden ratkaisuisista tarkastelun kohteeksi on otettu virkarikossäännösten uudistuksen (L 792/1989) jälkeen annetut tuomiot.⁷³ Vaikka lahjusrikossääntelyä ja sen soveltamisalaa on uudistettu useaan otteeseen tämän jälkeenkin, ovat lahjuksen antamista ja lahjuksen ottamista koskevien säännösten keskeiset elementit pysyneet siinä määrin muuttumattomina, että virkarikossäännösten uudistuksen jälkeen annettuja ratkaisuja voi lähtökohtaisesti pitää relevantteina myös nykysääntelyn soveltamisen näkökulmasta. Tarkemman tarkastelun kohteeksi valittiin tapaukset, jotka olivat laadultaan rinnastettavissa ulkomaisen virkamiehen lahjontaan kansainvälisessä liiketoiminnassa.⁷⁴ Tarkemman tarkastelun ulkopuolelle jäivät näin ollen tapaukset, joissa lahjusrikossyyte ei liittynyt liiketoimintaan tai edun tarjoajan taloudelliseen asemaan ja toimintaan⁷⁵ taikka joissa tapaus oli korkeimman oikeuden arvioitavana vain lahjusrikkomuksena⁷⁶. Näillä rajauksilla tässä yhteydessä tarkemmin tarkasteltavaksi tulevat korkeimman oikeuden ratkaisut KKO 1996:67, KKO 1997:33 ja KKO 2016:39.

⁷³ Tätä varhaisemmat korkeimman oikeuden lahjomista koskevat ratkaisut (KKO 1930 II 157, KKO 1948 II 290, KKO 1948 II 423, KKO 1952 II 98, KKO 1957 II 84, KKO 1980 II 73, KKO 1986 II 17, KKO 1986 II 17, KKO 1986 II 57) jäivät siis tarkemman tarkastelun ulkopuolelle. Tapahtuneiden rikos- ja prosessioikeudellisten sekä yhteiskunnallisten muutosten vuoksi tämä varhaisempi korkeimman oikeuden käytäntö ei ole nykysääntelyn ja -käytännön arvioinnin kannalta erityisen relevanttia.

⁷⁴ Sen sijaan tapausta KKO 2012:37, joka liittyy ulkomaisen virkamiehen lahjontaan kansainvälisessä liiketoiminnassa, ei käsitellä tässä yhteydessä, vaan jäljempänä kansainväliseen liiketoimintaan liittyvien tapausten käsittelyn yhteydessä.

⁷⁵ Tällä perusteella tarkemman tarkastelun ulkopuolelle rajautui ratkaisu KKO 2017:67.

⁷⁶ Tällä perusteella tarkemman tarkastelun ulkopuolelle rajautuivat ratkaisut KKO 2006:37 ja KKO 2002:51 (jälkimmäinen poistettiin sittemmin korkeimman oikeuden tuomiolla KKO 2012:52). Lahjusrikkomustapaukset on rajattu tarkemman tarkastelun ulkopuolelle, koska lahjusrikkomusvastuu on ulotettu vain virkamieheen, joka pyytää lahjaa tai etua, ottaa sellaisen vastaan tai hyväksyy sellaisen. Lahjusrikkomussääntely ei siis koske lahjuksen antamista tai tarjoamista virkamiehelle, josta ensisijaisen tarkastelun kohteena olevissa kansainväliseen liiketoimintaan liittyvissä tapauksissa on ollut kyse.

2.1.2 KKO 1996:67

Suomalaisessa lahjusrikoksia koskevassa oikeuskäytännössä ovat nousseet esiin ennen kaikkea kestitsemiseen ja ulkopuolisen tahon kustantamiin matkoihin liittyvät tapaukset. Kestitsemisestä oli kyse myös tapauksessa KKO 1996:67.

Kaupunki oli pyytänyt urakasta tarjoukset kahdelta yhtiöltä. Toisen yhtiön tuotepäällikkö oli jo ennen tarjouskilpailua ja myös sen aikana tarjonnut ravintolapalveluja urakkaa valmistelleille virkamiehille. Koska tarjoilua ei voitu pitää tavanomaisena vieraanvaraisuutena, tuotepäällikkö tuomittiin rangaistukseen lahjuksen antamisesta ja virkamiehet lahjusrikkomuksesta.

Tapauksessa oli kyse hyppyrimäen muovitusurakkaan liittyneestä tarjouskilpailusta, jonka yhteydessä toinen tarjouskilpailuun osallistuneista yrityksistä oli tarjonnut eri yhteyksissä kestitystä kaupungin teknisen viraston tilapalvelun projektipäällikkönä, kaupungin teknisen viraston tilapalvelun rakennusarkkitehtinä ja kaupungin liikuntatoimen johtajana toimineille henkilöille ennen tarjouskilpailun alkamista ja myös sen aikana. Kyseessä olleet virkamiehet olivat tuolloin muovitusurakkaa valmistelleen työryhmän jäseniä. Kyse oli yhteensä 5 859,60 markan arvoisista ravintolatarjoiluista. Tapauksessa syyttäjä vaati yrityksen edustajalle rangaistusta lahjuksen antamisesta ja kaupungin edustajille lahjusrikkomuksesta.

Asiassa oli riidatonta se, että syytteessä mainitut edut oli annettu ja vastaanotettu. Riidatonta oli myös se, että edut vastaanottaneet henkilöt olivat sellaisessa asemassa, että lahjuksen antamista ja lahjusrikkomusta koskevat säännökset olivat sovellettavissa. Esitöissäkin todettuna lähtökohtana myös on, että virkamiehen tehtävien hoidon kannalta tarpeettomat kestitykset voivat sinänsä olla lahjusrikossääntelyssä tarkoitettu lahja tai etu.⁷⁷ Riitaiset kysymykset koskivat lahjuksen antamissyytteen kohdalla sitä, oliko kyseessä sellainen lahja tai etu, jolla oli tarkoitus vaikuttaa tai pyrkiä vaikuttamaan virkamiesten toimintaan palvelussuhteessa tai joka oli omiaan vaikuttamaan virkamiesten toimintaan ja lahjusrikkomussyytteen kohdalla sitä, olivatko vastaanotetut edut heikentäneet tai olleet omiaan heikentämään luottamusta viranomais-toiminnan tasapuolisuuteen.

Raastuvanoikeus tuomitsi vastaajat syytteiden mukaisesti: etujen tarjoajan lahjuksen antamisesta ja edut vastaanottaneet virkamiehet lahjusrikkomuksesta. Oikeus kiinnitti ratkaisussaan huomiota siihen, että etuuksia oli annettu toistuvasti usealla eri kerralla ja paikkakunnalla, ne ajoituivat usean kuukauden ajanjaksolle ennen tarjouskilpailun ratkaisemista, tarjoilu oli pääosin tapahtunut ravintoloissa ja osaksi yöaikaan, tarjoilun

⁷⁷ HE 58/1988 vp, s. 49.

kokonaisarvoa oli pidettävä suurena ja alkoholitarjoilun osuus kustannuksista oli ollut huomattava. Nämä seikat huomioon ottaen raastuvanoikeus ei pitänyt annettua etua hyväksyttävänä. Lahjuksen antamiseen liittyen raastuvanoikeus totesi ratkaisussaan, että yrityksen edustaja oli ollut tietoinen, että kaupungin edustajat olivat olleet asemassa, jossa heillä oli ollut mahdollisuus osaltaan vaikuttaa muovitusurakkaa koskevan ratkaisun tekemiseen. Vastaja oli edustanut yhtiötä, joka oli ollut toinen tarjouskilpailuun osallistuneista yhtiöistä. Raastuvanoikeus katsoikin, että etuudet antaneen henkilön oli katsottava joko pyrkineen vaikuttamaan etuuksien saajien toimintaan tai ainakin kyseiset etuudet olivat vastaajan tieteen olleet omiaan vaikuttamaan näiden toimintaan palvelussuhteessa. Etuudet vastaanottaneiden virkamiesten oli puolestaan raastuvanoikeuden mukaan täytynyt käsittää, että heidän menettelynsä oli vallinneissa olosuhteissa ollut omiaan herättämään epäilyksiä asian käsittelyn riippumattomuutta kohtaan ja siten heikentämään luottamusta viranomaistoiminnan tasapuolisuuteen.

Hovioikeus sen sijaan hylkäsi syytteet. Hovioikeus piti annettuja ravintolatarjoiluja vähäisinä ja katsoi niiden olleen tavanomaista vieraanvaraisuutta. Hovioikeus katsoi myös jääneen näyttämättä, että ravintolatarjoilulla olisi pyritty vaikuttamaan tai että se olisi ollut omiaan vaikuttamaan virkamiesten toimintaan palvelussuhteessa tai horjuttanut luottamusta näiden virkatoimien tasapuolisuuteen. Hovioikeudessa tuli arvioitavaksi myös se, mikä merkitys oli sillä, että edun vastaanottaneet virkamiehet eivät olleet käyttäneet päätösvaltaa asiassa. Hovioikeus totesi ratkaisussaan hallituksen esitykseen viitaten⁷⁸, ettei toiminnan palvelussuhteessa tarvinnut sisältää päätösvalan käyttöä vaan riitti, että lahjottavalla oli palvelussuhteessaan mahdollisuus vaikuttaa lahjojan vaikuttamispyrkimysten kohteena oleviin ratkaisuihin. Lahjuksen antamisen kohteena saattoivat näin ollen olla myös valmistelu- ja esittelytehtävissä toimivat henkilöt. Hovioikeus totesi tapauksen vastaajina olleiden virkamiesten olleen sellaisessa asemassa, että heillä oli ollut mahdollisuus vaikuttaa lautakunnan ratkaisuihin ja siten sillä seikalla, etteivät he olleet tehneet päätöstä asiassa, ei ollut asiassa merkitystä.

Korkein oikeus arvioi kestityksen tavanomaisuutta ja hyväksyttävyyttä toisin kuin hovioikeus. Korkein oikeus lähti ratkaisussaan siitä, että syytteessä mainituista kestityksistä yksi tehdaskäynnin yhteydessä tarjottu lounas ei ylittänyt tavanomaista vieraanvaraisuutta. Sen sijaan muissa kestityksissä ei korkeimman oikeuden näkemyksen mukaan ollut kyse isännöintiin liittyvästä tai muutoin kohteliaisuusveloitteen edellyttämästä eikä ainakaan kaikilta osin myöskään tavanomaisesta vieraanvaraisuudesta. Korkein oikeus katsoi näiden tarjoilujen liittyneen hankkeen valmisteluun ja tarjouskilpailuun sekä hankkeen yhteydessä syntyneeseen kanssakäymiseen. Korkein oikeus

⁷⁸ HE 58/1988 vp, s. 48.

katsoi etujen tarjoajan näissä olosuhteissa tienneen, ettei kysymys ollut enää tavanomaisesta vieraanvaraisuudesta vaan, että tarjoilut olivat omiaan vaikuttamaan virkamiesten toimintaan näiden palvelussuhteessa. Samoista syistä korkein oikeus katsoi virkamiesten tienneen, että tarjoilut olivat olleet omiaan heikentämään luottamusta viranomaistoiminnan tasapuolisuuteen. Näin ollen korkein oikeus tuomitsi edut tarjonneen yrityksen edustajan lahjuksen antamisesta ja vastaajina olleet virkamiehet lahjusrikkomuksesta.

Edut tarjonneen yrityksen tuotepäällikkö tuomittiin siis rangaistukseen lahjuksen antamisesta ja edut vastaanottaneet virkamiehet puolestaan lahjusrikkomuksesta. Ratkaisua voi pitää epäjohdonmukaisena lahjusrikkomussäännöksen tavoitteet huomioon ottaen.⁷⁹ Kuten Pekka Viljanen on ratkaisua kritisoidessaan todennut, tuomiota arvioitaessa pitää kuitenkin ottaa huomioon se, että syyttäjää oli tapauksessa vaatinutkin virkamiehille rangaistusta vain lahjusrikkomuksesta, joten syytesidonnaisuus asetti rajat tuomioistuinten harkinnalle.⁸⁰ Näkemys lahjuksen antamista koskevan säännöksen soveltumattomuudesta tilanteissa, joissa virkamiehen toimintaa arvioidaan lahjusrikkomuksena, ei kuitenkaan ole kiistaton. Esimerkiksi Ilkka Rautio on korostanut sitä, että tekijöiden subjektiivinen syyllisyys voi olla erilainen, vaikka kyse olisi samastakin tapahtumasta. Näin ollen antaja voi tulla tuomituksi lahjuksen antamisesta tapauksessa, jossa virkamies syyllistyy lahjusrikkomukseen.⁸¹

2.1.3 KKO 1997:33

Korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 1997:33 oli kyse opetusministeriön osastopäällikölle tarjotuista matkoista ja niiden yhteydessä tarjotusta kestäytymisestä.

Opetusministeriön osastopäälliköllä oli asemansa vuoksi mahdollisuus vaikuttaa osastollaan valmisteltavina olleisiin liikuntajärjestöjen valtionavustuksiin. Hän oli osallistunut valtionapua saavan liikuntajärjestöihin kuuluvan lajiliiton ja sellaista lajiliittoa tukevan yhdistyksen omistaman yhtiön kustantamille matkoille ulkomaisiin urheilukilpailutapahtumiin. Hänen katsottiin syyllistyneen lahjuksen ottamiseen ja lahjusrikkomukseen.

⁷⁹ Kuten edelläkin on todettu, lahjusrikkomusvastuun rajaamisella vain lahjuksen ottamistapauksiin haluttiin korostaa virkamiesten ja muiden julkisyhteisöjen palveluksessa olevien henkilöiden vastuuta huolehtia siitä, että luottamus viranomaistoimintaan ja sen tasapuolisuuteen säilyy (HE 58/1988 vp, s. 51, 57.).

⁸⁰ Viljanen 2008, s. 506.

⁸¹ Rikosoikeus/Rautio 2013, s. 1115.

Tapauksessa oli kyse siitä, että opetusministeriön osastopäällikkönä toiminut vastaaja oli ottanut ministeriön myöntämiä valtionavustuksia saaneelta yhdistykseltä vastaan matkat jalkapallon EM-kisoihin Ruotsiin, Ranskan ja Suomen väliseen MM-karsintateluun Ranskaan ja jalkapallon MM-kisoihin Yhdysvaltoihin sekä avustuksia saaneiden yhdistysten omistamalta yhdistykseltä seminaarimatkan Itävaltaan ja Saksaan sekä kestitystä kyseisten matkojen aikana. Syyttäjä vaati edut vastaanottaneelle osastopäällikölle rangaistusta lahjuksen ottamisesta Ruotsiin, Ranskaan ja Yhdysvaltoihin suuntautuneiden matkojen perusteella ja lahjusrikkomuksesta Itävaltaan ja Saksaan suuntautuneen matkan perusteella.

Tapauksessa matkat ja niiden maksajat olivat riidattomia. Riidatonta oli myös se, että vastaaja oli sellaisessa asemassa, että lahjuksen ottamista ja lahjusrikkomusta koskevat säännökset olivat sovellettavissa. Riidanalaista oli sen sijaan matkojen luonne ja niiden yhteys vastaajan virkatoimintaan ja näin ollen se, oliko kyse lahjusrikossäännöksessä tarkoitettua lahjasta tai muusta edusta. Hallituksen esityksen mukaan säännöksissä tarkoitettuna lahjuksena voidaan pitää esimerkiksi virkistysluonteisia matkoja.⁸² Riidanalaista oli myös se, liittyikö mahdollinen lahja tai etu toimintaan palvelussuhteessa. Tältä osin on huomionarvoista, ettei rangaistavuutta ole rajattu määrättyyn virkatoimeen tai virkatoimen suorittamiseen vaan arvioitavaksi tulevat yleisemmin palvelussuhteeseen liittyvät toimintamahdollisuudet eli se, onko virkamiehellä ollut mahdollisuus vaikuttaa edun antajaa koskeviin toimenpiteisiin.⁸³ Lisäksi asiassa tuli lahjuksen ottamissyytteen kohdalla arvioitavaksi se, oliko etu ollut omiaan vaikuttamaan vastaajan virkatoimintaan ja lahjusrikossyytteen kohdalla se, oliko etu ollut omiaan heikentämään luottamusta viranomaistoiminnan tasapuolisuuteen.

Hovioikeus lähti siitä, ettei vastaajalle tarjottuja matkoja voitu pitää pääasiallisesti virkistysluonteisina, eikä vastaajalle matkojen aikana tarjottu kestitys ollut poikennut tavanomaisesta vieraanvaraisuudesta. Matkat eivät näin ollen hovioikeuden näkemyksen mukaan olleet omiaan vaikuttamaan vastaajan virkatehtäviin tai heikentämään luottamusta viranomaistoiminnan tasapuolisuuteen. Hovioikeus ei katsonutkaan vastaajan ottaneen vastaan lahjusrikossäännöksissä tarkoitettua etua virkatoimistaan ja hylkäsi syytteet.

Korkein oikeus sen sijaan piti matkoja ainakin osin virkistysluonteisina ja katsoi, että matkoissa oli kyse vastaajan saamasta henkilökohtaisesta edusta. Korkein oikeus myös katsoi, että vastaajalla oli asemassaan ollut mahdollisuus vaikuttaa yhdistyksille myönnettäviin valtionavustuksiin ja että hänet oli kutsuttu matkoille nimenomaan virka-asemansa ja siihen liittyvien vaikutusmahdollisuuksien vuoksi. Arvioidessaan

⁸² HE 58/1988 vp, s. 49.

⁸³ HE 58/1988 vp, s. 48, 55.

sitä, olivatko lahjuksen ottamissyytteessä tarkoitetut edut olleet omiaan vaikuttamaan vastaajan virkatoimintaan, korkein oikeus kiinnitti huomiota siihen, että matkoja oli ollut useita, niiden yhteisarvoa ei voinut pitää vähäisenä, eivätkä ne olleet opetusministeriössä tavanomaisia. Vastaajalla oli myös ollut merkittävä asema päätettäessä urheilujärjestöille myönnettävistä valtionavustuksista. Korkein oikeus katsoi, että olosuhteet huomioon ottaen vastaajan oli hänen virka- asemansa ja varanotaarikoulutuksensa huomioon ottaen pitänyt ymmärtää, että matkaedut oli annettu hänelle hänen virka- asemansa ja siinä olevien vaikutusmahdollisuuksien vuoksi ja että yhdistyksen kustannuksella tehdyt matkat olivat omiaan vaikuttamaan hänen virkatoimintaansa. Korkein oikeus myös katsoi, että vastaajan osallistuminen matkalle juuri harkinnanvaraisten avustusten myöntämisen jälkeen oli omiaan heikentämään luottamusta viranomaistoiminnan tasapuolisuuteen. Näin ollen korkein oikeus tuomitsi vastaajan lahjuksen ottamisesta ja lahjusrikkomuksesta.

2.1.4 KKO 2016:39

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2016:39 oli kyse Raha-automaattiyhdistyksen hallituksen puheenjohtajan ja Raha-automaattiyhdistykseltä avustuksia saaneen Nuorisosäätiön välisistä puheenjohtajan vaalityön rahoittamiseksi tehdyistä taulukaupoista sekä Nuorisosäätiön Raha-automaattiyhdistyksen puheenjohtajalle tarjoamista Tallinnan matkoista.

Kansanedustaja A oli toiminut Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) hallituksen puheenjohtajana 2001 - 2009, jona aikana RAY:n varoista oli myönnetty avustuksia säätiö X:lle yli 20 miljoonaa euroa. A oli osallistunut X:n avustushakemuksien käsittelyyn.

Hankkiakseen itselleen vaalirahoitusta A oli tuona aikana myynyt 15 kerralla X:lle ja sen läheisyhtiöille tauluja yhteensä noin 31 000 euron ylihinnalla. Lisäksi A oli osallistunut viidesti X:n tarjoamille Tallinnan virkistysmatkoille. Korkeimman oikeuden tuomiosta ilmenevin perustein A:n syyksi luettiin törkeä lahjuksen ottaminen ja virkavelvollisuuden rikkominen.

Rikoslain 40 luvun 4 §:n (792/1989) ja 14 §:n (604/2002) nojalla tuomittua menettämisseuraamusta ei voitu rikoslain 10 luvun 10 §:n nojalla kohtuullistaa.

Tapauksessa syyttävä esitti syytteitä luottamusaseman väärinkäytöstä, törkeästä lahjuksen antamisesta, lahjuksen antamisesta, törkeästä lahjuksen ottamisesta ja virkavelvollisuuden rikkomisesta. Lahjusrikossyytteet liittyivät siihen, että Raha-automaattiyhdistykseltä avustuksia saaneen Nuorisosäätiön edustajat olivat ostaneet säätiön ja

sen tytäryhtiöiden varoilla Raha-automaattiyhdistyksen hallituksen puheenjohtajalta tämän vaalirahoitukseen liittyen tauluja. Säätiön varoista oli myös maksettu puheenjohtajan useita matkoja Tallinnaan ja hänelle oli näiden matkojen aikana tarjottu täysi ylöspito ja kestitystä. Nuorisosäätiön yhtä edustajaa syytettiin törkeästä lahjuksen antamisesta ja toista, yhden matkan tarjonnutta säätiön edustajaa, lahjuksen antamisesta. Raha-automaattiyhdistyksen hallituksen puheenjohtajaa kohtaan esitetyn törkeää lahjuksen ottamista koskeneen syytteen teonkuvauksessa mainittiin edellä mainittujen tekojen lisäksi myös eräiden muiden Raha-automaattiyhdistykseltä avustuksia saaneiden säätiöiden ja yhdistysten kanssa vaalityön rahoittamiseksi tehtyjä taulukauppoja.

Tässäkin tapauksessa riidatonta oli se, että syytteessä mainitut matkat ja taulukaupat oli tehty ja maksettu syytteessä kuvatun mukaisesti. Asiassa ei ollut erimielisyyttä myöskään siitä, että törkeästä lahjuksen ottamisesta syytetty vastaaja oli Raha-automaattiyhdistyksen puheenjohtajana ollut asemassa, jossa häneen voitiin soveltaa virkarikos- ja lahjusrikossäännöksiä. Kiistanalaista oli sen sijaan se, oliko tarjottuja etuja pidettävä lahjusrikossäännöksissä tarkoitettuna lahjana tai etuna. Vastaajat lähtivät siitä, että tauluostoissa oli kyse tavanomaisista, vastikkeellisista ja sääntöjen mukaisista hankinnoista ja matkoissa taas tarpeellisesta tiedonvaihdosta ja tavanomaisesta vieraanvaraisuudesta. Kyse oli myös siitä, millainen mahdollisuus vastaajalla oli ollut vaikuttaa avustusten jakamiseen Raha-automaattiyhdistyksessä sekä siitä, olivatko kyseiset edut olleet omiaan vaikuttamaan hallituksen puheenjohtajan toimintaan yhdistyksessä ja oliko etujen tarjoamisella pyritty vaikuttamaan tähän toimintaan.

Käräjäoikeus (Helsingin KO 30.1.2013, 13/938, R 11/7644) katsoi, että taulukaupoissa oli kyse poliittisen tuen antamisesta siten, että tämä tuki oli puettu vastikkeellisten kauppohennojen muotoon. Matkojen pääpainon käräjäoikeus katsoi olleen virkistäytymisessä ja totesi, että tällaisia matkoja voitiin pitää lahjusrikostunnusmerkistöissä tarkoitettuina lahjoina tai muina etuina. Käräjäoikeus katsoi myös, että Raha-automaattiyhdistyksen hallituksen jäsenillä oli asemansa perusteella lahjusrikossäännösten edellyttämä toimintamahdollisuus Raha-automaattiyhdistyksen avustuksia myönnettäessä. Käräjäoikeus katsoikin, että matkat ja taulukaupat olivat liittyneet hallituksen puheenjohtajan asemaan Raha-automaattiyhdistyksessä ja olivat olleet omiaan vaikuttamaan hänen toimintaansa yhdistyksessä. Näin ollen käräjäoikeus tuomitsi vastaajat eräiden muiden samaan asiakokonaisuuteen liittyneiden rikosten ohella⁸⁴ syytteiden mukaisesti törkeästä lahjuksen antamisesta, lahjuksen antamisesta ja törkeästä lahjuksen ottamisesta. Törkeäksi katsomisen perusteena oli se, että käräjäoikeus katsoi lahjojen

⁸⁴ Yksi lahjusrikoksista syytetyistä vastaajista tuomittiin käräjäoikeudessa törkeästä lahjuksen antamisesta ja luottamusaseman väärinkäytöstä, yksi luottamusaseman väärinkäytöstä ja lahjuksen antamisesta ja yksi törkeästä lahjuksen ottamisesta ja virkavelvollisuuden rikkomisesta.

ja etujen arvon olleen huomattava ja arvioi tekojen olleen myös kokonaisuutena arvioiden törkeitä.

Hovioikeudessa (Helsingin HO 31.10.2013, 2873, R 13/781) käsiteltiin törkeästä lahjuksen ottamisesta käräjäoikeudessa tuomitun hallituksen puheenjohtajan ja lahjuksen antamisesta tuomitun säätiön edustajan tuomioita koskeneita valituksia. Hovioikeus katsoi, että yhdistysten vaalikampanjoinnin aikaan tekemät yksittäiset tauluostot olivat olleet laadultaan ja määrältään tyypillistä vaalitukea. Hovioikeus katsoi, etteivät nämä ostot liittyneet vastaajan toimintaan Raha-automaattiyhdistyksen hallituksen puheenjohtajana, eivätkä olleet omiaan vaikuttamaan vastaajan toimintaan tässä tehtävässä tai edes vaarantamaan luottamusta hänen toimintansa tasapuolisuuteen. Näin ollen hovioikeus hylkäsi törkeää lahjuksen ottamista koskeneen syytteen tältä osin. Sen sijaan edellä mainittuja Nuorisosäätiön tarjoamia etuja, jotka koostuivat 16 eri yhteyksissä tehdystä taulukaupasta⁸⁵ ja viidestä Tallinnan matkasta, hovioikeus arvioi toisin. Hovioikeus kiinnitti huomiota siihen, ettei näiden etujen tarjoaminen ollut ajoittunut vain vaalikampanjoiden aikaan. Hovioikeus lähtikin siitä, että huomioon ottaen etujen määrä, menettelyn pitkäkestoisuus sekä yhteydenpito hallituksen puheenjohtajan ja säätiön välillä, säätiön edustajien tarkoituksena oli ollut vaikuttaa edut vastaanottaneen hallituksen puheenjohtajan toimiin Raha-automaattiyhdistyksessä. Hovioikeus kuitenkin arvioi teon kokonaistörkeyttä toisin kuin käräjäoikeus ja tuomitsi vastaajan lahjuksen ottamisesta. Lahjuksen antamisesta käräjäoikeudessa tuomitun vastaajan tuomiota hovioikeus ei muuttanut.

Korkein oikeus myönsi lahjuksen ottamisesta tuomitulle vastaajalle ja syyttäjälle valitusluvan. Valituslupa koski muun ohella sitä, oliko vastaajalle hovioikeudessa syyksi luetussa teossa kyse lahjuksen ottamisesta vai törkeästä lahjuksen ottamisesta. Korkein oikeus lähti ratkaisussaan siitä, että ylihintaan myytyjen taulujen kauppoja oli pidettävä osaksi lahjanluonteisina. Kun vastaaja oli tarjonnut tauluja tällaisin ehdoin, hänen voitiin lähtökohtaisesti katsoa pyytäneen lahjaa tai muuta siihen verrattavaa etua. Tarjottujen matkojen pääpainon korkein oikeus katsoi olleen virkistäytymisessä.

Korkein oikeus totesi ratkaisussaan esitöihin (HE 58/1988 vp s. 48 ja 55) ja aiempaan korkeimman oikeuden käytäntöön (KKO 1997:33) viitaten, että lahjuksen ottamissäännöksen ilmaus ”toiminnastaan palvelussuhteessa” liittyy siihen, että syytteessä kuvattun menettelyn on oltava yhteydessä lahjottavan toimintamahdollisuuksiin palvelussuhteessaan. Kyse ei tarvitse olla päätöksenteosta asiassa, vaan säännösten edellyttämä toimintamahdollisuus voi perustua esimerkiksi henkilön mahdollisuuksiin vaikuttaa ratkaisuihin valmistelu- tai esittelytehtävissä. Korkein oikeus katsoi, että tarkastelevana olleessa tapauksessa vastaajalla oli asemassaan Raha-automaattiyhdistyksen

⁸⁵ Vrt. korkeimman oikeuden mukaan vastaajan ja säätiön välisiä taulukauppoja oli tehty 15 kertaa.

hallituksen puheenjohtajana ollut mahdollisuus vaikuttaa avustusratkaisuihin ja vastaajan vaalityön merkittävä tukeminen sekä Tallinnan matkojen kustannusten maksaminen oli liittynyt hänen asemaansa hallituksen puheenjohtajana. Kun korkein oikeus lähti siitä, että vastaaja oli pyytänyt kyseisiä etuja tai tehnyt aloitteen niiden saamiseksi, ei ollut tarpeen arvioida sitä, oliko edun antamisella vaikutettu, tai pyritty vaikuttamaan vastaajan toimintaan palvelussuhteessa tai oliko se ollut omiaan vaikuttamaan tämän toimintaan. Korkein oikeus piti 34 843 euron määräisten etujen arvoa huomattavana ja piti tekoa myös kokonaisuutena arvioiden törkeänä ja tuomitsi vastaajan törkeästä lahjuksen ottamisesta ja virkavelvollisuuden rikkomisesta.

2.1.5 Johtopäätökset näytön arvioinnista korkeimman oikeuden ratkaisuissa

2.1.5.1 Tosiasia- ja oikeuskysymykset

Edellä tarkastelluille korkeimman oikeuden ratkaisuille on yhteistä se, että tapausten tosiasiat olivat pitkälti riidattomia. Siitä, että syytteessä mainitut edut oli tarjottu ja vastaanotettu ei ollut erimielisyyttä. Riidatonta oli myös se, että edut vastaanottaneet henkilöt olivat sellaisessa asemassa, että rikoslain 40 luvun lahjusrikossäännöksiä voitiin tapauksissa soveltaa.

Kiistanalaiset kysymykset käsitellyissä korkeimman oikeuden tapauksissa liittyivätkin ennen kaikkea tosiasioiden oikeudelliseen arviointiin.

2.1.5.2 Oliko kyseessä lahjusrikossäännöksissä tarkoitettu lahja tai muu etu?

Ratkaisussa KKO 1996:67 oli kyse ravintolatarjoiluista ja keskeinen kysymys oli, oliko kyseessä lahjusrikossääntelyssä tarkoitettu lahja tai muu etu vai tavanomainen vieraanvaraisuus. Korkein oikeus päätyi ratkaisussaan siihen, että kyseessä oli yhtä tavanomaiseksi vieraanvaraisuudeksi katsottua tehdasvierailun yhteydessä tarjottua lounasta lukuunottamatta lahjusrikossäännöksissä tarkoitettu etuus. Korkein oikeus otti arvioinnissaan huomioon sen, että tarjoiluja oli tarjottu virkamiehille tilanteissa, joissa tarjoajat eivät olleet isäntänä, eikä kyse näin ollen ollut isäntänä toimimiseen liittyvästä kohteliaisuudesta. Korkein oikeus katsoi myös, etteivät tarjoilut olleet kustannuksiltaan niin vähäisiä, että sellaisten tarjoaminen olisi matkaseuralaisten kesken tavanomaista. Tarjoiluja ei näin ollen pidetty tavanomaisena vieraanvaraisuutena vaan niiden katsottiin muodostaneen lahjusrikossäännöksessä tarkoitettun lahjan tai muun edun. Olennaista oli siis tarjoilujen määrä ja ne olosuhteet, joissa ravintolapalveluja tarjottiin.

Ratkaisussa KKO 1997:33 kyse oli ulkomaisiin urheilutapahtumiin liittyneistä matkoista ja niihin liittyneestäkestityksestä. Korkein oikeus viittaa ratkaisussaan aiempaan oikeuskäytäntöön, jonka mukaan lahjomana oli pidetty esimerkiksi merkkipäivälahjoiksi annettuja arvokkaita koruja ja muita lahjaesineitä, poikkeuksellisen suuria alennuksia, virkistysluonteisia matkoja ja runsaita, virkamiehen tehtävien hoidon kannalta tarpeettomia kestityksiä.⁸⁶ Keskeiseksi tapauksessa muodostui näin ollen sen arviointi olivatko matkat virkistysluonteisia. Tätä arvioidessaan korkein oikeus kiinnitti huomiota esimerkiksi kutsujen sisältöön ja siihen, ettei kyseessä olleita matkoja olisi mahdollisesti hyväksytty ministeriön kustannuksella tehtäviksi virkamatkoiksi. Tämän kaltaiset matkat eivät myöskään olleet ministeriössä tavanomaisia. Korkein oikeus katsoikin matkojen olleen vastaajan saama henkilökohtainen etu.

Myös ratkaisussa KKO 2016:39 arvioitavana olivat matkat, mutta myös vaalirahoituksen hankkimiseksi tehty taulujen myynti ylihinnalla. Matkoihin liittyen korkein oikeus teki samanlaista matkojen virkistysluonteisuuden arviointia kuin ratkaisussa KKO 1997:33 ja katsoi matkojen pääpainon olleen virkistäytymisessä. Korkein oikeus lähtikin siitä, ettei kyse ollut sellaisista virkamatkoihin rinnastettavista matkoista, joille osallistumista olisi voitu pitää matkan vastaanottaneen henkilön toiminnan kannalta välttämättömänä tai hyödyllisenä. Myös ylihintaan tehtyjä taulukauppoja korkein oikeus piti lahjan luonteisina.

Korkein oikeus näyttää siis varsin johdonmukaisesti pitäneen lahjusrikossäännösten mukaisena lahjana tai muuna etuna sellaisia taloudellista arvoa omaavia etuuksia, joille ei ole selvästi virkatehtävien hoidosta johdettavaa perustetta. Näin silloinkin, kun vastaajat ovat vedonneet tarjottujen etujen tavanomaisuuteen ja hyväksyttävään perusteeseen kuten tavanomaiseen vieraanvaraisuuteen, yhteydenpitoon ja tiedonvaihtoon tai vaalirahoitukseen. Arvioinnissa olennaiseksi on noussut tarjottujen etujen määrä ja luonne sekä niiden tarjoamisen olosuhteet. Se, että tarjotun edun katsotaan olleen lahjusrikossäännöksissä tarkoitettu lahja tai etu, ei kuitenkaan yksinään riitä lahjusrikosten täyttymiseen, vaan lisäksi on arvioitava sitä, onko edun tarjoaminen liittynyt edun vastaanottajan toimintaan palvelussuhteessa.

2.1.5.3 Liityntä ja vaikutus toimintaan palvelussuhteessa

Haastavin arviointi edellä tarkastelluissa tapauksissa kytkeytyi siihen, liittyikö edun antaminen henkilön toimintaan palvelussuhteessa ja pyrittiinkö lahjalla tai edulla vaikuttamaan tai oliko se omiaan vaikuttamaan edun saajan toimintaan palvelussuhteessa. Ratkaisussa KKO 1996:67 johtopäätös, jonka mukaan etujen tarjoaminen oli omiaan

⁸⁶ Näin myös HE 58/1988 vp, s. 49.

vaikuttamaan virkamiesten toimintaan palvelussuhteessa, perustui varsin suoraviivaisesti siihen, että etuja oli tarjottu muovitushankkeen toteuttamisen kannalta tärkeille virkamiehille tarjouskilpailuun valmistautumisen ja tarjouskilpailun aikana.

Vaikuttamispyrkimyksen tai -mahdollisuuden ei kuitenkaan tarvitse liittyä tiettyyn nimenomaiseen edun tarjoamishetkellä käsiteltävänä olevaan asiaan vaan kyse voi olla yleisemmästä palvelussuhteeseen liittyvästä toimintamahdollisuudesta.⁸⁷ Kahdessa tässä tarkastellussa korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 1997:33 ja KKO 2016:39 etujen tarjoaminen ei liittynytäkään tiettyyn yksittäiseen asiaan vaan yleisemmin etujen vastaanottajan asemaan avustusten myöntämisestä päätettäessä. Toimintamahdollisuuden olemassaoloa arvioidessaan korkein oikeus on kiinnittänyt huomiota vastaanottajan asemaan ja rooliin avustusten myöntämisprosessissa, avustusten merkitykseen etujen tarjoajalle, annettujen etujen määrään ja poikkeuksellisuuteen sekä siihen, oliko edun tarjoajan ja sen vastaanottaneen välillä käyty keskustelua avustuksiin liittyvistä seikoista. Molemmissa tarkastelluissa tapauksissa korkein oikeus katsoi etujen vastaanottajan aseman olleen sellainen ja edun tarjoajan ja vastaanottajan keskinäisen yhteydenpidon ja keskustelujen sellaisia, että etujen tarjoamisen perusteena arviointiin olleen nimenomaan edut vastaanottaneen henkilön asema ja hänen vaikutusmahdollisuutensa.

Jos virkamies itse pyytää lahjuksen tai tekee aloitteen sellaisen saamiseksi, edellä mainittu liityntä virka-asemaan eli toimintamahdollisuuden olemassaolo riittää täyttämään tunnusmerkistön vaatimukset. Muissa tapauksissa edellytetään, että kyseisellä lahjalla tai muulla edulla vaikutetaan, pyritään vaikuttamaan tai se on omiaan vaikuttamaan virkamiehen toimintaan palvelussuhteessa. Ilmeisintä tämän edellytyksen täytyminen olisi silloin, jos virkamiehen tietynlainen toiminta olisi asetettu edun antamisen ehdoksi tai siitä olisi edun antamisen yhteydessä nimenomaisesti sovittu. Käytännössä tilanteet, joissa tällainen nimenomainen ehto olisi asetettu tai sopimus tehty ja tämä olisi oikeudenkäynnissä näytettävissä, ovat harvinaisia ja usein arviointi kohdistuukin siihen, oliko annettu tai tarjottu etu omiaan vaikuttamaan edun saajan toimintaan virkasuhteessa. Tällöin ei siis edellytetä, että etu todella vaikuttaisi toimintaan palvelussuhteessa vaan riittää, että kyseessä olevan kaltaisella edulla objektiivisesti arvioiden yleensä on tällainen vaikutus.⁸⁸

Korkein oikeus on ratkaisussaan 1997:33 linjannut tarjotun edun mahdollisia vaikutuksia arvioitaessa huomioitavia seikkoja seuraavasti:

⁸⁷ HE 58/1988 vp, s. 48, 55; KKO 1980 II 73; KKO 1981 II 14 ja 15; KKO 1997:33; KKO 2016:39.

⁸⁸ HE 58/1988 vp, s. 49.

Ratkaisu olisi tällöin perustettava tilanteen arviointiin kokonaisuudessaan huomioon ottaen muun muassa vireillä tai odotettavissa olevien palvelussuhteeseen liittyvien toimien merkitys tarjoajan kannalta sekä tarjottujen etujen arvo, toistuvuus ja tavanomaisuus kysymyksessä olevaan virka- tai muuhun toimintaan liittyvissä olosuhteissa samoin kuin etujen vastaanottamisen hyväksyttävyyden palvelussuhteen asianmukaisen hoidon kannalta.

Kyseisessä ratkaisussa arvioinnissa huomioitiinkin se, ettei saatujen etujen arvoa voinut pitää vähäisenä ja huomioon otettiin myös niiden epätavanomaisuus sekä edut vastaanottaneen virkamiehen merkittävä asema valtionavustuksista päätettäessä. Nämä seikat huomioiden etujen katsottiin olleen omiaan vaikuttamaan edut vastaanottaneen virkamiehen virkatoimintaan.

2.1.5.4 Tahallisuus

Sekä lahjuksen ottaminen että lahjuksen antaminen edellyttävät tahallisuutta. Koska kyse ei ole seuraustahallisuudesta, arvioitavaksi tulee olosuhdetahallisuus. Rikoslain tahallisuussäännös (RL 3:6) koskee vain seuraustahallisuutta, mutta oikeuskäytännössä kyseinen säännös ja siinä määritetty seuraustahallisuuden alaraja, todennäköisyystahallisuus, on otettu lähtökohdaksi myös olosuhdetahallisuuden täyttymistä arvioitaessa.⁸⁹ Tekijän tietoisuutta ja tahallisuutta arvioidaan näin ollen sen mukaan, onko hän pitänyt teon rangaistavuuden edellytykseksi asetettujen seikkojen käsilläoloa varmana tai varsin todennäköisenä. Lisäksi korkein oikeus on täsmentänyt tahallisuustulkintaansa toteamalla, ettei olosuhdetahallisuuden määrittämisen kannalta relevanttia sääntelyä ole perusteltua tulkita niin, että tarkoitukselliseksi katsottava tietämättömyys riittäisi poistamaan tahallisuuden.⁹⁰

Edellä käsitellyistä tuomioista kaksi (KKO 1996:67 ja KKO 1997:33) on annettu ennen rikoslain yleisten oppien uudistuksen yhteydessä uudistetun tahallisuussäännöksen voimaantuloa (1.1.2004) ja näin ollen myös ennen kyseistä lainuudistusta seuranneiden olosuhdetahallisuuden tulkintaa selkiyttäneiden korkeimman oikeuden ennakkopäätösten antamista. Kyseisissä tuomioissa tahallisuusarviointi on ohitettu varsin ohuesti. Ratkaisussaan KKO 1996:67 korkein oikeus viittasi käynnissä olleeseen tarjouskilpailuun sekä edut vastaanottaneiden virkamiesten asemaan ja totesi edut antaneen henkilön tällä perusteella tienneen, ettei kyse ollut enää tavanomaisesta vieraanvaraisuudesta vaan kyseisissä olosuhteissa tarjoilut olivat olleet omiaan vaikuttamaan virkamiesten toimintaan näiden palvelussuhteessa. Myös ratkaisussa KKO

⁸⁹ Ks. esim. KKO 2012:66, 16; KKO 2013:17, 34; KKO 2013:55, 28-30; KKO 2014:54, 7-14; KKO 2015:66, 25.

⁹⁰ KKO 2006:64, 7; KKO 2015:66, 30; KKO 2017:93, 38.

1997:33 lahjuksen ottamisen tahallisuutta on arvioitu vain yhdellä virkkeellä: ”Ottaen huomioon edellä kerrotut olosuhteet kokonaisuudessaan A:n on virka-asemansa ja varanotaarikoulutuksensa vuoksi pitänyt ymmärtää, että matkaedut on annettu hänelle hänen virka-asemansa ja siinä olevien vaikutusmahdollisuuksiensa vuoksi ja että yhdistys X:n kustannuksella tehdyt matkat ovat olleet omiaan vaikuttamaan hänen virkatoimintaansa.” Myöskään tuoreemmassa ratkaisussa KKO 2016:39 tahallisuuden arviointi ei ole millään tavoin ratkaisun keskiössä vaan tahallisuusarviointia on perusteltu yhdellä ns. pakottavaan päättelyyn pohjautuvalla virkkeellä: ”A:n on täytynyt saamansa suuren tuen määrän ja toistuvuuden perusteella ymmärtää etujen liittyvän hänen asemaansa ja tehtäviinsä RAY:ssa.”

Hieman laajemmin tahallisuutta on arvioitu korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2006:37.⁹¹ Tässä tapauksessa vastaajan toimintaa arvioitiin lahjusrikkomuksena, eikä tapausta ole siksi käsitelty edellä yksityiskohtaisemmin. Tässä tapauksessa oli kyse siitä, että pääesikunnan osastopäällikkönä toiminut komentaja, joka vastasi pääesikunnan konttorikonehankinnoista, oli vastaanottanut lahjanluonteisia etuja pääesikunnalle konttorikoneita markkinoineelta yhtiöltä osallistumalla yhtiön vieraana kahdesti oopperajuhlille ja useisiin golf-tapahtumiin. Koska syyte koski lahjusrikkomusta, sen sijaan että olisi arvioitu sitä, olivatko edut olleet omiaan vaikuttamaan komentajan toimintaan palvelussuhteessa, arvioitiin sitä, olivatko edut olleet omiaan heikentämään luottamusta viranomaistoiminnan tasapuolisuuteen.

Yleisenä lähtökohtana korkein oikeus totesi, että tahallisuutta arvioitaessa kiinnitetään huomiota vastaajan tietoisuuteen kaikista tunnusmerkistöön kuuluvista seikoista ja tahallisuuden vähimmäisedellytykseksi on katsottu se, että tekijä on pitänyt näiden seikkojen käsillä oloa varsin todennäköisenä. Arvioidessaan tahallisuuden täyttymistä tässä nimenomaisessa tapauksessa korkein oikeus kiinnitti huomiota tilaisuuksien luonteeseen ja etujen tarjoamisen ajankohtaan, etujen vastaanottamiseen vapaa-aikana virkatoimintaan liittymättömissä tilaisuuksissa, vastaanotettujen etujen arvoon ja toistuvuuteen sekä vastaajan virkatehtäviin. Näillä perusteilla korkein oikeus katsoi vastaajan toiminnan olleen yhteen golf-tapahtumaan osallistumista lukuunottamatta tahallista, sillä vastaajan olisi käsillä olleissa olosuhteissa ”täytynyt pitää varsin todennäköisenä, että etujen tarjoaminen on johtunut hänen virkatehtävistään ja että niiden vastaanottaminen on ollut omiaan heikentämään luottamusta viranomaistoiminnan tasapuolisuuteen.”

Näyttäisi siis siltä, että korkeimman oikeuden arvioinnissa samat seikat, jotka ilmentävät sitä, että edut on annettu toiminnasta palvelussuhteessa ja sitä, että etujen katsotaan olleen omiaan vaikuttamaan niiden vastaanottajan toimintaan palvelussuhteessa,

⁹¹ KKO 2006:37, 15–23.

osoittavat samalla näistä seikoista ja olosuhteista tietoisien vastaajan toimineen tahallisesti edut antaessaan tai vastaanottaessaan. Tahallisuusarviointi ei siksi ole ollut erityisen keskeisessä roolissa lahjusrikoksia koskevassa korkeimman oikeuden käytännössä.

2.2 Hovioikeuksien tuomiot muissa kuin kansainvälisiin liikesuhteisiin liittyvissä tapauksissa

2.2.1 Tapausaineisto

Hovioikeuksilta (Helsingin, Itä-Suomen, Rovaniemen, Turun ja Vaasan hovioikeudet) pyydettiin seuraavia rikoksia koskevat käräjäoikeuden ja hovioikeuden 1.1.2010 jälkeen annetut tuomiot:

- Lahjuksen antaminen (RL 16:13)
- Törkeä lahjuksen antaminen (RL 16:14)
- Lahjuksen antaminen kansanedustajalle (RL 16:14 a)
- Törkeä lahjuksen antaminen kansanedustajalle (RL 16:14 b)
- Lahjominen elinkeinotoiminnassa (RL 30:7)
- Törkeä lahjominen elinkeinotoiminnassa (RL 30:7 a)
- Lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa (RL 30:8)
- Törkeä lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa (RL 30:8 a)
- Lahjuksen ottaminen (RL 40:1)
- Törkeä lahjuksen ottaminen (RL 40:2)
- Lahjusrikkomus (RL 40:3)
- Lahjuksen ottaminen kansanedustajana (RL 40:4)
- Törkeä lahjuksen ottaminen kansanedustajana (RL 40:4 a)

Tuomioita pyydettiin julkisilta osin.

Pyynnön perusteella hovioikeuksilta saatiin 25 pyyntöä vastannutta tuomiota, joista 14 Helsingin hovioikeudelta, yksi Itä-Suomen hovioikeudelta, yksi Rovaniemen hovioikeudelta, neljä Turun hovioikeudelta ja viisi Vaasan hovioikeudelta. Näistä tuomioista

kolme⁹² liittyi kansainvälisiin liikesuhteisiin liittyviin lahjusrikosepäilyihin, joita käsitelään erikseen jäljempänä. Yhtä tapauksista on puolestaan käsitelty edellä korkeimman oikeuden ratkaisujen käsittelyn yhteydessä.⁹³

Tarkemman tarkastelun kohteeksi valittiin tapaukset, jotka olivat laadultaan rinnastettavissa ulkomaisen virkamiehen lahjontaan kansainvälisessä liiketoiminnassa. Tarkemman tarkastelun ulkopuolelle jäivät näin ollen tapaukset, joissa syytteessä kuvattun lahjontateon kohteena ei ollut virkamies tai virkamieheen rinnastettava henkilö⁹⁴, joissa lahjusrikossyyte ei liittynyt liiketoimintaan⁹⁵ tai joissa lahjusrikoksia koskeva syyte oli esitetty vain lahjusrikkomuksesta⁹⁶.

Tapaukset, joiden lahjusrikossyytteissä oli kyse yksinomaan lahjusrikkomuksesta, rajattiin tarkemman tarkastelun ulkopuolelle siksi, että Suomessa käsitellyissä kansainvälisiin liikesuhteisiin liittyneissä tapauksissa syytteet ovat koskeneet lahjuksen antamista, kun taas vastuu lahjusrikkomuksesta kattaa vain edun vastaanottamisen. Siinänsä lahjusrikkomussäännös olisi sovellettavissa myös tapauksessa, jossa edun vastaanottanut henkilö on ulkomainen virkamies. Kyseisen säännöksen soveltamista ei kuitenkaan voi pitää käytännössä kovin todennäköisenä tapauksessa, jossa on kyse ulkomailla oleskelevaa ulkomaista virkamiestä koskevasta syyteestä. Näin mm. siksi, että ulkomaisen vastaajan saaminen suomalaiseseen tuomioistuimeen vastaamaan teostaan voisi lahjusrikkomustapauksissa osoittautua haasteelliseksi.⁹⁷ Tässä

⁹² Turun HO R 15/1050 (Patria), Vaasan HO R 10/316 (Wärtsilä), Vaasan HO R 13/503 (Wärtsilä).

⁹³ HHO R 13/781, KKO 2016:39.

⁹⁴ HHO R 13/111; HHO R 14/886; HHO R 14/1681; RHO R 11/734; VHO R 10/72. Tällä perusteella tarkemman tarkastelun ulkopuolelle rajautuivat esimerkiksi sellaiset lahjomista elinkeinotoiminnassa koskeneet tapaukset, joissa syytteen mukaan yrityksen edustaja oli tarjonnut etua toisen yrityksen edustajalle sekä sopupelitapaukset. Ks. lahjomisesta elinkeinotoiminnassa ja sopupelitapauksista Kimpimäki 2017b.

⁹⁵ HHO R 14/2787; HHO R 16/2192; THO E 15/2236; THO R 18/1274; VHO R 10/1286. Tällä perusteella tarkemman tarkastelun ulkopuolelle rajautuivat esimerkiksi sellaiset lahjuksen antamistapaukset, joissa syytteen mukaan etua oli tarjottu esimerkiksi poliisitoiminnan yhteydessä, veneen saamiseksi pois venesataman karanteenialueelta tai auton saamiseksi pois varastointialueelta sekä tapaus, jossa oli kyse syyttäjän seksuaalisesta kanssakäymisestä syytetyn kanssa. Tarkemman tarkastelun ulkopuolelle rajattiin myös vuokra-asuntoyhtiön toimintaan liittynyt tapaus HHO R 14/1251, jossa syytteen mukainen toiminta ei liittynyt yrityksen liiketoiminnan edistämiseen.

⁹⁶ HHO R 11/2264.

⁹⁷ Rikoksentehtävien luovuttamisen edellytyksenä on yleisesti vaatimus vähintään yhden vuoden maksimirangaistuksesta. Tämä edellytys ei täyty tapauksessa, jossa on kyse vain lahjusrikkomuksesta, sillä lahjusrikkomussäännöksen rangaistusasteikko ulottuu sakosta enintään kuuteen kuukauteen vankeutta. Myöskään tuomitun rangaistuksen täytäntöönpanoa varten tehtävälle luovuttamiselle asetettu vaatimus vähintään neljän kuukauden rangaistuksesta ei todennäköisesti täyty ainakaan tapauksessa, jossa on kyse vain lahjusrikkomuksesta, sillä yleisin seuraamus tästä ri-

tutkimuksessa tulevat kuitenkin arvioitavaksi sellaiset tapaukset, joissa syyttäjä on ensisijaisesti vaatinut vastaajan tuomitsemista lahjuksen ottamisesta tai törkeästä lahjuksen ottamisesta, mutta vastaaja on tuomittu toissijaisen syytteen nojalla lahjusrikkomuksesta. Näitä tapauksia on perusteltua käsitellä tässä yhteydessä, sillä niissä on muun ohella kyse myös lahjuksen ottamissäännöksen näyttö- ja soveltamiskynnyksestä.

Tarkemman tarkastelun kohteeksi valikoitui näin ollen edellä käsiteltyjen korkeimmassa oikeudessa käsiteltyjen tapausten ja jäljempänä tarkasteltavien kansainväliseen liiketoimintaan liittyvien tapausten lisäksi yhdeksän hovioikeuksissa ratkaistua kotimaista lahjusrikostapausta. Näistä tapauksista kuusi on käsitelty Helsingin hovioikeudessa, yksi Itä-Suomen hovioikeudessa, yksi Turun hovioikeudessa ja yksi Vaasan hovioikeudessa. Näistä tapauksista kahdessa ainakin jollekin vastaajista luettiin syyksi lahjuksen antaminen tai lahjuksen ottaminen. Kolmessa tapauksessa ainakin yhdelle vastaajista luettiin syyksi ensisijaisen lahjusrikossyytteen sijaan lahjusrikkomus. Neljässä tapauksessa lahjusrikossyytteet hylättiin.

2.2.2 Lahjuksen antaminen ja/tai lahjuksen ottaminen luettu syyksi hovioikeudessa

2.2.2.1 HHO R 09/375

Tapauksessa *Helsingin KO 21.10.2008, 08/10180, R 07/6384 – Helsingin HO 7.9.2010, 2291, R 09/375* oli kyse siitä, että eräät rakennus- ja maanrakennusalan yritykset olivat tarjonneet tarvikkeita ja palveluja vesiyhtiön edustajille näiden henkilökohtaiseen käyttöön. Tapauksessa oli syytettynä kahdeksan henkilöä ja syytteet koskivat virka-aseman väärinkäyttämistä, lahjuksen ottamista, lahjuksen antamista, törkeää petosta, törkeää veropetosta, kirjanpitorikosta, veropetosta sekä avunantoa virka-aseman väärinkäyttämiseen, kirjanpitorikokseen ja veropetokseen. Tässä käsitellään tarkemmin vain lahjusrikossyytteitä. Tapauksessa kolmea henkilöä syytettiin lahjuksen ottamisesta ja neljää henkilöä lahjuksen antamisesta. Lahjusrikoksista syytetyistä kaksi tuomittiin lahjuksen ottamisesta ja neljä lahjuksen antamisesta. Yhden syytetyn kohdalla syyte lahjuksen ottamisesta hylättiin sillä perusteella, ettei hänellä ollut kaupungin tai vesiyhtiön organisaatiossa päätösvaltaa taikka sellaista esittelevän

koksesta on sakkorangaistus. Ks. luovuttamisen edellytyksistä esim. Rikoksen johdosta tapahtuvaa luovuttamista koskeva eurooppalainen yleissopimus (SopS 32/1971), art. 2; Neuvoston päätös, tehty 13 päivänä kesäkuuta 2002, eurooppalaisesta pidätysmääräyksestä ja jäsenvaltioiden välisistä luovuttamismenettelyistä (2002/584/YOS), art. 2; Laki rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta (456/1970), 4 §; Laki rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä (1286/2003), 2 §.

tai valmistelevan virkamiehen asemaa, jossa lahjuksen ottamistunnusmerkistön vaatimus lahjan tai edun yhteydestä toimintaan palvelussuhteessa olisi täyttynyt.

Tapauksessa oli riidanalaista, oliko palvelut ja tuotteet saatu ilmaiseksi tai alihintaan. Kiistanalaista oli myös se, oliko etujen antamisella pyritty vaikuttamaan tai oliko se ollut omiaan vaikuttamaan virkamiesten toimintaan palvelussuhteessaan ja siten yritysten mahdollisuuksiin saada urakoita vesiyhtiöltä. Käräjäoikeus katsoi tehtyjä sopimuksia ja suoritettuja maksuja koskevan näytön perusteella, että lahjuksen ottamisesta tuomitut vastaajat olivat saaneet tuotteita ja palveluita ilmaiseksi tai alihintaan. Käräjäoikeus katsoi myös, asiaa laajemmin perustelematta, että näiden etujen antaminen oli yhteydessä vastaajien virka-asemaan vesiyhtiössä ja saadut edut olivat omiaan vaikuttamaan heidän toimintaansa palvelussuhteessa.

Hovioikeudessa tuli arvioitavaksi lahjusrikostunnusmerkistön täytyminen yhden lahjuksen ottamisesta ja yhden lahjuksen antamisesta käräjäoikeudessa tuomitun kohdalla. Lahjuksen ottamisesta käräjäoikeudessa tuomittu vastaaja vetosi siihen, ettei hänellä ollut tosiasiallista mahdollisuutta vaikuttaa etuja tarjonnan yhtiön vesiyhtiöltä saamiin urakoihin. Hovioikeus kuitenkin katsoi käräjäoikeuden tavoin, että vastaaja oli ollut vesiyhtiössä asemassa, jossa hän oli saattanut vaikuttaa yritysten ja vesiyhtiön välisten sopimussuhteiden jatkumiseen ja näin ollen rikosvastuu lahjuksen ottamisesta saattoi kohdistua häneen. Vastaaja vetosi valituksessaan myös siihen, ettei hän ollut saanut tai tarkoittanut saada syytteessä mainittuja tuotteita ja palveluita korvauksetta. Hovioikeus kuitenkin katsoi, ettei näyttöä ollut tältä osin syytä arvioida toisin kuin käräjäoikeus. Lahjuksen antamisesta käräjäoikeudessa tuomittu vastaaja puolestaan vaati lahjuksen antamissyytteen hylkäämistä sillä perusteella, ettei hän ollut antanut eikä hänen tarkoituksenaan ollut antaa taloudellisia etuuksia vesiyhtiön edustajille vaan urakat oli laskutettu niiden valmistumisen jälkeen ja laskut oli maksettu. Hovioikeus kuitenkin katsoi tässäkin tapauksessa, ettei asiaa ollut aihetta arvioida toisin kuin käräjäoikeus oli tehnyt. Käräjäoikeuden tuomioita ei näin ollen kummankaan vastaajan kohdalla muutettu.

2.2.2.2 HHO R 15/2302

Tarkasteltavassa tapauksessa *Helsingin KO 2.6.2015, 15/124073, R 14/8864 – Helsingin HO 30.9.2016, 16/139427, R 15/2302* esitetyt lahjusrikossyytteet liittyivät poliisilaitoksen Trevoc Oy:ltä tekemiin seurantalaitteistoja ja -ohjelmistoja, teknisen tarkailun välineistöä sekä näihin liittyviä palveluja koskeneisiin hankintoihin ja laitoksella työskennelleen rikosylikomisarion yhteyksiin kyseiseen yritykseen. Tapauksessa oli syytettynä yhdeksän henkilöä. Syyttäjä esitti tapauksessa syytteitä rekisterimerkintärikkoksesta, törkeästä virka-aseman väärinkäyttämisestä tai toissijaisesti virkavelvollisuuden rikkomisesta, törkeästä petoksesta, törkeästä lahjuksen antamisesta, törke-

ästä lahjuksen ottamisesta ja virkavelvollisuuden rikkomisesta sekä avunannosta törkeään virka-aseman väärinkäyttämiseen, törkeään lahjuksen ottamiseen ja törkeään lahjuksen antamiseen. Tässä tarkastellaan yksityiskohtaisemmin vain lahjusrikossyytteitä.

Törkeästä lahjuksen antamisesta syytettiin kolmea Trevoc Oy:n omistajaa ja törkeästä lahjuksen ottamisesta poliisilaitoksen rikosylikomisariona toiminutta henkilöä, jolla syyttäjän mukaan oli merkittävä rooli seurantalaitteiden ja muiden teknisten tuotteiden hankintapäätösten valmistelussa poliisilaitoksella ja Trevoc Oy:n osakkeiden arvoon sidoksissa ollut taloudellinen intressi. Avunannosta törkeään lahjuksen ottamiseen ja antamiseen syytettiin kahta henkilöä, jotka syyttäjän mukaan olivat osallistuneet lahjusrikossyytteisiin liittyneisiin yhtiö-, sijoitus- ja rahoitusjärjestelyihin.

Vastaajat kiistivät lahjusrikossyytteet kaikilta osin. Asiassa kiistettiin ensinnäkin se, että lahjusrikossäännöksissä tarkoitettuja etuja olisi ylipäätään annettu tai saatu. Tähän liittyen riidanalaista oli sekin, kenen rahoilla syytteessä tarkoitettu sijoitus yhtiöön oli tehty. Törkeästä lahjuksen ottamisesta syytetty rikosylikomisario kiisti myös sen, että hänellä olisi ollut tosiasiallista vaikutusmahdollisuutta poliisilaitoksen hankintapäätöksiin. Avunannosta syytetty vetosivat siihen, ettei heillä ollut avunantovastuun edellyttämää tietoa päätöksistä.

Poliisilaitoksen hankintakäytänteistä esitetyn todistelun perusteella käräjäoikeus katsoi, että törkeästä lahjuksen ottamisesta syytetty rikosylikomisario oli ollut merkittävässä asemassa poliisilaitoksen hankintapäätösten valmistelussa ja hänellä oli ollut tosiasiallinen vaikutusmahdollisuus hankintapäätöksiin. Käräjäoikeus kuitenkin hylkäsi tapauksessa esitetyt törkeää lahjuksen antamista ja ottamista koskeneet syytteet sekä niihin liittyneet avunantosyytteet sillä perusteella, ettei asiassa ollut näytetty annetun lahjusrikossäännöksissä tarkoitettua etua. Käräjäoikeus katsoi, ettei vaihtovelkakirjalainasopimuksen nojalla saatu omistusosuus yrityksestä ollut sijoituksen määrään nähden suhteettoman suuri ja katsoi, ettei kyse voinut olla lahjomasta, kun järjestelyn taloudellinen lopputulos oli sijoituksen määrään nähden vahvasti tappiollinen. Käräjäoikeus tuomitsi rikosylikomisarion kuitenkin vaihtoehtoisen syytteen nojalla lahjuksen ottamisesta sillä perusteella, että tämä oli lainannut toistuvasti Trevoc Oy:n ajoneuvoa ja ottanut yritykseltä vastaan kaksi tablet-tietokonetta. Näiden etujen katsottiin olleen sellaisia, että niillä oli pyritty vaikuttamaan tai ne olivat ainakin olleet omiaan vaikuttamaan rikosylikomisarion toimintaan palvelussuhteessa.

Hovioikeus katsoi käräjäoikeuden tavoin, että törkeästä lahjuksen ottamisesta syytetyllä rikosylikomisariolla oli ollut merkittävä asema poliisilaitoksella hankintapäätösten valmistelussa ja hänellä oli ollut tosiasiallinen vaikutusmahdollisuus päätöksiin. Sitä oliko sijoitusjärjestely muodostanut lahjusrikossääntelyssä tarkoitettun edun, hovioikeus sen sijaan arvioi toisin kuin käräjäoikeus. Käräjäoikeudesta poiketen hovioikeus

katsoi, että osakkeisiin liittyvä tuotto-odotus ja vaihtovelkakirjalainan konvertoinnilla rahoittajalle annettu osakeomistus oli muodostanut lahjusrikossäännöksessä tarkoitetun edun. Hovioikeus arvioi eri tavoin kuin kärjäoikeus myös sitä, mikä merkitys sijoituksen tappiollisuudelle tuli asiassa antaa. Hovioikeus arvioi tätä kysymystä seuraavasti:

Kärjäoikeus on edelleen todennut, että sijoittaja oli tosiasiasa kärsinyt runsaassa puolessatoista vuodessa huomattavan tappion ja että usko äkkirikastumiseen ei voi olla lahjoma. Tältä osin hovioikeus toteaa, että lain esitöissä todetulla tavalla lahjuksen antamisen tunnusmerkistö täyttyy jo silloin, kun lupaus tai tarjous on tullut vastaanottajan tietoon (HE 6/1997 vp s. 86). Edun antamisella Instia-Group Oy:n ja sitä kautta [vastaajan] asema on ainakin ohimenevällä tavalla ollut parempi kuin ennen edun saamista. Pelkkä osakeomistukseen liittyvä huomattava tuotto-odotus täyttää lahjoman ja sen antamista sekä ottamista koskevien rikoslain säännösten mukaiset tunnusmerkit. Siten sillä, että sijoittaja olisi puolessatoista vuodessa kärsinyt tappion ja että hänen uskonsa äkkirikastumiseen olisi osoittautunut virheelliseksi, on asian rikosoikeudellisen arvioinnin kannalta merkityksetöntä.

Hovioikeus myös piti epäuskottavana todistelua, jota sijoitusten tuottamasta taloudellisesta tappiosta oli esitetty

Hovioikeus katsoikin järjestelyssä olleen kyse lahjusrikossäännöksissä tarkoitettusta edusta. Hovioikeus totesi asiassa jääneen epäselväksi mistä ja millä tavoin rikosylikomisario oli sijoitukseen käytetyn pääoman hankkinut, mutta katsoi näytetyksi, että kyse oli ainakin osin kyseisen rikosylikomisarion käytettävissä ja määräysvallassa olleista varoista, joiden perusteella hänelle oli syntynyt taloudellinen intressiasema Trevoc Oy:ssä. Hovioikeus totesi rikosylikomisariolla olleen merkittävä asema poliisilaitoksen tehdessä kyseessä olleen kaltaisia hankintoja ja lähti siitä, että olosuhteet huomioiden etu oli annettu rikosylikomisariolle tai jollekin hänen edustamalleen taholle nimenomaan rikosylikomisarion toiminnasta palvelussuhteessa ja sillä oli pyritty vaikuttamaan hänen toimintaansa. Hovioikeus piti toimintaa myös tahallisenä, kun edun antajat olivat tienneet rikosylikomisarion aseman poliisilaitoksen palveluksessa ja hänen asemansa merkityksen Trevoc Oy:n toimintaedellytysten kannalta.

Hovioikeus totesi, ettei edun määrä ollut tapauksessa tarkasti määritettävissä, mutta arvioi sen olleen useita kymmeniä tuhansia euroja. Hovioikeus arvioikin annetun ja saadun edun arvon olleen huomattava ja piti tekoja myös kokonaisuutena arvioiden törkeinä. Näin ollen kärjäoikeus tuomitsi kaksi Trevoc Oy:n edustajaa muiden rikosten ohella törkeästä lahjuksen antamisesta ja rikosylikomisarion muiden rikosten ohella törkeästä lahjuksen ottamisesta. Pakettiauton ja tablet-tietokoneiden luovuttamista rikosylikomisarion käyttöön koskeneet lahjusrikossyytteet hovioikeus sen sijaan

hylkäsi, koska katsoi rikosylikomisarion olleen tosiasiallinen päätösvallan käyttäjä Tre-
voc Oy:ssä.

2.2.3 Tuomio lahjusrikkomuksesta hovioikeudessa

2.2.3.1 HHO R 12/2341

Tapauksessa *Helsingin KO 12.7.2012, 12/6297, R 12/2300 – Helsingin HO 27.8.2013, 2274, R 12/2341* oli kyse kuluttajariitalautakunnan puheenjohtajan kahden eri yrityksen kustannuksella Saksaan ja Tšekin tasavaltaan tekemistä matkoista ja näiden matkojen yhteydessä tarjotusta kestituksesta. Kuluttajariitalautakunnan puheenjohtajaa syytettiin tapauksessa kahdesta lahjuksen ottamisesta. Syyttäjä esitti tapauksessa myös lahjuksen ottamiselle vaihtoehtoiset syytteet lahjusrikkomuksesta tai tuottamuksesta virkavelvollisuuden rikkomisesta. Kolmea yritysten edustajaa syytettiin lahjuksen antamisesta.

Asiassa oli riidatonta, että kyseiset yritysten kustantamat matkat oli tehty. Riidanalaista oli sen sijaan näiden matkojen luonne, esimerkiksi se, oliko matkoissa ollut kyse vastikkeettomasta edusta vai oliko matkakustannusten maksaminen korvausta puheenjohtajan matkojen aikana antamasta koulutuksesta. Lisäksi kiistanalaista oli se, oliko matkoilla vaikutettu, pyritty vaikuttamaan tai olivatko ne olleet omiaan vaikuttamaan edut vastaanottaneen puheenjohtajan toimintaan palvelussuhteessa sekä vastaajien tahallisuus tämän suhteen. Kiistanalaista oli myös se, oliko puheenjohtajalla ollut vaikutusmahdollisuutta yritysten asioiden käsittelyyn kuluttajariitalautakunnassa.

Käräjäoikeus hylkäsi kaikki esitetyt syytteet. Lahjuksen antamista ja lahjuksen ottamista koskevat syytteet käräjäoikeus hylkäsi sillä perusteella, ettei se katsonut vastaajien toimineen tahallisesti. Tapausta arvioidessaan käräjäoikeus lähti siitä, ettei puheenjohtajan saamaa etua voitu pitää täysin vastikkeettomana, eikä edun määrä huomioiden osaksikaan lahjanluonteisena, kun puheenjohtaja oli kutsuttu matkalle osalltään puhumaan ja esiintymään asiantuntijana. Puheenjohtajan toiminnan tahallisuutta arvioidessaan käräjäoikeus kiinnitti huomiota siihen, ettei tämä ollut käsitellyt sellaisia asioita tai vaikuttanut sellaisten asioiden käsittelemiseen, joiden suhteen etujen tarjoajilla olisi ollut intressejä. Käräjäoikeus katsoikin, että näissä olosuhteissa puheenjohtajan ei voitu katsoa pitäneen varsin todennäköisenä sitä, että etujen tarjoaminen olisi johtunut hänen toimintamahdollisuuksistaan tai että ne olisivat olleet omiaan vaikuttamaan hänen toimintaansa palvelussuhteessa. Myöskään yritysten edustajien toimia käräjäoikeus ei pitänyt tahallisina. Tätä käräjäoikeus perusteli mm. sillä, että kyseisiä yrityksiä koskeneissa kuluttajariitalautakunnassa käsitellyissä asioissa oli ollut kyse suhteellisen vähäisistä intresseistä. Lahjusrikkomussyytteet käräjäoikeus hylkäsi sillä

perusteella, ettei asiassa ollut näytetty syytteessä tarkoitetun menettelyn heikentäneen luottamusta kuluttajariitalautakuntaan tai olleen edes omiaan luomaan epäilyksiä viranomaistoiminnan tasapuolisuudesta.

Kuluttajariitalautakunnan puheenjohtajaa koskenut asia eteni hovioikeuteen, missä syyttäjä vaati puheenjohtajan tuomitsemista lahjusrikkomuksesta tai toissijaisesti tuottamuksellisesta virkavelvollisuuden rikkomisesta. Käräjäoikeudessa esitetyt lahjuksen ottamista ja antamista koskeneet syytteet eivät siis tulleet arvioitavaksi enää hovioikeudessa.

Hovioikeus tuomitsi vastaajan lahjusrikkomuksesta. Matkojen luonnetta arvioidessaan hovioikeus kiinnitti huomiota siihen, että matkoja varten oli laadittu matkaohjelmat, mutta niitä ei matkalla olleiden kertomusten mukaan noudatettu, vaan matkaohjelmassa mainittuja asioita oli käyty läpi erilaisissa olosuhteissa ja eri paikoissa. Suurin osa ajasta oli ollut vapaa-aikaa. Hovioikeuden mukaan palkkion maksaminen tällaisissa yhteyksissä käytetyistä puheenvuoroista ei ole tavanomaista ja hovioikeuden mukaan asiassa esitetty näyttö puhui sen puolesta, etteivät asianosaiset itsekään olleet alun perin mieltäneet maksettuja matkakustannuksia osaksikaan palkkioksi. Hovioikeus katsoikin matkojen olleen vastikkeetonta etua ja virkistysluonteisia ja piti niitä näin ollen lahjusrikkossäännöksissä tarkoitettuna etuna.

Hovioikeus myös katsoi vastaajan menettelyn olleen objektiivisesti tarkastellen omiaan vaarantamaan yleisön luottamusta hänen toimintaansa kuluttajariitalautakunnan johtavana virkamiehenä ja olleen näin ollen omiaan heikentämään luottamusta viranomaistoiminnan tasapuolisuuteen. Tahallisuusarvioinnissaan hovioikeus kiinnitti huomiota kuluttajariitalautakunnan asemaan oikeussuojaelimenä, vastaajan asemaan ja tehtävään lautakunnan päällikkövirassa sekä hänen koulutukseensa ja näillä perustella katsoi, että vastaajan oli täytynyt käsittää menettelynsä olevan omiaan heikentämään luottamusta viranomaistoiminnan tasapuolisuuteen.

2.2.3.2 HHO R 17/2013

Syytteet ja vastaukset. Tarkasteltavana oleva tapaus *Helsingin KO 21.6.2017, 17/125823, R 15/4612 – HHO 6.3.2019, 107334, R 17/2013* liittyi apulaiskaupunginjohtajana ja kaupunginjohtajana sekä kaupunkisuunnittelulautakunnan jäsenenä toimineiden vastaajien arkkitehtitoimistolta ja sijoitusyhtiöltä tai niiden edustajalta saamiin etuihin. Apulaiskaupunginjohtajana ja kaupunginjohtajana toiminutta henkilöä syytettiin törkeästä lahjuksen ottamisesta tai vaihtoehtoisesti lahjusrikkomuksesta ja virkavelvollisuuden rikkomisesta. Kaupunkisuunnittelulautakunnan jäsenenä ja kaupungin omistaman yrityksen toimitusjohtajana toiminutta henkilöä syytettiin törkeästä lahjuksen ottamisesta ja vaihtoehtoisesti lahjusrikkomuksesta tai lahjuksen ottamisesta elin-

keinotoiminnassa. Edut antanutta arkkitehtitoimiston edustajaa syytettiin apulaiskaupunginjohtajaan/kaupunginjohtajaan liittyneessä tekokokonaisuudessa törkeästä lahjuksen antamisesta ja kaupunkisuunnittelulautakunnan jäsenen/toimitusjohtajaan liittyneessä kokonaisuudessa törkeästä lahjuksen antamisesta tai vaihtoehtoisesti lahjomisesta elinkeinotoiminnassa sekä lisäksi rekisterimerkintärikoksesta. Lisäksi syyttäjä vaati arkkitehtitoimiston tuomitsemista yhteisösakkoon. Jatkossa näistä syytteistä tarkastellaan tarkemmin vain lahjusrikossyytteitä.

Apulaiskaupunginjohtajaa/kaupunginjohtajaa koskevassa tekokokonaisuudessa oli kyse siitä, että syytteessä ollut arkkitehtitoimiston ja sijoitusyhtiön edustaja oli syytteen mukaan tehnyt rahasuorituksia apulaiskaupunginjohtajan/kaupunginjohtajan tilille, maksanut tämän laskuja, vuokrannut tälle ja kahdelle tämän lähisukulaiselle asunnot markkinahintaa edullisemmalla vuokralla, tarjonnut ulkomaanmatkojen aikana hotellimajoituksen ja kestitystä sekä lainannut apulaiskaupunginjohtajan/kaupunginjohtajan lähisukulaisten yhtiölle käyttöpääomaa. Kaupunkisuunnittelulautakunnan jäsentä/toimitusjohtajaa koskevassa tekokokonaisuudessa oli puolestaan kyse siitä, että syyttäjän mukaan syytettynä ollut arkkitehtitoimiston edustaja oli tehnyt rahasuorituksia sellaiselle rekisteröimättömän yhdistyksen tilille, johon kyseessä olleella kaupunkisuunnittelulautakunnan jäsenellä oli ainoana henkilönä ollut käyttöoikeus sekä järjestänyt ja maksanut kyseisen kaupunkisuunnittelulautakunnan jäsenen/toimitusjohtajan matkan Istanbuliin F1-kilpailuihin.

Käräjäoikeudessa vastaajat kiistivät syytteet ja vaativat niiden hylkäämistä. Apulaiskaupunginjohtajaa/kaupunginjohtajaa koskeneessa tekokokonaisuudessa vastaajat vetosivat siihen, ettei etujen antaminen ja vastaanottaminen ollut yhteydessä apulaiskaupunginjohtajana/kaupunginjohtajana toimineen vastaajan tehtäviin vaan liittyi siihen, että vastaajien välillä oli erittäin läheinen ihmissuhde. Kiistatonta tapauksessa oli, että syytteessä mainitut rahasuoritukset oli tehty, eikä näihin suorituksiin liittyviä lainoja ollut maksettu takaisin. Vastaajat kuitenkin katsoivat, että näissä rahasuorituksissa oli kyse lainoista, ei mistään edusta. Asuntojen vuokria vastaajat pitivät käypää vuokratasoa vastaavina. Myös apulaiskaupunginjohtajan/kaupunginjohtajan lähisukulaisten omistamalle yritykselle lainatussa käyttöpääomassa oli vastaajien mukaan kyse lainasta, ei edusta. Vastaajien mukaan apulaiskaupunginjohtaja/kaupunginjohtaja ei ollut saanut etua myöskään matkoista, joista hänen osuutensa oli maksanut joko hän itse tai kaupunki. Apulaiskaupunginjohtaja/kaupunginjohtaja vetosi myös siihen, etteivät edut liittyneet virkasuhteeseen, sillä niitä oli annettu sekä ennen virkasuhteen alkamista että sen päättymisen jälkeen. Apulaiskaupunginjohtaja/kaupunginjohtaja vetosi myös siihen, ettei pelkkä teoreettinen vaikutusmahdollisuus riitä täyttämään lahjusrikossäännösten edellytystä edun antamisen liittynästä toimintaan palvelussuhteessa.

Myös kaupunkisuunnittelulautakunnan jäsentä/toimitusjohtajaa koskevassa tekokokonaisuuudessa vastaajat kiistivät syytteet. Riidatonta asiassa oli se, että syytteessä tarkoitetut rahansiirrot rekisteröimättömän yhdistyksen tilille oli tehty ja matka tehty ja maksettu syytteessä kuvatusti. Vastaajat kuitenkin vetosivat siihen, että matka oli ollut moottoriradan suunnittelua koskeneeseen toimeksiantoon liittynyt opintomatka ja rahasuoritukset olivat sponsoritukea moottoriurheilulle eivätkä kaupunkisuunnittelulautakunnan jäsenelle/toimitusjohtajalle annettua etua, eikä niillä ollut pyritty vaikuttamaan vastaajan toimintaan kaupunkisuunnittelulautakunnan jäsenenä. Lahjuksen antamisrikkoksesta syytetty vastaaja vetosi myös siihen, ettei ollut tietoinen edut vastaanottaneen toimitusjohtajan jäsenyydestä kaupunkisuunnittelulautakunnassa ja tähän väitetyistä liittyneistä vaikuttamismahdollisuuksista. Kaupunkisuunnittelulautakunnan jäsen/toimitusjohtaja vetosi myös siihen, ettei hän ollut vaikuttanut, eikä edes voinut vaikuttaa edut tarjonnan yhtiön saamiin toimeksiantoihin tai niiden sisältöön taikka kaavojen hyväksymiseen. Vaihtoehdoisen syytteen lahjomisesta ja lahjuksen ottamisesta elinkeinotoiminnassa vastaajat kiistivät edellä todetun lisäksi myös sillä perusteella, että työnantaja oli ollut tietoinen yritysten radalle antamasta tuesta, jolloin kyse ei voinut olla elinkeinotoiminnassa tehdystä lahjusrikkoksesta.

Käsittely käräjäoikeudessa – Apulaiskaupunginjohtajan/kaupunginjohtajan vastaanottamat edut. Apulaiskaupunginjohtajan/kaupunginjohtajan vastaanottamiin etuihin liittyvän tekokokonaisuuden käsittelyn yhteydessä käräjäoikeudessa käytiin laajasti läpi kaupungin kaava- ja rakennuslupaprosessien kulkua sekä edut antaneen arkkitehtitoimiston osuutta kaupungin maankäytön ja rakentamisen hankkeissa. Myös apulaiskaupunginjohtajan/kaupunginjohtajan ja edut antaneiden yritysten edustajan henkilökohdasta ja taloudellista suhdetta käsiteltiin laajasti.

Vastaajien taloudellisia keskinäissuhteita koskevana johtopäätöksinään käräjäoikeus totesi, ettei kaikista maksusuorituksista ollut laadittu velkakirjaa, eikä siksi ollut uskottavaa, että nämä suoritukset olisivat olleet lainoja. Annetut lainat olivat olleet vakuudettomia, eikä lyhennyksiä tai korkoja ollut maksettu laina-ajan päättymiseen mennessä. Käräjäoikeus piti siksi näitä suorituksia apulaiskaupunginjohtajan/kaupunginjohtajan saamina etuuksina. Näiden etuuksien määrän käräjäoikeus katsoi olleen 114 907,05 euroa, mistä määrästä velkakirjoja oli olemassa yhteensä 55 366 euron edestä. Myös tavanomaista alhaisemman vuokran käräjäoikeus katsoi apulaiskaupunginjohtajan/kaupunginjohtajan saamaksi eduksi ja arvioi tämän edun määräksi 38 258 euroa.

Apulaiskaupunginjohtajan/kaupunginjohtajan lähisukulaisten käräjäoikeus arvioi saaneen markkinahintaa alemmista vuokrista 14 518 euron, 6 609,60 euron ja 13 665,40 euron suuruiset etuudet. Käräjäoikeus piti olosuhteet huomioon ottaen myös selvänä, että apulaiskaupunginjohtaja/kaupunginjohtaja oli ollut tietoinen lähisukulaistensa vuokrasopimuksista ja niiden sisällöstä ja siten hyväksynyt ne. Käräjäoikeus katsoi

apulaiskaupunginjohtajan/kaupunginjohtajan tehneen myös aloitteen edun saamiseksi lähisukulaistensa omistamalle yritykselle. Tässä edussa oli kyse kahdesta lainasta ja toisen lainan pääomittamisesta. Käräjäoikeuden mukaan asiassa oli sen sijaan jäänyt näyttämättä, että apulaiskaupunginjohtaja/kaupunginjohtaja olisi saanut syytteessä mainittuja ulkomaanmatkoihin liittyneitä etuuksia.

Apulaiskaupunginjohtajan/kaupunginjohtajan toimintamahdollisuuksia arvioidessaan käräjäoikeus kiinnitti huomiota siihen, ettei lahjusrikossääntelyn kattamissa tilanteissa tarvitse olla kyse tietyistä tehtävistä tai tietyistä tehtävistä, vaan arvioitavaksi tulevat palvelussuhteeseen liittyvät toimintamahdollisuudet yleisemmin. Käräjäoikeus myös totesi Viljasen näkemyksiin viitaten⁹⁸, että vaikutusmahdollisuudeksi on katsottava myös johtavassa asemassa olevan virkamiehen tehtävä johtaa ja valvoa alansa hallintoa samoin kuin oikeus ottaa asia yksittäistapauksessa ratkaistavakseen. Olennaista tässä arvioinnissa on siis se, onko virkamiehellä ollut mahdollisuus virkatoimissaan vaikuttaa edun antajan intresseihin ja onko edun antaminen osittainkaan johtunut noista vaikuttamismahdollisuuksista.

Käräjäoikeus totesi, että maankäytön ja ympäristötoimen johtajana apulaiskaupunginjohtajalla/kaupunginjohtajalla oli ollut jo toimialan johtosäännön perusteella mahdollisuus vaikuttaa koko toimialan tehtäviin. Hänellä oli johtosäännön mukaan myös mahdollisuus ottaa kaupunkisuunnittelujohtajan esiteltäväksi kuuluvat kaavoitusasiat ns. otto-oikeuden nojalla esiteltäväkseen. Hän oli myös apulaiskaupunginjohtajan tehtävän perusteella toiminut asemakaavojen ja asemakaavamuutosten esittelijänä. Käräjäoikeus myös totesi esitetyn näytön pohjalta, että apulaiskaupunginjohtaja/kaupunginjohtaja oli käytännössä osallistunut varsin aktiivisesti eri hankkeiden valmisteluun. Johtopäätöksensä käräjäoikeus totesikin, että apulaiskaupunginjohtaja/kaupunginjohtaja olisi niin halutessaan voinut vaikuttaa kaavoitus- ja rakennuslupa-asioiden käsittelyihin.

Arvioidessaan sitä, oliko edut annettu toiminnasta palvelussuhteessa, käräjäoikeus kiinnitti huomiota etujen antamisen yksipuolisuuteen, poikkeuksellisuuteen, määrään, jatkuvuuteen, merkittävyyteen niiden saajalle sekä etuuksien antamisajankohtiin ja niiden ajalliseen yhteyteen apulaiskaupunginjohtajan/kaupunginjohtajan virkatoimiin. Näillä perusteilla käräjäoikeus katsoi, että edut oli annettu ainakin osaksi apulaiskaupunginjohtajan/kaupunginjohtajan virka-aseman ja siihen liittyvien vaikutusmahdollisuuksien vuoksi eli toiminnasta palvelussuhteessa. Käräjäoikeus katsoi myös, että tällaiset määrältään ja laadultaan erittäin huomattavat edut olivat objektiivisesti arvioiden olleet omiaan vaikuttamaan virkatoimintaan.

⁹⁸ Viljanen 1990, s. 162.

Apulaiskaupunginjohtajan/kaupunginjohtajan toiminnan tahallisuutta arvioidessaan käräjäoikeus lähti siitä, että tämän oli virka-asemansa, oikeustieteellisen koulutuksensa ja pitkän kunnallispoliittisen toimintansa vuoksi sekä saamansa ja läheistensä saamien huomattavien ja toistuvien tukien perusteella pitänyt ymmärtää etujen liittyvän hänen asemaansa ja toimintaansa apulaiskaupunginjohtajana ja kaupunginjohtajana. Käräjäoikeuden mukaan hänen olisi pitänyt myös ymmärtää, että vastaanotetut ja hyväksytyt edut olivat omiaan vaikuttamaan hänen virkatoimintaansa. Yritysten edustajan käräjäoikeus totesi olleen tietoinen apulaiskaupunginjohtajan/kaupunginjohtajan asemasta. Käräjäoikeus totesi, että annettujen etujen huomattavan suuri määrä ja ajallinen kesto, rahan antaminen sekä olosuhteet kokonaisuutena huomioiden vastaajan tarkoituksena oli katsottava olleen vaikuttaa ja pyrkiä vaikuttamaan edut vastaanottaneen virkamiehen toimintaan palvelussuhteessa tai ainakin hänen oli pitänyt käsittää, että menettely oli omiaan vaikuttamaan kyseisen virkamiehen toimintaan palvelussuhteessaan.

Käräjäoikeus totesi etujen arvon olleen huomattava ja piti tekoja niiden jatkuvuus ja kesto huomioon ottaen myös kokonaisuutena arvostellen törkeinä ja tuomitsi apulaiskaupunginjohtajan/kaupunginjohtajan törkeästä lahjuksen ottamisesta ja etujen antajan törkeästä lahjuksen antamisesta.

Käsittely käräjäoikeudessa – Kaupunkisuunnittelulautakunnan jäsenen/toimitusjohtajan saamat edut. Kaupunkisuunnittelulautakunnan jäsentä/toimitusjohtajaa koskevassa tekokokonaisuudessa keskeisiä kysymyksiä olivat se, oliko kaupunkisuunnittelulautakunnan jäsen/toimitusjohtaja saanut etua arkkitehtitoimiston edustajan tekemistä suorituksista, oliko hänellä ollut mahdollisuutta vaikuttaa kaupungin kaavaprosesseissa sekä se, oliko etujen antamisella vaikutettu tai pyritty vaikuttamaan vastaajan toimintaan kaupunkisuunnittelulautakunnan jäsenenä. Näitä kysymyksiä arvioidessaan käräjäoikeus kävi läpi rekisteröimättömän yhdistyksen tilille tulleita suorituksia, tililtä tehtyjä nostoja ja kaupunkisuunnittelulautakunnan jäsenen/toimitusjohtajan henkilökohtaiselle tililleen tekemiä talletuksia. Lisäksi käräjäoikeudessa selvitettiin, millaisia laskuja edut antanut arkkitehtitoimisto oli lähettänyt kaupungin omistamalle yritykselle, jonka toimitusjohtajana kaupunkisuunnittelutoimikunnan jäsen/toimitusjohtaja toimi, sekä tämän kaupungin omistaman yrityksen hallintoa, toimintaa, varojen hankintaa ja talkootyön käyttöä. Arvioitavana oli myös syytteessä tarkoitettun Istanbulin matkan luonne. Oikeudenkäynnissä käytiin läpi myös kaupunkisuunnittelulautakunnan kokoonpanoa ja tehtäviä ja siihen liittyen lautakunnan jäsenten vaikutusmahdollisuuksia.

Näyttöä arvioituaan käräjäoikeus päätyi siihen johtopäätökseen, etteivät arkkitehtitoimiston yhdistyksen tilille tekemät 33 000 euron määräiset suoritukset olleet vastaajien väittämällä tavalla kaupungin omistamalle yhtiölle tarkoitettuja mainos- tai sponsori-

maksuja vaan niitä oli pidettävä kaupunkisuunnittelulautakunnan jäsenelle/toimitusjohtajalle annettuina etuina. Myös Istanbulin matkaa käräjäoikeus piti virkistysmatkan luonteisena ja piti sitä näin ollen kaupunkisuunnittelulautakunnan jäsenelle/toimitusjohtajalle annettuna 1 335 euron suuruisena etuna.

Käräjäoikeus myös katsoi kaupunkisuunnittelulautakunnan jäsenellä/toimitusjohtajalla olleen lautakunnan jäsenenä mahdollisuus vaikuttaa ratkaisuihin sellaisissa asema-kaavan muutoksia koskeneissa asioissa, joissa edut antanut arkkitehtitoimisto oli toiminut suunnittelijana tai konsulttina. Esitetyn näytön valossa käräjäoikeus ei pitänyt uskottavana sitä, etteikö arkkitehtitoimiston edustaja olisi tiennyt etujen vastaanottajan olleen kaupunkisuunnittelulautakunnan jäsen. Käräjäoikeus arvioi, että edut oli annettu kaupunkisuunnittelulautakunnan jäsenelle/toimitusjohtajalle ensisijaisesti kaupunkisuunnittelulautakunnan jäsenyyden eikä vaihtoehtoisessa syytteessä tarkoitetulla tavalla tämän toimitusjohtaja-aseman vuoksi. Käräjäoikeus katsoi, että etujen antamisella oli pyritty vaikuttamaan tai ne joka tapauksessa olivat objektiivisesti arvioiden omiaan vaikuttamaan toimintaan palvelussuhteessa. Huomioon ottaen vastaajien taustan sekä etuuskien laadun, toistuvuuden ja arvon, käräjäoikeus katsoi vastaajien toimineen tahallisesti.

Käräjäoikeus piti annettujen lahjojen ja etujen arvoa huomattavana ja piti tekoja niiden jatkuvuus ja kesto huomioon ottaen myös kokonaisuutena arvostellen törkeinä ja tuomitsi edut vastaanottaneen kaupunkisuunnittelulautakunnan jäsenen törkeästä lahjuksen ottamisesta ja edut antaneen arkkitehtitoimiston edustajan törkeästä lahjuksen antamisesta. Vaaditun yhteisösakon käräjäoikeus jätti rikoslain 9 luvun 4 §:n 2 momentin 1 ja 3 kohtien perusteella tuomitsematta. Perusteena tälle oli arkkitehtitoimiston pieni koko ja se, että huomioon ottaen törkeästä lahjuksen antamisesta tuomitun henkilön omistusoisuus, työpanos ja merkitys yhtiön toiminnan kannalta, myös yhteisösakko olisi tosiasiallisesti kohdistunut kyseiseen lahjuksen antamisrikoksista tuomittuun henkilöön.

Eriävä mielipide käräjäoikeudessa. Käräjäoikeuden tuomio oli äänestysratkaisu. Vähemmistöön jäänyt jäsen olisi hylännyt apulaiskaupunginjohtajalle/kaupunginjohtajalle annettuihin etuihin liittyneet syytteet törkeästä lahjuksen ottamisesta ja törkeästä lahjuksen antamisesta sillä perusteella, että asiassa oli hänen näkemyksensä mukaan jäänyt näyttämättä, että etuuskien antaminen, vastaanottaminen tai hyväksyminen olisi tapahtunut toiminnasta palvelussuhteessa. Sen sijaan hän olisi tuominnut apulaiskaupunginjohtajan/kaupunginjohtajan lahjusrikkomuksesta. Kaupunkisuunnittelulautakunnan jäsenen väitetysti saamiin etuihin liittyvät syytteet ja vaihtoehtoiset syytteet vähemmistöön jäänyt jäsen olisi hylännyt kaikilta osin. Hän piti hyvin epätodennäköisenä, että etuudet olisi osaksikaan annettu kaupunkisuunnittelulautakunnan jäsenen toimintamahdollisuuksien vuoksi. Vähemmistöön jäänyt jäsen ei myöskään katso-

nut kyseisten etuuskien olleen omiaan heikentämään luottamusta viranomaistoiminnan tasapuolisuuteen. Jäsen ei katsonut rahasuorituksissa olleen kyse myöskään elinkeinotoimintaan liittyvästä lahjuksesta, koska katsoi annettujen etujen menneen toimitusjohtajan sijaan yhtiölle.

Käsittely hovioikeudessa. Tuomiosta valittivat hovioikeuteen syyttäjät, lahjuksen ottamisrikoksista tuomittu apulaiskaupunginjohtaja/kaupunginjohtaja sekä lahjuksen antamisrikoksesta tuomittu arkkitehtitoimiston/sijoitusyrityksen edustaja. Törkeästä lahjuksen ottamisesta tuomitun kaupunkisuunnittelulautakunnan jäsenen peruttua valituksensa, asia jäi hänen kohdallaan kärjäoikeuden tuomion varaan.

Apulaiskaupunginjohtajan/kaupunginjohtajan saamia etuja koskevassa toimintakokonaaisuudessa hovioikeus arvioi apulaiskaupunginjohtajan/kaupunginjohtajan vaikuttamismahdollisuudet kaava- ja rakennuslupaprosesseissa vähäisiksi tai lähes olemattomiksi. Hovioikeus katsoikin, ettei apulaiskaupunginjohtajan/kaupunginjohtajan asema kaupunkisuunnittelulautakunnassa, kaupunginhallituksessa tai ympäristölautakunnan rakennuslupajaostossa tukenut väitettä siitä, että syytteessä tarkoitetut edut olisi annettu tämän toiminnasta palvelussuhteessa. Hovioikeus katsoikin, ettei asiassa ollut näytetty, että syytteessä mainittuja etuja olisi annettu apulaiskaupunginjohtajalle/kaupunginjohtajalle tai tämän lähisukulaisille lahjusrikossäännösten edellyttämällä tavalla tämän toiminnasta palvelussuhteessa, eikä hovioikeus katsonut etujen olleen myöskään omiaan vaikuttamaan apulaiskaupunginjohtajan/kaupunginjohtajan toimintaan palvelussuhteessa. Tässä arvioinnissaan hovioikeus otti huomioon asianosaisten läheisen suhteen ja sen, että taloudellinen tukeminen oli jatkunut samanlaisena lähes 25 vuoden ajan. Hovioikeus katsoikin, ettei etuja ollut osaksikaan annettu toiminnasta palvelussuhteessa, eikä niillä pyritty vaikuttamaan, eivätkä ne myöskään olleet omiaan vaikuttamaan apulaiskaupunginjohtajan/kaupunginjohtajan toimintaan palvelussuhteessa ja hylkäsi törkeää lahjuksen ottamista ja törkeää lahjuksen antamista koskeneet syytteet.

Hovioikeus kuitenkin katsoi, että ottaessaan vastaan yhteensä 138 507,05 euron suuriset taloudelliset edut yhtiöiltä tai niiden edustajalta, apulaiskaupunginjohtajan/kaupunginjohtajan oli täytynyt mieltää, että etujen vastaanottaminen oli omiaan heikentämään luottamusta viranomaistoiminnan tasapuolisuuteen ja tuomitsi äänestysratkaisullaan apulaiskaupunginjohtajan/kaupunginjohtajan lahjusrikkomuksesta. Ratkaisusta eri mieltä ollut oikeusneuvos olisi hylännyt myös lahjusrikkomussyytteen.

Kaupunkisuunnittelulautakunnan jäsenelle/toimitusjohtajalle väitetysti annettuja etuja koskevassa toimintakokonaaisuudessa hovioikeudessa arvioitavaksi tuli vain kärjäoikeuden arkkitehtitoimiston edustajalle syyksi lukema törkeä lahjuksen antaminen. Hovioikeus hylkäsi myös tämän syytteen sillä perusteella, että asiassa ei ollut suljettu

pois sitä mahdollisuutta, että varat oli annettu moottoriurheilun tukemiseen. Hovioikeus katsoi myös, että vaikka kaupunkisuunnittelulautakunnan jäsen oli muodollisesti sellaisessa asemassa, että hänellä oli lahjusrikostunnusmerkistöissä tarkoitettulla tavalla mahdollisuus vaikuttaa kaavamuutoksiin liittyviin ratkaisuihin, käytännössä hänellä ei ollut mitään mahdollisuuksia edesauttaa tai nopeuttaa hankkeita, joissa edut antanut arkkitehtitoimisto toimi kaavamuutoksen hakijan suunnittelijana ja konsulttina. Hovioikeus katsoi, ettei asiassa ollut näytetty myöskään sitä, että Istanbulin matka olisi annettu kaupunkisuunnittelulautakunnan jäsenelle tämän toiminnasta palvelusuhteessa.

Hovioikeus hylkäsi myös toissijaisen lahjomista elinkeinotoiminnassa koskeneen syyteen. Hovioikeus katsoi, että annettu taloudellinen tuki ylitti huomattavasti sen, mitä arkkitehtitoimisto oli kaupungin yhtiöltä laskuttanut, eikä pienellä budjetilla toimineelta yritykseltä ollut odotettavissakaan sellaisia suunnittelutöitä, joilla olisi ollut mainittavaa merkitystä arkkitehtitoimistolle. Näin ollen hovioikeus ei pitänyt uskottavana sitä, että edut olisi annettu tarkoituksin saada toimitusjohtaja toimensaan suosimaan arkkitehtitoimistoa tai sen edustajaa. Koska elinkeinonharjoittajaa itseään ei voi lahjoa ja edut oli niiden antajan näkökulmasta annettu kaupungin yhtiölle, eikä sen toimitusjohtajalle, syyte tuli hovioikeuden mukaan hylätä myös tällä perusteella.

2.2.3.3 VHO R 18/767

Tapauksessa *Pohjanmaan KO 18.4.2018, 18/116861, R 17/889 – Vaasan HO 2.9.2019, 19/136014, R 18/767* oli kyse kaupungin virkamiehille tarjotuista kotimaan matkoista ja kestityksestä. Tapauksessa kahta henkilöä syytettiin lahjuksen antamisesta ja neljää henkilöä lahjuksen ottamisesta tai vaihtoehtoisesti lahjusrikkomuksesta. Yhden vastaajan kohdalla syyttäjä esitti myös vaihtoehtoisen syyteen virkavelvollisuuden rikkomisesta tai tuottamuksellisesta virkavelvollisuuden rikkomisesta. Lisäksi syyttäjä vaati kahden osakeyhtiön asettamista oikeushenkilön rangaistusvastuuseen niiden toiminnassa tapahtuneesta lahjuksen antamisesta. Syytteen mukaan maanrakennusalan yritys ja sen emoyhtiö olivat järjestäneet ja kustantaneet matkoja ja tilaisuuksia sellaisille kaupunkiin palvelusuhteessa olleille henkilöille, jotka olivat kaupungin puolesta osallistuneet kyseisiin yrityksiin liittyneiden yhteistyö- ja sopimusuhteiden valmisteluun, suunnitteluun ja päätöksentekoon mm. tuhkatyöryhmässä, joka valmisti voimalaitostuhkan hyötykäyttöä. Syytteessä mainittuja matkoja ja tilaisuuksia oli yhteensä 14 ja niistä suurin osa liittyi tuhkatyöryhmän toimintaan.

Vastaajat kiistivät kaikki syytteet. Syytteessä mainittujen matkojen ja tilaisuuksien järjestäminen, niihin osallistuminen ja kustannusten jakautuminen oli asiassa pitkälti riidatonta. Riidanalaista asiassa oli sen sijaan se, oliko lahjuksen antamisesta syytetyillä tai heidän edustamillaan yrityksillä sellaista tuhkan käsittelyyn liittyvää taloudellista intressiä, johon lahjuksen ottamisesta syytetyt virkamiehet olisivat voineet vaikuttaa eli

oliko virkamiehillä lahjusrikossäännösten edellyttämä toimintamahdollisuus. Kiistanalaista oli myös se, oliko virkamiesten matkoille ja tilaisuuksiin osallistumiselle ollut virkatehtävistä johtuva syy ja olivatko ne virkatoiminnan kannalta tarpeellisia sekä se, olivatko edut olleet omiaan vaikuttamaan virkamiesten toimintaan palvelussuhteessa tai vaihtoehtoisten syytteiden kohdalla olleet omiaan heikentämään luottamusta viranomaistoiminnan tasapuolisuuteen.

Käräjäoikeus hylkäsi kaikki syytteet. Asiassa oli käräjäoikeuden mukaan jäänyt näyttämättä, että matkaetuja olisi annettu virkamiehille heidän virka-asemansa ja siihen liittyvien vaikutusmahdollisuuksien vuoksi eivätkä etuudet käräjäoikeuden näkemyksen mukaan olleet sellaisia, että ne olisivat olleet omiaan vaikuttamaan virkamiesten toimintaan palvelussuhteessa tai olleet omiaan heikentämään luottamusta viranomais-toiminnan tasapuolisuuteen.

Käräjäoikeus totesi ratkaisussaan, että tapauksessa syytettyjen kaupungin virkamiesten – kuntatekniikan tulosalueen johtajan, kadunsuunnitteluinsinöörin, kunnallistekniikan suunnittelurakennusmestarin ja projekti-insinöörin – mahdollisuudet vaikuttaa kyseistä maanrakennusalan yritystä koskevaan kaupungin päätöksentekoon olivat olleet vähäiset. Maanrakennusyhtiön intressi tuhkatyöryhmässä oli liittynyt vain tuhkan kuljetussopimukseen, joka oli ollut maanrakennusyhtiön ja voimalaitosyhtiön välinen, eikä kaupungilla ollut siihen vaikutusvaltaa. Käräjäoikeus katsoi myös, että tuhkaryhmään osallistuminen oli virkamiesten virkatoimiin kuuluva tehtävä ja heidän osallistumisensa tuhkaryhmän matkoille perusteltua. Matkoja ei käräjäoikeuden näkemyksen mukaan voinut pitää virkistysluonteisina. Ainakin virkamiesten matka- ja majoituskustannukset olisi voitu korvata kaupungin varoista. Näin ollen kyseisten kustannusten suorittaminen ei käräjäoikeuden näkemyksen mukaan vaikuttanut tai ollut omiaan vaikuttamaan virkamiesten toimintaan palvelussuhteessa. Myöskään muiden annettujen etujen, kuten tuhkatyöryhmän matkojen aikana tarjotun kestityksen, maanrakennusalan yrityksen järjestämien tilaisuuksien tai kuntatekniikan tulosalueen johtajan läheiselle tarjottujen lääkäripalvelujen, käräjäoikeus ei katsonut olleen omiaan vaikuttamaan toimintaan palvelussuhteessa tai olleen omiaan heikentämään luottamusta viranomaistoiminnan tasapuolisuuteen.

Syyttäjä valitti asiassa hovioikeuteen kuntatekniikan tulosalueen johtajalle annettuja etuuksia koskevilta osin ja vaati kyseisen kuntatekniikan tulosalueen johtajan ja edut antaneiden yritysten edustajien tuomitsemista syytteessä mainituista rikoksista sekä yritysten tuomitsemista oikeushenkilön rangaistusvastuuseen. Hovioikeus katsoi käräjäoikeuden tavoin, että tuhkaryhmän matkoja voitiin pitää tavanomaisina ja palvelussuhteen hoidon kannalta hyväksyttävinä, eikä niiden tarjoamisella ollut vaikutettu, eivätkä ne olleet myöskään olleet omiaan vaikuttamaan virkamiesten toimintaan palvelussuhteessa. Hovioikeus arvioi, samoin kuin käräjäoikeus, etteivät matkat objektiiv-

sesti arvioiden olleet myöskään heikentäneet luottamusta viranomaistoiminnan tasapuolisuuteen ja hylkäsi syytteet tältä osin. Sen sijaan yritysten kaupungin työntekijöille kustantaman pikkujoulutarjoilun ja kuntatekniikan tulosalueen johtajan läheiselle kustannettujen lääkäripalveluiden vastaanottamisen hovioikeus katsoi olleen omiaan heikentämään luottamusta viranomaistoiminnan tasapuolisuuteen ja tuomitsi kuntatekniikan tulosalueen johtajan lahjusrikkomuksesta ja tuottamuksellisesta virkavelvollisuuden rikkomisesta. Jälkimmäisessä rikoksessa oli kyse kaupungin matkustussäännön vastaisesta menettelystä.

2.2.4 Lahjusrikossyytteet hylätty hovioikeudessa

2.2.4.1 IHO R 12/249

Tarkasteltavana olevassa asiassa *Kymenlaakson KO 17.1.2012, 12/73, R 11/210 – Kouvolan HO 4.9.2012, 729, R 12/249* oli kyse kaupunginjohtajana ja elinkeinotoimenjohtajana toimineelle henkilölle väitetysti tarjotuista hierontapalveluista. Tapauksessa hyvinvointialan yrityksen omistajaa/toimitusjohtajaa syytettiin lahjuksen antamisesta ja kaupunginjohtajaa/elinkeinotoimenjohtajaa lahjuksen ottamisesta tai vaihtoehtoisesti lahjusrikkomuksesta. Lisäksi asiassa käsiteltiin työaika-suojelurikosta ja kiskonnantapaista työsyryntää koskeneet syytteet, mutta jäljempänä käsitellään tarkemmin vain lahjusrikossyytteitä.

Syytteen mukaan hyvinvointialan yrityksen omistaja/toimitusjohtaja oli tarjonnut kaupunginjohtajalle/elinkeinotoimenjohtajalle yrityksensä hierontapalveluja ilmaiseksi ainakin 588 euron arvosta. Riidatonta asiassa oli, että kaupunginjohtaja/elinkeinotoimenjohtaja oli käynyt arviolta 15 kertaa hierottavana syytteessä mainitussa yrityksessä. Riidatonta oli myös se, ettei hieronnoista ollut maksettu palvelujen tarjoamisen yhteydessä, mutta yli vuosi asiakassuhteen alkamisen jälkeen, asian noustua julkisuuteen, kaupunginjohtaja/elinkeinotoimenjohtaja oli pyytänyt palveluista laskun ja maksanut sen. Vastaajat kiistivät lahjusrikossyytteet sillä perusteella, ettei palveluja ollut annettu tai saatu ilmaiseksi, vaan niistä oli sovittu laskutettavan jälkeenpäin. Kaupunginjohtaja/elinkeinotoimenjohtaja vetosi myös siihen, ettei hänellä ollut työssään vaikutusmahdollisuuksia yritystä koskeviin asioihin.

Käräjäoikeus katsoi, että hieronnoissa oli kyse lahjusrikossäännöksissä tarkoitetusta kestitykseen verrattavasta tehtävien hoidon kannalta tarpeettomasta edusta. Käräjäoikeus ei pitänyt uskottavana vastaajien väitettä, jonka mukaan hieronnoista oli tarkoitus laskuttaa myöhemmin. Käräjäoikeus myös katsoi, että kaupunginjohtaja/elinkeinotoimenjohtaja oli palvelussuhteessaan hoitanut tehtäviä, joilla oli ollut merkitystä edut antaneelle hyvinvointialan yritykselle. Kaupunginjohtaja/elinkeinotoimenjohtaja oli käräjäoikeuden mukaan pyrkinyt ajamaan yrityksen etua soittamalla rajaviranomaisille

yrittäjien työntekijän kääntämiseen liittyneessä asiassa. Lahjuksen ottamisen ja lahjusrikkomuksen välistä rajanvetoa tehdessään käräjäoikeus kiinnitti arvioinnissaan huomiota toisaalta etuuksien vähäiseen arvoon ja toisaalta taas kaupunginjohtajan/elinkeinotoimenjohtajan johtavaan virkamiesasemaan, etuuksien lukumäärään ja saantitapaan, ajalliseen yhteyteen tehtävien päätösten kanssa, vaikutukseen kaupunginjohtajan/elinkeinotoimenjohtajan toimintaan sekä kaupunginjohtajan/elinkeinotoimenjohtajan oma-aloitteisuuteen hierontapalveluiden hankkimisessa ja tuomitsi vastaajat syytteiden mukaisesti lahjuksen ottamisesta ja lahjuksen antamisesta.

Lahjuksen ottamissyytettä käsiteltiin sittemmin hovioikeudessa. Hovioikeus arvioi etujen maksuun liittyvää todistelua toisin kuin käräjäoikeus ja katsoi asiassa jääneen näyttämättä, että hoidot olisi tarkoitettu maksuttomiksi ja että kaupunginjohtaja/elinkeinotoimenjohtaja olisi saanut ne ilmaiseksi. Näin ollen hovioikeus hylkäsi kaupunginjohtajaa/elinkeinotoimenjohtajaa vastaan esitetyt syytteet.

2.2.4.2 HHO R 12/1702

Tapauksessa *Helsingin KO 18.4.2012, 12/2587, R 10/10433 – Helsingin HO 27.6.2013, 1904, R 12/1702* yhtä vastaajaa syytettiin törkeästä lahjuksen ottamisesta tai vaihtoehtoisesti lahjusrikkomuksesta, neljää vastaajaa törkeästä lahjuksen antamisesta, kahta vastaajaa lahjuksen antamisesta, yhtä vastaajaa lahjuksen ottamisesta. Tapauksessa oli kyse laajasta kokonaisuudesta, jossa lahjusrikossyytteiden lisäksi esitettiin syytteet törkeästä velallisen epärehellisyydestä, törkeästä kirjanpitorikoksesta, liiketoimintakiellon rikkomisesta, virkavelvollisuuden rikkomisesta tai vaihtoehtoisesti tuottamuksellisesta virkavelvollisuuden rikkomisesta, rekisterimerkintärikoksesta, avunannosta rekisterimerkintärikokseen ja kirjanpitorikoksesta. Jäljempänä käsitellään tarkemmin vain lahjusrikossyytteitä.

Tapauksessa esitetyissä lahjusrikossyytteissä oli kyse kahdesta eri kokonaisuudesta. Ensimmäisessä tekokokonaisuudessa yhtä vastaajaa syytettiin törkeästä lahjuksen ottamisesta tai vaihtoehtoisesti lahjusrikkomuksesta ja neljää henkilöä törkeästä lahjuksen antamisesta. Tekokokonaisuudessa oli kyse maakuntahallituksen puheenjohtajana toimineelle henkilölle väitetysti annetuista eduista. Syytteen mukaan etujen antaminen liittyi maakuntaliiton vastuulla olleeseen maakuntakaavojen hyväksymiseen, ajan tasalla pitämiseen ja kehittämiseen sekä suunnitelmiin rakentaa vähittäiskaupan suuryksiköitä maakunnan alueelle. Syytteen mukaisissa eduissa oli kyse vaalitukena ja syntymäpäiväjuhlien rahoittamiseksi annetuista rahasuorituksista, huonekaluista, kirjoista ja seminaarin osallistumismaksuista.

Vastaajat kiistivät syytteet. Vastaajat vetosivat mm. siihen, ettei seminaarilippujen ostamisessa ollut kyse lahjasta, eikä etua ollut annettu puheenjohtajalle itselleen vaan yhdistykselle, jonka hallintoon tämä ei kuulunut. Vastaajat vetosivat myös siihen, ettei

kyseisen edun antamisesta ollut sovittu puheenjohtajan kanssa, eikä tämä ollut tällaista etua edellyttänyt. Puheenjohtaja ei myöskään ollut tullut tietoiseksi muiden vastaajien osuudesta etujen antamisessa. Vastaajat vetosivat myös siihen, ettei ehdokaiden tukeminen vaaleissa ole lahjuksen antamista tai ottamista vaan hyväksyttävää vaalirahoitusta. Osassa annetuista tai tarjotuista eduista oli puolestaan vastaajien näkemyksen mukaan kyse tavanomaisesta edustamisesta. Törkeästä lahjuksen antamisesta syytetyt vastaajat vetosivat myös tietämättömyyteensä törkeästä lahjuksen ottamisesta syytetyin vastaajan asemasta maakuntaliitossa. Törkeästä lahjuksen ottamisesta syytetty vastaaja vetosi myös siihen, ettei liiton hallituksessa ollut käsitelty tai päätetty muiden vastaajien tai heidän yhtiöidensä hankkeista. Etujen antamisella ei näin ollen ollut pyritty vaikuttamaan eivätkä ne olleet omiaan vaikuttamaan vastaajan toimintaan maakuntahallituksen puheenjohtajana.

Käräjäoikeudessa yhtä törkeästä lahjuksen antamisesta syytettyä henkilöä vastaan esitetyt syytteet hylättiin. Hylkäämisen perusteena oli se, että käräjäoikeus katsoi kyseisen vastaajan edustamalla yrityksillä olleen vähäisemmät intressit maakunnan hankkeisiin kuin muilla vastaajilla ja heidän edustamallaan tahoilla. Kyseisen vastaajan kohdalla oli myös ollut kyse vain yksittäisestä suorituksesta. Käräjäoikeus katsoi jääneen näyttämättä, että tämän edun antamisella olisi osaksikaan pyritty vaikuttamaan puheenjohtajan toimintaan maakuntaliitossa tai että kyseisen edun antaminen olisi ollut omiaan vaikuttamaan puheenjohtajan toimintaan palvelussuhteessa.

Muista vastaajista yksi tuomittiin törkeästä lahjuksen ottamisesta ja kolme törkeästä lahjuksen antamisesta. Käräjäoikeus katsoi, että törkeästä lahjuksen antamisesta syytettyjen vastaajien edustamalla yrityksillä oli ollut vireillä tai suunnitteilla syytteessä tarkoitetut hankkeet ja että näillä hankkeilla oli ollut syytteen mukainen liityntä maakuntaliittoon. Käräjäoikeus katsoi maakuntahallituksen puheenjohtajan olleen tietoinen kyseisistä hankkeista ja edut antaneiden yritysten edustajien olleen tietoisia etujen vastaanottajan kyseisestä luottamustoimesta maakuntaliitossa. Käräjäoikeus katsoi myös näytetyksi, että maakuntahallituksen puheenjohtaja olisi niin halutessaan voinut vaikuttaa maakuntaliitossa valmisteltavan maakuntakaavan sisältöön taikka maakuntaliiton antaman lausunnon sisältöön. Käräjäoikeus katsoikin etujen liittyneen puheenjohtajan toimintaan ja vaikutusmahdollisuuksiin palvelussuhteessa. Käräjäoikeus katsoi etujen määrän⁹⁹ olleen huomattava ja niiden olleen osin poikkeuksellisia tavanomaisiin huomionosoituksiin verrattuna. Käräjäoikeus katsoikin, että eduilla oli ainakin osin pyritty vaikuttamaan puheenjohtajan toimintaan maakuntaliitossa ja katsoi, että kyseisillä eduilla oli joka tapauksessa objektiivisesti tarkastellen ollut tällainen vaikutus.

⁹⁹ Törkeänä lahjuksen ottamisena syyksi luetuissa eduissa oli syyttäjän esittämän arvion mukaan yhteensä kyse useiden kymmenien tuhansien eurojen suuruudesta edusta.

Käräjäoikeuden ratkaisu oli tältä osin äänestysratkaisu. Eri mieltä ollut jäsen arvioi vastaajien tahallisuutta toisin kuin enemmistö ja olisi hylännyt esitetyt syytteet tahallisuuden puutteen perusteella. Eriävän mielipiteensä esittänyt jäsen piti etujen antamisen yhteyttä maakuntahallituksen puheenjohtajan toimintamahdollisuuksiin epämääräisenä ja osin hypoteettisena. Kyseinen jäsen katsoikin, ettei maakuntahallituksen puheenjohtajan voitu katsoa pitäneen varsin todennäköisenä sitä, että etujen tarjoaminen olisi johtunut hänen toimintamahdollisuuksistaan maakuntaliitossa tai että edut olisivat olleet omiaan vaikuttamaan hänen toimintaansa palvelussuhteessa. Vastaavin perustein eri mieltä ollut jäsen ei katsonut näytetyksi myöskään sitä, että törkeästä lahjuksen antamisesta syytetyt vastaajat olisivat pitäneet tunnusmerkistöön kuuluvien seikkojen käsillä oloa varsin todennäköisenä.

Toisessa lahjusrikossyytteitä sisältäneessä tekokokonaisuudessa syyttäjä syytti kahta vastaajaa lahjuksen antamisesta ja yhtä vastaajaa lahjuksen ottamisesta tai vaihtoehtoisesti lahjusrikkomuksesta. Syytteen mukaan kahden yrityksen edustajat olivat luvanneet, tarjonneet ja antaneet etuja kaupunginhallituksen puheenjohtajana toimineelle henkilölle. Syytteen mukaisissa eduissa oli kyse vaalitukena annetusta yhteensä 27 372,80 euron suuruudesta edusta, joka koostui rahasuorituksista ja lehti-ilmoituskulujen maksamisesta. Syytteen mukaan etujen antaminen liittyi teollisuuskiinteistöhankeeseen, joka edellytti kaupungin osallistumista tonttikauppojen ja kaavamuutoksen muodossa.

Asiassa oli sinänsä riidatonta, että syytteen mukaista tukea oli annettu. Vastaajat kuitenkin kiistivät sen, että etujen antamisessa olisi ollut kyse lahjuksen antamisesta tai ottamisesta. Vastaajien mukaan vaalituen antaminen ja teollisuuskiinteistöhanke eivät liittyneet toisiinsa. Lahjuksen ottamisesta syytetty vastaaja myös kiisti sen, että hänen saamansa vaalituki olisi voinut vaikuttaa tai olla omiaan vaikuttamaan kyseessä olleeseen tehdashankkeeseen tai hänen toimintaansa palvelussuhteessa. Vastaaja myös kiisti antaneensa hyväksyntää kyseisiä vaalitukia maksaneille tai edes tienneensä, kuka tuet oli maksanut.

Käräjäoikeus tuomitsi vastaajat lahjuksen antamisesta ja lahjuksen ottamisesta. Käräjäoikeus katsoi näytetyksi, että kaupunginhallituksen puheenjohtaja oli ollut tietoinen vaalikampanjansa rahoittajista ja näiden teollisuuskiinteistöhankeesta. Käräjäoikeus myös katsoi, että edun antaneet yritykset olivat olleet mukana teollisuuskiinteistöhankeessa, joka oli edellyttänyt myös kaupungin hyväksymistä ja eräiden kaavoitusmuutosten toteuttamista. Käräjäoikeus katsoi, ettei annetuissa eduissa ollut kysymys tavanomaisesta yrityksen edustamisesta vaan niillä oli ainakin osittain pyritty vaikuttamaan hallituksen puheenjohtajan toimintaan teollisuuskiinteistöhankeessa tai niillä oli objektiivisesti arvioiden tällainen vaikutus.

Hovioikeus arvioi maakuntahallituksen puheenjohtajalle vaalitukena annettuja etuja toisin kuin käräjäoikeus ja katsoi annetun tuen olleen hyväksyttävää vaalitukea. Hovioikeus myös totesi, ettei maakuntaliitossa ollut kyseisen vaalituen antamisaikana käsiteltävänä edut antaneiden yritysten hankkeisiin liittyneitä asioita. Hovioikeus lähti siitä, etteivät epävarmat ja vasta tulevaisuudessa mahdollisesti konkretisoituvat hankkeet muodostaneet sellaista yhteyttä vaalituen antamisen ja maakuntahallituksen puheenjohtajan aseman välille, että vaalituen antamista olisi tullut pitää oikeudettomana lahjuksen antamisena tai ottamisena. Hovioikeus hylkäsikin syytteet tältä osin. Hovioikeus hylkäsi myös syntymäpäiväjuhlien järjestämiseen liittyneet syytteet. Hovioikeus totesi, ettei juhlien järjestämisestä päätettäessä maakuntaliitossa ollut vireillä vastaajien edustamiin yrityksiin liittyneitä asioita ja hankkeiden eteneminen maakuntaliiton käsiteltäväksi oli ollut epävarmaa. Hovioikeus ei katsonutkaan juhlien järjestämisen muodossa annetun edun olleen sellaisessa yhteydessä etujen vastaanottajan asemaan maakuntahallituksen puheenjohtajana, että kysymys olisi ollut rangaistavaksi arvioitavasta menettelystä vaan piti juhlan järjestämistä hyväksyttävänä toimintana merkkipäivän huomioimiseksi.

Toisessa, kaupunginhallituksen puheenjohtajan vastaanottamaan vaalitukeen liittyneessä kokonaisuudessa hovioikeus katsoi annetun tuen olleen laadultaan ja määrältään tyyppillistä vaalitukea. Hovioikeus katsoi, että osa tuesta oli annettu aikana, jolloin vastaajilla tai heidän edustamillaan yhtiöillä ei ollut syytteessä tarkoitettua hanketta vireillä. Hovioikeus katsoikin, ettei annettua etua voitu tältä osin pitää oikeudettomana. Hovioikeus katsoi, että myös myöhemmin annetut edut oli luvattu aikana, jolloin vastaajien edustamilla yhtiöillä ei ollut konkreettista hanketta johon kaupunginhallituksen puheenjohtaja olisi voinut vaikuttaa ja jolloin oli epävarmaa, tulisiko tällaista hanketta olemaankaan. Hovioikeus katsoikin, ettei vaalituen antamisen ja sen vastaanottajan aseman välillä ollut sellaista yhteyttä, että vaalituen antamista tai vastaanottamista olisi tullut pitää oikeudettomana ja hylkäsi lahjusrikossyytteet myös tältä osin.

Esitetyt lahjusrikossyytteet tulivat siis hovioikeudessa kaikilta osin hylätyiksi.

2.2.4.3 HHO R 14/2469

Tapauksessa *Helsingin KO 13.6.2014, 14/125956, R 13/7792 – Helsingin HO 10.6.2015, 15/125783, R 14/2469* oli kyse eduista, joita jäteyhtiön edustajat olivat syytteen mukaan antaneet kaupungin liikelaitoksessa pysäköintihuollon työnjohtajana ja rata- ja pysäkkisuunnittelijana toimineille henkilöille. Jäteyhtiön edustajaa syytettiin lahjuksen antamisesta ja kahta liikelaitoksen työntekijää lahjuksen ottamisesta. Syytteen mukaan jäteyhtiö oli tarjonnut kestitystä kyseisille liikelaitoksen työntekijöille ja toisen työntekijän kohdalla myös tämän vetämän kuntoklubin jäsenille. Syytteen mukaan pysäköintihuollon työnjohtajalle ja tämän vetämän kuntoklubin jäsenille tarjotun illanvieron kustannukset olivat 973,25 euroa ja rata- ja pysäkkisuunnittelijalle ja tämän

entiselle työtoverille Tallinnan matkan yhteydessä tarjotun kestityksen kustannukset arviolta yhteensä 300 euroa.

Vastaajat kiistivät syytteet. Lahjuksen antamisesta syytetty jäteyrityksen edustaja vetosi kuntoklubilaisille tarjotun illanvieton kohdalla siihen, että kyse oli määrältään vähäisestä, tavanomaisesta vieraanvaraisuudesta ja Tallinnan matkan aikana tarjotun kestityksen kohdalla siihen, että matkalle oli ollut hyväksyttävä syy ja syytteessä tarjotut kulut olivat olleet syyttäjän arvioimaa alhaisemmat. Lahjuksen ottamisesta syytetty pysäköintihuollon työnjohtaja kiisti olleensa sellaisessa asemassa, jonka yhteydessä tekoaikana voimassa ollut lahjusrikossääntelyä voitaisiin soveltaa. Hän kiisti myös hyödyn saamisen sekä sen, että hänellä olisi ollut valtuuksia itsenäisesti päättää suurista tilauksista. Lahjuksen ottamisesta syytetty rata- ja pysäkkisuunnittelija puolestaan vetosi siihen, että kyseessä olleelle Tallinnan matkalle oli ollut hyväksyttävä syy ja tarjotussa kestityksessä oli ollut kyse tavanomaisesta vieraanvaraisuudesta. Hän vetosi myös siihen, että edulla ei ollut vaikutettu, eikä se ollut omiaan vaikuttamaan hänen ratkaisuihinsa työtehtävissä.

Käräjäoikeus katsoi molempien kaupungin liikelaitoksen työntekijöiden olleen sellaisessa palvelussuhteessa julkisyhteisöön, että lahjusrikossäännöksiä voitiin soveltaa. Käräjäoikeus totesi jäteyhtiön ja liikelaitoksen olleen sopimussuhteessa ja molempien liikelaitoksen työntekijöiden valmistelleen ja esitelleen liikelaitoksen sopimusasioita.

Kuntoklubin illanviettoa arvioidessaan käräjäoikeus totesi, ettei kyseinen etuus ollut millään tavalla liittynyt liikelaitoksen toimintaan tai tarpeeseen, eikä sen vastaanottaminen ollut palvelussuhteen tehtävien hoidon kannalta tarpeellista. Käräjäoikeus ei tästä syystä pitänyt etuutta tavanomaisena vieraanvaraisuutena. Käräjäoikeus myös totesi pysäköintihuollon työnjohtajan ja jäteyrityksen edustajan olleen säännöllisesti yhteydessä toisiinsa jäteyhtiön ja liikelaitoksen välisiin tilaussopimusasioihin liittyen. Sopimukset olivat edellyttäneet liikelaitoksen puolelta useita lisätilauksia, jotka olivat olleet jäteyritykselle merkityksellisiä. Tämän perusteella käräjäoikeus katsoi, että etuuden antamisella oli pyritty vaikuttamaan pysäköintihuollon työnjohtajan toimintaan palvelussuhteessa. Käräjäoikeus katsoi sekä jäteyhtiön edustajan että pysäköintihuollon työnjohtajan tekojen olleen tahallisia ja tuomitsi jäteyhtiön edustajan lahjuksen antamisesta ja pysäköintihuollon työnjohtajan lahjuksen ottamisesta. Kuntoklubin saaman edun käräjäoikeus katsoi olleen enintään 600 euroa ja pysäköintihuollon työnjohtajan itsensä saaman edun enintään 100 euroa.

Tallinnan matkaa käräjäoikeus ei pitänyt virkistysluonteisena ja katsoi, että rata- ja pysäkkisuunnittelijan osallistumiselle matkalle oli ollut liikelaitoksen tarpeesta johtuva syy, vaikka rata- ja pysäkkisuunnittelija ei ollutkaan etukäteen hyväksyttänyt matkaa työnantajallaan vaan oli ottanut vapaata ja maksanut matkan itse. Käräjäoikeus piti tarjottua kestitystä vähäisenä ja tavanomaisena vieraanvaraisuutena. Käräjäoikeus

katsoikin, ettei tämän etuuden antaminen osoittanut pyrkimystä vaikuttaa rata- ja pysäkkisuunnittelijan toimintaan palvelussuhteessa tai ollut omiaan vaikuttamaan siihen. Näin ollen käräjäoikeus hylkäsi tähän liittyneet syytteet.

Hovioikeus puolestaan hylkäsi myös kuntoklubin illanviettoon liittyneet syytteet sillä perusteella, ettei tapauksessa ollut etuuskien tarjoajasta tai vastaanottajista sellaista näyttöä, joka olisi osoittanut asiassa vastaajina olleiden jäteyhtiön edustajan ja pysäköintihuollon työnjohtajan antaneen ja vastaanottaneen syytteessä tarkoitetut edut. Hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden ratkaisua, jolla Tallinnan matkan aikana tarjottuihin kestityksiin liittyneet syytteet oli hylätty. Näin ollen kaikki asiassa esitetyt syytteet tulivat hylätyiksi.

2.2.4.4 THO R 16/1317

Tapauksessa *Kanta-Hämeen KO 31.5.2016, 16/123480, R 15/1038 – Turun HO 12.12.2017, 17/150871, R 16/1317* seurakunnan talouspäällikön virassa toiminutta henkilöä syytettiin törkeästä lahjuksen ottamisesta ja törkeästä virka-aseman väärinkäyttamisestä. Jäljempänä tarkastellaan yksityiskohtaisemmin vain lahjusrikossyytettä. Syytteen mukaan kyseinen talouspäällikkö oli vastaanottanut kopiokoneyhtiön edustajalta matkat Italiaan, Sveitsiin ja Espanjaan sekä S-ryhmän lahjakortteja 900 euron edestä. Syytteen mukaan etuuskien yhteisarvo oli noin 10 000 euroa. Vastaaja kiisti syytteet. Vastaajan mukaan syyttäjän esittämät arviot etujen arvosta olivat liian suuria. Matkoilla vastaaja kertoi tavanneensa maahantuojan edustajia.

Käräjäoikeus arvioi vastaanotettujen etujen arvoksi 3 900 euroa. Käräjäoikeus totesi, että vastaajan tehtäviin olivat kuuluneet muun ohella konttorikonehankintoihin liittyvät asiat ja hän oli näin ollen voinut vaikuttaa ja todellisuudessa vaikuttanutkin seurakunnan toimistolaitteita koskeviin hankintapäätöksiin. Matkojen pääpainon käräjäoikeus katsoi olleen viihdepainotteisessa urheilukilpailujen seuraamisessa. Käräjäoikeus piti myös selvänä, että kutsut matkalle olivat johtuneet vastaajan virka-asemasta ja hänen vallastaan vaikuttaa seurakunnan konttorikonehankintoihin. Matkat oli tehty aikana, jolloin vastaaja oli tehnyt seurakunnan nimissä huomattavan määrän sopimuksia merkittävistä konttorikonehankinnoista. Käräjäoikeus katsoi, että vastaajan asema ja hänen vastaanottamiensa etujen laatu ja määrä huomioon ottaen, etujen vastaanottaminen oli selvästi ollut omiaan vaikuttamaan vastaajan toimintaan virkasuhteessa. Käräjäoikeus katsoi vastaajan toimineen tahallisesti.

Keskeiseksi asian arvioinnissa muodostui se, oliko kyse syytteen mukaisesti törkeästä lahjuksen ottamisesta. Käräjäoikeus kuitenkin katsoi, ettei vastaajan saaman edun arvo ollut rikoslain 40 luvun 2 §:ssä tarkoitetulla tavalla huomattava, eikä katsonut tämän kvalifiointiperusteen siksi täyttyvän. Käräjäoikeus katsoi vastaajan tulleen ko-

piokoneyrityksen edustajan erehdyttämäksi ja lähti siksi siitä, ettei vastaaja ollut saamansa edun vuoksi tehnyt hankintapäätöksiä tahallisesti huomattavasti kopiokoneyhtiötä hyödyttäen tai seurakunnalle tuntuva vahinkoa aiheuttaen. Käräjäoikeus ei pitänyt tekoa myöskään kokonaisuutena arvostellen törkeänä. Käräjäoikeus katsoikin, ettei teko täyttänyt törkeän lahjuksen ottamisen tunnusmerkistöä. Koska lahjuksen ottamissyte oli asiassa vanhentunut, käräjäoikeus hylkäsi lahjusrikosta koskeneen syytteen.

Hovioikeus arvioi etujen arvon olleen vähintään 6 100 euroa. Muilta osin hovioikeus ei nähnyt aiheelliseksi arvioida asiaa toisin kuin käräjäoikeus, eikä muuttanut käräjäoikeuden tuomiota.

2.2.5 Yhteenveto kotimaiseen lahjontaan liittyvistä tuomioista

2.2.5.1 Yleistä

Kotimaisiin lahjusrikoksiin liittyvässä oikeuskäytännössä huomiota kiinnittää ennen kaikkea se, että laajat ja pitkäkestoiset oikeusprosessit ovat verraten usein johtaneet siihen, että syytteet on lopulta hylätty tai asiassa on annettu yksittäinen tuomio lahjusrikkomuksesta, vaikka ensisijaisena syytteenä on ollut lahjuksen antaminen ja/tai ottaminen tai näiden törkeät tekemuodot. Seuraavaksi tarkastellaan sitä, millaisina lahjusrikostunnusmerkistöjen yksittäiset tunnusmerkit ovat näyttäytyneet tuomioistuinten arvioinnissa.

2.2.5.2 Lahjonnan kohteena olleen henkilön virkamiesasema

Se, onko lahjonnan kohteena ollut henkilö ollut sellaisessa asemassa, että rikoslain 40 luvun lahjusrikossäännöksiä voidaan soveltaa, ei ole tarkastellussa oikeuskäytännössä osoittautunut erityisen merkittäväksi näyttö- tai tulkintakysymykseksi. Valtaosassa tapauksista lahjusrikossäännösten soveltuminen oli tältä osin ilmeistä ja riidatonta. Helsingin käräjäoikeuden käsittelemässä tapauksessa *Helsingin KO 13.6.2014, 14/125956, R 13/7792* yksi vastaajista kiisti olleensa lahjusrikossäännösten edellyttämässä asemassa, mutta tässäkin tapauksessa 40 luvun edellyttämän aseman olemassaolo todettiin tuomiossa lähinnä viittaamalla virkarikosluvun määritelmä- ja soveltamisalasäännöksiin (RL 40:11–12) ja toteamuksella, että vastaaja oli ollut säännöksessä tarkoitettussa asemassa eli julkisyhteisön työntekijä.

Se, ettei virkamiesaseman tai siihen rinnastettavan palvelussuhteen olemassaolo ole ollut kansalliseen lahjontaan liittyvissä tapauksissa erityisen vaikea tai tulkinnanvarainen asia, merkitseeikin selvää eroavaisuutta verrattuna ulkomaisen virkamiehen lahjontaan, missä yhteydessä, kuten jäljempänä käy ilmi, se onko kyseessä ollut rikoslain tarkoittama ulkomainen virkamies, on muodostunut erittäin keskeiseksi kysymykseksi. On myös hyvä huomata, että virkamiesten lahjontaa koskevien lahjusrikossäännösten soveltamisala on osin erilainen riippuen siitä, onko kyse RL 40:12:n nojalla kotimaiseen virkamieheen rinnastettavasta henkilöstä vai RL 40:11:ssä määritellystä ulkomaisesta virkamiehestä. Tämä eroavaisuus liittyy ennen kaikkea tilanteisiin, joissa on kyse valtion tai muun julkisyhteisön omistuksessa olevan yrityksen palveluksessa olevista henkilöistä. Kansallisissa tapauksissa tällaisissa tilanteissa eivät tule sovellettavaksi virkamiehiä koskevat lahjusrikossäännökset vaan lahjontaa elinkeinotoiminnassa koskevat rikoslain 30 luvun säännökset¹⁰⁰, kun taas kansainväliseen liiketoimintaan liittyvissä tapauksissa työskentely esimerkiksi puolustustarvike- tai energia-sektorilla toimivassa valtio-omisteisessa yhtiössä on katsottu ulkomaisen virkamiehen määritelmässä mainituksi julkisen tehtävän hoitamiseksi vieraan valtion puolesta, jolloin virkamiesten lahjontaa koskevat säännökset tulevat sovellettavaksi.

2.2.5.3 Lahja tai muu etu

Arvioitaessa sitä, onko tapauksessa annettu ja/tai vastaanotettu lahjusrikossäännöksissä tarkoitettu lahja tai muu etu, tarkasteltavaksi tulee ensin se, onko syytteessä tarkoitettu etuus annettu ja kenelle se on annettu. Lisäksi on arvioitava sitä, oliko etu luonteeltaan lahjusrikossäännöksissä tarkoitettu lahja tai muu etu.

Tarkastellussa oikeuskäytännössä erilaisista eduista yleisimmin tulivat arvioitavaksi erilaiset matkat ja kestitys. Matkoja ja kestitystä koskevissa tapauksissa oli usein riidatonta, että syytteessä mainitut matkat oli tehty, kestitys toteutettu ja maksut niistä suoritettu syytteessä esitetyllä tavalla, joskin etujen arvosta saattoi olla erimielisyyttä. Kiistanalainen kysymys oli poikkeuksetta sen sijaan se, voitiinko matkoja ja kestitystä pitää saajansa henkilökohtaisena etuna vai oliko niille virkatehtävistä johtuva peruste. Tätä arvioitaessa tuomioissa viitattiin usein hallituksen esityksen lausumaan, jonka mukaan lahjomana oli oikeuskäytännössä pidetty esimerkiksi merkkipäivälahjoiksi annettuja arvokkaita koruja ja muita lahjaesineitä, poikkeuksellisen suuria alennuksia,

¹⁰⁰ Näin esim. tapauksessa Helsingin KO 21.6.2017, 17/125823, R 15/4612 – Helsingin HO 6.3.2019, 107334, R 17/2013, jossa kyse oli kaupungin omistaman yrityksen toimitusjohtajasta. Kyseisen henkilön kohdalla tulivat tosin sovellettavaksi myös virkamiesten lahjontaa koskevat säännökset, mutta niiden soveltaminen ei perustunut kyseiseen toimitusjohtaja-asemaan vaan kyseisen henkilön jäsenyyteen kaupungin kaupunkisuunnittelulautakunnassa.

virkestysluonteisia matkoja ja runsaita, virkamiehen tehtävien hoidon kannalta tarpeettomia kestityksiä.¹⁰¹

Matkojen kohdalla keskeisiä arvioitavia seikkoja olivatkin se, oliko matkaa pidettävä virkestysluonteisena sekä se, kuinka tarpeellinen tai hyödyllinen matka oli virkatoiminnan kannalta. Näyttönä näistä seikoista olivat esimerkiksi kutsut, matkaohjelmat ja matkalle osallistuneiden kertomukset. Keskeinen arvioitava seikka oli myös se, oliko matka ollut sellainen, että virkamiehen oma organisaatio olisi voinut maksaa sen aiheuttamat kulut. Jos näin oli, virkamiehen ei katsottu saaneen henkilökohtaista etua, kun kulut olisi joka tapauksessa maksettu. Virkestysluonteiseksi matka katsottiin esimerkiksi Helsingin hovioikeuden ratkaisussa *Helsingin HO 27.8.2013, 2274, R 12/2341*. Hovioikeus perusteli tätä mm. seuraavasti:

Kysymys on ulkomaille suuntautuneista matkoista. Matkoja varten on laadittu matkaohjelmat, mutta niitä ei ole matkalla mukana olleiden kertomusten mukaan noudatettu. Matkaohjelmien aiheet on käyty läpi erilaisissa olosuhteissa ja erilaisissa paikoissa. Suurin osa ajasta on ollut vapaa-aikaa. Näiden seikkojen perusteella kysymys ei ole ollut matkaohjelmien mukaisista koulutustilaisuuden luonteisista seminaareista. Hovioikeus katsoo, että kysymys oli siten ollut enemmänkin virkestys- kuin seminaarimatkoista. Palkkion maksaminen tällaisissa yhteyksissä käytetyistä puheenvuoroista ei hovioikeuden mielestä ole tavanomaista.

Tapauksessa *Pohjanmaan KO 18.4.2018, 18/116861, R 17/889 – Vaasan HO 2.9.2019, 19/136014, R 18/767* matkojen luonnetta arvioitiin toisin ja virkamiesten osallistumisesta matkoille pidettiin perusteltuna. Pohjanmaan kärjäoikeus totesi matkojen luonteesta mm. seuraavasti:

Tuhkaryhmän matkat ovat olleet ohjelmiltaan tiiviitä ja jopa raskaita. On matkustettu vaatimattomasti pikkubussilla tai junalla ja seuraavana päivänä takaisin. Matkoilla on aina tutustuttu tuhkaan liittyvään kohteeseen. Varsinaista vapaa-aikaa matkoilla ei ole ollut ja kestitys matkoilla on ollut normaalitasoista. Kärjäoikeuden arvion mukaan matkoja ei voida missään nimessä pitää virkestysluonteisina.

Erilaisen kestityksen kohdalla keskeinen arvioitava kysymys oli, oliko kestitys sellaista, että sitä oli perusteltua pitää tavanomaisena vieraanvaraisuutena, jolloin huomiota kiinnitettiin esimerkiksi etuuskien rahalliseen arvoon, mahdolliseen toistuvuuteen ja kestityksen tarjoamisolosuhteisiin. Esimerkiksi tapauksessa *Helsingin KO*

¹⁰¹ HE 58/1988 vp, s. 49.

13.6.2014, 14/125956, R 13/7792 – *Helsingin HO* 10.6.2015, 15/125783, R 14/2469
käräjäoikeus piti muun kuin virkistysluonteiseksi katsottavan matkan yhteydessä tarjottuja ruokailuja kokonaisuutena arvioiden vähäisenä ja tavanomaisena vieraanvaraisuutena.

Silloin kun syytteessä tarkoitettuna etuna ovat olleet erilaiset tarvikkeet ja palvelut, keskeisenä arvioitavana seikkana tuomioistuimissa oli se, oliko edut vastaanottanut virkamies saanut ja oliko hänen tarkoituksensa saada ne ilmaiseksi.¹⁰² Tähän liittyen ratkaiseva seikka oli se, voitiinko tuomioistuimen näkemyksen mukaan pitää uskottavana väitteitä siitä, että tuotteista ja palveluista oli tarkoitus laskuttaa myöhemmin. Niinpä rakennustarvikkeiden ja maanrakennusalan palveluiden antamiseen liittyneessä tapauksessa *Helsingin HO* 7.9.2010, 2291, R 09/375 tuomioistuimet pitivät näytettynä, että tavarat ja palvelut oli annettu ja ne oli tarkoitus antaa ilmaiseksi tai alihintaan, kun taas hierontapalveluita koskeneessa tapauksessa *Kouvolan HO* 4.9.2012, 729, R 12/249 hovioikeus katsoi jääneen näyttämättä, että palvelut olisi tarkoitettu annettavaksi maksutta.

Lahjusrikosepäilyä vahvistavana seikkana on joskus mainittu se, että kyse on rahan tarjoamisesta ja vastaanottamisesta.¹⁰³ Käytännössä rahan vastaanottamista sisältäneet tapaukset ovat kuitenkin usein osoittautuneet näytöllisesti monella tapaa haastaviksi. Epäselväksi on usein jäänyt jo se, kenelle varat on tarkoitettu ja mille taholle ne ovat päätyneet. Virkamiehen tai työntekijän saamana etuna ei voi pitää sellaista rahasuoritusta, jonka tuomioistuin katsoo menneen virkamiehen tai työntekijän sijaan tämän työnantajalle. Myös rahan antamisen motiivit ovat usein olleet kiistanalaiset. Rahan antamisen perusteeksi on esitetty esimerkiksi vaalikampanjan tukeminen¹⁰⁴, urheilusponsorointi¹⁰⁵ tai pitkäaikainen ystävyys¹⁰⁶. Tällöin ratkaisevaksi muodostuu se, onko sinänsä lahjusrikossäännöksissä tarkoitetuksi eduksi katsottava rahalahja tai laina katsottava annetun lahjusrikossäännösten edellyttämällä tavalla toiminnasta palvelussuhteessa.

¹⁰² Tätä arvioitiin esimerkiksi tapauksissa *Helsingin KO* 21.10.2008, 08/10180, R 07/6384 – *Helsingin HO* 7.9.2010, 2291, R 09/375 ja *Kymenlaakson KO* 17.1.2012, 12/73, R 11/210 – *Kouvolan HO* 4.9.2012, 729, R 12/249.

¹⁰³ Esimerkiksi hallituksen esityksessä HE 58/1988 vp todetaan, että rahan tarjoaminen virkamiehelle viittaa helposti vaikuttamispyrkimykseen. (HE 58/1988 vp, s. 49.)

¹⁰⁴ Ks. tästä KKO 2016:39 ja *Helsingin KO* 18.4.2012, 12/2587, R 10/10433 – *Helsingin HO* 27.6.2013, 1904, R 12/1702.

¹⁰⁵ *Helsingin KO* 21.6.2017, 17/125823, R 15/4612 – *Helsingin HO* 6.3.2019, 107334, R 17/2013.

¹⁰⁶ *Helsingin KO* 21.6.2017, 17/125823, R 15/4612 – *Helsingin HO* 6.3.2019, 107334, R 17/2013.

Edun antamisen muoto ei sinänsä ole ollut arvioinnissa ratkaisevaa. Eduksi on arvioitu esimerkiksi käteinen raha, lahjakortit, tarvikkeet, palvelut, laina, markkinahintaa alempi vuokra ja tappiolliseksi osoittautuneeseen sijoitukseen liittynyt tuotto-odotus.

2.2.5.4 Edun vastaanottaja

Säännösten mukaan lahjusrikossäännöksissä tarkoitettu etu voidaan pyytää, ottaa vastaan, tarjota tai antaa joko virkamiehelle tai ”toiselle”. Yksinkertaisinta tämä on todeta silloin, kun virkamies itse on esimerkiksi osallistunut matkalle tai ottanut vastaan tarvikkeita, palveluita tai kestitystä. Valtaosassa tarkastelluista tapauksista edun saaja olikin helppo todeta. Tyypillisimmät kansalliset lahjusrikostapaukset poikkeavatkin tässä suhteessa kansainväliseen liiketoimintaan liittyvistä lahjusrikostapauksista, joissa edun saajaa voi esimerkiksi erilaisten konsulttien ja välittäjien käytön vuoksi olla hankalampi osoittaa.

Silloin, jos etuja on annettu suoraan esimerkiksi virkamiehen lähipiiriin kuuluville henkilöille, on virkamiehen tietoisuutta ja hyväksyntää kansallisissakin tapauksissa haastavampaa osoittaa kuin virkamiehen henkilökohtaisesti vastaanottamien matkojen, kestityksen, palveluiden ja tavaran kohdalla. Esimerkiksi tapauksessa *Helsingin HO 6.3.2019, 107334, R 17/2013* hovioikeus lähti siitä, ettei tapauksessa vastaajana olleen apulaiskaupunginjohtajan/kaupunginjohtajan ollut näytetty olleen tietoinen lähisukulaistensa markkinahintaa alemmista vuokrista. Hovioikeus myös katsoi, että näiden etujen antamisen taustalla oli niiden antajan ja saajien läheinen suhde, eivätkä apulaiskaupunginjohtajan/kaupunginjohtajan asema ja tehtävät. Apulaiskaupunginjohtajan/kaupunginjohtajan lähisukulaisten omistamalle yritykselle annettuun lainaan liittyen hovioikeus totesi, ettei se, että apulaiskaupunginjohtaja/kaupunginjohtaja oli mahdollisesti tullut tietoiseksi tästä lainasta, osoittanut sitä, että hän olisi hyväksynyt lahjusrikossäännöksissä tarkoitettua oikeudettoman edun antamisen toiselle. Hovioikeus hylkäsikin syytteet siltä osin, kuin niissä oli kyse näistä vastaajan lähisukulaisille annetuista eduista.

Muulle henkilölle kuin lahjottavalle itselleen annettavan edun kohdalla edellytetään siis lahjottavaksi tarkoitettua henkilön tietoisuutta ja hyväksyntää. Lahjusrikossäännöksissä nimittäin edellytetään, että lahja tai muu etu vaikuttaa, sillä pyritään vaikuttamaan tai se on omiaan vaikuttamaan virkamiehen toimintaan palvelussuhteessa. Jotta lahja tai etu voisi vaikuttaa henkilön toimintaan, hänen tulee olla vähintäänkin tietoinen siitä.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Viljanen 1990 s. 126–127; Keskeiset rikokset/Viljanen 2018 s. 891.

Kuten edellä jo todettiin, edun saajan osoittamiseen liittyviä erityisiä näyttöongelmia voi liittyä myös tilanteisiin, joissa on kyse rahan antamisesta. Edun saajaa voi olla vaikea osoittaa esimerkiksi silloin, jos rahaliikenne kulkee sellaisten yritysten kautta, joiden omistajista ja vastuuhenkilöistä ei ole saatavissa luotettavaa tietoa¹⁰⁸ tai jos rahoja nostetaan käteiseksi ja maksetaan eteenpäin käteismaksuina¹⁰⁹. Tällaisissa tapauksissa jää tapauskohtaisen näytönarvioinnin varaan se, mitä asiassa katsotaan tältä osin näytetyksi. Oikeuskäytännössä ei ole kuitenkaan edellytetty, että kaikkien taloudellisiin järjestelyihin osallistuneiden ja/tai niistä hyötyneiden henkilöllisyys pysyttäisiin selvittämään, kunhan asiassa on näytetty, että lahjuksen ottamisesta syytetyllä vastaajalla on ollut asiassa lahjusrikossäännöksissä tarkoitetuksi eduksi katsottava intressi.¹¹⁰

2.2.5.5 Sidos toimintaan palvelussuhteessa

Sekä lahjusrikossäännösten esitöissä että oikeuskäytännössä lahjusrikossäännösten ilmaisun ”toiminnasta palvelussuhteessa” on tulkittu edellyttävän, että lahjuksen vastaanottaneella henkilöllä on mahdollisuus toimia palvelussuhteessaan edun antajan eduksi.¹¹¹ Arvioitaessa sitä, onko edun antaminen liittynyt virkamiehen toimintaan palvelussuhteessa, tuomioissa on usein viitattu seuraaviin hallituksen esityksen asiaa koskeviin lausumiin:

Lahja tai etu olisi luvattava, tarjottava tai annettava säännöksessä mainitulle henkilölle tämän toiminnasta palvelussuhteessa. Menettelyn on toisin sanoen oltava yhteydessä lahjottavan toimintamahdollisuuksiin palvelussuhteessaan. Kysymys ei ole ainoastaan tietystä tai tietyistä virkatoimista tai tehtävistä, vaan palvelussuhteeseen liittyvistä toimintamahdollisuuksista yleensäkin. Lahjuksen antamisella voidaan pyrkiä siihenkin, että lahjottava ylittää toimivaltuutensa. Toiminnan palvelussuhteessa ei tarvitse sisältää päätösvallan käyttöä, vaan riittää, että lahjottavalla on palvelussuhteessaan mahdollisuus vai-

¹⁰⁸ Ks. tästä esim. Helsingin KO 2.6.2015, 15/124073, R 14/8864 – Helsingin HO 30.9.2016, 16/139427, R 15/2302.

¹⁰⁹ Ks. tästä esim. Helsingin KO 21.6.2017, 17/125823, R 15/4612 – Helsingin HO 6.3.2019, 107334, R 17/2013.

¹¹⁰ Ks. tästä esim. Helsingin KO 2.6.2015, 15/124073, R 14/8864 – Helsingin HO 30.9.2016, 16/139427, R 15/2302.

¹¹¹ Näin esim. HE 58/1988 vp, s. 48, 55; KKO 1997:33; KKO 2016:39. Ks. tästä myös Keskeiset rikokset/Viljanen 2018, s. 885; Rikosoikeus/Rautio 2013, s. 1108–1109.

kuttaa lahjojan vaikuttamispyrkimysten kohteena oleviin ratkaisuihin. Lahjuksen antaminen voidaan siten kohdistaa myös valmistelu- ja esittelytehtävissä toimiviin.¹¹²

Ratkaisevaa ei siis ole se, onko virkamies päättävässä asemassa jossakin yksittäisessä edun antanutta tahoa koskevassa asiassa, vaan virkamiehen vaikuttamismahdollisuutta arvioidaan yleisemmällä tasolla. Käytännössä edun ja virkatoiminnan keskinäinen sidos tulee kuitenkin helpoiten todetuksi silloin, jos virkamiehen organisaatiossa tehtiin edun vastaanottamisen aikaan sellaisia päätöksiä, joihin edun antajalla oli intressiä ja joita koskevaan päätöksentekoon tai valmisteluun kyseinen virkamies tavalla tai toisella osallistui.¹¹³ Sen sijaan tapauksia joissa etu on annettu johtavassa asemassa olevalle virkamiehelle ilman selkeää yhteyttä tietyn edun antajan intressissä olevan asian käsittelyyn, on edellä tarkastellussa oikeuskäytännössä yleensä pidetty lahjuksen antamisen ja ottamisen sijaan lahjusrikkomuksena.¹¹⁴

Lahjusrikkomussäännökseen ei sisälly nimenomaista ”toiminnasta palvelussuhteessa” -edellytystä, mutta esitöissä on lähdetty siitä, että myös lahjusrikkomustapauksissa lahjan tai edun antamisen tulee liittyä vastaanottajan palvelussuhteeseen. Virkamiehen tehtävien ja toimintamahdollisuuksien laadulla ja laajuudella sekä niiden merkityksellä edun antajalle on kuitenkin merkitystä lahjusrikkomuksen ja lahjusrikkomuksen välisessä rajanvedossa, sillä lahjusrikkomuksena tuomituissa tapauksissa ei ole käytännössä edellytetty yhtä konkreettista vaikutusmahdollisuutta kuin lahjuksen antamisena ja ottamisena tuomituissa tapauksissa.¹¹⁵

Erityisen haastavaa toimintamahdollisuusedellytyksen arviointi on silloin, kun edun saanut henkilö on toiminut osana laajan organisaation monivaiheista päätöksentekoprosessia. Esimerkiksi kuntien tai maakuntien kaavojen hyväksymiseen ja muuttamiseen liittyvää valmistelua ja päätöksentekoa tarkasteltaessa monijäsenisen elimen yksittäisen jäsenen konkreettiset vaikuttamismahdollisuudet voivat jäädä käytännössä vähäisiksi.¹¹⁶ Näyttökynnystä ei kuitenkaan tällaisissakaan tapauksissa tule nostaa liian korkeaksi. Säännökset eivät edellytä, että henkilöllä olisi päätösvalta asiassa tai että hän olisi konkreettisesti vaikuttanut tai yrittänyt vaikuttaa yksittäisen, edun antaneen tahon intressissä olevan asian käsittelyyn. Korkein oikeus linjasi ratkaisussaan

¹¹² HE 58/1988 vp, s. 48.

¹¹³ Ks. esim. KKO 1996:67; KKO 1997:33; KKO 2016:39; Helsingin KO 2.6.2015, 15/124073, R 14/8864 – Helsingin HO 30.9.2016, 16/139427, R 15/2302; Kanta-Hämeen KO 31.5.2016, 16/123480, R 15/1038 – Turun HO 12.12.2017, 17/150871, R 16/1317.

¹¹⁴ Ks. Helsingin HO 27.8.2013, 2274, R 12/2341; Helsingin HO 6.3.2019, 107334, R 17/2013.

¹¹⁵ HE 58/1988 vp, s. 57–58.

¹¹⁶ Ks. tästä esim. Helsingin KO 21.6.2017, 17/125823, R 15/4612 – Helsingin HO 6.3.2019, 107334, R 17/2013.

KKO 2016:30 monijäsenisen elimen – tässä tapauksessa Raha-automaattiyhdistyksen hallituksen – jäsenten toimintamahdollisuuksia seuraavasti:

41. Asiassa esitetty selvitys RAY:n päätöksentekomenettelystä osoittaa, että RAY:n hallitukseen kuuluvilla on ollut mahdollisuus osallistua avustuksia koskevaan valmisteluun ja jakoehdotusta käsiteltäessä mahdollisuus tehdä esityksiä tai ottaa esille kysymyksiä yksittäisistä hakijoista ja hankkeista. Tällaisten esitysten tai kysymysten perusteella RAY:n valmistelijat ovat vielä selvittäneet asiaa ja arvioineet, oliko jakoehdotuksen muuttamiseen perusteita. A on myös käytännössä käyttänyt mahdollisuutta ottaa yksittäinen hakemus esille hallituksessa ja esittää pyydetyn avustuksen myöntämistä. Toisaalta on riidatonta, että A ei ole käyttänyt tai pyrkinyt käyttämään hänellä olleita vaikutusmahdollisuuksia nimenomaisesti X:n avustushakemuksien hyväksi.

Jos päätöksentekuelimen jäsenillä on tarvittaessa oikeus ja mahdollisuus vaikuttaa siihen, miten tiettyä asiaa koskeva päätöksenteko kyseisessä elimessä etenee, ei lajusrikossäännösten soveltumisen tulisi estyä vain sillä perusteella, että asiat käytännössä säännönmukaisesti hyväksytään kyseisessä elimessä esityksen mukaisesti ja ilman keskustelua.

Toimintamahdollisuuden olemassaolon lisäksi on arvioitava sitä, annettiinko etu virkamiehelle tämän aseman ja siihen liittyvien vaikutusmahdollisuuksien vuoksi vai jostain muusta syystä. Näin etenkin tapauksissa, joissa edun antaminen ei ole kytköksissä edun antajan intressissä olevien asioiden käsittelyyn, sillä tapauksissa, joissa huomattava ja poikkeuksellinen etu on annettu virkamiehelle samaan aikaan, kun hän on osallistunut edun antajan kannalta merkityksellisen asian käsittelyyn, yhteys edun antamisen ja virkatehtävien välillä on helppo todeta. Se, että edun antamista perustellaan esimerkiksi ystävyydellä, vaalityön tukemisella, urheilusponsoroinnilla tai tavanomaisella vieraanvaraisuudella, ei itsessään riitä osoittamaan, etteikö etua olisi annettu toiminnasta palvelussuhteessa, sillä ystävääkin voidaan lahjoa ja lahjomaksi tarkoitettu etu voi muodollisesti näyttäytyä monenlaisena. Mitä etäisemmäksi ajallinen ja asiallinen yhteys edun antamisen ja virkatoimien välillä käy, sitä epätodennäköisemmäksi kuitenkin käy myös se, että etu olisi annettu palvelussuhteen ja siihen liittyvien toimintamahdollisuuksien vuoksi.

2.2.5.6 Edun vaikutus sen saajan toimintaan

Arvioitaessa sitä, pyrittiinkö edun antamisella vaikuttamaan, vaikuttiko se tai oliko se omiaan vaikuttamaan virkamiehen toimintaan palvelussuhteessa, keskeiseksi on usein muodostunut objektiivisesti arvioitava ”on omiaan” -kriteeri. Hallituksen esityksessä tässä suhteessa vaikeimmin arvosteltavina on pidetty tapauksia, joissa liikeyri-

tysten suhdetoiminnassa tavanomaisesti käytettäviä etuja tarjotaan virkamiehille lähinnä tarjoajalle myönteisen ilmapiirin aikaansaamiseksi. Esityksen mukaan ratkaisu tulisi tällöin perustaa tilanteen arviointiin kokonaisuudessaan huomioon ottaen muun muassa vireillä tai odotettavissa olevien palvelussuhteeseen liittyvien toimien merkitys edun tarjoajan kannalta sekä tarjottujen etujen arvo, toistuvuus ja tavanomaisuus sekä etujen vastaanottamisen hyväksyttävyyden palvelussuhteen asianmukaisen hoidon kannalta.¹¹⁷

Se, pyrittiinkö edulla vaikuttamaan, vaikuttiko se tai oliko se omiaan vaikuttamaan edun saajan toimintaan palvelussuhteessa, oli yksi kiistanalaisimmista kysymyksistä edellä tarkastelluissa tapauksissa ainakin siinä mielessä, että vastaajat systemaattisesti kiistivät sen, että edulla – jos sellaisesta oli ylipäättäen kyse – olisi ollut tällainen vaikutus. Tuomioissa on omiaan -arviointi kuitenkin kytkeytyi vahvasti yhteen tunnusmerkkien muiden elementtien arvioinnin kanssa. Jos kyseessä katsottiin olleen lahjusrikossäännöksissä tarkoitettu etu ja sen antamisen katsottiin liittyneen edun saajan toimintaan palvelussuhteessa, voitiin ilman isompia perusteluja katsoa, että edun antamisella oli pyritty vaikuttamaan edun saajan toimintaan palvelussuhteessa¹¹⁸ tai että se oli ollut omiaan vaikuttamaan edun saajan toimintaan palvelussuhteessa¹¹⁹.

Tapauksissa, joissa katsottiin, ettei annettu ja saatu etu ollut omiaan vaikuttamaan toimintaan palvelussuhteessa, sitä perusteltiin esimerkiksi annetun edun tavanomaisuudella, sidoksella virkatoimintaan ja vähäisyydellä¹²⁰ tai sillä, että edun saajan toimivaltuudet ja edun antajan intressit palvelussuhteeseen liittyvässä päätöksentekoprosessissa olivat vähäiset¹²¹.

2.2.5.7 Tahallisuus

Myöskään tahallisuusvaatimus ei osoittautunut edellä tarkastellussa oikeuskäytännössä erityisen keskeiseksi rajanvetokriteeriksi. Jos vastaajien todettiin olleen tietoisia lahjan luonteesta ja sen antamisen olosuhteista, edun saajan asemasta ja edun antajan intresseistä, usein todettiin myös, että vastaajan oli täytynyt käsittää, että etu oli näissä olosuhteissa omiaan vaikuttamaan edun vastaanottaneen henkilön toimintaan

¹¹⁷ HE 58/1988 vp, s. 49.

¹¹⁸ Näin esim. Helsingin HO 30.9.2016, 16/139427, R 15/2302.

¹¹⁹ Näin esim. Helsingin KO 21.10.2008, 08/10180, R 07/6384.

¹²⁰ Näin esim. Pohjanmaan KO 18.4.2018, 18/116861, R 17/889 – Vaasan HO 2.9.2019, 19/136014, R 18/767; Helsingin KO 13.6.2014, 14/125956, R 13/7792 – Helsingin HO 10.6.2015, 15/125783, R 14/2469.

¹²¹ Näin esim. Helsingin KO 12.7.2012, 12/6297, R 12/2300.

palvelussuhteessa tai lahjusrikkomuksena tuomituissa tapauksissa, oli omiaan heikentämään luottamusta viranomaistoiminnan tasapuolisuuteen.

Vastaajien tietoisuus yksittäisistä tunnusmerkistöjen täyttymisen kannalta relevantista seikoista tuli kuitenkin arvioitavaksi tapauksessa *Helsingin KO 21.6.2017, 17/125823, R 15/4612 – Helsingin HO 6.3.2019, 107334, R 17/2013*, jossa arvioitavaksi tuli apulaiskaupunginjohtajan/kaupunginjohtajan tietoisuus lähisukulaistensa saamasta vuokraedusta ja arkkitehtitoimiston edustajan tietoisuus kaupunkisuunnittelulautakunnan jäsenen/toimitusjohtajan jäsenyydestä kaupunkisuunnittelulautakunnassa. Hovioikeus katsoi, ettei apulaiskaupunginjohtajan/kaupunginjohtajan ollut näytetty olleen tietoinen lähisukulaistensa saamasta vuokraedusta. Hovioikeus hylkäsikin syytteen tältä osin sillä perusteella, ettei apulaiskaupunginjohtajan/kaupunginjohtajan ollut näytetty hyväksyneen tällaista etua eikä tätä etua katsottu annetun toiminnasta palvelussuhteessa. Arkkitehtitoimiston edustajan hovioikeus katsoi olleen tietoinen kaupunkisuunnittelulautakunnan jäsenen/toimitusjohtajan jäsenyydestä kaupunkisuunnittelulautakunnassa, mutta hylkäsi syytteen törkeästä lahjuksen antamisesta muilla perusteilla.¹²²

Kotimaisissa lahjusrikostapauksissa tahallisuuden arviointi ei siis ole noussut erityisen merkittävään rooliin. Lahjusrikostapauksissa on kuitenkin edellytetty, että silloin kun lahjus on annettu muulle henkilölle kuin lahjottavalle itselleen, lahjottava henkilö on ollut siitä tietoinen ja sen hyväksynyt. Tämä on huomionarvoista myös jäljempänä käsiteltävien kansainväliseen liiketoimintaan liittyvien tapausten näkökulmasta, sillä tällaisissa tapauksissa käytetään usein erilaisia välikäsiä.

2.2.5.8 Lahjuksen ottaminen vai lahjusrikkomus

Tarkastelluissa tapauksissa lahjuksen ottamiselle tai törkeälle lahjuksen ottamiselle esitettiin varsin yleisesti vaihtoehtoisena syytteenä lahjusrikkomus. Lahjusrikkomus voi tulla sovellettavaksi silloin, jos edun ei katsota olleen omiaan vaikuttamaan sen vastaanottajan toimintaan palvelussuhteessa, mutta edun vastaanottamisen katsotaan kuitenkin olleen omiaan heikentämään luottamusta viranomaistoiminnan tasapuolisuuteen. Rajanveto voi olla haastavaa, koska kumpaakin kriteeriä arvioidaan objektiivisin perustein tehtävänä kokonaisarviointina.

¹²² Helsingin HO 6.3.2019, 107334, R 17/2013. Myös tapauksessa Helsingin KO 18.4.2012, 12/2587, R 10/10433 – Helsingin HO 27.6.2013, 1904, R 12/1702 vastaajien katsottiin olleen tietoisia edut vastaanottaneen henkilön asemasta maakuntahallituksen puheenjohtajana ja kaupunginhallituksen puheenjohtajan katsottiin olleen tietoinen etujen antajasta, mutta syytteet hylättiin hovioikeudessa muilla perusteilla.

Tilanne voi tulla lahjuksen ottamisen sijaan arvioitavaksi lahjusrikkomuksena esimerkiksi tapauksessa, jossa virkamiehen virkatehtäviin ei kuulu edun antajaa koskevien merkittävien ratkaisujen tekeminen, mutta sinänsä hyväksyttävien perusteiden annettuna ja vastaanotetun edun määrä on huomattava.¹²³ Esimerkiksi tapauksessa *Helsingin HO 6.3.2019, 107334, R 17/2013* apulaiskaupunginjohtajaa/kaupunginjohtajaa vastaan esitetty syyte törkeästä lahjuksen ottamisesta hylättiin hovioikeudessa sillä perusteella, ettei etuja katsottu annetun toiminnasta palvelussuhteessa vaan pitkäaikaisen ystävyysperusteella, eikä etujen katsottu myöskään olleen omiaan vaikuttamaan apulaiskaupunginjohtajan/kaupunginjohtajan toimintaan palvelussuhteessa. Hovioikeuden enemmistö kuitenkin katsoi, että määrältään merkittävän (138 507,05 eur) edun vastaanottaminen oli apulaiskaupunginjohtajan/kaupunginjohtajan asema, arkkitehtitoimiston rooli maankäytön toimialan asiakkaiden asiamiehenä ja konsulttina sekä etujen määrä huomioon ottaen ollut objektiivisesti arvioiden omiaan heikentämään lahjusrikkomussäännöksessä tarkoitettua luottamusta viranomaistoiminnan tasapuolisuuteen.

Toisaalta lahjusrikoksen sijaan lahjusrikkomuksena voi tulla arvioitavaksi myös tilanne, jossa on valmisteilla tai tekeillä edun tarjoajan kannalta merkityksellisiä päätöksiä, mutta annettua etua pidetään laadultaan ja määrältään sellaisena, ettei sen katsota vaikuttaneen tai olleen omiaan vaikuttamaan edun vastaanottaneen henkilön toimintaan palvelussuhteessa. Esimerkkinä tästä voidaan mainita Vaasan hovioikeuden käsittelemä tapaus *Vaasan HO 2.9.2019, 19/136014, R 18/767*, jossa kaupunkiin sopimussuhteessa ollut yrittäjä kaupungin edustajan aloitteesta maksoi kaupungin työntekijöiden pikkujoulun alkoholitarjoiluja 134,50 eurolla.

Koska lahjusrikkomuksesta voidaan tuomita vain edun vastaanottanut virkamies tai virkamieheen rinnastettava henkilö, ei lahjusrikkomuksen ja lahjuksen ottamisen välinen rajanveto ole noussut esiin jäljempänä tarkasteltavissa Suomessa käsitellyissä kansainväliseen liiketoimintaan liittyvissä tapauksissa, joiden lahjusrikossyytteissä on ollut kyse väitetyistä törkeästä lahjuksen antamisesta.

2.2.5.9 Kvalifiointiperusteet

Lahjusrikosten kvalifiointiperusteet tulivat arvioitavaksi edellä kuvatussa korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 2016:39, jossa oli kyse Raha-automaattiyhdistyksen hallituksen puheenjohtajalle annetuista eduista. Tarkastellussa alempien oikeusasteiden käytännössä törkeästä lahjusrikoksesta syytettiin tapauksissa *Helsingin KO 18.4.2012, 12/2587, R 10/10433* – *Helsingin HO 27.6.2013, 1904, R 12/1702*; *Helsingin KO 2.6.2015, 15/124073, R 14/8864* – *Helsingin HO 30.9.2016, 16/139427, R*

¹²³ Ks. tästä HE 58/1988 vp, s. 58.

15/2302; *Helsingin KO* 21.6.2017, 17/125823, R 15/4612 – *Helsingin HO* 6.3.2019, 107334, R 17/2013 ja *Kanta-Hämeen KO* 31.5.2016, 16/123480, R 15/1038 – *Turun HO* 12.12.2017, 17/150871, R 16/1317. Näistä ensimmäisessä, maakuntahallituksen puheenjohtajalle annettuja etuja koskeneessa tapauksessa, teot luettiin käräjäoikeudessa vastaajille syyksi törkeänä lahjuksen ottamisena ja törkeänä lahjuksen antamisena, mutta syytteet hylättiin hovioikeudessa. Toisessa, poliisilaitoksen seurantavälinhankintoihin liittyneessä tapauksessa vastaajat tuomittiin hovioikeudessa törkeästä lahjuksen antamisesta ja törkeästä lahjuksen ottamisesta. Kolmannessa, kaupungin virkamiesten toimia koskeneessa tapauksessa, törkeää lahjuksen antamista ja ottamista koskeneet syytteet luettiin vastaajille syyksi käräjäoikeudessa, mutta hylättiin hovioikeudessa ja neljännessä, seurakunnan toimistolaitehankintoihin liittyneessä tapauksessa, tekoa ei katsottu törkeäksi ja lahjusrikossyyte hylättiin siksi vanhentuneena. Kaikissa näissä tapauksissa tekojen törkeyttä kuitenkin arvioitiin ainakin jossakin oikeusasteessa. Yleisimmin arvioitavaksi tuli se, oliko lahjan tai edun arvo lahjusrikosten ankaroitamisperusteissa tarkoitettulla tavalla huomattava.

Korkein oikeus on useissa ratkaisuisaan ottanut kantaa taloudellisen arvon suuruuteen perustuviin ankaroitamisperusteisiin. Korkein oikeus totesi petosrikosta koskeneessa ratkaisussaan KKO 2015:52, että tavoitellun hyödyn määrää koskevien ankaroitamisperusteiden arvioinnin tulisi olla toisiaan vastaavissa eri rikoksissa lähtökohdaisesti samanlaista. Korkein oikeus viittasi tässä ratkaisussaan aiempaan veropetosta koskeneeseen ratkaisuunsa KKO 2007:102, jossa tavoiteltua ja saatua 14 570,89 euron suuruista hyötyä ei pidetty törkeää veropetosta koskevassa säännöksessä tarkoitetuilla tavoin huomattavana¹²⁴ ja linjasi, ettei myöskään käsillä olleessa tapauksessa petoksella tavoiteltua 10 097,83 euron hyötyä voitu pitää törkeää petosta koskevassa säännöksessä tarkoitettulla tavalla huomattavana.¹²⁵ Sen sijaan törkeää kavallusta koskeneessa tapauksessa KKO 2019:33 korkein oikeus piti kavalluksen kohteena ollutta 17 333 euron varallisuutta törkeää kavallusta koskevassa säännöksessä tarkoitettuna suurena määränä varoja¹²⁶ ja tapauksessa KKO

¹²⁴ KKO 2007:102, 8.

¹²⁵ KKO 2015:52, 11–15. Ks. näin myös KKO 2019:93, jossa kahdella eri petoksella tavoiteltua 10 000 ja 13 000 euron hyötyä ei pidetty törkeää petosta koskevassa säännöksessä tarkoitettulla tavalla huomattavana. Sittenkin korkein oikeus on ratkaisullaan KKO 2018:47 ja KKO 2019:48 ulottanut saman tulkinnan koskemaan myös törkeää varkautta koskevan säännöksen kvalifiointiperustetta ”erittäin arvokas omaisuus”. Korkein oikeus lähti näissä ratkaisuisaan siitä, että tätä törkeää varkautta koskevan säännöksen ankaroitamisperustetta oli perusteltua soveltaa samalla tavoin kuin törkeää petosta koskevan säännöksen huomattavan hyödyn tavoittelua koskevaa ankaroitamisperustetta ja linjasi näin ollen, ettei tapauksessa KKO 2018:47 varkauden kohteena ollutta 6 000 euron ja tapauksessa KKO 2019:48 9 500 euron arvoista omaisuutta ollut syytä pitää törkeää varkautta koskevassa säännöksessä tarkoitettuna erittäin arvokkaana omaisuutena. (KKO 2018:47, 8–11; KKO 2019:48, 5–11.)

¹²⁶ KKO 2019:33, 16–17.

2005:119 puolestaan 38 258,52 euron hyötyä törkeää velallisen epärehellisyttä koskevassa säännöksessä tarkoitettuna huomattavana hyötynä¹²⁷.

Lahjusrikossäännösten edun arvoa koskevan ankaroittamisperusteen tulkinnan kannalta olennaisin korkeimman oikeuden ennakkopäätös on edellä tarkasteltu Raha-automaattiyhdistyksen puheenjohtajan vastaanottamia etuja koskenut ratkaisu KKO 2016:39. Siinä korkein oikeus katsoi, että 34 843 euron määräisten lahjusten arvo oli törkeää lahjuksen ottamista koskevassa säännöksessä tarkoitettulla tavalla huomattava. Korkein oikeus viittasi ratkaisussaan edellä mainittuun korkeimman oikeuden käytäntöön (KKO 2015:52) ja totesi, että käsiteltävänä olleessa tapauksessa annettujen ja vastaanotettujen etujen arvo ylitti selvästi sen tason, jota on oikeuskäytännössä pidetty huomattavan rahamäärän alarajana.

Näitä korkeimman oikeuden linjauksia on seurattu myös tarkasteltavana olleessa alempien tuomioistuinten käytännössä. Helsingin poliisin seurantalaitehankintoihin liittyneessä tapauksessa edun arvo muodostui sijoitukseen liittyneestä, sittemmin rauenneesta, tuotto-odotuksesta, eikä sen tarkka arvo ollut jälkikäteen laskettavissa. Hovioikeus katsoi kuitenkin edun arvon olleen ennen sen raukeamista ainakin useita kymmeniä tuhansia euroja ja katsoi siksi korkeimman oikeuden käytäntöön (KKO 2016:39 ja 2015:52) viitaten, että edun arvo oli ollut törkeää lahjuksen ottamista koskevassa säännöksessä tarkoitettulla tavalla huomattava.¹²⁸ Kaupungin virkamiesten vastaanotamiin etuihin liittyneessä tapauksessa *Helsingin KO 21.6.2017, 17/125823, R 15/4612* käräjäoikeus piti 267 958,05 euron ja 34 335 euron suuruisiksi arvioimiaan etuja huomattavina ja tuomitsi vastaajat törkeästä lahjuksen ottamisesta ja törkeästä lahjuksen antamisesta. Sen sijaan hovioikeudessa syytteet törkeästä lahjuksen ottamisesta ja törkeästä lahjuksen antamisesta hylättiin muilla perusteilla, eikä ankaroittamisperusteiden täytyminen tullut siksi arvioitavaksi.¹²⁹ Seurakunnan toimistolaitehankintoihin liittyneessä tapauksessa käräjäoikeuden 3 900 euron ja hovioikeuden 6 100 euron määräiseksi arvioimaa etua ei pidetty törkeää lahjuksen ottamista koskevassa säännöksessä tarkoitettulla tavalla huomattavana.¹³⁰

¹²⁷ KKO 2005:119, 18.

¹²⁸ Helsingin HO 30.9.2016, 16/139427, R 15/2302.

¹²⁹ Helsingin HO 6.3.2019, 107334, R 17/2013. Vastaavasti tapauksessa *Helsingin KO 18.4.2012, 12/2587, R 10/10433 – Helsingin HO 27.6.2013, 1904, R 12/1702* useiden kymmenien tuhansien suuruisiksi arvioidun hyödyn katsottiin olleen törkeää lahjuksen ottamista ja törkeää lahjuksen antamista koskevissa säännöksissä tarkoitettulla tavalla huomattava, mutta lahjusrikossyytteet hylättiin sittemmin hovioikeudessa. Kyseisessä tapauksessa on merkillepantavaa, että toisessa tekokokonaisuudessa syyttäjällä ei edes syyttänyt lahjusrikosten törkeistä tekemuodoista, vaikka annetun ja vastaanotetun edun määrä oli yli 27 000 euroa.

¹³⁰ Kanta-Hämeen KO 31.5.2016, 16/123480, R 15/1038 – Turun HO 12.12.2017, 17/150871, R 16/1317.

Tarkkaa rajaa törkeitä lahjusrikoksia koskevissa säännöksissä mainitulle edun arvon huomattavuudelle ei voi asettaa ja korkeimman oikeuden käytännön valossa näyttää myös selvältä, että arviointi muuttuu ajan kuluessa rahan arvon muutosten myötä. Selvältä kuitenkin näyttää, ettei ainakaan selvästi alle 15 000 euron määräistä etua voida nykykäytännön valossa pitää tarkoitettulla tavalla huomattavana, kun taas useamman kymmenen tuhannen suuruinen hyöty täyttää selvästi edun huomattavuutta koskevan vaatimuksen.

Muista ankaroitamisperusteista tarkastellussa oikeuskäytännössä nousi arvioitavaksi se, oliko vastaaja toiminut, tai oliko hänen ollut tarkoitus toimia, palvelussuhteessaan velvollisuuksiensa vastaisesti lahjanantajaa tai toista huomattavasti hyödyttäen tai toiselle tuntuvaa vahinkoa tai haittaa aiheuttaen.¹³¹ Tämän perusteen ei kuitenkaan katsottu tapauksissa täyttyneen. Poliisilaitoksen rikosylikomisarion toimintaa koskeneessa tapauksessa hovioikeus ei katsonut rikosylikomisarion toimineen hankinta-asiassa virkavelvollisuuksiensa vastaisesti muutoin kuin toimimalla esteellisenä, eikä katsonut siksi kyseisen ankaroitamisperusteen täyttyvän.¹³² Seurakunnan talouspäällikön vastaanottamia etuja koskevassa tapauksessa käräjäoikeus arvioi talouspäällikön toimineen virkavelvollisuuksiensa vastaisesti, mutta katsoi, ettei hankinnoissa erehdytetyksi tullut talouspäällikkö ollut kuitenkaan tahallisesti toiminut edun antanutta yritystä huomattavasti hyödyttäen tai seurakunnalle tuntuvaa haittaa aiheuttaen.¹³³

Sen lisäksi, että jokin säännöksessä mainituista ankaroitamisperusteista täyttyy, teon tulee olla myös kokonaisuutena arvioiden törkeä tullakseen tuomituksi teon törkeänä tekemuotona. Raha-automaattiyhdistyksen puheenjohtajan vastaanottamia etuja koskevassa korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2016:39 korkein oikeus katsoi teon olleen myös kokonaisuutena arvioiden törkeä ja perusteli tätä toiminnan toistuvuudella ja pitkäkestoisuudella sekä sillä, että vaikutusvaltaista ja vastuullista luottamustointa hoitaneen vastaajan menettely oli vaarantanut yhteiskunnallisesti tärkeän ja taloudellisesti merkittävän julkisen avustustoiminnan luotettavuutta.¹³⁴ Poliisilaitoksen rikosylikomisariota koskeneessa tapauksessa hovioikeus perusteli teon kokonaistörkeyttä

¹³¹ Helsingin KO 2.6.2015, 15/124073, R 14/8864 – Helsingin HO 30.9.2016, 16/139427, R 15/2302; Kanta-Hämeen KO 31.5.2016, 16/123480, R 15/1038 – Turun HO 12.12.2017, 17/150871, R 16/1317.

¹³² Helsingin HO 30.9.2016, 16/139427, R 15/2302.

¹³³ Kanta-Hämeen KO 31.5.2016, 16/123480, R 15/1038.

¹³⁴ KKO 2016:39, 54–56. Hovioikeus oli sen sijaan päätenyt ratkaisussaan siihen, ettei teossa kokonaisuutena arvioiden ollut kyse törkeästä lahjuksen ottamisesta. Hovioikeus katsoi, että tapauksessa kokonaistörkeyden puolesta puhuivat rikoksen jatkuminen pitkään, lahjojen huomattava arvo, vastaajan arvovaltainen asema ja toiminnan vahingollisuutta lisänneet rakenteelliset piirteet. Hovioikeus kuitenkin katsoi, että teon törkeyttä vastaan puhuneet seikat, vastaajan tahallisuuden aste ja muiden asianosaisten rooli, olivat vahvempia kuin em. vasta-argumentit. (Helsingin HO 31.10.2013, 2873, R 13/781.)

sen suunnitelmallisuudella¹³⁵ ja kaupungin toimijoita koskeneessa tapauksessa käräjäoikeus katsoi, että vastaajien tekoja oli niiden jatkuvuus ja kesto huomioon ottaen pidettävä myös kokonaisuutena arvostellen törkeinä.¹³⁶ Maakuntahallituksen puheenjohtajan vastaanottamia etuja koskeneessa tapauksessa käräjäoikeus kiinnitti törkeysarvostelussaan huomiota, paitsi etujen huomattavaan arvoon, myös niiden vastaanottajan asemaan merkittävää julkista valtaa käyttävän elimen puheenjohtajana.¹³⁷

2.2.5.10 Virkamiesten lahjonnan ja elinkeinoelämän lahjusrikosten välinen rajanveto

Edellä käsitellyistä tapauksista kaupungin kaupunkisuunnittelulautakunnan jäsenenä ja kaupungin omistaman yrityksen toimitusjohtajana toimineen henkilön väitetysti saamia etuja koskevassa tapauksessa esitettiin törkeälle lahjuksen ottamiselle ja törkeälle lahjuksen antamiselle vaihtoehtoisina syytteinä syytteet lahjuksen ottamisesta elinkeinotoiminnassa ja lahjomisesta elinkeinotoiminnassa.¹³⁸ Käräjäoikeus kuitenkin katsoi, että etujen antamisen perusteena oli ollut edut vastaanottaneen henkilön asema kaupunkisuunnittelulautakunnassa eikä tämän toimitusjohtaja-asema ja tuomitsi vastaajat ensisijaisten syytteiden mukaisesti törkeästä lahjuksen ottamisesta ja törkeästä lahjuksen antamisesta.¹³⁹ Näistä vain törkeää lahjuksen antamista koskenut tuomio tuli hovioikeudessa käsiteltäväksi. Hovioikeus arvioi esitettyä näyttöä toisin kuin käräjäoikeus ja hylkäsi sekä törkeää lahjuksen antamista että lahjomista elinkeinotoiminnassa koskeneet syytteet. Lahjomista elinkeinotoiminnassa koskeneen syytteen hovioikeus hylkäsi, koska ei pitänyt uskottavana sitä, että edut olisi annettu tarkoituksin saada toimitusjohtaja toimessaan suosimaan edut antanutta arkkitehtitoimistoa tai sen edustajaa. Lisäksi tämä syyte tuli hovioikeuden mukaan hylätä myös sillä perusteella, että elinkeinonharjoittajaa itseään ei voi lahjoa ja edut oli niiden antajan näkökulmasta annettu kaupungin yhtiölle eikä sen toimitusjohtajalle.¹⁴⁰

Muissa edellä tarkastelluissa tapauksissa virkamiehiä koskeville lahjusrikossyytteille vaihtoehtoisista syytettä elinkeinoelämän lahjusrikoksista ei esitetty, lähinnä luultavasti siksi, ettei virkamiehiä koskevien lahjusrikossäännösten soveltumisesta tapauksiin ollut epäselvyyttä.

¹³⁵ Helsingin HO 30.9.2016, 16/139427, R 15/2302.

¹³⁶ Helsingin KO 21.6.2017, 17/125823, R 15/4612.

¹³⁷ Helsingin KO 18.4.2012, 12/2587, R 10/10433.

¹³⁸ Helsingin KO 21.6.2017, 17/125823, R 15/4612 – Helsingin HO 6.3.2019, 107334, R 17/2013.

¹³⁹ Helsingin KO 21.6.2017, 17/125823, R 15/4612.

¹⁴⁰ Helsingin HO 6.3.2019, 107334, R 17/2013.

Elinkeinoelämän lahjusrikoksia koskevat syytteet ovat osoittautuneet vaikeasti toteennäytettäväksi myös sellaisissa elinkeinoelämään liittyvissä tapauksissa, joilla ei ole yhteyttä virkatoimintaan. Tällaisia tapauksia oli hovioikeuksilta saadussa aineistossa kolme ja niissä kaikissa lahjusrikossyytteet hylättiin. Tapauksessa, jossa oli kyse laatoitusurakasta ja siihen liittyneestä riita-asiasta, lahjomista elinkeinotoiminnassa koskeneet syytteet hylättiin, koska asiassa jäi epäselväksi, millä perusteella tarjous 4 000 euron rahasuorituksesta oli tehty.¹⁴¹ Toisessa tapauksessa, jossa oli kyse rakennusyhtiön edustajalle tarjotusta matkasta ja annetusta rahasuorituksesta, matkan tarjoamiseen liittyneet syytteet hylättiin sillä perusteella, että asiassa jäi epävarmaksi, oliko matkalle osallistumiselle ollut työnantajan nimenomainen tai hiljainen suostumus ja rahasuorituksiin liittyneet syytteet puolestaan hylättiin syyteoikeuden vanhentumisen vuoksi.¹⁴² Syytteet lahjomisesta elinkeinotoiminnassa ja lahjuksen ottamisesta elinkeinotoiminnassa hylättiin myös kolmannessa tapauksessa, jossa oli kyse laajemmasta talousrikoskokonaisuudesta. Lahjusrikossyytteet, joissa oli kyse toisen yrityksen edustajien kestitsemisestä ja näille tässä yhteydessä annetusta käteisrahasta, hylättiin sillä perusteella, että käräjäoikeus katsoi tilaisuudessa ja sen yhteydessä annettussa keskityksessä olleen kyse tavanomaisesta edustustilaisuudesta, joka oli tarjottu työntekijöille näiden työnantajan suostumuksella. Käräjäoikeus katsoi, että myös käteisraha oli annettu ja käytetty yhtiön hyväksymiin tarkoituksiin.¹⁴³

Elinkeinoelämän lahjusrikoksia ei käsitellä tässä yhteydessä laajemmin, koska kansallisten tapausten tarkastelu on rajattu siihen, mikä on relevanttia verrattaessa näytön arviointia näissä tapauksissa näytön arviointiin kansainväliseen liiketoimintaan liittyvissä tapauksissa. Jäljempänä tarkasteltavissa kansainväliseen liiketoimintaan liittyvissä tapauksissa ei ole esitetty syytteitä elinkeinoelämän lahjusrikoksista. Keskeinen syy tähän lienee se, että elinkeinoelämän lahjusrikosten törkeät tekemuodot otettiin rikoslakiin kesäkuussa 2011 tehdyllä lainmuutoksella (637/2011), joka tuli voimaan 1.10.2011. Kaikkien jäljempänä tarkasteltavien kansainväliseen liiketoimintaan liittyvien tekojen syytteen mukaiset tekoajat sijoittuvat tätä varhaisempaan aikaan, joten elinkeinoelämän lahjusrikosten törkeät tekemuodot eivät olleet näissä tapauksissa sovellettavissa. Perusmuotoisten lahjomista ja lahjuksen ottamista elinkeinotoiminnassa koskevien säännösten maksimirangaistus on kaksi vuotta vankeutta ja siitä seuraava viiden vuoden vanhentumisaika voi käytännössä osoittautua haasteeksi tämän tyyppisissä haastavissa ja kansainvälistä yhteistyötä edellyttävissä rikostapauksissa. On kuitenkin hyvä tiedostaa, että nytemmin ulkomaisen virkamiehen käsitteen tulkintaan liittyviä näyttöongelmia olisi mahdollista torjua esittämällä vaihtoehtoinen syyte törke-

¹⁴¹ Vantaan KO 13.11.2012, 12/4151, R 12/1646 – Helsingin HO 25.4.2014, 923, R 13/111.

¹⁴² Vantaan KO 12.2.2014, 14/106549, R 13/1158 – Helsingin HO 1.4.2015, 15/114320, R 14/886.

¹⁴³ Lahjusrikoksia koskeneet syytteet eivät tulleet arvioitavaksi hovioikeudessa. (Helsingin KO 25.4.2014, 14/115163, R 12/9210 – Helsingin HO 3.7.2015, 15/128428, R 14/1681.)

ästä lahjomisesta tai törkeästä lahjuksen ottamisesta elinkeinotoiminnassa, mutta, kuten edellä lyhyesti tarkastellut kansalliset tapaukset osoittavat, näiden säännösten soveltamiseen liittyy puolestaan omia haasteitaan.

2.3 Käräjä- ja hovioikeuksien tuomiot kansainvälisiin liikesuhteisiin liittyvissä tapauksissa

2.3.1 Kansainväliseen liiketoimintaan liittyvä tapausaineisto

Pitkään kaikki Suomessa tuomioistuinten käsiteltäväksi tulleet lahjontatapaukset olivat luonteeltaan kansallisia, mutta vuosituhaten vaihteen jälkeen tuomioistuinten tutkitavaksi on tullut myös kansainväliseen liiketoimintaan liittyviä tapauksia, joissa lahjusrikosepäilyt ovat liittyneet kansainväliseen kaupankäyntiin. Osin muutoksen taustalla ovat lainsäädäntömuutokset: Suomen lahjontarikossääntely ei nimittäin ennen vuotta 1999 ylipäätään kattanut tapauksia, joissa lahjottava henkilö oli ulkomainen virkamies.

Tässä tutkimuksessa ovat olleet tarkasteltavana kaikki tutkijoiden tiedossa olevat Suomen käräjä- ja hovioikeuksissa käsitellyt kansainväliseen liiketoimintaan liittyvät lahjusrikostuomiot. Korkein oikeus on käsitellyt kansainväliseen liiketoimintaan liittyvää lahjusrikosasiaa yhdessä ratkaisussaan (KKO 2012:37). Tässä korkeimman oikeuden ratkaisussa oli ensisijaisesti kyse lahjusrikossäännösten ajallisesta soveltamisalasta ja asia palautettiin käräjäoikeuden käsiteltäväksi. Asia käsiteltiin sittemmin uudelleen käräjä- ja hovioikeudessa (*Österbottens tingsrätt 21.3.2013, 13/314, R 12/543 – Vasa hovrätt 25.4.2014, 340, R 13/503*). Nämä käräjä- ja hovioikeuden tuomiot ovat mukana aineistossa. Tutkimuksen kannalta relevantit kansainväliseen liiketoimintaan liittyvät ratkaisut onkin annettu käräjä- ja hovioikeuksissa. Tapausaineistoon sisältyy viisi tapausta, joissa kaikissa lahjusrikossyytteet hylättiin viimeistään hovioikeudessa. Tapaukset on käsitelty aikajärjestyksessä sen mukaan, koska asian lainvoimaisesti ratkaissut käräjä- tai hovioikeuden tuomio on annettu.

- *Helsingin KO R 12/3428*: Syytteen mukainen teko aika sijoittui aikavälille 19.12.1999–2.6.2004 ja käräjäoikeuden tuomio annettiin toukokuussa 2013.

- *THO R 11/1764*: Syytteen mukainen tekoaika sijoittui aikavälille 1.1.1999–12.12.2006, käräjäoikeuden tuomio annettiin kesäkuussa 2011 ja hovioikeuden tuomio kesäkuussa 2013.
- *Kanta-Hämeen KO R 12/1507*: Syytteen mukainen tekoaika sijoittui aikavälille 20.1.2005–6.2.2007 ja käräjäoikeuden tuomio annettiin tammi-kuussa 2014.
- *Vaasan HO R 13/503*: Syytteen mukainen tekoaika sijoittui aikavälille 1.1.1999–19.10.2001, korkein oikeus palautti asian käräjäoikeuteen tuomiollaan KKO 2012:37, käräjäoikeuden toinen tuomio asiassa annettiin maaliskuussa 2013 ja hovioikeuden tuomio huhtikuussa 2014.
- *THO R 15/1050*: Syytteen mukainen tekoaika oli 20.1.2005–14.3.2008, käräjäoikeuden tuomio annettiin helmikuussa 2015 ja hovioikeuden tuomio helmikuussa 2016.

Vaikka käräjä- ja hovioikeuden tuomioissa ei ole kyse sitovista ennakkoratkaisuista tai velvoittavista oikeuslähteistä, voidaan niilläkin olettaa kuitenkin olevan merkitystä lainsäädännön tulkinnan selkiyttäjinä. Tätä korostaa se, että kyse on aihepiiristä, joka koskettaa ensisijaisesti varsin rajattua joukkoa kansainvälisen kaupan ammattilaisia. Tällöin korostuu se rikosoikeudellisessa erehdysopissa korostettu lähtökohta, että tietyn alan toiminnanharjoittajan on otettava selvää oman alansa erityismääräyksistä, vaikka ne olisivatkin mutkikkaita ja tulkinnanvaraisia.¹⁴⁴ Tapauksia tarkasteltaessa on hyvä kuitenkin huomata, että tekoajankohdaltaan viimeisinkin tapaus, jossa syytteen mukainen tekoaika on päättynyt maaliskuussa 2008, on tehty ennen kuin ensimmäinen lopulliseksi jääneistä tuomioista on annettu toukokuussa 2013. Tuomioiden mahdollinen säännösten tulkintaa selkiyttävä vaikutus ei siis ole nähtävissä tässä tarkastelluissa tapauksissa.

Kaikki tarkastellut tapaukset liittyvät kansainvälisten konsernien harjoittamaan ulkomaankauppaan ja tiettyyn ulkomaisen valtion tai valtiollisen tahon tekemään hankintaan. Kaikissa tapauksissa on väitetyn lahjuksen antajan ja vastaanottajan lisäksi ollut mukana jonkinlainen välittävä taho – esimerkiksi konsulttitoimisto. Selvitystä on siksi hankittu ja näyttöä esitetty esimerkiksi projektin etenemisestä ja siihen liittyvästä päätöksenteosta Suomessa ja ulkomailla, projektiin liittyneestä yhteydenpidosta ja kirjeenvaihdosta, tehdyistä sopimuksista sekä lahjusten väitetyn antajan, vastaanottajan ja välittäjän toimista ja tietoisuudesta. Ulkomaisia, väitetysti lahjuksia vastaanottaneita tai välittäneitä tahoja ei kuitenkaan ole näissä Suomen tapauksissa syytetty, vaan syytteissä on ollut kyse vain lahjuksen antamisesta epäiltyjen henkilöiden vastuusta.

¹⁴⁴ Ks. tästä esim. Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 435.

2.3.2 Helsingin KO R 12/3428

Helsingin käräjäoikeuden käsittelemässä Instrumentarium Oy:n ja sen tytäryhtiön Medco Medical Oy:n sairaalalaitteiden vientiä Costa Ricaan koskeneessa tapauksessa *Helsingin KO 15.5.2013, 13/5145, R 12/3428* kolmea vastaajaa – edellä mainituissa yrityksissä projektiviennistä ja kaupan rahoituksesta vastanneena johtajana, toimitusjohtajana ja projektipäällikkönä toimineita henkilöitä – syytettiin törkeästä lahjuksen antamisesta ja törkeästä avustuspetoksesta. Lahjusrikossyytteen mukaan vastaajat olivat antaneet lahjuksia Costa Rican valtion sosiaalivakuutuskassan virkamiehille. Vaihtoehtoisena teonkuvauksena syyttäjä esitti, että kyseisten virkamiesten toimintaan palvelussuhteessa liittyneet lahjukset oli annettu toiselle eli Instrumentarium Oy:n ja Medco Medical Oy:n yhteistyökumppanina Costa Ricassa toimineelle henkilölle tai hänen edustamalleen yhtiölle. Syytteen mukaan Instrumentarium Oy ja Medco Medical Oy olivat tehneet myyntikomissioksi nimetyt maksusuoritukset yhteistyökumppaninsa Panamaan perustaman yrityksen tilille ja osa näistä varoista oli käytetty hankintojen käsittelyyn osallistuneiden virkamiesten lahjontaan Costa Ricassa. Kolmelle virkamiehelle tai heidän lähipiirilleen maksetut summat olivat syytteen mukaan yhteismääriltään 840 000 USD, 244 000 USD ja 299 000 USD. Virkamiehet oli Costa Rican korkeimman oikeuden lainvoimaisella tuomiolla tuomittu valtion varojen kavaltamisesta eli julkisen hallinnon maksamien töiden ja palvelujen käyttämisestä omaksi hyväkseen.

Vastaajat kiistivät syytteet. He kiistivät olleensa tietoisia costaricalaisen yhteistyökumppaninsa väärinkäytöksistä tai osallistuneensa niihin. Vastaajien mukaan maksuissa ei ollut kysymys lahjuksista vaan liiketaloudellisesti perustellusta komissiomaksusta. Riidattomia seikkoja asiassa olivat yhteistyösopimus ja siihen liittyneet maksusuoritukset sekä se, että syytteessä tarkoitetut varojen siirrot costaricalaisille virkamiehille oli tehty. Riitaista sen sijaan oli vastaajien osallisuus väärinkäyttöihin ja heidän tietoisuutensa niistä sekä se, oliko yhteistyökumppanille maksettu komissiopalkkio ollut osittainkaan vastiketta virkamiesten toiminnasta palvelussuhteessa.

Käräjäoikeus katsoi tuomiossaan, ettei väite lahjusten maksamisesta sopimisesta tullut oikeudenkäynnissä näytetyksi vain costaricalaisen yhteistyökumppanin sisällöltään vaihdelleen, osin ristiriitaisen ja ajallisesti epäloogisen kertomuksen perusteella. Esitetyn näytön perusteella käräjäoikeus myös katsoi komission olleen tavanomaista tasoa kyseisellä alueella ja katsoi siksi, ettei kyse ollut väitetyllä tavalla peiteoikeustoimesta vaan normaaliin liiketoimintaan liittyneestä sopimuksesta. Käräjäoikeus katsoikin asiassa jääneen näyttämättä, että vastaajat olisivat olleet tietoisia yhteistyökumppaninsa väärinkäytöksistä ja varojen kulkeutumisesta costaricalaisille virkamiehille ja hylkäsi sekä lahjusrikossyytteet että törkeää avustuspetosta koskeneet syytteet.

2.3.3 THO R 11/1764

Pirkanmaan käräjäoikeuden ja Turun hovioikeuden käsittelemässä tapauksessa *Pirkanmaan KO 23.6.2011, 11/3874, R 10/3070 – Turun HO 28.6.2013, 1355, R 11/1764*, oli kyse Patrian¹⁴⁵ egyptiläisen yrityksen kanssa tekemästä tykkiteknologian siirtosopimuksesta. Tapauksessa syyttäjä syytti neljää henkilöä törkeästä lahjuksen antamisesta ja kolmea heistä vaihtoehtoisesti avunannosta törkeään lahjuksen antamiseen. Syyttäjä vaati myös Patria Land Services Oy:n tuomitsemista yhteisöosakoon. Lisäksi syyttäjä esitti syytteet kirjanpitorikoksesta, törkeästä kirjanpitorikoksesta tai avunannosta niihin. Jäljempänä käsitellään yksityiskohtaisemmin vain lahjusrikossyytteitä.

Syytteen mukaan toimitusjohtajana, talousjohtajana, liiketoimintajohtajana ja tykkiprojektin johtajana sekä tykkiprojektin projektipäällikkönä toimineet henkilöt olivat luvanneet, tarjonneet tai antaneet lahjan tai muun edun, joka liittyi Egyptin sotatarvikeminiisteriön organisaatioon kuuluvan yrityksen kanssa neuvoteltuun tykkiteknologian siirtosopimukseen. Syyttäjän mukaan etu oli tosiasiallisesti tarjottu tai annettu ministeriön organisaatioon kuuluvan yrityksen pääjohtajalle ja kaupalliselle johtajalle sekä eräille muille egyptiläisille virkamiehille, joiden henkilöllisyys ei ollut tiedossa. Syytteen mukaan suoritukset oli tehty kyseisen egyptiläisen yrityksen edustajaksi valitun toisen egyptiläisen yrityksen kautta näennäisinä konsultointipalkkioina ja muina vastaavina suorituksina. Syyttäjän arviot vastaajien osuudesta maksusuoritusten tekemisessä vaihtelivat vähintään 500 000 eurosta enintään 1 300 000 euroon. Vaihtoehtoinen avunantosyyte koski vastaajia toimitusjohtajaa lukuunottamatta.

Vastaajat kiistivät lahjusrikossyytteet sillä perusteella, ettei lahjuksia ollut luvattu, tarjottu tai annettu, vaan maksut olivat perustuneet konsulttisopimukseen, joka ei ollut näennäinen sekä sillä perusteella, etteivät tahot, joille maksuja oli maksettu, olleet ulkomaisia virkamiehiä. Ulkomaisen virkamiehen käsitteeseen liittyen vastaajat vetosivat myös laillisuusperiaatteeseen, sillä rikoslaissa ei nimenomaisesti mainittu julkisten yritysten toimihenkilöiden olevan laissa mainittuja julkista tehtävää suorittavia henkilöitä.

Käräjäoikeudessa keskeinen arvioitava seikka oli, olivatko sotatarvikeminiisteriön organisaatioon kuuluneen yrityksen palveluksessa olleet henkilöt rikoslaissa tarkoitettuja ulkomaisia virkamiehiä sillä perusteella, että he olivat hoitaneet julkista tehtävää vieraan valtion puolesta. Tätä kysymystä arvioidessaan käräjäoikeus viittasi hallituksen esityksen (HE 77/2001 vp) lausumaan, jonka mukaan julkista tehtävää vieraan

¹⁴⁵ Patria Weapon Systems Oy, sittemmin Patria Land Services Oy.

vallan puolesta hoitavalla henkilöllä tarkoitetaan mm. henkilöä, joka käyttää julkista valtaa tai päätösvaltaa julkisessa yrityksessä. Julkisella yrityksellä puolestaan tarkoitetaan tässä yhteydessä yritystä, joka on välittömästi tai välillisesti valtion määräysvalan alainen.¹⁴⁶ Käräjäoikeus viittasi tuomiossaan myös OECD:n lahjonnan vastaiseen yleissopimukseen, johon otettu ulkomaisen virkamiehen määritelmä kattaa mm. henkilöt, jotka suorittavat julkista tehtävää vieraan valtion puolesta, mukaan luettuna julkiset laitokset ja yritykset sekä sopimuksen kommentaariin, jossa julkisen yrityksen käsitettä on edelleen täsmennetty. Kommentaarin mukaan arvioinnissa on olennaista se, toimiiko yritys normaalilla tavalla kaupallisilla markkinoilla eli yksityisten yritysten tavoin.¹⁴⁷

Arvioidessaan sitä, missä määrin laillisuusperiaate mahdollisesti rajoitti säännöksen tulkintaa, käräjäoikeus lähti siitä, että myös rikosoikeudellisia säännöksiä voitiin ja oli tarpeen lain soveltamisen yhteydessä tulkita laillisuusperiaatteen sitä estämättä ja myös hovioikeus hyväksyi sittemmin tämän lähtökohdan.¹⁴⁸ Käsitteen ”ulkomainen virkamies” merkitys ei näin ollen tyhjentynyt vain siihen, mikä oli rikoslaista luettavissa vaan käsitettä tulkittaessa voitiin nojautua myös lain esitöihin ja kansainvälisiin asiakirjoihin.

Käräjäoikeus arvioi asiassa esitettyä näyttöä vastaajien eduksi ja katsoi, ettei kyseinen egyptiläinen yhtiö ollut luonteeltaan sellainen, että sen palveluksessa olleet henki-

¹⁴⁶ HE 77/2001 vp, s. 54.

¹⁴⁷ “14. A “public enterprise” is any enterprise, regardless of its legal form, over which a government, or governments, may, directly or indirectly, exercise a dominant influence. This is deemed to be the case, inter alia, when the government or governments hold the majority of the enterprise’s subscribed capital, control the majority of votes attaching to shares issued by the enterprise or can appoint a majority of the members of the enterprise’s administrative or managerial body or supervisory board. 15. An official of a public enterprise shall be deemed to perform a public function unless the enterprise operates on a normal commercial basis in the relevant market, i.e., on a basis which is substantially equivalent to that of a private enterprise, without preferential subsidies or other privileges.” (OECD 1997, s. 12.)

¹⁴⁸ Nämä tuomioistuinten johtopäätökset vastaavat Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen linjauksia. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut, että laillisuusperiaatteen tavoitteena on antaa turvaa mielivaltaiselta syyttämiseltä, tuomitsemiselta ja rankaisemiselta. Laillisuusperiaatteeseen sisältyy siksi vaatimus rankaisemisen ennakoitavuudesta. Lähtökohtana onkin, että henkilön tulee voida lain sanamuodon perusteella – tarvittaessa tuomioistuimen tulkintoihin ja oikeudelliseen apuun tukeuduttuaan – tietää, millaisista teoista ja laiminlyönneistä seuraa rikosoikeudellinen vastuu. Ihmisoikeustuomioistuin on kuitenkin korostanut myös sitä, että lakeihin väistämättä sisältyy myös jossain määrin epätasemmia termejä, jotka vaativat tulkintaa. Lainsäädännön tulee olla sovellettavissa erilaisiin tilanteisiin ja muuttuviin olosuhteisiin, ja siksi lainsäädännössä on tarpeen käyttää myös yleisluonteisia ja tulkintaa vaativia ilmaisuja. Rikosoikeudellinen sääntely voikin siksi kehittyä ja täsmentyä tuomioistuinkäytännön myötä, kunhan tämän kehityksen lopputulema on yhteensopiva kyseisen rikosoikeudellisen säännöksen ydinsisällön kanssa ja riittävällä tavalla ennakoitavissa. (Ks. esim. *Del Río Prada v. Spain*, 21.10.2013, 92–93; *S.W. v. the United Kingdom*, 22.11.1995, 36; *C.R. v. the United Kingdom*, 22.11.1995, 34.)

löt olisivat olleet ulkomaisia virkamiehiä. Käräjäoikeus myös totesi, että vaikka yrityksen asemaa arvioitaisiin toisin, ei se vaikuttaisi lopputulokseen, koska tahallisuusvaatimus ei vastaajien kohdalla kyseisiltä osin täytynyt. Tätä arvioidessaan käräjäoikeus otti huomioon sen, että projekti oli alkanut jo ennen kuin ulkomaisen virkamiehen lahjonta säädettiin rangaistavaksi. Näin ollen käräjäoikeus hylkäsi lahjusrikossyytteet ja tuomitsi vastaajat vain kirjanpitorikoksesta ja törkeästä kirjanpitorikoksesta tai avunannosta näihin.

Hovioikeus arvioi egyptiläisen yrityksen asemaa toisin kuin käräjäoikeus ja katsoi, että kyseessä oli valtion omistama ja sen määräysvallan alainen yhtiö ja kyseessä olleen sopimuksen alaan kuuluva toiminta sellaista, että se oli katsottava julkisen tehtävän hoitamiseksi. Hovioikeus katsoikin syytteessä mainittujen, kyseisen egyptiläisen yrityksen palveluksessa olleiden henkilöiden olleen julkista tehtävää vieraan valtion puolesta hoitaneita henkilöitä ja näin ollen rikoslain 16 ja 40 luvuissa tarkoitettuja ulkomaisia virkamiehiä. Hovioikeus katsoi kuitenkin käräjäoikeuden tavoin, etteivät vastaajat olleet pitäneet varsin todennäköisenä sitä, että egyptiläisen yrityksen työntekijät katsottaisiin rikoslaisissa tarkoitetuiksi ulkomaisiksi virkamiehiksi, eivätkä he näin ollen olleet toimineet tahallisesti. Hovioikeus perusteli tätä mm. sillä, ettei kyseiseen egyptiläiseen yritykseen monin tavoin rinnastettavassa asemassa olevan Patrian työntekijöitä pidetä rikoslaisissa tarkoitettuina virkamiehinä. Myös hovioikeus päätyi näin ollen hylkäämään lahjusrikossyytteet, eikä muuttanut käräjäoikeuden tuomiota tältä osin.

2.3.4 Kanta-Hämeen KO R 12/1507

Lahjontasyytteet hylättiin myös Kanta-Hämeen käräjäoikeuden käsittelemässä tapauksessa *Kanta-Hämeen KO 30.1.2014, 14/103776, R 12/1507*, joka liittyi Patrian¹⁴⁹ Sloveniassa tekemään panssarioitujen ajoneuvojen kauppaan. Tapauksessa syyttäjä syytti viittä vastaajaa törkeästä lahjuksen antamisesta ja neljää vastaajaa yritysvakoilusta.¹⁵⁰ Lisäksi syyttäjä vaati yhteisösakon määräämistä sekä törkeään lahjuksen antamiseen että yritysvakoiluun perustuen.¹⁵¹ Törkeää lahjuksen antamista koskeneen syytekohdan mukaan vastaajat – toimitus- ja pääjohtaja, talous- ja rahoitusjohtaja, toimitus- ja liiketoimintajohtaja, myynti- ja markkinointijohtaja sekä vastaava myyntipäällikkö – olivat luvanneet ja antaneet slovenialaisille virkamiehille ja sotilaille rikoslaisissa tarkoitettuja lahjuksia. Kyse oli rahasuorituksista, jotka oli väitetysti annettu kyseisille

¹⁴⁹ Patria Vehicles Oy, sittemmin Patria Land Services Oy.

¹⁵⁰ Jäljempänä näistä syytteistä käsitellään tarkemmin vain törkeää lahjuksen antamista koskennutta syytettä.

¹⁵¹ Oikeuskäsittelyn aikana syyttäjä luopui yritysvakoilua koskeneista syytteistä ja yritysvakoiluun perustuneesta yhteisösakko vaatimuksesta.

virkamiehille itävaltalaisen konsulttiyrityksen välityksellä. Syytteen mukaan lahjuksina oli annettu tarkemmin yksilöimätön osa konsulttiyritykselle maksetusta konsulttipalkkion ennakko-osuudesta.

Vastaajat vaativat syytteiden jättämistä tutkimatta sillä perusteella, että heitä oli Sloveniassa kuultu epäiltyinä esitutkinnassa ja todistajina oikeudenkäynnissä, mikä vertautui lopulliseen syyttämättäjättämispäätökseen. Vastaajat lähtivät siitä, että tässä oli kyseessä asian lopullinen arviointi yhdessä Euroopan unionin jäsenvaltiossa, mikä esti saman asian arvioinnin uudelleen toisessa jäsenvaltiossa (ne bis in idem -kielto). Vastaajat myös kiistivät syyllistyneensä asiassa rikokseen. Vastaajat totesivat vastauksiinsa, etteivät he olleet luvanneet, tarjonneet tai antaneet lahjuksia. Vastaajat vetosivat siihen, etteivät he olleet sopineet konsulttisopimuksen perusteella maksettujen varojen mahdollisesta jakamisesta edelleen eivätkä olleet olleet siitä tietoisia. Vastaajien mukaan asiassa ei myöskään ollut näyttöä siitä, että väitettyä lahjusta olisi ylipäätään maksettu kenellekään slovenialaiselle virkamiehelle tai sotilaille tai että väitetyt lahjonnan kohteet olisivat kyenneet vaikuttamaan kyseessä olleen hankintapäätöksen tekemiseen. Osa vastaajista myös kiisti olleensa tekemässä syytteessä tarkoitettuja päätöksiä.

Ne bis in idem -kieltoon liittyen kärjäoikeus katsoi, ettei asiassa ollut esitetty selvitystä siitä, että asiassa olisi Sloveniassa annettu sellainen vastaajia koskeva lopullinen viranomaisratkaisu, joka olisi estänyt syytteen tutkimisen ja hylkäsi tutkittavaksi ottamatta jättämistä koskeneet vaatimukset.

Kärjäoikeus totesi ratkaisussaan, että konsulttien käyttäminen puolustusvälinekaupassa on tavanomaista ja käytännössä välttämätöntä. Kärjäoikeuden mukaan yleistä on myös se, että tällä alalla konsultit käyttävät toiminnassaan heihin sopimussuhteissa olevia paikallisia alikonsultteja. Kärjäoikeus totesi myös ns. lobbauksen ja poliittisen johdon tapaamisen olevan alalla tavanomaista ja sinänsä hyväksyttävää. Myös paikallisen teollisen yhteistyökumppanin etsimisen kärjäoikeus totesi olleen tavanomaista ja normaalia toimintaa puolustusvälinealalla. Kärjäoikeus katsoi tarkastelun kohteena olleen konsulttisopimuksen palkkioprosentin vastanneen Patrian muissakin konsulttisopimuksissa käyttämää tasoa, eikä pitänyt sitä mitenkään poikkeuksellisenä. Myöskään ennakkomaksusopimusta kärjäoikeus ei pitänyt epätavanomaisena. Kärjäoikeus totesikin, ettei asiassa esitetty selvitys riittävällä varmuudella osoittanut, että Patria Vehicles Oy:n maksamaan konsulttipalkkion ennakko-osuuteen tai muihin suoritettuihin maksuihin olisi sisältynyt perusteetonta laskutusta tai, että sen määrä olisi ollut selvästi ylimitoitettu.

Kärjäoikeus katsoi myös jääneen selvittämättä, että Patria Vehicles Oy:n konsulttiyritykselle maksamat rahasuoritukset olisivat osaksikaan päätyneet syytteessä mainituille tai tarkoitetuille slovenialaisille henkilöille tai puolueelle. Kärjäoikeus katsoi

myös, ettei asiassa ollut esitetty näyttöä siitä, että vastaajat olisivat osallistuneet konsulttipalkkioina maksettujen korvausten jakamiseen edelleen syytteessä väitetyllä tavalla tai hyväksyneet tällaiset toimenpiteet. Käräjäoikeus katsoi asiassa jääneen myös epäselväksi, olisivatko henkilöt, joille lahjukset syytteen mukaan oli annettu, voineet lahjusrikossäännösten edellyttämällä tavalla vaikuttaa kyseessä olleeseen hankintaan. Epäselväksi oli käräjäoikeuden mukaan jäänyt myös se, olivatko lahjusten väitetyt vastaanottajat olleet tietoisia syytteessä mainitusta lahjusten lupaamisesta tai antamisesta toisille henkilöille.

Syytteen teonkuvauksessa mainitun konsulttiyrityksen edustaja oli tuomittu lahjusrikoksista Itävallassa asiassa, joka ainakin osittain liittyi käräjäoikeudessa käsiteltävänä olleisiin tapahtumiin. Slovenialainen tuomioistuin oli puolestaan tuominnut useita syytteessä tarkoitettuihin tapahtumiin liittyviä slovenialaisia henkilöitä vaikutusvallan väärinkäyttämiseksi katsottavasta toiminnasta, mikä tuomio myös liittyi ainakin osittain käräjäoikeudessa käsiteltävänä olleeseen asiaan. Kyseiset tuomiot eivät olleet käräjäoikeuden tuomiota annettaessa lainvoimaisia. Näiden ulkomaisten tuomioiden merkitystä arvioidessaan käräjäoikeus korosti sitä, ettei ulkomaisten henkilöiden mahdollinen syyllistyminen rikoksiin asiassa merkitse sitä, että myös käsiteltävänä olleen jutun vastaajat olisivat syyllistyneet syytteessä tarkoitettuun rikokseen, vaan kysymys heidän mahdollisesta syyllistymisestään rikokseen tuli ratkaista itsenäisesti. Käräjäoikeus huomioi myös itsekriminointisuojaan ja sen, ettei vastaajilla ollut ollut mahdollisuutta ottaa kantaa ulkomaisissa oikeudenkäynneissä esitettyihin syytteisiin tai niissä esitettyyn näyttöön. Nämä seikat huomioiden käräjäoikeus ei antanut kyseisille ulkomaisille tuomioille ratkaisuun vaikuttavaa merkitystä.

Käräjäoikeuden mukaan syytteitä tukivat todisteina esitettyjen viestien, muistioiden ja muiden asiakirjojen lausumat syytteessä tarkoitettuihin järjestelyihin väitetyksi liittyneistä ulkomaisista henkilöistä ja tahoista sekä näiden keskinäisistä yhteyksistä ja vaikutusmahdollisuuksista asiassa. Käräjäoikeus piti näitä lausumia kuitenkin sisällöltään epämääräisinä ja siksi tulkinnanvaraisina. Käräjäoikeus katsoikin asiassa jääneen näyttämättä, että vastaajat olisivat syytteessä väitetyllä tavalla osallistuneet syytteessä tarkoitettuihin lahjuksen lupaamiseksi tai antamiseksi katsottaviin järjestelyihin tai hyväksyneet ne. Näin ollen vastaajien syyllistymisestä syytteessä kuvattuun teokoon jäi varteenotettava epäily ja käräjäoikeus hylkäsi esitetyt lahjusrikossyytteet ja niihin liittyneen yhteisösakkovaatimuksen.

2.3.5 Vaasan HO R 13/503

Tapauksessa *Österbottens tingsrätt 21.3.2013, 13/314, R 12/543 – Vasa hovrätt 25.4.2014, 340, R 13/503* oli kyse Wärtsilän (*Wärtsilä Finland Oy*) voimalaitoshankkeesta Keniassa ja siihen liittyneestä konsulttisopimuksesta. Tapauksessa kärjäoikeus hylkäsi syytteet ensin sillä perusteella, että sopimus suorituksista oli tehty ennen ulkomaisen virkamiehen lahjontaa koskevan säännöksen voimaantuloa.¹⁵² Korkeimman oikeuden vahvistettua ratkaisullaan KKO 2012:37, ettei rikoslain takautuvan soveltamisen kielto estänyt tuomitsemasta kriminalisoinnin voimaantulon jälkeen tehdyistä maksusuorituksista, tapaus palasi uudelleen kärjäoikeuden ja hovioikeuden käsiteltäväksi.

Tapauksessa yhtä vastaajaa syytettiin törkeästä lahjuksen antamisesta. Lisäksi syyttäjä vaati yhteisösakon määräämistä Wärtsilä Finland Oy:lle. Syytteen mukaan liiketoimintayksikön johtajana toiminut vastaaja oli voimalaitoshankkeeseen liittyen antanut kenialaisen sähkönjakeluyhtiön toimitusjohtajalle yhteensä noin 3 360 000 euron lahjukset. Kyseisellä sähkönjakeluyhtiöllä oli useita sopimuksia liittyen mm. voimalaitoksen tuottaman sähkön ostamiseen ja voimalaitoksen rakentamiseen liittyvien maa-alueiden vuokraamiseen. Tapauksessa oli kyse siitä, että Wärtsilä oli voimalaitoshankkeeseen liittyen tehnyt konsulttisopimuksen Jerseylle rekisteröidyn konsulttiyrityksen kanssa. Edellä mainitun kenialaisen sähkönjakeluyhtiön toimitusjohtaja oli sittemmin poliisikuulusteluissa kertonut, että kyseinen yhtiö oli hänen yhtiönsä.

Vastaaja kiisti syytteet. Vastaaja vetosi siihen, että väitetyt teot oli tehty Alankomaissa, missä ulkomaisen virkamiehen lahjonta oli säädetty rangaistavaksi siten, että vain viimeinen syytteessä mainituista maksusuorituksista voisi olla rangaistava teko. Vastaaja myös kiisti tarjonneensa tai antaneensa lahjuksen. Vastaaja katsoi myös, ettei tahallisuusvaatimus täytynyt, sillä maksut olivat perustuneet rikosoikeudellisessa mielessä moitteettomaan sopimukseen, vastaaja ei ollut tiennyt sähkönjakeluyhtiön toimitusjohtajan ja maksut vastaanottaneen yrityksen keskinäissuhteista eikä hän ollut myöskään tiennyt, että etu annettaisiin virkamiehelle tai, että se olisi omiaan vaikuttamaan virkamiehen toimintaan. Lisäksi vastaaja vetosi siihen, ettei kyseinen sähkönjakeluyhtiön toimitusjohtaja ollut virkamies.

Kärjäoikeus tuomitsi vastaajan törkeästä lahjuksen antamisesta. Se katsoi asiassa näytetyksi, että vastaaja oli tiennyt konsulttipalkkiona maksettujen varojen menneen sähkönjakeluyhtiön toimitusjohtajan hyväksi. Kärjäoikeus ei antanut ratkaisussaan merkitystä sille, ettei vastaaja ollut itse henkilökohtaisesti tehnyt konkreettisia maksu-

¹⁵² Korsholms tingsrätt 18.12.2009, 09/976, R 09/277 – Vasa hovrätt 21.9.2010, 1053, R 10/316.

suorituksia vaan katsoi, että vastaaja oli käyttänyt sellaista kyseisiin maksuihin liittyntä määräysvaltaa, että hänen voitiin katsoa antaneen kyseisen edun. Käräjäoikeus myös katsoi tekojen tapahtuneen Suomessa.

Arvioidessaan sitä, oliko kyseessä lahjusrikossääntelyssä tarkoitettu ulkomainen virkamies, eli julkista tehtävää vieraan valtion puolesta hoitava henkilö, käräjäoikeus viittasi rikoslain määritelmäsäännökseen, hallituksen esitykseen (HE 102/1998 vp) sekä OECD:n lahjonnan vastaisen sopimuksen määräyksiin ja sopimuksen kommentaariin.¹⁵³ Keskeiseksi muodostui sen arviointi, oliko valtionhallinnolla yrityksessä päätösvalta esimerkiksi omistuksen, äänivallan tai päättävien elinten jäsenten nimittämisvallan kautta. Käräjäoikeus katsoi, että kyseinen sähkönjakeluyhtiö oli sopimuksessa tarkoitettu julkinen yritys, sillä valtiolla oli yrityksessä enemmistöomistus ja toimitusjohtajan olivat nimittäneet aiemmin Kenian presidentti ja myöhemmin hallitus. Käräjäoikeus katsoikin sähkönjakeluyhtiön toimitusjohtajan olleen rikoslaissa tarkoitettu ulkomainen virkamies. Käräjäoikeus katsoi vastaajan myös olleen tietoinen sähkönjakeluyhtiön ja sen toimitusjohtajan julkisesta asemasta.

Käräjäoikeus piti 2 100 000 punnan suuruista etua arvoltaan huomattavana ja tekoa myös kokonaisuutena arvostellen törkeänä.

Yhteisösakkovaatimuksen käräjäoikeus hylkäsi sillä perusteella, että konsulttisopimuksen osapuoli ja siihen liittyneiden maksujen maksaja oli ollut Wärtsilä Nederlands B.V., eikä vastaajan siksi katsottu toimineen Wärtsilä Finland Oy:n puolesta tai hyväksi.

Syytteet kuitenkin hylättiin Vaasan hovioikeudessa. Hovioikeuden mukaan asiassa ei ollut näytetty vastaajan kontrolloineen syytteessä tarkoitettuja maksusuorituksia sillä tavoin, että hänen olisi voitu katsoa syyllistyneen lahjuksen antamiseen.

Hovioikeus katsoi käräjäoikeuden tavoin, että energiaministeriön ohjauksessa toiminut sähkönjakeluyhtiö oli hoitanut julkista tehtävää ja katsoi sen toimitusjohtajan olleen rikoslaissa ja OECD:n sopimuksessa tarkoitettu ulkomainen virkamies. Hovioikeus kuitenkin katsoi, ettei tapauksessa ollut näytetty, että vastaaja olisi konsulttisopimuksen tekohetkellä tiennyt kenialaisen sähkönjakeluyhtiön johtajan olevan omistajana Jerseylle rekisteröidyssä konsulttiyhtiössä, jonka kanssa Wärtsilä oli tehnyt konsulttisopimuksen. Hovioikeuden mukaan tapauksessa ei ollut myöskään näytetty, että vastaaja olisi tiennyt tai että hänen olisi pitänyt tietää, että kyseistä sähkönjakeluyhtiön johtajaa pidettäisiin rikoslaissa tarkoitettuna ulkomaisena virkamiehenä. Hovioikeus perusteli

¹⁵³ HE 102/1998 vp, s. 9; OECD 1997, s. 12.

tätä ulkomaisen virkamiehen määritelmän vaikeatulkintaisuudella ja sillä, että konsulttisopimusta solmittaessa, ennen ulkomaisen virkamiehen lahjonnan kriminalisointia, tähän liittyviä kysymyksiä ei ollut aihetta selvittää. Ulkomaisen virkamiehen lahjonnan kriminalisoinnin jälkeen vastaaja ei puolestaan hovioikeuden arvion mukaan ollut yhteisössä ja projektissa sellaisessa roolissa, että hänellä olisi ollut velvollisuus valvoa tai tarkastella aiemmin solmittua ja sitovaa sopimusta. Näin ollen hovioikeus katsoi, ettei vastaaja ollut tiennyt eikä pitänyt varsin todennäköisenä sitä, että maksut olivat menneet ulkomaiselle virkamiehelle.

2.3.6 THO R 15/1050

Tapauksen *Kanta-Hämeen KO 16.2.2015, 15/107148, R 13/684 – Turun HO 17.2.2016, 16/107080, R 15/1050* syytteet liittyivät kauppaan, jolla Patria¹⁵⁴ myi pansaroituja ajoneuvoja Kroatian valtiolle. Tapauksessa kolme vastaajaa – toimitus- ja liiketoimintajohtajana, myynti- ja markkinointijohtajana sekä vastaavana myyntipäällikkönä toimineita henkilöitä – syytettiin törkeästä lahjuksen antamisesta. Lisäksi syyttäjä vaati Patria Land Services Oy:n tuomitsemista yhteisösakkoon. Syytteen mukaan osa Patrian itävaltalaiselle konsulttiyhtiölle maksamasta konsulttipalkkiosta oli sovittu jaettavaksi edelleen kroatialaisille virkamiehille, joista yksi oli Kroatian valtion ja puolustusvoimien yhteistyökumppanina toimineen yrityksen pääjohtaja, sekä näiden lähipiiriin kuuluneille henkilöille lahjuksina virkamiesten toiminnasta palvelussuhteissaan. Syyttäjän näkemyksen mukaan yhteistyöyrityksen pääjohtajalle luvaton edun arvo oli noin 1,25 miljoonaa euroa ja muille henkilöille luvaton edun arvo puolestaan noin 0,63 miljoonaa euroa henkilöä kohden. Vaihtoehdoisen teonkuvauksen mukaan lahjus oli annettu konsulttiyhtiön välikätenään käyttämälle henkilölle, joka ei itse ollut virkamies, mutta asemassa, jossa hänelle annettu lahjus saattoi vaikuttaa virkamiesten toimintaan. Tässä tapauksessa lahjuksen arvo oli syyttäjän näkemyksen mukaan noin 3,13 miljoonaa euroa.

Vastaajat kiistivät syytteet. He kiistivät luvanneensa tai antaneensa lahjuksia. Vastajien mukaan kyse oli tavanomaisesta konsulttisopimuksesta. Vastaajat kiistivät sopineensa siitä, että konsulttiyhtiön palkkioita maksettaisiin lahjuksina eteenpäin. Vastaajat myös katsoivat, ettei ulkomaisen yhtiön palveluksessa olleiden henkilöiden voitu katsoa olevan virkamiehiä. Lisäksi vastaajat lähtivät siitä, etteivät syytteessä mainitut henkilöt olleet sellaisessa asemassa, että he olisivat tosiasiallisesti voineet vaikuttaa

¹⁵⁴ Patria Vehicles Oy, sittemmin Patria Land Services Oy.

hankintamenettelyyn. Vastaajien mukaan syytteessä mainituilla muilla kuin virkamiehiksi katsotuilla henkilöillä ei ollut sellaista suhdetta virkamiehiin, että lahjan tai edun antamisella olisi voinut olla vaikutusta virkamiesten toimintaan.

Arvioidessaan ajoneuvojen paikallisvalmistajaksi valitun yrityksen ja sen pääjohtajan asemaa kärjäoikeus totesi, että kyseinen yritys oli välillisesti valtion enemmistöomistuksessa ja siten välillisesti Kroatian valtion määräysvallan alainen. Kärjäoikeus katsoi yritykselle annetun tehtävän, panssaroitujen ajoneuvojen paikallisvalmistuksen puolustusvoimien tarpeisiin, olleen julkisen tehtävän hoitamista. Kärjäoikeus lähtikin siitä, että kyseessä oli julkinen yritys ja sen pääjohtaja oli julkista tehtävää vieraan valtion puolesta hoitanut henkilö ja siten rikoslaissa tarkoitettu ulkomainen virkamies. Lisäksi kärjäoikeus katsoi, että kyseinen pääjohtaja oli kyseistä panssariajoneuvohankintaa varten muodostetun komitean jäsenenä valittu vieraan valtion toimielimen hallinnolliseen tehtävään ja oli myös sillä perusteella rikoslaissa tarkoitettu ulkomainen virkamies. Kärjäoikeus katsoi, että vastaajien olisi puolustusvälinealalla toimivan konsernin työntekijöinä tullut käsittää, että kyseistä pääjohtajaa voidaan pitää Suomen rikoslain tarkoittamana ulkomaisena virkamiehenä.

Yhden vastaajista (myynti- ja markkinointijohtajan) kärjäoikeus ei katsonut olleen tietoinen syytteessä tarkoitetuista järjestelyistä ja hylkäsi häntä koskeneet syytteet. Sen sijaan kahden muun vastaajan (toimitus- ja liiketoimintajohtajan ja vastaavan myyntipäällikön) kärjäoikeus katsoi syyllistyneen törkeään lahjuksen antamiseen siltä osin kuin kyse oli yhteistyöyrityksen pääjohtajalle luvatussa edusta. Sen sijaan siitä, että lahjuksia olisi annettu tai luvattu muille henkilöille, ei kärjäoikeuden mukaan ollut esitetty riittävää näyttöä. Kärjäoikeus katsoi kyseessä olleen törkeän lahjuksen antamisen, sillä vaikutusvaltaisessa asemassa oleva virkamies oli pyritty saamaan toimiin palvelussuhteessaan edun tarjoajaa merkittävästi hyödyttäen, luvattujen etujen arvo oli ollut erityisen huomattava ja teko myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Kärjäoikeus katsoi myös oikeushenkilön rangaistusvastuun edellytysten täyttyvän ja määräsi Patria Land Services Oy:lle yhteisösakon, jonka oikeaksi määräsi kärjäoikeus arvioi 300 000 euroa, mutta jonka määräksi jäi oikeudenkäynnin viivästymisen vuoksi määrätyn hyvityksen jälkeen 297 000 euroa.

Hovioikeudessa syyttäjä luopui vetoamasta kärjäoikeudessa esittämänsä toissijaiseen teonkuvaukseen, jonka mukaan lahjus oli annettu ulkomaisten virkamiesten sijaan konsulttiyhtiön välikätenään käyttämälle henkilölle. Lisäksi syyttäjä rajasi konsulttipalkkion ennakkomaksun edelleen jakamista koskeneen syytteen koskemaan vain edun lupaamista yhteistyöyrityksen pääjohtajalle.

Hovioikeus katsoi kärjäoikeuden tavoin, että yhteistyöyrityksen pääjohtaja oli ollut julkista tehtävää vieraan valtion puolesta käyttänyt henkilö ja näin ollen rikoslaissa tarkoitettu ulkomainen virkamies. Sen sijaan komiteajäsenyydelle hovioikeus ei antanut

arvioinnissa merkitystä, koska pääjohtajan ei ollut näytetty olleen ajoneuvohankintaan liittyneen komitean jäsen vielä väitettynä lahjuksen lupaamisajankohtana.

Hovioikeus arvioi asiassa esitettyä näyttöä toisin kuin kärjäoikeus ja hylkäsi toimitus- ja liiketoimintajohtajaa vastaan esitetyt syytteet sillä perusteella, ettei asiassa ollut näytetty hänen luvanneen lahjusta tai olleen tietoinen tällaisesta lupauksesta. Vastavaa myyntipääallikköä vastaan esitettyä syytettä arvioidessaan hovioikeus kiinnitti huomiota siihen, ettei asiassa ollut esitetty näyttöä siitä, että syytteessä tarkoitettu lupaus olisi tullut yhteistyöyrityksen pääjohtajan, eli lahjuksen väitetyn vastaanottajan, tietoon. Hovioikeus katsoikin, ettei asiassa esitetty näyttö osoittanut, että pääjohtaja olisi vaatinut, pyytänyt tai hyväksynyt syytteessä tarkoitettua etua taikka edes tiennyt tällaisen edun lupaamisesta tai lupaamistarkoituksesta. Näin ollen hovioikeus hylkäsi myös vastaavaa myyntipääallikköä vastaan esitetyt syytteet sillä perusteella, ettei asiassa ollut näytetty, että hän olisi luvannut syytteessä tarkoitetun edun pääjohtajalle ja että pääjohtaja olisi ollut tästä tietoinen. Kun syytteet tulivat näin ollen kaikilta osin hylätyiksi, hylkäsi hovioikeus myös yhteisöosakon määräämistä koskeneen vaatimuksen.

2.3.7 Yhteenveto kansainväliseen liiketoimintaan liittyvistä tuomioista

2.3.7.1 Yleistä

Keskeisin huomio suomalaisissa tuomioistuimissa käsitellyistä kansainväliseen liiketoimintaan liittyvistä tuomioista on, että kaikissa tapauksissa lahjusrikossyytteet ovat tulleet hylätyiksi viimeistään hovioikeudessa. Voidaankin todeta, että kansainväliseen liiketoimintaan liittyvien lahjusrikostapausten oikeuskäsittelyyn liittyy rikoslainsäädännön kattavuuteen, säännösten muotoiluun, näytön saatavuuteen ja näyttökynnykseen liittyviä haasteita. Seuraavaksi tarkastellaan kootusti sitä, miten lahjusrikossäännösten keskeisten tunnusmerkistökiteijöiden täyttymistä on edellä kuvatuissa ratkaisuisa arvioitu.

2.3.7.2 Lahjonnan kohteena olleen henkilön virkamiesasema

Toisin kuin kansallisten virkamiesten kohdalla, kansainväliseen liiketoimintaan liittyvissä tapauksissa keskeiseksi arvioitavaksi seikaksi nousi se, oliko etujen väitetty vastaanottaja katsottava rikoslaisa tarkoitetuksi ulkomaiseksi virkamieheksi. Erityisesti tämä tuli pohdittavaksi tapauksissa, joissa väitetyn lahjonnan kohteena oli kokonaan tai osittain valtio-omisteisen yrityksen johtohenkilö. Huomionarvoista kuitenkin on, että syytteet tulivat vain yhdessä vuonna 2011 annetussa kärjäoikeuden tuomiossa hylä-

tyiksi sillä perusteella, ettei tällaisen henkilön katsottu olleen rikoslaissa tarkoitettu virkamies¹⁵⁵ ja tässäkin tapauksessa hovioikeus sittemmin päätyi pitämään etujen väitetyä vastaanottajaa ulkomaisena virkamiehenä, vaikkakin hylkäsi syytteet tahallisuuden puuttumisen perusteella¹⁵⁶. Käräjä- ja hovioikeuksien käytännössä onkin sittemmin johdonmukaisesti lähdetty siitä, että valtion omistus tai enemmistöomistus ja siihen liittyvä määräysvalta tekevät yrityksestä julkisen yrityksen ja ainakin toimiminen valtion kannalta keskeisissä puolustus- ja energiasektorin tehtävissä on julkinen tehtävä ja tällaisessa yrityksessä toimiva henkilö näin ollen OECD:n sopimuksessa ja rikoslaissa tarkoitettu ulkomainen virkamies.

Korkeimman oikeuden linjausta asiasta ei ole, mutta alempien oikeusasteiden käytännön perusteella näyttää siis selvältä, että julkisomisteisen ja yhteiskunnan kannalta keskeistä tehtävää hoitavan yrityksen työntekijää voidaan pitää rikoslain lahjusrikossääntelyssä tarkoitettuna ulkomaisena virkamiehenä. Tulkinta ei kuitenkaan tältä osin ollut aiemmin lainkaan yhtä selvä, minkä edellä mainittu toisenlaiseen johtopäätökseen päätyneet käräjäoikeuden tuomiokin osoittaa. Ulkomaisen virkamiehen käsitteeseen liittyneet epäselvyydet johtivat siksi etenkin varhaisemmassa oikeuskäytännössä syytteiden hylkäämisen tahallisuuden puuttumisen perusteella. Tähän palataan jäljempänä tahallisuutta käsittelevässä luvussa.

Nytemmin kansainvälisen kaupan ammattilaisen lienee aiempaa vaikeampaa vedota tahallisuuden puutteeseen ulkomaisen virkamiehen käsitteen kattavuuden suhteen. Lisäksi rikoslakiin on nytemmin otettu törkeä tekemuoto myös lahjomisesta elinkeinotoiminnassa, mikä mahdollistaa vaihtoehdoisen syytteen esittämisen tapauksessa, jossa edun vastaanottajan virkamiesasema ei ole selvä. Oletettavaa onkin, ettei etujen vastaanottajan virkamiesasemaa koskeva oikeudellinen arviointi jatkossa muodostu yhtä merkittäväksi esteeksi lahjusrikossäännösten soveltamiselle kuin aiemmassa oikeuskäytännössä.

2.3.7.3 Lahja tai muu etu

Kansallisten virkamiesten lahjontatapauksista helpoiten toteennäytettäviksi ovat osoittautuneet tapaukset, joissa oli kyse matkojen ja kestityksen tarjoamisesta virkamiehelle ja joissa ei ollut epäselvyyttä siitä, kuka edut oli vastaanottanut ja kuka ne oli maksanut. Tällöin arvioitavaksi jäi lähinnä se, oliko yhteydenpito viranhoidon kannalta hyödyllistä ja tarpeellista vai virkistysluonteista ja se, kuinka tavanomaista tai tavan-

¹⁵⁵ Pirkanmaan KO 23.6.2011, 11/3874, R 10/3070.

¹⁵⁶ Turun HO 28.6.2013, 1355, R 11/1764.

omaisesta poikkeavaa tällaisten etujen antaminen ja vastaanottaminen oli. Kansainväliseen liiketoimintaan liittyneissä tapauksissa sen sijaan ei olennaisilta osiltaan ollut kyse tästä¹⁵⁷ vaan ennen kaikkea erilaisista rahan ja varallisuuden siirroista, jotka ovat kotimaisten virkamiestenkin kohdalla osoittautuneet matkojen ja kestityksen tarjoamista vaikeammin arvioitaviksi tapauksiksi.

Valtaosassa rahamaksuihin liittyneistä tapauksista epäselvyyttä ei ollut siitä, oliko syytteessä tarkoitetut maksut suoritettu, vaan kyse oli siitä, oliko maksuissa kyse lahjomisesta vai jostain muusta. Varojen antamiselle on sekä kansallisiin virkamiehiin että kansainväliseen liiketoimintaan liittyvissä tapauksissa yleensä ollut esitettävissä jokin hyväksyttävä peruste: esimerkiksi urheilusponsorointi, pitkäkestoinen ystävyys taikka konsultti- tai yhteistyösopimus. Oikeuskäytännön perusteella on ilmeistä, että tällaisten perusteiden paikkansapitämättömyyttä on oikeudenkäynnissä vaikea osoittaa.

Kansainväliseen liiketoimintaan liittyvissä tapauksissa arviointia hankaloittaa edelleen erilaisten välittäjien käyttö. Syyttäjän pitää osoittaa varojen tai niitä koskevan lupauksen kulkeutuminen vastaajilta välittäjille ja välittäjiltä vastaajien tieteen edelleen lahjotaville virkamiehille. Osassa tapauksista syytteet hylättiin sillä perusteella, ettei asiassa esitetty riittävää näyttöä siitä, että maksetuissa konsultti- tai komissiopalkkioissa olisi ollut syytteessä väitetyllä tavalla kyse lahjuksista. Ainakin osassa tapauksista näyttökynnys myös näyttää tässä suhteessa asettuneen huomattavan korkealle. Tulkinnanvaraisille viesteille, rikoksesta ulkomailla epäiltyjen henkilöiden lausumille tai ulkomaisille tuomioille ei tuomioissa ole juuri annettu painoarvoa. Selvää kuitenkin on, että lahjusten antamisesta harvoin tehdään sellaista suorasanaista ja yksiselitteistä sopimusta, joka olisi jälkikäteen oikeudenkäynnissä esitettävissä.

2.3.7.4 Edun antaja ja vastaanottaja sekä vastaanottajan tietoisuus

Kuten todettua, kansainväliseen liiketoimintaan liittyville tapauksille on tyypillistä erilaisten välittäjien – konsulttien, agenttien ja yhteistyökumppanien – käyttö. Tällöin lahjusten antamiseen johtaneen ketjun kaikkia lenkkejä voi olla vaikea osoittaa silloinkin, kun on sinänsä selvää, että lahjuksiksi katsottavia etuja on päätynt ulkomaisille virkamiehille. Kun lahjuksen antamisesta syytetään suuren kansainvälisen konsernin edustajia, voi olla vaikea osoittaa, ketkä kaikki kyseisessä organisaatiossa ovat järjestelyyn osallistuneet tai olleet siitä tietoisia. Jos lahjuksen on sen vastaanottajalle lopullisesti

¹⁵⁷ Tosin tapauksessa Kanta-Hämeen KO 16.2.2015, 15/107148, R 13/684 – Turun HO 17.2.2016, 16/107080, R 15/1050 syytteessä oli mukana myös ulkomaisille virkamiehille tarjottu Thaimaan matka, jonka käräjäoikeus katsoi kuitenkin olleen hyvin tiivisaikatauluinen työmatka, eikä pitänyt sitä siksi lahjuksena. Hovioikeus hyväksyi käräjäoikeuden tuomion perustelut tältä osin.

luvannut vastaajan sijaan esimerkiksi ulkomainen konsultti tai muu välittävä taho, pitää osoittaa myös se, että vastaaja on ollut tietoinen siitä, että etuja luvataan tai annetaan edelleen ulkomaiselle virkamiehelle. Tällaisissa tapauksissa voi myös olla haastavaa näyttää toteen sitä, että ulkomainen virkamies, joka syytteen mukaan on edun vastaanottaja, on tällaisen lupauksen hyväksynyt tai edes ollut siitä tietoinen. Sama koskee tapauksia, joissa etu on annettu jollekin toiselle henkilölle kuin virkamiehelle itselleen.

Kansainväliseen liiketoimintaan liittyvissä tapauksissa haasteeksi muodostuukin se, ettei vaikutusvallan kauppaamista ole säädetty rangaistavaksi Suomen rikoslaissa. Vaikutusvallan kauppaamisessa/väärinkäytössä (trading in influence)¹⁵⁸ henkilöä, jolla on todellista tai oletettua vaikutusvaltaa suhteessa lahjusrikossäännösten alaan kuuluvaan henkilöön, lahjotaan tai tällainen henkilö vaatii lahjaa siinä tarkoituksessa, että hän pyrkisi vaikuttamaan päätöksentekijään. Vaikutusvallan väärinkäyttö eroaa siis varsinaisista lahjusrikoksista siinä, ettei vaikutusvallan kauppaajana ole se virkamies, jonka päätöksentekoon teolla pyritään vaikuttamaan, vaan viranomaisen toimintaan tai päätöksentekoon pyritään vaikuttamaan välikäden kautta. Edun tarjoaja antaa edun välikätenä toimivalle henkilölle, jotta tämä puolestaan vaikuttaisi epäasiallisesti virkamiehen päätöksentekoon.¹⁵⁹ Kansainvälisissä sopimuksissa lähtökohtana on, ettei vaikutusvallan kauppaamisen rangaistavuus riipu siitä, johtaako vaikutusvallan käyttö toivottuun lopputulokseen.

Nykysääntelyn haasteena ovat tapaukset, joissa on näyttöä siitä, että lahjuksen antamisesta tai lupaamisesta virkamiehelle on sovittu konsultin tai muun välittäjätahon kanssa, mutta lupauksen tulemisesta virkamiehen itsensä tietoon ei ole näyttöä. Lahjuksen antamista koskevaan säännökseen otettu vaatimus, jonka mukaan edun antamisen tulee vaikuttaa tai ainakin olla omiaan vaikuttamaan virkamiehen toimintaan palvelussuhteessa, nostaa rikoksen täyttymiskynnyksen korkealle. Tältä osin olisikin perusteltua harkita lain muuttamista. Myös lakiin mahdollisesti otettava vaikutusvallan kauppaamista koskeva säännös voitaisiin muotoilla niin, että se kattaisi myös tilanteet, joissa varsinaiseen vaikuttamistekoon ei ole ryhdytty tai siitä ei ole riittävää näyttöä.

¹⁵⁸ Euroopan neuvoston lahjontaa koskevan sopimuksen suomenkielisessä versiossa kyseessä olevasta rikokses-ta käytetään nimitystä vaikutusvallan väärinkäyttö ja korruption vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen suomenoksessa taas nimitystä vaikutusvallan kauppa. Molempien sopimusten englanninkielisissä versioissa käytetään kuitenkin samaa termiä "trading in influence".

¹⁵⁹ Ks. tästä esim. Lahjusrikokset, työryhmämietintö. Oikeusministeriö 2009:16 s. 35, 40, 50; Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle lahjontaa koskevaan Euroopan neuvoston rikosoikeudelliseen yleissopimukseen tehdyn varauman peruuttamisen hyväksymisestä ja laiksi rikoslain muuttamisesta 31.5.2016, s. 5.

töä. Joitain näyttöongelmia voisi kompensoida myös lahjusrikosten yrityksen kriminalisointi. Vaikka lahjusrikokset täyttyvät varsin varhaisessa vaiheessa – jo silloin, kun lahjaa tai etua koskeva lupaus on tullut vastaanottajan tietoon¹⁶⁰ – voi juuri vastaanottajan tietoisuuden näyttäminen muodostua välittäjää käyttäen tehdyissä teoissa kynnyksysymykseksi.

2.3.7.5 Sidos toimintaan palvelussuhteessa ja edun vaikutus sen saajan toimintaan

Kaikissa kansainväliseen liiketoimintaan liittyvissä tapauksissa väitetty etujen lupaminen tai antaminen on liittynyt tiettyyn hankintaan. Syytteissä mainitut edut ovat myös olleet suuruudeltaan erittäin huomattavia – usein miljoonaluokkaa. Onkin siksi vaikea väittää, että jos tällaisia syytteissä tarkoitettuja etuja olisi annettu ulkomaiselle virkamiehelle henkilökohtaisesti, niitä olisi annettu muusta syystä kuin niiden vastaanottajan toiminnasta palvelussuhteessa.

Yhtä selvää ei sen sijaan ole se, millaiset etujen väitetyn vastaanottajan vaikutusmahdollisuudet käsillä olleeseen hankintaan ovat olleet. Etujen väitetyn vastaanottajan vaikutusmahdollisuudet hankintaan on tapauksissa usein kiistetty, mutta tämä kysymys ei ole kuitenkaan käytännössä noussut tapauksissa erityisen keskeiseksi ennen kaikkea siksi, että syytteet ovat tulleet hylätyksi muilla perusteilla. Esimerkiksi käräjäoikeuden tuomiossa *Kanta-Hämeen KO 30.1.2014, 14/103776, R 12/1507* yhtenä perusteena syytteiden hylkäämiselle mainittiin kuitenkin se, että asiassa oli jäänyt epäselväksi, olisivatko lahjusten väitetyt vastaanottajat voineet vaikuttaa kyseessä olleeseen hankintaan.

Jos kansainväliseen liiketoimintaan liittyvä tapaus muilta osin täyttäisi törkeän lahjuksen antamisen tunnusmerkistön, uuden haasteen voisikin muodostaa sen osoittaminen, että etujen vastaanottajalla on ollut sääntelyn edellyttämä vaikuttamismahdollisuus. Näin etenkin siksi, että suuren mittakaavan kansainvälisissä hankinnoissa yksittäisellä henkilöllä harvoin on ainakaan muodollisesti sellaista roolia, jossa hän olisi yksinään ratkaisevassa roolissa asian valmistelussa tai päätöksenteossa. Henkilön epämuodollista vaikutusvaltaa taas on vaikea ulkopuolelta käsin arvioida tai ainakaan rikosoikeudenkäynnissä edellytetyllä varmuudella osoittaa. Toimintamahdollisuutta koskevan vaatimuksen ongelmana näyttäisikin olevan se, että mitä merkittävämmästä ja laajamittaisemmasta asiasta on kyse, sitä vaikeampi yksittäisen henkilön vaikutusmahdollisuutta on osoittaa.

¹⁶⁰ HE 58/1988 vp, s. 48. Ks. myös Keskeiset rikokset/Viljanen 2018, s. 888.

2.3.7.6 Tahallisuus

Toisin kuin puhtaan kansallisissa lahjusrikostapauksissa, kansainväliseen liiketoimintaan liittyvissä tapauksissa tahallisuusarviointi on usein muodostunut lopputuloksen kannalta ratkaisevaksi seikaksi.

Tahallisuutta joudutaan kansainväliseen liiketoimintaan liittyvissä tapauksissa tarkastelemaan monella eri tasolla. Arvioitavaksi tulee ensinnäkin se, onko vastaaja ollut tietoinen syytteessä tarkoitetuista järjestelyistä, joissa esimerkiksi konsultti tai tämän käyttämä alikonsultti on väitetyksi maksanut osia konsulttipalkkiosta edelleen ulkomaisille virkamiehille. Jos tästä ei ole riittävää näyttöä, on syytteet hylättävä. Jokaisen vastaajan tahallisuutta on arvioitava erikseen. Tähän liittyen voidaan joutua arvioimaan esimerkiksi sitä, keiden kaikkien tietoon asiaan liittyvät viestit ja sopimukset ovat yrityksessä tulleet. Tämän tyyppisessä tahallisuusarvioinnissa keskeistä on ennen kaikkea esitetty näyttö ja sen arviointi.¹⁶¹ Kun syytteessä on kyse konsultin tai muun välittävän tahon välityksellä toteutetusta lahjonnasta, huomioon on syytä ottaa myös ns. tarkoituksellisen tietämättömyyden mahdollisuus. Kansainväliseen hankintaprosessiin osallistuvan yrityksen edustajan on lähtökohtaisesti edullista pysyä tietämättömänä välittäjän lahjontaa tarkoittavien suunnitelmien ja toimenpiteiden yksityiskohdista. Tätä seikkaa ei tarkastelluissa tuomioistuinratkaisuissa arvioitu.

Ehkä kiistanalaisin tahallisuuteen liittyvä kysymys tarkastelluissa tapauksissa oli se, mikä merkitys annetaan sille, onko vastaaja ollut tietoinen siitä, että etujen vastaanottaja on ollut rikoslaissa tarkoitettu ulkomainen virkamies. OECD on Suomea koskevassa raportissaan lähtenyt siitä, että tässä on kyse kieltoerehdystilanteesta ja korostanut, että kieltoerehdys vapauttaa rikosoikeudellisesta vastuusta vain poikkeuksellisissa erityistilanteissa.¹⁶² Tässä tutkimuksessa tarkastelluissa tapauksissa edun vastaanottajan virkamiesasemaan liittyvää tietoisuutta on kuitenkin arvioitu kieltoerehdystarkastelun sijaan tahallisuuskysymyksenä. Selvää on, että sillä, arvioidaanko asiaa kieltoerehdyksenä vai tahallisuuskysymyksenä on merkitystä myös lopputuloksen kannalta, sillä kieltoerehdyksen soveltamisen kynnys on suomalaisessa oikeuskäytännössä asettunut korkealle.¹⁶³

¹⁶¹ OECD on Suomea koskevassa raportissaan pitänyt suomalaisten tuomioistuinten soveltamaa tuomitsemiskynnystä erityisen korkeana ja kritisoinut sitä, että tahallisuudesta on tapauksissa edellytetty suoraa näyttöä eikä aihetodisteita ole riittävässä määrin huomioitu. (OECD (Finland) 2017, s. 30–34.)

¹⁶² OECD (Finland) 2017, s. 30–34.

¹⁶³ Kieltoerehdyssäännöksen korkeaa soveltamiskynnystä ilmentää se, että korkein oikeus on etenkin uudemmissa ratkaisuissaan johdonmukaisesti katsonut, ettei tapauksissa ollut kyse rikoslain 3 luvun 2 §:ssä tarkoitetusta anteeksiannettavasta kieltoerehdyksestä. (Ks. esim. KKO

Kieltoerehdyksestä on säädetty rikoslain 4 luvun 2 §:ssä. Kieltoerehdyksessä on kyse siitä, että rikoksentekijä erehtyy pitämään tekoaan sallittuna. Tällainen erehdys vapauttaa rangaistusvastuusta, jos erehtyminen on ollut ilmeisen anteeksiannettavaa laissa erikseen mainittujen syiden perusteella. Tällaisia perusteita, jotka voivat tehdä erehtymisestä ilmeisen anteeksiannettavaa ovat lain puutteellinen tai virheellinen julkistaminen, lain sisällön erityinen vaikeaselkoisuus, viranomaisen virheellinen neuvo tai muu näihin rinnastettava seikka.

Jos erehtymistä edun vastaanottajan virkamiesasemasta olisi edellä tarkastelluissa tapauksissa arvioitu kieltoerehdyssäännöksen nojalla, arvioitavaksi olisi todennäköisimmin tullut se, oliko lain sisältö tältä osin erityisen vaikeaselkoinen. Lain sisällön tulkinnanvaraisuus ei kuitenkaan yksinään riitä perusteluksi kieltoerehdyssäännöksen soveltamiselle. Vastuusta vapautuminen kieltoerehdyksen perusteella voi lain esitöiden perusteella tulla kyseeseen lähinnä tilanteessa, jossa lain sisällön selvittäminen kohtaa ylivoimaisia tai kohtuuttomia vaikeuksia.¹⁶⁴ Korkein oikeus on käytännössään lähtenyt siitä, että toiminnanharjoittajan on lähtökohtaisesti tunnettava oman alansa erityismääräykset, vaikka ne olisivat mutkikkaita ja tulkinnanvaraisia.¹⁶⁵ Huomioon ottaen tämä tietyn alan ammattilaisille asetettu selvilläoloodellytys ja kieltoerehdyssäännöksen korkea soveltamiskynnys, erehtymistä ulkomainen virkamies -käsitteen tulkinnasta ei ainakaan pääsääntöisesti voitane katsoa rikoslain 4 luvun 2 §:ssä tarkoitetuksi ilmeisen anteeksiannettavaksi erehtymiseksi.

Tarkastelluissa tapauksissa asiaa ei kuitenkaan arvioitu kieltoerehdyskonstruktion pohjalta vaan tahallisuuskysymyksenä. Tällaisen lähestymistavan puolesta ovat argumentoineet Jussi Tapani, Matti Tolvanen ja Tatu Hyttinen. He ovat todenneet, että niin sanotut soveltamiserehdystilanteet, eli tilanteet, joissa henkilö on tietoinen tekoon liittyvistä havainnoitavissa olevista tosiseikoista, mutta antaa niille oikeudellisesta näkökulmasta tarkastellen väärän merkityssisällön, olisi perusteltua arvioida suoraan tahallisuuskysymyksiä, eikä yrittää pakottaa niitä tunnusmerkistöerehdys- tai kieltoerehdyssäännöksen alle.¹⁶⁶ Teoksen Rikosoikeuden yleinen osa – Vastuuoppi vuoden 2019 painoksessa tämä näkemys on kuitenkin rajattu koskemaan lähinnä tapauksia, joissa rikoslaki saa keskeisen sisältönsä rikoslain ulkopuolisesta säännöstöstä ja läh-

2018:81, KKO 2018:21, KKO 2017:56, KKO 2015:66, KKO 2014:7, KKO 2013:55, KKO 2011:28, KKO 2011:23, KKO 2011:4, KKO 2008:119, KKO 2007:17, KKO 2006:88, KKO 2006:70.) Tatu Hyttinen onkin väitöskirjassaan todennut, että kieltoerehdys ei Suomessa tule juuri koskaan sovellettavaksi. (Hyttinen 2015, s. 81, 119.)

¹⁶⁴ HE 44/2002 vp, s. 106–107.

¹⁶⁵ KKO 2006:70; KKO 2011:4; 2013:55. Ks. myös Kallio 2016, s. 8–11, 18; Tapani – Tolvanen – Hyttinen, 2019, s. 435.

¹⁶⁶ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 306, 446.

detty siitä, että rikoslain tulkinnassa on syytä pitäytyä kannassa, jonka mukaan erehtyminen lain sisällöstä voi johtaa rikosvastuusta vapautumiseen vain anteeksiannettavana kieltoerehdyksenä.¹⁶⁷ Vallitsevana voidaan pitää näkemystä, jonka mukaan aiemmin soveltamiserehdyksiksi luokiteltuja tilanteita tulisi ensisijaisesti arvioida kieltoerehdyksenä.¹⁶⁸

Korkein oikeus arvioi ratkaisussaan KKO 2015:66 erehtymistä lainsäädännön tulkinnasta myös tahallisuuden ja tunnusmerkistöerehdyksen näkökulmasta, mutta lähti siitä, ettei lain virheellinen tulkinta lähtökohtaisesti poista tahallisuutta. Kyseisessä, lääkerikosta, tarkemmin melatoniinin maahantuontia, koskeneessa ratkaisussa arvioitavana oli se, mitä merkitystä asiassa oli annettava vastaajan virheelliselle oikeudelliselle tulkinnalle melatoniinin lääkeluonteesta. Korkein oikeus totesi, etteivät oikeudellisen tiedon hankkimatta jättäminen tai tekijän oikeudellisesta sääntelystä tekemät virheelliset johtopäätökset yleensä poista tahallisuutta.¹⁶⁹ Korkein oikeus myös katsoi, ettei tunnusmerkistöerehdyksestä koskeva sääntely soveltunut tilanteeseen ja viittasi tässä yhteydessä aiempaan tarkoituksellista tietämättömyyttä koskevaan oikeuskäytäntöönsä (KKO 2006:64, 7) sekä vakiintuneen näkemykseen jonka mukaan tietämättömyys lain sisällöstä ei merkitse sellaista erehtymistä, joka poistaisi tahallisuuden.¹⁷⁰ Kyseessä ollut tapausta arvioidessaan korkein oikeus katsoi, että vastaajalla olisi ollut mahdollisuus selvittää menettelynsä oikeellisuus. Korkein oikeus katsoikin vastaajan toimineen tahallaan ja olleen selvillä kaikkien niiden keskeisten seikkojen käsillä olosta, joita lääkerikoksen tunnusmerkistön toteutuminen edellyttää.¹⁷¹ Korkein oikeus ei pitänyt vastaajan erehtymistä myöskään anteeksiannettavana kieltoerehdyksenä.¹⁷²

Lain esitöiden, oikeuskirjallisuuden ja korkeimman oikeuden käytännön pohjalta voidaankin päätyä näkemykseen, että mahdollista erehtymistä ulkomainen virkamies - käsitteen tulkinnasta tulisi jatkossa arvioida kieltoerehdystilanteena. Ottaen huomioon ammatin- ja elinkeinonharjoittajille asetetun tiukan velvoitteen tuntee alaansa liittyvä lainsäädäntö ja ottaa selvää siihen liittyvistä epäselvyyksistä, kyseessä olevan kaltaista erehdystä tuskin katsottaisiin anteeksiannettavaksi kieltoerehdykseksi nytemmin, kun säännöksen vakiintunut tulkinta on kohtuudella selvitettävissä esimerkiksi ottamalla yhteyttä viranomaisiin. Mahdollisessa tulevassa oikeuskäytännössä väärää tulkintaa ulkomaisen virkamiehen käsitteestä voidaan tuskin ainakaan tyypillisimmissä

¹⁶⁷ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 448.

¹⁶⁸ HE 44/2002 vp, s. 108; Frände 2012, s. 134; Kallio 2016, s. 16–18.

¹⁶⁹ KKO 2015:66, 26.

¹⁷⁰ KKO 2015:66, 30.

¹⁷¹ KKO 2015:66, 31.

¹⁷² KKO 2015:66, 39.

tapauksissa katsoa myöskään vastaajan tahallisuuden poistavaksi seikaksi, kun huomioon otetaan edellä mainittu korkeimman oikeuden linjaus, jonka mukaan oikeudellisen tiedon hankkimatta jättäminen tai tekijän oikeudellisesta sääntelystä tekemät virheelliset johtopäätökset eivät yleensä poista tahallisuutta.

Tahallisuuden perustana ei kuitenkaan voi olla vastaajalle asetettu selvittämisvelvollisuus silloin, jos hän ei ole ollut tietoinen kaikkien niiden seikkojen käsilläolosta, joihin edun vastaanottaneen henkilön asema ulkomaisena virkamiehenä perustuu. Edellä tarkasteltu kansainväliseen liiketoimintaan liittyviä lahjusrikoksia koskeva oikeuskäytäntö osoittaa, että tilanteen virheellisen tulkinnan taustalla voi olla muutakin kuin vain puhdas erehtyminen säännöksen tulkinnasta. Esimerkiksi Wärtsilän voimalaitoshankkeeseen liittyneessä tapauksessa (*Österbottens tingsrätt 21.3.2013, 13/314, R 12/543 – Vasa hovrätt 25.4.2014, 340, R 13/503*) kyse oli paitsi siitä, oliko vastaaja tietoinen sähkönjakeluyhtiön toimitusjohtajan virkamiesasemasta, myös siitä, oliko hän ylipäättään tietoinen kyseisen toimitusjohtajan roolista väitetyn edun vastaanottaneessa konsulttiyrityksessä ja tahallisuusarviointiin vaikutti sekin, että rikoslain ajallisen soveltamisalan vuoksi tarkasteltavaksi tuli vain osa toimintakokonaisuudesta.

2.3.7.7 Näytön arvioinnista

Tarkasteltu oikeuskäytäntö osoittaa, että kansainväliseen liiketoimintaan liittyvät tapaukset ovat näytön arvioinnin kannalta haastavia. Tähän vaikuttaa sekä tunnusmerkistöjen muotoilu, josta johtuen toteennäytettäviä seikkoja on paljon, että tosielämän tapahtumien moniulotteisuus. Asiaa hankaloittaa sekin, että lahjusrikosoikeudenkäynneissä kyetään harvoin esittämään suoraa todistelua riidanalaisista seikoista. Usein arvioinnissa joudutaankin turvautumaan pitkälti välilliseen todisteluun eli aihetodisteisiin, jotka todistavat todistusteemasta vain välillisesti niistä tehtävien johtopäätösten kautta.¹⁷³ Näytöllisistä haasteista huolimatta lahjusrikosoikeudenkäynnissäkin pätevät rikosprosessin todistus oikeudelliset lähtökohdat eli esimerkiksi syyttömyysolettama, in dubio pro reo -periaate, syyttäjän todistustaakka ja vapaa todistusharkinta.

Kuten Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kappaleessa todetaan, jokaista rikoksesta syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen. Syytetyn syyllisyys onkin näytettävä toteen siten, ettei syyllisyydestä jää varteenotettavaa epäilyä (OK 17:3.2) ja epäselvässä näyttötilanteessa asia on ratkaistava syytetyn eduksi. Syyttäjän todistustaakasta säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 3 §:ssä, jonka mukaan kantajan, eli syyttäjän tai asianomistajan,

¹⁷³ Ks. aihetodistelusta esim. Pölonen – Tapanila 2016 (e-kirja), luku 3.2.

on rikosasiassa näytettävä ne seikat, joihin hänen rangaistusvaatimuksensa perustuu. Vastaja ei siis voida asettaa velvollisuutta todistaa syyttömyyttään.¹⁷⁴

Näyttötaakka rikosasioissa on siis syyttäjällä, eikä syytetyllä ole velvollisuutta myötävaikuttaa asian selvittämiseen. Eräissä tapauksissa selityksen antamatta jättäminen voi kuitenkin heikentää puolustuksen mahdollisuuksia horjuttaa syyttäjän asiassa esittämää näyttöä. Tilanteessa, jossa syyttäjä on esittänyt syytettyä vastaan puhuvaa näyttöä ja syytetty kieltäytyy kertomasta omaa näkemystään syytteessä kuvatusta tapahtumasta, voi aktualisoitua niin kutsuttu selitystaakka. Tämä tulee kyseeseen silloin, jos syyttäjän esittämä näyttö asiassa on siinä määrin vakuuttavaa, että sen perusteella vastaajalta voidaan perustellusti edellyttää selitystä. Tällaisessa tapauksessa selityksen antamatta jättäminen voidaan lukea vastaajan vahingoksi näyttöä arvioitaessa.¹⁷⁵ Korkein oikeus onkin lähtenyt käytännössään siitä, että syyttäjän esitettyä lähtökohtaisesti vahvan näytön, vastaajan tulee konkretisoida kiistämisensä perusteet.¹⁷⁶

Näytön arvioinnin lähtökohtana on vapaa todistusharkinta, josta säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 1 §:n 2 momentissa. Kyseisessä säännöksessä todetaan, että tuomioistuimen on esitettyjä todisteita ja muita asian käsittelyssä esiin tulleita seikkoja harkittuaan päätettävä, mitä asiassa on näytetty tai jäänyt näyttämättä. Tuomioistuimen on perusteellisesti ja tasapuolisesti arvioitava todisteiden ja muiden seikkojen näyttöarvo vapaalla todistusharkinnalla, jollei laissa toisin säädetä. Vapaan todistusharkinnan piiriin kuuluu siis sekä yksittäisten todisteiden näyttöarvon että esitetyn todistelun riittävyyden arviointi.

Korkein oikeus on seksuaalirikoksia ja huumausainerikoksia koskevassa käytännössään korostanut, ettei näyttökynnys ole näissä rikoksissa alempi kuin muissa yhtä vakavissa rikoksissa, vaikka suoran ja yksiselitteisen näytön hankkiminen on tällaisissa rikoksissa usein vaikeaa.¹⁷⁷ Erityisesti huumausainerikoksiin liittyvillä korkeimman oikeuden ratkaisuilla on relevanssia myös tarkasteltaessa näytön arviointia lahjusrikos-

¹⁷⁴ Ks. syyttömyysolettamasta ja siitä seuraavasta kantajan todistustaakasta rikosasioissa esim. HE 46/2014 vp, s. 48–59; Prosessioikeus/Frände, päivittyvä e-kirja, Luku Todistustaakka rikosprosessissa; Pölonen – Tapanila 2016 (e-kirja), luku 2.5.1; KKO 2017:12, 8.

¹⁷⁵ Pölonen – Tapanila 2015, s. 370–375; Tapanila 2019, s. 32.

¹⁷⁶ Ks. näin esim. ns. postihuumetapauksissa KKO 2018:3, kohta 16 ja KKO 2019:2, kohta 12.

¹⁷⁷ Näin huumausainerikostapauksissa esim. KKO 2017:12, 7; KKO 2017:93, 8 ja seksuaalirikostapauksissa esim. KKO 2013:96, 5; KKO 2018:74, 23; KKO 2019:54, 10; KKO 2019:55, 14; KKO 2019:84, 10; KKO 2021:5, 43; KKO 2021:31, 10; KKO 2021:44, 7.

tapauksissa, sillä näytön hankintaan liittyy molemmissa tapauksissa osin samantyyppisiä haasteita. Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2017:12 linjannut näytön arvioinnista seuraavasti:

7. Näyttö vastaajan syyllistymisestä huumausainerikokseen koostuu usein, kuten tässäkin tapauksessa, monista riidattomista tai asiassa esitetyn näytön perusteella selvitettyiksi katsotuista seikoista, jotka ainoastaan niistä tehtävien johtopäätösten kautta välillisesti todistavat syytteessä kuvatusta teosta. Tällaiseen niin sanottuun aihetodisteluun perustuvassa todistusharkinnassa todisteiden kokonaisharkinnalla on yleensä keskeinen merkitys. Kokonaisharkinnan keskeisestä merkityksestä huolimatta tuomioistuin on velvollinen arvioimaan asiassa esiin tulleiden seikkojen merkityksen myös erikseen siten kuin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 1 §:n 2 momentissa edellytetään. Aihetodisteluun ja todisteiden kokonaisharkintaan perustuvassa harkinnassa on myös yleensä tärkeää arvioida asian käsittelyssä esiin tulleiden seikkojen perusteella, onko jokin syytteessä väitetylle teonkuvaukselle vaihtoehtoinen tapahtumienkulku mahdollinen ja siinä määrin todennäköinen, ettei sen olemassaoloa voida riittävällä varmuudella sulkea pois. Siten yleisten kokemussääntöjen soveltaminen ja vaihtoehtoisten tapahtumankulkujen tai selitysten tarkastelu kuuluvat näytön harkintaan. Selvää on, ettei näyttökynnys huumausainerikoksissa saa olla alempi kuin muissa rikoksissa, vaikka välittömän ja yksiselitteisen näytön hankkiminen on niissä usein vaikeaa.

Tarkasteltaessa näytön arviointia kansainväliseen liiketoimintaan liittyvissä lahjusrikkotapauksissa, tarkemman tarkastelun kohteeksi on perusteltua ottaa Patrian panssaroitujen ajoneuvojen kauppaan Sloveniassa ja Kroatiassa liittyneet tapaukset (*Kanta-Hämeen KO 30.1.2014, 14/103776, R 12/1507* ja *Kanta-Hämeen KO 16.2.2015, 15/107148, R 13/684 – Turun HO 17.2.2016, 16/107080, R 15/1050*), joissa ratkaiseviksi muodostuivat nimenomaan näytön arviointiin liittyvät seikat. Ensimmäisessä, Kanta-Hämeen käräjäoikeudessa käsitellyssä tapauksessa, lahjusrikossyytteet hylättiin ja jälkimmäisessä Kanta-Hämeen käräjäoikeuden ja Turun hovioikeuden käsittelemässä asiassa syytteet luettiin osalle vastaajista syyksi käräjäoikeudessa, mutta hylättiin hovioikeudessa.

Tapauksessa *Kanta-Hämeen KO 30.1.2014, 14/103776, R 12/1507* panssaroitujen ajoneuvojen hankintaprosessiin, konsulttien käyttöön ja konsulttisopimusten perusteella suoritettuihin maksuihin liittyvät tosiseikat olivat pitkälti riidattomia. Kiistanalaista oli sen sijaan se, oliko osa konsulttiyritykselle konsulttipalkkion ennako-osuutena maksetusta korvauksesta ollut tarkoitus käyttää slovenialaisille virkamiehille tai näiden lähipiirille annettavien lahjusten maksamiseen.

Käräjäoikeuden näkemyksen mukaan syytteen puolesta puhuivat lähinnä eräät todisteena esitetyt viestit ja muistiot, joissa oli lausumia muun muassa syytteessä mainittuihin järjestelyihin liittyneistä ulkomaisista henkilöistä ja tahoista, näiden keskinäisistä yhteyksistä ja vaikutusmahdollisuuksista asiassa sekä konsulttipalkkioon liittyneistä seikoista. Asiakirjoista ilmeni suunnitelma pyrkiä käyttämään hyväksi alikonsulttien väitetyjä suhteita tiettyihin korkeassa asemassa oleviin poliitikkoihin ja virkamiehiin. Viesteissä oli myös esitys konsulttipalkkiosta ja eri tahoille merkittynä prosenttilukuina esitetty erittely sen koostumisesta.¹⁷⁸ Käräjäoikeus kuitenkin katsoi näiden asiakirjoista ilmenneiden lausumien olleen sisällöltään varsin epämääräisiä. Käräjäoikeus lähtikin siitä, että niitä oli mahdollista tulkita myös vastaajien esittämällä tavalla niin, että niissä oli kyse kyseiseen hankintaan liittyneistä yksityiskohdista eikä lahjonnasta.

Syytettä vastaan puhuvina seikkoina käräjäoikeus nosti esiin sen, ettei asiassa ollut näytetty, että konsulttipalkkion ennako-osuuteen olisi sisältynyt selvästi perustetonta laskutusta tai että maksetun ennako-osuuden määrä olisi ollut selvästi ylimitoitettu taikka että konsulttisopimuksen perusteella maksettu korvaus olisi ollut määrältään poikkeuksellinen tai perusteeton muihin vastaaviin sopimuksiin verrattuna. Käräjäoikeus nosti esiin myös sen, että kyseisiin konsulttisopimuksiin oli sisällytetty lahjonnan kieltoa koskevat nimenomaiset sopimusehdot. Käräjäoikeus viittasi myös Slovenian poliisin tekemään selvitykseen, jonka mukaan kyseisessä tarjous- ja valintamennettelyssä ei ollut havaittu menetellyn epäasianmukaisesti. Käräjäoikeus totesikin Patrian ajoneuvon olleen riidattomasti laadultaan ja teknisiltä ominaisuuksiltaan parempi kuin kilpailevan tarjouksen ajoneuvo ja tarjouksen olleen myös kaupallisesti kilpailijan tarjousta edullisempi.

Käräjäoikeus ei antanut ratkaisussaan merkitystä Sloveniassa ainakin osin samaan asiaan liittyen annetuille tuomioille. Käräjäoikeus totesi, että nämä Sloveniassa annetut tuomiot koskivat vaikutusvallan väärinkäyttöä, joka ei Suomen rikoslain mukaan ole rangaistavaa. Käräjäoikeus myös korosti sitä, että ulkomaisten henkilöiden mahdollinen syyllistyminen joihinkin rikoksiin asiassa ei merkitse eikä riitä osoittamaan sitä, että myös käsillä olleen jutun vastaajat olisivat syyllistyneet siihen rikokseen, josta heille vaadittiin rangaistusta. Lisäksi käräjäoikeus otti huomioon sen, etteivät kyseiset Sloveniassa annetut tuomiot olleet lainvoimaisia. Käräjäoikeus perusteli ulkomaisten tuomioiden huomioimatta jättämistä myös vastaajien itsekriminointisuojailla ja sillä, ettei vastaajilla ollut ollut mahdollisuutta ottaa kantaa tai vaikuttaa ulkomaisessa oikeudenkäynnissä esitettyyn selvitykseen ja näyttöön.

¹⁷⁸ Asiassa vedottiin esimerkiksi konsulttipalkkion jakautumista käsitelleessä viestissä olleeseen ”+++organisation” -merkintään; viesteissä mainittuihin organisaation tarpeisiin; mainintaan, ettei tietty henkilö ”koskaan paljasta, mihin tietyt summat on siirretty” ja mainintaan, että ”vaalit ovat ensi vuonna ja ”futisjoukkuetta” pitää jo harjoittaa”.

Käräjäoikeus päätyi arvioinnissaan siihen, että asiassa oli jäänyt näyttämättä, että vastaajat olisivat syytteessä väitetyllä tavalla osallistuneet lahjuksen lupaamista tai antamista tarkoitaneisiin järjestelyihin tai hyväksyneet tällaiset toimenpiteet. Näyttää siltä, että käräjäoikeus olisi edellyttänyt asiassa varsin suoraa näyttöä tapahtuneesta lahjonnasta. Käräjäoikeus nimittäin totesi, ettei kukaan asiassa käräjäoikeudessa kuultu henkilö ollut käräjäoikeudessa kertonut, että vastaajat olisivat luvanneet tai antaneet syytteessä väitetyjä tai tarkoitettuja lahjuksia ja huomautti, ettei tällaista suoranaisesti ja nimenomaisesti ilmennyt myöskään muusta asiassa esitetystä todistelusta.

Toisen suuntaiseen arvioon Kanta-Hämeen käräjäoikeus päätyi panssaroitujen ajoneuvojen kauppaa Kroatiassa koskeneessa ratkaisussaan *Kanta-Hämeen KO 16.2.2015, 15/107148, R 13/684*. Myös tässä tapauksessa keskeinen kysymys oli, oliko konsulttisopimukseen perustuneissa maksuissa ollut osin kyse ulkomaiselle virkamiehelle maksettavista lahjuksista. Syytteen puolesta asiassa puhuivat eräät muistiotien ja sähköpostiviestien lausumat, joissa viitattiin ulkomaiseksi virkamieheksi katsotun henkilön odottamaan ”eläkerahaan” ja konsultin viesteihin, joista ilmeni, että osa konsulttipalkkiosta jaetaan neljälle yksityishenkilölle.¹⁷⁹ Syytettä vastaan puhuvina seikkoina käräjäoikeus nosti esiin tarjotun ajoneuvon teknisestä paremmuudesta esitetyn näytön, joka kyseenalaisti tarpeen luvata tai maksaa lahjuksia syytteessä mainituille tahoille. Lisäksi käräjäoikeus huomioi konsulttisopimuksissa olleen lahjonnan kieltoa koskeneen sopimusehdon.

Keskeiseksi näytöksi asiassa muodostuivat edellä mainitut viestit, joissa mainitut yksityishenkilöille luvatut prosenttiosuudet eivät käräjäoikeuden mukaan voineet tarkoittaa muuta kuin lahjuksen lupaamista. Vastaajien viesteille antamia vaihtoehtoisia selityksiä käräjäoikeus piti epäuskottavina. Käräjäoikeus totesi ratkaisussaan, että syytteessä tarkoitettun tyyppisestä toiminnasta ei tavanomaisesti käydä avointa ja laajaa kirjelmöintiä ja näyttö muodostuu siksi poikkeuksetta pienehköistä seikoista ja yksityiskohdista, joita on sitten tarkasteltava yhdessä muuhun saatuun selvitykseen suhteutettuna. Käräjäoikeus katsoikin kahden vastaajista syyllistyneen törkeään lahjuksen antamiseen. Sen sijaan kolmannen vastaajan kohdalla käräjäoikeus katsoi jääneen näyttämättä, että hän olisi ollut tietoinen siitä, että tietyille kroatialaisille henkilöille olisi luvattu tai annettu syytteessä tarkoitettuja taloudellisia etuja, ja näin ollen hylkäsi syytteen.

Hovioikeus hylkäsi myös toista vastaajaa vastaan esitetyn syytteen sillä perusteella, ettei asiassa ollut näytetty, että hän olisi luvannut lahjusta tai ollut tietoinen tällaisesta lupauksesta. Olennaista arvioinnissa oli muun ohella se, ettei hänen ollut näytetty vastaanottaneen asiassa keskeisenä näyttönä olleita sähköpostiviestejä. Kolmannen

¹⁷⁹ ”As you know, 2+1+1+1 are going to J and 3 VIPs...”

vastaajan kohdalla keskeiseksi näyttökysymykseksi hovioikeudessa muodostui se, oliko lahjuksen väitetty vastaanottaja tullut tietoiseksi lahjusta koskevasta lupauksesta tai hyväksynyt sen. Hovioikeus katsoi, ettei asiassa esitetty näyttö osoittanut, että kyseinen henkilö olisi vaatinut tai pyytänyt lahjusta, hyväksynyt sellaista tai ollut edes tietoinen lahjukseksi katsottavaa etua koskevasta lupauksesta. Hovioikeus katsoikin, ettei asiassa esitetty näyttö, joka merkittävimmitä osin koostui vastaajan ja konsultin välisestä viestinvaihdosta, riittänyt osoittamaan, että vastaaja olisi luvannut edun ulkomaiselle virkamiehelle ja tämä olisi ollut siitä tietoinen ja näin ollen hylkäsi myös kolmatta vastaajaa vastaan esitetyt syytteet.

Edellä tarkastellut tapaukset osoittavat, että näytön arviointi on hyvin tapauskohtaista ja hyvinkin saman tyyppiset lausumat voivat saada erilaisen merkityksen, kun niitä arvioidaan osana muuta näyttöä. Kanta-Hämeen käräjäoikeuden ratkaisusta jälkimmäisen perustelut ilmentävät parempaa ymmärrystä aihetodisteiden roolista ja merkityksestä tällaisissa vaikeasti toteen näytettävissä rikoksissa kuin ensimmäisen tuomion perustelut, joissa näytetään edellytetyn varsin suoraa ja nimenomaista näyttöä tapah-
tuneesta lahjonnasta.

Painoarvo, joka ratkaisuissa on annettu sopimukseen rutiininomaisesti otetuille korruption vastaisille lausekkeille sekä tarjotun tuotteen paremmuudelle ja tästä johdetulle näkemykselle lahjonnan tarpeettomuudesta, ilmentää perusteettoman vahvaa uskoa sopimukseen otettujen ja hankinnoille asetettujen sääntöjen noudattamiseen jopa tapauksissa, joissa ulkomaiset tuomioistuimet ovat jo todenneet kyseessä olleeseen hankintaprosessiin liittyneen epäasiallista ja lainvastaista toimintaa. Voidaan myös kysyä, riittääkö vastaajan selitysvellisuuden täyttämään selitys, jonka mukaan kansainvälisen konsernin toimija, joka on ollut kansainvälisissä kauppaneuvotteluissa keskeisessä roolissa, ei tiedä tai ole ymmärtänyt, mitä todisteena esitetyissä sähköposteissa mainituilla termeillä ja asioilla on tarkoitettu.

Edellä kuvattu Turun hovioikeuden ratkaisu puolestaan tekee näkyväksi ne haasteet, joita liittyy näytön arviointiin lahjusrikostapauksissa, joissa lahjuksen antaminen toteutetaan välittäjää käyttäen. Tällöin ei riitä, että toteen näytetään vastaajan teko ja tahallisuus, vaan näyttöä tulee olla myös lahjuksen väitetyn vastaanottajan hyväksynnästä tai vähintäänkin tietoisuudesta.

2.3.7.8 Kvalifiointiperusteet

Kansainväliseen liiketoimintaan liittyvissä lahjusrikossyytteissä on ollut poikkeuksetta kyse arvoltaan erittäin huomattavista eduista ja väitetyt tapaukset ovat myös liittyneet hankintoihin, joihin on liittynyt huomattavia taloudellisia ja yhteiskunnallisia intressejä. Väitetyt teot ovat myös olleet varsin suunnitelmallisia, kun mukana on ollut monia

henkilöitä ja yritystoimijoita sekä näennäisiä sopimusjärjestelyjä. Kansainväliseen liite-toimintaan liittyvissä tapauksissa vastaajia onkin johdonmukaisesti syytetty nimen-omaan törkeästä lahjuksen antamisesta ja myös sittemmin kumotut käräjäoikeuksien tuomiot on annettu törkeästä lahjuksen antamisesta.¹⁸⁰ Lahjusrikosten törkeiden teko-muotojen soveltuminen näyttääkin varsin ilmeiseltä ainakin tyyppillisimmissä kansain-väliseen liiketoimintaan liittyvissä tapauksissa, joissa kyse on poikkeuksellisen suu-rista, usein satojentuhansien tai miljoonien suuruisista eduista; jotka liittyvät sekä ta-loudellisesti että yhteiskunnallisesti erityisen merkittäviin hankintoihin ja joihin liittyy useita toimijoita sekä suunnitelmallisuutta osoittavia näennäisiä sopimuksia ja järjes-telyjä.

2.3.7.9 Oikeushenkilön rangaistusvastuu

Oikeushenkilön rangaistusvastuusta on säädetty rikoslain 9 luvussa. Yhtiö, säätiö tai muu oikeushenkilö, jonka toiminnassa on tehty rikos, voidaan tuomita yhteisösak-koon, jos se on rikoslaisissa määrätty seuraamukseksi kyseisestä rikoksesta (RL 9:1). Oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltamisalaa on Suomessa laajennettu mm. kan-sainvälisten sopimusvelvoitteiden seurauksena ja nykyisin se asiaa selvittäneen Ta-panin tekemien laskelmien mukaan tulee kyseeseen 140 eri rikoksen yhteydessä.¹⁸¹ Vaikka oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltamisala on laaja, käytännössä oikeus-henkilön rangaistusvastuun soveltamiskäytäntö on kuitenkin pitkälti keskittynyt kah-teen rikoslajiin: työturvallisuusrikoksiin ja ympäristön turmelemiseen.¹⁸²

Oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltamisala kattaa rikoslain 16 luvun 18 §:n pe-rusteella lahjuksen antamisen, törkeän lahjuksen antamisen, lahjuksen antamisen kansanedustajalle ja törkeän lahjuksen antamisen kansanedustajalle sekä rikoslain 30 luvun 13 §:n perusteella lahjomisen elinkeinotoiminnassa, törkeän lahjomisen elin-keinotoiminnassa, lahjuksen ottamisen elinkeinotoiminnassa ja törkeän lahjuksen ot-tamisen elinkeinotoiminnassa. Oikeushenkilön rangaistusvastuun piiriin kuuluvat siis muut lahjusrikokset paitsi rikoslain 40 luvun virkarikoksiin kuuluvat lahjuksen ottami-nen, törkeä lahjuksen ottaminen, lahjusrikkomus, lahjuksen ottaminen kansanedusta-jana ja törkeä lahjuksen ottaminen kansanedustajana. Syynä näiden lahjusrikosten

¹⁸⁰ Ratkaisussa Österbottens tingsrätt 21.3.2013, 13/314, R 12/543 käräjäoikeus piti edun yhteis-määrää (2 100 000 puntaa) huomattavana ja tekoa myös kokonaisuutena arvioiden törkeänä. Rat-kaisussa Kanta-Hämeen KO 16.2.2015, 15/107148, R 13/684 käräjäoikeus perusteli teon törke-äksi katsomista, sillä, että vaikutusvaltaisessa asemassa oleva virkamies oli luvattujen etujen avulla pyritty saamaan toimimaan palvelussuhteessaan edun antajayhtiötä merkittävästi hyödyt-täen ja lisäksi luvattujen etujen arvo oli erityisen huomattava. Näillä perusteiden tuomioistuin piti te-koa myös kokonaisuutena arvostellen törkeänä.

¹⁸¹ Tapani 2020, s. 9–10.

¹⁸² Tapani 2020, s. 28–29.

muotojen rajautumiseen oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltamisalan ulkopuolelle on se, että oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevia säännöksiä ei ylipäätään sovelleta julkishenkilöihin tai julkisen vallan käytössä tehtyihin rikoksiin (RL 9:1.2).

Oikeushenkilön rangaistusvastuun edellytyksistä määrätään rikoslain 9 luvun 2 §:ssä. Oikeushenkilön rangaistusvastuun edellytyksenä on, että kyseisen oikeushenkilön johtoon kuuluva henkilö tai henkilö, joka käyttää oikeushenkilössä tosiasiallista päätösvaltaa, on ollut osallinen rikokseen tai sallinut rikoksen tekemisen (ns. samastaminen),¹⁸³ taikka oikeushenkilön toiminnassa ei ole noudatettu vaadittavaa huolellisuutta ja varovaisuutta rikoksen ehkäisemiseksi (ns. organisaatiohuolimattomuus). Yhteisösakko voidaan määrätä, vaikka rikoksentekijää ei saada selville tai muusta syystä tuomita rangaistukseen (ns. anonyymi syyllisyys). Lisäksi oikeushenkilön rangaistusvastuun edellytyksenä on, että kyseessä oleva rikos katsotaan oikeushenkilön toiminnassa tehdyksi. Tämä on tilanne silloin, jos rikoksen tekijä on toiminut oikeushenkilön puolesta tai hyväksi ja kuuluu oikeushenkilön johtoon tai on virka- tai työsuhteessa oikeushenkilöön taikka on toiminut oikeushenkilön edustajalta saamansa toimeksiannon perusteella (RL 9:3).

Yhtä – kaikkein varhaisinta – tapausta (*Helsingin KO 15.5.2013, 13/5145, R 12/3428*) lukuunottamatta kaikissa edellä käsitellyissä kansainväliseen liiketoimintaan liittyneissä lahjusrikostapauksissa syyttäjä esitti vaatimuksen yhteisösakon määräämisestä. Yhteisösakko määrättiin vain yhdessä käräjäoikeuden tuomiossa (*Kanta-Hämeen KO 16.2.2015, 15/107148, R 13/684*) ja tässäkin tapauksessa lahjusrikossyytteet ja yhteisösakkovaatimus hylättiin sittemmin hovioikeudessa. Lähtökohtaisesti yhteisösakkovaatimus tuli kansainväliseen liiketoimintaan liittyvissä tapauksissa hylätyksi siksi, ettei tekojen katsottu kaikilta osin täyttäneen lahjusrikostunnusmerkistöjä eikä yritysten toiminnassa katsottu näin ollen tapahtuneen rikosta, johon yhteisösakon määrääminen olisi voitu perustaa.

Yritystoiminnassa tehtyjä lahjusrikoksia tarkasteltaessa on kuitenkin hyvä muistaa, että yhteisösakko voidaan eräissä tapauksissa tuomita, vaikka rikoksentekijää ei saataisi selville tai tätä ei muusta syystä tuomittaisi rangaistukseen (RL 9:2.2). Oikeushenkilön rangaistusvastuu voidaan tällöin perustaa siihen, ettei yrityksen toiminnassa ole noudatettu vaadittavaa huolellisuutta ja varovaisuutta rikoksen ehkäisemiseksi (RL

¹⁸³ Vrt. samastaminen ratkaisussa KKO 2015:17 tai KKO 2018:20. Samastamisella viitataan oikeushenkilön rangaistusvastuun edellytyksissä siihen, että johdon toiminnan moitittavuus ulottuu myös organisaatioon. Mainittujen ratkaisujen mukainen samastaminen puolestaan viittaa kahden erillisen (oikeus)henkilön kohtelemiseen yhtenä henkilönä relevantin soveltamiskysymyksen osalta.

9:2.1). Tällöinkin edellytetään, että tekijä on toiminut oikeushenkilön puolesta tai hyväksi ja kuuluu oikeushenkilön johtoon, on virka- tai työsuhteessa oikeushenkilöön tai on toiminut oikeushenkilön edustajalta saamansa toimeksiannon perusteella (RL 9:3).¹⁸⁴

Oikeushenkilön rangaistusvastuu voi siis tulla arvioitavaksi myös tapauksessa, jossa lahjusrikoksen varsinainen tekijä ei ole yksilöitävissä tai muusta syystä tuomittavissa rangaistukseen. Tällä mahdollisuudella on erityistä merkitystä kansainväliseen liiketoimintaan liittyvän lahjonnan yhteydessä, sillä näissä tapauksissa yksittäisen vastaajan syyllisyyden osoittaminen voi osoittautua haasteelliseksi, vaikka tapauksessa olisi näytetty, että yrityksen varoista on maksettu lahjuksia ulkomaiselle virkamiehelle. Sen sijaan tapauksessa, jossa ei pystytä näyttämään, että kyse olisi ylipäättään ollut lahjuksesta ja lahjusrikoksesta, ei myöskään oikeushenkilön rangaistusvastuu tule kysymykseen.

Määrättävän yhteisösakon määrä on vähintään 850 ja enintään 850 000 euroa (RL 9:5). OECD on Suomea koskevista raporteistaan pitänyt 850 000 euron enimmäismäärää alhaisena ja kyseenalaistanut, onko se riittävä ollakseen sopimuksen edellyttämällä tavalla tehokas, oikeasuhtainen ja varoittava.¹⁸⁵ Yhteisösakon enimmäismäärän korottaminen onkin yksi Suomen kansallisen korruptionvastaisen strategian toimenpideohjelmassa mainituista toimenpiteistä.¹⁸⁶ Yhteisösakon nykyisen enimmäismäärän riittävyys voidaan kyseenalaistaa erityisesti tapauksissa, joissa on kyse isojen kansainvälisten konsernien liiketoimiin liittyvistä lahjontateoista; miljoonien, kymmenien miljoonien tai satojen miljoonien sopimuksista ja mahdollisesti miljoonaluokan lahjussummista.

Oikeushenkilöille määrättävissä olevat taloudelliset seuraamukset ovat Suomessa selvästi alempia kuin monissa jäljempänä tarkasteltavissa vertailumaissa. Vertailumaissa merkittävimmän osan oikeushenkilöille määrättyistä seuraamuksista ovat tosin usein muodostaneet konfiskaatioluonteiset seuraamukset. Suomessa oikeushenkilöille määrättävissä olevien kokonaisseuraamusten suhteettomuutta korostaakin lahjusrikosten yhteydessä se, etteivät hyödyn menettämistä koskevat säännökset näyttäisi olevan ongelmitta sovellettavissa hyötyyn, jonka yritys on saanut sen sopimuk-

¹⁸⁴ Ks. tästä esim. korkeimman oikeuden ratkaisu HD 2021:6, jolla rahapeliyhtiölle tuomittiin yhteisösakko sen toiminnassa tapahtuneesta tuottamuksellisesta rahanpesusta sillä perusteella, että rikos oli tehty yhtiön eduksi, eikä yhtiö ollut noudattanut tarvittavaa huolellisuutta ja varovaisuutta rikoksen ehkäisemiseksi. Rikoksenteijä jäi tapauksessa tuntemattomaksi.

¹⁸⁵ OECD (Finland) 2017, s. 42. Ks. tästä myös Tapani 2020, s. 53–54.

¹⁸⁶ Valtioneuvoston puitepäätös kansalliseksi korruptionvastaiseksi strategiaksi ja toimenpideohjelmaksi 2021–2023, s. 27.

sen perusteella, jonka solmimiseen lahjontatoimi on liittynyt, mihin asiaan palataan jäljempänä tässä tutkimuksessa. Vaikka menettämisseuraamuksissa ei ole kyse rangaistuksesta, on oikeushenkilölle määrättävien seuraamusten tasoa tarpeellista arvioida myös kokonaisuutena, eikä yhteisösakon enimmäismäärän korottaminen siksi välttämättä yksinään riitä takaamaan oikeushenkilölle määrättävien seuraamusten oikeasuhtaisuutta.

Sekä Tapanin oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevassa selvityksessä että OECD:n Suomea koskevassa maaraportissa on kiinnitetty huomiota myös siihen, ettei yhteisösakkoa ole Suomessa mahdollista määrätä esimerkiksi tunnustamisoikeudenkäynnin yhteydessä tai syyttäjän päätöksellä. OECD:n Suomea koskevassa maaraportissa suositeltiin sellaisen sovintomenettelyn omaksumista, jonka yhteydessä voitaisiin määrätä myös oikeushenkilöiden vastuusta.¹⁸⁷ Myös Tapani nosti selvityksessään yhtenä mahdollisena kehittämiskohteena esiin sen selvittämisen, olisiko syyteneuvottelua ja tunnustamisoikeudenkäyntiä koskevaa sääntelyä syytä tarkentaa niin, että yhteisösakko vaatimuksen käsittely tulisi niiden alaan. Lisäksi Tapani esitti sen selvittämistä, olisiko syyttäjän toimivaltaa perusteltua laajentaa niin, että syyttäjällä olisi tietyin edellytyksin ja rajauksin toimivalta määrätä yhteisösakko.¹⁸⁸

Haasteena oikeushenkilön rangaistusvastuun toteuttamisessa on myös tarkasteltavana olevan kaltaisten lahjusrikosten kansainvälinen luonne. Haasteet eivät liity niinkään alueelliseen soveltamisalaan, sillä rikoslain 1 luvun 9 §:n perusteella yleiset alueellisen toimivallan alaa määrittävät rikoslain 1 luvun säännökset määrittävät myös oikeushenkilön rangaistusvastuun alueellisen soveltamisalan. Suomen tuomioistuinten toimivallan perustana voivat siten olla esimerkiksi rikoksenteelijän kansalaisuus tai rikoslain 1 luvun 10 §:ssä varsin laajaksi määritetty rikoksen tekopaikka.¹⁸⁹ Lahjusrikokset ovat myös rikoksia, joiden kohdalla on poikettu ns. kaksoisrangaistavuuden vaatimuksesta, mikä tarkoittaa sitä, että lahjusrikoksista voidaan tuomita Suomessa, vaikka kyseisestä teosta ei säädettäisi rangaistusta tekopaikan laissa, edellyttäen, että rikoksen on tehnyt Suomen kansalainen tai Suomen kansalaiseen rinnastettava henkilö.

Oikeushenkilön rangaistusvastuun alueellisen soveltamisalan ulottuvuutta haasteellisempi kysymys on sen sijaan se, missä määrin oikeushenkilön rangaistusvastuu kattaa erilaisten kansainvälisten konsernirakenteiden puitteissa tehdyt teot. OECD piti kolmannen vaiheen maaraportissaan epäselvänä sitä, missä määrin oikeushenkilön

¹⁸⁷ OECD (Finland) 2017, s. 36–37.

¹⁸⁸ Tapani 2020, s. 52–53, 55–56.

¹⁸⁹ Ks. tarkemmin Helenius 2015, s. 779 ss.

rangaistusvastuu kattoi ulkomailla toimivia tytäryhtiöitä hyväksikäyttäen tehdyt teot.¹⁹⁰ Kansainvälisten konsernien toiminnassa tehtyihin rikoksiin liittyviä erityisiä soveltamishaasteita ilmentää Wärtsilän voimalaitoshankkeeseen liittynyt tapaus (*Österbottens tingsrätt 21.3.2013, 13/314, R 12/543*), jossa käräjäoikeus hylkäsi yhteisösakkovaatimuksen sillä perusteella, että konsulttisopimuksen osapuoli ja siihen liittyvien maksujen maksaja oli ollut Wärtsilä Nederlands B.V., eikä vastaajan siksi katsottu toimineen Wärtsilä Finland Oy:n puolesta tai hyväksi.

Lähtökohtaisesti tytäryhtiön toiminta on emoyhtiöstä erillistä eikä tytäryhtiön hyväksi tai sen toiminnassa tehtyä rikosta voida katsoa emoyhtiön hyväksi tai emoyhtiön toiminnassa tehdyksi kuin poikkeuksellisesti samastamalla.¹⁹¹ Mikäli siis tekoon voidaan soveltaa Suomen rikoslakia 1 luvun säännösten perusteella,¹⁹² myös ulkomaisen tytäryhtiön toiminnassa tehdyt teot voivat tulla arvioituiksi emoyhtiön tekoina samastamisen perusteella, joskin näin voi käydä vain erittäin poikkeuksellisissa tilanteissa. Edellytyksenä voidaan pitää, että konsernirakennetta, yhtiöiden välisiä suhteita tai osakkeenomistajan määräämisvaltaa on selvästi käytetty keinotekoisella ja moitittavalla tavalla siten, että siitä on seurannut esimerkiksi yhtiön velkojen vahingoittaminen tai lakisääteisen vastuun kiertäminen.¹⁹³ Samastaminen voi siis lahjontatapauksissa tulla kyseeseen lähinnä silloin, kun tytäryhtiö on perustettu ulkomaille nimenomaisesti siinä tarkoituksessa, että lahjonnan seuraamukset saadaan eristettyä tytäryhtiöön tai kierrettyä kokonaan.

OECD:n edellä mainittu kritiikki oikeustilan epäselvyydestä ei tältä pohjalta näytä aivan oikeaan osuneelta, sillä vastuu ulkomaisen tytäryhtiön teoista ei näyttäisi olevan epäselvää vaan selkeästi lähes mahdotonta. Jos oikeushenkilön vastuuta sen ulkomaisen tytäryhtiön tekemästä lahjontateosta katsottaisiin tarpeelliseksi laajentaa, se olisi todennäköisesti yksinkertaisimmin toteuttavissa säätämällä lahjontarikokseen johtanut valvontavelvollisuuden rikkominen rangaistavaksi omana tekonaan ja ulottamalla oikeushenkilön rangaistusvastuu koskemaan tätä tekoa tai vaihtoehtoisesti ottamalla käyttöön hallinnollinen seuraamusmaksu, joka olisi kohdistettavissa suoraan oikeushenkilöön.¹⁹⁴

¹⁹⁰ OECD (Finland) 2010, s. 14.

¹⁹¹ Ks. KKO 2018:20 ja KKO 2015:17 ja KKO 2010:85. Ks. myös Kärki 2018 ja Tapani 2020, s. 13.

¹⁹² Näiden perusteiden soveltamisesta ks. Helenius 2015, s. 779 ss, etenkin s. 782–783.

¹⁹³ KKO 2015:17, kohta 29.

¹⁹⁴ Esimerkkeinä tämän suuntaisista kriminalisoinneista voidaan mainita Ruotsissa omaksuttu lahjusrikosten tuottamuksellista rahoittamista koskeva säännös (BrB 10 kap., 5 e §) sekä Yhdistyneen kuningaskunnan lahjusrikoslainsäädäntöön otettu lahjonnan ehkäisyn laiminlyöntiä koskeva säännös (Bribery Act s. 7).

2.3.7.10 Menettämisseuraamukset

Jos oikeushenkilön rangaistusvastuun toteuttamiseen kansainväliseen liiketoimintaan liittyvissä lahjusrikostapauksissa liittyy monia haasteita, vielä haastavampia kysymyksiä näyttäisi liittyvän oikeushenkilöihin kohdistettujen menettämisseuraamusten määrittämiseen tällaisissa tapauksissa.

Virkarikoksia koskevaan rikoslain 40 luvun 14 §:än on otettu erillinen säännös menettämisseuraamuksista. Sen mukaan lahjuksena vastaanotettu lahja tai etu taikka sen arvo on tuomittava valtiolle menetetyksi rikosentekijältä tai siltä, jonka puolesta tai hyväksi rikosentekijä on toiminut. Kyseinen säännös koskee siis vain lahjuksena annettua lahjaa tai etua, ei sen sijaan etua, joka on saatu lahjontateon seurauksena solmitun sopimuksen perusteella. Kyseisen säännöksen perusteella ei myöskään ole tarkoitettu määrättäväksi menettämisseuraamusta lahjuksen antajalle vaan ainoastaan sen vastaanottajalle.¹⁹⁵ Mahdollisuutta määrätä menetettäväksi muu hyöty kuin varsinainen lahjuksena annettu etu tai lahja sekä mahdollisuutta määrätä menettämisseuraamuksia lahjuksen antamiseen syyllistyneelle taholle, tulee siis arvioida yleisten menettämisseuraamusta koskevien säännösten pohjalta.

OECD:n lahjonnan vastaisessa sopimuksessa lahjus ja lahjonnalla saavutettu hyöty on erotettu toisistaan ja sopimus edellyttää, että nämä molemmat voidaan takavarioida ja määrätä menetettäväksi, ellei käytettävissä ole muita vaikutukseltaan vastaavia rahallisia seuraamuksia (3 art.).¹⁹⁶ Lahjuksen antamistapauksissa tavoiteltu ja/tai saatu hyöty ei käytännössä muodostukaan lahjuksesta itsestään vaan liittyy siihen päätökseen, sopimukseen tai toimenpiteeseen, johon lahjomisella pyritään vaikuttamaan. Lahjuksen antamistapauksissa menettämisseuraamukset eivät olekaan tehokkaita, jos tällaista hyötyä ei voida tuomita menetetyksi.¹⁹⁷

Edellä käsitellyissä kansainväliseen liiketoimintaan liittyneissä tapauksissa ei menettämisseuraamuksen määrittämisestä ole pääsääntöisesti edes vaadittu, koska hyödyn, joka on saatu sellaisen sopimuksen perusteella, jonka solmimiseen liittyyvään päätök-

¹⁹⁵ HE 58/1988 vp, s. 51–52, 58.

¹⁹⁶ Myös YK:n korruption vastainen yleissopimus edellyttää sopimusvaltioiden toteuttavan toimenpiteitä, jotka mahdollistavat rikoksen tuottaman hyödyn, eli rikoksen avulla suoraan tai välillisesti saadun omaisuuden, tuomitsemisen menetetyksi (2 art. ja 31 art.).

¹⁹⁷ Hyödyn määrää voi tällaisissa tapauksissa olla haastavaa osoittaa tai arvioida. Laillisen liiketoiminnan yhteydessä tehtyjen rikosten tuottaman hyödyn mittaaminen on ylipäättään laaja ja vaikea kysymys, joka vaatisi oman tutkimuksensa. Tältä osin voidaan viitata Heli Korkan liiketoimintarikoksen tuottaman hyödyn mittaamista käsittelevään väitöstutkimukseen. (Korkka, 2015.)

sentekoon on vaikutettu lahjomalla, ei ole katsottu olevan rikoksen suoraan ja välittömästi tuottamaa hyötyä.¹⁹⁸ Rikoksen välittömästi tuottamaksi hyödyksi onkin Suomessa katsottu lähinnä hyöty, joka syntyy rikoksen tunnusmerkistön täyttymisellä, sekä mahdollisesti rikoksen tekemisestä saatu palkkio.¹⁹⁹

Edellä tarkasteltujen kansainväliseen liiketoimintaan liittyneiden tapausten käsittelyn jälkeen menettämisseuraamuksia koskevaan rikoslain 10 luvun 1 §:ään otettiin rikoshyödyn määritelmä, jolla menetettäväksi tuomittavan hyödyn käsitettä laajennettiin ottamalla sen piiriin myös eräitä välillisiä hyödyn muotoja kuten rikoksella saadun omaisuuden sijaan tullut omaisuus, tällaisen omaisuuden tuotto ja tuoton arvo sekä rikoksella saadun säästön arvo. Tässä muutetussa muodossaankaan määritelmä ei kuitenkaan näyttäisi käsittävän lahjontateon jälkeen tehdyn sopimuksen perusteella saatua hyötyä, koska siinä ei ole kyse nykytulkinnan mukaisesta rikoksen suoraan ja välittömästi tuottamasta hyödystä, eikä sen myöskään voida katsoa olevan mikään niistä välillisen hyödyn muodoista (sijaan tullut omaisuus, tuotto, säästö), jotka säännöksessä mainitaan.

Arvioitavaksi tulee siksi se, voidaanko tällainen lahjonnan tuloksena syntyneen sopimuksen perusteella saatu hyöty tuomita menetetyksi laajennettua hyödyn menettämistä koskevan säännöksen (RL 10:3) nojalla. Lahjusrikokset ovat epäilemättä säännöksessä tarkoitettuja ns. liipaisinrikoksiksi kelpaavia rikoksia, jotka voivat tuottaa taloudellista hyötyä. Lahjusrikosten törkeät tekemuodot kuuluvat säännöksen alaan jo rangaistusasteikkonsa perusteella ja perusmuotoiset lahjusrikokset on puolestaan säännöksessä nimenomaisesti mainittu.

Kyse on siis ennen kaikkea siitä, katsotaanko lahjontateon tuloksena solmitun sopimuksen perusteella saadun omaisuuden olevan säännöksen edellyttämällä tavalla peräisin rikollisesta toiminnasta. Selkeää linjausta tästä ei ole löydettävissä sen enempää lain esitöistä, oikeuskäytännöstä kuin kirjallisuudestakaan. Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin lähdetty siitä, että laajennetun hyödyn menettämisen perusteella menetettäväksi tuomittava omaisuus voi olla peräisin myös muusta kuin menettämisseuraamuksen perusteena mainitusta teosta tai se voi olla peräisin myös jonkun muun henkilön tekemästä rikoksesta. Viljasen mukaan laajennetun hyödyn menettämisen kohteena voi olla myös liipaisinrikosta myöhemmästä rikollisesta toiminnasta peräisin oleva omaisuus.²⁰⁰

¹⁹⁸ OECD (Finland) 2017, s. 37–38.

¹⁹⁹ HE 4/2016 vp s. 31–32.

²⁰⁰ Viljanen 2007, s. 198, 221; Kukkonen 2016, s. 901.

Hyötyä, joka perustuu sopimukseen, johon lahjontateko liittyi, lienee mahdollista ainakin joissakin tapauksissa pitää tällaisena säännöksessä tarkoitettuna rikollisesta toiminnasta peräisin olevana omaisuutena. Sääntelyn ydinalueelle laillisen yritystoiminnan puitteissa tehdyt talousrikokset eivät kuitenkaan kuulu, sillä hallituksen esityksen mukaan laajennettu hyötykonfiskaatio ja siihen liittyvä kevennetty todistustaakka on tarpeen vain niissä tapauksissa, jolloin rikoksia tehdään taloudellista hyötyä tavoitellen, suunnitelmallisesti ja mahdollisesti organisoidusti, enemmän tai vähemmän kiinteän rikollisjärjestön puitteissa.²⁰¹

Epävarmaa on myös se, missä tapauksissa ja millä edellytyksillä laajennettuun hyödyn menettämiseen perustuva menettämisseuraamus voidaan tuomita oikeushenkilölle. Lain sanamuodon mukaan menettämisseuraamus voidaan määrätä myös sille, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty. Laajennettu hyödyn menettäminen voi siis kohdistua myös oikeushenkilöön. Lain esitöissä on kuitenkin lähdetty siitä, ettei laajennettua hyödyn menettämistä koskevaa sääntelyä ole tarkoitettu sovellettavaksi sellaiseen tilanteeseen, jossa pääosin laillista toimintaa harjoittavan yrityksen hyväksi tehdään rikoksia. Hallituksen esityksessä todetaankin, että laajennettu hyötykonfiskaatio tulisi kyseeseen vain silloin, kun yritys on hankittu yksinomaan tai lähes yksinomaan rikoksen tuottaman hyödyn alkuperän häivyttämistä tai hyödyn säilyttämistä varten.²⁰² Tämä linjaus näyttäisi sulkevan pitkälti pois mahdollisuuden soveltaa laajennettua hyödyn menettämistä tapauksessa, jossa pääosin tavanomaista yritystoimintaa harjoittavan yrityksen liiketoiminnan yhteydessä on tehty lahjusrikoksia. Tällaiseen pääosin laillista toimintaa harjoittavaan oikeushenkilöön on tarkoitettu sovellettavan rikoslain 10 luvun 2 §:n mukaista rikoshyödyn menettämistä, edellyttäen että sen edellytykset täyttyvät.²⁰³

2.3.7.11 Oikeushenkilön vastuun merkitys lahjusrikostapauksissa

Oikeushenkilön rangaistusvastuu ja oikeushenkilölle asetetut menettämisseuraamukset – jopa luonnollisen henkilön vastuusta erillisenä vastuumuotona – voivat olla luonnollisen henkilön rangaistusvastuuta osuvampi seuraamus tilanteessa, jossa kyse on pikemminkin yrityksen korruptoituneista käytänteistä kuin yksittäisen henkilön toiminnasta. Tapanin oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaa selvitystä varten haastattelemat käytännön toimijat nostivatkin esiin sen, että rikoslaissa omaksuttu sääntelytekniikka nostaa arvioinnin keskiöön luonnollisen henkilön rikosvastuun edellytysten

²⁰¹ HE 80/2000 vp, s. 13.

²⁰² HE 80/2000 vp, s. 15, 24–25. Joskin tämä linjaus on ristiriitainen samaisessa esityksessä (s. 13) annetun hyötykonfiskaation laajentamista puoltavan periaatteellisen lausuman kanssa: Rehellisesti toimivat yritykset kärsivät vahinkoa, kun kilpaileva yritys ei noudata säännöksiä.

²⁰³ Kukkonen 2016, s. 901.

täyttymisen ja oikeushenkilön rangaistusvastuun arviointi jää helposti ikään kuin takalalle. Monissa rikostyypeissä, erimerkiksi tässä tutkimuksessa käsitellyissä kansainväliseen liiketoimintaan liittyvissä lahjusrikostapauksissa, asetelma voisi kuitenkin olla perustellusti päinvastainen. Usein juuri oikeushenkilön toiminnallinen rakenne ja organisaatiokulttuuri sekä siellä omaksutut toimintatavat mahdollistavat tällaisten rikosten tekemisen. Oikeushenkilö olisi tällöin perusteltua nostaa myös vastuuarvioinnin keskiöön.²⁰⁴

Oikeushenkilön vastuu tulisikin nostaa nykyistä keskeisempään rooliin kansainväliseen liiketoimintaan liittyvissä lahjusrikostapauksissa. Oikeushenkilöiden rangaistusvastuuta olisi mahdollista toteuttaa nykyistä tehokkaammin esimerkiksi tehostamalla oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltamista ns. anonyymin syyllisyyden tilanteissa, korottamalla yhteisöosakon maksimimäärää ja mahdollistamalla yhteisöosakon määrääminen täysimittaista oikeudenkäyntiä kevyemmässä menettelyssä, esimerkiksi tunnustamisoikeudenkäynnissä tai syyttäjän päätöksellä. Asiaa yleisemmin tarkastellen keskeistä on myös se, että oikeushenkilön rangaistusvastuun edellytysten täyttymisen selvitetään systemaattisesti ja tehokkaasti muidenkin rikosten kuin työturvallisuusrikosten esitutkinnassa ja että syyttäjä myös vaatii yhteisöosakon määräämistä nykyistä useammin ja laaja-alaisemmin.

Menettämisseuraamusten kohdalla keskeisin ongelma on se, ettei voimassaoleva sääntely riittävässä määrin huomioi kansainväliseen liiketoimintaan liittyvän lahjuksen antamisen tyypillisimmin tuottamaa hyötyä eli sitä hyötyä, jonka oikeushenkilö saa sen sopimuksen, päätöksen tai toimenpiteen seurauksena, johon lahjuksen antamisella on vaikutettu. Menettämisseuraamussääntelyn tulisi kattaa myös tällainen hyöty, jotta lahjusrikoksen tuottama hyöty voidaan tehokkaasti ottaa pois rikoksenteijältä. Tästä syystä, ja myös kansainvälisten sopimusvelvoitteiden täyttämiseksi, tulisi-kin, tarvittaessa lainmuutoksin, vahvistaa, että lahjontateon tuloksena solmitun sopimuksen perusteella saatu hyöty voidaan tuomita menetetyksi oikeushenkilöltä, jonka puolesta ja hyväksi lahjontateko on tehty.

2.3.7.12 OECD:n Suomea koskevat suositukset

Kuten edellä tämän tutkimuksen johdanto-osiossa on todettu, OECD esitti Suomea koskevassa neljännen vaiheen raportissaan useita lahjusrikossäännösten soveltamiseen liittyviä suosituksia. Tässä luvussa OECD:n raportin lahjusrikossäännösten muotoiluun ja soveltamiseen liittyviä huomioita ja suosituksia tarkastellaan tässä tutkimuksessa tehtyjen havaintojen valossa. Tämän tutkimuksen havainnot ja johtopäätökset ovat monilta osin saman suuntaisia OECD:n kommenttien ja suositusten kanssa,

²⁰⁴ Tapani 2020, s. 46.

mutta osin tulkinnat myös eroavat toisistaan. Näyttää esimerkiksi siltä, että OECD:n on katsonut lakiin perustumattomiksi sellaisiakin tuomioistuinten tulkintoja, jotka tosiasiassa näyttäisivät pohjautuvan vakiintuneeseen laintulkintaan.

OECD antoi neljännen vaiheen raporttinsa vuonna 2017 tilanteessa, jossa kaikki Suomessa käsitellyt ulkomaisen virkamiehen lahjontaa koskeneet syytteet oli hylätty. Työryhmä esittikin vakavan huolensa siitä, kuinka lahjusrikossäännöksiä oli tuomioistuimissa tulkittu ja sovellettu. Raportissa todettiin, että näyttökynnys ulkomaisen virkamiehen lahjontaan liittyvissä tapauksissa oli noussut tuomioistuimissa äärimmäisen korkeaksi. Rikoksen tapahtumisesta oli tuomioistuimissa edellytetty suoraa näyttöä ja tapauksissa oli raportin mukaan edellytetty näyttöä myös sellaisista seikoista, jotka eivät ole lahjusrikoksen tunnusmerkistötekijöitä.²⁰⁵

Raportissa kiinnitettiin huomiota siihen, että tuomioistuimet näyttivät edellyttäneen lahjonnan tapahtumisesta suoraa näyttöä ja ne olivat antaneet vähän painoa aihetodisteille, mikä oli nostanut näyttökynnyksen korkealle. Tämä ongelma korostui tapauksissa, joissa väitetyt teot oli tehty välittäjää käyttäen, eikä lahjojan ja lahjottavan välistä suoraa yhteyttä pystytty osoittamaan. Tuomioissa oli raportin mukaan myös annettu vain vähän painoarvoa sille, etteivät yritykset olleet noudattaneet korruption ehkäisemiseksi tarvittavaa huolellisuutta toiminnassaan samoin kuin sille, että yritykset toimivat korruptiolle alttiilla alueella ja sektorilla. Lisäksi raportissa kiinnitettiin huomiota siihen, että samaan tapauskokonaisuuteen kytkeytyvät ulkomaiset tuomiot oli huomioitu suomalaisessa oikeuskäytännössä vaihtelevasti. OECD katsoikin, että arviotaessa ulkomaisten tuomioiden hyväksyttävyyttä näyttönä, linjan tulisi olla johdonmukainen.²⁰⁶ Kuten edellä esitetystä käy ilmi, tämän tutkimuksen havainnot vastaavat pitkälti OECD:n näkemyksiä. Ainakin osassa kansainväliseen liiketoimintaan liittyvistä lahjusrikostapauksista on edellytetty varsin suoraa näyttöä lahjuksen antamisesta sopimisesta, eikä aihetodisteille ole annettu riittävää painoarvoa.

OECD:n raportissa kiinnitettiin huomiota myös siihen, että syytteitä oli hylätty sillä perusteella, ettei vastaajalla ollut tahallisuuden edellyttämää tietoisuutta siitä, että edun vastaanottaja, valtio-omisteisen yhtiön työntekijä, oli ulkomainen virkamies. OECD katsoi, että tätä kysymystä olisi tullut arvioida kieltoerehdyksenä ja lähti siitä, ettei tällaisen erehdyksen olisi yksinään tullut johtaa vastuusta vapautumiseen.²⁰⁷ Kuten edellä on todettu, on tässä tutkimuksessa päädytty tältä osin samaan johtopäätökseen kuin OECD raportissaan. Erehtymistä lahjonnan kohteena olevan henkilön ase-

²⁰⁵ OECD (Finland) 2017, s. 5, 10–11, 30–31.

²⁰⁶ OECD (Finland) 2017, s. 31–33.

²⁰⁷ OECD (Finland) 2017, s. 31–32.

masta ulkomaisena virkamiehenä tulisi ensisijaisesti arvioida kieltoerehdyksenä ja tahallisuuden arvioinnissa lähtökohtana tulisi korkeimman oikeuden linjauksen mukaisesti olla, etteivät oikeudellisen tiedon hankkimatta jättäminen tai tekijän oikeudellisesta sääntelystä tekemät virheelliset johtopäätökset yleensä poista tahallisuutta. Myös oikeuskäytäntö näyttää kehittyneen siihen suuntaan, ettei mahdollisella ulkomaisen virkamiehen käsitettä koskevalla väärällä tulkinnalla ole viimeisimmissä ratkaisuissa katsottu olevan tahallisuutta poistavaa vaikutusta.

OECD kiinnitti raportissaan huomiota myös siihen, että tuomioissa oli annettu merkitystä sille, oliko lahjotulla virkamiehellä mahdollisuutta vaikuttaa kyseessä olleisiin hankintoihin liittyneisiin päätöksiin. Raportissa todettiin, ettei lahjonnan vastaisen sopimuksen lahjonnan määritelmään sisälly tällaista edellytystä ja ettei tällaista nimenomaista edellytystä löydy myöskään Suomen lainsäädännöstä. OECD lähtikin siitä, että tapausten arvioinnissa huomiota tulisi kiinnittää erityisesti lahjojan tarkoitukseen antaa, tarjota tai luvata lahjukseksi katsottava etu.²⁰⁸

Kuten edellä on käynyt ilmi, virkamiehen toimintamahdollisuuksien arviointi on etenkin kansallisissa lahjusrikostapauksissa usein muodostunut vaikeaksi. Se, että vaikutusmahdollisuuden olemassaoloa ja näyttämistä edellytetään, on kuitenkin varsin vakiintunut laintulkinta, sillä niin lahjusrikossäännösten esitöissä, korkeimman oikeuden oikeuskäytännössä kuin oikeuskirjallisuudessakin lahjusrikossäännösten ilmaisun ”toiminnasta palvelussuhteessa” on tulkittu edellyttävän, että lahjuksen vastaanottaneella henkilöllä on mahdollisuus toimia palvelussuhteessaan edun antajan eduksi.²⁰⁹ Tältä osin oikeuskäytännössä omaksutussa linjassa ei voidakaan katsoa olevan kyse tuomareiden tai muiden oikeudellisten toimijoiden puutteellisesta lahjusrikossäännösten tuntemuksesta tai kansallisten säännösten virheellisestä soveltamisesta. Toinen kysymys on se, kuinka perusteltu tämä vakiintunut tulkintatapa on Suomen kansainväliset sopimusveloitteet huomioon ottaen.

Myös työryhmän huomioima tulkintalinja, jonka mukaisesti lahjusrikostapauksissa on edellytetty näyttöä siitä, että lahjonnan kohteeksi tarkoitettu virkamies on hyväksynyt lahjuksen tai vähintäänkin ollut sen antamisesta tietoinen, pohjautuu vakiintuneeseen laintulkintaan, vaikka OECD katsoi raportissaan, ettei tällaista edellytystä aseteta sen enempää lahjonnan vastaisessa sopimuksessa kuin Suomen lainsäädännössä.²¹⁰ Lahjusrikossäännöksissä kuitenkin edellytetään, että lahja tai muu etu vaikut-

²⁰⁸ OECD (Finland) 2017, s. 32.

²⁰⁹ Näin esim. HE 58/1988 vp, s. 48, 55; KKO 1997:33; KKO 2016:39. Ks. tästä myös Keskeiset rikokset/Viljanen 2018, s. 885; Rikosoikeus/Rautio 2013, s. 1108–1109.

²¹⁰ OECD (Finland) 2017, s. 32.

taa, sillä pyritään vaikuttamaan tai se on omiaan vaikuttamaan virkamiehen toimintaan palvelussuhteessa. Vaatimus edun vastaanottajan tietoisuudesta on johdettu tästä edellytyksestä: jotta lahja tai etu voisi vaikuttaa henkilön toimintaan, hänen tulee olla vähintäänkin tietoinen siitä.²¹¹ Lahjuksen vastaanottajan tietoisuus nousee merkittäväksi myös sitä kautta, että lahjuksen antamisen täytyminen on lain esitöissä sidottu siihen.²¹²

Lahjusrikossäännösten tulkintaan ja näyttämiseen liittyvien ongelmien ratkaisemiseksi OECD esitti lahjusrikoksia käsitteleville tutkijoille, syyttäjille ja tuomareille annettavaa yksityiskohtaista kirjallista ohjeistusta, jossa annettaisiin edellä mainittuihin näyttö- ja tulkintakysymyksiin liittyviä ohjeita, esimerkiksi aihetodisteiden huomioon ottamisesta, kieltoerehdysääntelyn soveltamisesta, tunnusmerkistön tulkinnasta ja ulkomaisten tuomioiden huomioon ottamisesta. Raportin mukaan tällaisesta ohjeistuksesta tulisi ilmetä vähintäänkin seuraavat seikat:

- Se, millaista aihe- ja/tai suoraa todistelua lahjojan tahallisuudesta kunkin tunnusmerkistötekijän suhteen edellytetään. Tässä yhteydessä tulisi korostaa sitä, ettei suoraa linkkiä lahjojan ja lahjotun välillä edellytetä kaikissa tapauksissa ja että aihetodistelu riittää näytöksi.
- Se, että kieltoerehdys on oikeuttamisperuste vain rikoslain 4 luvun 2 §:ssä mainituissa rajatuissa olosuhteissa.
- Se, minkä täsmällisten tunnusmerkistötekijöiden näyttäminen on tuomitsemisen edellytyksenä. Tässä yhteydessä tulisi selventää, ettei ulkomaisen lahjonnan yhteydessä ole merkitystä sillä, oliko ulkomainen virkamies tosiasiasa sellaisessa asemassa, että hän pystyi vaikuttamaan asiaan, johon liittyen lahjus maksettiin, eikä myöskään sellaista vaatimusta ole asetettu, jonka mukaan lahjuksen vastaanottajan tulisi olla tietoinen lahjuksen tarjoamisesta, lupaamisesta tai antamisesta.
- Ulkomaisten tuomioiden huomioimisen sallittavuutta tulisi arvioida samalla tavoin kaikissa suomalaisissa ulkomaista lahjontaa koskevilla tapauksissa.²¹³

Suomalaisen oikeusprosessin lähtökohtana on vapaa todistusharkinta, eivätkä tähän järjestelmään sovi tuomioistuimelle annettavat yksityiskohtaiset näytön arviointia koskevat ohjeet. Voidaan myös kysyä, voidaanko erilaisilla ohjeistuksilla ylipäätään ohittaa esityölausumiin ja korkeimman oikeuden käytäntöön pohjautuva vakiintunut tulkintakäytäntö. Siltä osin kuin kyse on lahjusrikosten tunnusmerkistötekijöistä ja niiden tul-

²¹¹ Viljanen 1990, s. 126–127; Keskeiset rikokset/Viljanen 2018, s. 891.

²¹² HE 58/1988 vp, s. 48; Ks. myös Keskeiset rikokset/Viljanen 2018, s. 888.

²¹³ OECD (Finland) 2017, s. 33.

kinnasta, OECD:n toivoma muutos olisikin tehokkaimmin saatavissa aikaan lainmuutoksella, jonka esitöissä otettaisiin aiempaa selkeämmin huomioon myös ulkomaisen virkamiehen lahjontaan ja välittäjää käyttäen toteutettuun lahjontaan liittyvät erityispiirteet. Näytön arviointi yksittäistapauksissa sen sijaan kuuluu tuomioistuinten vapaan todistusharkinnan alaan, eikä Suomen todistus oikeudelliseen järjestelmään sovi näytön arvioinnin yksityiskohtainen ohjeistaminen sen enempiä lainsäädännöllä kuin tuomioistuinlaitoksen ulkopuolelta annetuilla sitovilla ohjeillakaan. Korkein oikeus voi kuitenkin omilla ennakkoratkaisuillaan linjata myös näytön arvioinnin lähtökohtia, kuten se on tehnyt esimerkiksi edellä mainitussa, huumausainerikoksia koskeneessa ratkaisussaan KKO 2017:12.

Rikosoikeudellisten tunnusmerkistöjen tulkinta voi muuttua paitsi lainsäädännön muuttamisen myös oikeuskäytännön kautta. Soveltamiskäytännön ja laintulkinnan muutosten taustalla voivat olla esimerkiksi kansainväliset sopimusveloitteet. Kuten korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2014:93 todennut, tällainen tulkinnoista riippuva oikeustilan selkiintyminen ja vakiintuminen on kuitenkin vähitellen tapahtuva vaiheittainen prosessi. Koska ulkomaisen virkamiehen lahjontaan liittyvät tapaukset ovat Suomessa erittäin harvinaisia, tulkintakäytäntöjen muuttaminen korkeimman oikeuden ratkaisujen kautta ei ole realistinen skenaario. Siksi OECD:n raportissaan esiin nostamia lahjontasääntösten soveltamisongelmia tuskin saadaan tehokkaasti korjattua pelkästään kirjallisten ohjeistusten, tuomarien kouluttamisen ja erikoistumisen kautta. Sääntösten toimivuuden tehostaminen edellyttääkin todennäköisesti myös lainmuutoksia.

2.4 Kansalliseen oikeuskäytäntöön liittyvät johtopäätökset ja suositukset

Seuraavassa esitetään johtopäätöksiä ja suosituksia liittyen ennen kaikkea niihin tunnusmerkistökiteijöihin ja tulkintakysymyksiin, joilla on tai joilla voidaan olettaa olevan erityistä relevanssia kansainväliseen liiketoimintaan liittyvien lahjusrikostapausten käsittelyssä.

1. *Ulkomaisen virkamiehen käsite.* Lain sanamuodon ja esitöiden, OECD:n sopimuksen ja sitä selventävän kommentaarin sekä alempien oikeusasteiden käytännön perusteella on perusteltua tulkita, että rikoslain lahjusrikossääntelyssä tarkoitettuna ulkomaisena virkamiehenä voidaan pitää henkilöä, joka työskentelee yrityksessä, joka on välittömästi tai välillisesti valtion omistuksessa tai jossa valtiolla on enemmistöomistus, ja joka hoitaa yhteiskunnan kannalta keskeistä tehtävää esimerkiksi energia- tai puolustusosalalla.

2. *Näyttö lahjusrikoksesta ja vastaajan tahallisuudesta.* Myös lahjusrikospauksissa näyttötaakka on kantajalla eli yleensä syyttäjällä. Syyksi lukeva tuomio edellyttää siksi, että lahjusrikoksen kaikki elementit ja vastaajan tietoisuus niistä on näytetty toteen. Näytön arvioinnissa tulee kuitenkin tiedostaa, että lahjusrikoksista on harvoin saatavissa suoraa ja yksiselitteistä näyttöä. Keskeiseksi muodostuvat siksi aihetodisteet ja todistelun kokonaisarviointi. Vastaajan tahallisuuden tulee kattaa kyseessä olevan oikeudenvastaisen teon, lahjusrikoksen, kaikki elementit. Tahallisuutta koskevaa näyttöä arvioitaessa on kuitenkin perusteltua ottaa huomioon myös tarkoituksellisen tietämättömyyden mahdollisuus. Tarkoitukselliseksi katsottava tietämättömyys ei lähtökohtaisesti poista tahallisuutta. Myöskään oikeudellisen tiedon hankkimatta jättäminen tai tekijän oikeudellisesta sääntelystä tekemät virheelliset johtopäätökset eivät yleensä poista tahallisuutta.

3. *Edun antaminen välittäjän kautta tai toiselle henkilölle kuin lahjottavalle virkamiehelle itselleen.* Suomalaisen lahjusrikossääntelyn erikoisuus on edellytys, että edulla vaikutetaan, sillä pyritään vaikuttamaan tai se on omiaan vaikuttamaan virkamiehen toimintaan palvelussuhteessa. Tämä elementti nostaa lahjusrikosten täyttymiskynnystä ja johtaa tarpeeseen näyttää lahjusten viimekätisen vastaanottajan olleen tietoinen lahjuksen antamisesta ja hyväksyneen sen. Vakiintuneena tulkintana voidaankin pitää sitä, että tapauksessa, jossa etu on annettu välittäjää käyttäen tai toiselle henkilölle kuin lahjottavalle virkamiehelle itselleen, rikoksen täytyminen edellyttää, että virkamies, jota lahjotaan, on tullut tietoiseksi lahjuksesta tai sitä koskevasta lupauksesta. Tämän näyttäminen on osoittautunut haasteelliseksi erityisesti kansainväliseen liiketoimintaan liittyvissä tapauksissa, joissa väitetty lahjonta on tapahtunut erilaisia välittäjiä käyttäen. Lakia olisi tältä osin perusteltua muuttaa, joko niin, että rikoksen täyttymiskynnys muodostuu alemmaksi tai rinnastamalla lahjusrikoksen yritys täytettyyn tekoon. Myös vaikutusvallan kauppaamisen kriminalisointi laajentaisi mahdollisuutta puuttua välittäjää käyttäen tehtyihin tekoihin.

4. *Sidos toimintaan palvelussuhteessa.* Vakiintuneen tulkinnan mukaan lahjusrikossäännösten ilmaisun ”toiminnasta palvelussuhteessa” on tulkittu edellyttävän, että lahjuksen vastaanottaneella henkilöllä on mahdollisuus toimia palvelussuhteessaan edun antajan hyväksi. Kansallisessa käytännössä tämän näyttäminen on osoittanut haasteelliseksi erityisesti tapauksissa, joissa on ollut kyse organisaatiomuodossa tehdystä laajamittaisesta päätöksenteosta, kuten esimerkiksi kuntien ja maakuntien kaavaprosesseista. Sen enempää muodollista asemaa kuin tosiasiallista vaikutusvaltaakaan ei ole pidetty yksinään riittävänä, vaan muodolliseen

asemaan vedotessa on kiinnitetty huomiota myös tosiasialliseen vaikutusvaltaan ja tosiasialliseen vaikutusvaltaan vedotessa on kiinnitetty huomiota myös virkamiehen toimintaan ja muodolliseen asemaan edun antajan intressissä olevia asioita käsiteltäessä. Toistaiseksi tämä tunnusmerkistötekijä ei ole noussut yhtä vahvasti esiin kansainväliseen liiketoimintaan liittyvässä oikeuskäytännössä, mutta on seikka, jonka toteen näyttäminen voi jatkossa muodostua haasteeksi myös kansainvälisissä laajamittaisiin hankintoihin liittyvissä tapauksissa.

5. *Erehtyminen käsitteen "ulkomainen virkamies" tulkinnasta.* Erehtymistä käsitteen "ulkomainen virkamies" tulkinnasta tulisi jatkossa arvioida ensisijaisesti kieltoerehdystilanteena. Korkeimman oikeuden kieltoerehdystapauksissa noudattamaa linjaa noudattaen tulisi lähteä siitä, ettei tällaisessa erehtymisessä yleensä ole kyse anteeksiannettavasta kieltoerehdyksestä. Tätä voidaan perustella kieltoerehdyksen anteeksiannettavuusarvioinnissa ammatin- ja elinkeinonharjoittajille asetetulla laajalla selonottovelvollisuudella.
6. *Lahjonta elinkeinotoiminnassa.* Lahjontaa elinkeinotoiminnassa koskevan sääntelyn soveltamista tulisi, tarvittaessa lainsäädäntömuutoksin, tehostaa niin, että siitä muodostuisi aito vaihtoehto virkamiehen lahjontaa koskevien säännösten soveltamiselle tapauksissa, joissa lahjonnan kohteena ollut henkilöä ei voitaisi katsoa ulkomaiseksi virkamieheksi.
7. *Oikeushenkilön rangaistusvastuu.* Oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltamista tulisi tehostaa. Oikeushenkilön rangaistusvastuun mahdollisuus tulee systemaattisesti huomioida ja selvittää esitutkinnassa ja syyttäjän tulee vaatia yhteisösakon määräämistä kaikissa niissä lahjusrikostapauksissa, joissa oikeushenkilön rangaistusvastuun edellytykset ovat käsillä. Oikeushenkilön rangaistusvastuuta tulisi oikeudenkäynneissä arvioida selkeämmin omana itsenäisenä kysymyksenään ja huomioida mahdollisuus tuomita yhteisösakko myös tapauksessa, jossa ketään luonnollista henkilöä ei tuomita rangaistukseen. Syyttäjien toimivallan laajentamista myös yhteisösakon määräämiseen tulisi selvittää ja yhteisösakko tulisi voida määrätä myös tunnustamisoikeudenkäynnissä.
8. *Hyödyn menettäminen.* Kansainvälisten velvoitteiden täyttämiseksi ja lahjuksen antamisrikoksille tyypillisimmän taloudellisen hyödyn konfiskoinnin mahdollistamiseksi tulisi, tarvittaessa lainsäädäntömuutoksin, vahvistaa, että lahjontateon seurauksena tehdyn sopimuksen, päätöksen tai toimenpiteen perusteella saatu hyöty voidaan tuomita menetettyksi oikeushenkilöltä, jonka puolesta tai hyväksi lahjusrikos on tehty. Kansainväliseen liiketoimintaan liittyvää lahjontaepäilyä tutkittaessa tulisi

aina selvittää myös rikoksen mahdollisesti tuottama hyöty ja, jos luonnolinen tai oikeushenkilö on saanut rikoksesta taloudellista hyötyä, oikeudenkäynnissä tulisi esittää rikoksen tuottamaa hyötyä koskeva konfiskaatiovaatimus. Jos yhteisöosakon määräämistä tunnustamisoikeudenkäynnissä tai syyttäjän päätöksellä lähdetään selvittämään, samassa yhteydessä tulisi selvittää mahdollisuus määrätä vastaavissa prosesseissa oikeushenkilölle myös menettämisseuraamus.

3 Vertailumaiden lainsäädäntö ja oikeuskäytäntö

3.1 Ruotsi

3.1.1 Lainsäädäntö

Ruotsin lahjusrikoslainsäädäntö uudistettiin vuonna 2012 tehdyllä lainmuutoksella (lag om ändring i brottsbalken, SFS 2012:301). Tällä lainmuutoksella lahjusrikossäännökset uudistettiin ja ne keskitettiin yhteen brottsbalkenin lukuun (10 kap. Om förskingring, annan trolöshet och mutbrott). Lahjusrikossäännösten nimikkeitä ja muotoilua muutettiin ja uusina säännöksinä lakiin otettiin vaikutusvallan kauppaamisen ja tuottamuksellisen lahjusrikoksen rahoittamisen kriminalisoineet säännökset. Ruotsissa julkisen ja yksityisen sektorin lahjontaa koskevat säännökset yhtenäistettiin jo vuonna 1978 ja yhtenäisessä sääntelyssä pitäydettiin myös vuoden 2012 uudistuksessa.²¹⁴ Lahjonnan kohteena olevan tahon määrittelyä kuitenkin laajennettiin ja yksinkertaistettiin kattamaan kaikki työntekijät ja tehtävää hoitavat henkilöt.²¹⁵

Lahjuksen ottamisen kriminalisoiva säännös on Ruotsin brottsbalkenin 10 luvun 5 a §:ssä:

5 a § Den som är arbetstagare eller utövar uppdrag och tar emot, godtar ett löfte om eller begär en otillbörlig förmån för utövningen av anställningen eller uppdraget döms för *tagande av muta* till böter eller fängelse i högst två år. Detsamma gäller den som är deltagare eller funktionär i en tävling som är föremål för allmänt anordnad vadhållning och det är fråga om en otillbörlig förmån för hans eller hennes fullgörande av uppgifter vid tävlingen.

Första stycket gäller även om gärningen har begåtts innan gärningsmannen fått en sådan ställning som avses där eller efter det att den upphört.

²¹⁴ Brottsbalk 10 kap. 5 a–5 b §. Ks. myös Prop. 2011/12:79, s. 3, 11–12.

²¹⁵ ”Den som är arbetstagare eller utövar uppdrag”. Ks. tästä Prop. 2011/12:79, s. 27–28.

För tagande av muta enligt första och andra styckena döms också den som tar emot, godtar ett löfte om eller begär förmånen för någon annan än sig själv.

Saman luvun 5 b § koskee puolestaan oikeudettoman edun antamista, lupaamista tai tarjoamista ja säännös on keskeisiltä osin viittaus 5 a §:ään.

Säännösten mukaisen lahjonnan kohteena voivat olla laajasti työntekijät ja sopimuksen nojalla tehtävää suorittavat sekä erikseen mainitusti eräät yleisen vedonlyönnin kohteena olevien kilpailujen osallistujat ja toimihenkilöt. Rangaistavaa on myös se, jos henkilö ottaa vastaan tai hyväksyy edun, joka annetaan jollekin toiselle henkilölle kuin hänelle itselleen. Jos etu annetaan toiselle henkilölle, edellytyksenä on, että lahjottava henkilö on siitä tietoinen ja on sen hyväksynyt tai muuten aktiivisesti vaikuttanut sen vastaanottamiseen.²¹⁶

Lahjusrikosluonteen kannalta olennaista on, että etu on oikeudeton ja se annetaan henkilölle hänen tehtävänsä hoitamiseen liittyvästä syystä. Edun ei katsota liittyvän tehtävänhoitoon, jos sen antamisen perusteena on esimerkiksi ystävyys tai tuttavuus taikka muu tehtävään liittymätön yhteys. Edun antamisen ei kuitenkaan edellytetä liittyvän johonkin tiettyyn tehtävään. Edun oikeudettomuutta arvioitaessa huomiota kiinnitetään olosuhteisiin kokonaisuudessaan. Arvioinnissa otetaan huomioon mm. edun arvo ja luonne sekä sen tavanomaisuus normaalit kohteliaisuussäännöt ja liike-elämän hyväksytyt käytännöt huomioon ottaen.²¹⁷

Uudistuksen yhteydessä lahjusrikosten kvalifiointiperusteet kirjattiin lakiin (BrB 10 kap., 5 c §). Säännöksen mukaan teon törkeyttä arvioitaessa kiinnitetään huomiota siihen, oliko toiminnassa kyse erityisen vastuullisessa asemassa olevan henkilön aseman väärinkäytöstä tai toimintaan puuttumisesta. Lisäksi arviointiin vaikuttavat edun arvo sekä toiminnan järjestäytyneisyys, laaja-alaisuus tai muusta syystä johtuva vaarallisuus.

Vaikutusvallan kauppaamisesta säädetään rikoskaaren 10 luvun 5 d §:ssä:

5 d § För *handel med inflytande* döms till böter eller fängelse i högst två år den som i annat fall än som avses i 5 a eller 5 b §

²¹⁶ Prop. 2011/12:79, s. 46.

²¹⁷ Prop. 2011/12:79, s. 43–44.

1. tar emot, godtar ett löfte om eller begär en otillbörlig förmån för att påverka annans beslut eller åtgärd vid myndighetsutövning eller offentlig upphandling, eller
2. lämnar, utlovar eller erbjuder någon en otillbörlig förmån för att han eller hon ska påverka annans beslut eller åtgärd vid myndighetsutövning eller offentlig upphandling.

Säännöksen mukaan rangaistavaa on edun vastaanottaminen tai pyytäminen taikka etua koskevan lupauksen hyväksyminen tarkoituksessa vaikuttaa toisen päätöksentekoon viranomaistoiminnassa tai julkisessa hankinnassa, taikka antaa, luvata tai tarjota etu toiselle vastaavassa tarkoituksessa. Jos etu annetaan työntekijälle tai tehtävän suorittajalle, joka itse pystyy vaikuttamaan päätöksentekoon, sovellettavaksi tulevat lahjuksen ottamista ja antamista koskevat säännökset. Vaikutusvallan kauppaamista koskeva säännös puolestaan kattaa esimerkiksi tilanteet, joissa vaikutusvaltaa käyttää muu taho kuin lahjuksen ottamista ja antamista koskevissa säännöksissä tarkoitettu työntekijä tai sopimuksen perusteella tehtävää hoitava henkilö, esimerkiksi vaikutusvallan käytön kohteena olevan henkilön läheinen.²¹⁸ Rangaistavuuden edellytyksenä on, että edun vastaanottajalla on ollut objektiivisesti arvioiden mahdollisuus vaikuttaa kyseessä olevaan päätöksentekoon tai toimintaan. Säännös ei siis tule sovellettavaksi silloin, jos edun vastaanottajalla ei ole ollut minkäänlaista todellista vaikutusmahdollisuutta.²¹⁹

Uutena kriminalisointina rikoskaareen otettiin vuoden 2012 uudistuksessa myös lahjusrikoksen tuottamuksellista rahoittamista koskeva säännös (BrB 10 kap., 5 e §):

5 e § En näringsidkare som tillhandahåller pengar eller andra tillgångar åt någon som företräder näringsidkaren i en viss angelägenhet och därigenom av grov oaktsamhet främjar givande av muta, grovt givande av muta eller handel med inflytande enligt 5 d § 2 i den angelägenheten döms för vårdslös finansiering av mutbrott till böter eller fängelse i högst två år.

Tämän säännöksen omaksumisella pyrittiin mahdollistamaan puuttuminen tilanteisiin, joissa elinkeinonharjoittaja tai tämän edustaja antaa varoja esimerkiksi tytäryhtiölleen tai välittäjänä toimivalle henkilölle, jotta tämä toimisi yhtiön puolesta tietyllä markkina-alueella, eikä tässä yhteydessä riittävässä määrin kontrolloi rahoitettavaa tahoja ja luo näin edellytykset lahjusrikosten tekemiselle. Hallituksen esityksessä viitataan tässä

²¹⁸ Prop. 2011/12:79, s. 31.

²¹⁹ Prop. 2011/12:79, s. 48.

yhteydessä erityisesti tilanteeseen, jossa varoja annetaan toimintaan alueella, jossa korruptioriski on korkea.²²⁰ Tarve tehostaa puuttumista ulkomailla tapahtuvaan ja välittäjiä käyttäen toteutettuun lahjontaan nousi esiin OECD:n Ruotsia koskeneessa raportissa, jossa todettiin, että tapauksissa, joissa oli väitetysti kyse ulkomaisen virkamiehen lahjonnasta, oli usein päädytty tutkintojen aloittamatta jättämiseen tai päättämiseen ilman syytetoimia esimerkiksi näytön puutteen vuoksi tai toimivallan alaan ja kaksoisrangaistavuuden selvittämiseen liittyneiden haasteiden vuoksi.²²¹ Lahjusrikosten tuottamuksellisen rahoittamisen rangaistavaksi säätämällä pyrittiinkin osaltaan myös korruptiorikosten ennaltaehkäisemiseen sitä kautta, että säännöksen toivottiin vaikuttavan yritysten käyttäytymismalleihin niin, että nämä valvoisivat entistä tarkemmin yhteistyökumppaneidensa toimintaa.²²²

Kun aiempi lahjusrikos- ja osallisuussäätely kattoi vain tahallisesti tehdyt teot, lahjusrikosten tuottamuksellista rahoittamista koskevalla säännöksellä vastuu ulotettiin tilanteisiin, joissa on kyse asianmukaisten valvonta- ja varotoimenpiteiden laiminlyönnin ilmentämästä törkeästä tuottamuksesta. Törkeästä tuottamuksesta on kyse tapauksessa, jossa elinkeinonharjoittaja antaa varoja siitä huolimatta, että tilanteessa on merkittävä riski niiden käyttämisestä säännöksessä mainitun rikoksen tekemiseen.²²³

Lahjusrikoksen tuottamuksellinen rahoittaminen on rangaistavaa vain, jos lahjusrikos tehdään. Säätämisvaiheessa pohdittiin vaihtoehtoa, jossa lahjusrikoksen tuottamuksellinen rahoittaminen olisi kriminalisoitu riippumatta siitä, oliko lahjusrikos tehty. Tätä perusteltiin mm. sillä, että etenkin ulkomailla tehdyn lahjusrikoksen tapahtumista voi olla vaikea osoittaa. Säätelyssä päädyttiin kuitenkin vaihtoehtoon, jossa rangaistavuus edellyttää, että lahjuksen antaminen, törkeä lahjuksen antaminen tai vaikutusvalan kauppaaminen on tilanteessa toteutunut. Edellytyksenä ei kuitenkaan ole, että joku voitaisiin saattaa rikosoikeudelliseen vastuuseen kyseisestä rikoksesta. Vastuu tuottamuksellisesta rahoittamisesta tulee siis kyseeseen myös tilanteessa, jossa lahjusrikoksen tekijää ei voida saattaa vastuuseen teostaan esimerkiksi tahallisuuden tai toimivallan puutteen vuoksi.²²⁴

²²⁰ Prop. 2011/12:79, s. 19, 35–37, 49–50.

²²¹ OECD (Sweden) 2012, s. 8–10.

²²² Prop. 2011/12:79, s. 36, 49–50.

²²³ Prop. 2011/12:79, s. 36, 49–50.

²²⁴ Prop. 2011/12:79, s. 37–38, 49.

3.1.2 Oikeuskäytäntö

3.1.2.1 Svea hovrätt B 831-04

Tapauksessa *Svea hovrätt B 831-04 – Huddinge tingsrätt B 510-01* kahta vastaajaa syytettiin lahjuksen antamisesta ja toista heistä myös kirjanpitorikoksesta. Jäljempänä tarkastellaan yksityiskohtaisemmin vain lahjusrikossyytteitä. Asiassa tuli sovellettavaksi tekoahetkellä voimassa ollut lahjuksen antamista (bestickning) koskenut säännös BrB 17 kap. 7 §. Asiassa oli syytteen mukaan kyse yhteensä noin 300 000 USD:n suorituksista Maailmanpankin työntekijöille vastineena konsulttitehtävien saamisesta. Vastaajina asiassa olivat useita yrityksiä omistanut rakennusalan konsultti sekä kyseisten yritysten kirjanpitoa hoitaneen kirjanpitotoimiston omistanut henkilö. Kyseiset vastaajat olivat perustaneet ja kontrolloivat yrityksiä, joita syytteessä tarkoitetuissa sopimus- ja maksujärjestelyissä käytettiin. Osa etuja vastaanottaneista henkilöistä oli tunnustanut lainvastaisen menettelyn syyteneuvottelumenettelyssä Yhdysvalloissa ja osa järjestelyissä mukana olleista oli syytettynä asiaan liittyvistä rikoksista muissa maissa.

Vastaajat kiistivät syytteet. He vetosivat siihen, että suorituksissa oli kyse liiketoimista eikä oikeudettomasta edusta. Lisäksi he vetosivat tahallisuuden puutteeseen.

Käräjäoikeus tuomitsi vastaajat vuoden ja puolentoista vuoden vankeusrangaistuksiin lahjuksen antamisesta ja toisen heistä myös kirjanpitorikoksesta. Käräjäoikeus katsoi, että maksujärjestelyjä, yritysten perustamista ja pankkitilien avaamista koskeva näyttö osoitti ilman järkevää epäilystä, että vastaajat olivat tietoisia siitä, mihin tarkoitukseen yrityksiä ja tilejä käytettäisiin. Sitä vastaan, että kyse olisi ollut normaaliin liiketoimintaan liittyneistä maksuista puhui sekin, ettei Maailmanpankin työntekijöillä sen sääntöjen mukaan saanut olla taloudellisia suhteita ulkopuolisiin konsultteihin. Käräjäoikeus katsoikin vastaajien ymmärtäneen, että kyse oli konsulttitehtävien saamiseksi suoritetuista maksuista. Käräjäoikeus totesi, ettei osassa suorituksista voinut olla kyse muusta kuin edun saajille näiden tehtävänhoitoon liittyen maksetuista lahjuksista ja katsoi, että vastaajat olivat olleet tästä tietoisia. Sen sijaan joidenkin maksujen kohdalla jäi käräjäoikeuden mukaan näyttämättä, että kyse olisi ollut lahjonnasta. Annettujen lahjusten yhteismäärän käräjäoikeus arvioi olleen noin miljoona Ruotsin kruunua.

Hovioikeus arvioi joitakin maksusuorituksia toisin kuin käräjäoikeus ja katsoi myös niissä olleen kyse lahjuksen antamisesta. Hovioikeus lukikin myös nämä maksusuoritukset vastaajille syyksi lahjuksen antamisena. Hovioikeus muutti käräjäoikeuden tuomiota myös siltä osin, että se hylkäsi törkeää kirjanpitorikosta koskeneen syytteen. Rangaistuksen määräämiseen nämä muutokset eivät kuitenkaan vaikuttaneet vaan hovioikeus vahvisti käräjäoikeuden tuomion siltä osin.

3.1.2.2 Solna tingsrätt B 913-13

Tapauksessa *Solna tingsrätt B 913-13* kahta vastaajaa, jotka olivat ruotsalaisen tekniikan alan konsulttiyrityksen työntekijöitä, syytettiin törkeästä lahjuksen antamisesta (bestickning, grovt brott, BrB 17 kap 7 § 1 st²²⁵) ja toista heistä vaihtoehtoisesti avunannosta siihen. Lisäksi syyttäjä esitti asiassa syytteitä avunannosta verorikokseen ja törkeästä kirjanpitorikoksesta tai avunannosta siihen, mutta tässä tarkastellaan tarkemmin vain lahjusrikossyytteitä. Syytteen mukaan vastaajat olivat luvanneet, tarjonneet ja antaneet yhteensä noin 70 000 Ruotsin kruunun arvoisen lahjuksen tai muun oikeudettoman edun Ukrainan ministeriön asettaman yksikön johtajalle ja tämän perheenjäsenille. Kyse oli matka- ja majoituskustannuksista sekä käteisestä rahasta. Syytteen mukaan edun antaminen liittyi useiden ukrainalaisten kaupunkien vesihuoltoon liittyneeseen hankintaan, jonka arvo oli noin 30 miljoonaa Ruotsin kruunua. Lisäksi syyttäjä vaati yhteisösakon määräämistä yritykselle, jonka kautta etujen antaminen syytteen mukaan korvattiin ne maksaneelle vastaajalle.

Vastaajat myönsivät, että kyseisen ukrainalaisen henkilön ja tämän perheenjäsenten matkakuluja oli maksettu, mutta kiistivät sen, että kyse olisi rikoksesta. Vastaajien mukaan etujen antaminen ei liittynyt etujen vastaanottajan tehtäviin vaan kyse oli ystävyyden perusteella annetusta lahjasta ja vastineesta edun vastaanottajalta aiemmin saaduista vastaavista palveluista. Vastaajat vetosivat myös Ruotsin tuomioistuinten toimivallan puutteeseen ja siihen, ettei kyseisellä johtajalla ollut sellaista asemaa, jossa hänellä olisi ollut päätösvaltaa. Toinen vastaajista vetosi myös tahallisuuden puutteeseen.

Käräjäoikeus katsoi, että edut vastaanottanut henkilö oli ministeriön asettaman yksikön johtajana ollut asemassa, jossa hän saattoi olla lahjonnan kohteena. Käräjäoikeus totesi asiassa näyttönä esitettyjen sähköpostiviestien osoittavan, että etujen antaminen oli perustunut niiden vastaanottajan asemaan ja edun antajien toiveeseen saada etua tarjouskilpailussa. Käräjäoikeus katsoi myös näytetyksi, että etujen vastaanottajalla oli ollut vaikutusvaltaa tarjouskilpailun toteuttamisessa. Käräjäoikeus katsoi myös, että teot, joista valtaosa oli katsottava Ruotsissa tehdyiksi, kuuluivat kaikilta osin tuomioistuimen toimivaltaan. Käräjäoikeus katsoi myös tahallisuutensa kiistäneen vastaajan toimineen tahallisesti ja olleen tietoinen etujen antamisesta, edut vastaanotaneen johtajan asemasta ja annettujen etujen oikeudettomuudesta. Käräjäoikeus ei antanut tässä suhteessa merkitystä sille, ettei kyseinen vastaaja välttämättä ollut tietoinen annettujen etujen tarkasta kokonaismäärästä, vaan tuomitsi molemmat vastaajat tekijöinä lahjusrikoksesta.

²²⁵ Tapauksessa sovellettiin ennen vuoden 2012 uudistusta voimassa ollutta lainsäädäntöä.

Teon törkeyttä arvioidessaan kärjäoikeus kiinnitti huomiota edut vastaanottaneen henkilön vastuulliseen asemaan ja siihen, että käsillä olleessa hankinnassa oli ollut kyse huomattavista summista. Kärjäoikeus ei kuitenkaan katsonut näytetyksi, että kyse olisi ollut Ukrainan tai ukrainalaisten kannalta erityisen merkittävästä projektista. Kärjäoikeus piti tekotapaa amatöörimaisena, eikä siksi katsonut teon olleen luonteeltaan erityisen vaarallinen. Kärjäoikeus katsoikin, että kyse ei ollut törkeästä rikoksesta ja tuomitsi vastaajat perusmuotoisesta lahjuksen antamisesta ehdollisiin rangaistuksiin ja toisen heistä tämän ohella yhdyskuntapalveluun. Yhteisösakkovaatimuksen kärjäoikeus hylkäsi sillä perusteella, ettei lahjuksen antamisesta syytetty vastaaja ollut tekoaikana ollut kyseisen yrityksen palveluksessa, sillä perusteella, että syyksi luettujen rikosten ei katsottu olleen törkeitä ja sillä perusteella, että osa kirjanpitorikoksia koskeneista syyteistä hylättiin.

3.1.2.3 Svea hovrätt B 8447-16

Tapauksessa *Södertörns tingsrätt B 17099-13 – Svea hovrätt B 8447-16* kahta henkilöä syytettiin lahjuksen antamisesta (Bestickning, BrB 17 kap 7 § 1 st²²⁶) tai vaihtoehtoisesti osallisuudesta siihen. Syytteen mukaan vastaajat olivat tarjonneet hotellimajoituksen, kestitystä ja palveluja YK:n alaisen järjestön työntekijälle ja tämän puolisolle. Syyttäjän mukaan kyse oli 18 238 Ruotsin kruunun suuruisesta edusta. Keskenään sukulaissuhteessa olleista vastaajista toinen oli hallituksen jäsen ja toinen entinen työntekijä yrityksessä, joka oli tehnyt kyseiselle YK-järjestölle tarjouksen noin 75 miljoonan Ruotsin kruunun arvoisista käännöspalveluista. Lisäksi syyttäjä vaati yhteisösakon määräämistä vastaajien edustamalle yritykselle.

Asiassa oli riidatonta, että toinen vastaajista – yrityksen entinen työntekijä – oli maksanut syytteessä tarkoitetun majoituksen ja kestityksen luottokortilla, jonka laskut oli puolestaan maksanut toinen vastaaja, mutta vastaajat kiistivät, että kyse olisi ollut rikoksesta. Vastaajien mukaan edun tarjoaminen ei liittynyt sen vastaanottajan tehtäviin tämän palvelussuhteessa vaan sen antaminen perustui edun antajan ja vastaanottajien väliseen ystävyyssuhteeseen.

Kärjäoikeudessa keskeinen arvioitava seikka oli, oliko etua pidettävä oikeudettomana (otillbörlig) ja oliko annetulla edulla yhteys edun vastaanottajan tehtävänhoitoon (tjänstesamband). Kärjäoikeus piti annettua etua anteliaana etenkin, kun ystävyyssuhde päättyi lähes välittömästi edun antamisen jälkeen. Kärjäoikeus katsoi myös, että kyseisen entisen työntekijän suhde tarjouksen tehneeseen yritykseen oli sukulaissuhteiden vuoksi säilynyt työsuhteen päättymisestä huolimatta. Kärjäoikeus katsoi kyseisen vastaajan olleen myös tietoinen YK-järjestön ja yrityksen keskinäisistä

²²⁶ Tapauksessa sovellettiin ennen vuoden 2012 uudistusta voimassa ollutta lainsäädäntöä.

sopimussuhteista. Käräjäoikeus katsoikin, että etujen antaminen järjestön työntekijälle näissä olosuhteissa saattoi olla hyväksyttävää vain erittäin rajatussa määrin. Käräjäoikeus katsoi annetun edun olleen luonteeltaan sellainen, että se oli omiaan vaikuttamaan sen vastaanottajan tehtävien hoitoon. Käräjäoikeus katsoi näytetyksi, ettei lahjan antaminen kyseisissä olosuhteissa ollut perustunut pelkästään tai olennaisilta osin ystävyyssuhteeseen. Käräjäoikeus katsoikin edun liittyneen sen vastaanottaneen YK-järjestön työntekijän tehtäviin ja tuomitsi vastaajan sakkorangaistukseen lahjuksen antamisesta.²²⁷ Sen sijaan toisen vastaajan osallisuudesta ei käräjäoikeuden mukaan ollut esitetty riittävää näyttöä ja kyseistä vastaajaa koskeneet syytteet hylättiin. Käräjäoikeus hylkäsi myös yhteisösakkovaatimuksen sillä perusteella, ettei se katsonut yrityksen olleen vastuussa sen entisen työntekijän tekemästä rikoksesta.

Syyttäjä valitti toista vastaajaa koskeneesta vapauttavasta tuomiosta ja yhteisösakkovaatimuksen hylkäämisestä, mutta hovioikeus ei muuttanut käräjäoikeuden antamaa tuomiota.

3.1.2.4 Stockholms tingsrätt B 1282-17

Tapauksessa *Stockholms tingsrätt B 1282-17* Bombardierin myyntijohtajana toiminnutta vastaajaa syytettiin törkeästä lahjuksen antamisesta tai avunannosta siihen ja vaihtoehtoisesti vaikutusvallan kauppaamisesta tai avunannosta siihen. Syyte liittyi rautatieverkoston modernisointihankkeeseen Azerbaidzhanissa. Syytteen mukaan vastaaja oli yhdessä muiden konsernin työntekijöiden kanssa antanut, luvannut tai tarjonnut oikeudettoman edun azerbaidzhanilaiselle virkamiehelle tai muille henkilöille liittyen kyseisen virkamiehen toimintaan virkasuhteessa. Syytteen mukaan etu muodostui siitä, että yritys, jossa kyseisellä azerbaidzhanilaisella virkamiehellä oli intressi ja vaikutusvaltaa, otettiin mukaan toteuttamaan kyseessä ollutta ratahanketta, vaikka yritys ei syyttäjän mukaan täyttänyt hankkeeseen osallistuvilla yrityksillä asetettuja vaatimuksia. Hankkeen arvo oli kokonaisuudessaan 340 MUSD ja kyseisen azerbaidzhanilaisen yrityksen sopimuksen perusteella saaman edun odotettu arvo noin sata miljoonaa dollaria. Vastaaja kiisti syyllistyneensä rikokseen.

Käräjäoikeus lähti tuomiossaan siitä, että syytteessä tarkoitettulla azerbaidzhanilaisella virkamiehellä oli ollut vaikutusvaltaa kyseistä hankintaa koskeneessa päätösprosessissa ja näin ollen täyttyi tunnusmerkistön edellytys, jonka mukaan edun antamisella tuli olla yhteys sen vastaanottaneen henkilön tehtäviin. Oikeus myös piti kyseessä ollutta sopimusta sellaisena, että se lähtökohtaisesti saattoi muodostaa lahjusrikos-

²²⁷ Ratkaisu oli tältä osin äänestysratkaisu. Toinen eriävän mielipiteensä esittäneistä jäsenistä oli eri mieltä tuomion perusteluista. Toinen eriävän mielipiteensä esittäneistä katsoi asiassa näytetyn, että kyse oli ystävyyssuhteen perusteella annetusta lahjasta, ja olisi näin ollen hylännyt syytteen.

säännöksissä tarkoitetun edun. Käräjäoikeus piti myös selvitetynä, että kyseessä ollut azerbaidzhanilainen virkamies oli toiminut syytteessä tarkoitetun sopimuksen tehneen yrityksen edustajana ja hänellä oli ollut lahjusrikossäännösten edellyttämä kytkentä edun saaneeseen yritykseen.

Ratkaisevaksi tapauksessa muodostui sen arviointi, oliko tapauksessa annettu lahjuksen antamista koskevassa säännöksessä tarkoitettu oikeudeton etu. Käräjäoikeuden mukaan tapauksessa ei tullut näytetyksi, etteikö kyseinen azerbaidzhanilainen yritys olisi täyttänyt hankkeeseen osallistuville yrityksille asetettuja ehtoja. Käräjäoikeus myös piti paikallisen toimijan ottamista mukaan hankkeeseen sinänsä tavanomaisena ja perusteluna toimintana. Lisäksi tapauksessa arvioitiin sitä, oliko hankinnan järjestäneen tahon ja tarjouksen tehneiden yritysten keskinäinen yhteydenpito ollut kaikilta osin asianmukaista. Lopputulemassaan käräjäoikeus lähti kuitenkin siitä, ettei asiassa ollut olennaista se, oliko hankinnassa noudatettu asianmukaiselle hankintamenettelylle asetettuja sääntöjä, vaan edun antamisen oikeudettomuutta arvioitaessa keskeistä oli se, oliko sopimus azerbaidzhanilaisen yhtiön kanssa tehty sillä julkilausutulla tai muuten yhteisesti ymmärretyllä edellytyksellä, että kyseisen yrityksen edustajana toiminut virkamies vaikuttaisi hankintaprosessiin edun tarjoajaa hyödyttävällä tavalla. Käräjäoikeus katsoi, ettei tästä ollut esitetty riittävää näyttöä ja hylkäsi siksi törkeää lahjuksen antamista koskeneen syytteen. Koska lahjuksen antamista koskevissa säännöksissä edellytetty yhteys edun antamisen ja edun vastaanottaneen henkilön tehtävien välillä täyttyi, tapausta tuli käräjäoikeuden mukaan arvioida lahjuksen antamissäännösten perusteella, eikä vaikutusvallan kauppaamista koskeva säännös tullut tapauksessa sovellettavaksi. Syytteet tulivat näin ollen kaikilta osin hylätyiksi.²²⁸

3.1.2.5 Svea hovrätt B 2892-19

Tapauksessa *Stockholms tingsrätt B 12201-17, B 12203-17 – Svea hovrätt B 2892-19* syytteet liittyivät Telian telekommunikaatioalan liiketoimintaan Uzbekistanissa. Tapauksessa kolmea henkilöä – liiketoimintajohtajaa, toimitusjohtajaa ja Telian tytäryhtiön johtavaa lakimiestä – syytettiin törkeästä lahjuksen antamisesta (bestickning, grovt brott, 17 kap 7 § 2 st brottsbalken²²⁹). Tapauksessa oli kyse maksuista kahdelle yritykselle, joiden taustalla väitetysti vaikutti Uzbekistanin presidentin lähisukulainen. Syytteen mukaan kyse oli satojen miljoonien Yhdysvaltain dollarien suuruisesta edusta. Kyseisessä asiassa sovellettiin ennen vuoden 2012 lainuudistusta voimassa

²²⁸ Kyseiseen hankintaan liittyen on sittemmin nostettu toinenkin syyte (Åtal mot tidigare anställd på Bombardier för grovt givande av muta, <https://www.aklagare.se/nyheter-press/pressmeddelanden/2021/juni/atal-mot-tidigare-anstalld-pa-bombardier-for-grovt-givande-av-muta/>).

²²⁹ Tapauksessa sovellettiin ennen vuoden 2012 lainuudistusta voimassa ollutta säännöstä.

ollutta lainsäädäntöä ja näin ollen sovellettavaksi tuli myös aiemman lain luettelo henkilöistä, jotka saattoivat olla lahjonnan kohteena.²³⁰ Asiassa eivät näin ollen tulleet sovellettavaksi vuoden 2012 uudistuksessa omaksutut uudet vaikutusvallan kauppamista ja lahjusrikoksen tuottamuksellista rahoittamista koskevat säännökset.

Asiassa oli pääosin riidatonta, että syytteessä tarkoitetut maksusuoritukset oli tehty. Vastajaat kuitenkin kiistivät syytteet sillä perusteella, ettei edut vastaanottanut henkilö ollut syytteessä tarkoitetussa työsuhteessa tai tehtävässä telekommunikaatioalalla. Vastajaat vetosivat myös siihen, että maksuissa oli kyse tietyistä oikeuksista maksetuista korvauksista eikä lahjuksista. Lisäksi vastajaat vetosivat myös tahallisuuden puutteeseen.

Käräjäoikeus piti syytettä epätasällisenä sillä siitä ei käynyt ilmi, millä perusteella syyttäjä katsoi presidentin lähisukulaisen olleen sellainen henkilö, joka voi olla lahjonnan kohteena.²³¹ Toissijaista syytettä, joka koski lahjuksen antamista toiselle, käräjäoikeus piti myös epätasällisenä. sillä siinä ei yksilöity niitä virkamiehiä, jotka tämän toissijaisen syytteen mukaan olivat olleet lahjonnan kohteena. Johtopäätöksensä käräjäoikeus katsoi, ettei asiassa ollut tullut näytetyksi, että kyseinen presidentin lähisukulainen olisi ollut asemassa, jonka perusteella hän itse olisi voinut olla lahjonnan kohteena.²³² Käräjäoikeus myös katsoi, ettei asiassa ollut näytetty, että jollakin yksilöitävissä olevalla virkamiehellä olisi ollut sellainen häntä hyödyttävä kytKentä edun vastaanottaneeseen henkilöön tai tämän yrityksiin, että tapauksessa olisi näytetty olleen kyse lahjuksen antamisesta toiselle. Näin ollen käräjäoikeus hylkäsi syytteet.

²³⁰ Aiemmassa säännöksessä (BrB 20 kap, 2 §) lahjonnan mahdollisina kohteina mainittiin työntekijöiden lisäksi mm. julkisten toimielinten johtohenkilöt, lakisääteistä tehtävää hoitavat henkilöt, asevelvollisuuttaan suorittavat henkilöt, muulla perusteella virkatehtävää hoitavat henkilöt, luottamustehtävän perusteella esimerkiksi oikeudellisia tai taloudellisia asioita hoitavat henkilöt, ulkomaisten valtioiden ministerit ja lainsäädäntövaltaa käyttävää elintä johtavat henkilöt, muulla perusteella ulkomaista virkatehtävää hoitavat henkilöt, kansainvälisten järjestöjen johtohenkilöt ja kansainvälisten tuomioistuinten tuomarit.

²³¹ Syyttäjän mukaan presidentin lähisukulaisen toiminnassa oli kyse virkatehtävän hoidosta joko valtion työntekijänä, taloudellisen tai oikeudellisen asian hoitamista koskevan luottamustehtävän perusteella, vieraan valtion ministerinä taikka henkilönä, joka hoiti vieraan valtion virkatehtävää ilman virallista asemaa tai tehtävänantoa.

²³² Käräjäoikeus katsoi, ettei asiassa ollut näytetty sitä, että kyseinen presidentin lähisukulainen olisi ollut työntekijä tai luottamustoimen nojalla tehtävää hoitanut henkilö ja lähti siitä, ettei henkilö, joka hoitaa valtion virkatehtävää ”de facto”, ilman toimivaltaa siihen, voi olla rikoslainsäädännössä tarkoitetun lahjonnan kohteena. Niillä virallisilla tehtävillä, joita kyseisellä henkilöllä oli näytetty olleen, ei puolestaan ollut yhteyttä telekommunikaatioalaan, eikä niihin ollut näytetty kuuluneen tehtäviä, jotka olisivat liittyneet Telian intresseissä olleisiin asioihin.

Hovioikeus vahvisti käräjäoikeuden tuomion. Myös hovioikeus katsoi, ettei asiassa ollut näytetty, että presidentin lähisukulaisen julkisilla tehtävillä olisi ollut yhteyttä telekommunikaatioalaan, eikä Telian väitetyksi antamilla eduilla näin ollen ollut näytetty olleen yhteyttä näihin tehtäviin.²³³ Myöskään siitä, että kyseiselle presidentin lähisukulaiselle olisi annettu telekommunikaatioalan tehtäviä, ei ollut esitetty selvitystä. Väitteen, jonka mukaan kyseisen henkilön virkavallan käyttö olisi perustunut tosiasialliseen vallankäyttöön ja ”de facto” -toimivaltaan, hovioikeus hylkäsi oikeudellisin perustein todeten, että myös vieraan valtion virkavallan käyttöä arvioitaessa säännökset edellyttävät työsuhdetta tai toimeksiantoa.²³⁴

Liittyen syyttäjän toissijaiseen väitteeseen lahjuksen antamisesta toiselle, hovioikeus totesi, että presidentti on henkilö, joka säännösten mukaan voi olla lahjonnan kohteena. Hovioikeus kuitenkin katsoi, ettei asiassa ollut esitetty näyttöä siitä, että väitetty etu olisi liittynyt presidentin viranhoitoon tai että hänelle olisi tarjottu lahjusta ja hän olisi sen hyväksynyt. Myös syyttäjän hovioikeudessa nimeämien kilpailevan telekommunikaatioalan yrityksen toimitusjohtajan ja telekommunikaatioalan virkamiesten hovioikeus katsoi olleen asemassa, jossa heitä voitiin lahjoa. Hovioikeus katsoi kuitenkin jääneen näyttämättä, että väitetyllä edulla olisi ollut yhteyttä näiden henkilöiden tehtäviin tai että heillä olisi ollut sellaista kytkentää presidentin lähisukulaiseen, että edun olisi voitu katsoa tulleen heidän hyväkseen.

Hovioikeus siis katsoi, ettei asiassa ollut näytetty, että väitetyt edut olisi annettu henkilölle, joka säännösten mukaan saattoi olla lahjonnan kohteena. Rikoksen tunnusmerkistö ei siis tältä osin täytynyt, joten hovioikeus hylkäsi syytteet tällä perusteella, eikä siksi arvioinut edun mahdollista oikeudettomuutta tai vastaajien tahallisuutta.

3.1.3 Yhteenveto

Huomionarvoista on, että edellä käsitellyissä tapauksissa on pääosin sovellettu ennen vuoden 2012 lainuudistusta voimassa ollutta lainsäädäntöä – poikkeuksena tästä vain Tukholman käräjäoikeudessa ratkaistu tapaus *Stockholms tingsrätt B 1282-17*, jossa syytteet hylättiin. Lainuudistuksen vaikutuksia ei siksi voi näiden tapausten pohjalta

²³³ Vaatimusta yhteydestä annetun edun ja tehtävien välillä ilmensi säännöksen ilmaisu ”för sin tjänsteutövning”. Sääntely ei edellyttänyt yhteyttä tiettyyn yksittäiseen toimenpiteeseen vaan edellytyksenä oli yleisempi vaara siitä, että annettu etu voisi vaikuttaa siihen, miten vastaanottaja hoitaa työtään tai tehtäväänsä. Kyse saattoi olla, paitsi edun vastaanottajan toimivaltaan kuuluvasta asiasta, myös yleisemmästä mahdollisuudesta vaikuttaa edun antajan intressissä oleviin toimenpiteisiin. (SOU 2010:38, s. 61–62.)

²³⁴ Uudistettu lahjusrikossääntely näyttäisi sen sijaan kattavan aiempaa laajemmin myös muuhun kuin nimenomaiseen muodolliseen sopimukseen perustuvan tehtävien hoitamisen. (Ks. tästä Prop. 2011/12:79, s. 27–28.)

juurikaan arvioida. Tapaukset kuitenkin tuovat selvästi esiin ne haasteet, joita aiemman – monessa suhteessa Suomen lahjusrikossääntelyä muistuttaneen – lainsäädännön soveltamiseen liittyi.

Ennen vuoden 2012 lainuudistusta merkittävin ero Suomen ja Ruotsin lahjusrikossääntelyn välillä oli se, että Ruotsissa julkisen ja yksityisen sektorin lahjontaa säänneltiin ja säännellään edelleenkin samoilla säännöksillä, eikä eron tekeminen virkamiesten ja muiden työntekijöiden välille ole siksi lahjusrikossäännöksiä sovellettaessa tarpeen. Kuten edellä tarkasteltu oikeuskäytäntö osoittaa, voi lahjuksen vastaanottaneen henkilön asema kuitenkin muodostua Ruotsissakin lahjusrikossäännösten soveltamisen esteeksi, jos edun vastaanottanut henkilö ei ole työntekijä, eikä hänellä ole edun antajan intresseihin kytkeytyvää tehtävää. Lahjusrikossäännösten uudistusta edeltäneessä muodossaan säännösten tulkittiin edellyttäneen nimenomaan muodollista työsuhdetta tai tehtävää, eikä tosiasiallinen (de facto) vaikutusvalta riittänyt perustaksi sille, että henkilö katsottaisiin tahoksi, joka voi olla rangaistavan lahjonnan kohteena. Lahjusrikossäännösten uudistamisen yhteydessä sääntelyä kuitenkin muutettiin ja muutoksen tavoitteena oli sääntelyn yksinkertaistamisen ohella se, että sen alaan tulisivat aiempaa laajemmin erilaiset tehtävähoidon muodot.

Helpoiten Ruotsin aiempi lainsäädäntö näyttää olleen sovellettavissa sellaisiin kansainväliseen liiketoimintaan liittyneisiin tapauksiin, joissa etu on annettu suoraan ulkomaiselle virkamiehelle tai kansainvälisen järjestön työntekijälle tilanteessa, jossa edun antajalla on ollut liiketoiminnallinen intressi suhteessa etujen vastaanottajan edustamaan tahoon. Haastavampaa säännösten soveltaminen on sen sijaan ollut silloin, jos edut on vastaanottanut välittävä taho tai henkilö, joka itse ei asemansa perusteella voi olla lahjonnan kohteena. Väitettyjen bulvaanien käyttöä välikätenä on Ruotsissa pohdittu myös ajoneuvojen myymistä Irakiin koskeneessa tapauksessa, jossa ei tosin ollut kyse lahjusrikoksesta vaan pakotemääräysten rikkomisesta.

Tapauksessa *Södertälje tingsrätt B 2787-12* kahta henkilöä – Scanian osasto- ja myyntipäällikköä – syytettiin törkeästä pakotemääräysten rikkomisesta (grovt sanktionsbrott). Lisäksi syyttäjät vaati Scanian tuomitsemista yhteisösakkoon. Tapaus kytkeytyi Yhdistyneiden kansakuntien päätöslauselmaltaan²³⁵ vahvistamaan niin sanottuun Oil-for-Food -ohjelmaan, jolla pyrittiin lievittämään humanitaarista kriisiä kansainvälisten pakotteiden kohteena²³⁶ olleessa Irakissa. Vastoin ohjelman sääntöjä Irak vaati 10 % kauppasummasta suoritettavaksi irakilaiselle tilille. Syytteen mukaan Scania oli ulkomaisten

²³⁵ S/RES/986 (1995).

²³⁶ S/RES/661 (1990).

myyntiyhtiöiden kautta tehnyt sopimuksia ajoneuvojen myynnistä Irakiin ja niihin liittyvistä maksuista Irakin hallinnolle, mutta kauppa oli viety loppuun asti pakotteiden voimassaoloaikana vain yhdessä tapauksessa.

Keskeiset kysymykset tapauksessa liittyivät siihen, olivatko Scanian ajoneuvojen myynnin Irakiin organisoineet myyntiyhtiöt itsenäisiä yhtiöitä vai voitiinko niitä pitää Scanian bulvaaneina, siihen, oliko pakotemääräysten vastaisia maksuja maksettu Irakin hallinnolle ja siihen, olivatko vastaajat antaneet pakotemääräysten vastaisten maksujen maksamisen kyseisten myyntiyhtiöiden tehtäväksi. Käräjäoikeus katsoi, ettei asiassa ollut näytetty, että myyntiyhtiöt olisivat toimineet syytteessä tarkoitetulla tavalla Scanian bulvaaneina. Käräjäoikeus ei myöskään katsonut näytetyksi, että kyse olisi ollut vastaajien Scanian lukuun myyntiyhtiölle antamasta tehtävästä solmia pakotemääräysten vastaisia sopimuksia ja maksaa niiden vastaisia maksuja. Käräjäoikeus totesi lisäksi, että vaikka tehtäväksi antaminen olisi tapauksessa todettu, vastaajien ei ollut osoitettu toimineen tahallisesti. Näin ollen käräjäoikeus hylkäsi esitetyt syytteet ja yhteisösakkovaatimuksen.

Vuonna 2012 omaksutut uudet vaikutusvallan kauppaamista ja lahjusrikoksen tuottamuksellista rahoittamista koskevat säännökset antavat uusia työkaluja puuttua nimenomaan erilaisia välittäviä tahoja käyttäen tehtyihin tekoihin, mutta toistaiseksi niiden vaikutus ei näy oikeuskäytännössä.²³⁷ Haasteita näidenkin säännösten soveltamiseen tulee todennäköisesti kuitenkin liittymään. Vaikutusvallan kauppaamisen yhteydessä yhtenä haasteena on sen osoittaminen, että etujen vastaanottajalla oli todellista vaikutusvaltaa suhteessa siihen henkilöön, jonka toimintaan edun antamisella oli tarkoitus viimekädessä vaikuttaa. On myös hyvä huomata, että vaikutusvallan kauppaamista koskeva säännös on toissijainen suhteessa lahjuksen antamista ja lahjuksen ottamista koskeviin säännöksiin, eikä se näin ollen tule sovellettavaksi tapauksissa, joissa etu on annettu lahjonnan kohteeksi kelpaavalle henkilölle, jota asiassa on tarkoitus lahjoa, tai tämän hyväksynnällä toiselle henkilölle. Lahjusrikoksen tuottamuksellista rahoittamista koskevan säännöksen soveltamishaasteet liittynevät puolestaan ennen kaikkea sen osoittamiseen, että lahjusrikos on tehty ja sen tehnyt henkilö tai yritys on toiminut asiassa lahjusrikoksen rahoittamisesta syytetyn elinkeinonharjoittajan edustajana.

²³⁷ Ruotsin lahjusrikoksia koskevaa oikeuskäytäntöä kartoittavien raporttien mukaan Ruotsissa ei ole vuosina 2017–2020 annettu yhtään tuomiota näiden uusien rikossäännösten nojalla. (Mutbrott i Sverige 2017; Mutbrott i Sverige 2018; Mutbrott i Sverige 2019; Mutbrottsdomar i Sverige 2020.)

3.2 Norja

3.2.1 Säännökset

Norjan lahjusrikossääntely uudistettiin vuonna 2003. Uudistuksen taustalla oli Euroopan neuvoston korruption vastaisen rikosoikeudellisen sopimuksen ratifiointi ja siihen liittyneet muutostarpeet. Sittenkin Norjaan säädettiin uusi rikoslaki, Lov om straff (straffeloven). Uusi vuoden 2005 rikoslaki tuli voimaan 1. lokakuuta 2015. Rikoslakiuudistuksen yhteydessä lahjusrikossäännösten pykälänumerot muuttuivat ja osallisuussääntelyyn tuli lakitekninen muutos, mutta aineellisia muutoksia lahjusrikossäännöksiin ei tässä yhteydessä tehty.²³⁸

Norjan lahjusrikossäännökset ovat Norjan rikoslain 30 luvussa, joka käsittelee petoksia, veropetoksia ja muita vastaavia talousrikosten muotoja. Julkisella ja yksityisellä sektorilla tehdystä aktiivisesta ja passiivisesta lahjonnasta on säädetty Norjan rikoslain 387 §:ssä:

Korrupsjon

Med bot eller fengsel inntil 3 år straffes den som

- a) for seg eller andre krever, mottar eller aksepterer et tilbud om en utilbørlig fordel i anledning av utøvelsen av oppdrag, eller
- b) gir eller tilbyr noen en utilbørlig fordel i anledning av utøvelsen av stilling, verv eller utføringen av oppdrag.

Med stilling, verv eller oppdrag i første ledd menes også stillning, verv eller oppdrag i utlandet.

Säännös kattaa siis sekä lahjuksen vastaanottamisen että sen antamisen ja koskee sekä julkista että yksityistä sektoria. Säännöksen soveltamisalaan kuuluvat laajasti erilaiset henkilöt, jotka ovat tietyssä asemassa tai tehtävässä esimerkiksi virka- tai työsuhteen perusteella, sopimuksen nojalla taikka vaaleilla tai muuten valittuna.²³⁹

²³⁸ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009), s. 342–343.

²³⁹ Ot.prp. nr. 78 (2002–2003), s. 53–54.

Säännöksen alaan kuuluvat myös tilanteet, joissa lahjuksen antaminen tai vastaanottaminen liittyy ulkomaisen tehtävän hoitoon.

Säännöksen perusteella rangaistavassa teossa on kyse siitä, että joku vaatii, vastaanottaa, hyväksyy, antaa tai tarjoaa oikeudettoman edun (utilbørlig fordel), joka on kytköksissä edun vastaanottajan asemaan tai tehtäviin. Yhteyttä tiettyyn yksittäiseen toimeen tai laiminlyöntiin ei kuitenkaan edellytetä. Lahjusrikossäännösten täyttyminen ei myöskään edellytä, että tehtävää hoitava henkilö olisi konkreettisesti ryhtynyt johonkin toimeen tai laiminlyönyt jonkin tehtävän lahjuksen vuoksi, kunhan voidaan osoittaa, että lahjuksella oli yhteys sen vastaanottajan tehtävän hoitamiseen. Norjan lahjusrikossäännöksissä edun oikeudettomuus (utilbørlighet) on se seikka, joka erottaa laittoiman vaikuttamisen laillisesta. Esitöiden mukaan oikeudettomuuden arviointi on kokonaisarviointia, jossa huomioidaan mm. etuuden luonne ja arvo, edun antamisen taustalla oleva tarkoitus, toiminnan avoimuus, edun antajan ja vastaanottajan asema, kyseessä olevan alan säännöt, ohjeet ja käytännöt, sekä se, oliko kyse virkatoiminnasta vai elinkeinotoiminnasta.²⁴⁰

Lahjusrikosten törkeästä tekemuodosta on säädetty 388 §:ssä. Teon törkeysarvioinnissa kiinnitetään huomiota ennen kaikkea siihen, oliko teko virkamiehen tai muun sellaisen henkilön tekemä, joka nauttii tehtävässään erityistä luottamusta; siihen, liittyikö tekoon huomattavan taloudellisen edun mahdollisuus tai huomattavan vahingon riski sekä siihen, hyödynnettiinkö teossa virheellisiä kirjanpito- ja tilinpäätöstietoja tai asiakirjoja.

Lisäksi kyseisessä 30 luvussa on säännös vaikutusvallan kauppaamisesta (§ 389). Vaikutusvallan kauppaamista koskeva säännös otettiin Norjan rikoslakiin uutena kriminalisointina vuoden 2003 uudistuksen yhteydessä.

Påvirkningshandel

Med bot eller fengsel inntil 3 år strafes den som

- a) for seg eller andre krever, mottar eller aksepterer et tilbud om en utilbørlig fordel for å påvirke utøvelsen av en annens stilling, verv eller utføring av oppdrag, eller
- b) gir eller tilbyr noen en utilbørlig fordel for å påvirke utøvelsen av en annens stilling, verv eller utføring av oppdrag.

²⁴⁰ NOU 2002:22, s. 7, 38, 50, 52; Ot.prp. nr. 78 (2002–2003), s. 34–35, 54–56.

Med stilling, verv eller oppdrag i første ledd menes også stilling, verv eller oppdrag i utlandet.

Vaikutusvallan kauppaamissäännös tulee sovellettavaksi tilanteessa, jossa henkilö pyytää, vastaanottaa tai hyväksyy oikeudettoman etuuden vaikuttaakseen päätöksentekijän tehtävänhoitoon taikka joku antaa tai lupaa henkilölle oikeudettoman etuuden, jotta tämä vaikuttaisi päätöksentekijän tehtävänhoitoon. Henkilö, jonka päätöksentekoon pyritään vaikuttamaan, voi toimia joko julkisella tai yksityisellä sektorilla. Merkitystä ei ole sillä, perustuuko vaikutusvallan käyttäjän ja päätöksentekijän välinen yhteys parisuhteeseen, sukulaisuuteen vai johonkin muuhun henkilöiden välisen yhteyden tai riippuvuussuhteen luovaan perusteeseen. Säännös tulee sovellettavaksi myös tilanteessa, jossa tällaista sidosta ei tosiasiallisesti ole olemassa, vaan vaikutusvallan käyttäjä perusteettomasti väittää kykenevänsä vaikuttamaan päätöksentekijän toimintaan. Rangaistavuuden edellytyksenä ei ole myöskään se, että päätöksentekijän toimintaan olisi tosiasiallisesti yritetty vaikuttaa, vaan oikeudettoman edun pyytäminen, vastaanottaminen, hyväksyminen, antaminen tai tarjoaminen tässä tarkoituksessa riittää täyttämään tunnusmerkistön.²⁴¹

3.2.2 Oikeuskäytäntö

3.2.2.1 Trondheim TR

Trondheimin käräjäoikeuden käsittelemässä tapauksessa *TTRON-2007-28521* oli kyse öljyalan tutkimusta harjoittaneen yrityksen SINTEF:n liiketoimista Iranissa. Tähän liiketoimintaan liittyen yritys oli tehnyt noin kuuden miljoonan Yhdysvaltain dollarin arvoisen konsulttisopimuksen iranilaisen öljy-yhtiön kanssa. Syytteessä oli kyse tämän liiketoimen yhteydessä tehdystä 254 426 USD:n arvoisesta yhteistyösopimuksesta, jonka SINTEF oli tehnyt Brittiläisille Neitsytsaarille rekisteröidyn yrityksen kanssa. Sopimuksen perusteella ehdittiin tehdä kaksi suoritusta, joista jälkimmäinen 25 443 USD:n suuruinen maksu tehtiin sen jälkeen, kun Norjan uusi lahjusrikossääntely oli tullut voimaan. Syyttäjän mukaan sopimuksessa oli tosiasiaa kyse edusta, joka oli annettu kahdelle korkea-arvoiselle iranilaiselle virkamiehelle näiden aseman perusteella, jotta nämä pyrkisivät vaikuttamaan SINTEF:n liiketoiminnan kannalta merkitykselliseen päätöksentekoon Iranissa. SINTEF:lle määrättiin rangaistumääräysmenettelyssä (*forelegg*²⁴²) kahden miljoonan kruunun sakko törkeästä lahjuksen

²⁴¹ Ot.prp. nr. 78 (2002–2003), s. 38, 41–42, 60.

²⁴² Rangaistumääräysmenettelyssä (*forelegg*) syyttäjä voi syytteen nostamisen sijasta määrätä vastaajalle sakkorangaistuksen, menettämisseuraamuksen ja rajatusti oikeuksien menetyksen.

antamisesta²⁴³ ja SINTEF:n entistä toimitusjohtajaa vastaan nostettiin syyte törkeästä lahjuksen antamisesta sillä perusteella, ettei hän ollut päättänyt kyseessä ollutta sopimusta Norjan uusien korruptiosäännösten tultua voimaan.

Trondheimin kärjäoikeus hylkäsi entistä toimitusjohtajaa vastaan esitetyn syytteen ja katsoi, ettei asiassa ollut tullut näytetyksi, että syytteessä tarkoitettu etu olisi annettu iranilaisille virkamiehille. Kärjäoikeus totesi, ettei asiassa ollut esitetty näyttöä siitä, että yhteistyösopimuksen perusteella yhteistyöyrityksen sveitsiläiselle tilille maksettuja rahoja olisi siirretty edelleen syytteessä tarkoitetuille iranilaisille virkamiehille. Riittävää näyttöä ei ollut myöskään siitä, etteikö yhteistyöyritys olisi tehnyt suorituksia vastineena sille sopimuksen perusteella maksetuista maksuista. Kärjäoikeus nosti tuomiossaan esiin Iranin yhteiskuntarakenteen poikkeuksellisuuden ja totesi, että päätöksenteosta Iranissa on vaikea saada käsitystä, mikä vaikeutti asian ja tehtyjen sopimusten arviointia. Asian selvittämistä vaikeutti myös se, ettei Iranista saatu oikeusapua asiassa. Kärjäoikeus korosti, että vaikka korruptiorikoksia on usein vaikea näyttää toteen, on näyttökynnys näissä rikoksissa sama kuin rikosasioissa yleensäkin, eli syyte on hylättävä, jos syyllisyydestä jää järkevä epäily.

3.2.2.2 HR-2013-01394-A

Norjan korkeimman oikeuden ratkaisu *HR-2013-01394-A* liittyi norjalaisen konsulttialan yrityksen, Norconsultin, liiketoimiin Tansaniassa. Tapauksessa oli kyse vesijäätien viemärintialan hankinnasta, johon liittyen Norconsult teki tarjouksen yhdessä kahden muun yrityksen kanssa. Kyseinen yhteisyritys valittiin toteuttamaan hanketta ja se teki asiasta sopimuksen tansanialaisen viranomaistahon kanssa. Maailmanpankin selvityksessä kävi sittemmin ilmi, että sopimuksen solmimisen yhteydessä oli sovittu, että 5 % kauppasummasta maksettaisiin tansanialaisen viranomaisen eräille edustajille. Asiasta oli sopinut toisen yrityksen edustaja, mutta Norconsultin hallitusedustaja oli saanut sopimuksesta tiedon ennen sopimuksen allekirjoittamista, hyväksynyt maksujen suorittamisen ja ryhtynyt toimiin maksujen suorittamiseksi. Lahjuksina maksetut suoritukset olivat yhteismäärältään noin 100 000 USD.²⁴⁴

Kärjäoikeudessa kolmea Norconsultin työntekijää syytettiin lahjuksen antamisesta ja vaadittiin yhteisösakon määräämistä Norconsultille. Yksi syytetyistä toimi Norconsultin

Menettely tulee siis kyseeseen vain, jos syyttäjä katsoo, että tarkasteltavana oleva teko on näillä mainituilla seuraamuksilla sovitettavissa. Menettely edellyttää, että vastaaja hyväksyy annetun määräyksen. (Lov om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven), Kap 20. Forelegg.)

²⁴³ Korrupsjonsdommer I Norge 2003–2016, s. 6–7.

²⁴⁴ Tosiasioiden selvittämisen kannalta merkityksellistä oli, että yrityksessä tehtiin tähän asiaan liittyen sisäinen ja ulkoinen tarkastus, joiden havainnot luovutettiin myös oikeusviranomaisten käyttöön.

edustajana yhteisyrityksen hallituksessa, toinen vastasi projektin kirjanpidon sisäisestä tarkastuksesta ja kolmas oli kyseisen projektin johtaja. Käräjäoikeudessa kaikki kolme vastaajaa tuomittiin lahjuksen antamisesta – hallituksen edustaja vankeusrangaistukseen, josta osa määrättiin ehdolliseksi ja kaksi muuta vastaajaa ehdollisiin vankeusrangaistuksiin. Yhteisösakkoa käräjäoikeus ei määrännyt. Käräjäoikeus katsoi yhteisösakon määräämisen edellytysten täytyneen, mutta kokonaisharkinnan perusteella jätti yhteisösakon määräämättä. Syyttäjät (Økokrim) ja projektinjohtaja valittivat tuomiosta. Valitusasteessa (Lagmannsretten) projektinjohtajaa vastaan esitetyt syytteet hylättiin. Myös yhteisösakon määräämisen suhteen valitusasteen tuomioistuin päätyi eri lopputulokseen kuin käräjäoikeus ja tuomitsi Norconsultille neljän miljoonan kruunun yhteisösakon. Korkeimmassa oikeudessa oli arvioitavana vain kysymys yhteisösakon määräämisestä.

Korkein oikeus lähti tuomiossaan, valitusasteen tältä osin lainvoimaiseen tuomioon nojaten, siitä, että Norconsultin työntekijät olivat toimineet asiassa yhteisösakon määräämisen edellyttämällä tavalla yrityksen puolesta ja yhteisösakon määräämisen edellytykset täytyivät. Edellytysten täytyessäkin yhteisösakon määrääminen on Norjan lainsäädännön mukaan kuitenkin harkinnanvaraista ja korkeimmassa oikeudessa oli kyse nimenomaan tästä harkinnasta. Arvioinnissaan korkein oikeus kiinnitti huomiota erityisesti hallitusjäsenen toimintaan, sillä syytteet projektinjohtajaa vastaan oli hylätty valitusasteessa ja kirjanpidon sisäisestä tarkastuksesta vastanneen henkilön osuutta pidettiin yhteisösakon määräämisharkintaan liittyneen kokonaisarvioinnin kannalta vähäisenä.

Korkein oikeus katsoi, että preventiotavoite, puutteet yrityksen korruption vastaisissa ohjeistuksissa ja toimissa, teon vakavuus, taloudellisen edun tavoittelu ja taloudellisen edun saamisen mahdollisuus puolsivat yhteisösakon määräämistä. Korkeimman oikeuden näkemyksen mukaan se, että kyseinen hallitusedustaja ei ollut yrityksen johtoon kuuluva henkilö, ei ollut este yhteisösakon määräämiselle. Kokonaisarvioinnin tuloksena korkein oikeus päätti kuitenkin jättää yhteisösakon määräämättä. Perusteena määräämättä jättämiselle olivat ennen kaikkea yritykselle asiassa aiheutuneet muut seuraamukset, kun se oli suljettu pois Maailmanpankin projekteista. Tuomio olisi myös mahdollisesti johtanut siihen, että yritys olisi suljettu pois julkisista hankinnoista. Korkein oikeus otti huomioon myös asian pitkän käsittelyajan ja katsoi, että näissä olosuhteissa oli olemassa riski, että yhteisösakko olisi yhdessä mainittujen muiden seuraamusten kanssa johtanut siihen, että seuraamukset kokonaisuudessaan olisivat muodostuneet suhteettoman ankariksi. Lisäksi korkein oikeus kiinnitti arvioinnissaan huomiota siihen, että yritys oli valitusasteen tuomion jälkeen ryhtynyt useisiin korrupti-onvastaisiin toimenpiteisiin.

3.2.2.3 HR-2017-1776-A

Korkeimman oikeuden ratkaisu *HR-2017-1776-A* liittyi kemianteollisuusalan yrityksen Yaran liiketoimiin Libyassa ja Intiassa. Tapauksessa yrityksen konsernijohtoon kuullut lakiasiaintoimittaja tuomittiin kahdesta törkeästä lahjuksen antamisesta.

Lahjuksen antamista Libyassa koskenut syyte liittyi Yaran ja Libyan kansallisen öljy-yhtiön väliseen sopimukseen, jonka solmimisen yhteydessä oli sovittu 4,5 MUSD:n suuruisen edun maksamisesta kyseisen yhtiön hallituksen puheenjohtajan pojalle. Kyseinen libyalainen yhtiö hoiti tuolloin ministeriölle kuuluvia tehtäviä, joten kyseinen hallituksen puheenjohtaja oli käytännössä ministeriin rinnastettavassa asemassa. Sovitusta summasta maksettiin 1,5 MUSD. Maksun suoritti sveitsiläinen yhtiö, joka sai hyvityksen tekemästään maksusta ylilaskutusjärjestelyjen kautta. Syytteessä ja tuomiossa lähdettiin siitä, että hallituksen puheenjohtajan pojalle luvattu ja maksettu etu oli tosiasiallisesti kyseiselle hallituksen puheenjohtajalle tämän aseman perusteella annettu oikeudeton etu.

Intiassa tapahtuneita tekoja koskeva syyte liittyi Yaran ja valtion enemmistöomistuksessa olleen intialaisen yrityksen välisiin liiketoimiin. Tapauksessa oli sovittu 3 MUSD:n suuruisen edun maksamisesta kyseisen intialaisen yrityksen hallituksen jäsenenä ja ministeriön neuvonantajana toimineen henkilön pojalle näennäisinä konsulttipalkkioina. Sopimuksen perusteella maksettiin miljoonan dollarin suuruisen maksu yritykselle, joka oli kyseisen intialaisen virkamiehen ja tämän pojan puolisoitten nimissä. Myös tämän tekokokonaisuuden kohdalla tuomioistuimet katsoivat syytteen mukaisesti, että konsulttisopimuksessa sovitussa suorituksissa oli tosiasiallisesti kyse hallituksen jäsenenä ja ministeriön neuvonantajana toimineelle isälle tämän aseman perusteella annetusta oikeudettomasta edusta.

Korkeimmassa oikeudessa oli kyse rangaistuksen mittaamisesta. Käräjäoikeus oli tuominnut vastaajalle kahden vuoden ja kuuden kuukauden vankeusrangaistuksen. Valitusasteessa tuomio ankaroitui seitsemäksi vuodeksi vankeutta. Merkittävä ero eri oikeusasteiden määräämien rangaistusten ankaruudessa selittyi pääosin sillä, millainen merkitys tuomioissa annettiin sille, että teot olivat tapahtuneet maissa, joissa korruptio on yleistä.

Korkein oikeus lähti arvioinnissaan siitä, ettei ollut perustetta pitää asiassa lieventävänä seikkana sitä, että teko oli tapahtunut maassa, jossa korruptio oli yleistä. Korkeimman oikeuden mukaan ei ylipäätään ollut oikeudellisia perusteita antaa rangaistuksen mittaamisessa merkitystä sille, mihin maahan lahjuksen antaminen oli kohdistunut. Korkein oikeus katsoi, että vastaajan tekoja tuli pitää vakavina huomioon ottaen etujen vastaanottajien korkea asema, vastaajan merkittävä rooli lahjontatekojen to-

teuttamisessa, tekojen suunnitelmallisuus ja tarjottujen etujen huomattava arvo. Kyseessä oli myös kaksi selvästi toisistaan erillistä tekokokonaisuutta. Korkein oikeus otti toisaalta kuitenkin huomioon myös sen, ettei tekoihin liittynyt henkilökohtaisen hyödyn tavoittelua. Puolustuksen väitteelle, jonka mukaan teosta ei ollut aiheutunut tosiasiallista vahinkoa, korkein oikeus ei antanut merkitystä rangaistuksen mittaamisessa, ja totesi, että teosta mahdollisesti aiheutuneiden haitallisten vaikutusten mitaaminen on korruptiotapauksissa ylipäättään vaikeaa etenkin, kun tällaisesta toiminnasta aiheutuva haitta ei ole pelkästään taloudellista.

Korkein oikeus arvioi, että oikea rangaistus syyksi luetuista teoista olisi ollut noin 8–9 vuoden vankeusrangaistus. Rangaistuksen ankaroittamiselle ei kuitenkaan ollut asiassa perusteita, kun syyttäjä ei ollut sitä vaatinut, joten korkein oikeus hylkäsi vastajan valituksen ja voimaan jäi valitusasteen tuomitsema seitsemän vuoden vankeusrangaistus.

Yaralle oli määrätty yhteisösakko rangaistusmääräysmenettelyssä jo ennen rikosprosessin alkamista. Yhteisösakko määrättiin kolmesta törkeästä lahjuksen antamisesta – edellä tarkastelluista ulkomaisten virkamiesten lahjontatapauksista Libyassa ja Intiassa sekä Venäjällä toimineeseen tavarantoimittajaan kohdistuneesta lahjonnasta. Yhteensä näihin tapauksiin liittyneiden lahjussopimusten arvo oli noin 12 MUSD. Yaralle määrätty yhteisösakko oli 270 miljoonaa kruunua ja menettämisseuraamus 25 miljoonaa kruunua. Yhtiö myönsi, että rangaistusvastuun edellytykset täyttyivät tapauksessa ja hyväksyi sille määrätyt seuraamukset.²⁴⁵

Määräyksen antanut viranomainen (Økokrim) totesi perusteluinaan, että kyseessä oli poikkeuksellisen vakava korruptiotapaus. Libyaa ja Intiaa koskeneissa teoissa oli kyse korkea-arvoisten virkamiesten lahjonnasta. Kyse ei ollut yksittäistapauksesta vaan kolmessa eri maassa tapahtuneesta ja useita vuosia kestäneestä toiminnasta. Toimintaa oli pyritty piilottamaan mm. käyttämällä väärennettyjä asiakirjoja, tavaroiden ylihinnittelulla ja hyödyntämällä ns. veroparatiiseihin sijoittuneita yrityksiä. Toiminnassa oli mukana myös konsernin johtoon kuuluneita henkilöitä. Tapausten tutkinta edellytti laajaa kansainvälistä poliisiyhteistyötä ja tutkinnan aikana oikeusapua pyydettiinkin 12 eri maasta. Økokrim arvioi, että Yaran korruption vastaiset toimet olivat tekoaikaan olleet riittämättömiä. Lieventävänä asianhaarana Økokrim huomioi sen, että Yara oli itse ilmoittanut rikosepäilyistä viranomaisille, vaikkakin se tapahtui vasta useita vuosia sen jälkeen, kun korruptioepäilyt olivat tulleet konsernijohdon tietoisuuteen. Lisäksi

²⁴⁵ Forelegg til Yara på 295 millioner kroner (<https://www.okokrim.no/forelegg-til-yara-paa-295-millioner-kroner.5990608-411472.html>).

seuraamusta lieventävänä seikkana vaikutti myös se, että Yara toimi yhteistyössä viranomaisten kanssa esitutinnan aikana.²⁴⁶

3.2.2.4 Rangaistusmääräysmenettelyssä ratkaistut tapaukset

Kuten tapauskuvauksista edellä käy ilmi, eräissä tuomioistuimissakin käsitellyissä lajusrikostapauksissa (SINTEF ja Yara) yhteisösakko määrättiin tuomioistuimessa käydystä oikeudenkäynnistä erillisessä rangaistusmääräysmenettelyssä. Rangaistusmääräysmenettelyä onkin Norjassa käytetty sekä tuomioistuinprosessin ohella että tapauksissa, joita ei ole käsitelty tuomioistuimissa.

Statoil–Horton. Vuonna 2004 rangaistusmääräysmenettelyssä ratkaistussa Statoil–Horton -tapauksessa oli kyse öljy-yhtiö Statoilin ja konsulttiyhtiö Horton Investment Ltd:n välisestä 15,2 MUSD:n arvoisesta konsulttisopimuksesta, joka liittyi öljy-yhtiön liiketoimiin Iranissa. Öljy-yhtiö ehti tehdä sopimuksen perusteella 5,2 MUSD:n maksusuoritukset. Tapaus nousi esiin öljy-yhtiön sisäisessä tarkastuksessa, joka käynnistettiin asian noustua esiin mediassa.²⁴⁷

Økokrim käynnisti asiassa tutkinnan, jonka perusteella se katsoi, ettei näennäisessä konsulttisopimuksessa tosiasiallisesti ollut kyse konsulttipalveluiden hankinnasta, vaan Iranin entisen presidentin lähisukulaisen, joka vaikutti konsulttiyhtiön taustalla, vaikutusvallan kauppaamisesta tarkoituksessa, että tämä käyttäisi vaikutusvaltaansa öljy-yhtiön eduksi suhteessa henkilöihin, jotka osallistuivat öljy-yhtiön kannalta merkitykselliseen öljy- ja kaasualan päätöksentekoon Iranissa. Konsulttisopimus oli tehty ennen kuin vaikutusvallan kauppaamista koskeva säännös tuli Norjassa voimaan, mutta Økokrim lähti siitä, että rangaistavuuden edellytykset täyttyivät, kun sopimusta ei irtisanottu uuden sääntelyn tultua voimaan. Økokrim määräsi rangaistusmääräysmenettelyssä Statoilille 20 miljoonan kruunun ja yhtiön entiselle kansainvälisen liiketoiminnan johtajalle 200 000 kruunun sakon vaikutusvallan kauppaamisesta. Sekä yhtiö että johtaja hyväksyivät rangaistusmääräyksen.²⁴⁸

Cabu Chartering AS. Cabu Chartering -varustamo koskeneessa tapauksessa syyttäjä luopui nostamasta syytteitä luonnollisia henkilöitä vastaan ja varustamolle määrättiin yhteisösakko rangaistusmääräysmenettelyssä.

²⁴⁶ Forelegg til Yara på 295 millioner kroner (<https://www.okokrim.no/forelegg-til-yara-paa-295-millioner-kroner.5990608-411472.html>).

²⁴⁷ Korrupsjonsdommer I Norge 2003–2016, s. 4.

²⁴⁸ Korrupsjonsdommer I Norge 2003–2016, s. 4.

Tapauksessa oli kyse varustamon Bahrainin korkea-arvoisille virkamiehille maksamista lahjuksista. Lahjukset liittyivät rahtisopimukseen, jonka varustamo oli tehnyt Bahrainin valtion enemmistöomistuksessa olleen alumiiniyhtiön kanssa. Varustamo ilmoitti korruptioepäilyksistään itse viranomaisille ja aloitti asiassa oman tutkintansa, jonka havainnot yhtiö luovutti viranomaisten käyttöön. Økokrim teki tapauksen selvittämisessä yhteistyötä Sveitsin, Yhdistyneen kuningaskunnan, Guernseyn ja Yhdysvaltojen viranomaisten kanssa. Lahjukset oli maksettu Brittiläisille Neitsytsaarille rekisteröidyn ja Lontoossa asuneen välittäjänä toimineen henkilön kontrolloiman yrityksen sveitsiläiselle tilille ja rahavarat välitettiin kyseisen välittäjän hallinnoimien tilien kautta edelleen eri valtioissa sijaitseville tileille, joita puolestaan hallinnoi Bahrainin kuningasperheen jäsen, joka oli kyseisenä ajankohtana myös ministeri ja kyseessä olleen bahrainilaisen alumiiniyhtiön hallituksen puheenjohtaja. Maksettujen lahjusten arvon Økokrim arvioi olleen noin 9 miljoonaa kruunua.²⁴⁹

Økokrim määräsi asiassa varustamolle 20 miljoonan kruunun yhteisösakon ja 12 miljoonan kruunun menettämisseuraamuksen. Rangaistusta alentavasti vaikutti yrityksen asian selvittämisessä tekemä yhteistyö. Lieventävänä seikkana Økokrim huomioi myös sen, että sopimus välittäjänä toimineen henkilön kanssa oli tehty ennen kuin Norjan uusi korruptiosääntely tuli voimaan vuonna 2003 ja menettelyn rangaistavuus perustui näin ollen siihen, ettei varustamo päättänyt sopimusta uusien säännösten tultua voimaan vaan jatkoi näennäisten komissionmaksujen maksamista tämän jälkeenkin. Rangaistusta ankaroittavasti vaikutti puolestaan se, että lahjonnan kohteena oli ministeritason henkilö; se, että toimintaan osallistui myös varustamon tuolloiseen johon kuuluneita henkilöitä sekä lahjusten määrä.²⁵⁰

Økokrim luopui nostamasta asiassa syytteitä tutkinnan kohteena olleita luonnollisia henkilöitä kohtaan. Se katsoi, että huomioon ottaen mm. rangaistavan toiminnan päättymisestä kulunut aika, yritykseen kohdistuneita seuraamuksia voitiin tässä tapauksessa pitää preventiotavoitteen kannalta riittävinä.²⁵¹

²⁴⁹ Millionforelegg for bestikkesler (<https://www.okokrim.no/millionforelegg-for-bestikkesler.5990286-411472.html>).

²⁵⁰ Millionforelegg for bestikkesler (<https://www.okokrim.no/millionforelegg-for-bestikkesler.5990286-411472.html>).

²⁵¹ Millionforelegg for bestikkesler (<https://www.okokrim.no/millionforelegg-for-bestikkesler.5990286-411472.html>).

3.2.3 Yhteenveto

Norjassa on valtion kokoon nähden annettu paljon tuomioita ulkomaisen virkamiehen lahjonnasta, minkä myös OECD on huomionnut Norjaa koskevissa raporteissaan. Tapauksia on tullut viranomaisten tietoon esimerkiksi kansainvälisten järjestöjen kautta, mutta myös yritykset itse ovat joissakin tapauksissa ilmoittaneet tietoonsa tulleista rikosepäilyistä viranomaisille. Yritykset ovat myös monissa tapauksissa tehneet yhteistyötä viranomaisten kanssa tapausten selvittämiseksi.²⁵² On vaikea sanoa varmasti, mitkä syyt ovat olleet vaikuttamassa oikeustoimien tehokkuuden sekä oikeusviranomaisten ja vastaajayritysten yhteistyötä edistäneen toimintakulttuurin taustalla, mutta selvästi havaittavia vaikuttavia tekijöitä ovat olleet ainakin tutkinnan ja syytetoimien keskittäminen yhdelle viranomaistaholle sekä Norjan forelegg-menettely, jossa sakko luonnolliselle henkilölle tai oikeushenkilölle määrätään syyttäväviranomaisen antamalla rangaistusmääräyksellä ilman oikeudenkäyntiä.

Økokrim on poliisin ja syyttäjän erikoiselin, joka on keskittynyt käsittelemään laajimpia, monimutkaisimpia ja periaatteellisesti tärkeimpiä talous- ja ympäristörikosasioita.²⁵³ Sen keskeinen rooli kansainväliseen liiketoimintaan liittyvien korruptiorikosten käsittelyssä – esitutkinnassa, syyteharkinnassa, syytteen ajamisessa ja rangaistusmääräysmenettelyssä – käy nopeasti ilmi Norjan oikeuskäytäntöä tarkasteltaessa. Se on elin, joka tutkii tarkastelevana olevan kaltaiset rikokset ja tekee tutkinnan edellyttämää kansainvälistä yhteistyötä rikosten selvittämiseksi. Se on myös elin, joka päättää syytteiden nostamisesta tai nostamatta jättämisestä ja tarvittaessa ajaa syytettyä tuomioistuimessa. Økokrim on myös elin, joka edellytysten täytyessä voi antaa asiassa esityksen forelegg-menettelyssä määrättäväksi rangaistukseksi. Norjassa esitutkinnan ja syyttäjän tehtävien keskittäminen yhdelle asiantuntijaelimelle on osoittautunut tehokkaaksi malliksi ainakin kansainväliseen liiketoimintaan liittyvien korruptiorikosten kohdalla.

Rangaistusmääräysmenettely (forelegg) on osoittautunut Norjassa tehokkaaksi keinoksi etenkin oikeushenkilön rangaistusvastuun toteuttamisessa. Luonnollisten henkilöiden kohdalla rangaistusmääräysmenettely tulee ulkomaisen virkamiehen lahjontaan liittyvissä korruptiotapauksissa sen sijaan harvemmin kyseeseen, sillä tällaisista teoista syytetään usein törkeänä lahjontana, jolloin rangaistusmääräysmenettely, jossa voidaan tuomita vain sakkorangaistus, ei tule kysymykseen. Tätä osoittaa myös edellä kuvattu oikeuskäytäntö: edellä tarkastelluista tapauksista luonnollinen henkilö on tuomittu sakkorangaistukseen rangaistusmääräysmenettelyssä vain yhdessä ta-

²⁵² OECD (Norway) 2018, s. 5, 9, 13.

²⁵³ Om Økokrim (<https://www.okokrim.no/om-oekokrim.422248.no.html>).

pauksessa, jossa katsottiin olleen kyse vaikutusvallan kauppaamisesta, kun taas yrityksille sakko määrättiin useimmissa tapauksissa nimenomaan rangaistusmääräysmenettelyssä. Tapausaineiston perusteella käsittelymuodon valinnalla näyttäisi kuitenkin olevan lahjusrikoksista epäiltyjen luonnollisten henkilöiden kannalta erittäin suuri merkitys. Kun luonnolliselle henkilölle on rangaistusmääräysmenettelyssä määrätty sakkorangaistus tai toimenpiteistä luonnollisia henkilöitä kohtaan on luovuttu kokonaan, on tuomioistuimissa käsitellyissä tapauksissa tuomittu enimmillään seitsemän vuoden vankeusrangaistus.

Se, että oikeushenkilön rangaistusvastuuta on mahdollista käsitellä rangaistusmääräysmenettelyssä, vaikka luonnollisten henkilöiden kohdalla päädyttäisiin syytteen nostamiseen tuomioistuimessa tai syytteestä luopumiseen, on selvästi lisännyt oikeushenkilön rangaistusvastuun toteuttamismahdollisuuksia Norjassa. Näyttääkin siltä, että rangaistusmääräysmenettelyssä määrätty sakko saattaa useinkin olla yritykselle vuosien mittaista ja lopputulokseltaan epävarmaa oikeudenkäyntiä houkuttelevampi vaihtoehto.²⁵⁴

Kuten edellä tarkasteltu SINTEF-tapaus osoittaa, tämä luonnollisen henkilön ja oikeushenkilön vastuiden erillisyyteen pohjautuva malli voi käytännössä johtaa myös siihen, että yrityksen rangaistusmääräysmenettelyssä hyväksymä yhteisösakko jää lainvoimaiseksi, vaikka tuomioistuin sittemmin päätyisi siihen, ettei asiassa ole riittävää näyttöä korruptiorikoksesta.

Sen lisäksi, että prosesseissa on eroja, myös Norjan lahjusrikossääntely on Suomen sääntelyyn verrattuna hyvin erilaista. Varsinaisia lahjusrikossäännöksiä on vain kolme ja nekin ovat muotoilultaan melko tiiviitä ja yksinkertaisia. Kun samoilla säännöksillä säännellään niin virkamiesten, vaaleilla valittujen edustajien kuin yksityisen sektorin toimijoidenkin toimintaa, ei näiden eri tehtävien hoidon muotojen välisiä rajanvetotilanteita tarvitse oikeudenkäynneissä käsitellä. Lahjusrikossäännöksiin liittyvät tulkintakysymykset eivät olekaan olleet edellä käsitellyssä oikeuskäytännössä erityisen keskeisessä roolissa vaan tuomioistuinten arvioinnin keskiössä ovat olleet lähinnä näyttökysymykset sekä rangaistuksen määräämiseen liittyvät seikat.

Toisin kuin Suomessa, Norjassa on kriminalisoitu myös vaikutusvallan kauppaaminen ja kyseisestä rikoksesta on yhdessä tapauksessa määrätty sakko- ja yhteisösakkorangaistus rangaistusmääräysmenettelyssä. Kun arvioidaan kyseisen sääntelyn merkitystä näytön arvioinnin kannalta, huomionarvoista kuitenkin on, ettei OECD ole pitänyt vaikutusvallan kauppaamissäännösten soveltamista varauksetta myönteisenä asiana.

²⁵⁴ Ks. tästä esim. Statoil vedtar Økokrims foreleg i Hortonsaken (<https://www.equinox.com/no/news/archive/2004/10/14/StatoilAcceptsOkokrimPenaltyInTheHortonCase.html>).

Norjan kriminalisoitua vaikutusvallan kauppaamisen, OECD katsoikin tarpeelliseksi seurata, käsiteltäisiinkö ulkomaisen virkamiehen lahjontaa koskevat tapaukset tämän lievemmän rangaistusuhan omaavan säännöksen nojalla ja on sittemmin pitänyt positiivisena sitä, että myös vaikutusvallan kauppaamissäännöksen omaksumisen jälkeen ulkomaisen virkamiehen lahjontaa koskevia tapauksia on käsitelty törkeänä lahjontana. Törkeänä lahjuksen antamisena onkin edelleenkin käsitelty myös tapauksia, joissa lahjusta ei ole annettu suoraan virkamiehelle itselleen vaan etu on maksettu esimerkiksi virkamiehen lähisukulaisille (Yara) tai maksu on toteutettu välittäjää käyttäen (Cabu Chartering).²⁵⁵

3.3 Tanska

3.3.1 Säännökset ja soveltamiskäytäntö

Tanskan lahjusrikossäännökset uudistettiin vuonna 2000. Uudistuksen taustalla oli Euroopan unionin, OECD:n ja Euroopan neuvoston korruptionvastaisten sopimusten kansallinen voimaansaattaminen. Tällä muutoksella virkamiesten lahjontaa koskevat säännökset ulotettiin koskemaan myös ulkomaisten ja kansainvälisten järjestöjen virkamiesten lahjontaa ja oikeushenkilön rangaistusvastuu ulotettiin koskemaan myös lahjusrikoksia. Vaikutusvallan kauppaamista Tanska ei sen sijaan kriminalisoinut erikseen vaan lainuudistuksessa lähdettiin siitä, että tällainen toiminta on rangaistavaa vain siinä määrin kuin yritys- ja osallisuussääntely sen kattaa.²⁵⁶ Vuonna 2013 lahjusrikosten rangaistusasteikkoja korotettiin lainmuutoksella, jonka tavoitteena oli tehostaa talousrikosten ennaltaehkäisyä, esitutkintaa ja oikeudellisia seuraamuksia. Muilta osin lahjusrikossäännöksiä ei tässä yhteydessä muutettu.²⁵⁷

Tanskan rikoslain (straffeloven) lahjusrikossäännöksillä on säädetty rangaistavaksi lahjuksen antaminen virkamiehelle tai julkista tehtävää hoitavalle (122 §), viran tai julkisen tehtävän hoitamiseen liittyvä lahjuksen ottaminen (144 §), yksityisellä sektorilla tapahtuva lahjonta (299 §) sekä välimiestehtävän hoitoon liittyvä lahjonta (304 a §).

²⁵⁵ OECD (Norway) 2018, s. 22–23.

²⁵⁶ Forslag til Lov om ændring af straffeloven (Grovmomssvig, EU-svig og bestikkelse af udenlandske tjenestemænd mv.).

²⁵⁷ Forslag til Lov om ændring af straffeloven, retsplejeloven og forskellige andre love (Styrket indsats over for økonomisk kriminalitet), s. 7, 10–11, 41–44.

Lahjuksen antamisesta virkamiehelle tai julkista tehtävää hoitavalle henkilölle säädetään Tanskan rikoslain 122 §:ssä.

Den, som uberettiget yder, lover eller tilbyder nogen, der virker I dansk, udenlandsk eller international offentlig tjeneste eller hverv, gave eller anden fordel for at formå den pågældende til at gøre eller undlade noget i tjenesten, strafes med bøde eller fængsel indtil 6 år.

Tällä säännöksellä säädetään rangaistavaksi oikeudettoman lahjan tai muun edun tarjoaminen, lupaaminen tai antaminen henkilölle, joka toimii tanskalaisessa, ulkomaisessa tai kansainvälisessä julkisessa virassa tai tehtävässä, jotta tämä tekisi tai jättäisi tekemättä jotain tehtävänsä hoitaessaan. Säännös edellyttää, että edun antamisella on yhteys virkamiehen tehtävänhoitoon. Yhteyttä tiettyyn virkatehtävään ei sen sijaan edellytetä.²⁵⁸

Virkatoimintaan tai julkisen tehtävän hoitoon liittyvän lahjuksen ottamisesta säädetään puolestaan rikoslain 144 §:ssä.

Den, der i udøvelse af dansk, udenlandsk eller international offentlig tjeneste eller hverv uberettiget modtager, fordrer eller lader sig tilsige en gave eller anden fordel, strafes med bøde eller fængsel indtil 6 år.

Lahjuksen ottamista koskeva säännös on lahjuksen antamissäännöksen vastinpari ja se koskee tilanteita, joissa henkilö tanskalaista, ulkomaista tai kansainvälistä julkista virkaa tai tehtävää hoitaessaan oikeudettomasti ottaa vastaan, vaatii tai hyväksyy lahjan tai muun edun. Ollakseen säännöksessä tarkoitettu etu, sen pyytämisen tai vastaanottamisen tulee olla siis oikeudetonta (uberettiget). Lain esitöiden mukaan tällä perusteella rangaistavuuden ulkopuolelle jäivät yleensä sellaiset luonteeltaan vähäiset edut, joihin ei katsota liittyvän riskiä siitä, että niillä olisi vaikutusta virkamiehen tehtävien hoitoon. Tällaisiksi säännöksen alaan kuulumattomiksi eduiksi katsotaan yleensä esimerkiksi tavanomaiset merkkipäivälahjat.²⁵⁹

Yksityisellä sektorilla tapahtuvasta lahjonnasta (returkommission) säädetään Tanskan rikoslain 299 §:n 2 momentissa.

²⁵⁸ Forslag til Lov om ændring af straffeloven (GroV momssvig, EU-svig og bestikkelse af udenlandske tjenestemænd mv.).

²⁵⁹ Forslag til Lov om ændring af straffeloven (GroV momssvig, EU-svig og bestikkelse af udenlandske tjenestemænd mv.).

Med bøde eller fængsel indtil 4 år strafes den, som ved varetagelse af en andens formueanliggender for sig selv eller andre på pligtstridig måde modtager, fordrer eller lader sig tilsige gave eller anden fordel, såvel som den, den yder, lover eller tilbyder en sådan gave eller anden fordel.

Yksityisen sektorin lahjonnassa on kyse siitä, että toisen henkilön taloudellisia asioita hoitava henkilö velvoitteidensa vastaisesti ottaa vastaan lahjan tai muun edun itselleen tai toiselle. Säännös kattaa sekä passiivisen että aktiivisen lahjonnan eli sekä lahjuksen vastaanottamisen, vaatimisen ja hyväksymisen että lahjuksen tarjoamisen, lupaamisen ja antamisen.

OECD:n Tanskaa koskevan maaraportin perusteella näyttää siltä, että ulkomaisen virkamiehen käsitteeseen on liittynyt tulkinnallisia haasteita myös Tanskassa, mikä on johtanut siihen, ettei raja virkamiehen lahjonnan ja yksityisellä sektorilla tapahtuvan lahjonnan välillä ole ollut täysin selvä.

Ainoassa kansainväliseen liiketoimintaan liittyvässä lahjusrikostapauksessa, josta Tanskassa oli määrätty rikosoikeudellisia seuraamuksia OECD:n antaessa kolmannen vaiheen raporttinsa vuonna 2013, vastaajaryitykselle määrättiin rangaistusmääräysmenettelyssä (bødeforelæg²⁶⁰) 2,5 miljoonan Tanskan kruunun suuruinen yhteisösakko ja 20 miljoonan kruunun menettämisseuraamus. Luonnollisia henkilöitä ei asetettu syytteeseen. Yhteisösakkoa ei määrätty virkamiesten lahjontaa koskevien säännösten vaan yksityisen sektorin lahjontaa koskevan säännöksen nojalla.²⁶¹

Tapauksessa oli kyse tanskalaisen lääkealan yrityksen kahdelle hollantilaisessa yrityksessä työskennelleelle henkilölle antamasta miljoonan Yhdysvaltain dollarin suuruisesta edusta, joka liittyi 143 MUSD:n arvoiseen liiketoimeen. YK:n kehitysohjelma UNDP oli palkannut kyseisen hollantilaisen yrityksen valmistelemaan ja toteuttamaan kehitysapuhankkeeseen liittynyttä lääkkeiden hankintaa. OECD:n Tanskan viranomaisilta saaman tiedon mukaan asia käsiteltiin yksityisen sektorin lahjontana, koska asiassa ei kyetty näyttämään, että kyseiset hollantilaisen yrityksen palveluksessa olleet henkilöt olisivat olleet lahjuksen antamissäännöksessä tarkoitettuja ulkomaisia virka-

²⁶⁰ Rangaistusmääräysmenettelyssä (bødeforelæg) on mahdollista käsitellä asia, jossa ei tule määrättäväksi sakkoa ankarampaa rangaistusta. Menettelyn edellytyksenä on, että syytetty tunnustaa syyllistyneensä rikokseen ja ilmoittaa olevansa valmis maksamaan määrätyn sakon asetussa määräajassa. Menettelyn yhteydessä on mahdollista määrätä myös menettämisseuraamus. (Retsplejeloven 832 §.)

²⁶¹ OECD (Denmark) 2013, s. 5, 9, 15, 20.

miehiä. OECD:n näkemyksen mukaan kyseiset henkilöt kuitenkin hoitivat kansainvälisen järjestön puolesta sellaista sen ydintehtäviin kuuluvaa tehtävää, että heidän voitiin katsoa olleen OECD:n sopimuksessa tarkoitettuja ulkomaisia virkamiehiä.²⁶²

OECD:n maatarkastuksen yhteydessä nousi esiin, että Tanskan lain mukainen virkamiesasema ei ole itsestäänselvyys myöskään tilanteissa, joissa edun vastaanottaja on esimerkiksi ulkomaisen valtio-omisteisen yrityksen työntekijä, vaan tällaisissa tilanteissa asiaa voi olla tarpeen selvittää tarkemmin esimerkiksi hankkimalla asiasta lisätietoa ulkomaisilta viranomaisilta.²⁶³

Lahjusrikossäännösten soveltaminen kansainväliseen liiketoimintaan liittyviin tapauksiin on myös viime vuosina ollut Tanskassa vähäistä. Vuonna 2019 Hempel-maaliyhtiölle määrättiin kuitenkin rangaistusmääräysmenettelyssä ennätysuuri 197,5 miljoonan kruunun yhteisösakko sen Saksassa, muissa Euroopan maissa ja Aasiassa harjoittamasta lahjonnasta. Lisäksi yhtiön tytäryhtiölle määrättiin Saksassa kolmen miljoonan euron yhteisösakko. Annettujen lahjusten yhteismääräksi arvioitiin noin 95 miljoonaa kruunua. Yhtiö itse ilmoitti lahjontaepäilyistä viranomaisille ja teki yhteistyötä viranomaisten kanssa asian selvittämiseksi.²⁶⁴

3.3.2 Yhteenveto

Samoin kuin Norjassa, myös Tanskassa vaativia talousrikostutkintoja on keskitetty syyttäjälaitoksen valtakunnalliselle erikoisyksikölle (Statsadvokaten for Særlig Økonomisk og International Kriminalitet, SØIK). Vaativien talousrikosten lisäksi yksikön tehtäviin kuuluu myös kansainvälisten rikosten tutkinta ja laajojen talousrikosten ohella se onkin tutkinut esimerkiksi huumausainerikoksia, terroristisia tekoja ja sotarikoksia. Ainakaan lahjusrikosten kohdalla Tanskan yksikkö ei ole ollut lopputuloksiltaan yhtä tehokas kuin Norjan Økokrim. Vuonna 2013 annetussa Tanskaa koskevassa maaraaportissaan OECD nosti esiin korruptiorikosten esitutkinnassa ja siihen liittyvässä kansainvälisessä yhteistyössä havaitsemiaan puutteita.²⁶⁵ Raportti johtikin Tanskassa sii-

²⁶² OECD (Denmark) 2013, s. 5, 9, 15, 20.

²⁶³ OECD (Denmark) 2013, s. 15.

²⁶⁴ Hempel A/S får historisk stor bøde på 197,5 mio. kr. for bestikkelse rundt om i verden (<https://anklagemyndigheden.dk/da/soeik-giver-rekordboede-i-bestikkelsessag>).

²⁶⁵ OECD (Denmark) 2013, s. 5, 8, 28–29.

hen, että SØIK:n toimintaa pyrittiin tehostamaan mm. perustamalla sen yhteyteen korruptiorikosten tutkintaan erikoistunut yksikkö, lisäämällä käytettävissä olevaa asiantuntijatyövoimaa ja kehittämällä yksikön käytäntöjä oikeusapuasioissa.²⁶⁶

Soveltamiskäytännön vähäisyyden vuoksi sen pohjalta ei voi vetää kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä Tanskan lahjusrikossääntelyn toimivuudesta. Yhteistä Norjan kanssa näyttäisi kuitenkin olevan rangaistusmääräysmenettelyssä määrättyjen yhteisösakkojen rooli ulkomaisten virkamiesten lahjontaan puuttumisessa. Lainsäädännöllisissä ratkaisuissaan Tanska on sen sijaan päätenyt erilaisiin ratkaisuihin kuin Norja. Julkisen ja yksityisen sektorin lahjonnasta säädetään omilla pykälissään, yksityisen sektorin lahjonnan rangaistusasteikko on alempi kuin julkisen sektorin lahjonnan, rikossäännöksistä ei ole otettu lakiin erillisiä törkeitä tekemuotoja eikä vaikutusvallan kauppaamista ole erikseen kriminalisoitu. Käytännössä erot näkyvät ainakin siinä, että Suomen tavoin myös Tanskassa lahjusrikossäännösten soveltaminen vaatii kansainväliseen liiketoimintaan liittyvissä tapauksissa ulkomaisen virkamiehen käsitteen tulkintaa, mikä ei ole myöskään Tanskassa osoittautunut helpoksi.

3.4 Saksa

3.4.1 Säännökset

Lahjusrikoksista on Saksassa säädetty useissa Saksan rikoslain (Strafgesetzbuch, StGB) säännöksissä ja lahjusrikossääntelyä on uudistettu moneen otteeseen. Aiheen kannalta keskeisimpiä uudistuksia ja rangaistavuuden alan laajennuksia olivat lainmuutokset, joilla yksityisen sektorin lahjontaa koskevat säännökset siirrettiin kilpailulainsäädännöstä (Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb, UWG) rikoslakiin vuonna 1997 (BGBl I Nr. 58/1997²⁶⁷) ja kansainväliseen liiketoimintaan liittyvä ulkomaisen virkamiehen lahjonta säädettiin rangaistavaksi erillisellä lailla (Gesetz zur Bekämpfung internationaler Bestechung, IntBestG) vuonna 1998 (BGBl II, Nr. 37/1998²⁶⁸). Tarkasteltavana olevan aihepiirin kannalta keskeinen oli myös vuonna

²⁶⁶ OECD (Denmark) 2015, s. 4–5.

²⁶⁷ Lainmuutoksen perustelut, ks. Entwurf eines Gesetzes zur Bekämpfung der Korruption. Drucksache 553/96.

²⁶⁸ Lainmuutoksen perustelut, ks. Entwurf eines Gesetzes zu dem Übereinkommen vom 17. Dezember 1997 über die Bekämpfung der Bestechung ausländischer Amtsträger im internationalen Geschäftsverkehr (Gesetz zur Bekämpfung internationaler Bestechung – IntBestG). Drucksache 13/10428.

2002 tehty muutos, jonka yhteydessä yksityisen sektorin lahjontaa koskevaan säännökseen otettiin nimenomainen maininta sen soveltumisesta myös ulkomaiseen liike-toimintaan kohdistuvaan lahjontaan (BGBl I, Nr. 61/2002).²⁶⁹ Vuonna 2015 tehdyllä lainmuutoksella (BGBl I Nr. 46/2015²⁷⁰) ulkomaisen virkamiehen lahjontaa koskevat säännökset siirrettiin rikoslakiin, ne laajennettiin koskemaan aiempaa laajempaa joukkoa ulkomaisia virkamiehiä ja säännöksistä poistettiin vaatimus, jonka mukaan ulkomaisen virkamiehen lahjonnalla tuli olla yhteys kansainväliseen liiketoimintaan.

Saksan voimassaoleva lahjusrikossääntely on sirpaleista ja säännökset pitkiä ja yksityiskohtaisia. Virkatoimintaan liittyvistä lahjusrikoksista säädetään Saksan rikoslain 30 luvussa. Tehtäviin liittyvän edun pyytämisestä, hyväksymisestä ja vastaanottamisesta säädetään 331 §:ssä (Vorteilsannahme) tai, jos kyse on virkavelvollisuuksien vastaisesta toiminnasta, 332 §:ssä (Bestechlichkeit). Edun tarjoamisesta, lupaamisesta tai antamisesta säädetään vastaavasti 333 §:ssä (Vorteilsgewährung) tai, jos kyse on virkavelvollisuuden vastaisista toimista, 334 §:ssä (Bestechung). Näistä säännöksistä kansainväliseen liiketoimintaan liittyvän ulkomaisen virkamiehen lahjonnan kannalta keskeisin on lahjuksen antamista koskevan 334 §:n 1 kappale.

§ 334 Bestechung

(1) Wer einem Amtsträger, einem Europäischen Amtsträger, einem für den öffentlichen Dienst besonders Verpflichteten oder einem Soldaten der Bundeswehr einen Vorteil für diesen oder einen Dritten als Gegenleistung dafür anbietet, verspricht oder gewährt, daß er eine Diensthandlung vorgenommen hat oder künftig vornehme und dadurch seine Dienstpflichten verletzt hat oder verletzen würde, wird mit Freiheitsstrafe von drei Monaten bis zu fünf Jahren bestraft. In minder schweren Fällen ist die Strafe Freiheitsstrafe bis zu zwei Jahren oder Geldstrafe.

Lahjuksen antamisena säädetään tässä lainkohdassa rangaistavaksi edun tarjoamisen virkamiehelle tai kolmannelle henkilölle vastineena siitä, että tämä toimii tai on toiminut virkatehtävissään virkavelvollisuuksiensa vastaisesti. Oikeuskäytännössä on

²⁶⁹ Lainmuutoksen perustelut, ks. Entwurf eines Gesetzes zur Ausführung des Zweiten Protokolls vom 19. Juni 1997 zum Übereinkommen über den Schutz der finanziellen Interessen der Europäischen Gemeinschaften, der Gemeinsamen Maßnahme betreffend die Bestechung im privaten Sektor vom 22. Dezember 1998 und des Rahmenbeschlusses vom 29. Mai 2000 über die Verstärkung des mit strafrechtlichen und anderen Sanktionen bewehrten Schutzes gegen Geldfälschung im Hinblick auf die Einführung des Euro. Drucksache 14/8998.

²⁷⁰ Lainmuutoksen perustelut, ks. Entwurf eines Gesetzes zur Bekämpfung der Korruption. Drucksache 25/15.

vahvistettu, että virkamies toimii säännöksessä tarkoitetulla tavalla virkavelvollisuuksiensa vastaisesti, paitsi toimiessaan sääntöjen ja ohjeiden vastaisesti tai tehdessään lopputulokseltaan virheellisen päätöksen, myös silloin, jos hän antaa saamalleen tai luvatululle edulle merkitystä käyttäessään tehtäviinsä kuuluvaa harkintavaltaa.²⁷¹ Säännöksen toisessa kappaleessa säädetään tuomarien lahjonnasta ja kolmannessa säännöksen soveltamisala ulotetaan myös yritykseen vaikuttaa edun vastaanottajan tulevaan toimintaan tai päätöksentekoon. Erillisellä säännöksellä (StGB 335a §) rangaistusvastuu ulotetaan tilanteisiin, joissa edun antaja tai vastaanottaja on toisen valtion tai kansainvälisen järjestön virkamies taikka henkilö, joka hoitaa tehtävää toisen valtion tai kansainvälisen järjestön puolesta.

Lahjuksen ottamisen (StGB 332 §) ja antamisen (StGB 334 §) törkeästä tekemuodosta säädetään 335 §:ssä, jossa ankaroittamisperusteina mainitaan edun huomattava arvo; se, että henkilö vaatii etua vastineeksi virkavelvollisuuksiinsa kuuluvan teon suorittamisesta sekä tekijän toiminnan ammattimaisuus tai järjestäytyneisyys.

Yksityisen sektorin lahjonnasta säädetään puolestaan Saksan rikoslain 299 §:ssä. Kyseisessä säännöksessä säädetään rangaistavaksi edun vaatiminen henkilölle itselleen tai kolmannelle henkilölle, tai tällaisen edun hyväksyminen, vastineena edun antajan suostumisesta kansallisessa tai kansainvälisessä kilpailutuksessa taikka vastineena siitä, että edun saaja edun vuoksi ryhtyy tavaroita tai palveluita hankkiessaan johonkin toimeen tai jättää jonkin toimen tekemättä ja rikkoo näin niitä velvollisuuksia, joita hänellä on työnantajaansa kohtaan. Samassa säännöksessä säädetään rangaistavaksi myös edun tarjoaminen, lupaaminen tai antaminen. Törkeästä tekemuodosta säädetään 300 §:ssä (Besonderes schwere Fälle der Bestechlichkeit und Bestechung im geschäftlichen Verkehr und im Gesundheitswesen), jonka mukaan teon ankaroittamisperusteita ovat edun huomattava arvo sekä tekijän toiminnan ammattimaisuus tai järjestäytyneisyys.

Erikseen on säädetty edustuksellisiin elimiin valittujen henkilöiden aktiivisesta ja passiivisesta lahjonnasta (StGB 108e §, Bestechlichkeit und Bestechung von Mandatsträgern ja IntBestG 2 §, Bestechung ausländischer Abgeordneter im Zusammenhang mit internationalem geschäftlichen Verkehr) sekä lahjonnasta terveydenhoitoalalla (StGB 299a, Bestechlichkeit im Gesundheitswesen ja StGB 299b Bestechung im Gesundheitswesen).

Kansainväliseen liiketoimintaan liittyviä lahjontatapauksia on Saksassa käsitelty usein ulkomaisen virkamiehen lahjontaa koskevien säännösten sijaan yksityisen sektorin lahjontaa koskevien säännösten nojalla. Varsinaisten lahjontaa koskevien säännösten

²⁷¹ BGH 1 StR 541/01; BGH 5 StR 323/06.

sijaan oikeudettoman edun antamiseen tai vastaanottamiseen liittyviä tapauksia on Saksassa eräissä tapauksissa käsitelty myös esimerkiksi luottamusaseman väärinkäyttönä (StGB, 266 §), valvontavelvollisuuden rikkomisena, josta säädetään hallinnollisia rikkomuksia koskevassa laissa (Gesetz über Ordnungswidrigkeiten (OWiG), 130 §), tai verorikoksina.²⁷² Yhtenä syynä muiden kuin virkamiesten lahjontaa koskevien säännösten soveltamiselle ovat olleet vaikeudet sen osoittamisessa, että lahjonnan kohteena ollut henkilö oli lahjusrikoslainsäädännössä tarkoitettu ulkomainen virkamies.²⁷³

Myös prosessuaalisesta näkökulmasta tarkastellen Saksan käytänteet ovat olleet joustavia ja monimuotoisia. Valtaosa tapauksista on käsitelty oikeudenkäynnin ulkopuolella, ilman pääkäsittelyä tai tuomioneuvottelumenettelyssä tuomioistuimissa.²⁷⁴ Merkittävässä roolissa ovatkin olleet ehdollinen syytteestä luopuminen (Strafprozeßordnung, StPO 153a §, Absehen von der Verfolgung unter Auflagen und Weisungen) ja sen yhteydessä määrätty taloudellinen seuraamus, kirjallinen menettely, jossa vastaajalle voidaan määrätä sakkorangaistus ja muita seuraamuksia (StPO 407 §, Zulässigkeit), sekä tuomioneuvottelumenettely (Verständigung zwischen Gericht und Verfahrensbeteiligten (StPO 257c §). Oikeushenkilöille on määrätty yhteisösakkoja myös hallinnollisessa menettelyssä (OWiG 30 §).

3.4.2 Oikeuskäytäntö

3.4.2.1 BGH 2 StR 587/07

Saksan liittovaltion tuomioistuimen ratkaisu *BGH 2 StR 587/07*²⁷⁵ liittyy laajaan Siemens-yhtiön toiminnassa ilmi tulleita korruptoituneita toimintatapoja ja käytäntöjä koskeneeseen kokonaisuuteen, johon liittyen yli kahdeksallekymmenelle henkilölle määrättiin seuraamuksia lahjusrikoksista tai osallisuudesta niihin, luottamusaseman väärinkäytöstä tai valvontavelvollisuuden rikkomisesta. Tapauksia käsiteltiin ehdollisena syytteestä luopumisena (StPO 153a §), kirjallisessa menettelyssä (StPO 407 §), tuomioneuvottelumenettelyssä (StPO 257c §) ja hallinnollisessa menettelyssä (OWiG 130 §). Määrätyt seuraamukset olivat pääosin taloudellisia seuraamuksia, jotka vaihtelivat määrältään tuhansista euroista satoihin tuhansiin euroihin, mutta yksittäisille

²⁷² OECD (Germany) 2018, s. 14.

²⁷³ OECD (Germany) 2018, s. 29–30.

²⁷⁴ OECD (Germany) 2018, s. 13–14, 35, 56–57.

²⁷⁵ Urteil vom 29.08.2008.

henkilöille määrättiin myös vankeusrangaistuksia, joiden pituus vaihteli puolesta vuodesta yhteen ja puoleen vuoteen.²⁷⁶

Liittovaltion tuomioistuimessa käsiteltiin kahden henkilön valituksia. Heistä toinen oli tuomittu alemmassa oikeusasteessa luottamusaseman väärinkäytöstä ja yksityisen sektorin lahjonnasta ja toinen avunannosta yksityisen sektorin lahjontaan. Tapauksessa oli kyse siitä, että tekijänä syytetty vastaaja oli toimiessaan johtavassa asemassa Siemensin yhden liiketoiminta-alan organisaatiossa hallinnoinut ulkomaisilla tileillä olleita yhtiön varoja, joita ei ollut merkitty yhtiön kirjanpitoon, siirtänyt näitä varoja sekä tehnyt maksusuorituksia, joilla näistä varoista oli maksettu ns. hyödyllisiä kuluja (nützliche Aufwendungen). Avunannosta syytetty vastaaja oli osallistunut tähän toimintaan mm. perustamalla säätiön, jonka nimissä varoja talletettiin, avaamalla tälle säätiölle pankkitiliin ja tekemällä hänelle tehtäväksi annettuja maksusuorituksia.

Lahjusrikossyytteiden kannalta relevantit teot liittyivät Siemensin italialaisen sähköyhtiön Enelin kanssa tekemiin kaasuturbiinien kauppaa koskeneisiin sopimuksiin. Vuosien 1999 ja 2000 aikana neuvotellut sopimukset olivat arvoltaan noin 132,5 miljoonaa euroa ja 205,6 miljoonaa euroa. Sopimusneuvottelujen yhteydessä kaksi Enel-yhtiötä edustanutta henkilöä pyysi Siemensin edustajilta ensimmäisen sopimuksen solmimisen yhteydessä 2,65 miljoonan euron ja toisen sopimuksen solmimisen yhteydessä 2 987 000 euron sekä 485 990 Yhdysvaltain dollarin suuruisia suorituksia vastineena siitä, että he vaikuttaisivat konsernin hankintapäätökseen Siemensin hyväksi. Tapauksessa tekijänä syytetty vastaaja hyväksyi kyseiset maksut suoritettavaksi.

Liittovaltion tuomioistuimessa arvioitavana olivat lähinnä oikeuskysymykset. Lahjusrikossyytteisiin liittyen keskeinen kysymys oli se, voitiinko tapauksessa soveltaa lahjontaa liike-elämässä tai ulkomaisen virkamiehen lahjontaa koskevia säännöksiä. Liittovaltion tuomioistuin katsoi, etteivät lahjusrikostunnusmerkistöt täyttyneet, ja näin ollen hylkäsi lahjusrikossyytteet. Tuomioistuin tuomitsi tekijänä syytetyn vastaajan kuitenkin luottamusaseman väärinkäytöstä. Toista vastaajaa oli syytetty vain avunannosta lahjusrikoksiin, joten häntä vastaan esitetyt syytteet tuomioistuin hylkäsi kokonaisuudessaan.

Yksityisen sektorin lahjontaa koskeneet syytteet tuomioistuin hylkäsi sillä perusteella, ettei yksityisen sektorin lahjontaa koskenut sääntely tekoajankohtana, ennen vuoden 2002 lainuudistusta (BGBl I, Nr. 61/2002), riittävän täsmällisesti määrittänyt ulkomaiseen liiketoimintaan kohdistunutta lahjontaa rangaistavaksi toiminnaksi. Asiasta ei nimenomaisesti määrätty tekoajankohtana voimassa olleessa säännöksessä, mutta aiemman kilpailulainsäädännössä olleen säännöksen tulkinnassa oli lähdetty siitä,

²⁷⁶ OECD (Germany) 2018, s. 89–93.

ettei se suojannut ulkomaista liiketoimintaa, eikä sääntelyä ollut esitetty tältä osin muutettavaksi siinä yhteydessä, kun säännös siirrettiin rikoslakiin. Tuomioistuin totesi, ettei asiaan liittyneitä eurooppaoikeudellisia asiakirjoja ollut tekoajankohtana saatettu kansallisesti voimaan, eikä rikosoikeudellinen rankaiseminen voinut vastaajien vahingoksi perustua suoraan niihin.

Tapauksessa tuli arvioitavaksi myös se, olivatko edut vastaanottaneet henkilöt ulkomaisten virkamiesten lahjontaa koskevissa säännöksissä tarkoitettuja virkamiehiä. Enel oli yksityistämistoimien seurauksena yksityinen yhtiö, jossa Italian valtiolla oli tarkastelun kohteena olleena ajankohtana enemmistöomistus. Italiassa käydyssä rikosprosessissa yhtiön työntekijöiden oli katsottu olleen lahjusrikossäännöksissä tarkoitettuja virkamiehiä sillä perusteella, että yhtiö oli enemmistöomistuksen kautta välillisesti Italian valtion määräysvallassa ja sen toiminta energiasektorilla oli julkisen tehtävän hoitamista. Saksassa liittovaltion tuomioistuin sen sijaan arvioi asiaa toisin ja katsoi, ettei Enelin edustajien voitu katsoa olevan lahjusrikossäännöksissä tarkoitettuja ulkomaisia virkamiehiä.

Tuomioistuin arvioi vastaajien virkamiesasemaa OECD:n lahjonnan vastaisen yleissopimuksen virkamiesmääritelmän pohjalta. Se katsoi Enelin olleen valtion enemmistöomistuksen perusteella sen välillisen määräysvallan alainen ja sillä perusteella sopimuksessa tarkoitettu julkinen yritys, mutta lähti siitä, etteivät edut vastaanottaneet henkilöt suorittaneet julkista tehtävää valtion puolesta. Tuomioistuin perusteli kantansa ennen kaikkea OECD:n sopimuksen kommentaarin lausumalla, jonka mukaan tehtävähoidon luonteen arvioinnin kannalta on olennaista se, toimiiko yritys normaalilla tavalla kaupallisilla markkinoilla eli yksityisten yritysten tavoin.²⁷⁷ Liittovaltion tuomioistuin katsoi Enelin olleen energiamarkkinoiden yksityistämisen jälkeen normaalisti yksityisillä markkinoilla toiminut yritys, jolla ei ollut monopoliasemaa ja joka ei saanut sitä suosivia valtion tukia tai etuoikeuksia.

3.4.2.2 LG München I, 6 KLs 565 Js 122815/11

Tapauksessa *LG München I, 6 KLs 565 Js 122815/11*²⁷⁸ arvioidut teot liittyivät teollisuuden laitteistoja valmistavan teknologia-alan yhtiön Ferrostaalin Kreikan ja Portugalin sukellusvenehankintojen yhteydessä tekemiin kauppoihin. Kyse oli laajasta kokonaisuudesta, jonka yhteydessä useita henkilöitä tuomittiin ulkomaisen virkamiehen

²⁷⁷ OECD 1997, s. 12.

²⁷⁸ Urteil vom 20.12.2011.

lahjonnasta ehdollisiin vankeusrangaistuksiin ja useille henkilöille määrättiin maksuseuraamuksia syyttämättäjäättämisen ehtona.²⁷⁹ Tarkasteltavana olevassa tapauksessa syytettynä oli kaksi yhtiön työntekijää ja lisäksi tapauksessa oli kyse yhtiön rangaistusvastuusta.

Syytettynä tapauksessa olivat yrityksessä hallituksen jäsenenä ja yhtiön laivanrakennusosaston johtajana sekä prokuristina toimineet henkilöt. Kreikkaa koskeneessa tekokokonaisuudessa oli kyse siitä, että vastaajat olivat maksaneet välittäjinä toimineille henkilöille ja yhtiöille maksuja, joista osan katsottiin vastaajien tieteen päätyneen korkearvoisille kreikkalaisille virkamiehille, jotka pystyivät vaikuttamaan hankintapäätökseen. Suoritettujen maksujen kokonaismäärä oli 37,3 miljoonaa euroa. Oikeus katsoi, että vähintään 1/3 tästä summasta eli 12,43 miljoonaa euroa päätyi tosiasiallisesti lahjuksina kreikkalaisille virkamiehille. Portugalia koskevassa tekokokonaisuudessa oli puolestaan kyse siitä, että vastaajat olivat sopineet yhteistyöstä Portugalin kunniakonsulin kanssa ja maksoivat tälle 1 647 200 euron suoritukset vastineena tämän avustavista toimista Portugalin sukellusvenehankinnan yhteydessä.

Tapauksen tosiasiat olivat vastaajien tunnustusten ja niitä tukevan näytön perusteella pääosin riidattomia. Tuomioistuimessa tuli kuitenkin Kreikkaa koskevan tekokokonaisuuden kohdalla arvioitavaksi se, olivatko vastaajat olleet tahallisuuden edellyttämällä tavalla tietoisia siitä, että osa välittäjille maksetuista rahavaroista oli maksettu edelleen kreikkalaisille virkamiehille. Tuomioistuin katsoi tahallisuuden täytyneen ja perusteli näkemystään sillä tosiasialla, että tarkasteltavana olleen kaltaisissa puolustus-hankinnoissa siviilien rooli on käytännössä lähes olematon sekä sillä, että kyseessä olleiden sopimusten solmimisen tavoitteena oli ollut nimenomaan verkostoitua ja luoda yhteyksiä korkean tason toimijoihin. Näyttönä tästä olivat viestit, joissa viitattiin pyrkimykseen vaikuttaa hankintapäätöksiin sekä virkamiesten vaikuttamismahdollisuuksiin. Tuomioistuin päätyi arvioinnissaan siihen, että lahjusten osuus maksetusta summasta oli vähintään 1/3. Perusteena tälle arviolle tuomioistuin viittasi sopimusten suureen merkitykseen ja arvoon, edut vastaanottaneiden virkamiesten vaikutusvaltaiseen asemaan sekä siihen, että maksujen luonnetta oli pyritty piilottamaan käyttämällä useita toisiinsa sidoksissa olleita yrityksiä. Tuomioistuin piti 1/3 osuutta varovaisena arviona, jossa oli otettu huomioon välittäjille itselleen menneet palkkiot sekä sellaiset muut mahdolliset maksut, joiden suorittaminen ei ollut rangaistavaa.

Portugalia koskeneessa tekokokonaisuudessa keskeinen tuomioistuimessa arvioitava seikka oli, olivatko vastaajat olleet tietoisia siitä, että kunniakonsulin kanssa tehty sopimus oli tämän virkavelvollisuuksien vastainen. Tuomioistuin katsoi kuitenkin vähin-

²⁷⁹ OECD (Germany) 2018, s. 94–96.

täänkin ehdollisen tahallisuuden täytyneen. Molemmat vastaajat tiesivät, että sopimusosapuoli toimi Portugalin kunniakonsulina. Tämä asema ja siihen liittyneet kontaktit olivat perusteena sopimuksen solmimiselle. Vastaajat olivat myös tietoisia siitä, että kunniakonsuliasemaan liittyi tiettyjä velvoitteita. Tuomioistuin katsoi vastaajien jo yleisen elämäkokemuksensa perusteella ymmärtäneen, että kunniakonsuliasema velvoitti toimintaan nimenomaan Portugalin valtion hyväksi.

Tuomioistuin otti kantaa myös tekojen vanhentumiseen ja katsoi vanhentumisajan laskemisen alkaneen viimeisten syytteessä tarkoitettuihin sopimuksiin perustuneiden maksusuoritusten maksuhetkestä siitä huolimatta, etteivät vastaajat kyseisenä ajankohtana enää työskennelleet yrityksessä eivätkä näin ollen käytännössä myötävaikuttaneet kyseisten maksujen suorittamiseen. Oikeus nostaa syyte rikoksista ei näin ollen ollut vanhentunut.

Tuomioistuimen mukaan sekä Kreikkaa että Portugalia koskeneissa tekokokonaisuuksissa edut oli annettu ulkomaiselle, toisen Euroopan unionin jäsenvaltion virkamiehelle tarkoituksessa, että tämä toimisi virkavelvollisuutensa vastaisesti tai sallisi annetun edun vaikuttaa virkatoimintaansa liittyvään harkintavallan käyttöön. Näin ollen molemmat vastaajat tuomittiin kahdesta ulkomaisen virkamiehen lahjonnasta ja tuolloin voimassa olleen lainsäädännön mukaan myös kahdesta toisen Euroopan unionin jäsenvaltion virkamiehen lahjonnasta kahden vuoden ehdollisiin vankeusrangaistuksiin ja niiden ohella maksuseuraamuksiin. Rangaistusta lieventävinä seikkoina tuomioistuin otti huomioon vastaajien tunnustukset, luovuttamismenettelystä aiheutuneen vapaudenmenetyksen, vastaajien korkean iän, teoista kuluneen ajan sekä sen, ettei vastaajia ollut aiemmin tuomittu rikoksesta. Rangaistusta koventavasti arvioinnissa vaikutti puolestaan maksettujen lahjusten suuri määrä. Sen sijaan se, että asiassa tulivat sovellettavaksi sekä ulkomaisen virkamiehen lahjontaa että toisen Euroopan unionin jäsenvaltion virkamiehen lahjontaa koskeneet säännökset, ei vaikuttanut rangaistusta koventavasti, kun molempien säännösten suojelutavoite oli sama ja molemmissa rikoksissa oli kyse samoista teoista.

Yhtiölle määrättiin hallinnollisesta rikkomuksesta 139 786 376 euron maksuseuraamus, josta rangaistuksellinen osa oli 500 000 euroa ja konfiskaatio-osa 139,3 miljoonaa euroa. Seuraamuksen rangaistuksellisen osan mittaamisessa vaikutti koventavasti se, että kyse oli useammista lahjontateoista, samoin kuin maksettujen lahjusten huomattava arvo ja lahjusten maksamisen kautta saatu huomattava hyöty. Mittaamisessa otettiin kuitenkin huomioon myös toimet, joihin yritys oli ryhtynyt vastaavien tekojen estämiseksi sekä yrityksen yhteistyö asian selvittämisessä. Lisäksi arvioinnissa huomioitiin yrityksen taloudelliset olosuhteet.

3.4.2.3 BGH 1 StR 336/13

Tapaus *BGH 1 StR 336/13*²⁸⁰ liittyi saksalaisen yrityksen afrikkalaisen valtion kanssa tekemiin vesitykkijoneuvoja ja niiden varusteita koskeneisiin kauppoihin ja näiden kauppojen yhteydessä tapahtuneeseen ulkomaisten virkamiesten lahjontaan. Tapauksessa oli syytettynä kaksi vastaajaa, joista toinen tuomittiin ensimmäisessä oikeusasteessa viidestä ulkomaisen virkamiehen lahjonnasta, vero- ja kirjanpitorikoksista sekä velallisen rikoksista neljän vuoden vankeusrangaistukseen. Toinen vastaaja – ensiksi mainitun vastaajan aviopuoliso – tuomittiin avunannosta muihin edellä mainittuihin tekoihin paitsi kirjanpitorikoksiin kahden vuoden ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Tässä yhteydessä tarkastellaan lähemmin vain vastaajille syyksi luettuja lahjontatekoja.

Tapauksessa oli kyse viidestä sopimuksesta, jotka vastaajien yritys teki afrikkalaisen valtion kanssa vesitykkijoneuvojen ja niiden varusteiden toimittamisesta valtion kansalliselle santarmilaitokselle (Gendarmerie Nationale). Tässä yhteydessä vastaaja tarjosi kyseisen valtion puolustusministeriössä toimineelle valtiosihteerille, hankinnasta vastanneille ylemmille upseereille sekä eräille muille merkittävässä asemassa olleille virkamiehille lahjaa tai muuta etua vastineeksi tilauksen tekemisestä. Sittenmin vastaaja sisällytti lahjuksina maksettavaksi sovitut summat osaksi toimituksista perittyjä maksuja. Sopimusten 8 580 490 euron sopimussummasta 855 229 euroa palasikin takaisin kyseiseen afrikkalaiseen valtioon sen virkamiehille maksettuina lahjuksina. Päätekijänä tuomittu vastaaja oli kyseisen yrityksen osakkeenomistaja ja toimitusjohtaja. Avunannosta tuomittu päätekijän aviopuoliso oli perehtynyt yrityksen liiketoimintaan ja hoiti mm. yrityksen kirjanpitoa. Hän myös valmisteli asiakirjoja, joiden avulla varojen maksujen todellinen peruste pyrittiin peittämään.

Liittovaltion tuomioistuimessa tuli lahjusrikoksiin liittyen arvioitavaksi ennen kaikkea etujen vastaanottajien asema ja sitä koskeva todistelu. Ensimmäisenä oikeusasteena toiminut osavaltiotason tuomioistuin katsoi edut vastaanottaneiden valtiosihteerin sekä sotilas- ja poliisitehtävissä toimineiden henkilöiden olleen ulkomaisten virkamiesten lahjontaa koskevissa säännöksissä tarkoitettuja virkamiehiä ja lähti siitä, että etujen antamista näille hankintapäätöksiin tai niihin liittyvien toimitusten hyväksymiseen osallistuneille virkamiehille vastineeksi tulevista virkavelvollisuuksien vastaisista toimituksista voitiin pitää säännöksissä tarkoitettuna ulkomaisten virkamiesten lahjontana. Tuomioistuin katsoi, että sopimusten solmimiseen ja toimeenpanoon liittyneiden etujen vastaanottaminen oli kyseisten virkamiesten virkavelvollisuuksien vastaista, mikä

²⁸⁰ Beschluss vom 13. Februar 2014.

oli pääteltävissä siitä, että kyseinen valtio oli sitoutunut korruption vastaisiin sopimusvelvoitteisiin ja säätänyt lahjusten ottamisen rangaistavaksi kansallisessa rikoslainsäädännössään.

Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin oli kieltäytynyt kuulemasta useita vastaajien nimeämiä ulkomaisia todistajia ja tämän päätöksen oikeellisuus tuli vastaajien valituksen perusteella arvioitavaksi liittovaltion tuomioistuimessa. Liittovaltion tuomioistuin kuitenkin hylkäsi valituksen tältä osin todeten, että edut vastaanottaneiden henkilöiden virkamiesasema ja näiden osallistuminen kyseessä olleiden sopimusten laatimiseen tai toimeenpanoon oli tullut muulla todistelulla näytetyksi, eikä vastaajan nimeämiä todistajia ollut siksi totuuden selvittämiseksi tarpeen kuulla. Liittovaltion tuomioistuin katsoi myös, että ensimmäisen asteen tuomioistuin oli oikeutetusti voinut kuulemista koskevassa kokonaisharkinnassaan ottaa huomioon myös uhan, että kyseiset todistajat tulisivat asetetuksi syytteeseen kotimaassaan, sekä ulkomaisten todistajien tavoittamiseen ja kuultavaksi saamiseen liittyvät haasteet.

Liittovaltion tuomioistuin ei muuttanut syyksilukemista tai määrättyjä rangaistuksia. Valitustuomioistuin muutti kuitenkin menettämisseuraamuksia koskenutta tuomiolauselmaa sillä perusteella, että loukatun tahon rikokseen perustuvat vaatimukset olivat esteenä menettämisseuraamuksen määräämiselle.

3.4.2.4 Tuomioneuvottelumenettelyssä määrätty yhteisösakot

Saksassa syyttäjän kanssa käytyjen neuvottelujen pohjalta tuomioneuvottelumenettelyssä yrityksille määrätty yhteisösakot ovat olleet epäillyissä lahjusrikostapauksissa yksi keskeinen vastuun toteuttamisen muoto. Esimerkkinä tästä toimivat seuraavat kaksi lahjusrikosepäilyihin liittyntä tapausta, joissa yrityksille on määrätty huomattavia taloudellisia seuraamuksia.

Rheinmetall. Rheinmetall-konsernille määrättiin vuonna 2013 Bremenin syyttäjälaitoksen ja yrityksen käymien neuvottelujen jälkeen epäiltyihin lahjusrikoksiin liittyneestä valvontavelvollisuuden rikkomisesta 37 070 000 euron taloudellinen seuraamus, josta rangaistuksellista osaa oli 300 000 euroa ja menettämisseuraamusta 36 770 000 euroa. Tapauksessa oli kyse ilmatorjunta-asejärjestelmien kaupasta, jonka yhteydessä maksetuista provisiomaksuista epäiltiin maksetun edelleen miljoonien lahjukset kreikkalaisille virkamiehille brittiläisen postilaatikkoyrityksen ja Sveitsiin avattujen tilien

kautta.²⁸¹ Samaan tapauskokonaisuuteen liittyen yrityksen yksi johtohenkilö tuomittiin valvontavelvollisuuden rikkomisesta hallinnolliseen maksuseuraamukseen.²⁸²

Airbus. Airbus Defence and Space GmbH:lle (tekoheikellä EADS Deutschland GmbH) määrättiin vuonna 2018 Münchenin syyttäjälaitoksen ja yrityksen käymien neuvottelujen päätteeksi yli 81,25 miljoonan euron taloudellinen seuraamus²⁸³ tuottamuksellisesta valvontavelvollisuuden rikkomisesta, sillä perusteella, että yrityksen valvontajärjestelmät olivat olleet riittämättömiä. Tapauksessa oli kyse Itävallan hävittäjähankintaan ja sen yhteydessä tehtyihin vastakauppoihin liittyneestä lahjusrikosepäilystä. Maksetuista lahjuksista ei löytynyt näyttöä laajamittaisesta tutkinnasta huolimatta, mutta tutkinnassa kävi ilmi, että sinänsä laillisten ja tavanomaisten vastakauppojen yhteydessä oli EADS:n kahdelle yritykselle maksamista varoista maksettu satojen miljoonien suuruisia maksuja, joiden tarkoitusta ei pystytty selvittämään tai niistä saatua vastiketta todentamaan. Airbus Defence and Space GmbH:lle määrätyn maksun suuruutta päätettäessä otettiin huomioon yrityksen rahojen käytöllä oletetusti saaman hyödyn määrä, kontrollin ulkopuolelle jääneiden rahavarojen suuri määrä sekä sen ajan pituus, jolloin valvontatoimet olivat olleet riittämättömiä. Yrityksen puolesta arvioinnissa puhuivat puolestaan se, että yritys oli toiminut täydessä yhteistyössä asian selvittämiseksi ja ottanut käyttöön asianmukaisia toimenpiteitä estääkseen vastaavaa tapahtumasta vastaisuudessa.²⁸⁴

3.4.3 Yhteenveto

Saksan oikeuskäytännön tarkastelua hankaloittaa se, että alimman oikeusasteen (landgericht) tuomioista ja erityisesti ehdollisen syytteestä luopumisen kautta ratkaistuja tapauksista on huonosti saatavissa tietoa. Yhdistämällä edellä käsitellyistä julkisesti saatavilla olevista tuomioista ja tiedotteista sekä OECD:n Saksaa koskevista maaraaporteista saatavaa tietoa, voidaan kuitenkin muodostaa joitakin johtopäätöksiä Saksan lahjusrikossääntelyn ominaispiirteistä, vahvuuksista ja haasteista.

²⁸¹ Staatsanwaltschaft verhängt Geldbuße in Höhe von über 37 Millionen Euro gegen die Rheinmetall Defence Electronics GmbH (<https://www.staatsanwaltschaft.bremen.de/pressemitteilungen/archiv/pressemitteilungen-2014-12313>).

²⁸² OECD (Germany) 2018, s. 134.

²⁸³ OECD:n raportin perusteella tästä seuraamuksesta rangaistuksellista osaa oli 250 000 euroa ja menettämisseuraamusta 81 miljoonaa euroa. (OECD (Germany) 2018, s. 135.)

²⁸⁴ Bußgeld über 81,25 Millionen Euro gegen die Airbus Defence and Space GmbH (<https://www.justiz.bayern.de/gerichte-und-behoerden/staatsanwaltschaft/muenchen-1/presse/2018/02.php>).

Saksa on pannut tehokkaasti täytäntöön kansainvälisiin sopimuksiin perustuvia velvoitteitaan puuttua lahjusrikoksiin. Saksan säännöksiä on muutettu useaan otteeseen, usein kansainvälisten ja eurooppalaisten sopimusvelvoitteiden täyttämiseksi. Saksan lahjusrikossääntelyn ilmeinen ominaispiirre on sääntelyn runsaus ja yksityiskohtaisuus. Lahjuksen antamista ja ottamista koskevia säännöksiä on useita ja säännökset ovat pitkiä ja yksityiskohtaisia. Julkisen ja yksityisen sektorin lahjonnasta säännellään eri säännöksissä, edustuksellisiin elimiin valittujen lahjontaa ja terveydenhuoltoalan lahjontaa omista säännöksistään ja julkisen sektorin lahjontakin on jaoteltu eri säännöksiin sen mukaan, onko toiminnassa kyse virkavelvollisuuksien rikkomisesta. Sääntely tarjoaakin syyttäjälle ja tuomioistuimelle vaihtoehtoja, mutta toisaalta soveltamisalaltaan rajatut ja yksityiskohtaiset tunnusmerkistöt ovat tekojen toteen näyttämisen kannalta myös haaste.

Tarkastellun oikeuskäytännön, etenkin Ferrostaal-yhtiön toimia koskeneen ratkaisun *LG München I, 6 KLS 565 Js 122815/11*, perusteella näyttäisi siltä, että Saksan lainsäädäntö on Suomen lahjontasäännöksiä helpommin sovellettavissa tapauksissa, joissa lahjusten maksamisessa on käytetty välittäjää. Ferrostaal-tapauksessa edut oli maksettu yhtiön etuja Kreikassa edistäneelle ryhmälle henkilöitä ja yrityksiä ja tuomion perusteena oli se, että osa näistä rahavaroista oli maksettu edelleen lahjuksina kreikkalaisille virkamiehille. Tapauksessa ei ollut suoraa näyttöä välittäjän ja etujen viimekätisten vastaanottajien välisestä maksuliikenteestä eikä tapauksessa tullut arvioitavaksi edut vastaanottaneiden virkamiesten lahjusten maksamista koskeva tietoisuus tai hyväksyntä. Annettujen lahjusten määrästäkään ei ollut tapauksessa näyttöä vaan se jäi tuomioistuimen arvioitavaksi. Toisaalta, kuten edellä tarkasteltu Airbus-yhtiön tapaus²⁸⁵ osoittaa, eivät selittämättömät maksusuoritukset yksinään riitä näytöksi lahjuksen antamisesta.

Ulkomaisen virkamiehen lahjontaa koskevien säännösten soveltaminen on Saksassakin osoittautunut haastavaksi. Ulkomaisen virkamiehen lahjontatapauksissa joudutaan selvittämään sekä se, oliko kyseessä laissa tarkoitettu virkamies, että se, toimiko kyseinen virkamies virkavelvollisuuksiensa vastaisesti, ja nämä kysymykset nousivatkin esiin myös edellä tarkastelluissa tapauksissa.²⁸⁶ Näyttäisi siltä, että Saksassakin virkamiesasemaa on erityisen haastavaa arvioida tapauksissa, joissa etuja on annettu valtio-omisteisen yrityksen työntekijöille. Nämä haasteet ovatkin todennäköisesti olleet ainakin yhtenä syynä sille, että epäillyissä lahjusrikostapauksissa on varsin usein päädytty virkamiesten lahjontaa koskevien säännösten sijaan soveltamaan yksityisen

²⁸⁵ Bußgeld über 81,25 Millionen Euro gegen die Airbus Defence and Space GmbH (<https://www.justiz.bayern.de/gerichte-und-behoerden/staatsanwaltschaft/muenchen-1/presse/2018/02.php>).

²⁸⁶ Ks. BGH 2 StR 587/07; LG München I, 6 KLS 565 Js 122815/11; BGH 1 StR 336/13.

sektorin lahjontaa, luottamusaseman väärinkäyttöä tai valvontavelvollisuuden rikkomista koskevia säännöksiä.

OECD piti Saksaa koskevassa maaraportissaan säännösten tehokkaan soveltamisen kannalta positiivisena sitä, että Saksa oli soveltanut ulkomaisten virkamiesten lahjontaan varsin joustavasti useita eri säännöksiään.²⁸⁷ Maaraportissa nostettiin kuitenkin esiin myös kysymys, johtaako muiden säännösten soveltaminen käytännössä vastaavaan lopputulokseen kuin mihin virkamiesten lahjontaa koskevan sääntelyn soveltaminen johtaisi. Tätä arvioidessaan OECD kiinnitti huomiota siihen, että yksityisen sektorin lahjonnasta ja luottamusaseman väärinkäytöstä tuomitut rangaistukset näyttivät olevan alhaisempia kuin virkamiehen lahjontana tuomituissa tapauksissa. Maaraportissa muistutettiin siitä, että kansainväliseen liiketoimintaan liittyvästä ulkomaisten virkamiesten lahjonnasta tuomittavien rangaistusten tulisi olla toiminnallisesti toisiaan vastaavia, tehokkaita, oikeasuhtaisia ja varoittavia riippumatta sovellettavasta säännöksestä. Valvontavelvollisuuden rikkomisesta hallinnollisessa menettelyssä määrättyjä seuraamuksia OECD ei pitänyt riittävänä ja asianmukaisena vaihtoehtona ulkomaisen virkamiehen lahjonnasta tuomitsemiselle.²⁸⁸

Merkittävä tekijä Saksan tehokkaan kansainväliseen liiketoimintaan liittyvään lahjontaan puuttumisen taustalla on ollut myös erilaisten prosessivaihtoehtojen monipuolinen käyttö. Keskeisessä roolissa on ollut etenkin ehdollinen syyttämättäjättäminen ja tämän menettelyn yhteydessä määrätty taloudelliset seuraamukset. Prosessivalinnat näkyvät myös siinä, millaisia seuraamuksia tapauksissa on tuomittu. Keskeisessä roolissa ovat olleet taloudelliset seuraamukset – usein varsin huomattavat sellaiset – ja vankeusrangaistukset ovat olleet harvinaisempia.

Myös oikeushenkilöille määrätty seuraamukset ovat usein olleet määrältään huomattavia. Yrityksille määrättyjen seuraamusten rahamäärän ovat nostaneet korkeaksi etenkin määrätty menettämisseuraamukset. Oikeushenkilön rangaistusvastuuta ja luonnollisten henkilöiden vastuuta on mahdollista käsitellä toisistaan erillään ja etenkin laajamittaista korruptoitunutta toimintaa onkin usein käsitelty monissa erillisissä ja muodoiltaan erilaisissa prosesseissa. OECD kiinnitti kuitenkin raportissaan huomiota siihen, että oikeushenkilöitä oli asetettu rangaistusvastuuseen vain neljänneksessä Saksassa käsitellyistä kansainväliseen liiketoimintaan liittyvistä korruptiotapauksista ja

²⁸⁷ OECD onkin pitänyt Saksaa yhtenä OECD:n korruptionvastaisen sopimuksen tehokkaimmista soveltajista. (OECD (Germany) 2018, s. 5, 15.)

²⁸⁸ OECD (Germany) 2018, s. 30–31, 38–40, 85.

katsoikin, ettei Saksassa ollut otettu tehokkaasti käyttöön kaikkia mahdollisuuksia määrätä seuraamuksia myös oikeushenkilöille.²⁸⁹

3.5 Sveitsi

3.5.1 Säännökset

Sveitsin lahjusrikossääntely muistuttaa paljon Saksan sääntelyä. Lahjontaa koskevia säännöksiä on useita: julkisen ja yksityisen sektorin lahjonnasta on säädetty erikseen, samoin kotimaisten ja ulkomaisten virkamiesten lahjonnasta.²⁹⁰ Sellaisesta edun antamisesta ja vastaanottamisesta, johon ei sisälly virkavelvollisuuden rikkomista tai vaikuttamista harkintavallan käyttöön, säännellään erikseen.²⁹¹

Tarkasteltavana olevan aihepiirin kannalta keskeisin Sveitsin lahjusrikossäännöksistä on Sveitsin rikoslain (Schweizerisches Strafgesetzbuch) 322^{septies} artikla, jossa säädetään ulkomaisen virkamiehen lahjonnasta.

Wer einem Mitglied einer richterlichen oder anderen Behörde, einem Beamten, einem amtlich bestellten Sachverständigen, Übersetzer oder Dolmetscher, einem Schiedsrichter oder einem Angehörigen der Armee, die für einen fremden Staat oder eine internationale Organisation tätig sind, im Zusammenhang mit dessen amtlicher Tätigkeit für eine pflichtwidrige oder eine im Ermessen stehende Handlung oder Unterlassung zu dessen Gunsten oder zu Gunsten eines Dritten einen nicht gebührenden Vorteil anbietet, verspricht oder gewährt,

wer als Mitglied einer richterlichen oder anderen Behörde, als Beamter, als amtlich bestellter Sachverständiger, Übersetzer oder Dolmetscher, als Schiedsrichter oder als Angehöriger der Armee eines fremden Staates oder einer internationalen Organisation im Zusammenhang mit seiner amtlichen

²⁸⁹ OECD (Germany) 2018, s. 5, 14–15, 66–67.

²⁹⁰ Lahjuksen antaminen sveitsiläiselle virkamiehelle (Bestechen, Art. 322^{ter}), sveitsiläisen virkamiehen tekemä lahjuksen ottaminen (Sich bestechen lassen, Art. 322^{quater}), ulkomaisen virkamiehen lahjonta (Bestechung fremder Amtsträger, Art. 322^{septies}), lahjuksen antaminen yksityisellä sektorilla (Bestechen, Art. 322^{octies}), lahjuksen ottaminen yksityisellä sektorilla (Sich bestechen lassen, Art. 322^{novies}).

²⁹¹ Edun antaminen (Vorteilsgewährung, Art. 322^{quinquies}) ja edun vastaanottaminen (Vorteilsannahme, Art. 322^{sexies}).

Tätigkeit für eine pflichtwidrige oder eine im Ermessen stehende Handlung oder Unterlassung für sich oder einen Dritten einen nicht gebührenden Vorteil fordert, sich versprechen lässt oder annimmt,

wird mit Freiheitsstrafe bis zu fünf Jahren oder Geldstrafe bestraft.

Ensimmäisessä kappaleessa säädetään rangaistavaksi edun antaminen tai tarjoaminen vieraan valtion tai kansainvälisen järjestön virkamiehelle vastineena toimesta tai laiminlyönnistä, joka on kyseisen virkamiehen virkavelvollisuuksien vastainen tai kuuluu tämän harkintavallan piiriin. Toisessa kappaleessa rangaistavaksi säädetään puolestaan tällaisen edun pyytäminen, hyväksyminen ja vastaanottaminen.

Sveitsin lahjusrikoslainsäädännössä käytetty ulkomaisen virkamiehen käsite pohjautuu OECD:n lahjonnan vastaiseen sopimukseen ja kattaa sekä muodollisen virka-aseman että valtiolle kuuluvan tehtävän hoitamisen. Lain esitöiden mukaan virkamieskäsite kattaa myös valtion hallinnassa ja kontrollissa olevien yritysten työntekijät silloin, jos kyseinen yritys hoitaa julkista tehtävää. Arvioitaessa sitä, hoitaako yritys julkista tehtävää, kiinnitetään OECD:n lahjonnan vastaisen sopimuksen kommentaarissa omaksutun lähtökohdan mukaisesti huomiota siihen, toimiiko yritys markkinoilla yksityisen yrityksen tavoin.²⁹²

OECD on raportissaan todennut, ettei ulkomaisen virkamiehen lahjontaa koskevan säännöksen soveltaminen ole ollut Sveitsissä ongelmatonta. Haasteita on aiheuttanut mm. ulkomaisen virkamiehen käsitteen tulkinta tapauksissa, joissa etuja on annettu osin valtio-omisteisen yhtiön työntekijöille. Näyttöhaasteita on aiheutunut myös siitä, että lahjuksen antamisesta tuomitseminen edellyttää, että annetun edun ja virkavelvollisuuksien vastaisen toiminnan keskinäinen yhteys pystytään näyttämään oikeudenkäynnissä toteen. Toisaalta sveitsiläisessä oikeuskäytännössä on selkeästi vahvistettu tosiasiallinen (de facto) vaikutusvalta yhdeksi mahdolliseksi virkamiesaseman perustaksi.²⁹³

²⁹² Botschaft über die Änderung des Schweizerischen Strafgesetzbuches und des Militärstrafgesetzes (Revision des Korruptionsstrafrechts) sowie über den Beitritt der Schweiz zum Übereinkommen über die Bekämpfung der Bestechung ausländischer Amtsträger im internationalen Geschäftsverkehrs, s. 5538–5539.

²⁹³ OECD (Switzerland) 2018, s. 25–27.

3.5.2 Oikeuskäytäntö

3.5.2.1 Tribunal pénal fédéral SK.2014.24

Ulkomaisen virkamiehen käsitteeseen otettiin kantaa liittovaltion tuomioistuimen (Tribunal pénal fédéral/Bundesstrafgericht) yksinkertaistetussa tunnustamismenettelyssä käsittelemässä tapauksessa *SK.2014.24*. Tapauksessa oli kyse Libyan infrastruktuurihankkeisiin liittyen maksetuista lahjuksista. Kyse oli lähes kymmenen vuoden aikana maksetuista kymmenien miljoonien eurojen suuruisista suorituksista, jotka maksettiin keinotekoisia yritysjärjestelyjä hyväksikäyttäen.

Tapauksessa tuomioistuin katsoi, että edut vastaanottanut maata hallinneen diktaattorin lähisukulainen oli perheellä olleen vaikutusvallan perusteella tosiasiallisessa (de facto) virkamiesasemassa. Tämän lisäksi edut vastaanottaneella henkilöllä oli myös muodollisia tehtäviä valtion hallinnossa ja asevoimissa. Edut maksanut henkilö tuomittiin ulkomaisen virkamiehen lahjonnasta, luottamusaseman väärinkäytöstä ja rahanpesusta kolmen vuoden vankeusrangaistukseen, josta osa määrättiin ehdolliseksi. Lisäksi hänen omaisuuttaan määrättiin menetetyksi ja hänet veloitettiin maksamaan korvauksia työnantajayritykselleen.

3.5.2.2 Bundesstrafgericht SK.2015.17

Ulkomaisen virkamiehen käsitteen tulkintaa pohdittiin myös Sveitsin liittovaltion tuomioistuimen käsittelemässä tapauksessa *SK.2015.17*, jossa oli kyse siitä, että kaasuputken rakentamiseen liittyneiden kaasuturbiinikauppojen yhteydessä oli väitetyksi maksettu näennäisiä konsulttisopimuksia käyttäen lahjuksia osin valtio-omisteisen venäläisen Gazprom-yhtiön ylemmän tason johtajille. Tapauksessa yhtä henkilöä syytettiin lahjuksen antamisesta ulkomaiselle virkamiehelle ja yhtä lahjuksen ottamisesta ulkomaisena virkamiehenä. Tapauksessa Sveitsin tuomioistuinten toimivallan perusteena oli väitettyjen lahjusten maksu sveitsiläisten tilien kautta.

Keskeiseksi kysymykseksi tapauksessa nousi se, oliko edut vastaanottaneita Gazpromin työntekijöitä pidettävä lahjusrikossääntelyssä tarkoitettuina ulkomaisina virkamiehinä. Tuomioistuin korosti, että ulkomaisen virkamiehen käsitteen määrittelyssä lähtökohtana on OECD:n lahjonnan vastaisen sopimuksen autonominen tulkinta, mutta totesi myös, ettei sitä, oliko kyse julkisen tehtävän hoitamisesta, ollut mahdollista arvioida ottamatta huomioon myös kyseisen kohdevaltion lainsäädäntöä. Tuomioistuin katsoi myös Euroopan neuvoston lahjonnan vastaisen sopimuksen edellyttävän kansallisen oikeuden huomioon ottamista virkamiesasemaa arvioitaessa.

Tuomioistuin päätyi arvioinnissaan siihen, ettei kaasuturbiinien hankintaan liittyvissä toimissa ollut kyse virkatoimesta ja näin ollen hylkäsi esitetyt syytteet. Tuomioistuin

perusteli johtopäätöstään sillä, ettei valtiolla ollut syytteessä tarkoitettulla tekohetkellä kyseisessä yrityksessä enemmistöomistusta, eikä yrityksellä laissa säädettyä monopoliasemaa kaasumarkkinoilla. Valtion hintakontrolli ei myöskään kattanut ulkomaankauppaa, jota kyseessä ollut hanke palveli. Tuomioistuin antoi arvioinnissaan painoarvoa myös sille, ettei kyseessä olleen kaltaisia yritysten työntekijöitä Venäjän kansallisen oikeuden mukaan pidetty virkamiehinä.

Viranomainen oli aiemmin luopunut toimenpiteistä Siemens Industrial Turbomachinery (SIT) -yhtiötä vastaan katsottuaan yhtiön korvanneen laiminlyönneistään aiheutuneen vahingon. Tähän palataan jäljempänä rangaistusmääräys- ja hyvitysmenettelyssä määrättyjä seuraamuksia käsittelevässä luvussa.

3.5.2.3 Bundestrafgericht SK.2014.33

Edun antamisen ja virkavelvollisuuksien vastaisen toiminnan välinen yhteys tuli arvioitavaksi liittovaltion tuomioistuimessa käsitellyssä tapauksessa *SK.2014.33*, jossa vastaajaa syytettiin mm. rahanpesusta, jonka esirikoksena syyttäjän mukaan oli lahjuksen antaminen ulkomaiselle virkamiehelle. Vastaaja oli pankin työntekijä, joka oli tehnyt maksusuorituksia, jotka syytteen mukaan liittyivät lahjusten maksamiseen puolalaisille virkamiehille Varsovan infrastruktuurihankkeiden yhteydessä. Liittovaltion tuomioistuin katsoi ratkaisuisaan, ettei tapauksessa ollut esitetty näyttöä lahjusten maksamisesta ulkomaisille virkamiehille, eikä mahdollinen lahjuksen antajan ja välittäjänä toimineen henkilön välinen sopimus ollut sellainen täytetty lahjusrikos, joka voisi olla rahanpesurikoksen esirikos ja näin ollen hylkäsi rahanpesusyytteet.

3.5.2.4 Tribunal pénal fédéral SK.2018.38

Liittovaltion tuomioistuimen yksinkertaistetussa tunnustamismenettelyssä käsitellyssä tapauksessa *SK.2018.38* oli kyse öljy-yhtiö Gunvorin liiketoimista Kongossa ja Norsunluurannikolla ja näiden liiketoimien yhteydessä tapahtuneesta ulkomaisten virkamiesten lahjonnasta. Yhteismäärältään useiden kymmenien miljoonien Yhdysvaltain dollarien suuruiset lahjukset maksettiin näennäisinä komissiomaksuina käyttäen välittäjänä virkamiesten puolesta toimineita henkilöitä ja yrityksiä. Osan etujen viimekätisistä vastaanottajista katsottiin olleen virkamiesasemassa muodollisen asemansa perusteella ja osan taas sillä tosiasiallisella (de facto) perusteella, että he kuuluivat valtiossa päätösvaltaa käyttäneen presidentin perhepiiriin.

Lahjukset antaneessa yrityksessä tuotekehitys- ja myyntitehtävissä toiminut vastaaja tuomittiin lahjuksen antamisesta ulkomaiselle virkamiehelle 18 kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Tuomioistuin katsoi vastaajan toimineen tietoisena maksujen

lahjusluonteesta, etujen viimekätisistä vastaanottajista ja näiden henkilöiden virkamiesasemasta sekä siitä, että etujen maksamisen tarkoituksena oli saada kyseiset virkamiehet käyttämään harkintavaltaansa vastaajan edustaman yrityksen eduksi.

Gunvor-yritykselle määrättiin sittemmin samaan tekokokonaisuuteen liittyen seuraamuksia rangaistusmääräysmenettelyssä. Niitä tarkastellaan lähemmin seuraavassa luvussa.

3.5.2.5 Rangaistusmääräys- ja hyvitysmenettelyssä määrätty seuraamukset

Saksan tavoin myös Sveitsissä erilaisten prosessimuotojen käyttö on ollut joustavaa ja valtaosa kansainväliseen liiketoimintaan liittyvistä lahjusrikoksista on käsitelty ilman täysimittaista oikeudenkäyntiä, esimerkiksi rangaistusmääräysmenettelyssä (§ 352-356 CPC) tai hyvitysmenettelyssä (§ 53 CC). Hyvitysmenettelyä sovellettaessa viranomaiset voivat luopua oikeudellisista toimenpiteistä asiassa, jos vastaaja on ryhtynyt riittäviin toimiin teon aiheuttaman vahingon korvaamiseksi, ja syytetoimiin ryhtymisen merkityksen yleiselle ja yksityiselle edulle katsotaan olevan vähäinen.

Yamal-Pipeline. Jo edelläkin tarkastellussa tapauksessa oli kyse Siemensin ruotsalaisen tytäryhtiön Siemens Industrial Turbomachineryn (SIT) kaasuputken rakentamiseen Venäjällä liittyneistä kaasuturbiinien toimituksista. Projektin yhteydessä maksettiin lahjuksia osin valtio-omisteisen venäläisyhtiö Gazpromin ylemmän tason johtajille. Tapauksella oli yhteys Sveitsiin sitä kautta, että lahjuksina maksetut rahamäärät maksettiin tileille, joiden haltijat olivat Sveitsissä. Sveitsin syyttäväviranomainen luopui tapauksessa syytetoimenpiteistä yrityksen myönnettyä sääntöjen noudattamisen varmistamiseen tähdänneiden toimenpiteiden ja erityisesti solmittujen konsulttisopimusten valvonnan olleen yrityksessä riittämätöntä ja maksettua 120 000 Sveitsin frangin hyvitysmaksun Punaisen Ristin kansainväliselle komitealle sekä 10,6 MUSD:n suuruisen menettämisseuraamuksen.²⁹⁴ Kuten edellä on todettu, liittovaltion tuomioistuin hylkäsi sittemmin yksityishenkilöitä vastaan esitetyt syytteet sillä perusteella, ettei se katsonut Gazpromin työntekijöiden olleen ulkomaisia virkamiehiä.²⁹⁵

Petrobras – Odebrecht. Petrobras-konsernin liiketoimia Brasiliassa koskeneessa tapauksessa oli kyse kokonaisuudesta, jota Sveitsin viranomaiset selvittivät yhteistyössä Brasilian ja Yhdysvaltojen viranomaisten kanssa. Tapauksessa oli kyse siitä, että rakennusalan yritykset olivat sopimusten saamisen varmistamiseksi antaneet lahjuksiksi katsottavia etuja ulkomaisille virkamiehille. Maksujärjestelyissä oli käytetty

²⁹⁴ Bestechung beim Bau der Yamal-Pipeline: Siemens-Tochter bezahlt Wiedergutmachung (<https://www.bundesanwaltschaft.ch/mpc/de/home/medien/archiv-medienmitteilungen/news-seite.msg-id-50913.html>).

²⁹⁵ SK.2015.17.

useisiin eri valtioihin rekisteröityjä yrityksiä ja niiden useita pankkitilejä. Tapauskoko-
naisuuteen liittyen Sveitsin viranomaiset määräisivät kahdelle Brasilian valtion osittain
omistamaan Petrobras-konserniin kuuluneelle brasilialaiselle yritykselle 117 miljoonan
Sveitsin frangin suuruiset maksut sanktiona siitä, etteivät ne olleet ryhtyneet riittäviin
toimiin lahjonta- ja rahanpesutekojen estämiseksi. Kolmannen yrityksen kohdalla
Sveitsi luopui syytteistä sillä perusteella, että yritys oli jo asetettu samoista teoista
vastuuseen Yhdysvalloissa, mutta asetti 94,5 miljoonan Sveitsin frangin suuruisen
korvausten maksamisen toimenpiteistä luopumisen ehdoksi. Yritysten maksettavaksi
määrätyt rahasummat koostuivat menettämisseuraamuksista, vahingonkorvauksista,
kulukorvauksista ja sakosta. Sakon osuus maksuista oli 4,5 miljoonaa Sveitsin fran-
gia. Syyttäväviranomainen totesi tiedotteessaan, että määrätty sakko on kansainväli-
sesti vertailtuna pieni, mutta kiinnitti huomiota siihen, että viranomaisen harkintavaltaa
rajasi laissa määrätty yhteisösakon 5 miljoonan frangin enimmäismäärä.²⁹⁶

Addax. Addax-öljy-yhtiötä koskeneessa tapauksessa oli kyse väitetyistä useiden kym-
menien miljoonien Yhdysvaltain dollarien maksuista nigerialaisille henkilöille ja yrityks-
sille. Asiassa tutkittiin sitä, oliko nämä rahasuoritukset tosiasiaassa tarkoitettu lahjuk-
siksi nigerialaisille virkamiehelle vastineena yhtiön edun mukaisista toimista. Tutkin-
nassa ei löytynyt riittävää näyttöä lahjusrikoksesta, mutta syyttäjä totesi Addaxin lah-
jonnan vastaisissa toimissa olleen puutteita. Yhtiö ilmoitti ryhtyneensä toimiin eräiden
johtohenkilöiden vaihtamiseksi ja lahjonnan vastaisten toimiensa kehittämiseksi sekä
maksoi hyvityksenä 31 miljoonan Sveitsin frangin suuruisen suorituksen Geneven
osavaltiolle, minkä jälkeen viranomaiset päättivät oikeudellisen prosessin asiassa.²⁹⁷

Gunvor. Jo edellä tarkastellussa öljy-yhtiö Gunvorin liiketoimia Kongossa ja Norsun-
luurannikolla koskeneessa tapauksessa yhtiölle määrättiin rangaistusmääräysmenet-
telystä 94 miljoonan Sveitsin frangin suuruisen seuraamus laiminlyönnistä ryhtyä riit-
täviin toimiin lahjontarikosten ehkäisemiseksi. Sakon osuus tästä seuraamuksesta oli
4 miljoonaa. Syyttäväviranomainen totesi tiedotteessaan, ettei yhtiöllä ollut riittäviä oh-
jeita, ohjelmia tai sisäisiä tarkastusmenettelyjä lahjonnan estämiseksi. Yhtiöllä ei ollut
myöskään käytänteitä tai mekanismeja erilaisten agenttien käyttöön ja kommis-
siomaksujen maksamiseen liittyvien riskien vähentämiseksi ja laittomien toimien ha-
vaitsemiseksi. Epäilyttäviin maksuihin ei ollut niihin liittyneistä varoittavista piirteistä
huolimatta puututtu vaan yhtiössä oli ryhdytty toimiin maksujen suorittamisen mahdol-

²⁹⁶ Verfahrenskomplex Petrobras – Odebrecht: Die Bundesanwaltschaft verurteilt brasilianische Unternehmen und fordert die Zahlung von über CHF 200 Millionen (<https://www.admin.ch/gov/de/start/dokumentation/medienmitteilungen.msg-id-65077.html>).

²⁹⁷ Procédure contre Addax: réparation à hauteur de 31 millions de francs et classement de la procédure (<https://justice.ge.ch/fr/actualites/procedure-contre-addax-reparation-hauteur-de-31-millions-de-francs-et-classement-de-la>).

listamiseksi. Rangaistusta määrätessään syyttäjä otti huomioon teon ja yhtiön toiminnassa ilmenneiden puutteiden vakavuuden, aiheutuneen vahingon määrän sekä yrityksen taloudellisen aseman. Toisaalta syyttäjä otti kuitenkin rangaistusta määrätessään huomioon myös yhtiön sittemmin organisaationsa kehittämiseksi tekemät toimet.²⁹⁸

3.5.3 Yhteenveto

Sveitsin lahjusrikossääntelyn soveltamiskäytäntöä tarkasteltaessa voidaan havaita sekä lahjusrikoksiin puuttumista tehostavia piirteitä että haasteita. Vastaavasti kuin muissakin maissa, joissa julkisen ja yksityisen sektorin lahjonnasta on säädetty erikseen, myös Sveitsissä kysymyksiä on herättänyt ulkomaisen virkamiehen käsitteen tulkinta. Sveitsin lahjusrikossääntösten sovellettavuutta tässä suhteessa on lisännyt se, että oikeuskäytännössä on selvästi todettu virkamiesaseman voivan perustua myös tosiasialliseen (de facto) vaikutusvaltaan. Näin esimerkiksi valtioissa, joissa valta on keskitetty presidentille, on presidentin läheisten voitu katsoa olleen virkamiesasemassa muodollisesta asemastaan riippumatta. Sen sijaan osin valtio-omisteisten yritysten työntekijöiden asemaa on arvioitu muodollisemmin ja annettu varsin paljon painoa sille, miten yrityksen ja sen työntekijöiden asemasta on näiden kotivaltion lainsäädännössä säädetty.

Sveitsissä valtaosa lahjusrikosasioista on käsitelty muuten kuin täysimittaisessa oikeudenkäynnissä. Käytössä on ollut yksinkertaistettu tunnustamismenettely, rangaistusmääräysmenettely sekä hyvitysmenettely ja siihen liittyvä toimenpiteistä luopuminen. Erilaisten prosessien käyttö on vähentänyt näyttöhaasteita, kun näiden menettelyjen käytön edellytyksenä on vastaajan tunnustus tai hyväksyntä. Seuraamustaso on, menettämisseuraamuksia lukuunottamatta, ollut kansainvälisestä näkökulmasta tarkastellen varsin alhainen. OECD onkin raportissaan kiinnittänyt huomiota yhteisö-sakon 5 miljoonan Sveitsin frangin maksimimäärään ja runsaaseen ehdollisten rangaistusten käyttöön, ja kyseenalaistanut sen, ovatko lahjusrikoksista Sveitsissä määrättyt seuraamukset sopimuksen edellyttämällä tavalla tehokkaita, oikeasuhtaisia ja varoittavia.²⁹⁹

Koska Sveitsin pankkisektori on laaja, on merkittävää, että Sveitsin tuomioistuimet ovat katsoneet Sveitsissä tehdyiksi ja näin ollen Sveitsin tuomioistuinten toimivaltaan

²⁹⁸ Rohstoffhändler Gunvor wegen strafrechtlicher Verantwortlichkeit des Unternehmens im Zusammenhang mit Korruptionshandlungen verurteilt (<https://www.bundesanwaltschaft.ch/mpc/de/home/medien/archiv-medienmitteilungen/news-seite.msg-id-76725.html>).

²⁹⁹ OECD (Switzerland) 2018, s. 4, 42–49.

kuuluviksi sellaiset lahjontateot, joissa lahjusten maksu on hoidettu sveitsiläisestä pankista. Tämä laajentaa Sveitsin tuomioistuinten toimivaltaa myös sellaisiin lahjusrikoksiin, joissa lahjukset maksanut yritys on rekisteröity ja toimii muualla kuin Sveitsissä ja myös edut vastaanottaneet henkilöt ovat ulkomaalaisia. Sveitsin omaksuma laaja toimivalta on omiaan johtamaan positiivisiin toimivaltaristiriitihin ja siihen, että samoja tekokokonaisuuksia käsitellään useissa eri valtioissa. Sveitsi onkin prosesseissaan ja seuraamusharkinnassaan usein joutunut *ne bis in idem* -periaatteen mukaisesti huomiomaan muissa maissa samasta teosta aiemmin määrätty seuraamukset.

3.6 Yhdistynyt kuningaskunta

3.6.1 Aluksi

Yhdistyneessä kuningaskunnassa lahjusrikoksista säädetään vuoden 2010 Bribery Act nimisessä laissa. Siinä kriminalisoidaan lahjuksen antaminen (s. 1), lahjuksen ottaminen (s. 2), ulkomaisen virkamiehen lahjonta (s. 6) ja kaupallisen yhteisön laiminlyönti lahjonnan estämiseksi (s. 7).

Bribery Actin säätäminen lähti liikkeelle OECD:n tarkastuksissa havaituista puutteista. Aiempi lahjusrikosten sääntely oli sekavaa, sen soveltamisala oli epävarma eikä säännöksien noudattamista valvottu erityisen aktiivisesti.³⁰⁰

Lahjontaa tutkitaan pääasiassa kolmessa viranomaisessa.³⁰¹ Merkittävin näistä on Serious Fraud Office (SFO), joka toimii sekä esitutkinta- että syyttäjäviranomaisena. Sen vastuulla oli 75 % loppuun saatetuista tutkinnoista. Meneillään olevista tutkimuksista sen osuus on vielä suurempi. Mikäli SFO ei ota tutkittavakseen tapausta, muut viranomaiset voivat näin vielä tehdä. Lahjontarikosten osalta tämä tapahtuu pääasiassa yhteistyössä syyttäjälaitoksen (Crown Prosecution Service, CPS) sekä National Crime Agency (NCA) kansainvälisen korruption vastaisen yksikön kanssa (International Corruption Unit, ICU).³⁰² NCA pitää rekisteriä meneillään olevista tutkinnoista ja

³⁰⁰ Arnell – Evans 2015, s. 61.

³⁰¹ Viranomaisten rooleista ja työnjaosta ks. OECD (United Kingdom) 2017, s. 27–33.

³⁰² Muita merkittäviä toimijoita ovat finanssialan valvontaa harjoittava Financial Conduct Authority, puolustusministeriön alaisuudessa toimiva Ministry of Defence Police sekä Panama-paperien analysointiin perustettu Joint Analytical Centre.

esitetystä lahjontaepäilyistä. Viranomaisten välillä on tehty sopimus työnjaosta lahjontarikosten tutkimuksessa. Päävastuu on SFO:lla. Eri viranomaisten epäselvä työnjako, rajatut toimialueet sekä rahoituksen jatkuvuus nähtiin ongelmana OECD:n tarkastuksessa.³⁰³ Muutoinkin on esitetty laajasti epäilyjä siitä, onko tutkintaa ja syytteitä mahdollista rajoittaa poliittisin perustein.³⁰⁴

3.6.2 Soveltamisala

Bribery Actia sovelletaan sen s. 12:n mukaisesti ensinnäkin Englannin, Walesin, Skotlannin ja Pohjois-Irlannin alueella tehtyihin tekoihin, joita arvioidaan lahjuksena lain tarkoittamalla tavalla. Riittävää on, että edes osa teosta tapahtuu tällä alueella. Tarkkaa rajanvetoa esimerkiksi Yhdistyneen Kuningaskunnan pankkijärjestelmän käytön tai sähköisen viestin välittävän serverin osalta ei ole.³⁰⁵

Tämän lisäksi lakia sovelletaan niihin henkilöihin, joilla on läheinen yhteys Yhdistyneeseen kuningaskuntaan kansalaisuuden tai vakituisen asuinpaikan perusteella. Oikeushenkilöiden osalta soveltamisala ulottuu Yhdistyneessä kuningaskunnassa rekisteröityihin yhteisöihin (s.7(5)). Vaikka varsinainen lahjusrikos jäisikin tämän soveltamisalan ulkopuolelle,³⁰⁶ niin s. 7:n mukainen oikeushenkilön vastuu lahjonnan estämiseksi tehtävien toimien laiminlyönnistä voi tulla kyseeseen, jos organisaatio harjoittaa liiketoimintaa Yhdistyneen kuningaskunnan alueella tai se on rekisteröity siellä (s.7(5) ja 12(5)). Laissa tai oikeuskäytännössä ei ole selkeää rajanvetoa siitä, milloin liiketoimintaa katsotaan harjoitettavan Yhdistyneen kuningaskunnan alueella. Selkeyttävänä linjauksena on esitetty, että sivuliikkeen tai edustajan läsnäolo riittäisi.³⁰⁷ Oikeuskäytännössä Bribery Actin soveltamisala on muodostunut huomattavan laajaksi. Riittäväksi liitännäksi on katsottu Yhdistyneessä kuningaskunnassa rekisteröity tytäryhtiö, vaikka varsinainen syytetty yhtiö oli rekisteröity muualle ja lahjonta tapahtui ulkomailla.³⁰⁸

³⁰³ OECD (United Kingdom) 2017, s. 33–34.

³⁰⁴ OECD (United Kingdom) 2017, s. 37–43.

³⁰⁵ Tarkemmin ks. Moiseienko 2016. Vrt. 15 U.S.C. § 78dd-3, jossa nimenomaisesti säädetään pankkijärjestelmän tai sähköisen viestintäverkon käyttö toimivallan luovaksi tekijäksi.

³⁰⁶ Esimerkiksi silloin, jos rikos itsessään on tehty ulkomailla. Ks. s. 7(3) ja s. 12(2)(c) sekä Jato 2019, s. 47.

³⁰⁷ Arnell – Evans 2015, s. 64 ja MOJ 2011, s. 15–16.

³⁰⁸ Director of the Serious Fraud Office v Airbus SE [2020] 1 WLUK 435 (Crown Ct (Southwark)).

Yhdistyneelle kuningaskunnalle on toistuvasti huomautettu siitä, että OECD:n lahjonnan vastaiset sopimukset tulisi ratifioida myös sen merten takaisilla alueilla ja muilla kruunun alaisilla itsehallintoalueilla.³⁰⁹ Keskeisenä puutteena pidetään myös sitä, että Bribery Actin sääntelyä ei ole ulotettu itsehallintoalueilla rekisteröityihin oikeushenkilöihin.³¹⁰ Näillä alueilla ei välttämättä edes ole lahjonnan kieltävää lainsäädäntöä. Tämän seikan ongelmallisuutta lisää se, että useat näistä alueista ovat tunnettuja offshore-yhteisöjen rekisteröintialueita. Samoin näillä alueilla usein lainsäädäntö mahdollistaa todellisten edunsaajien salaamisen ja erilaiset aggressiiviset varallisuus- ja verojärjestelyt. Lahjonnan vastaisen lainsäädännön soveltumisen rajoitukset voidaan lisätä listan jatkoksi näiden alueiden ongelmallisiin toimintatapoihin. Tunnetusti näillä alueilla perustettuja yhteisöjä käytetään erilaisten säännösten kiertämiseen ja nähtävästi myös lahjonnan kriminalisoinnin vaikutusten minimoimiseen offshore-yhteisöä välikätenä käyttäen on mahdollista. OECD:n yleissopimuksen 5 artiklan kansallista sitovuutta on myös pidetty epäselvänä.³¹¹

3.6.3 Lahjuksen antaminen

Lain s. 1 määrittelee rangaistavan lahjuksen antamisen seuraavasti:

1. henkilö tarjoaa, lupaa tai antaa taloudellisen tai muun edun toiselle henkilölle; ja
 - a. tarkoituksenaan on saada aikaan tuon henkilön moitittava käytös toimessaan;
 - b. tarkoituksenaan on palkita tuon henkilön moitittava käytös toimessaan; tai
 - c. tietäen tai uskoen, että edun tarjoaminen, lupaaminen tai antaminen itsessään on moitittavaa käytöstä vastaanottavan henkilön asemassa.³¹²

³⁰⁹ OECD (United Kingdom) 2017, s. 25–27.

³¹⁰ Ks. OECD (United Kingdom) 2017, s. 26–27. Sen sijaan luonnollisiin henkilöihin sääntely ulottuu, sillä näiden alueiden asukkaat ovat Yhdistyneen kuningaskunnan kansalaisia.

³¹¹ OECD (United Kingdom) 2017, s. 36–37.

³¹² Tämä c)-kohta viittaa siis tilanteisiin, joissa objektiivisesti arvioiden pelkkä edun vastaanottaminen on moitittavaa. Esimerkkinä voidaan mainita kansanedustajan vastaanottama rahasumma, jos tällaisen summan vastaanottaminen on vastoin sitä mitä kansanedustajalta voidaan odottaa. Tällöin rangaistavuuteen ei siis vaadita tarkoitusta saada aikaan konkreettista moitittavaa käytöstä. Ks. tarkemmin Lim 2014, s. 2.

Suora käänös tästä lainkohdasta on varsin sekava eikä itsessään kerro riittävästi. Keskeiset elementit ovat: 1) etuuden tarjoaminen, 2) tarkoitus saada etuuden vastaanottaja käyttäytymään ja 3) tavoitellun käyttäytymistavan moitittavuus. Moitittavana pidetään käyttäytymistä – tekemistä tai tekemättä jättämistä – henkilöä koskevan odotuksen vastaisesti (s. 4). Tällaisia odotuksia ovat yleisellä tasolla vilpittömä mieli, puolueettomuus tai luottamusaseman mukaisesti käyttäytyminen.³¹³ Luonnollisesti riippuu henkilön asemasta ja suhteesta etuuden tarjoajaan, millaiset odotukset tätä kulloinkin koskevat. Moitittavan käytöksen vaatimus käy selkeämmäksi vasta, kun sitä tarkastellaan yhdessä lain 3 §:n kanssa. Siinä määritellään tarkemmin, millaisessa toiminnassa käytös voi täyttää lahjonnan määritelmän. Toiminta voi olla mitä tahansa julkisluonteista, liiketoimintaan liittyvää, henkilön työtehtäviin liittyvää tai henkilön yhteisön edustajana tekemää toimintaa. Näin ollen moitittavaa on sellainen käytös, joka on vastoin näihin tehtäviin liittyviä odotuksia. Henkilöllinen soveltamisala on tarkoituksellisesti kattava ja oikeastaan kaikki julkisen ja yksityisen sektorin tehtävät tulevat kateuksi.³¹⁴

Odotusten vastaisesti käyttäytyminen tarkoittaa yleisimmin sitä, että henkilön tulisi toimessaan edistää organisaation etua. Mittapuuna käytetään arviota siitä, mitä huolellinen henkilö Yhdistyneessä kuningaskunnassa olettaa tuon henkilön aseman mukaiseksi käytökseksi (s. 5). Jos henkilö käyttäytyy ulkomaisen lain alaisena, niin ainoastaan kirjoitetun lain tai tuomioistuimen antaman kirjallisen ennakkopäätöksen määräys syrjäyttää edellä mainittuun oletukseen perustuvan arviointitavan (s. 5). Tämä arviointistandardi käytännössä pakottaa Yhdistyneen kuningaskunnan yritykset noudattamaan ulkomailla toimiessaan aina Yhdistyneen kuningaskunnan käyttäytymisstandardeja, jos ulkomainen laki ei määrää toisin.³¹⁵ Tämä luo ikään kuin minimitason sille käytökselle, mitä ulkomailla toimivilta yrityksiltä odotetaan. Tärkein vaikutus on, että paikalliset vakiintuneet liikesuhteisiin liittyvät tavat tulevat arvioitavaksi Yhdistyneen kuningaskunnan eettisten standardien mukaan. Tätä lähtökohtaa on kritisoitu kirjallisuudessa, sillä sen katsotaan tarpeettomasti vaikuttavan yritysten kilpailukykyyn globaaleilla markkinoilla.³¹⁶ Toisaalta haittavaikutuksena voidaan pitää myös sitä, että näin tullaan pakottaneeksi Yhdistyneessä kuningaskunnassa vakiintuneita käyttäytymismalleja ja eettisiä standardeja myös muille valtioille.³¹⁷

³¹³ MOJ 2011, s. 9.

³¹⁴ Ks. Lim 2014, s. 2.

³¹⁵ Voidaan myös katsoa ulkomailla toimivilla yhteisöillä olevan korostettu selvitysvelvollisuus, mikäli ne kohtaavat väitteen jonkin lahjoituksen tai panostuksen pakollisuudesta. Ks. Jato 2019, s. 52.

³¹⁶ Ks. Kikiros – Andersen 2020, s. 14.

³¹⁷ Ks. Kikiros – Andersen 2020, s. 14.

Vaikka jokin tapa olisi kuinka tärkeä ja vakiintunut toimintamaassa, niin merkitystä annetaan vain sille, miten tuo toimintatapa tulisi arvioitavaksi Yhdistyneessä kuningaskunnassa. Esimerkiksi huomattavan arvokkaiden liikelahjojen ja laajojen edustustilaisuuksien järjestäminen saattaa olla tavanomaista Kiinassa, mutta laki ei sielläkään edellytä tällaista toimintaa. Tällöinkin arvioidaan Yhdistyneen kuningaskunnan standardilla, onko toiminta moitittavaa ja täyttääkö se lahjonnan määritelmän.

Lain s. 1 4-momentissa todetaan, ettei merkitystä anneta sille, onko moitittavasti käyttäytynyt³¹⁸ henkilö sama kuin se henkilö, jolle etu on annettu tai luvattu. Myöskään sillä ei ole merkitystä, onko etuus annettu tai luvattu henkilökohtaisesti vaiko välikäden avulla. Lainkohta kattaa siis: 1) lahjuksen tarjoamisen välikädelle, joka vaikuttaa päätösvaltaa käyttävään henkilöön, 2) lahjuksen tarjoamisen välikäden kautta päätösvaltaa tekeväälle, ja 3) lahjuksen tarjoamisen välikäden kautta toiselle välikädelle, joka vaikuttaa päätösvaltaa käyttävään henkilöön. Välikäsijärjestelyt on siten selkeästi huomioitu ja niiden vaikutukset rangaistavuuteen on pyritty minimoimaan.

3.6.4 Lahjuksen ottaminen

Bribery Act s. 2:ssa kriminalisoidaan lahjuksen ottaminen. Lainkohta on ikään kuin peilikuva edellä kuvatulle lahjuksen antamiselle. Kiellettyä on pyytää, suostua vastaanottamaan tai vastaanottaa etuus tarkoituksin, että käyttäytyy moitittavalla tavalla tuon etuuden vastaanottamisen vuoksi. Merkitystä ei ole sillä, toteuttaako lahjuksen pyytänyt henkilö moitittavan käyttäytymisen itse vai suorittaako joku toinen sen hänen pyynnöstään, luvallaan tai laiminlyöntinsä johdosta. Samat välikäsiä koskevat säännökset pätevät myös lahjuksen ottamisen kohdalla. Merkitystä ei ole myöskään sillä, onko etuuden vuoksi moitittavasti käyttäytynyt henkilö mieltänyt toimintansa olevan moitittavaa; poissulkien tilanteet, joissa etuus annetaan vasta jälkepäin palkkiona henkilön käyttäytymisestä, jolloin edellytetään, että moitittavasti toiminut henkilö myös mielsi toimintansa olevan moitittavaa (s. 2(7) ja s. 2 (8)).

³¹⁸ Tai henkilö, jonka toimintaan yritetään vaikuttaa etuuden lupaamisella.

3.6.5 Ulkomaisen virkamiehen lahjonta

Vaikka edellä kuvatut tunnusmerkistöt sisältävät periaatteessa myös ulkomaiset virkamiehet lahjonnan kohteena lain s. 6:ssa on nimenomaisesti kriminalisoitu ulkomaisen virkamiehen lahjominen.

Peruslähtökohta on sama kuin lain s. 1:ssä. Lahjontaan syyllistyy henkilö, joka tarjoaa, lupaa tai antaa minkä tahansa taloudellisen tai muun edun. Etu tulee tarjota ulkomaiselle virkamiehelle ja sillä on pyrittävä vaikuttamaan tuon virkamiehen toimintaan virassaan. Lisäksi edellytetään, että tällaisella vaikuttamisella tavoitellaan liiketoiminnan hankkimista tai sen säilyttämistä tai vastaavasti liiketoimintaan liittyvää etua tai sen säilyttämistä. Toisin kuin tavanomaisessa lahjonnassa, tässä ei edellytetä moitittavaa käyttäytymistä. Myös virkamiehen pyynnöstä, suostumuksesta tai tämän myöntyessä kolmannelle tarjottu etu kuuluu soveltamisalaan.

Syyttäjän on siis pystyttävä näyttämään, että annetulla tai tarjotulla etuudella on riittävä yhteys tavoiteltuun lopputulokseen. Merkityksellistä on esimerkiksi annetun etuuden arvo ja tyyppi, antotapa ja -muoto sekä se, kuinka suuri vaikutusvalta virkamiehellä on tavoitellun liiketoiminnallisen edun myöntämiseen.³¹⁹

Pykälään on myös kirjoitettu auki oikeudenvastaisuusedellytys. Jos virkamiehen valtion lain mukaisesti on sallittua, tai jopa vaadittua, että virkamies ottaa vastaan edun ja tuolla vaikutetaan hänen käyttäytymiseensä virassaan, niin teko ei ole lahjontaa. Esimerkkeinä voidaan mainita lain sallimat tai vaatimat panostukset paikallisyhteisöön.³²⁰ Myöskään pakkotilassa hengen, terveyden tai vapauden suojaamiseksi annettu lahjus ei ole rangaistavaa.³²¹ Sen sijaan taloudellisen etuuden suojeleminen ei voine tulla kyseeseen edes pakkotilassa.³²²

Virkamiehen toimintaan vaikuttamisella tarkoitetaan sitä, että virkamies joko laiminlyö jonkin hänelle kuuluvan tehtävän hoitamisen tai käyttää asemaansa virkamiehenä. Tämä kattaa myös aseman sellaisen käytön, joka ei varsinaisesti kuulu tuon viranomaisen toimivaltaan.

Pykälässä annetaan varsin laaja määritelmä ulkomaiselle virkamiehelle. Ensinnäkin sillä tarkoitetaan yksilöä, jolla on Yhdistyneen kuningaskunnan ulkopuolella asema lainsäädäntöelimessä, hallinto-organisaatioissa tai tuomioistuinlaitoksessa. Millainen

³¹⁹ MOJ 2011, s. 13.

³²⁰ MOJ 2011, s. 11.

³²¹ MOJ 2011, s. 19.

³²² Ks. Lim 2014, s. 6.

asema tahansa tulee kyseeseen, riippumatta siitä, perustuuko se nimitykseen vai vaaliin. Toisekseen kuka tahansa julkishallinnollista tehtävää vieraan valtion tai territorion palveluksessa hoitava henkilö katsotaan ulkomaiseksi virkamieheksi. Myös valtion laitosten tai julkisyhteisön omistamien yritysten palveluksessa olevat julkishallinnon tehtävää hoitavat henkilöt sisältyvät määritelmään. Tämä määritelmä voi tapauskohtaisesti kattaa myös yksinomaan yksityissektorilla toimivat yritykset, joiden pääasiallinen omistaja on valtio tai julkisyhteisö, riippuen määräysvallan käytön laajuudesta.³²³ Kolmanneksi määritelmään luetaan kansainvälisten järjestöjen edustajat ja toimihenkilöt. Tämä pitää sisällään kaikki järjestöt, joiden jäsenet ovat valtioita, territorioita, niiden hallituksia, muita kansainvälisiä järjestöjä tai jonkinlaisia yhdistelmiä edellä mainituista.

Kriminalisointia ei ole ulotettu vilpittömässä mielessä tehtyihin edustustoimiin. Vieraanvaraisuus ja mainonta ovat edelleen sallittuja samoin kuin muut imagoa ja yhteistoimintasuhdetta kohottavat toimenpiteet, kunhan nämä toimet ovat järkevissä suhteissa liiketoimintaan. Näiden kulujen on kuitenkin oltava perusteltuja ja oikeasuhtaisia.³²⁴ Ylimoitettuna nämä edut voivat muodostua lahjukseksi. Mitä suurempi poikkeama on tavanomaisista edustuskuluista, niin sitä todennäköisemmin kuluja pidetään lahjuksena.³²⁵ On kuitenkin huomattava, että tällöin edellytetään normaalisti myös vaikuttamistarkoitusta näiden etujen myöntämisen taustalla. Jos etuuden vastaanottajalle jää käsitys minkäänlaisesta paineesta tehdä etuuden antajan kannalta edullinen ratkaisu tai hän kokee itsenäisen päätöksentekonsa vaarantuvan, kyseessä on todennäköisesti lahjus.³²⁶ Toisinaan näistä kuluista ei edes muodostu etuutta virkamiehelle itselleen, mikäli kulut muutoin olisivat kuuluneet tämän kotivaltion katettavaksi.³²⁷ Tällaisia edustuskuluja voinevat olla lähinnä virkamiehen matka- ja majoituskulut.

Tavanomaisena edustuskuluna pidetään oikeusministeriön ohjeen mukaisesti ainakin matkakuluja, ruokailua ja tapahtumalippuja, jos niillä on yhteys liiketoimintaan tutustumiseen. Mikäli kuitenkin matkustaminen osoittautuisi tarpeelliseksi, esimerkiksi matkan tarkoitus olisi ollut helpommin toteutettavissa selkeästi halvemmalla tavalla, voivat myös tällaiset edut muodostaa lahjuksen.

³²³ Ks. Lim 2014, s. 5. Mikäli siis valtio käyttää määräysvaltaansa aktiivisesti ja puuttuu yrityksen toimintaan, niin tuon yrityksen toimihenkilöt katsotaan virkamiehiksi. Pelkkä passiivinen omistus ei riitä.

³²⁴ MOJ 2011, s. 12.

³²⁵ MOJ 2011, s. 13.

³²⁶ Tarkemmin ks. Lim 2014, s. 3.

³²⁷ MOJ 2011, s. 12.

Yhteyden liiketoiminnan esittelyyn on oltava selkeä. Ilmeiset lomamatkat tulkitaan herkemmin lahjukseksi.³²⁸

Myös edustustapahtuman ajoituksella voi olla merkitystä. Edustustilaisuus hyvässä ravintolassa voidaan muotoilla hyväksyttäväksi edustuskuluksi. Jos tuo tilaisuus järjestetään juuri ennen päätöksentekoa, voidaan se herkemmin tulkita epäasialliseksi vaikuttamiseksi ja lahjonnaksi.³²⁹

Pieniä nopeuttavia lahjuksia (facilitation payments) koskevaa poikkeusta ei ole Yhdistyneessä kuningaskunnassa. Bribery Actia säädettyä näiden maksujen asema oli vielä epäselvä, mutta sittemmin valvontaviranomainen on omaksunut selkeän kielävän suhtautumisen niihin.³³⁰

Syyttämiseen oikeutetuilla viranomaisilla on harkintavaltaa syytteen nostamisessa. Heidän tulee nostaa syyte ainoastaan, mikäli syytteen nostaminen on tarpeen yleisen edun vuoksi ja lahjonnan tehokkaan estämisen vuoksi.³³¹ Oikeusministeriö katsoo, että tällainen harkintamarginaali on tarpeen Bribery Actin oikeudenmukaisen ja reilun täytäntöönpanon varmistamiseksi.³³²

Usein lahjontaan liittyvät myös laiminlyönnit yhteisön kirjanpidossa. Luonnollisesti lahjusta ei voi kirjanpidossa kirjata maksun todellisen luonteen mukaisesti, joten se tulee joko jättää ilmoittamatta tai kirjata väärällä nimikkeellä. Tällainen kirjaus tai kirjaamatta jättäminen täyttää useimmiten kirjanpitorikoksen tunnusmerkistön (esim. Companies Act 2006 s. 386–389).

3.6.6 Lahjonnan ehkäisyn laiminlyönti

Bribery Act s. 7:ssä kriminalisoidaan lahjonnan ehkäisyn laiminlyönti. Rangaistavuus koskee vain tiettyjä kaupallisia yhteisöjä, mikäli niiden toiminnassa tapahtuu lahjontaa eikä yhteisö itsessään ole luonut riittäviä organisaation sisäisiä estäviä prosesseja.³³³

³²⁸ MOJ 2011, s. 13–14.

³²⁹ Ks. Lim 2014, s. 3.

³³⁰ Ks. Trautman – Altenbaumer-Price 2013, s. 507.

³³¹ MOJ 2011, s. 19.

³³² MOJ 2011, s. 19.

³³³ Tämä kriteeri vastaa varsin hyvin Suomen RL 9:2:n kriteeriä ”jos [oikeushenkilön] toiminnassa ei ole noudatettu vaadittavaa huolellisuutta ja varovaisuutta rikoksen ehkäisemiseksi”. On kuitenkin tärkeä huomata, että Yhdistyneessä kuningaskunnassa rangaistusvastuu ehkäisevien toimien

Lisäksi edellytetään, että lahjusrikos on tehty tuon kaupallisen yhteisön hyväksi. Lähtökohta on siten se, että yhteisöä kohtaa rangaistusvastuu, mikäli sen toiminnassa on annettu lahjus.³³⁴ Mikäli yhteisö onnistuu näyttämään, että sillä on käytössään riittävät toimenpiteet lahjonnan ehkäisemiseksi, rangaistavuus poistuu. Laki ei siis suoraan aseta velvollisuutta lahjontaa ehkäisevien toimien luomiseen, mutta niiden puuttuminen tarkoittaa automaattisesti yhteisön rangaistusvastuuta, mikäli lahjontaa tapahtuu. Näiden toimien omaksuminen on kuitenkin käytännössä muodostunut ainoaksi järkeväksi toimintamalliksi.³³⁵ Lisäksi edellytetään, että niitä myös toteutetaan tehokkaasti.³³⁶

Lahjonnan ehkäisyn laiminlyönnin kriminalisointi on tuonut Yhdistyneen kuningaskunnan yrityksille uusia velvoitteita. Vielä 2010-luvun alussa pohdittiin, ovatko nämä velvoitteet liiallisia suhteessa saavutettavaan hyötyyn. Sittemmin velvoitteiden kritisointi on hiljentynyt. Osa kirjoittajista näkee ne jopa yrityksen kannalta positiivisina. Eräässä kirjoituksessa katsottiin, että yritysten yhteiskuntavastuu jo nykyisellään edellyttää kriminalisoinnin luomaa minimitasoa laajempaa ehkäisevää toimintaa.³³⁷

Rangaistus voidaan määrätä, jos lahjuksen on antanut henkilö, joka toimii yhteisön puolesta tai sen hyväksi (s. 8(1)). Lainkohdassa käytetään termiä "associated with". Ilmaisuu on tarkoituksella laaja, jotta vastuuta lahjonnasta ei voisi kiertää erilaisilla tytäryhtiöjärjestelyillä tai käyttämällä välikäsiä.³³⁸ Tällainen henkilö voi olla esimerkiksi työntekijä, edustaja tai tytäryhtiö. Työntekijän tekemä lahjontateko oletetaan tehdyksi yhteisön puolesta tai sen hyväksi (s. 8(5)). Soveltamisalaan voivat kuulua myös sopimuskumppanit ja tavarantoimittajat, mikäli ne toimivat yhteisön puolesta tai sen hyväksi eivätkä palvelun tai tavaran myyjinä.³³⁹ Myös erilaiset konsultit, yhteishankkeen osapuolet ja asiantuntijat voivat kuulua määritelmän piiriin.³⁴⁰ Määritelmä kattaa myös

laiminlyönnistä koskee vain lahjontarikosta ja eräitä muita erikseen säädettyjä talousrikoksia. Suomessa noudatettava kriteeri on yleisempi.

³³⁴ Sen sijaan lahjuksen ottaminen ei tule rangaistavaksi (s. 7(3)). Lainkohdalla on tarkoitus estää aktiivinen lahjonta yhteisön toiminnassa ja rangaistavuuden ulottaminen sellaisten henkilöiden toimintaan, joihin yhteisö ei käytä määräysvaltaa, olisi ongelmallista. Ks. Jato 2019, s. 47–48.

³³⁵ Ks. Jato 2019, s. 48.

³³⁶ *Serious Fraud Office v Standard Bank Plc, R v Skansen Interiors Ltd, Serious Fraud Office v Rolls-Royce Plc & Another*. Näissä tapauksissa yhteisöllä oli olemassa korruptionvastainen ohjelma, mutta sen täytäntöönpano oli puutteellista. Kaikissa näissä tapauksissa yhteisön katsottiin syyllistyneen lahjonnan ehkäisyn laiminlyöntiin. Ks. myös Jato 2019, s. 48–49.

³³⁷ Ks. Kikiros – Andersen 2020, s. 10–11.

³³⁸ Ks. Moiseienko 2016, s. 406.

³³⁹ MOJ 2011, s. 16.

³⁴⁰ Lim 2014, s. 6.

välikädet.³⁴¹ Arviointi on kokonaisharkintaa, eikä ratkaisevaa merkitystä anneta lahjuksen antaneen henkilön ja yhteisön väliselle suhteelle annetulle juridiselle muodolle (s. 8 (2) ja (4)).³⁴²

Koska vastuu on kaikista yhteisön puolesta toimivista tahoista, lainkohta asettaa korkeamman riskin pienemmille yhtiöille.³⁴³ Nämä yhtiöt joutuvat useammin turvautumaan ulkopuoliseen apuun etenkin ulkomailla toimiessaan, sillä organisaation omat resurssit ovat rajatummat kuin suuremmilla yhteisöillä.

Vastuun ulottuvuuden kannalta on merkitystä myös sillä, kenelle on tavoiteltu liiketoinnallista etua lahjuksen antamisella. Se yhteisö, jolle etua on pyritty saamaan, on jo tämän vuoksi se yhteisö, jonka puolesta tai hyväksi henkilö on toiminut. Sen sijaan välillinen hyötyminen, esimerkiksi yhteisyrityksen tai konserni-intressin kautta, ei tuota vastuuta.³⁴⁴

Oikeusministeriö julkaisee selittävää opasta, jossa määritellään, millainen sisäinen prosessi on riittävä rangaistusvastuun poistamiseksi.³⁴⁵ Tuossa ohjeistuksessa asetetaan kuusi periaatetta, joita tulisi noudattaa prosessin laatimisessa:

- Suhteellisuus – prosessin tulee olla oikeasuhtainen suhteessa lahjonnan todennäköisyyteen, todennäköiseen lahjonnan muotoon ja yhtiön liiketoinnalliseen kompleksisuuteen. Lisäksi prosessin on oltava selkeä, käytännöllinen, saatavilla ja sen toteutumista on valvottava.
- Johdon sitoutuminen – kaupallisen yhteisön johdon on sitouduttava lahjonnan estämisprosessiin ja pidettävä yllä lahjonnan tuomitsevaa ilmapiiriä.
- Riskiarvio – kaupallisen yhteisön on jaksoittain kirjallisesti arvioitava sen toiminnassa tapahtuvan lahjonnan todennäköisyyttä ja luonnetta.
- Riittävä selvitys – kaupallisen yhteisön on riittävällä tavalla selvitettävä sitä edustaviin tai sen puolesta toimiviin tahoihin liittyvä lahjontariski.
- Viestintä ja koulutus – kaupallisen yhteisön tulee varmistaa, että sen koko organisaatio tietää ja ymmärtää lahjonnanvastaisen prosessin.
- Tarkkailu ja kehittäminen – kaupallisen yhteisön on tarkkailtava luodun prosessin toimivuutta ja tehtävä tarvittaessa muutoksia.

³⁴¹ Ks. Jato 2019, s. 47–49 ja oikeuskäytännöstä *Serious Fraud Office v Standard Bank Plc*.

³⁴² Ns. "substance over form" -lähestymistapa. Ks. *Ryder* 2018, s. 259.

³⁴³ Ks. *Trautman – Altenbaumer-Price* 2013, s. 503–504.

³⁴⁴ *MOJ* 2011, s. 17.

³⁴⁵ *MOJ* 2011, s. 20 ss.

Nämä periaatteet ovat varsin yleisluonteisia, eivätkä tarjoa kovin hyviä eväitä ehkäisyprosessin laadintaan. Toisaalta sääntely on myös suunniteltu yleisluonteiseksi. Tarkoitus on ollut, että ensin yhteisöt itse ja viime kädessä tuomioistuimet harkitsevat ehkäisyprosessien riittävyyttä *tapauskohtaisesti* ottaen huomioon yhteisön relevantit olosuhteet, koon ja toiminnan luonteen.³⁴⁶ Korkean korruption riskin toimialalla tai alueella toimivilta yrityksiltä edellytetään laajempia toimenpiteitä.³⁴⁷

R v Skansen Interiors Ltd tapauksessa arvioitiin riittävän lahjonnan ehkäisyprosessin kriteeristöä keskikokoisessa yrityksessä. Ratkaisusta voidaan johtaa neljä arviointikriteeriä.³⁴⁸ Ensinnäkin yhtiön johdon tulee olla sitoutunut ja valvoa säännösten noudattamista.³⁴⁹ Toiseksi ei ole riittävää asettaa toimihenkilöille käyttäytymissääntöjä ja vaatimuksia vaan on myös varmistettava, että toimihenkilöt omaksuvat nuo säännöt.³⁵⁰ Kolmanneksi yhteisön tulee pitää kirjaa siitä, miten lahjonnan vastaista ilmapiiriä ja sääntöjen noudattamista on edistetty.³⁵¹ Neljänneksi on tarkkailtava sääntöjen noudattamista sekä täytäntöönpanoa ja arvioitava niiden riittävyyttä.

Selkeitä varoittavia seikkoja ovat ainakin:³⁵²

- liiketoimen vastapuolen epäasialliset toimintatavat
- vastapuoli pyytää lahjusta
- vastapuoli pyytää yllättäen komissiota tai palkkiota jonkin palvelun jouduttamiseksi
- vastapuoli vaatii runsaasti keskitystä tai lahjoja ennen sopimusneuvotteluihin suostumista tai palvelun toteuttamista
- vastapuoli pyytää korvausta siitä, että hän jättää huomiotta lain vaatimukset

Epäasialliseen toimintaan viittaavia seikkoja ovat esimerkiksi:

³⁴⁶ Ks. Crimes Legislation Amendment (Combating Corporate Crime) Bill 2017 (Cth), s.7 kohdassa 26, Copp – Cronin 2018, s. 114 ja 116 sekä Jato 2019, s. 49–50. Kriittisesti tästä ks. Kikiros – Andersen 2015, s. 9–10.

³⁴⁷ Ks. SFO v Rolls-Royce Plc, kohdissa 25–28 ja Jato 2019, s. 49.

³⁴⁸ Ks. Ashurst Business Conduct & Risk Update 3.4.2018.

³⁴⁹ Juuri yhtiön johto kykenee luomaan lahjonnan vastaista ilmapiiriä asemansa vuoksi. Ks. Jato 2019 s. 50.

³⁵⁰ On siis varmistettava sääntöjen toimivuus. Samoin ks. Director of the Serious Fraud Office v Airbus ja Qureshi – Ormsby 2020, s. 15. Hyvistä käytänteistä ja varmistautumisesta ks. Trautman – Altenbaumer-Price 2013, s. 516–517 ja siellä viitatut.

³⁵¹ Vrt. Kikiros – Andersen 2015, s. 10, jotka katsovat, että etenkin vaatimus toimenpiteiden kirjaamisesta on liiallinen yhteisöissä, joissa lahjontariski on minimaalinen.

³⁵² Lim 2014, s. 7 ss.

- vastapuoli on tunnettu läheisistä suhteistaan ulkomaisiin viranhaltijoihin
- vastapuoli vaatii komissiota tai palkkiota ennen kuin suostuu allekirjoittamaan sopimuksen tai suorittamaan julkishallinnon tehtävän
- vastapuoli vaatii suoritusta käteisellä eikä suostu allekirjoittamaan kirjallista komissio- tai palkkiosopimusta
- vastapuoli ei suostu tarjoamaan kuittia maksusta
- vastapuoli pyytää maksun suorittamista tilille, joka on toisessa valtiossa kuin vastapuolen asuinpaikka tai liiketoiminnan toteutus
- vastapuoli pyytää palkkaamaan ystävänsä tai sukulaisensa taikka tarjoamaan tällaiselle henkilölle jonkin muun etuuden
- epätavanomainen laskutuskäytäntö
- vastapuoli ei suostu kirjallisiin sopimuksiin

Ehkäisyn laiminlyönnin lisäksi oikeushenkilöitä voi kohdata rangaistusvastuu itse lahjonnasta, jos yhtiön johtohenkilö joko syyllistyy lahjusrikokseen tai se tapahtuu tuon henkilön hyväksynnällä.³⁵³ Tällöin noudatetaan ns. identifikaatiotestiä, jossa arvioidaan johtohenkilön suhdetta yhtiöön.³⁵⁴ Jos tuon henkilön katsotaan olevan yhteisön ”controlling mind”, niin vastuu voidaan ulottaa myös yhteisöön.³⁵⁵ Tällainen vastuumuoto edellyttää kuitenkin johtohenkilön laajaa määräysvaltaa ja hallintaa yhteisön toiminnasta – tuon henkilön on kyettävä käytännössä yksin päättämään yhteisön toiminnasta.³⁵⁶ Etenkin suuremmissa yhtiöissä tällainen valta on hajautettu, eivätkä identifikaatiotestin vaatimukset voine täytyä.³⁵⁷

3.6.7 Rangaistukset

Luonnollinen henkilö voidaan tuomita summaarisessa menettelyssä sakkoihin tai maksimissaan vuoden vankeuteen. Täysimittaisessa tuomioistuinmenettelyssä maksimituomio on 10 vuotta. Käytännössä tuomiot ovat vaihdelleet 11 kuukauden ja kolmen

³⁵³ Tarkemmin ks. esim. Ryder 2018, s. 259.

³⁵⁴ Tämä kriteeri vastaa jossain määrin RL 9:2:n lausumaa ”Oikeushenkilö tuomitaan yhteisösak-
koon, jos sen lakisääteiseen toimielimeen tai muuhun johtoon kuuluva taikka oikeushenkilössä
tosiasiallista päätösvaltaa käyttävä on ollut osallinen rikokseen tai sallinut rikoksen tekemisen...”
Yhdistyneen kuningaskunnan identifikaatiotestissä on kuitenkin varsin mittavia lisäedellytyksiä
määräysvallan laajuudesta verrattuna RL 9:2:n edellytyksiin.

³⁵⁵ Testi on muodostunut ratkaisuisissa Tesco Supermarkets Ltd v Natrass [1972] A.C. 153 HL ja
Lennard’s Carrying Co Ltd v Asiatic Petroleum Ltd [1915] A.C. 705 HL.

³⁵⁶ Ks. Copp – Cronin 2018, s. 107.

³⁵⁷ Ks. Copp – Cronin 2018, s. 106–107.

vuoden välillä. Oikeushenkilö voidaan tuomita sakkoihin. Sakoille ei ole määritelty ylärajaa.³⁵⁸ Käytännössä oikeushenkilöiden sakot ovat vaihdelleet 300 000 ja 1 800 000 punnan välillä.³⁵⁹

Yhdistyneessä kuningaskunnassa suositaan nykyisin syytesopimuksia. Niissä esitutkintaviranomainen SFO suorittaa ensin tutkinnan yhteistyössä lahjusten ehkäisyn laiminlyöneen yrityksen kanssa. Tämän jälkeen yrityksen kanssa neuvotellaan siitä, millainen rangaistus, menettämisseuraamus ja jälkihoito-ohjelma yritykselle tulisi asettaa. Kun sopimusluonnos on saatu valmiiksi, SFO nostaa syytteen ja esittelee sopimuksen sisällön tuomarille. Osana tätä prosessia yritys myöntää syytteessä kuvatun rikoksen, joten näissä tapauksissa ei ole näytön arviointia lainkaan. Tuomarin on tämän jälkeen varmistettava, että sopimus on yleisen edun mukainen.

Syytesopimusten käyttöön liittyy monia hyötyjä. Ensinnäkin ne ovat nopeampia ja halvempia kuin täysitutkintaiset esitutkinta- ja syyttämisprosessit. Koska tunnustus on osa menettelyä, niin monimutkaista ja vaikeasti hankittavaa näyttöä ei tarvitse etsiä. Sopimuksilla pystytään myös vähentämään kolmansille osapuolille aiheutuvia haittoja, kun seuraamukset voidaan mitoittaa yrityksen maksukyvyn mukaan. Näin vältetään yrityksen toiminnan lopettavilta sanktioilta, säilytetään työpaikkoja eikä vieritetä rikkomuksen seurauksia osakkeenomistajille. Samoin menettelyä voidaan puolttaa, mikäli yritys on toiminut kiitettävästi asian selvittämisessä.

Syytteen lykkäämisjärjestelyillä tehdyt sopimukset ovat kuitenkin herättäneet kritiikkiä OECD:n raporteissa. Monen ehtoja on pidetty liian lievinä. Lisäksi sopimusten sisällön on katsottu olevan salaista eikä niihin ole nähty sisältyvän rangaistuksia. Tämä kritiikki ei osittain pidä paikkaansa. Sovintosopimukset vahvistetaan tuomioistuimen ratkaisulla, jotka ovat julkisia, joskaan eivät helposti saatavilla.

Syytesopimusten haitat liittyvät pääasiassa samoihin seikkoihin kuin hyödytkin. Syytesopimusmenettelyn nopeus ja halpuus kannustavat SFO:ta käyttämään ensi sijassa sitä, koska viraston budjetti on vaihdellut suuresti 2010-luvulla. Myös seuraamusten mitoittaminen voidaan nähdä hyvinkin kyseenalaisena. Lahjonnan ehkäisyn laiminlyönnistä saatavat mahdolliset hyödyt ovat joka tapauksessa tulleet esimerkiksi osakkeenomistajien ja työntekijöiden hyväksi. He ovat siis hyötyneet näin säästyneistä kustannuksista. Tällöin voidaan pitää kyseenalaisena sitä, että yrityksen seuraamukset mitoitetaan vastaamaan sen maksukykyä, jolloin nämä samat tahot saavat jatkosakin hyötyä yrityksestä. Tällöin samat henkilöt hyötyvät joka tapauksessa ja anka-

³⁵⁸ Rangaistuksen mittaamisesta ks. Lim 2014, s. 13–17.

³⁵⁹ Ks. määrätystä rangaistuksista tarkemmin OECD (United Kingdom) 2017, s. 62–63.

rampaa suhtautumista hyödynsaajiin voidaan puoltaa oikeudenmukaisuusnäkökohdista. Kritisoida voidaan myös sitä, ettei SFO vaikuta edes syyttävän lahjontaan syyllistyneitä luonnollisia henkilöitä, mikäli yrityksen kanssa tehdään syytesopimus. Toimintamalli on outo, sillä lahjonta ja lahjonnan ehkäisyn laiminlyönti ovat erillisiä rikoksia. Toisen osalta tehdyn syytesopimuksen ei lähtökohtaisesti tulisi vaikuttaa toisen syyteharkintaan.

3.6.8 Relevantti oikeuskäytäntö

SFO:n sivuilla on vuodelta 2020 tilasto, jossa on koottu vuosilta 2014–2020 oikeudenkäyntiin edenneet tapaukset, joissa sovellettiin Bribery Actia.³⁶⁰ Näitä tapauksia on yhteensä viisi. Määrää voidaan pitää alhaisena. Toisaalta on huomioitava, että tähän lukuun ei sisälly syyteneuvotteluissa ratkenneita tapauksia, joita oli myös viisi.

3.6.8.1 Standard Bank

Standard Bank -tapauksessa oli kyse pankin tytäryhtiön toiminnasta Tansaniassa. Tytäryhtiö maksoi 6 000 000 USD Enterprise Growth Market Advisors Ltd. (EGMA) nimiselle yhtiölle. Kaikki tuon yhtiön hallituksen jäsenet ja osakkeenomistajat olivat Tansanian julkishallinnon työntekijöitä tai entisiä työntekijöitä. Hyvin pian maksun jälkeen koko summa oli nostettu käteisellä. Tapauksessa ei ollut minkäänlaista näyttöä siitä, että EGMA olisi tarjonnut palveluja, antanut muuta vastiketta maksulle tai ylipäättään tehnyt mitään transaktioon liittyvää. Emoyhtiö huomasi tämän maksun hyvin pian ja ilmoitti asiasta viranomaisille itse.

Emoyhtiö ja SFO tekivät syytesopimuksen, jossa yhtiö myönsi syyllisyytensä lahjonnan ehkäisyn laiminlyöntiin. Tuomioistuin vahvisti sopimuksen marraskuussa 2015.³⁶¹ Syytesopimuksesta johtuen varsinaista näytön arviointia ei suoritettu tuomioistuimessa. Yhtiölle määrättiin 7 MUSD:n vahingonkorvaukset, 8,4 MUSD:n menettämisseuraamus, 16,8 MUSD:n sakko ja se joutui maksamaan SFO:n tutkinnan kustannukset 330 000 USD.³⁶²

³⁶⁰ SFO, 2020-040 – Bribery Act 2010 (<https://www.sfo.gov.uk/foi-request/2020-040-bribery-act-2010/>).

³⁶¹ Case No: U20150854, Crown Court at Southwark. Raportoitu: 2015 WL 10460418.

³⁶² Tuomiossa käytetään dollareita, vaikka kyseessä on Yhdistyneen kuningaskunnan tuomioistuimen antama tuomio.

3.6.8.2 Sweett Group

Tapauksessa Sweett Group plc syyllistyi lahjonnan ehkäisyn laiminlyöntiin.³⁶³ Sen Kyprokselle rekisteröity tytäryhtiö sitoutui sopimukseen Al Ain Ahlia Insurance Companyn (AAIC) kanssa liittyen hotellin rakennukseen Yhdistyneiden Arabiemiraattien alueella. Tämän lisäksi Sweett Group plc itse teki sopimuksen North Property Management (NPM) nimisen yhtiön kanssa. Sopimuksessa oli kyse ”vieraanvarauspalveluista” liittyen hotelliprojektiin. NPM:n omistus oli pyritty piilottamaan. Lopulta tuon yhtiön tosiasialliseksi edunsaajaksi paljastui eräs AAIC:n toimihenkilö.

Sweet Group plc teki lukuisia suorituksia NPM:lle perustuen niiden väliseen sopimukseen, mutta tapauksessa ei esitetty näyttöä, että NPM olisi tehnyt minkäänlaisia suoritteita. Yhtiölle ei tarjottu syytesopimusta, sillä se ei tehnyt riittävällä tavalla yhteistyötä SFO:n kanssa asian selvittämiseksi. Tutkimusten aikana yhtiö yritti aktiivisesti etsiä oikeuttavia perusteita maksuille ja jatkoi maksujen suorittamista, joskaan ei suoraan NPM:lle vaan asetti summat syrjään NPM:n lukuun. Lisäksi yhtiön toimihenkilö todettiin syylliseksi todistusaineiston tuhoamiseen. Hän oli hävittänyt kaksi matkapuhelinta, jotka oletettavasti sisälsivät tapauksen selvittämisen kannalta tärkeitä tietoja. Kun syyte nostettiin, yhtiö tunnusti syyllisyytensä. Se tuomittiin 2,25 miljoonan punnan taloudellisiin sanktioihin.

3.6.8.3 Sarclad Ltd/XYZ Ltd

Tapauksessa oli kyse Sarclad Ltd:n syyllistymisestä lahjonnan ehkäisyn laiminlyöntiin.³⁶⁴ Kaikkiaan lahjontaa liittyi 28 sopimukseen, jotka yhtiö oli tehnyt vuosien 2004 ja 2012 välillä. Kaikissa tapauksissa toimintamalli oli sama. Kunkin valtion alueelta yhtiön työntekijät etsivät halukkaan välikäden, jonka tehtäväksi tuli antaa tai tarjota lahjuksia henkilöille, jotka pystyivät vaikuttamaan hankintasopimukseen tai yksin päättämään niistä. Välikäsien kanssa tehtiin edustussopimus, jonka perusteella heille maksettiin palkkiona prosenttiosuus saadun sopimuksen arvosta. Tämän lisäksi heille maksettiin ylimääräisiä suoritteita, joita nimitettiin kiinteiksi, erityisiksi tai lisäkomisioiksi.³⁶⁵ Näyttö lahjonnasta oli näiltä osin varsin huteraa, sillä laittomista järjestelyistä Sarcladin työntekijöiden ja välikäsien välillä suoraan kertovia todisteita ei ollut. Järjestelyn luonne lahjuksena pääteltiin siitä kontekstista, missä maksut on suoritettu

³⁶³ R v Sweett Group plc (unreported).

³⁶⁴ Serious Fraud Office v XYZ Limited (Case No: U20150856, Crown Court at Southwark) 2016 WL 05864918.

³⁶⁵ ”Fixed commission, special commission and additional commission”.

sekä mukana olleiden henkilöiden viestinnässä käytetyistä lahjontaan viittaavista kiertoilmaisuuksista.

Tapauksessa SFO tarjosi syytesopimusta yhtiölle, joten näytön arviointia ei ole tehty tuomioistuimessa. Tämä kuvaus perustuu siten SFO:n ja Sarclad Ltd:n yhteiseen näkemykseen tapahtumien kulusta. Syytesopimuksen osana SFO luopui syytteistä varsinaisesta lahjonnasta epäiltyjen luonnollisten henkilöiden osalta.³⁶⁶ Syytesopimuksessa todetaan, että SFO ei onnistunut esittämään riittävää näyttöä lahjusten maksamisesta tai maksetuista summista. Osittain tämä ongelma johtui siitä, etteivät lahjonnan tapahtumavaltion viranomaiset tehneet yhteistyötä SFO:n kanssa.³⁶⁷ Syytesopimuksessa yhtiön katsottiin syyllistyneen lahjonnan ehkäisyn laiminlyöntiin ja sille määrättiin 6 200 000 punnan menettämisseuraamus ja 352 000 punnan sakko.

3.6.8.4 Rolls-Royce

Tapauksessa oli kyse Rolls-Royce Plc:n ja sen tytäryhtiöiden toiminnasta vuosina 1989–2013.³⁶⁸ Tapaus oli poikkeuksellisen laaja sekä ajallisesti että maantieteellisesti. Lahjontaa oli tapahtunut Kiinassa, Kazakstanissa, Intiassa, Indonesiassa, Male-siassa, Nigeriassa, Thaimaassa ja Venäjällä. Myös rikostutkinta ja syyteneuvottelut sijoittuivat kolmen valtion alueelle – Yhdistyneeseen kuningaskuntaan, Yhdysvaltoihin ja Brasiliaan. Tapauksessa vahvistettu syytesopimus toimi siis samalla ennakkotapauksena siitä, voivatko Yhdistyneen kuningaskunnan tuomioistuin ja SFO sitoutua yhtiön usean eri valtion viranomaisten kanssa kollektiivisesti neuvottelemaan syytesopimukseen. Tuomioistuin suhtautui tähän mahdollisuuteen kriittisesti ja epäillen, mutta päätyi lopulta hyväksymään sopimuksen.

Tässä tapauksessa onnistuttiin poikkeuksellisen tarkkaan dokumentoimaan lahjonnan toteutus.³⁶⁹ Syytesopimuksen vahvistavan tuomion liitteenä on 12 teonkuvausta. Nämä kuvaukset sisältävät otteita välikäsien ja yhtiön työntekijöiden välisestä viestinnästä. Näissä viesteissä esitetyt ilmaisut puhuvat varsin suoraan maksujen luonteesta. Esimerkiksi yhdessä viestissä arvuutellaan, kuinka suuri osa välikäden lisäkomissiosta valuu läpi varsinaiselle vastaanottajalle. Toisessa viestissä todetaan välikäden auttaneen sopimuksen saannissa huomattavasti ja kysytään, vahvistetaanko välikäden ja Rolls-Roycen suhdetta jatkossa konsultoinnilla vai muutoin. Viestinnässä

³⁶⁶ Acquittal of Sarclad executives: a further nail in the coffin for DPAs? (<https://www.fieldfisher.com/en/services/fraud-financial-crime-and-investigations/fraud-corporate-crime-blog/acquittal-of-sarclad-executives-a-further-nail-in-the-coffin-for-dpas>).

³⁶⁷ Serious Fraud Office v XYZ Limited kohdassa 41.

³⁶⁸ Serious Fraud Office v Rolls-Royce Plc, Rolls-Royce Energy Systems Inc (Case No: U20170036 Crown Court at Southwark) 2017 WL 00219524.

³⁶⁹ Serious Fraud Office v Rolls-Royce Plc, Rolls-Royce Energy Systems Inc, Liite 1.

myös todettiin, ettei tällaisia lausumia haluta näkyviin sähköposteissa. Nigeriassa käytetyn välikäsiyhteisön sisäisessä kirjeenvaihdossa todettiin, että palkkiopyynnöissä tulee huomioida kaikki politiikkaan liittyvät lisäkustannukset. Eräässä viestissä yhtiön työntekijä kertoi esimiehelleen, että neuvottelujen vastapuoli vaati riidan sopimista rahallisella korvauksella, joka ei näkyisi hänen edustamansa yhtiön kirjanpidossa.

Välikäsien sopimuksissa maksujen luonteesta ja välikäsien tarjoamista palveluista käytettiin melko selkeitä kiertoilmaisuja. Niitä kutsuttiin esimerkiksi markkinointikuluiksi, PR-kuluiksi, konsultoinniksi tai poliittisen prosessin hallinnaksi. Vaihtoehtoisesti maksuille oli annettu viitteeksi vain projektin nimi ilman kuvausta maksun luonteesta. Välikäsien sopimuksissa mainittiin yleensä vain yleinen konsultointi ja siihen perustuva kiinteä palkkio. Sen sijaan toteutuneen kaupan arvon perusteella prosenttiosuutena laskettavaa palkkiota ei sopimuksissa ollut. Tällaisia palkkioita maksettiin siis sopimuksen ohi eikä niiden todellisesta luonteesta kirjattu mitään.

Kuvauksissa on niukalti mainintoja siitä, minne palkkiot on maksettu. Indonesian tapahtumia koskevassa kuvauksessa kuitenkin mainitaan, että maksut tehtiin vastaanottajan omistamalle peiteyhtiölle. Eräeseen sopimukseen liittyen maksut tehtiin kahdessa valuutassa ja kahdelle tilille. Toisessa tapauksessa välikäsi teki maksuja Singaporen kautta, vaikka yhtiö oli rekisteröity Indonesiaan.

Kiinaa koskevassa tapauksessa Rolls-Royce sitoutui maksamaan lentoyhtiön johdon koulutusta Yhdysvalloissa sekä tekemään lahjoituksen lentoyhtiön lentäjien terveydenhuoltorahastoon. Lopulta näihin tapahtumiin liittyvät pyynnöt kirjattiin varaosasopimuksina ja lentoyhtiölle maksettiin sovittu summa välittömästi. Sopimuksen ehdot pyrittiin naamioimaan, jotta se muistuttaisi mahdollisimman paljon tavanomaista varaosasopimusta.

Useimmissa kuvatuissa tapauksissa Rolls-Roycen sisäinen tarkastus tai ylemmät toimihenkilöt olivat valtuuttaneet maksuja. Ainakin osassa näitä tilanteita oli ilmeistä, että ylemmät toimihenkilöt tiesivät maksujen luonteesta. Joissain tapauksissa näihin valtuutuksiin kirjattiin myös toive asian ratkaisemisesta siten, että paikallisia lakeja noudatetaan.

Syytesopimuksessa Rolls-Royce myönsi laajan vyyhdin lahjusrikoksia. Yhtiölle määrättiin noin 500 000 000 punnan taloudelliset sanktiot.³⁷⁰

³⁷⁰ Ks. Appendix B, Serious Fraud Office v Rolls-Royce Plc, 2017 WL 00219524 (2017).

3.6.8.5 Director of the Serious Fraud Office v Airbus SE

Airbus-tapauksessa oli kyse 13 valtiossa tapahtuneesta lahjonnasta. Tapauksen tutkinta hoidettiin yhteistyössä Yhdistyneen kuningaskunnan, Yhdysvaltojen ja Ranskan viranomaisten kanssa siten, että kukin viranomaisesta otti hoitaakseen tietyissä valtioissa tehdyt teot. Tapauksessa kiintoisinta oli, ettei Airbus SE tai yksikään lahjontaan liitetystä tytäryhtiöstä toiminut Yhdistyneen kuningaskunnan alueella. Näiden tytäryhtiöiden olemassaolo oli kuitenkin riittävä liityntä ja tuomioistuin katsoi Yhdistyneen kuningaskunnan viranomaisilla olevan toimivalta tutkia tapaus.

Lahjontatekoja oli niin monta, että niiden toteuttamistavasta voidaan tehdä jopa yleistyksiä. Airbusin tytäryhtiö pyrki varmistamaan lentokoneiden kauppvoja. Tapauksessa Airbus tai sen tytäryhtiöt olivat palkanneet paikallisia konsultteja lahjomaan potentiaalisia asiakkaita, jotta nämä ostaisivat lentokoneita siviili- tai sotilaskäyttöön. Lahjuksia on maksettu asiakasyhtiöiden johdolle tai työntekijöille taikka näiden osoittamille ulkopuolisille henkilöille tai peiteyhtiöille. Esimerkiksi Ghanan tapauksessa Airbus oli tehnyt konsulttisopimuksen Ghanan hallituksessa olevan henkilön läheisen kanssa. Konsulttisopimus liittyi kolmen sotilaslentokoneen kauppaan, josta päätettäessä mainittu hallituksessa oleva henkilö oli avainasemassa. Läheiselle luvattiin palkkioita, mikäli kaupat onnistuisivat. Osa palkkioista maksettiin jo etukäteen. Yhteensä loppusumma tuli noin 5 000 000 euroa. Airbusin työntekijät väärensivät asiakirjoja peittääkseen maksujen luonteen. Lopulta asia paljastui yhtiön sisäisessä tarkastuksessa.

Syytesopimuksessa Airbus myönsi syyllistyneensä lahjusrikoksiin ja sille määrättiin 585 000 000 euron menettämisseuraamus ja 398 000 000 euron sakko. Kun mukaan luetaan Yhdysvalloissa ja Ranskassa määrättyt sanktiot, taloudellinen seuraamus oli yhteensä noin 3 600 000 000 euroa.

3.6.9 Yhteenveto

Yhdistynyt kuningaskunta sai runsaasti kritiikkiä vuosituhannen alussa lahjonnan heikosta sääntelystä ja valvonnan puutteista. Vuonna 2010 voimaan tullut Bribery Act korjasi sääntelyn puutteet. Lahjusrikosten valvonta siirrettiin SFO:lle, mikä paransi myös valvonnan tilannetta. Nykyisin Yhdistyneessä kuningaskunnassa on yksi maailman kattavimmista lahjontalainsäädännöistä.

Bribery Act sisältää neljä erilaista rikosnimikettä. Erikseen on kriminalisoitu lahjuksen antaminen, lahjuksen ottaminen, ulkomaisen virkamiehen lahjonta ja lahjonnan ehkäisy laiminlyönti. Sääntely koskee sekä elinkeinotoiminnassa tapahtuvaa lahjontaa

että virkamiesten lahjontaa. Lahjonnan keskeiset tunnusmerkit ovat: 1) etuuden tarjoaminen, 2) tarkoitus saada etuuden vastaanottaja käyttäytymään ja 3) tavoitellun käyttäytymistavan moitittavuus. Moitittavana pidetään käyttäytymistä – tekemistä tai tekemättä jättämistä – henkilöä koskevan odotuksen vastaisesti. Lahjuksen ottaminen kriminalisoi luonnollisesti tämän transaktion vastapuolen toiminnan ja on ikään kuin peilikuva lahjuksen antamisen sääntelystä.

Ulkomaisia virkamiehiä koskeva erillinen kriminalisointi vastaa tavallista lahjontaa, mutta siinä on erilaisia kriteereitä ulkomaisesta virkamiehestä. Etu tulee tarjota ulkomaiselle virkamiehelle ja sillä on pyrittävä vaikuttamaan tuon virkamiehen toimintaan virassaan. Lisäksi edellytetään, että tällaisella vaikuttamisella tavoitellaan liiketoiminnan hankkimista tai sen säilyttämistä tai vastaavasti liiketoimintaan liittyvää etua tai sen säilyttämistä. Toisin kuin tavanomaisessa lahjonnassa, ulkomaisen virkamiehen lahjonnan tunnusmerkistö ei sisällä vaatimusta lahjuksen saajan moitittavasta käyttäytymisestä. Ulkomaisen virkamiehen määritelmä on laaja ja se kattaa kaikki julkista tehtävää hoitavat riippumatta siitä, mikä oikeudellinen muoto organisaatiolle on annettu. Tapauskohtaisesti tämä voi tarkoittaa myös valtion omistaman yrityksen työntekijöitä.

Oikeushenkilön rangaistusvastuusta ei säädetä erikseen, mutta lahjonnan ehkäisyn laiminlyönnin tunnusmerkistön voi täyttää vain oikeushenkilö. Oikeushenkilö voidaan myös asettaa vastuuseen itse lahjonnasta, mutta se edellyttää, että lahjontaan syyllistyneen henkilön katsotaan olevan määräävässä asemassa oikeushenkilön toimintaan nähden. Käytännössä lahjonnan ehkäisyn laiminlyönnin kriminalisointi luokin oikeushenkilöille vastuun niiden toiminnassa tapahtuneista lahjontatapauksista ilman, että niiden katsotaan itse syyllistyneen lahjontaan. Oikeushenkilöille on kuitenkin varattu puolustautumiskeinoksi riittävien toimintaohjeiden ja ehkäisutoimien ylläpito. Mikäli tällaiset toimet on tehty riittävässä laajuudessa, oikeushenkilön ei katsota syyllistyneen lahjonnan ehkäisyn laiminlyöntiin.

Riittävien toimien arviointia on puitu monessa oikeustapauksessa ja niistä on myös kirjoitettu laajasti. Oikeusministeriö julkaisee selittävää opasta, jossa määritellään, millainen sisäinen prosessi on riittävä rangaistusvastuun poistamiseksi. Tuossa ohjeituksessa asetetaan kuusi periaatetta, jotka liittyvät prosessin oikeasuhtaisuuteen, johdon sitoutumiseen, riskien arviointiin, lahjontariskien riittävään selvittämiseen, viestintään ja koulutukseen sekä prosessin tarkkailuun ja kehittämiseen. Myös oikeuskäytännöstä voidaan ensinnäkin johtaa yhtiön johdon velvollisuus olla sitoutunut ja valvoa säännösten noudattamista. Toisekseen ei ole riittävää asettaa toimihenkilöille käyttäytymissääntöjä ja vaatimuksia vaan on myös varmistettava, että toimihenkilöt omaksuvat nuo säännöt. Kolmanneksi yhteisön tulee pitää kirjaa siitä, miten lahjonnan vastaista ilmapiiriä ja sääntöjen noudattamista on edistetty. Neljänneksi on tarkkailtava sääntöjen noudattamista sekä täytäntöönpanoa ja arvioitava niiden riittävyttä.

Lain soveltamisala on hyvin laaja. Se ulottuu henkilöihin, jotka ovat Yhdistyneen kuningaskunnan asukkaita tai kansalaisia, sinne rekisteröityjä yhteisöjä tai näiden yhteisöjen edustajia, riippumatta siitä, tehdäänkö itse rikos Yhdistyneen kuningaskunnan alueella. Henkilöpiirin määrittely on tarkoitettu hyvin laajaksi, jotta se kattaisi kaikki yhteisön puolesta toimivat tahot heidän muodollisesta asemastaan riippumatta. Myöskään välikäsien käytöllä vastuulta ei voida välttyä. Lisäksi soveltamisala kattaa ne yhteisöt, jotka toimivat Yhdistyneen kuningaskunnan alueella. Tätä toimintaliityntää on myös tulkittu laajentavasti oikeuskäytännössä.

OECD on kritisoinut Yhdistynyttä kuningaskuntaa siitä, että OECD:n lahjonnan vastaiset sopimukset tulisi ratifioida myös sen merten takaisilla alueilla ja muilla kruunun alaisilla itsehallintoalueilla. Nykyisellään nämä tunnetut offshore-alueet jäävät sääntelyn ulkopuolelle ongelmallisella tavalla. Myös tuomioiden julkisuus Yhdistyneessä kuningaskunnassa on heikkoa. Tuomiot ovat toki lähtökohtaisesti julkisia, mutta niiden hankkiminen on haastavaa.

Yhdistyneessä kuningaskunnassa on myös laajasti sovellettu syytesopimuksia, joilla rikosasia on sovittu ilman oikeudenkäyntiä. Syytesopimusten käyttöön liittyy monia hyötyjä. Ensinnäkin ne ovat nopeampia ja halvempia kuin täysitutkintaiset esitutkintaja syyttämismenettelyt. Koska tunnustus on osa menettelyä, niin monimutkaista ja vaikeasti hankittavaa näyttöä ei tarvitse etsiä. Sopimuksilla pystytään myös vähentämään kolmansille osapuolille aiheutuvia haittoja, kun seuraamukset voidaan mitoittaa yrityksen maksukyvyyn mukaan. Näin vältetään yrityksen toiminnan lopettavilta sanktioilta, säilytetään työpaikkoja eikä vieritetä rikkomuksen seurauksia osakkeenomistajille. Samoin menettelyä voidaan puoltaa, mikäli yritys on toiminut kiitettävästi asian selvittämisessä.

Syytesopimusten haitat liittyvät pääasiassa näihin samoihin seikkoihin. Menettelyn nopeus ja halpuus kannustavat SFO:ta käyttämään ensi sijassa niitä, koska viraston budjetti on vaihdellut suuresti 2010-luvulla. Myös seuraamusten mitoittaminen voidaan nähdä hyvinkin kyseenalaisena. Lahjonnan ehkäisyn laiminlyönnistä saatavat mahdolliset hyödyt ovat joka tapauksessa tulleet esimerkiksi osakkeenomistajien ja työntekijöiden hyväksi. He ovat siis hyötäneet näin säästyneistä kustannuksista. Tällöin voidaan pitää kyseenalaisena sitä, että yrityksen seuraamukset mitoitetaan vastaamaan sen maksukykyä, jolloin nämä samat tahot saavat jatkossakin hyötyä yrityksestä. Tällöin samat henkilöt hyötävät joka tapauksessa ja ankarampaa suhtautumista hyödynsaajiin voidaan puoltaa oikeudenmukaisuusnäkökohdista. Kritisoida voidaan myös sitä, ettei SFO vaikuta edes syyttävän lahjontaan syyllistyneitä henkilöitä, mikäli yrityksen kanssa tehdään syytesopimus. Toimintamalli on outo, sillä lahjonta ja lahjonnan ehkäisyn laiminlyönti ovat erillisiä rikoksia. Toisen osalta tehdyn syytesopimuksen ei lähtökohtaisesti tulisi vaikuttaa toisen syyteharkintaan.

3.7 Yhdysvallat

3.7.1 Aluksi

Yhdysvalloissa lahjontarikosten sääntely perustuu kolmeen erilliseen kokonaisuuteen. Erikseen säädetään virkamiehen lahjonnasta, ulkomaisen virkamiehen lahjonnasta sekä lahjonnasta elinkeinotoiminnassa. Elinkeinotoiminnassa tapahtuva lahjonta on jätetty osavaltiotason säännösten varaan.³⁷¹ Jotkut osavaltiot ovat nimenomaisesti kriminalisoineet elinkeinotoiminnassa tapahtuvan lahjonnan, mutta toisissa osavaltioissa toiminta voi tulla arvioitavaksi muina rikoksina.

Ulkomaisen virkamiehen lahjontaa rikoksena käsitellään vuoden 1977 Foreign Corrupt Practices Act (FCPA) nimisessä säädöksessä. Siinä kielletään epäasianmukainen maksu, maksun tarjoaminen, maksun lupaaminen tai maksumääräyksen antaminen, jos se on suunnattu vieraan valtion virkamiehelle. Suoritteen ei tarvitse olla rahamääräinen, vaan minkä tahansa arvoa omaavan edun siirto soveltuu. Kielto soveltuu vain, jos maksun tarkoitus on vaikuttaa tuon henkilön viranomaisena tekemään toimintaan tai päätökseen. Myös minkä tahansa muun epäasiallisen edun tavoittelu kuuluu lain soveltamisalaan. Lisäksi edellytetään, että maksulla on tavoiteltu liiketoiminnan saamista tai ylläpitoa. Myös avunanto on rangaistavaa. Sääntelyä täydentävät pörssinoteerattuja yhtiöitä koskevat kirjanpitosäännökset, jotka vaativat avointa ja totuudenmukaista kirjaamista.³⁷² Kirjanpitosäännökset ovat huomattavan ankarasti sanktioituja.³⁷³ Kirjanpitosäännökset edellyttävät lahjuksien kirjaamista lahjuksina ja mikä tahansa muu kohtelu kirjanpidossa johtaa rangaistusvastuuseen paljastuessaan.

FCPA on liittovaltiotason säännös, joten sitä sovelletaan yhdenmukaisesti koko Yhdysvaltojen alueella. Tämä helpottaa vertailua, sillä osavaltiokohtaisia eroja ei ole. Liittovaltion ja osavaltioiden väliset tuomioistuinjärjestelmät ovat osittain limittäiset siten, että osa tapauksista voidaan kanneperustetta vaihtamalla saattaa jommankumman järjestelmän piiriin. Näin ei kuitenkaan voida tehdä FCPA:n osalta. Lakia sovelletaan ainoastaan liittovaltion tuomioistuinjärjestelmässä.

³⁷¹ Joskin liittovaltiotason petossääntely saattaa tulla sovellettavaksi myös näihin tapauksiin. Ks. mail and wire fraud rikosnimikkeet, 18 U.S.C. § 1341 ja 18 U.S.C. § 1343.

³⁷² 15 U.S.C. § 78m(b)(2)(A).

³⁷³ Rangaistusmaksimi on 20 vuotta vankeutta. 15 U.S.C. § 78ff(a).

Laki antaa mahdollisuuden joko rikosprosessin käynnistämiseen tai ns. civil penalty -vaatimuksen³⁷⁴ esittämiseen. Usealla eri viranomaisella on mahdollisuus prosessin aloittamiseen.³⁷⁵ Näistä selkeästi merkittävimmät ovat Yhdysvaltojen oikeusministeriö Department of Justice (DOJ) ja osakemarkkinoita valvova U.S. Securities and Exchange Commission (SEC).³⁷⁶ Näistä DOJ vastaa rikosprosessin aloittamisesta. SEC sen sijaan vastaa civil penalty -vaatimuksen esittämisestä pörssinoteerattuja yhtiöitä ja niiden toimihenkilöitä vastaan.

Rikosprosessin lisäksi DOJ:n tehtäviin kuuluu ennakkopäätösmenettely.³⁷⁷ Yritys voi lähettää sille kysymyksen, miten FCPA:ta sovelletaan kuvatussa tilanteessa. DOJ antaa sitovan ennakkopäätöksen, joka on tarkkaan rajattu yrityksen kuvaamaan järjestelyyn ja ilmoittamiin faktoihin. Ennakkopäätös ei ole sitova, mikäli faktat muuttuvat tai huomataan, etteivät ilmoitetut faktat vastaa todellista järjestelyä tai anna riittävää kuvaa järjestelystä. Ennakkopäätös on käytössä ainoastaan etukäteisesti suunnitteilla oleviin järjestelyihin. Jo toteutettuihin järjestelyihin sitä ei voida käyttää.

Yhdysvallat on yksi taloudellisesti merkittävimmistä valtioista maailmassa, joten jo tästä syystä siellä käsitellään muihin valtioihin verrattuna suuri määrä ulkomaisen virkamiehen lahjontatapauksia. OECD tilastoi suorittamiensa arviointikierrosten välillä (2010–2019) tehtyjä toimenpiteitä raportissaan.³⁷⁸ Tuona aikana nostettiin 156 uniikkiin tapahtumainkulkuun perustuvaa prosessia³⁷⁹ FCPA:n rikkomisesta. Kaikkiaan rikkomuksiin perustuvia prosesseja aloitettiin 394, joissa vastaajina tai syytettyinä oli 163 luonnollista henkilöä ja 175 oikeushenkilöä. Näissä tapauksissa on annettu 124 tuomiota luonnollisia henkilöitä vastaan ja 10 on todettu syyttömiksi. Oikeushenkilöille on tuomittu 219 sanktiota ja ainoastaan yksi on vapautettu vaatimuksista.³⁸⁰ Osan tapauksista käsittely oli vielä kesken tilastoinnin katkaisupäivänä.

³⁷⁴ Civil penalty on SEC:n määräämä hallinnollinen sanktio tai seuraamusmaksu lain rikkomisesta eikä sitä tule sekoittaa siviilioikeudelliseen korvaukseen.

³⁷⁵ Tarkemmin ks. DOJ 2020 ja Zhang 2020, s. 841 ss. ja 589 ss.

³⁷⁶ Maininnan arvoisia ovat myös veroviranomainen Internal Revenue Service (IRS) ja FBI. Ks. kattavasti täytäntöönpanoon oikeuteuista viranomaisista ja toimivaltajaosta OECD (USA) 2020, s. 45–49.

³⁷⁷ Foreign corrupt practices act opinion procedure 28 C.F.R. part 80.

³⁷⁸ OECD (USA) 2020, s. 11.

³⁷⁹ Suom. huom. enforcement action -täytäntöönpanoprosessi. FCPA:n järjestelmässä tämä voi tarkoittaa syytettyä mutta myös siviilikannetta.

³⁸⁰ Lukujen ero selittyy päällekkäisillä prosesseilla.

Yhdysvalloissa on viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana vallinnut trendi, jonka mukaisesti DOJ syyttää yrityksiä varsin aktiivisesti, jopa aggressiivisesti. Valtaosa näistä syytöksistä kuitenkin ratkotaan sovinnollisesti syytesopimuksin. Käytäntö on johtanut siihen, että DOJ:n syyttäjäviranomaisten esittämiä tulkintoja ja näkemyksiä oikeushenkilöiden rangaistusvastuusta FCPA:n rikkomisesta ei ole erityisen huolellisesti haastettu tuomioistuimissa. DOJ onkin voinut ajaa aggressiivista tulkintalinjaa, sillä yritykset ovat olleet jopa liian varovaisia rikkomusten ja niistä ilmoittamisen suhteen. Kuitenkin 2010-luvun alussa yhä useampi tapaus päättyi oikeuteen asti ja syytteet hylättiinkin monessa tapauksessa.³⁸¹

Valtaosa tapauksista sovitaan syyteneuvotteluissa siten, että syytetty myöntää kaikki tai osan syytöksistä. Oikeushenkilöiden kohdalla voidaan myös tehdä järjestely, jossa syytteen nostamista lykätään sopimuksella ja lykkäysaikana tarkkaillaan oikeushenkilön toimintaa ja toteutettavia korjauksia. Myös tällöin syyllisyys on tunnustettava. Tämä vähentää lakia soveltavien tuomioistuinratkaisujen määrää merkittävästi. Täysimittaiseen oikeudenkäyntiin päättyi vain 1 % syytteistä.³⁸² Korkeimpaan oikeuteen tapauksia ei ole päätyntä, joten tässä tarkastellaan toisen asteen valitustuomioistuinten ratkaisuja. Painotus on niissä ratkaisuissa, joissa on tehty erityisen merkittäviä tulkinnallisia linjauksia FCPA:n soveltamisesta.

3.7.2 Henkilöllinen soveltamisala

FCPA:n henkilöllinen ulottuvuus on varsin laaja. Sitä sovelletaan ensinnäkin pörssinoteerattuihin yhtiöihin, niiden toimielinten jäseniin, hallituksen jäseniin, toimitusjohtajaan, työntekijöihin, edustajiin ja yhtiötä edustaviin osakkeenomistajiin.³⁸³ Mikä tahansa yhtiö, joka on noteerattu yhdysvaltalaisessa pörssissä, kuuluu soveltamisalaan, riippumatta tuon yhtiön kotivaltioista (Securities Exchange Act 30A).

Toisekseen FCPA soveltuu Yhdysvaltojen kansalaisiin ja asukkaisiin.³⁸⁴ Oikeushenkilöiden kohdalla on ratkaisevaa, mikä yhteisöainsäädäntö niihin soveltuu. Yhteisö perustetaan ja rekisteröidään aina jollain lainkäyttöalueella ja tuon alueen lakien mukaisesti. Tämä laki on myös määräävä yhteisön sisäisissä asioissa. FCPA lainaa tätä määrittelytapaa ja soveltuu niihin yhteisöihin, joiden sisäisiä asioita sääntelee jonkin Yhdysvaltojen osavaltion laki. Soveltamisalaa on vielä laajennettu niihin yhteisöihin,

³⁸¹ Ks. tästä ilmiöstä Smith 2014, s. 1813–1815.

³⁸² OECD (USA) 2020, s. 51.

³⁸³ 15 U.S.C. § 78dd-1.

³⁸⁴ 15 U.S.C. § 78dd-2.

joiden pääasiallinen liiketoiminta tapahtuu Yhdysvalloissa. Näiden yhteisöjen toimihenkilöt ja edustajat kuuluvat soveltamisalaan samoin kuin pörssinoteerattujen yhtiöiden kohdalla lueltiin. FCPA soveltuu näihin henkilöihin myös silloin, kun he toimivat Yhdysvaltojen ulkopuolella, kunhan he muutoin kuuluvat FCPA:n soveltamisalaan. Vaikka oikeushenkilön edustaja ei itse kuuluisi FCPA:n henkilölliseen soveltamisalaan, oikeushenkilö on silti vastuussa edustajan toimista.³⁸⁵

Kolmanneksi sääntely ulottuu kaikkiin henkilöihin, jotka Yhdysvaltojen alueella toimivat sen hyväksi, että FCPA vastainen suoritus tulisi tehdyksi.³⁸⁶ Kyseessä on siis rikoksen edistäminen tai tekeminen Yhdysvaltojen alueella. Vastaavasti kuin aiemmin, myös toimihenkilöt ja edustajat kuuluvat soveltamisalaan. Tulkinta Yhdysvaltojen alueella toimimisesta on todella laaja. Yksinkertaisimmillaan se tarkoittaa, että maassa oleskelevan ulkomaalaisen toimet kuuluvat soveltamisalaan. Lisäksi se pitää sisällään Yhdysvaltojen pankki-, posti- ja tiedonsiirtojärjestelmien käytön. Näitä järjestelmiä käyttävän henkilön katsotaan toimivan Yhdysvaltojen alueella. Jopa Yhdysvalloissa sijaitsevan palvelimen kautta kulkeva sähköinen viesti tuo viestin lähettäjän FCPA:n soveltamisalaan, vaikka viestin lähettäjä ei olisi valtion alueella. Viestin lähettäjän ei tarvitse edes olla tietoinen siitä, että viesti kulkee Yhdysvalloissa sijaitsevan palvelimen kautta.³⁸⁷ Oikeuskirjallisuudessa on katsottu myös Yhdysvaltoihin rekisteröidyn puhelimen tai Yhdysvaltojen dollarien käytön luovan toimivallan,³⁸⁸ joskaan tämä tulkinta ei ole saanut vahvistusta oikeuskäytännössä.

Oikeushenkilöiden rangaistusvastuusta ei säädetä erikseen FCPA:ssa. Näin ollen rangaistusvastuu määräytyy yleisten sääntöjen perusteella. Oikeushenkilö on vastuussa rikkomuksesta, jos sen hallituksen jäsen, toimihenkilö, työntekijä tai agentti tekee kielletyn toimen toimeksiantonsa puitteissa ja tuo toimi tehdään oikeushenkilön hyväksi.³⁸⁹ Toimen ei tarvitse olla tehty yksinomaan oikeushenkilön hyväksi, kunhan se osaltaan hyötyy toimenpiteestä.³⁹⁰ Lisäksi emoyhtiö voi olla vastuussa tytäryhtiön rikkomuksesta, mikäli tytäryhtiö katsotaan emoyhtiön agentiksi tai emoyhtiö on suoraan vaikuttanut tytäryhtiön tekemään rikkomukseen riittävän vahvasti sen oman vastuun luomiseksi. Myös yritysjärjestelyissä vastuu voi siirtyä sulautumisten ja jakautumisten

³⁸⁵ Ks. *United States v. Hoskins* 902 F.3d 69 (2d Cir. 2018), s. 89–90.

³⁸⁶ 15 U.S.C. § 78dd-3.

³⁸⁷ *SEC v. Straub*, 921 F. Supp. 2d 244 (S.D.N.Y. 2013), s. 262–264.

³⁸⁸ Kootusti ks. *Zheng* 2020, s. 850.

³⁸⁹ *Jury Instructions s. 21 ratkaisussa United States v. Aguilar*, No. 10-cr-1031 (C.D. Cal. May 16, 2011), ECF No. 511.

³⁹⁰ Ks. *Jury Instructions s. 21 ratkaisussa United States v. Aguilar* (2011).

seurauksena. Mikäli siirronsaaja on vapaaehtoisesti ilmoittanut yritysjärjestelyä edeltävistä rikkomuksista, viranomaiset ovat pääasiassa vaatineet edeltävää yhtiötä vastuuseen rikkomuksista, ellei vastaanottava yhtiö ole jatkanut toimintaa tai jättänyt puuttumatta siihen.³⁹¹ Linjausta vastuun siirtymisestä yritysjärjestelyjen osana voidaan pitää varsin sekavana viranomaisohjeiden korostaessa vapaaehtoista ilmoittamista. Pääsääntö on kuitenkin se, että yritysjärjestelyissä siirtyvät kaikki vastuut, mutta liike-toimintakaupassa eivät.

DOJ:n toimintalinja on viimeisen vuosikymmenen aikana vahvasti kannustanut oikeushenkilöitä raportoimaan työntekijöiden ja edustajien väärinkäytöksistä.³⁹² Palkkiona oma-aloitteisuudesta oikeushenkilöt pääsevät tekemään syytesopimuksen ja usein selviävät rikkomuksesta kevyemmillä seurauksilla – jopa ilman syytettä. Oikeushenkilön on kuitenkin toimittava DOJ:n vaatimusten mukaisesti. Sen on omaksuttava riittävät korjaavat toimenpiteet oikea-aikaisesti. Oikeushenkilöllä voimassa ollut compliance-ohjelma saattaa puoltaa syyteneuvottelua ja kevyempää rangaistusta. Raskauttavat seikat saattavat kuitenkin vaatia syytteen nostamista oikeushenkilön oma-aloitteisuudesta huolimatta.³⁹³

OECD on esittänyt Yhdysvalloille kritiikkiä liittyen viimeaikaiseen riidanalaiseen oikeuskäytäntöön³⁹⁴, jossa on rajattu ulkomailta ja FCPA:n soveltamisalan ulkopuolella olevan henkilön vastuuta FCPA:n rikkomiseksi tehtyyn salaliittoon (*conspiracy*) osallistumisesta. Henkilöä vastaan voidaan nostaa salaliittoon osallistumisesta syyte, vaikka hän ei itse olisi edes voinut saada aikaan rikoksen tunnusmerkistön täyttävää seuraamusta. Tämä voi johtua vaikkapa siitä, että henkilö ei ole tunnusmerkistön edellyttämässä asemassa, esimerkiksi oikeushenkilön työntekijä tai edustaja. Salaliittoon osallistuneet henkilöt ovat myös vastuussa kaikista sen toteuttamisen aikana tehdyistä rikoksista tietoisuudestaan riippumatta, kunhan nuo rikokset olivat riittävällä tavalla ennakoitavissa. Henkilön on joko toimittava FCPA:ssa mainitussa roolissa, käytettävä Yhdysvaltojen alueella sijaitsevia instituutioita hyväkseen tai edistettävä rikkomusta oleskellessaan Yhdysvaltain alueella. Toisinaan salaliittoon osallistuu henkilöitä, jotka eivät kuulu FCPA:n henkilölliseen soveltamisalaan. Syyttäväviranomaiset ovat asettaneet syytteeseen myös tällaisia henkilöitä sillä perusteella, että he osallis-

³⁹¹ Ks. DOJ 2020, s. 29–35. Sen sijaan liiketoimintakaupan mukana vastuun ei pitäisi siirtyä, joskaan viranomaisten ohjeissa ei tehdä eroa sulautumisen, jakautumisen ja liiketoimintakaupan välillä. Tarkentavaa oikeuskäytäntöä ei ole.

³⁹² Ks. Zheng 2020, s. 852, 861–864.

³⁹³ FCPA Corporate Enforcement Policy. Ks. myös sitä selkeyttävä Memorandum on Individual Accountability for Corporate Wrongdoing (DOJ 9.9.2015).

³⁹⁴ United States v. Hoskins, ei lainvoimainen.

tuivat salaliittoon, joka kokonaan tai osittain toteutettiin Yhdysvaltojen toimivallan synnyttävällä tavalla. Tällä hetkellä oikeuskäytännössä on keskenään ristiriitaisia ratkaisuja siitä, onko Yhdysvaltojen tuomioistuimilla tuomiovalta näissä tilanteissa.³⁹⁵

3.7.3 Kielletyt toimet

FCPA kieltää maksut, maksun tarjoamisen tai lupaamisen sekä maksumääräyksen antamisen korruptoituneessa tarkoituksessa.³⁹⁶ Myös ei-rahamääräiset suoritteet kuuluvat määritelmään. Korruptoitunut tarkoitus -kriteeri pitää sisällään arvion toimen tehneen henkilön tarkoituksesta tai tahtotilasta. Jos tarkoitus on saada etua vaikuttamalla ulkomaisen virkamiehen käyttäytymiseen virantoimituksessa, tarkoitusta pidetään korruptoituneena. Kyseessä on vastavuoroinen *quid pro quo* -edellytys, jossa laitton maksu tehdään tarkoituksella vastikkeena jostain laittomasta tai tuomittavasta toimenpiteestä, joskaan rangaistavuus ei edellytä tämän vaihtokaupan loppuunsaattamista.³⁹⁷ Laittona tai tuomittavana toimenpiteenä voidaan pitää sitä, että henkilö toimii valtiota tai yhteiskuntaa kohtaan olevan virallisen velvoitteensa vastaisesti.³⁹⁸ FCPA:n kontekstissa korruptoitunut tarkoitus tarkoittaaakin sitä, että henkilö pyrkii vaikuttamaan ulkomaisen virkamiehen toimintaan siten, että tämä käyttää asemaansa vastoin tuon aseman luomia velvollisuuksia.³⁹⁹ Merkitystä ei ole sillä, ylittääkö virkamies toimivaltansa tai muuttaako virkamies päätöstään.⁴⁰⁰ Korruptoitunut tarkoitus -kriteeri vaikuttaakin olevan osittain päällekkäinen tahallisuusarvioinnin kanssa, mutta ne eivät vastaa toisiaan täysin.

Rangaistavuus edellyttää teon olevan tahallinen – tekijän on oltava tietoinen tekonsa lainvastaisuudesta.⁴⁰¹ Esimerkiksi kirjanpitoon tehdyt valheelliset kirjaukset viittaavat

³⁹⁵ Ks. myöhemmin selostettavat ratkaisut *United States v. Hoskins* ja *United States v. Firtash* sekä OECD (USA) 2020, s. 37–38. Ennusteita tulevasta linjauksesta on esittänyt mm. Zheng 2020, s. 851 ja 891–892.

³⁹⁶ 15 U.S.C. § 78dd-1(a), 78dd-2(a), 78dd-3(a). Huomattava on, että FCPA:ssa ei kriminalisoida lahjuksen ottamista, sillä ulkomaisten virkamiehien toimet kuuluvat heidän kotivaltioidensa tuomiovalttaan.

³⁹⁷ S. REP. NO. 95-114 (1977), s. 10.

³⁹⁸ *Stichting Ter Behartiging v. Schreiber*, 327 F.3d 173 (2d Cir. 2003), s. 182–183.

³⁹⁹ Ks. *Stichting Ter Behartiging v. Schreiber*, 327 F.3d 173 (2d Cir. 2003), s. 183.

⁴⁰⁰ *United States v. Alfisi* 08F.3d144 (2dCir.2002), s. 150.

⁴⁰¹ Joskin tietoisuutta nimenomaan FCPA:n säännösten rikkomisesta ei edellytetä. *United States v. Kay*, 513 F.3d 432 (5th. Cir. 2007), s. 449–450. Ks. myös DOJ 2020 s. 13. Riittävästä tietoisuuden asteesta rikosoikeudessa yleensä ks. *Bryan v. United States*, 524 U.S. 184 (US Supreme Court 1998), s. 191–193.

tietoisuuteen.⁴⁰² Toisaalta riittävä tietoisuus syntyy myös silloin, jos henkilö tarkoituksellisesti välttää tietoisuuden syntymistä, vaikka hänen tulisi olosuhteista päätellen epäillä ja selvittää lainvastaisuuden olemassaolo.⁴⁰³

Korruptoituneena tarkoituksena pidetään esimerkiksi (DOJ ohjeistus):

- Viranomaisen toimeen tai päätökseen vaikuttamista.
- Viranomaisen houkuttelemista tekemään tai jättämään tekemättä jotain siten, että näin hän tulee rikkoneeksi lain asettamaa velvollisuuttaan.
- Minkä tahansa epäasianmukaisen edun tavoittelua.
- Viranomaisen houkuttelemista käyttämään vaikutusvaltaansa vieraan valtion hallitukseen tarkoituksin vaikuttaa hallituksen päätöksentekoon.

Lain korruptoitunut tarkoitus -kriteeri on herättänyt keskustelua oikeuskirjallisuudessa. Se on nähty vaikeasti ymmärrettävänä ja epäselvänä.⁴⁰⁴ Selvyyttä ei ole edes siitä, vaaditaanko oikeushenkilön rangaistusvastuun syntymiseksi näyttöä oikeushenkilön palveluksessa olleen luonnollisen henkilön korruptoituneesta tarkoituksesta vaiko oikeushenkilön korruptoituneesta tarkoituksesta.⁴⁰⁵

Korruptoituneen tarkoituksen lisäksi toimella on tavoiteltava liiketoiminnallista etua.⁴⁰⁶ Etu voi olla uuden liiketoimintamahdollisuuksien saamista maksunantajalle, olemassa olevan liiketoimintasuhteen uusimista tai jatkon varmistamista, liiketoimintamahdollisuuksien ohjaamista jollekulle tai mitä tahansa laajasti ymmärrettyä liiketoiminnallista etua. Oikeusministeriö on listannut esimerkkejä tällaisista eduista,⁴⁰⁷ minkä lisäksi oikeuskäytännössä on pohdittu kysymystä. Näistä lähteistä voidaan nostaa esimerkkeinä konkreettisia liiketoiminnallisia eduista myyntiä edistävät vaikutukset,⁴⁰⁸ edullinen verokohtelu,⁴⁰⁹ edullinen tullauskohtelu, tilauksen saaminen, julkisen hankin-

⁴⁰² DOJ 2020, s. 24–25.

⁴⁰³ Ks. Zheng 2020, s. 853–854. Tästä kriteeristä tarkemmin jäljempänä tarkasteltaessa ratkaisua *United States v. Kozeny*.

⁴⁰⁴ Smith 2014, etenkin s. 1811 ss. Ks. myös *ex analogia* Hughes 2014.

⁴⁰⁵ Smith 2014, s. 1813.

⁴⁰⁶ OECD:n raportissa kritisoitiin Yhdysvaltoja siitä, että sanamuotonsa mukaan laki kattaisi ainoastaan liiketoiminnan hankkimisen tai olemassa olevan liiketoiminnan säilyttämisen.

⁴⁰⁷ DOJ 2020, s. 11.

⁴⁰⁸ SEC:n sanktiomääräys asiassa *SciClone Pharm., Inc.*, Exchange Act Release. No. 77058, 2016 WL 683571 (Feb. 4, 2016). Tapauksessa lääkeyhtiö kustansi kiinalaisille lääkäreille erinäisiä etuja, jotta nämä määräisivät potilailleen enemmän yhtiön valmistamia lääkkeitä.

⁴⁰⁹ Ks. tarkemmin *United States v. Kay*, 359 F.3d 738 (5th Cir. 2004). Edullisen verokohtelun tavoittelu ei automaattisesti täytä tätä edellytystä, vaan sitä tulee tarkastella kiinteässä yhteydessä

nan kohdistaminen, tiedonsaanti kilpailijoiden tarjouksista, kilpailijoiden markkinoillepääsyn estäminen tai viivyttäminen,⁴¹⁰ poikkeusluvut säännöksistä, lahjojalle edullisen sääntelytavan omaksuminen⁴¹¹ ja sopimusten päättämisestä pidättäytyminen.

FCPA ei edellytä, että korruptoitunut tarkoitus tai liiketoiminnallinen etu toteutuu.⁴¹² Lahjuksen antaja on vastuussa, vaikka ulkomainen virkamies ei ottaisi lahjusta vastaan tai saisi lahjukseksi tarkoitettua maksua.⁴¹³ Lahjuksen antajan ei myöskään tarvitse tietää lahjuksen vastaanottavan virkamiehen henkilöllisyyttä.⁴¹⁴ Äärimmäisessä tilanteessa järjestelyssä ei edes tarvitse olla mukana ulkomaista virkamiestä, vaan tarkoitus lahjuksen antamisesta riittää.⁴¹⁵ Merkitystä ei ole myöskään sillä, että syyttäjät ei onnistu näyttämään toteen jotain tiettyä lahjontatapahtumaa, jos tapauksessa on suuri määrä potentiaalisia lahjontatapahtumia eivätkä ne eroa toisistaan olennaisella tavalla – useampi toisiinsa liittyvä lahjontateko voi tulla arvioitavaksi ryhmänä.⁴¹⁶

FCPA kieltää paitsi maksut myös kaikki ei-rahamääräiset arvonsiirrot.⁴¹⁷ Laissa käytetään termiä ”anything of value”,⁴¹⁸ joka voitaisiin kääntää etuutena. Selkeästi yleisin lahjuksen muoto on raha. Myös esinelahjat, matkakustannukset, viihdetapahtumien maksut tai minkä tahansa virkamiehen vastattavaksi kuuluvan laskun maksaminen

liiketoiminnalliseen etuun. Ratkaisussa esitetty ehdollisuus on vaikeasti ymmärrettävää ja hieman ristiriitaista. Ei liene kuviteltavissa sellaista tilannetta, jossa edullinen verokohtelu ei tuottaisi liiketoiminnallista etua kevyemmän kulurakenteen muodossa.

⁴¹⁰ SEC v. Magyar Telekom, PLC., No. 11-CIV-9646 (S.D.N.Y. Dec. 29, 2011).

⁴¹¹ SEC v. Magyar Telekom, PLC., No. 11-CIV-9646 (S.D.N.Y. Dec. 29, 2011). Edullinen sääntelytapa voi olla lahjojalle edullinen joko sääntelyä kumoamalla tai uutta sääntelyä omaksumalla.

⁴¹² Ks. syytesopimus SEC v. Monsanto Co., No. 05-cv-14 (D.D.C. Jan. 6, 2005). Tapauksessa lahjuksen tarkoitus oli epäedullisen lainsäädännön kumoaminen, mutta lainsäädäntöä ei koskaan kumottu. Tämä ei vaikuttanut Monsanto vastuuseen FCPA rikkomisesta.

⁴¹³ Tuomioistuimet säännönmukaisesti ohjeistavat valamiehistöä näin. Ks. esimerkiksi United States v. Mark Lambert, No. 18-cr-012 (D. Md. Nov. 14, 2019), ECF No. 152. Tulkinta lienee lähtenyt senaatin lausumasta FCPA:ta säädettäessä. S. REP. NO. 95-114 (1977), s. 10.

⁴¹⁴ Ks. United States v. Esquenazi, 752 F.3d 912 (11th Cir. 2014) ja syytesopimus SEC v. Innospec, Inc., No. 10-cv-448 (D.D.C. Mar. 18, 2010), ECF No. 1.

⁴¹⁵ Ks. syytesopimus United States v. Joo Hyun Bahn, et al., No. 16-cr-831 (S.D.N.Y. Dec. 15, 2016), ECF No. 1. Tapauksessa yritys maksoi välikädelle palkkion lahjuslupauksen välittämisestä, mutta välikädellä ei ollut väittämiään yhteyksiä ulkomaiseen virkamieheen.

⁴¹⁶ Ks. United States v. Sutherland, 656 F.2d 1181 (5th Cir.1981), s. 1202.

⁴¹⁷ Tältä osin FCPA ei sisällä määritelmää, mutta Yhdysvaltojen oikeusministeriö käyttää tämän käsitteen tulkinnassa analogiaa Yhdysvaltojen sisäiseen lahjontasääntelyyn. Ks. DOJ 2020 loppuviite 86.

⁴¹⁸ 15 U.S.C. § 78dd-1(a), 78dd-2(a), 78dd-3(a).

täyttää FCPA:n määritelmän.⁴¹⁹ Ratkaisevaa on, mielsikö etuuden antaja sillä olevan arvoa.⁴²⁰ Esimerkkeinä voidaan mainita raha, lahjat, alennukset, lahjoitukset hyväntekeväisyyteen,⁴²¹ käyttöoikeus materiaaleihin, tiloihin, laitteistoihin tai palveluihin, liiketoiminnan harjoittamisen mahdollistavien tilaisuuksien tarjoaminen,⁴²² viihde-esineet ja palvelut sekä lupaukset työ- tai harjoittelupaikasta⁴²³. Määritelmä on siis ymmärrettävä laajasti.⁴²⁴

Vuonna 2013 suoritettussa OECD-tarkastuksessa keskeiseksi puutteeksi Yhdysvaltojen lahjussääntelyssä nähtiin asianmukaisen liiketoimintaperusteen tulkinta. Kuten edellä on selostettu, liiketoimintaan liittyvät kulut, jotka on maksettu vilpittömässä mielessä ja jotka ovat perusteltavissa, eivät voi täyttää lahjuksen määritelmää. Vuoden 2020 raportissa todettiin kuitenkin, että tämä puute on korjattu.⁴²⁵ Yhdysvaltojen oikeusministeriö on julkaissut kattavat ohjeet⁴²⁶ tulkinnasta, minkä lisäksi teemaa on käsitelty kuudessa FCPA-rikkomusasiassa⁴²⁷.

FCPA:ssa ei aseteta mitään kynnyсарvoa lahjuksen arvolle. Mikä tahansa varallisuusarvon siirto riittää.⁴²⁸ Merkittävää on nimenomaan tarkoitus suoritteiden taustalla. Tavanomaiseen liiketoimintaan kuuluvat suoritteet eivät kuitenkaan voine osoittaa korruptoitunutta tarkoitusta – virkamiehelle on siten turvallista tarjota vähäarvoisia lahjoja kuten taksimatka, kahvia, lounasta tai yrityksen mainostuotteita. Tällaiset suoritteet voivat kuitenkin viitata korruptoituneeseen tarkoitukseen, mikäli ne salataan tai ne ovat jatkuvia ja systemaattisia.⁴²⁹ Selkeästi rajan yli ovat menneet tapahtumaliput, turkikset, autot ja lomamatkat.⁴³⁰ Urheilu- ja viihdetapahtumien liput ovat useimmiten liiketoiminnan normaaliin markkinointiin mahtuvia lahjoja, joskin niiden antamisen tulisi

⁴¹⁹ Ks. esim. syytesopimus *United States v. SBM Offshore, N.V.*, No. 17-cr-686 (S.D. Tex. Nov. 21, 2017), ECF No. 1, Liitteen A kohdassa 24 ja syytesopimus *SEC v. Lucent Technologies Inc.*, No. 07-cv-2301 (D.D.C. Dec. 21, 2007), ECF No.1.

⁴²⁰ *United States v. Menendez*, 291 F. Supp. 3d 606 (D.N.J. 2018), s. 622.

⁴²¹ Syytesopimus *SEC v. Schering-Plough Corp.*, No. 04-cv-945 (D.D.C. June 9, 2004), ECF No.1

⁴²² *SEC v. Magyar Telekom, PLC.*, No. 11-CIV-9646 (S.D.N.Y. Dec. 29, 2011), kohdassa 15.

⁴²³ Ks. esim. SEC:n sanktiomääräys asiassa *Qualcomm Inc.*, Exchange Act Release No. 77261, 2016 WL 792232 (Mar. 1, 2016) ja *In re Credit Suisse* (May 30, 2018).

⁴²⁴ Ks. Zheng 2020, s. 852–853 ja siellä viitatus.

⁴²⁵ OECD (USA) 2020, s. 35.

⁴²⁶ DOJ 2020, s. 14–19.

⁴²⁷ Joskaan ei tuomioistuimissa.

⁴²⁸ DOJ 2020, s. 14.

⁴²⁹ Ks. DOJ 2020, s. 14–15.

⁴³⁰ Ks. DOJ 2020, s. 15–16 ja siellä viitatus.

olla selkeässä yhteydessä liiketoimintaan.⁴³¹ Yhteys voi olla esimerkiksi työmatkan vuoksi, jos esimerkiksi yrityksen valmistusprosessiin tutustumista varten järjestetyt työmatkan yhteydessä virkamiehet viedään katsomaan urheilutapahtumaa tai teatteriin.

3.7.4 Ulkomainen virkamies

FCPA:ssa ulkomaisena virkamiehenä pidetään:

1. ulkomaista viranhaltijaa;
2. ulkomaista poliittista puoluetta tai puolueen toimihenkilöä; tai
3. poliittiseen virkaan ehdolla olevaa henkilöä.⁴³²

Lisäksi lainkohta sisältää ns. välikäsilausekkeen, jossa kielletään maksu kenelle tahansa henkilölle, jos tälle suoritettu maksu on tarkoitettu kokonaan tai osittain tarjottavaksi, luvattavaksi tai maksettavaksi 1–3 kohdissa tarkoitettulle henkilölle. Määritelmä on tarkoitettu laajaksi. Maksu kenelle tahansa vieraan valtion virkamiehelle, työntekijälle, toimihenkilölle tai edustajalle täyttää lainkohdan määritelmän riippumatta tuon henkilön arvovallostaan vieraan valtion organisaatiossa.⁴³³ Myös kansainvälisille järjestöille ja niiden toimihenkilöille suoritettavat maksut kuuluvat FCPA:n soveltamisalaan.⁴³⁴ Valtiolle itselleen suoritettava maksu ei ole määritelmän piirissä.

Lainkohdassa mainitut henkilöt voivat olla valtion, sen osaston, liikelaitoksen tai minkä tahansa valtion organisaatioon kuuluvan entiteetin⁴³⁵ palveluksessa. Merkityksellistä

⁴³¹ DOJ 2020, s. 17–18.

⁴³² 15 U.S.C. § 78dd-1(f)(2)(A), 78dd-2(f) (2)(A), 78dd-3(f) (2)(A). Oikeuskirjallisuudessa on pohdittu, voiko Yhdysvaltojen kansalainen olla ”ulkomainen” virkamies FCPA:n merkityksessä. Lainkohta ei ole kansalaisuudesta riippuvainen ja myös Yhdysvaltojen kansalainen voi siis täyttää tämän määritelmän. Eri asia on, että laillisuusperiaate todennäköisesti vaatisi Yhdysvaltojen kansalaisten sulkemista määritelmän ulkopuolelle. Ks. Grant 2013.

⁴³³ DOJ 2020, s. 19.

⁴³⁴ Näistä järjestöistä on laadittu tyhjentävä lista: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2018-title22/html/USCODE-2018-title22-chap7-subchapXVIII-sec288.htm>. Ks. myös United States v. Ng Lap Seng, jossa syytetty henkilö väitti, ettei YK ole organisaatio FCPA:n tarkoittamassa mielessä. Valitustuomioistuimien analysoi pitkällisesti YK:n roolia ja hylkäsi väitteen.

⁴³⁵ Valtion organisaatioon kuuluva entiteetti viittaa siis sellaisiin yhteisöihin ja oikeushenkilöihin, joita valtio käyttää omien tarkoituksensa ajamiseen. Alkuperäiskielellä tästä käytetään termiä ”instrumentality”, joka on juridiikassa tunnettu termi, joskin sen tulkinta riippuu kontekstista eikä ole yksiselitteinen. Termin tulkinnasta tarkemmin ks. jäljempänä tapausta United States v. Esquenazi käsittelevä jakso.

ei ole nimellinen asema valtion hallinnon järjestämisessä vaan mm. valtion määräysvalta tai omistus, nimitysvalta, poliittiset nimitykset kyseisen entiteetin tehtäviin ja taloudellinen vastuu entiteetistä sekä se, kohteleekeko valtio entiteettiä osana itseään, touttaako se jotain valtiohallinnon tehtävää, kuinka pitkään valtion suhde tuohon entiteettiin on jatkunut kyseisenlaisena, onko entiteetillä monopoliasema johonkin hyödykkeeseen ja tarjoaako se jotain julkishyödykettä valtion sisällä.⁴³⁶ Arviointi on tapauskohtaista. Tämä määrittelytapa on tarpeellinen etenkin valtion perustamien, omistamien tai kontrolloimien yritysten kohdalla. On myös syytä huomata, että määritelmän soveltaminen johtaa siihen, että tällaisten yhtiöiden kaikki työntekijät ovat FCPA:n määritelmän mukaisesti ulkomaisia virkamiehiä riippumatta heidän asemastaan tai vastuualueistaan organisaatiossa.⁴³⁷

3.7.5 Välikäden käyttö

Ulkomailla toimivien yritysten on täysin sallittua käyttää välikäsiä ja paikallisia avustajia. Näistä henkilöistä on hyötyä, sillä he tuntevat paikalliset käytännöt ja menettelytavat. FCPA kuitenkin sisältää ns. välikäsilausekkeen, jossa kielletään maksu kenelle tahansa henkilölle, jos tälle suoritettu maksu on tarkoitettu kokonaan tai osittain, suoraan tai epäsuorasti, tarjottavaksi, luvattavaksi tai suoritettavaksi ulkomaiselle virkamiehelle.⁴³⁸

Maksajan edellytetään tietävän, että maksu on tarkoitus välittää ulkomaiselle virkamiehelle. Tietoisuutta arvioidaan käyttäytymisen, olosuhteiden ja lopputuloksen summana käyttäen apuna kysymyksiä kuten:⁴³⁹

- onko maksaja tietoinen osallistumisestaan FCPA:n vastaiseen käyttäytymiseen, tietääkö hän FCPA:n vastaisen olosuhteiden olemassaolosta tai siitä, että FCPA:n vastainen lopputulos toteutuu
- muodostuuko maksajalle selkeä käsitys siitä, että FCPA:n vastaiset olosuhteet ovat läsnä tai sellainen lopputulos toteutuu.

⁴³⁶ Ks. *United States v. Esquenazi*, 752 F.3d 912, 920-33 (11th Cir. 2014), s. 925–926 ja syytesopimus asiassa *United States v. Alcatel-Lucent France, S.A.*, No. 10-cr-20906 (S.D. Fla. Dec. 27, 2010), ECF No. 1. Kriittisesti näistä kriteereistä ks. Hughes 2013.

⁴³⁷ Ks. Zhang 2020, s. 855 ja siellä viitatus syytesopimukset. Vrt. Hughes 2013, s. 268–269, joka katsoo tarkoituksenmukaiseksi asettaa jonkinlaisen kynnsarvon henkilön vastuuasemalle organisaatiossa.

⁴³⁸ Section 30A(f)(2)(A) Exchange Act, 15 U.S.C. § 78dd-1(f)(2)(A) sekä 15 U.S.C. §§ 78dd-2(h)(3)(A) ja 78dd-3(f)(3)(A).

⁴³⁹ DOJ 2020, s. 22.

Näin ollen riittävä tietoisuuden taso syntyy, kun henkilö mieltää korkealla todennäköisyydellä maksun menevän ulkomaiselle virkamiehelle, ellei tuo henkilö todellisuudessa usko siihen, etteivät tällaiset olosuhteet ole läsnä.⁴⁴⁰ Tosiasiallinen uskomus on siten ratkaiseva. Toisaalta lainkohdan tarkoituksena on saattaa vastuuseen sekä asiasta tietoiset henkilöt että ne henkilöt, jotka tarkoituksellisesti välttävät tietoisuuden muodostumisen. Kenenkään ei tulisi voida välttää vastuuta toimimalla siten, että tarkoituksellisesti jättää huomiotta toimen, passiivisuuden, ilmaisun tai minkä tahansa muun merkin, joka viittaa korkeaan todennäköisyyteen FCPA:n vastaisesta toiminnasta.⁴⁴¹ Merkitystä ei ole myöskään sillä, tietääkö henkilö kenelle tai missä asemassa olevalle henkilölle maksu on tarkoitettu, kunhan henkilön olisi tullut ymmärtää tekonsa lainvastaisuus.⁴⁴²

Yhdysvaltain oikeusministeriö on koonnut listan erityisiä varomerkkejä, joiden tulisi herättää epäilykset.⁴⁴³

- Huomattavan suuret komissiot tai palkkiot ulkomaisille edustajille tai konsulteille.
- Kohtuuttomat alennukset ulkopuolisille tavarantoimittajille.
- Kolmansien osapuolten kanssa solmitut konsulttisopimukset, joissa palvelujen luonne on määritelty epätasaisesti.
- Kolmantena osapuolena toimiva konsultti toimii eri liiketoimialalla kuin sillä, mihin hänen yritykselle tekemänsä suoritus liittyy.
- Kolmas osapuoli on ulkomaisen virkamiehen kanssa läheissuhteessa tai muutoin tämän läheinen.
- Kolmas osapuoli tuli osaksi järjestelyä ulkomaisen virkamiehen nimenomaisesta pyynnöstä tai vaatimuksesta.
- Kolmas osapuoli on offshore-valtioon perustettu pöytälaatikkoyhtiö.
- Kolmas osapuoli pyytää suoritusta offshore-valtioon perustetulle pankkitilille.

Oikeuskäytännössä on kiinnitetty huomiota oikeusministeriön varomerkkien lisäksi seuraaviin seikkoihin:⁴⁴⁴

⁴⁴⁰ Section 30A(a)(3) of the Exchange Act, 15 U.S.C. § 78dd-1(a)(3); 15 U.S.C. §§ 78dd-2(a)(3), 78dd-3(a)(3). Ks. myös DOJ 2020 s. 22.

⁴⁴¹ H.R. Rep. No. 100-576 (1988), s. 920.

⁴⁴² Ks. DOJ 2020, s. 13.

⁴⁴³ DOJ 2020, s. 23.

⁴⁴⁴ SEC v. Magyar Telekom, PLC., No. 11-CIV-9646 (S.D.N.Y. Dec. 29, 2011), kohdassa 30 ja 33–36.

- Sopimuksia on kirjattu laatimispäivää aikaisemmalle päivänmäärälle (back dating).
- Sopimuksissa on määritelty palkkio tulos pohjaisesti ja tulosraportointi on tekaistu tai perustunut olemattomaan aineistoon.
- Sopimuksen perusteella maksetulle suoritteelle ei ole saatu konkreettista ja määriteltävissä olevaa vastiketta tai saatu vastike ei vastaa sopimuksen mukaista vastiketta.

3.7.6 Nopeuttavien maksujen poikkeus

Tietyt maksut on rajattu FCPA:n soveltamisalan ulkopuolelle. Vakiomuotoiset ja rutiinimaiset käsittelymaksut ja palvelun nopeuttamiseksi tarkoitetut maksut ovat sallittuja suuruudestaan riippumatta, mikäli niiden toteuttaminen ei sisällä virkamiehen harkintavallan käyttöä (facilitation payments).⁴⁴⁵ Esimerkkeinä voidaan mainita viisumien ja lupien myöntäminen, postipalvelut ja käyttöhyödykkeiden päälle kytkeminen.⁴⁴⁶ Poikkeuksen soveltaminen ei edellytä, että tällaisesta käsittelymaksusta tai nopeuttamismaksusta olisi säädetty virkamiehen valtion laissa.⁴⁴⁷

Säännöstä voidaan pitää periaatteellisesti ongelmallisena ja useimpien muiden valtioiden lahjontasäännöstössä vastaavaa poikkeusta ei ole. OECD:n raportissa erityisen ongelmallisena pidetään sitä, että tällaiset maksut toistuvina voivat muodostaa merkittävän summan. FCPA:n soveltamisessa ei kuitenkaan katsota maksujen arvoa vaan tarkoitusta niiden taustalla. OECD:n raportissa poikkeusta pidettiin ongelmallisena, mutta tunnustettiin sen vähäinen merkitys käytännössä.⁴⁴⁸

Poikkeusta tulkitaan suppeasti⁴⁴⁹ ja käytännössä n. 1000 dollarin maksu on muodostunut tällaisten maksujen ylärajaksi⁴⁵⁰. Poikkeus kattaa lähinnä organisaation ala- ja keskitason toimihenkilöiden suorittamia byrokraattisia rutiinitoimenpiteitä, jotka eivät sisällä harkintavaltaa.⁴⁵¹ Selkeää on myös se, että suoritettujen toimenpiteiden tulee olla

⁴⁴⁵ 15 U.S.C. § 78dd-1(f)(4), 78dd-2(f) (4), 78dd-3(f) (4).

⁴⁴⁶ DOJ 2020, s. 25.

⁴⁴⁷ DOJ 2020, s. 27.

⁴⁴⁸ OECD (USA) 2020, s. 39–40.

⁴⁴⁹ United States v. Kay, 359 F.3d 738 (5th Cir. 2004), s. 745.

⁴⁵⁰ Zheng 2020, s. 858.

⁴⁵¹ United States v. Duperval, No. 12-13009 (11th Cir. 2015) s. 17–19. Ks. myös S.E.C. v. Jackson, 908 F.Supp.2d 834 (S.D. Tex. 2012), s. 857–858.

tuon valtion lainsäädännössä maksun saavan toimihenkilön normaalissa toimivaltiossa. Esimerkiksi oikeudenvastaiset tullimaksut eivät kuulu poikkeuksen piiriin.⁴⁵² Huomattava on myös, ettei kirjanpitosäännöksissä ole vastaavaa poikkeusta. Tämä tarkoittaa, että FCPA:n poikkeussäännöksen soveltamisalaan kuuluvat maksut on kirjattava yhteisön kirjanpitoon virkamiehille tehtyinä nopeuttavina maksuina (facilitation payments). Tämä pakottaa yhteisöjä julkaisemaan tekemänsä maksut vähintäänkin tilintarkastajalle ja lisää siten riskiä siitä, että maksujen kuuluminen poikkeuksen soveltamisalaan tulee myöhemmin arvioitavaksi. Tämä on merkittävä syy sille, että useimmat yritykset kieltävät nopeuttavat maksut sisäisissä ohjeistuksissaan,⁴⁵³ joskin kieltoon vaikuttaa myös se, että merkittävässä ulkomaisissa lahjontasäännöksissä tällaiset maksut ovat kiellettyjä⁴⁵⁴.

3.7.7 Oikeudenvastaisuuden poistavat tekijät

FCPA sisältää kaksi oikeuttamisperustetta: 1) ulkomaiselle virkamiehelle suoritettu maksu oli laillinen tuon valtion lain mukaan; ja 2) suoritus tehtiin osana yrityksen tarjoaman tuotteen tai palvelun esittelyä tai sopimuksen velvoittamana.⁴⁵⁵ Syytetyllä on todistustaakka näistä seikoista.

Näistä oikeuttamisperusteista ensimmäinen on tarkoitettu tilanteisiin, joissa on selkeä salliva lainsäädännös tai muu kirjoitettu normi, joka sallii maksut, suoritteet tai lupaukset. Sen sijaan riittävää ei ole, että toimintatapaa ei ole nimenomaisesti kielletty kirjoitetussa laissa; toiminnan tulee olla nimenomaisesti sallittua, jotta teko ei riko FCPA:n määräyksiä.⁴⁵⁶ Oikeuskäytännössä tätä kriteeristöä arvioitiin *United States v. Kozeny* tapauksessa. Siinä vastaaja vetosi kyseisessä valtiossa käytössä olleeseen tehokasta katumista muistuttavaan säännökseen ja väitti, että rangaistusvastuun poistavana säännöksenä se toi lahjuksen antamisen tämän oikeuttamisperusteen piiriin. Oikeus

⁴⁵² *S.E.C. v. Jackson* (S.D. Tex. 2012). Tapauksessa oli kyse tulliviranomaisen lahjomisesta ja väärin perustein laadittujen tulliasiakirjojen laatimisesta. Oikein perustein laadittuina asiakirjat olisivat olleet tulliviranomaisen toimivallan mukaisia ja olisivat voineet tulla arvioiduksi poikkeuksen kautta.

⁴⁵³ Ks. Fullbright & Jaworski 2008, s. 34 ja Brown Holmes – Hays 2010, s. 2.

⁴⁵⁴ Ks. Zheng 2020, s. 858.

⁴⁵⁵ Section 30A(c)(2)(A), (B) of the Exchange Act, 15 U.S.C. § 78dd-1(c)(2); 15 U.S.C. §§ 78dd-2(c)(2), 78dd-3(c)(2).

⁴⁵⁶ H.R. Rep. No. 100-576, s.922. Ks. myös Zheng 2020, s. 858.

hylkäsi väitteen ja katsoi, että kirjoitetun normin on nimenomaisesti sallittava maksu itsessään eikä pelkkä rangaistavuuden poistava seikka ole riittävä.⁴⁵⁷

Toinen oikeuttamisperusteista – suoritus tehtiin osana yrityksen tarjoaman tuotteen tai palvelun esittelyä tai sopimuksen velvoittamana – viittaa vilpittömässä mielessä tehtyihin perusteltuihin ja liiketoimintaan liittyviin suorituksiin. Liiketoimintaliityntä tarkoittaa, että suorituksella on suora liityntä joko mainontaan tai vieraan valtion kanssa jo olemassa olevan sopimuksen toteuttamiseen. Suorite voi olla näyte, mainoskappale tai osa palvelun esittelyä. Suoritteeseen voi liittyä osaksi myös ns. edustuskuluja, kuten teatterilippuja, mutta pääasiallisen tarkoituksen tulisi liittyä liiketoimintaan.⁴⁵⁸ Tästä oikeuttamisperusteesta ei ole oikeuskäytäntöä.⁴⁵⁹

Yhdysvaltojen oikeusministeriö on koonnut listan oikeuskäytännön linjauksista, jotka viittaavat FCPA:n vastaiseen käyttäytymiseen.⁴⁶⁰

- Yritys on valinnut suoritteen vastaanottavat ulkomaiset virkamiehet itse. Jos valinnalle on ollut etukäteen määritellyt ja ansioperustaiset kriteerit tämä puhuu liiketoimintayhteyden olemassaolosta.
- Yritys on maksanut matkakuluja suoraan ulkomaisille virkamiehille. Kulujen maksaminen suoraan virkamiehille majoituspalvelun järjestäjän tai liikennöitsijän sijaan viittaa korruptioon, etenkin mikäli kuluja on korvattu ilman kuitteja.
- Kuluennakon maksu ulkomaiselle virkamiehelle.
- Kulukorvauksien maksu käteisellä ulkomaiselle virkamiehelle.
- Kulut ylittävät tason, jota voidaan pitää asianmukaisena ja välttämättömänä.
- Kuluvaraukset eivät vastaa järkevää arviota kuluista.
- Kulujen salailu yrityksen (kirjanpidossa) ja vieraan valtion sisällä.
- Maksun ehdoksi on asetettu ulkomaisen virkamiehen toiminta.

Oikeudenvastaisuus poistuu jo FCPA:n tulkinnalla silloin, kun tekijällä ei ole ollut toisin toimimisen mahdollisuutta kiristyksen tai pakkotilan vuoksi. Tällöin ei voi muodostua korruptoitunutta tarkoitusta suoritteelle.⁴⁶¹ Tilanne on käsillä silloin, kun motiivi maksun tai muun suoritteen tekemiselle tulee terveyteen tai turvallisuuteen kohdistuvasta

⁴⁵⁷ United States v. Kozeny, 582 F. Supp. 2d 535, S.D.N.Y. 2008), s. 539. Ks. myös syytesopimus United States v. Ng Lap Seng, No. 15-cr-706 (S.D.N.Y. July 26, 2017), ECF No. 609.

⁴⁵⁸ DOJ 2020, s. 17–18, 24–25.

⁴⁵⁹ Zheng 2020, s. 859.

⁴⁶⁰ DOJ 2020, s. 25.

⁴⁶¹ S. Rep. No. 95-114, s. 11 ja DOJ 2020, s. 27.

uhasta. Tämä kattaa myös liiketoimintaan kuuluvan omaisuuden, kuten yrityksen omaisuuden tuhoamisella uhkaamisen. Pelkkä taloudellisilla seuraamuksilla uhkaaminen ei kuitenkaan ole riittävää.⁴⁶²

3.7.8 Rangaistussäännökset

FCPA:n kieltojen rikkomisesta voidaan määrätä sakkoa ja vankeutta. Oikeushenkilöiden rangaistusmaksimi on 2 000 000 USD.⁴⁶³ Luonnollisille henkilöille voidaan määrätä maksimissaan 250 000 USD sakkoja ja korkeintaan viisi vuotta vankeutta.⁴⁶⁴ FCPA:n kirjanpitosäännösten rikkomisesta oikeushenkilöille voidaan määrätä maksimissaan 25 000 000 USD:n sakot.⁴⁶⁵ Luonnollisille henkilöille voidaan määrätä korkeintaan 5 000 000 USD:n sakot ja enintään 20 vuotta vankeutta.⁴⁶⁶ Sakkojen määrää voidaan myös nostaa Alternative Fines Act, 18 U.S.C § 3571(d):n perusteella. Maksimimääräksi muodostuu tuolloin kaksi kertaa rikkomuksella saavutettujen hyötyjen määrä. Lisäksi käytössä on erilaisia menettämisseuraamuksia, liiketoimintakieltoja ja toiminnanrajoituksia.⁴⁶⁷

Rikosoikeudellisten sanktioiden lisäksi yhtiö on vastuussa rikoksella aiheutetusta vahingosta ja sille voidaan asettaa siviilioikeudellinen vastuu FCPA:n perusteella. Nämä vastuut kumuloituvat rikosoikeudellisen vastuun kanssa, joten taloudelliset seuraamukset voivat muodostua huomattaviksi.⁴⁶⁸

Yritykselle määrättävää rangaistusta voidaan keventää tapauskohtaisesti. Keventämiseen vaikuttaa mm. se, oliko yrityksellä FCPA:n noudattamisen valvomiseksi sisäinen

⁴⁶² S. Rep. No. 95-114, s. 10.

⁴⁶³ 15 U.S.C. §§ 78dd-2(g)(1)(A), 78dd-3(e)(1)(A), 78ff(c)(1)(A).

⁴⁶⁴ 15 U.S.C. §§ 78dd-2(g)(2)(A), 78dd-3(e)(2)(A), 78ff(c)(2)(A); 18 U.S.C. § 3571(b)(3), (e).

⁴⁶⁵ 15 U.S.C. § 78ff(a).

⁴⁶⁶ 15 U.S.C. § 78ff(a).

⁴⁶⁷ Ks. tarkemmin OECD (USA) 2020, s. 41 ja 93.

⁴⁶⁸ Ennätystä pitää hallussaan Telia 965 MUSD:n kustannuksilla, jotka maksettiin sovintosopimuksen ja syytesopimuksen perusteella. (Telia Company AB and Its Uzbek Subsidiary Enter into a Global Foreign Bribery Resolution of More Than \$965 Million for Corrupt Payments in Uzbekistan, <https://www.justice.gov/opa/pr/telia-company-ab-and-its-uzbek-subsidiary-enter-global-foreign-bribery-resolution-more-965>). Suurimmat rikosoikeudelliset sanktiot on kärsinyt Petrobras (853.2 MUSD). (Petrobras Agrees to Pay More Than \$850 Million for FCPA Violations, <https://www.justice.gov/opa/pr/petr-leo-brasileiro-sa-petrobras-agrees-pay-more-850-million-fcpa-violations>). Tosin on huomattava, että Director of the Serious Fraud Office v Airbus SE tapauksessa kolmen valtion viranomaisten määräämät seuraukset olivat yhteensä 991 miljoona euroa.

compliance-ohjeistus,⁴⁶⁹ ilmoittiko se rikkomuksesta oma-aloitteisesti ja toimiko se yhteistyössä esitutkintaviranomaisten kanssa tutkinnan aikana.⁴⁷⁰ Rangaistusta korottavasti vaikuttaa se, että yrityksen johtohenkilöt ovat syyllistyneet rikkomukseen, organisaatio ilmeisesti hyväksyy korruptoituneen käytöksen tai organisaatiossa on aiemmin tapahtunut samankaltaisia rikkomuksia.⁴⁷¹

3.7.9 Keskeinen oikeuskäytäntö

3.7.9.1 *United States v. Kay* 359 F.3d 738 (5th Cir. 2004)

Tapauksessa oli kyse yhdysvaltalaisen yhtiön liiketoiminnasta Haitissa. Toimintaa harjoitettiin Haitiin rekisteröidyn tytäryhtiön kautta. Yhtiö toimi riisin maahantuojana ja Haitin valtio oli asettanut tällaiselle liiketoiminnalle tullaus- ja ennakkoverovaatimuksia riippuen riisin määrästä ja arvosta. Yhtiö oli lahjonut tulliviranomaisia, jotta virallisiin asiakirjoihin merkittiin vain 2/3 maahantuodun riisin määrästä. Tätä varten yhtiö oli väärentänyt asiakirjoja, nostanut varoja käteisellä ja maksanut näillä varoilla tulliviranomaisille joko suoraan tai välikäyttä käyttäen. Lahjuksen määrä oli suhteessa maahantuodun riisin määrään. Keskeinen tulkintaongelma liittyi siihen, voidaanko tullimaksujen ja ennakkoveron alhaisempaa määrää pitää FCPA:n tarkoittamana liiketoiminnan hankkimisena tai säilyttämisenä. Ratkaisussa todettiin, että nämä ovat sellaisia liiketoiminnallisia etuja, että ne täyttävät määritelmän, joten FCPA:ta voitiin soveltaa.

Tapauksessa syytettiin kahta yhtiön johtohenkilöä yhteensä 12 erillisestä FCPA:n määräyksiä rikkoneesta teosta. Heidät tuomittiin 37 ja 63 kuukauden vankeusrangaisuksiin.

3.7.9.2 *United States v. Kozeny* 667 F.3d 122 (2d Cir. 2011)

Tapauksessa oli kyse kahta henkilöä vastaan nostetuista syytteistä ulkomaisen virkamiehen lahjonnasta. He olivat perustaneet sijoituspankin ja toisen yhtiön tarkoituksenaan ostaa yrityksiä Azerbaidžhanin valtion yksityistäessä niitä. Sijoituspankki myi yhdysvaltalaisille sijoittajille osuuksia, joiden arvo määräytyi toisen yhtiön Azerbaidžhanissa ostamien ns. voucherien arvon mukaan. Voucherit oikeuttivat osuuteen yksityistettävistä yhtiöistä. Tavoitteena oli ostaa valtion öljy-yhtiö, joskin sen yksityistäminen oli epävarmaa. Varmistaakseen yksityistämisen, syytetyt liikekumppaneineen lahjoivat

⁴⁶⁹ Lahjonnan ehkäisemiseksi omaksutut ohjeet ja toimenpiteet.

⁴⁷⁰ U.S. sentencing guidelines manual § 8C2.5(f) ja § 8C2.5(g).

⁴⁷¹ U.S. sentencing guidelines manual § 8C2.5(b) ja § 8C2.5(c)

lukuisia virkamiehiä, mukaan lukien Azerbaidzhanin presidentin. Lopulta öljy-yhtiötä ei yksityistetty ja koko sijoitussuunnitelma kariutui.

Tapauksen oikeuskäsittely oli erityisen merkittävä, sillä siinä arvioitiin tarkoituksellista tietämättömyyttä. Henkilö voidaan tuomita FCPA:n rikkomisesta muiden edellytysten täytyessä, mikäli hänellä on vakaa uskomus, että lahjontarikos on tapahtunut tai se suurella todennäköisyydellä tulee tapahtumaan. Näissä tilanteissa henkilöä kohdellaan ikään kuin hän olisi tietoinen lahjusrikoksesta, mutta ainoastaan mikäli hän on uskomuksen synnyttänyt tarkoituksellisesti jättänyt varmistumatta asioiden todellisesta tilasta. Vastuu ei siis tule kyseeseen, mikäli henkilö epäonnistuu selvittämään asioiden todellisen tilan tai hän uskoo toimen olleen laillinen. Useimmiten tarkoituksellinen tietämättömyys tulee arvioitavaksi pääasiassa välillisten todisteiden kautta.

Tapauksessa toinen syytetyistä oli ilmeisen tarkoituksellisesti jättänyt selvittämättä, miten hänen liikekumppaninsa toimii Azerbaidzhanissa suhteessa viranomaisiin. Syytetty oli rakentanut sijoituskuvion siten, että hänet ja muut yhdysvaltalaiset sijoittajat oli eristetty vouchereita ostavan yhtiön toiminnassa tapahtuneilta rikkomuksilta. Rakenne mahdollisti hyötymisen sijoituskuviosta ilman, että hän tulisi tietoiseksi vouchereita ostavan yhtiön ja liikekumppaninsa toimintatavoista. Syytetty oli myös ollut tietoinen liikekumppaninsa maineesta ja Azerbaidzhanin laajasta korruptio-ongelmasta. Ulkopuolisia sijoittajia oli myös jättäytynyt pois sijoitustoiminnasta, kun he olivat tutustuneet samaan informaatioon kuin syytetty. Eräs pois jäänyt sijoittaja mainitsi yhtenä syynä riskin FCPA:n vastaisista toimista. Kaiken lisäksi tuomiossa on kuvattu varsin tarkkaan syytetyn ja eräiden muiden välillä nauhoitettu keskustelu, jossa syytetty muun muassa:

- puhuu liikekumppaniensa mahdollisista lahjontatapauksista Iranissa
- puhuu siitä, miten hän reagoisi tilanteeseen, missä hänen liikekumppaninsa kertoisivat huolehtineensa valtion ministereistä
- pohtii sitä, mitä tapahtuisi, jos kävisi ilmi, että joku hänen liikekumppaneistaan olisi lahjonut jonkun virkamiehen. Puhujan mukaan hän ei ole ollut osa tätä toimintaa eikä hän ole tätä hyväksynyt, joskin hän on tietoinen siitä, sillä eihän tässä maailman kolkassa harjoiteta liiketoimintaa kuin riippumattomien tahojen välillä.

Näiden seikkojen perusteella valamiehistö päätteli, että syytetty oli ollut tarkoituksellisen tietämätön tapahtuneesta lahjonnasta. Hänelle oli täytynyt syntyä epäily lahjonnasta ja hän oli laiminlyönyt velvollisuutensa selvittää asiaa epäilystensä pohjalta. Kun henkilöllä katsotaan olevan tieto korkeasta todennäköisyydestä jonkin rikkomuksen olemassaololle ja hän tietoisesti jättää selvittämättä rikkomuksen olemassaolon,

niin hänet voidaan tuomita samoin kuin jos hän olisi tiennyt rikkomuksen olemassaolosta.⁴⁷² Vastaaja tuomittiin lahjonnasta vuoden vankeusrangaistukseen ja 1 000 000 USD:n sakkoihin. Myös toinen syytetyistä todettiin syylliseksi, mutta hänelle ei ole vielä määrätty rangaistusta, sillä hän oleskelee Bahamalla eikä ole saapunut Yhdysvaltoihin rangaistusta suorittaakseen.

3.7.9.3 United States v. Aguilar 783 F. Supp. 2d 1108 (C.D. Cal. 2011)

Tapauksessa oli kyse Yhdysvalloissa perustetusta yhtiöstä, joka tarjosi laajaa valikoimaa tuotteita ja palveluja liittyen sähkönjakeluun. Yhtiö maksoi markkinointisopimuksen perusteella suorituksia toiselle yhtiölle. Todellisuudessa nämä maksut menivät enimmäkseen kahden Meksikon kansallisen sähköyhtiön työntekijän lahjomiseen.

Tuomioistuin arvioi tapauksessa ainoastaan kysymystä, voiko markkinoilla toimiva osakeyhtiömuotoa käyttävä oikeushenkilö olla osa valtion organisaatiota FCPA:n tarkoittamalla tavalla.⁴⁷³ Vastaus tähän osoittautui varsin selkeäksi – kyllä voi. Syytetyt argumentoivat asiassa laajasti lainkohdan kirjaimellisella tulkinnalla ja vaativat sen suppeaa tulkintaa siten, että organisaatio voisi pitää sisällään ainoastaan valtion virastoja tai osastoja eikä koskaan osakeyhtiömuotoa käyttäviä oikeushenkilöitä. Tuomioistuin hylkäsi tämän väitteen ja totesi, että myös osakeyhtiömuotoiset oikeushenkilöt voivat tulla arvioiduiksi osana valtion organisaatiota, mikäli niiden toiminta on järjestetty riittävässä määrin muistuttamaan valtion viraston tai osaston toimintaa.

Ratkaisussa annettiin listaus eri kriteereistä, joita voidaan käyttää arvioitaessa, onko osakeyhtiö osa valtion organisaatiota:

- Tuottaako yhtiö palveluita alueen kansalaisille?
- Nimittävätkö viranomaiset yhtiön avainhenkilöt?
- Rahoitetaanko yhtiötä valtion budjettiarviosta tai julkisista varoista, kuten veroista, lisensseistä, maksuista tai jopa kansallispuistojen sisäänpääsymaksuista?
- Onko yhtiöllä yksinoikeus tai määräävä asema sille asetettujen toimintojen hoitamiseen?
- Näyttääkö yhtiön toiminta ulospäin virallisen, eli valtiollisen, toiminnan hoitamiselta?

Ratkaisun suurin anti oli näiden kriteerien antaminen, sillä itse tapauksen tosiseikastossa yhtiön rooli oli erittäin selkeä. Kyseessä oli Meksikon kansallinen sähköyhtiö,

⁴⁷² Ks. myös *United States v. Ferrarini*, 219 F.3d 145 (2d Cir.2000), s. 154.

⁴⁷³ Instrumentality-kriteeri.

jolla on monopoli sähkönjakeluun Meksikon alueella. Lisäksi Meksikon perustuslaissa asetetaan sähkönjakelu valtion yksinoikeudeksi.

Tapauksessa syyte nostettiin kolmea henkilöä vastaan. Lopulta syytteet jouduttiin hylkäämään syyttäjistä johtuneista prosessuaalisista syistä.

3.7.9.4 S.E.C. v. Jackson 908 F.Supp.2d 834 (2012)

Tapauksessa oli kyse Noble-nimisen öljy-yhtiön toiminnasta Nigeriassa. Nigerian laki edellyttää, että jokaiselle öljynporauslautalle on joko pysyvä toimilupa tai väliaikainen toimilupa. Väliaikaisen toimiluvan saa vuodeksi kerrallaan ja sen voi uusia kahdesti. Tämän jälkeen on haettava pysyvää lupaa. Vaihtoehtoisesti lautta voidaan viedä Nigerian ulkopuolelle ja hakea uutta väliaikaista lupaa. Tapauksessa Noble lahjoi tulliviranomaisia, joiden avulla haettiin ylimääräisiä jatkoaikoja lautoille. Vaihtoehtoisesti osapuolet väärensivät asiakirjoja, joissa todettiin lauttojen käyneen Nigerian rajojen ulkopuolella. Syyte nostettiin Noblen maksuliikenteestä vastaavaa johtajaa sekä Nigerian alueen toiminnanjohtajaa vastaan. Aluejohtaja oli etsinyt järjestelyyn suostuvat tullimiehet ja neuvotellut heidän kanssaan järjestelyn toteuttamisesta. Maksuliikennejohtaja oli hyväksynyt näille tullimiehille suoritettut maksut ja ne oli kirjattu ”erityisinä käsittelymaksuina”⁴⁷⁴.

Yhtiön sisäisissä selvityksissä molemmat johtajat olivat kieltäneet tietävänsä FCPA:n rikkomuksista. Selvityksen perusteella yhtiön sisäinen tarkastus oli aiemmin kieltänyt väärennettyjen asiakirjojen käytön Nigeriassa. Molemmat johtajat jatkoivat toimintatapaa kiellosta huolimatta. Syytettynä he kielsivät syyllystyneensä rikoksiin. Valitustuomioistuimessa he kiistivät rikosvastuun kolmella perusteella:

- Syyttäjä ei ole näyttänyt toteen lahjotun ulkomaisen virkamiehen henkilöllisyyttä.
- Syyttäjä ei ole näyttänyt toteen, etteivät maksut kuulu nopeuttavien maksujen poikkeuksen alle.
- Syyttäjä ei ole näyttänyt toteen, että syytetyt toimivat korruptoituneella tavalla.

Ensimmäisen kohdan väite hylättiin, sillä FCPA ei vaadi lahjotun virkamiehen henkilöllisyyden selvittämistä. Riittävää on tietoisuus siitä, että maksut menevät jollekulle ulkomaisen virkamiehen määritelmän täyttävälle henkilölle tarkoituksin saada lainvastainen etu.

⁴⁷⁴ Special handling fees.

Toisen ja kolmannen väitteen osalta tuomioistuin totesi, että syyttäjällä on näyttövelvollisuus siitä, etteivät maksut kuulu nopeuttavien maksujen poikkeuksen alle. Tuomioistuin näki poikkeuksen soveltamisen ikään kuin alarajana lahjontarikokselle, sillä poikkeuksen piiriin kuuluvat toimet eivät voi olla oikeudenvastaisia. Tapauksessa syytetyt olivat lahjoneet virkamiehiä saadakseen väärennettyjä asiakirjoja hakemusprosessia varten. Tällainen toiminta ei kuulunut nopeuttavien maksujen poikkeuksen alle. Jatkoaikoihin ja muihin toimenpiteisiin liittyen syyttäjä ei kuitenkaan ollut täyttänyt näyttötaakkaansa ja syyte hylättiin niiltä osin.

Kolmannen väitteen osalta tuomioistuin ei voinut esittää ratkaisua. Korruptoituneella tavalla toimiminen tarkoittaa, että henkilö on käyttäytynyt tietoisena siitä, että hänen toimensa saa virkamiehen käyttäytymään velvollisuuksiensa vastaisesti. Mikäli maksut kuuluisivat nopeuttavien maksujen poikkeuksen alle, olisivat ne myös laillisia. Ei siis voida määritellä, oliko käyttäytyminen korruptoitunutta, jos ei voida saada varmuutta lopputuloksen laillisuudesta.

3.7.9.5 [United States v. Esquenazi, 752 F.3d 912, 920-33 \(11th Cir. 2014\)](#)

Tapauksessa oli kyse Floridassa toimivasta Terra Telecommunications Corp. -yhtiöstä, joka osti telepalveluita haitilaiselta Telecommunications D'Haiti, S.A.M. -yhtiöltä (Teleco). Terra oli velkaantunut Telecolle pahasti, eikä se kyennyt maksamaan takaisin ilman maksujärjestelyjä. Terran kolme johtohenkilöä kutsuivatkin Telecon kansainvälisten asioiden johtajan neuvotteluihin ja tarjosivat kahta ratkaisua: 1) velan osittaista anteeksiantoa tai 2) velan perusteena olevien suoritteiden merkitsemistä Telecon laskuihin todellista alemmiksi ja erotuksen jakamista Terran ja Telecon edustajan välillä. Telecon edustaja valitsi jälkimmäisen järjestelyn. Hän ohjasi maksut ystävänsä yrityksen hallinnoiman tilin kautta itselleen: Lopulta maksuja kertyi hänelle n. 822 000 USD:n edestä, ennen kuin hän luopui tehtävästään Telecossa. Myös hänen seuraajansa tarttuivat tähän samaan järjestelyyn. Yhdysvaltojen verovirasto teki Terraan verotarkastuksen, minkä yhteydessä järjestely tuli ilmi ja johti kaikkia siinä mukana olleita koskeneisiin syytteisiin.

Tapausta voidaan pitää erityisen merkittävänä FCPA:n tulkinnan kannalta, sillä Teleco oli yritys ja sen yhteys Haitin valtioon oli epäselvä. Oikeudenkäynnin aikana kuultiin asiantuntijalausunto yrityksen luonteesta ja jopa Haitin pääministeri esitti julkisen kannanoton siitä, onko Teleco valtion oma yritys. Asiantuntijan mielestä Teleco oli selkeästi valtion oma yritys. Näkemys perustui siihen, että valtio omisti 97 % Telecon osakekannasta keskuspankin kautta, yritykselle oli myönnetty lukuisia veroetuja sekä monopoli telepalvelujen tarjoamiseen Haitin alueella ja presidentti nimitti yrityksen hallituksen. Pääministeri lausui ensin, ettei yritys ole osa valtion toimintoja. Myöhemmin

hän tarkensi lausuntoaan. Tarkennuksessa hän totesi, että tarkoitti aiemmin ainoastaan sitä, ettei missään laissa säädetä Telecon toiminnoista tai siitä, että ne olisivat osa valtion toimintaa, joskin hallinto-oikeudelliset säädökset soveltuvat siihen.

Tuomioistuin päätyi luomaan oman kriteeristönsä sille, milloin jotain oikeushenkilöä voidaan pitää osana vieraan valtion organisaatiota FCPA:n tarkoittamalla tavalla.⁴⁷⁵ Oikeushenkilön on ensinnäkin oltava valtion määräysvallassa ja toteutettava valtion tarkoitusperiä.⁴⁷⁶ Tapauksessa oli riitaa nimenomaan siitä, minkälaisen toiminnan voidaan katsoa olevan valtion tarkoitusperien toteuttamista. Tuomioistuin linjasi, että myös kaupallisten toimintojen toteuttaminen voi olla osa valtion tarkoitusperiä ja on valtion oma asia määrittellä, mitä toimintoja se harjoittaa kansalaistensa puolesta. Linjauksen ja OECD:n yleissopimuksen pohjalta tuomioistuin antoi seuraavat, ei-tyhjentävät, kriteerit sen arvioimiseksi, onko oikeushenkilö osa valtion organisaatiota FCPA:n tarkoittamalla tavalla:⁴⁷⁷

- Miten vieras valtio itse on määritellyt oikeushenkilön roolin?
- Onko valtiolla enemmistöintressi oikeushenkilössä?
- Voiko valtio palkata ja erottaa oikeushenkilön edustajat?
- Missä määrin oikeushenkilön voitot tilitetään suoraan valtion talouteen?
- Missä määrin valtio kattaa oikeushenkilön tappioita?
- Kuinka pitkään nämä elementit ovat olleet olemassa?
- Onko kyseessä valtion oikeushenkilölle antama monopoli?

Ratkaisussa Telecon katsottiin olevan osa valtion organisaatiota, vaikka valtio omisti sen välillisesti keskuspankin kautta. Terran johtohenkilöt tuomittiin lahjuksen antamisesta. Yksi tuomittiin 15 vuoden, toinen 4 vuoden ja kolmas 2 kuukauden vankeusrangaistukseen. Kaikki tuomittiin yhteisvastuullisesti 2 200 000 USD:n menettämisraamukseen.

3.7.9.6 [United States v. Hoskins 902 F.3d 69 \(2d Cir. 2018\)](#)

Tapauksessa oli kyse energia- ja kuljetusalan palveluja tarjoavasta yhtiöstä, jonka työntekijää syytettiin Indonesian viranomaisten lahjomisesta. Ranskalaisen yhtiön Yhdysvaltoihin rekisteröity tytäryhtiö solmi kaksi konsulttisopimusta. Nuo konsultit tekivät varsinaiset lahjontatoimet. Syytetty työntekijä työskenteli Ranskasta käsin eikä hä-

⁴⁷⁵ Instrumentality-kriteeri.

⁴⁷⁶ “[A]n entity must be under the control or dominion of the government to qualify as an “instrumentality” within the FCPA’s meaning. And we can also surmise from the other words in the series along with “instrumentality” that an instrumentality must be doing the business of the government.”

⁴⁷⁷ Ks. lisää kriteereitä ratkaisusta [United States v. Aguilar](#) (edellä).

nellä koskaan ollut työsopimusta tai muutakaan nimenomaista sopimusta Yhdysvaltoihin rekisteröityyn tytäryhtiöön. Hän ei myöskään matkustanut lahjontavyöhydän aikana Yhdysvaltoihin tai käyttänyt sen posti-, pankki- tai tiedonsiirtojärjestelmiä. Näin ollen syytetty jäi FCPA:n henkilöllisen soveltamisalan ulkopuolelle. Syyttäjä kuitenkin argumentoi, että hän kuului henkilölliseen soveltamisalaan, koska hän oli ollut olennainen osa Yhdysvaltojen alueella toteutettua salaliittoa lahjontarikoksen toteuttamiseksi. Hänen roolinsa oli syytteen mukaan konsulttien rekrytointi ja konsulteille suoritettavien maksujen hyväksyminen. Syytteen mukaan syytetty oli myös tiennyt osan maksuista menevän lahjuksiin. Häntä vaadittiin vastuuseen salaliittoon osallistumisen perusteella mutta toimivalta pyrittiin perustamaan vaihtoehtoisesti sille, että syytetty toimi yhdysvaltalaisen tytäryhtiön edustajana. Syyte lopulta hylättiin.

Valitustuomioistuimen ratkaisussa arvioitiin laajasti kysymystä siitä, voiko Yhdysvaltojen alueella toteutettuun salaliittoon osallistuminen yksistään ulottaa FCPA:n ja Yhdysvaltojen syyttäjäviranomaisten toimivallan ulkomailla oleskelemaan henkilöön, joka ei ole tehnyt rikosta tai edistänyt sitä Yhdysvaltojen alueella. Ratkaisunsa tuomioistuin aloitti toteamalla, että salaliittoon osallistumisesta voidaan lähtökohtaisesti tuomita myös sellainen henkilö, joka yksin toimiessaan ei voisi jonkin edellytyksen puuttumisen vuoksi tulla tuomituksi tuosta rikoksesta. Esimerkiksi velallisen rikoksesta voidaan tuomita vain velallinen, mutta salaliittoon osallistuminen velallisen rikoksen suorittamiseksi ulottaa rangaistuksen myös salaliiton osallisiin, jotka eivät ole velallisia. Vastuun alaa laajentavasta lähtökohdasta voidaan kuitenkin poiketa silloin, kun on ilmeistä lainsäätäjän tarkoittaneen, ettei vastuuta uloteta tietyn henkilöpiirin ulkopuolelle.

Näin ollen tuomioistuin siirtyi arvioimaan lainsäätäjän tarkoitusperiä FCPA:ta säädettäessä. Heti aluksi tarkasteluun tuotiin mukaan vahva pääsääntö, ettei valtion lakeja ilman lainsäätäjän nimenomaista linjausta tulisi soveltaa valtion rajojen ulkopuolella tapahtuvaan toimintaan. FCPA:ssa nimenomaisesti ulotetaan toimivalta tiettyihin henkilöryhmiin eikä näihin ryhmiin kuulu Yhdysvaltojen ulkopuolella toimiva henkilö, joka ei toimi FCPA:n soveltamisalaan kuuluvan yhtiön edustajana. Tuomioistuin käsitteli tämän huomion jälkeen laajasti säännöksen syntyhistoriaa, minkä lopputuloksena se päätyi pitämään periaatteellisena linjauksena ulkomaalaisten henkilöiden vastuun rajaamista soveltamisalan ulkopuolelle. Siten rikosvastuuta ei voida ulottaa syytettyyn tai muihin hänen asemassaan oleviin salaliittoon osallistumisen perusteella. Salaliitovastuulla ei siis voida laajentaa FCPA:n henkilöllistä soveltamisalaa yli FCPA:ssa mainitun henkilöllisen soveltamisalan. Tätä linjausta ei kuitenkaan voida pitää riidattomana, sillä toinen saman asteen tuomioistuin antoi täysin päinvastaisen linjauksen täsmälleen samasta kysymyksestä ratkaisussa *United States v. Firtash*.

3.7.9.7 United States v. Firtash 392 F. Supp. 3d 872 (N.D. Ill. 2019)

Tapauksessa oli kyse titaanin jalostukseen erikoistuneesta yhtiöstä, joka pyrki saamaan kaivoslupia Intiasta lahjomalla sikäläisiä virkamiehiä. Tapauksessa lahjottiin kaksi erään Intian osavaltion virkamiestä ja kaivosluvat saatiin. Yhtiön toimihenkilöä syytettiin lahjonnasta. Hän oli syytteen mukaan toiminut aktiivisesti lahjoakseen nämä virkamiehet, mutta hänen kanssaan salaliitossa toimi myös neljä muuta henkilöä tämän tavoitteen saavuttamiseksi. Suurin osa tästä salaliitosta toteutettiin ulkomailla, mutta useaan otteeseen useampi salaliittoon osallisista oli läsnä Yhdysvalloissa neuvotellessaan Delawareen rekisteröidyn ja Chicagossa toimivan yhtiön kanssa. Lisäksi salaliittoon osalliset ilmeisesti käyttivät Yhdysvaltojen tietoliikenneyhteyksiä ja pankkijärjestelmää. Näin ollen oli selkeää, että näin toimineita salaliittoon osallisia voitiin syyttää Yhdysvalloissa. Sen sijaan kaksi syytetyistä eivät olleet FCPA:n henkilöllisen soveltamisalan piirissä. Tapauksessa ratkaistiin siis täsmälleen samaa oikeuskysymystä kuin Hoskins-ratkaisussa: voiko Yhdysvaltojen alueella toteutettuun salaliittoon osallistuminen yksistään ulottaa FCPA:n ja Yhdysvaltojen syyttäjäviranomaisten toimivallan ulkomailla oleskelevaan henkilöön, joka ei ole tehnyt rikosta tai edistänyt sitä Yhdysvaltojen alueella.

Valitustuomioistuimen ratkaisussa kysymystä lähestyttiin samoin kuin Hoskins-ratkaisussa, mutta merkittävä poikkeuma syntyi lainsäätäjän tahdon ja lainsäädäntöhistorian tulkintatavasta. Toisin kuin Hoskins-tapauksen ratkaissut tuomioistuin, Firtash-tapausta käsittelevä tuomioistuin ei ottanut vahvaksi lähtökohdaksi sitä, että lainsäätäjän on nimenomaisesti määriteltävä vastuun rajat eikä vastuuta voi ulottaa niiden nimenomaisesti määriteltyjen rajojen ulkopuolelle. Firtash-tapausta käsittelevä tuomioistuin sen sijaan oli aiemmassa käytännössään jo katsonut, että lainsäätäjän ei lähtökohtaisesti tarvitse huomioida salaliittoon ja avunantoon liittyviä sääntöjä lakia säätäessään. Sen sijaan salaliittoon ja avunantoon liittyvät säännöt ovat ikään kuin taustaoletuksena voimassa riippumatta siitä, huomioidaanko niitä säädösprosessissa. Näin ollen Hoskins ja Firtash -tapauksia käsitelleillä tuomioistuimilla oli täysin erilainen painotus sille, miten salaliitto- ja avunantosäännökset tulivat huomioiduksi lakia säätäessä. Tämä puolestaan heijastui siihen, millainen painoarvo lain säätämishistorialle voitiin antaa. Firtash-tapausta käsitelleen tuomioistuimen mukaan poikkeukset salaliitto- ja avunantosäännöksistä voidaan johtaa ainoastaan säännöstekstistä eikä FCPA:sta voida johtaa tällaisia poikkeuksia, ainakaan tämän tapauksen faktojen pohjalta. Näin ollen katsottiin, että henkilöt voitiin asettaa syytteeseen salaliittoon osallistumisesta, vaikka he eivät kuuluneet FCPA:n henkilölliseen soveltamisalaan. Tuomioistuin kuitenkin huomautti, että valtion rajat ylittävä soveltaminen saattaa olla sellainen seikka, mikä voi tulla arvioitavaksi syyteoikeutta rajoittavana seikkana, mikäli säätämishistoriasta löytyy rajausta tukevia seikkoja. Tässä tapauksessa tuo mahdollisuus jätettiin kuitenkin tutkimatta, sillä aiemman oikeuskäytännön katsottiin antavan riittävän selkeän oikeusohjeen tämän tapauksen ratkaisemiseksi.

Tapauksessa ei ole vielä määrätty rangaistuksia.

3.7.9.8 United States v. Ng Lap Seng No. 18-1725 (2d Cir. 2019)

Ng Lap Seng -tapauksessa oli kyse YK:n virkamiehen lahjomisesta, jotta kiinalaisen liikemiehen ylläpitämä messukeskus nimettäisiin YK:n vakituiseksi kokouspaikaksi. Lahjotut kaksi virkamiestä olivat molemmat YK:n yleiskokoukseen nimettyjä edustajia ja toinen heistä toimi yleiskokouksen puheenjohtajana.

Kiinalainen liikemies oli palkannut syytetyistä YK:n virkamiehistä toisen mediayhtiö-önsä vuonna 2009. Syytetty virkamies todisti oikeudessa, että hänelle syntyi käsitys, että mediayhtiön maksama palkka oli ainakin osittain lahjus, jolla kiinalainen liikemies pyrki saamaan virallisen päätösasiakirjan YK:lta. Tätä varten virkamies järjesti lähettäläiden työstuntoja liittyen alueelliseen toimintaan. Näiden istuntojen tuloksena tuotettiin raportti, jossa pyrittiin antamaan vaikutelma siitä, että osallistujat kannustivat YK:ta nimeämään virallisen kokouspaikan.

Virkamiehen kehotuksesta liikemies otti juoneen mukaan myös toisen YK:n lähettälään. Hänet saatiin mukaan maksamalla hänen perheensä lomamatka, minkä lisäksi liikemies lupasi hänelle kaiken tarvittavan taloudellisen tuen, mikäli hänestä tulee yleiskokouksen puheenjohtaja. Tämä taloudellinen tuki maksettiin virkamiehen vaimon tilille ja kirjattiin konsultointipalkkioiksi. Liikemiehen yhtiön työntekijä todisti oikeudessa, että vaimo ei koskaan tehnyt konsultointityötä yhtiön hyväksi.

Molemmat syytetyt virkamiehet toimivat liikemiehen toiveiden mukaisesti ja onnistuivat uuttamaan toiveen virallisesta kokouspaikasta yleiskokouksen viralliseen asiakirja-aineistoon. Myöhemmin he tekivät muutoksia tuohon asiakirjaan. Muutoksia väitettiin teknisiksi korjauksiksi, mutta todellisuudessa dokumenttiin lisättiin kaksi kappaletta tekstiä, jossa annettiin ymmärtää, että liikemiehen yhtiön kanssa oli jo sovittu vakituisen virallisen kokouspaikan järjestelyistä. Virkamiehet pystyivät tämän dokumentin perusteella aloittamaan virallisen keskusteluyhteyden liikemiehen kanssa. Tämän keskustelun perusteella tuotettiin virallinen kirje, jossa tuettiin vahvasti liikemiehen keskuksen käyttämistä vakituisena virallisena kokouspaikkana. Seuraavaksi YK aloitti virallisen selvityksen messukeskuksen soveltuvuudesta. Tässä yhteydessä toinen virkamiehistä alkoi vaatia aiempaa enemmän suorituksia liikemieheltä, joskin YK:n virallisia kanavia pitkin. Vuonna 2015 messukeskuksessa järjestettiin ensimmäinen YK:n kokous. Sen jäljiltä virkamiehet valmistelivat lausuman, jonka mukaan osallistujat toivoivat messukeskuksen nimittämistä pysyvästi kokouspaikaksi. Lisäksi virkamiehet olivat suunnitelleet tuon lausuman uuttamista mukaan YK:n yleiskokouksen päätösasiakirjaan, mutta tätä ei toteutettu, koska liikemies pidätettiin.

Tapauksen keskeinen tulkintaongelma liittyi siihen, että syytetyt argumentoivat, ettei Yhdistyneiden kansakuntien virkamiestä voida pitää FCPA:n tarkoittamana ulkomaisena virkamiehenä. Tulkinta osoittautui lopulta hyvin selkeäksi ja syytettyjen väite hylättiin. Kiinalainen liikemies tuomittiin 4 vuoden vankeuteen, 1 000 000 USD:n sakkoihin, 1 500 000 USD:n menettämisseuraamukseen ja 300 000 USD:n vahingonkorvaukseen.

3.7.10 Yhteenveto

Yhdysvalloissa FCPA on ollut voimassa jo vuodesta 1977. Kuitenkin ulkomaisten virkamiesten lahjontaan alettiin vuosituhaten vaihteessa OECD:n yleissopimuksen ratifiointin jälkeen puuttua aiempaa tarmokkaammin. Tarkempi puuttuminen ei edellyttänyt edes muutoksia lakiin, vaan riittävää oli valvovalle viranomaiselle annetut lisäresurssit ja tahto puuttua lahjontaan.

FCPA käsittelee ainoastaan ulkomaisen virkamiehen lahjontaa. Liiketoiminnassa tapahtuvasta ja kotimaisen virkamiehen lahjonnasta säädetään erikseen. Liiketoiminnassa tapahtuvaa lahjontaa koskeva sääntely on osavaltiokohtaista, kun taas virkamiehiä koskevat säännökset ovat liittovaltiotasoisia säännöksiä.

FCPA:n henkilöllinen ulottuvuus on varsin laaja. Sitä sovelletaan ensinnäkin pörssinoteerattuihin yhtiöihin, niiden toimielinten jäseniin, hallituksen jäseniin, toimitusjohtajaan, työntekijöihin, edustajiin ja yhtiötä edustaviin osakkeenomistajiin. Mikä tahansa yhtiö, joka on noteerattu yhdysvaltalaisessa pörssissä, kuuluu soveltamisalaan, riippumatta tuon yhtiön kotivaltiosta. FCPA soveltuu Yhdysvaltojen kansalaisiin ja asukkaisiin. Oikeushenkilöiden kohdalla on ratkaisevaa, mikä yhteisöläinsäädäntö niihin soveltuu. Sääntely ulottuu myös kaikkiin henkilöihin, jotka Yhdysvaltojen alueella toimivat sen hyväksi, että FCPA:n vastainen suoritus tulisi tehdyksi. Oikeushenkilö on vastuussa rikkomuksesta, jos sen hallituksen jäsen, toimihenkilö, työntekijä tai agentti tekee kielletyn toimen toimeksiantonsa puitteissa ja tuo toimi tehdään oikeushenkilön hyväksi. Toimen ei tarvitse olla tehty yksinomaan oikeushenkilön hyväksi, kunhan se osaltaan hyötyy toimenpiteestä. Lisäksi emoyhtiö voi olla vastuussa tytäryhtiön rikkomuksesta, mikäli tytäryhtiö katsotaan emoyhtiön agentiksi tai emoyhtiö on suoraan vaikuttanut tytäryhtiön tekemään rikkomukseen riittävän vahvasti sen oman vastuun luomiseksi.

FCPA kieltää maksut, maksun tarjoamisen tai lupaamisen sekä maksumääräyksen antamisen ulkomaiselle virkamiehelle korruptoituneessa tarkoituksessa. Myös ei-rahamääräiset suoritteet kuuluvat määritelmään. Jos tarkoitus on saada etua vaikuttamalla

ulkomaisen virkamiehen käyttäytymiseen virantoimituksessa, tarkoitusta pidetään korruptoituneena. Rangaistavuus edellyttää teon olevan tahallinen – tekijän on oltava tietoinen tekonsa lainvastaisuudesta. Lisäksi toimella on tavoiteltava liiketoiminnallista etua. FCPA ei edellytä, että korruptoitunut tarkoitus tai liiketoiminnallinen etu toteutuu. Lahjuksen antaja on vastuussa, vaikka ulkomainen virkamies ei ottaisi lahjasta vastaan tai saisi lahjukseksi tarkoitettua maksua. Lahjuksen antajan ei myöskään tarvitse tietää lahjuksen vastaanottavan virkamiehen henkilöllisyyttä. Äärimmäisessä tilanteessa järjestelyssä ei edes tarvitse olla mukana ulkomaista virkamiestä, vaan tarkoitus lahjuksen antamisesta riittää.

FCPA:ssa ulkomaisena virkamiehenä pidetään:

1. ulkomaista viranhaltijaa,
2. ulkomaista poliittista puoluetta tai puolueen toimihenkilöä tai
3. poliittiseen virkaan ehdolla olevaa henkilöä.

Lisäksi lainkohta sisältää ns. välikäsilausekkeen, jossa kielletään maksu kenelle tahansa henkilölle, jos tälle suoritettu maksu on tarkoitettu kokonaan tai osittain tarjottavaksi, luvattavaksi tai maksettavaksi 1–3 kohdissa tarkoitettulle henkilölle. Lainkohdassa mainitut henkilöt voivat olla valtion, sen osaston, liikelaitoksen, tai minkä tahansa valtion organisaatioon kuuluvan entiteetin palveluksessa. Määritelmä on tarkoitettu laajaksi.

Vakiomuotoiset ja rutiininomaiset käsittelymaksut ja palvelun nopeuttamiseksi tarkoitettut maksut ovat sallittuja suuruudestaan riippumatta, mikäli niiden toteuttaminen ei sisällä virkamiehen harkintavallan käyttöä (facilitation payments). Esimerkkeinä voidaan mainita viisumien ja lupien myöntäminen, postipalvelut ja käyttöhyödykkeiden päälle kytkeminen. Poikkeuksen soveltaminen ei edellytä, että tällaisesta käsittelymaksusta tai nopeuttamismaksusta olisi säädetty virkamiehen valtion laissa.

FCPA sisältää kaksi oikeuttamisperustetta: 1) ulkomaiselle virkamiehelle suoritettu maksu oli laillinen tuon valtion lain mukaan ja 2) suoritus tehtiin osana yrityksen tarjoaman tuotteen tai palvelun esittelyä tai sopimuksen velvoittamana. Syytetyllä on todistustaakka näistä seikoista. Näistä oikeuttamisperusteista ensimmäinen on tarkoitettu tilanteisiin, missä on selkeä salliva lainsäädännös tai muu kirjoitettu normi, joka sallii maksut, suoritteet tai lupaukset. Toinen oikeuttamisperusteista viittaa vilpittömässä mielessä tehtyihin perusteltuihin ja liiketoimintaan liittyviin suorituksiin.

FCPA:n kieltojen rikkomisesta voidaan määrätä sakkoa ja vankeutta. Oikeushenkilöiden rangaistusmaksimi on 2 000 000 USD. Luonnollisille henkilöille voidaan määrätä maksimissaan 250 000 USD sakkoja ja korkeintaan viisi vuotta vankeutta. FCPA:n kirjanpitosäännösten rikkomisesta oikeushenkilöille voidaan määrätä maksimissaan

25 000 000 USD:n sakot. Luonnollisille henkilöille voidaan määrätä korkeintaan 5 000 000 USD:n sakot ja enintään 20 vuotta vankeutta. Sakkojen määrää voidaan myös nostaa Alternative Fines Act, 18 U.S.C § 3571(d):n perusteella. Maksimimääräksi muodostuu tuolloin kaksi kertaa rikkomuksella saavutettujen hyötyjen määrä. Lisäksi käytössä on erilaisia menettämisseuraamuksia, liiketoimintakieltoja ja toiminnanrajoituksia.

Yhdysvalloissa on viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana vallinnut trendi, jonka mukaisesti DOJ syyttää yrityksiä varsin aktiivisesti, jopa aggressiivisesti. Valtaosa näistä syytöksistä kuitenkin ratkotaan sovinnollisesti syytesopimuksin. Käytäntö on johtanut siihen, että DOJ:n syyttäviviranomaisten esittämiä tulkintoja ja näkemyksiä oikeushenkilöiden rangaistusvastuusta FCPA:n rikkomisesta ei ole erityisen huolellisesti haastettu tuomioistuimissa. DOJ onkin voinut ajaa aggressiivista tulkintalinjaa, sillä yritykset ovat olleet jopa liian varovaisia rikkomusten ja niistä ilmoittamisen suhteen. Kuitenkin 2010-luvun alussa yhä useampi tapaus päättyi oikeuteen asti ja syytteet hylättiinkin monessa tapauksessa.

3.8 Johtopäätökset ulkomaisesta oikeuskäytännöstä

3.8.1 Säännösten muotoilu ja ulkomaisen virkamiehen käsite

Kuten edellä on käynyt ilmi, tarkastelumaiden lahjontarikoksia koskevat sääntelyratkaisut poikkeavat toisistaan merkittävästi, vaikka säännösten taustalla ovat samat kansainväliset ja, Yhdysvaltoja lukuun ottamatta, eurooppalaiset sopimusvelvoitteet. Edellä tehdyn tarkastelun perusteella näyttäisi siltä, ettei valittu sääntelymalli itsessään määritä sääntelyn tehokkuutta, sillä Norja ja Saksa, joita molempia OECD on maaraaportissaan kiittänyt sopimusvelvoitteiden tehokkaasta kansallisesta täytäntöönpanosta, ovat sääntelyratkaisuiltaan kaksi vastakkaista ääripäätä. Norjan sääntely on niukkaa muodostuen kolmesta varsin tiiviistä säännöksestä, jotka kattavat niin julkisen sektorin kuin yksityisen sektorinkin lahjonnan. Saksan sääntely on taas manereurooppalaisessa tarkastelussa poikkeuksellisen runsasta ja yksityiskohtaista. Lahjontaa koskevia säännöksiä on paljon ja ne ovat pitkiä ja yksityiskohtaisia. Lisäksi etujen antamistapauksiin on Saksassa sovellettu lahjusrikossäännösten ohella myös muita säännöksiä, esimerkiksi luottamusaseman väärinkäyttöä koskevaa säännöstä.

Yhdysvaltojen ja Yhdistyneen kuningaskunnan sääntelyratkaisut poikkeavat selvästi muiden vertailumaiden ratkaisuista. Näissä valtioissa omaksuttu sääntely on hyvin yksityiskohtaista ja molemmissa valtioissa lahjonta on kriminalisoitu nimenomaisesti lahjontaa käsittelevässä laissa. Yhdysvalloissa ulkomaisen virkamiehen lahjonta on otettu omaan lakiinsa, kun taas Yhdistyneessä kuningaskunnassa myös kansallisen virkamiehen lahjonta ja lahjonta yksityissektorilla on kriminalisoitu samassa säädöksessä.

Vertailevan tarkastelun pohjalta ei ole mahdollista hahmotella yhtä lahjusrikossääntelyn mallia, joka olisi ylivertainen toisiin nähden. Eräissä maissa julkisen ja yksityisen sektorin lahjontaa koskeva sääntely on yhdistetty, mutta yleisempi näyttäisi kuitenkin olevan Suomessakin omaksuttu malli, jossa näitä käsitellään erillään toisistaan. Kun virkamiesten lahjontaa säännellään omissa säännöksissään, keskeiseksi nousee ulkomaisen virkamiehen käsite ja sen tulkinta. Etujen vastaanottajan aseman arviointiin liittyviä tulkinta- ja näyttövaikeuksia voi kuitenkin tulla vastaan myös valtioissa, joissa julkisen ja yksityisen sektorin lahjontaa koskeva sääntely on yhdistetty, eikä virkamiesasemaan liittyvää selvittelyä ole siksi tarpeen tehdä. Tällöin haasteeksi voivat muodostua esimerkiksi tilanteet, joissa edun vastaanottaneen henkilön mahdollisuus vaikuttaa päätöksentekoon perustuu pikemminkin epämuodolliseen vaikutusvalttaan kuin muodolliseen asemaan.

Valtioissa, joissa virkamiesten lahjontaa ja yksityisen sektorin lahjontaa koskeva sääntely on erotettu toisistaan, oikeuskäytännössä joudutaan pohtimaan sitä, mitä ulkomaisella virkamiehellä lahjusrikossääntelyssä tarkoitetaan. Tulkinnan pohjana toimii silloin ennen kaikkea OECD:n lahjonnan vastainen sopimus ja sen kommentaari.

Helpointa virkamiesaseman toteaminen näyttäisi olevan silloin, kun kyse on valtion organisaatioissa tai kansainvälisissä järjestöissä työskentelevistä henkilöistä. Hankalampaa rajanveto on sen sijaan silloin, kun edun vastaanottaja on osin tai kokonaan valtion omistuksessa olevan yrityksen työntekijä. Tällaisissa tapauksissa valtio-omisteisuus puoltaa tulkintaa, että yrityksen työntekijät ovat lahjusrikossääntelyssä tarkoitettuja ulkomaisia virkamiehiä, mutta tämän lisäksi arvioitavaksi tulee se, onko kyseessä valtion puolesta tehtävää suorittava taho, mihin arviointiin vaikuttavat mm. se sektori, millä yritys toimii, sekä se, millaisin ehdoin ja millaisessa asemassa kyseinen yritys markkinoilla toimii. Vaikka OECD:n lahjonnan vastaiseen sopimukseen perustuva ulkomaisen virkamiehen määritelmä on laaja, tarkasteltu oikeuskäytäntö osoittaa, ettei se välttämättä kata kaikkia niitä toimijoita, jotka ovat jollain tapaa ulkomaisiin virkamiehiin rinnastettavissa. Selkein esimerkki tästä ovat valtion kokonaan tai osittain omistamien yritysten työntekijät silloin, kun yrityksen toimiala ja asema markkinoilla ei ole sellainen, että sen katsottaisiin hoitavan tehtävää valtion puolesta.

Toinen esimerkki henkilöryhmästä, jonka virkamiesasemaa on valtioissa arvioitu eri tavoin, ovat henkilöt, joiden vaikutusmahdollisuudet perustuvat muodollisen aseman sijaan pikemminkin epämuodolliseen (de facto) vaikutusvaltaan. Tapauksia, joissa etuja on annettu virkamiesasemassa olevien henkilöiden lähipiirille, esimerkiksi perheenjäsenille tai muille sukulaisille, on vertailumaiden oikeuskäytännössä arvioitu eri tavoin. Eräissä tapauksissa on lähdetty siitä, että päätöksentekijäasemassa ollut virkamies on ollut se henkilö, joka tapauksessa on ollut lahjonnan kohteena, vaikka lahjukseksi katsottava etu on kyseisen päättäjän sijaan annettu hänen lähipiiriinsä kuuluvalla toiselle henkilölle. Sveitsissä on puolestaan lähdetty siitä, että valtiossa merkittävää valtaa käyttävän valtionpäämiehen lähisukulaisten voidaan itsensä katsoa olevan tosiasiallisessa (de facto) virkamiesasemassa silloinkin, kun tämä asema ei perustu muodolliseen tehtävään tai tehtäväksiantoon. Näissä molemmissa tulkintamalleissa kyseessä olevan kaltaista toimintaa siis arvioidaan lahjuksen antamisena ja ottamisena, ei välittäjän käyttämisenä tai vaikutusvallan kauppaamisena.

Virkamiesten lahjontaa koskeviin säännöksiin liittyviä tulkinta- ja soveltamishaasteita on eräissä valtioissa pyritty torjumaan soveltamalla virkamiesten lahjontaa koskevien säännösten sijaan yksityisen sektorin lahjontaa koskevia säännöksiä sekä ottamalla lainsäädäntöön esimerkiksi vaikutusvallan kauppaamisen, valvontavelvollisuuden rikkomisen tai lahjusrikosten tuottamuksellisen rahoittamisen kriminalisoivia säännöksiä. Virkamiehen lahjontaa koskeville säännöksille vaihtoehtoista sääntelyä on edellä käsitellyistä maista käyttänyt tehokkaimmin Saksa, jossa kansainväliseen liiketoimintaan liittyvissä lahjontatapauksissa on usein sovellettu esimerkiksi yksityisen sektorin lahjontaa, luottamusaseman väärinkäyttöä ja valvontavelvollisuuden rikkomista koskevia säännöksiä. Vaikka OECD on maaraporteissaan kiittänyt Saksaa lahjusrikostapausten tehokkaasta käsittelystä, se on kuitenkin myös muistuttanut siitä, että muita kuin virkamiesten lahjontaa koskevia säännöksiä sovellettaessa tulee pitää huoli siitä, että rangaistukset ovat vastaavalla tavalla vaikuttavia kuin virkamiesten lahjontaa koskevat säännökset. Sama pätee myös vaikutusvallan kauppaamiseen: OECD on lähtenyt siitä, ettei kyseisen teon kriminalisoinnin tulisi johtaa siihen, että ulkomaisen virkamiehen lahjontaa koskevissa tapauksissa lähtökohtaisesti sovellettaisiin virkamiehen lahjontaa koskevien säännösten sijaan rangaistusuhaltaan lievempiä vaikutusvallan kauppaamista koskevia säännöksiä.

Ulkomaisen virkamiehen käsitteen tulkintaan ja soveltamiseen liittyvien haasteiden vuoksi onkin tärkeää varmistaa, että lainsäädäntö tarjoaa riittävät välineet puuttua paheksuuttavuudeltaan ulkomaisen virkamiehen lahjontaan rinnastettavaan toimintaan silloinkin, kun ulkomaisen virkamiehen määritelmä ei täyty. Suomen kohdalla tämä tarkoittaa sitä, että lahjomista elinkeinotoiminnassa koskevia säännöksiä tulisi soveltaa nykyistä tehokkaammin. Kyseinen sääntely mahdollistaa puuttumisen tapauksiin, joissa edun vastaanottaja on sellainen ulkomaisen yrityksen työntekijä, jonka kohdalla ulkomaisen virkamiehen käsite ei täyty.

Epämuodollisen vaikutusvallan käytön kohdalla taas on tärkeä huomata, että OECD:n lahjonnan vastaisessa sopimuksessa tarkoitettu tehtävän suorittaminen valtion puolesta voi perustua muuhunkin kuin muodolliseen asemaan. Virkamiesten lahjontaa koskevat säännökset voivat siksi tulla sovellettavaksi silloinkin, kun henkilö toimii valtion puolesta ilman muodollista asemaa. Vaikutusvallan kauppaamisen kriminalisointi voisi puolestaan olla vaihtoehto tilanteessa, jossa ei katsottaisi olevan kyse tehtävän suorittamisesta valtion puolesta. Vertailumaiden oikeuskäytännön tarkastelun pohjalta vaikutusvallan kauppaamisen kriminalisoinnille on kuitenkin vaikea löytää selvää tukea, sillä niissäkin maissa, joiden lahjusrikoksia koskevaan lainsäädäntöön tällaista sääntelyä on otettu, säännökset ovat niin uusia, ettei niiden tehokkuudesta tai soveltamistilanteista voi tässä vaiheessa juurikaan tehdä johtopäätöksiä.

3.8.2 Välittäjien käyttö

Tapaukset, joissa väitetty lahjus on maksettu välittäjää käyttäen ovat haastavampia näyttää toteen kuin tapaukset, joissa lahjus on luvattu ja/tai annettu suoraan virkamiehelle itselleen. Kun sopimus on tehty esimerkiksi konsulttiyhtiön tai muun yhteistyöyrityksen kanssa, on ensinnäkin selvitettävä, oliko sopimuksessa kyse todellisesta konsultti- tai yhteistyösopimuksesta, jonka perusteella kyseinen konsultti- tai yhteistyöyritys suoritti sovittuja tehtäviä vastikkeena saamilleen suorituksille, vai lahjusten antamisen peittämiseksi toteutetusta näennäisestä järjestelystä. Lahjusrikossyyte kaatuu, jos ei ole näyttöä siitä, että sopimuksen solmimisen ja sen perusteella maksettujen suoritusten todellisena tarkoituksena oli ulkomaisen virkamiehen lahjominen tai myöskään siitä, että tällaiselle konsultti- tai yhteistyöyritykselle sopimuksen perusteella maksettua varoja olisi vastaajien tietten päätyneet ulkomaisille virkamiehille.

Tässä suhteessa Yhdysvallat ja Yhdistynyt kuningaskunta hieman poikkeavat muista vertailumaista. Yhdysvalloissa sopimuksen luonteella ei ole merkitystä, kunhan konsultti- tai yhteistyöyrityksen katsotaan toimineen lahjovan yrityksen edustajana tai sen puolesta. Rangaistusvastuu ulottuu kumpaankin ja edellytyksenä on ainoastaan tarkoitus lahjoa. Yhdistyneessä kuningaskunnassa taas välittäjän suorittama lahjonta tulee arvioiduksi lahjonnan ehkäisyn laiminlyöntinä ja johtaa sitä kautta myös yrityksen vastuuseen välittäjän toimista.

Yhteistyö- tai konsulttijärjestelyn luonteen arviointi on tosiasioita koskeva näyttökysymys, joka on ratkaistava yleisiä näytön arviointia ja näyttötaakkaa koskevia sääntöjä noudattaen. Jotta lahjonnasta voitaisiin tuomita, syyttäjän tulee näyttää niin, ettei asiasta jää järkevää epäilyä, että tarkasteltavana olevassa järjestelyssä oli kyse lahjonnasta. Näyttönä tästä voi toimia esimerkiksi osapuolten keskinäinen viestienvaihto, josta lahjomistarkoitus käy ilmi. Suomessa käsitellyissä tapauksissa, joissa väitetty

lahjonta on toteutettu välittäjää käyttäen, esiin nousseet näyttöhaasteet eivät kuitenkaan tyhjenny tähän arviointiin, sillä suomalaisessa oikeuskäytännössä on vakiintuneesti katsottu, että tapauksessa, jossa etu on annettu välittäjää käyttäen tai toiselle henkilölle kuin lahjottavalle virkamiehelle itselleen, rikoksen täytyminen edellyttää, että virkamies, jota lahjotaan, on tullut tietoiseksi lahjuksesta tai sitä koskevasta lupauksesta. Tarkastellussa ulkomaisessa oikeuskäytännössä arvioinnin kohteena on ollut ennen kaikkea järjestelyn todellinen tarkoitus ja vastaajien tietoisuus siitä. Sen sijaan edut viimekädessä vastaanottaneiden virkamiesten tietoisuudelle ei tarkastellussa ulkomaisessa oikeuskäytännössä ole annettu samassa määrin merkitystä kuin Suomen oikeuskäytännössä.

Suomessakin lahjusrikossäännösten soveltamiskäytäntöä olisikin syytä – tarvittaessa lainsäädäntömuutoksin – muuttaa niin, että lahjusrikossääntely olisi tehokkaasti sovellettavissa kaikissa tapauksissa, joissa järjestelyn taustalla oleva lahjomistarkoitus tai vastaajan tieteen tapahtunut lahjusten lupaaminen tai antaminen on näytetty, riippumatta siitä, onko etujen lopullisen vastaanottajan tietoisuudesta ja hyväksynnästä näyttöä. Käytännössä tällainen muutos olisi mahdollista toteuttaa esimerkiksi muuttamalla tulkintaa lahjuksen antamisrikoksen täyttymishetkestä tai kriminalisoimalla lahjuksen antamisen yritys. Tällaisia tilanteita voisi kattaa myös vaikutusvallan kauppaamiskriminalisointi, kuitenkin sillä edellytyksellä, ettei mahdollisesti omaksuttavasta vaikutusvallan kauppaamiskriminalisoinnista, joka mitä todennäköisimmin olisi törkeää lahjuksen antamista lievemmin rangaistava rikos, tulisi muodostua ainoa tai ensisijainen tapa puuttua kansainväliseen liiketoimintaan liittyvään ulkomaisen virkamiehen lahjontaan.

3.8.3 Oikeushenkilön rangaistusvastuu ja menettämisseuraamukset

Ulkomaista oikeuskäytäntöä tarkasteltaessa yhtenä keskeisenä ulkomaisten virkamiesten lahjontaan puuttumisen muotona nousevat esiin yrityksille määrätyt yhteisösakot ja menettämisseuraamukset, joista etenkin menettämisseuraamukset ovat usein olleet suuruudeltaan huomattavia. Yritykselle määrättyjen seuraamusten painoarvo onkin hyvin perusteltavissa etenkin suurten yritysten korruptoituneisiin käytäntöihin liittyvissä tapauksissa, joissa lahjuksen antamiseen syyllistyneiden luonnollisten henkilöiden sijaan ensisijainen tai ainoa edun antajapuolen hyödynsaaja on ollut kyseinen yritys.

Tarkastelluissa vertailumaissa yrityksille on määrätty seuraamuksia täysimittaisissa oikeudenkäynneissä, mutta huomattavan usein myös oikeudenkäyntiä kevytmuotoi-

semmissä menettelyissä, esimerkiksi rangaistusmääräys- tai tuomioneuvottelumenettelyissä tai menettelyissä, jotka tietyin ehdoin johtavat toimenpiteistä luopumiseen. Täysimittaista oikeudenkäyntiä kevyempiä menettelyjä käytetään jossain määrin myös luonnollisten henkilöiden kohdalla – näin etenkin Saksassa, jossa myös luonnollisille henkilöille on usein määrätty taloudellisia seuraamuksia ehdolliseen syytteestä luopumiseen perustuvassa menettelyssä. Vakavimpien rikosepäilyjen kohdalla täysimittaista oikeudenkäyntiä kevyemmät menettelyt eivät kuitenkaan yleensä tule luonnollisten henkilöiden kohdalla kyseeseen, koska ainakaan pitempiä vankeusrangaistuksia ei tällaisissa menettelyissä ole yleensä mahdollista tuomita. Oikeudenkäyntiä kevyempien prosessien käyttäminen oikeushenkilön rangaistusvastuun määrittämisessä onkin käytännössä johtanut siihen, että oikeushenkilön ja luonnollisten henkilöiden rangaistusvastuun määrittäminen ovat osin eriytyneet toisistaan. Niistä päätetään usein erillisissä prosesseissa ja mahdollisesti erilaisin lopputuloksin. Voi käydä niin, että oikeushenkilölle määrätään seuraamus omassa prosessissaan, mutta asiassa luovutaan esittämästä syytteistä luonnollisia henkilöitä vastaan, luonnollisia henkilöitä vastaan esitetyt syytteet hylätään tuomioistuimessa tai luonnollinen henkilö tuomitaan eri rikoksesta kuin siitä, mikä oli oikeushenkilön rangaistusvastuun perustana.

Seuraamuksen määrääminen oikeudenkäynnille vaihtoehtoisissa menettelyissä edellyttää yleensä yrityksen hyväksyntää. Tällaisen hyväksynnän taustalla lienee usein yrityksen halu välttää pitkäkestoinen, kallis, lopputulokseltaan epävarma ja mahdollisesti mainehaittava oikeudenkäynti. Tapausten selvittämisen kannalta oikeudenkäyntiä kevyemmällä menettelyillä näyttäisi olevan niiden varsinaista käyttöalaa laajempaakin merkitystä. Tällaiset menettelyt näyttäisivät olevan omiaan luomaan kulttuuria, jossa yritykset osallistuvat aktiivisesti tapahtumien selvittämiseen. Se on merkityksellistä, sillä kansainväliseen liiketoimintaan liittyvät lahjusrikostapaukset voivat olla esimerkiksi ulkomaisten pankkitilien ja mutkikkaiden yritysjärjestelyjen käytön sekä erilaisten valeoikeustoimien ja ylilaskutusjärjestelyjen vuoksi haastavia selvittää. Vastaajayrityksen itse ja yhteistyössä viranomaisten kanssa tekemät selvitykset ovatkin siksi omiaan edistämään tosiasioiden selvittämistä myös tapaukseen mahdollisesti liittyvässä oikeudenkäynnissä, vaikka oikeudenkäyntiä kevyemmässä menettelyssä määrätty ja oikeushenkilön hyväksymä seuraamus ei itsessään kelpaakaan näytöksi luonnollisen henkilön syyllistymisestä rikokseen.

Vertailusta on myös johdettavissa eräitä riskejä negatiivisista toimintamalleista, jos kevennettyjä menettelyjä käytetään laajemmin. Yhdistyneessä kuningaskunnassa nämä kevyemmät menettelyt ovat usein johtaneet siihen, että seuraamukset sovitaan yritysten kanssa ja varsinaisiin tekoihin syyllistyneitä luonnollisia henkilöitä vastaan ei edes nosteta syytteitä. Yhdysvalloissa taas kevennetyt menettelyt houkuttelevat yritykset sopimaan lahjusrikosasiat, jolloin syyttäjäviranomaisella säilyy merkittävää tulkintavaltaa tunnusmerkistön tulkinnasta. Syyttäjäviranomainen onkin ajanut lahjusrikosten soveltamisalaa laajentavaa tulkintaa melko aggressiivisesti.

Suomessa oikeushenkilön rangaistusvastuu ja menettämisseuraamukset eivät ole olleet erityisen merkittävässä roolissa lahjusrikosprosesseissa. Tämä johtunee osin siitä, että oikeushenkilön rangaistusvastuun käyttö on Suomessa yleisestikin ottaen ollut vähäistä ja oikeushenkilöiden rangaistusvastuuta on pääosin käsitelty eräänlaisena sivukysymyksenä ensisijaisesti luonnollisten henkilön vastuuta määrittäneissä rikosprosesseissa. Kun syytteet kansainväliseen liiketoimintaan liittyneissä lahjusrikospauksissa on hylätty, on samalla hylätty myös yhteisösakkovaatimus.

Lähestymistapaa voidaan perustellusti kritisoida, sillä usein lahjusrikoksissa on kyse nimenomaan yrityksen eduksi tehdyistä teoista. Olisikin syytä tarkastella, miten oikeushenkilön rangaistusvastuuta voitaisiin tehostaa lahjontatapauksissa. Yksi mahdollisuus on soveltaa nykyistä sääntelyä aiempaa useammin. Tämä edellyttäisi muutoksia esitutkinta- ja syyttäjäreurssien kohdentamiseen – yrityksen tulisi olla pääasiallinen selvitys- ja syyttämistoimien kohde jo esitutkinnasta alkaen. Toinen vaihtoehto olisi seurata kansainvälisiä esimerkkejä ja kriminalisoida erikseen laiminlyönnit lahjonnan ehkäisemiseksi. Tämän tyyppinen sääntely on jo käytössä esimerkiksi Ruotsissa, Yhdistyneessä kuningaskunnassa ja Yhdysvalloissa. Tällainen lähestymistapa olisi omiaan korostamaan yritysten velvollisuutta estää niiden toiminnassa tapahtuva lahjonta. Lisäksi laiminlyöntiin perustuvalla kriminalisoinnilla voitaisiin selkeästi nykyistä tehokkaammin saada emoyhtiö vastuuseen ulkomaisia tytäryhtiöitä käyttämällä tehdyistä lahjontarikoksista.

4 Lahjusrikoksia käsittelevä koulutus

4.1 Kyselytutkimus Lahjusrikokset oikeuskäytännössä -tutkimushankkeeseen liittyen

4.1.1 Kyselyn tausta

Tämä tutkimuksen osa koskee lahjusrikoksia koskevaa koulutusta sekä sen kehittämistarpeita ja siihen liittyen toteutettua kyselytutkimusta. Tutkimuksen tämän osion taustalla ovat OECD:n lahjonnan vastaisen työryhmän Suomelle esittämät kehotukset tuomareiden, syyttäjien ja rikostutkijoiden koulutuksen lisäämisestä sekä sen varmistamisesta, että ulkomaisen virkamiehen lahjontaan liittyvät tapaukset tulisivat jatkossa sellaisten tuomareiden käsiteltäväksi, jotka ovat erikoistuneet talous- ja lahjusrikoksiin. Työryhmän mukaan Suomen tulisi myös laatia lahjontarikoksiin liittyvää kirjallista aineistoa ja koulutusta edellä mainituille tahoille.⁴⁷⁸ Monissa maissa lahjontarikoksia koskevaa koulutusta järjestetään säännönmukaisesti eri tavoin toteutetuilla koulutuskokonaisuuksilla.⁴⁷⁹

Kyselytutkimus toteutettiin ajalla 17.5.–8.6.2021 sähköisesti Webropolissa (Webropol-tutkimuksen kysymykset Liite 1). Kyselyn kohderyhmänä olivat syyttäjät, tuomarit sekä rikostutkijat. Kysely lähetettiin 17.5.2021 tuomioistuimiin, syyttäjälaitokseen sekä poliisiorganisaatioon. Kyselyyn vastaamisesta lähetettiin muistutukset 24.5.2021 ja 7.6.2021.

Kyselyn tavoitteena oli selvittää sitä, ovatko syyttäjät, tuomarit ja rikostutkijat käsitelleet työtehtävissään lahjontarikoksia tai niitä koskevia rikosepäilyjä sekä millä perusteella lahjontarikokset valikoituvat heidän käsiteltäväkseen. Kyselyssä kartoitettiin

⁴⁷⁸ Ks. OECD (Finland) 2017, s. 45–46.

⁴⁷⁹ Ks. tarkemmin esim. OECD 2011b; OECD 2012; OECD 2013; OECD 2019; Transparency International 2014, s. 6 ja UNODC: The Fight Against Corruption. An e-learning tool for the private sector on the UN Convention against Corruption and the UN Global Compact's 10th principle against corruption.

myös sitä, ovatko syyttäjät, tuomarit ja rikostutkijat osallistuneet lahjontarikoksia koskeviin koulutuksiin, millaista lahjontarikoksiin liittyvää koulutusta heille on tällä hetkellä tarjolla sekä pitävätkö he lahjontarikoksia käsittelevää koulutusta riittävänä. Kyselyn tavoitteena oli selvittää lisäksi sitä, minkälaista lahjontarikoksiin liittyvää materiaalia syyttäjät, tuomarit ja rikostutkijat käyttävät hyväkseen työssään nykyisin ja minkälaista lahjontarikoksiin liittyvää koulutusta tai tukea tulisi tulevaisuudessa olla enemmän saatavilla.

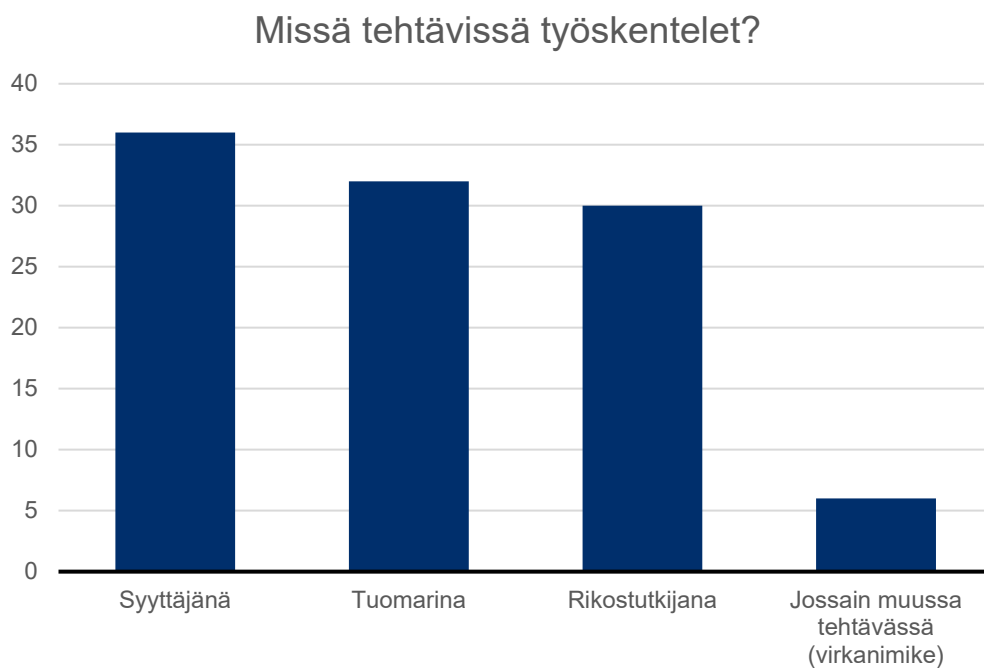
Kyselylomakkeen suunnittelemisessa hyödynnettiin OECD:n arviointiraporteista ilmeviä lahjontarikoksiin liittyvää koulutusta koskevia suosituksia. Kyselylomake pilotoitiin kutakin vastaajaryhmää edustavilla henkilöillä huhtikuun ja toukokuun 2021 aikana, minkä avulla selvitettiin kyselylomakkeessa olevien kysymysten ymmärrettävyyttä ja kyselytutkimuksen täyttämiseen kuluva aikaa. Kyselylomakkeeseen tehtiin muokkauksia saatujen vastausten perusteella.

Kyselylomakkeessa oli 11 kysymystä, joihin vastattiin monivalintavaihtoehdoilla tai avoimilla vastauksilla. Kysely jaoteltiin kahteen erilliseen osioon, jotka olivat 1) taustatiedot (kysymykset 1–4) ja 2) koulutus (kysymykset 5–11).

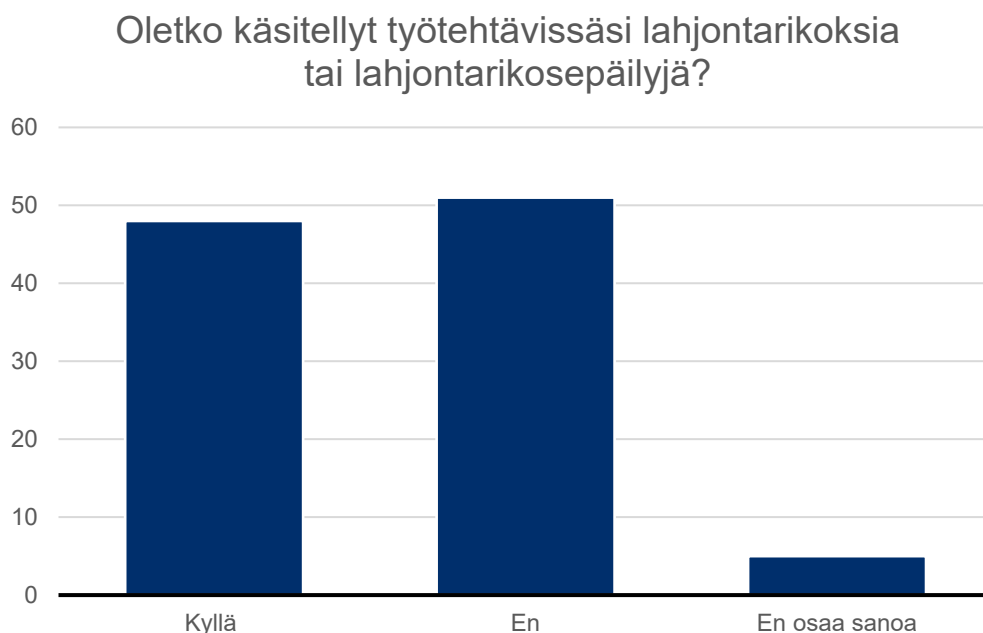
4.1.2 Yhteenveto kaikista vastauksista

4.1.2.1 Perustiedot

Kyselyyn saatiin yhteensä 104 vastausta. Vastaukset jakautuivat tasaisesti eri vastaajaryhmien (tuomarit, syyttäjät ja poliisit) välillä. Vastaajista 34 prosenttia (36 kpl) ilmoitti työskentelevänsä syyttäjänä, 31 prosenttia (32 kpl) tuomareina, 29 prosenttia (30 kpl) rikostutkijoina sekä 6 prosenttia (6 kpl) jossain muussa tehtävässä. Kyselyyn saapuneiden vastausten perusteella tällaisia muita tehtäviä olivat tutkinnanjohtaja, rikoskomisario ja syyttäjäsihteeri.

Taulukko 1. Vastaajaryhmät, n=104

Kyselyyn vastanneet olivat pääosin varsin kokeneita. Suurin osa vastaajista (61 %, 63 kpl) ilmoitti työskennelleensä nykyisessä tai sitä vastaavassa tehtävässä yli 10 vuoden ajan. Hieman yli viidennes vastaajista (21 %, 22 kpl) ilmoitti työskennelleensä nykyisessä tai sitä vastaavassa tehtävässä 5–10 vuoden ajan ja alle viidennes vastaajista (18 %, 18 kpl) ilmoitti, että on työskennellyt nykyisessä tai sitä vastaavassa tehtävässä alle viiden vuoden ajan.

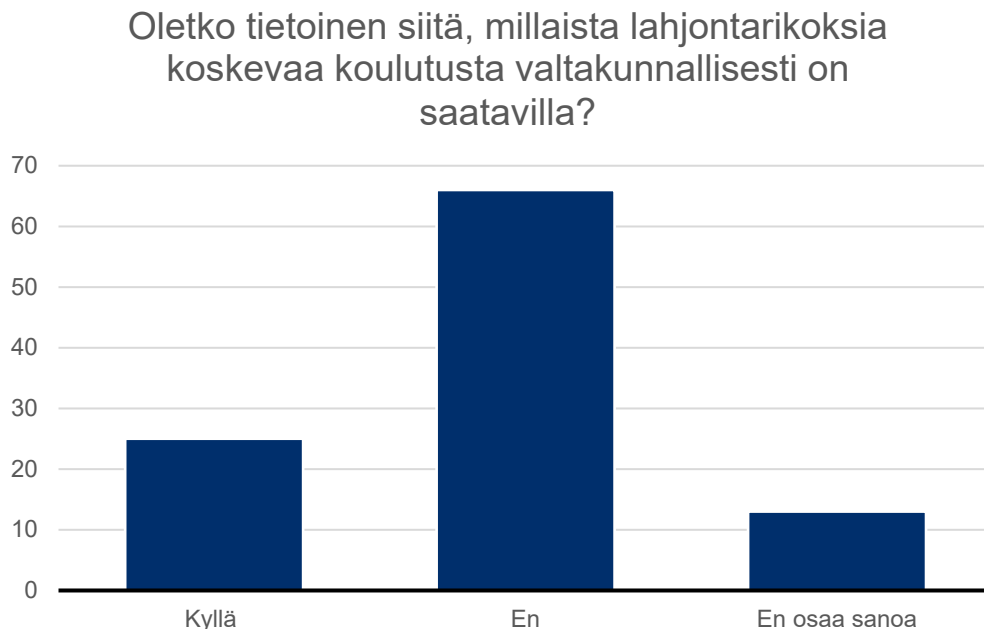
Taulukko 2. Lahjontarikosten tai lahjontarikosepäilyjen käsitteleminen, n=104

Lahjontarikoksista tai niitä koskevista rikosepäilyistä hankittua kokemusta vastaajilla oli sen sijaan vähemmän (taulukko 2). Vain alle puolet (46 %, 48 kpl) vastaajista oli käsitellyt työtehtävissään lahjontarikoksia tai lahjontarikosepäilyjä. Vastaajista eniten lahjontarikoksia tai niitä koskevia rikosepäilyjä olivat käsitelleet rikostutkijat (77 %, 23 kpl), kun taas tuomarit (6 %, 2 kpl) olivat käsitelleet mainitunlaisia rikoksia työtehtävissään selvästi vähiten. Syyttäjät olivat käsitelleet lahjontarikoksia enemmän kuin tuomarit, mutta eivät kuitenkaan yhtä paljon kuin rikostutkijat, sillä kyselyyn vastanneista syyttäjistä puolet (50 %, 18 kpl) ilmoitti käsitelleensä työtehtävissään lahjontarikoksia. Tämänkaltainen juttujen jakautuminen eri vastaajaryhmien käsiteltäväksi kertoo todennäköisesti siitä, että osa lahjusrikosepäilyistä jää jo esitutkintavaiheeseen. Kaikissa tapauksissa jutut eivät siten etene syyteharkintaan ja tuomioistuinkäsittelyyn. Toisaalta edellä mainittu jakauma vastaajaryhmien kesken heijastelee jäljempänä lähemmin tarkasteltavalla tavalla myös erilaisia erikoistumismahdollisuuksia sanotuissa organisaatioissa, sillä syyttäjälaitoksessa ja poliisiorganisaatiossa lahjusrikosjuttujen käsitteleminen on keskitetty tiettyjen erikoistuneiden syyttäjien ja rikostutkijoiden tehtäväksi. Vastaavanlaisen erikoistumismahdollisuuden puuttuminen tuomioistuimissa selittää puolestaan sitä, että jutut hajautuvat yleensä myös sellaisten tuomareiden käsiteltäväksi, joilla ei ole niistä aiempaa kokemusta.

Lahjontarikoksia koskevat asiat valikoituvat käsiteltäviksi tietyille henkilöille pääosin näiden talousrikoksiin suuntautuvan erikoistumisen johdosta. Yli puolet (57 %, 39 kpl) vastaajista totesi lahjontarikosten valikoituvan juuri talousrikoserikoistumisen johdosta, mutta yli kolmannes (39 %, 27 kpl) totesi lahjontajuttujen valikoituvan heille käsiteltäväksi sattumanvaraisesti. Pieni osa (4 %, 3 kpl) vastaajista ilmoitti lahjontarikoksia koskevien juttujen valikoituvan heille käsiteltäväksi, koska he ovat käsitelleet niitä aikaisemmin. Vastaajaryhmien keskinäisessä suhteessa oli havaittavissa eroavaisuuksia sen suhteen, millä perusteella asiat valikoituvat käsiteltäväksi kullekin vastaajaryhmälle. Rikostutkijoista suurin osa (63 %, 19 kpl) ja syyttäjistä kolmannes (33 %, 12 kpl) arvioivat lahjontarikosjuttujen valikoituvan heille käsiteltäväksi talousrikoksiin erikoistumisen perusteella, kun taas tuomareista yli puolet (53 %, 17 kpl) totesi juttujen valikoituvan heidän käsiteltäväkseen sattumanvaraisesti. Kyselyyn saatujen vastausten perusteella vaikuttaa siltä, että erikoistuminen on paljon yleisempää rikostutkijoiden ja syyttäjien keskuudessa kuin tuomareiden kohdalla.

4.1.2.2 Koulutus

Taulukko 3. Tietoisuus valtakunnallisesti saatavilla olevasta lahjontarikoskoulutuksesta, n=104



Tietoisuus lahjontarikoksia koskevasta koulutuksesta vaikuttaa olevan varsin vähäistä (taulukko 3). Vain noin neljäsosa (24 %, 25 kpl) vastaajista oli tietoisia valtakunnallisesti saatavilla olevasta lahjontarikoksia koskevasta koulutuksesta. Sen sijaan yli puolet vastaajista (63 %, 66 kpl) ilmoitti, etteivät he olleet tietoisia lahjontarikoksia koskevasta koulutustarjonnasta. Noin kymmenes (13 %, 13 kpl) vastaajista ei osannut sanoa, millaista lahjontarikoksia koskevaa koulutusta on valtakunnallisesti saatavilla. Tietoisuus lahjontarikoksia käsittelevästä koulutuksesta oli vähäistä yhtä lailla kaikissa vastaajaryhmissä, sillä sekä syyttäjistä (69 %, 25 kpl), tuomareista (66 %, 21 kpl) että rikostutkijoista (53 %, 16 kpl) suurimmalla osalla ei ollut tietoa valtakunnallisesti saatavilla olevasta lahjontarikoksia koskevasta koulutuksesta.

Taulukko 4. Osallistuminen lahjontarikoskoulutuksiin, n=104



Vastaavasti vajaa kolmannes (30 %, 31 kpl) on aiemmin osallistunut lahjontarikoksia koskeviin koulutuksiin (taulukko 4). Vastaajaryhmien välillä oli havaittavissa kyselyyn tulleiden vastausten perusteella eroavaisuuksia koulutuksiin osallistumisessa. Rikostutkijat (47 %, 14 kpl) olivat osallistuneet lahjontarikoskoulutuksiin eniten, syyttäjät (31 %, 11 kpl) toiseksi eniten ja tuomarit (13 %, 4 kpl) vähiten. Avoimeen tekstikenttään annettujen vastausten perusteella syyttäjät ja tuomarit olivat osallistuneet pääasiassa Valtakunnansyyttäjän toimiston ja Tuomioistuinviraston järjestämään korruptiorikoksia

koskevaan koulutukseen (jäljempänä *Valtakunnallinen lahjusrikoskoulutus*). Myös rikostutkijat olivat osallistuneet kyseiseen koulutukseen, mutta sen lisäksi osa rikostutkijoista oli osallistunut myös Poliisiammattikorkeakoulun, Keskusrikospoliisiin ja CEPOL'in järjestämiin koulutuksiin. Eroavuuksia eri vastaajaryhmien vastausten välillä selittää yhtäältä syyttäjien ja rikostutkijoiden tuomareita vahvempi erikoistuminen talousrikoksiin ja toisaalta se, että rikostutkijoille järjestetään myös omia koulutuksia, jotka poikkeavat syyttäjien ja tuomareiden lahjusrikoksia koskevasta koulutustarjonnasta.

Taulukko 5. Ulkomaisen lahjontarikoksen tunnusmerkistön käsittely koulutuksissa, n=99



Kyselytutkimukseen annettujen vastausten perusteella vaikuttaa siltä, että kaikissa lahjontarikoskoulutuksissa ei kuitenkaan käsitellä ulkomaisen lahjontarikoksen tunnusmerkistöä, koska vain alle kymmenes (8 %, vastaajien määrä: 8) vastaajista totesi koulutusten sisältäneen ulkomaisen lahjontarikoksen tunnusmerkistöä ja sen soveltamista koskevan osuuden (taulukko 5).

Lahjontarikosten koulutustarpeen riittävyyden osalta vastaukset jakautuivat eri näkökulmiin. Vastaajista alle puolet (42 %, 44 kpl) katsoi, että lahjontarikoksia koskevaa

koulutusta tarvittaisiin lisää ja noin puolet (49 %, 51 kpl) ei osannut sanoa, onko lahjontarikoksia koskeva koulutus heidän mielestään riittävää. Selvä vähemmistö vastaajista (9 %, 9 kpl) katsoi lahjontarikoksia koskevan koulutuksen olevan riittävää.

4.1.2.3 Materiaalit ja tuki lahjontarikosten käsittelyssä

Lahjontarikoksia ja niitä koskevia rikosepäilyjä käsiteltäessä tukimateriaalina käytetään kaikkien vastaajaryhmien kohdalla pääosin tavanomaisia oikeudellisia lähteitä, kuten lainsäädäntöä, lain esitöitä, tuomioistuinratkaisuja ja oikeuskirjallisuutta. Toisaalta kyselyyn saatujen vastausten perusteella lahjontarikosten käsittelemisen tukena käytettävissä materiaaleissa oli tunnistettavissa myös joitakin vastaajaryhmäkohtaisia eroja. Osa syyttäjistä ja rikostutkijoista ilmoittivat tuomareista poiketen hyödyntävänsä työnsä tukena myös esitutkintamateriaalia ja aikaisempia tutkintapöytäkirjoja. Lisäksi rikostutkijoiden työnsä tukena käyttämä materiaali erosi syyttäjien ja tuomareiden hyödyntämästä materiaalista siten, että osa rikostutkijoista totesi tuomareista ja syyttäjistä poiketen hyödyntävänsä työssään lahjontarikoksia koskevana materiaalina myös valtakunnallisessa lahjus- ja korruptionrikollisuuden yhdyshenkilöverkostossa (jäljempänä *valtakunnallinen verkosto*) käsitellyjä asioita.

Useat vastaajat toivoivat avoimissa vastauksissaan nykyistä enemmän koulutusta lahjontarikoksia koskevasta aihepiiristä. Vastausten pohjalta on pääteltävissä, että tarpeellisenä koulutuksena pidettiin kaikissa vastaajaryhmissä lahjusrikoksia käsittelevää peruskurssia, jossa käsiteltäisiin lahjusrikostunnusmerkistöjä ja niitä koskevaa ratkaisukäytäntöä. Syyttäjien ja rikostutkijoiden vastauksissa koulutuksilta toivottiin sisällöllisesti edellä mainittujen seikkojen lisäksi myös sitä, että koulutuksissa hankittu osaaminen tukisi lahjusrikoksia koskevien tapausten tunnistamista.

Vastaajat toivoivat avoimissa vastauksissaan myös lisää lahjusrikoksia koskevaa kirjallista ja muuta sähköisesti jatkuvasti saatavilla olevaa materiaalia, johon on mahdollista tutustua ja palata aina tarpeen vaatiessa. Tuomarien keskuudessa erityisesti koulutustallenteiden sähköistä saatavuutta pidettiin tärkeänä oman osaamisen ylläpitämisen kannalta, sillä lahjusrikoksiin liittyvä osaaminen saattaa juttujen vähäisen määrän vuoksi unohtua.

Kirjalliselta materiaaalilta toivottiin erityisesti tuomareiden ja syyttäjien vastauksissa samansuuntaisesti sitä, että lahjusrikoksista olisi olemassa ajantasainen teos tai opas, jossa olisi käsitelty lahjusrikoksia koskevaa oikeuskäytäntöä ja annettu käytäntöä palvelevia tulkintaohjeita. Toisaalta osassa rikostutkijoiden vastauksissa todettiin, että nykyistä enemmän tarvittaisiin kirjallisia koulutusmateriaaleja, joissa pureuduttaisiin lahjusrikosten tutkintaan ja siinä tyypillisesti esiintyviin ongelmakohtiin.

4.2 Haastattelut

Kyselytutkimuksen havaintojen syventämiseksi tutkimushankkeen yhteydessä järjestettiin kolme haastattelua, joissa haastateltiin kyselytutkimuksen kunkin vastaajaryhmän eli tuomioistuinlaitoksen, syyttäjälaitoksen ja poliisin edustajia. Ensimmäinen haastattelu järjestettiin 15.6.2021, jolloin haastateltavana oli Helsingin hovioikeuden hovioikeudenneuvos Kaarlo Hakamies. Toinen haastattelu järjestettiin 16.6.2021, jolloin haastateltiin valtiosyyttäjä Ritva Sahavirtaa. Kolmas haastattelu järjestettiin 28.6.2021, jolloin haastateltavana oli Helsingin poliisilaitoksen rikostarkastaja Ismo Siltamäki. Haastattelut perustuivat ennen haastatteluja haastateltaville toimitettuihin kysymyksiin (Liite 2, Liite 3 ja Liite 4), joihin haastateltavat vastasivat oman organisaationsa toiminnan näkökulmasta.

4.2.1 Nykytila

Lahjontarikoksia koskevat jutut ovat yleisempiä toisissa organisaatioissa kuin toisissa. Toisaalta on myös todettava, että lahjusrikosasiat ovat Suomessa verrattain harvinaisia ylipäätään, eikä niitä tule minkään nyt puheena olevan organisaation käsiteltäväksi kovinkaan usein.

Tuomarit käsittelevät lahjusrikosjuttuja työtehtävissään varsin harvoin. Tuomioistuimen edustajan haastattelun perusteella lahjontarikoksia koskevissa asioissa on kysymys erittäin harvinaisista jutuista, jotka pirstaloituvat tuomioistuimeen käsiteltäväksi tullessaan eri tuomareiden ratkaistavaksi. Siksi yksittäinen tuomari käsittelee lahjontarikoksia koskevia juttuja tavallisesti enintään kerran uransa aikana. Todennäköisyyksille, että yksittäiselle tuomarille tulisi tuomarinuransa aikana käsiteltäväksi kaksi lahjontarikosjuttua, on lähestulkoon olematon.

Toisaalta syyttäjätäkään eivät syyttäjän edustajan haastattelun perusteella käsittele lahjontarikoksia koskevia juttuja kovinkaan usein, koska mainittuja rikosepäilyjä paljastuu vuosittain melko vähän. Erona tuomioistuimiin ja siellä työskenteleviin tuomareihin on kuitenkin se, että syyttäjälaitoksen erikoistumispolusta johtuen korruptiojutut pääsääntöisesti keskittyvät talousrikossyyttäjille. Tämä selittää puolestaan sitä, miksi lahjusrikosjuttuja tulee tiettyjen syyttäjien käsiteltäväksi tuomaria useammin.

Vastaavalla tavalla myös talousrikoksiin erikoistuneet rikostutkijat käsittelevät työtehtävissään lahjontarikoksia paljon tuomareita enemmän. Rikostutkijoilla on mahdollisuus erikoistua tiettyihin rikoslajeihin samansuuntaisesti kuin syyttäjilläkin. Poliisin edustajan mukaan jokaiselle tutkinnanjohtajalle tulee Helsingin poliisilaitoksella tavalli-

sesti vuosittain käsiteltäväksi ainakin jonkinlainen lahjontarikosjuttu. Yksittäisille rikostutkijoille lahjontarikosasiat eivät tule käsiteltäväksi kuitenkaan välttämättä yhtä usein kuin tutkinnanjohtajille.

Lahjontarikoskoulutuksiin osallistuminen on tuomareiden, syyttäjien ja rikostutkijoiden osalta vapaaehtoista. Kaikissa nyt kysymyksessä olevissa organisaatioissa koulutuksiin hakeudutaan ja niihin osallistutaan pääasiassa kunkin koulutukseen osallistujan oman mielenkiinnon mukaan.

Tuomioistuimen edustajan mukaan Valtakunnallisen lahjontarikoskoulutuksen on suoritannut arviolta kaikista noin kahdestasadasta Suomen käräjäoikeustuomarista ja hovioikeustuomarista ainoastaan noin 40–50. Sen sijaan syyttäjän ja poliisin edustajilla ei ollut tarkkaa tietoa koulutukseen osallistujien tarkemmista määristä. Valtakunnalliseen lahjusrikoskoulutukseen voivat osallistua tuomarit, syyttäjät ja rikostutkijat. Valtakunnallinen lahjusrikoskoulutus on tällä hetkellä käytännössä ainoa tuomareille järjestettävä lahjontarikoksia käsittelevä koulutus. Tuomareille ei ole siten Suomessa tarjolla mitään muuta koulutusta, jossa käsiteltäisiin lahjusrikoksia.

Sen sijaan syyttäjillä ja poliiseilla on myös omaa sisäistä koulutustarjontaa. Syyttäjille on tarjolla myös sisäistä talousrikoksia koskevaa koulutusta. Koulutuksia on järjestetty tarpeen vaatiessa silloin, kun jonkin tulkintaongelman tai tuomioistuinratkaisun johdosta on noussut esiin tarve järjestää tiettyä ongelmakokonaisuutta koskeva koulutus.

Poliisin edustajan mukaan poliisihallinnossa valtakunnallista koulutusta järjestää Poliisiammattikorkeakoulu. Rikostutkijoiden koulutuksen kannalta merkityksellinen on myös lahjus- ja korruptiorikollisuuden torjunnan valtakunnallinen yhdyshenkilöverkosto, joka on keskeinen tiedonvälityskanava poliisilaitosten välillä. Verkostossa käsitellään muiden asioiden ohessa myös lahjus- ja korruptiorikoksia koskevia tutkintoja sekä lahjusrikoksia koskevaa oikeuskäytäntöä.

Kuten edellä on todettu, tuomareilla, syyttäjillä ja rikostutkijoilla on mahdollisuus osallistua vuosittain järjestettävään Valtakunnalliseen lahjusrikoskoulutusohjelmaan, joka sisältää osuuden myös ulkomaisen virkamiehen lahjonnasta. Sen sijaan varsinaista ulkomaisen virkamiehen lahjontaa koskevaa erillistä koulutusta, jossa käsiteltäisiin yksinomaan sanottua aihepiiriä, ei tällä hetkellä ole tarjolla millekään kohderyhmälle. Lahjusrikoskoulutuksen lisäksi ulkomaisen virkamiehen lahjontaa koskevaa kysymystä on kuitenkin käsitelty virallisten koulutusten ulkopuolella myös muissa yhteyksissä, sillä poliisin valtakunnallisessa verkostossa myös kansainväliset lahjontakysymykset ovat aika ajoin nousseet esiin. Verkostossa käsiteltyä tietoa on puolestaan välitetty rikostutkijoille sisäisesti järjestettävissä paikallisissa koulutuksissa.

Koulutusten sisällön painopisteiden suunnittelussa tulisi ottaa huomioon se, että Suomessa on ollut ainoastaan yksittäisiä ulkomaisen virkamiehen lahjontaa koskevia juttuja. Haastatteluissa erityisesti tuomioistuimen ja syyttäjän edustajat korostivat, että koulutuksissa ei ole mielekästä keskittyä liian suurella painoarvolla ulkomaisen virkamiehen lahjontaan, sillä jutut ovat niiden ongelmallisuudesta huolimatta verrattain harvinaisia Suomessa. Koulutuksissa ei ole siten tarkoituksenmukaista käyttää kovin paljon aikaa tämänkaltaisten kysymysten käsittelyyn, joita ei tule käytännön lainsoveltamistoiminnassa arvioitavaksi kovinkaan usein.

Kansainvälisiin koulutuksiin osallistuminen ei ole poissuljettua. Tuomioistuimen edustajan mukaan tuomareiden on mahdollista osallistua kansainvälisiin koulutuksiin. Vastaavasti myös poliisin edustajan mukaan rikostutkijoilla on ainakin teoriassa mahdollisuus osallistua kansainvälisiin koulutuksiin. Samansuuntaisesti syyttäjälaitos on syyttäjän edustajan mukaan ollut aina varsin avoin myös kansainvälisille koulutuksille, mutta tarkkaa tietoa siitä, ovatko syyttäjät osallistuneet korruptiorikoksia koskeviin ulkomaisiin koulutuksiin, ei ole.

Koulutusten markkinointi toteutetaan tuomioistuimissa, syyttäjälaitoksessa ja poliisissa samantapaisesti sähköisen koulutuskalenterin avulla, josta käyvät ilmi kulloinkin tarjolla olevat koulutukset. Tuomioistuimissa koulutuksista ilmoitetaan sähköisen koulutuskalenterin lisäksi ainakin välillä myös Intranetissä. Lisäksi syyttäjälaitoksessa koulutuksista lähetetään mainoksia sisäisessä tiedotuksessa etenkin silloin, kun johonkin koulutukseen ei ole ilmoittautunut riittävästi osallistujia. Rikostutkijat käyvät koulutustilaisuuksia läpi yhdessä myös tutkinnanjohtajan kanssa vuosittain järjestettävän tavoite- ja kehityskeskustelun yhteydessä.

Koulutustiedon jakamisessa ja markkinoinnissa on kehitettävää. Koulutuksista ei ensinnäkään ole säännöllistä ja aktiivista markkinointia missään kyseessä olevista organisaatioista. Kulloinkin järjestettävien koulutusten löytäminen ja näihin koulutuksiin ilmoittautuminen on siten pääasiassa kunkin osallistujan oman aktiivisuuden varassa. Toiseksi erityisesti tuomioistuinten kohdalla koulutuksiin osallistumisen kannalta pulmallista vaikuttaisi olevan se, että koulutusajankohdat vahvistetaan varsin myöhään. Tuomioistuimen edustajan mukaan esimerkiksi hovioikeudessa pääkäsittelyjen päivämääristä saatetaan sopia noin vuotta ennen pääkäsittelyn järjestämistä, kun taas koulutusajankohdat vahvistetaan vasta kolmea kuukautta ennen koulutuksen toteutusajankohtaa. Jos kalenterissa on jo tuolloin varaus pääkäsittelylle, ei tällöin tuomareilla ole mahdollisuutta osallistua koulutukseen. Vastaavanlaista ongelmaa ei näyttäisi olevan poliisihallinnossa, sillä poliisin edustajan mukaan koulutuskalenteri, josta käyvät ilmi rikostutkijoille tarjolla olevat Poliisiammattikorkeakoulun järjestämät koulutukset, ilmestyy ennen seuraavaa kalenterivuotta. Toisaalta on huomattava, että rikostutkijoilla ei ole samanlaisia istuntopäiviä kuin tuomareilla. Tuomioistuinten istuntoaikatauluista sopiminen hyvin aikaisessa vaiheessa saattaa käytännössä aiheuttaa monille

tuomareille esteitä osallistua koulutuksiin. Tämän vuoksi uudenlaisia koulutuksen järjestämisen muotoja tulisi selvittää.

Tuomareiden, syyttäjien ja rikostutkijoiden lahjontarikosjuttujen käsittelyn tukena käytämä materiaali on pääosin samanlaista. Lahjusrikosten kohdalla ensisijaisia oikeuslähteitä ovat muiden juttujen tapaan laki, hallituksen esitykset, oikeuskäytäntö ja oikeuskirjallisuus. Haastatteluissa saatujen vastausten perusteella lahjusrikoksia koskeva tämänhetkinen materiaali on verrattain ohut, sillä sanotusta aihepiiristä on olemassa melko vähän kotimaista oikeuskirjallisuutta ja ratkaisukäytäntöä. Lahjusrikoksia koskeva kotimainen oikeustapausaineisto ei ole myöskään välttämättä kaikilta osin relevanttia tai korkealaatuista. Tuomioistuimen edustajan mukaan yksittäiset lahjusrikoksista annetut tuomioistuinratkaisut ovat enemmän tai vähemmän onnistuneita. Näiden ratkaisujen kohdalla vaarana on se, että joissakin ratkaisuissa omaksuttuja virheellisiä ajattelutapoja lähdetään omaksumaan myös myöhemmissä ratkaisuissa, sillä ei ole olemassa muutakaan työn tukena hyödynnettävää materiaalia. Toisaalta joitakin hyviäkin ratkaisuja on olemassa, mutta niitä ei välttämättä tunnisteta tai osata hyödyntää.

Syyttäjillä on kirjallisen lähdeaineiston lisäksi käytössään myös erilaisia vertaisoppimiseen perustuvan tuen malleja. Syyttäjän edustajan mukaan lahjusrikoksiin erikoistuneille syyttäjille on tarjolla vertaistukea, jossa he voivat keskustella ja tehdä siten yhteistyötä kokeneempien syyttäjien kanssa käsiteltävänä olevaan konkreettiseen tapaukseen liittyen. Lisäksi kaikille rikoslajeille ollaan perustamassa tiimejä, joihin tulevat kuulumaan aina kuhunkin rikoslajiin erikoistuneet tai erikoistumassa olevat syyttäjät. Tiimeissä käsitellään konkreettisia tapauksia ja niihin liittyviä ongelmia, jolloin vanhemmat syyttäjät pystyvät tukemaan nuorempia syyttäjiä koko syyteharkinnan ajan. Myös juttujaossa pyritään huomioimaan tiimeihin kuulumisen. Tiimien perustamisen jälkeen syyttäjillä on siten käytössään eräänlainen mentorointiohjelma, jonka puitteissa vanhempien syyttäjien osaaminen ja tuki tuodaan konkreettisesti myös nuorempien syyttäjien hyödynnettäväksi.

Haastateltavat olivat keskenään samaa mieltä siitä, että lahjusrikoksiin liittyvää erilaista materiaalia tarvitaan nykyistä enemmän. Toisaalta haastatteluissa pohdittiin sitä, kenelle lahjusrikoksiin liittyvän aineiston kirjoittaminen kuuluisi tai kuka olisi paras taho tuottamaan aineistoa mainitusta aihepiiristä. Tuomioistuimen edustaja ja syyttäjän edustaja esittivät haastatteluissa myös konkreettisia ehdotuksia siitä, minkälaiselle materiaalille olisi käytännön lainsoveltamistoiminnassa tarvetta. Tuomioistuimen edustajan mukaan työn tueksi tarvittaisiin jonkinlainen käsikirja, jossa olisi analysoitu yhtäältä tähän mennessä annettuja lahjusrikoksia koskevia tuomioistuinratkaisuja ja niiden vahvuuksia ja heikkouksia sekä toisaalta sitä, miten tunnusmerkistöjä on tosiasiassa tarkoitettu tulkittavan. Syyttäjän edustajan mukaan syyttäjät tarvitsisivat puo-

lestaan käyttöönsä lisää helposti saatavilla olevaa ja helposti ymmärrettävää materiaalia. Tällaisissa materiaaleissa erilaisia ongelmia voitaisiin käsitellä oikeustapausten kautta, jolloin kulloinkin käsillä olevaan ongelmaan olisi mahdollista saada konkreettisesti apua. Haastattelujen perusteella vaikuttaa siltä, että materiaaliilta vaadittavat ominaisuudet ovat sidoksissa erityisesti käytännönläheiseen lahjusrikoksia koskevan aihepiirin tarkastelutapaan ja käytäntöä palvelevien tulkintakannanottojen esittämiseen.

4.2.2 Koulutuksen kehittäminen

Koulutuksissa ja niiden toteuttamisessa on haastattelujen perusteella tunnistettavissa erilaisia sisällöllisiä kehitystarpeita. Koulutusten sisältöön liittyvät kehitystarpeet liittyvät yhtäältä siihen, mihin painopisteisiin koulutuksissa tulisi erityisesti kiinnittää huomiota ja toisaalta siihen, millä tavoin lahjusrikoksia koskeva koulutuskokonaisuus olisi perusteltua käytännössä toteuttaa.

Haastattelujen pohjalta voidaan todeta, että koulutuksissa tulisi antaa nykyistä enemmän painoarvoa tietyille käytännössä ongelmallisille kysymyksille. Syyttäjän edustajan mukaan koulutusten sisällölliset kehitystarpeet liittyvät korruption tunnistamiseen, sillä poliisit tai syyttäjät eivät välttämättä tunnista korruptiivisia tekoja, vaikka niitä tulisikin jonkin jutun yhteydessä ilmi.

Toisaalta mainituille kohderyhmille voitaisiin järjestää myös useammasta erillisestä lahjusrikoksia käsittelevästä osuudesta muodostuva koulutuskokonaisuus. Esimerkiksi syyttäjän edustaja ehdotti haastattelussaan, että syyttäjille järjestettävät koulutukset jaoteltaisiin niissä käsiteltävien asioiden vaikeusasteen mukaan alkeiskurssiin, peruskurssiin ja erikoistuville syyttäjille järjestettävään syventävään kurssiin. Tällöin alkeis- ja peruskursseilla voitaisiin lähteä liikkeelle tunnusmerkistön tarkastelemisesta, kun taas syventävällä kurssilla käytäisiin läpi oikeuskäytäntöä sekä erilaisia tyypillisiä ja epätyypillisiä tilanteita, joihin voi liittyä näissä tunnusmerkistöissä tarkoitettuja rikoksia.

Samansuuntaisesti myös tuomioistuimen edustaja piti haastattelussaan perusteltuna sitä, että koulutukset muodostuisivat erilaisten osioiden suorittamisesta, jotka kehittäisivät ja mittaisivat eri tavoin koulutukseen osallistujien senhetkistä osaamista. Tällöin koulutus voitaisiin toteuttaa tuomioistuimissa siten, että tuomarit osallistuisivat ensin lahjontarikoksia käsittelevään peruskoulutukseen, minkä jälkeen tuomarit voisivat suorittaa erilaisia syventäviä harjoitustehtäviä ja osallistua case-työskentelyyn ja vaihtaa ajatuksia kyseisestä aihepiiristä myös muiden tuomareiden kanssa. Tämä lisäisi vuo-

rovaikutusta tuomareiden kesken, ja saattaisi samalla laajentaa tuomareiden osaamista myös sellaisiin näkökulmiin, joita he eivät ole itse tulleet vielä aikaisemmin ajatelleiksi.

Koulutusten toteuttamiseen liittyy myös erilaisia teknisiä kehitystarpeita, jotka tulisi huomioida koulutusten suunnittelemisessa ja toteuttamisessa. Koulutusten järjestämisessä tulisi kiinnittää huomiota siihen, että niihin osallistuminen ei esty tai rajoitu järjestelmästä johtuvien teknisten rajoitteiden vuoksi. Esimerkiksi poliisin edustaja nosti haastattelussaan esiin näkökohdan siitä, että koulutuksiin tulisi olla mahdollista osallistua kokonaisvaltaisesti silloinkin, kun koulutus järjestetään sisäisen Tuve-verkon ulkopuolella. Tällä hetkellä poliisissa työskentelevien on mahdollista osallistua esimerkiksi Teamsissa järjestettäviin koulutuksiin ainoastaan seuraamalla koulutusta, mutta kysymysten esittäminen ei teknisistä syistä johtuen ole mahdollista.

Myös koulutustilaisuuksissa nauhoitettujen koulutustallenteiden ja niihin liittyvien kirjallisten koulutusmateriaalien tulisi olla sähköisesti saatavilla. Haastattelujen perusteella ainakin syyttäjälaitoksessa kaikki *sisäiset* koulutukset tallennetaan tällä hetkellä siten, että syyttäjät voivat katsoa ja kuunnella niitä milloin tahansa. Toisaalta syyttäjän haastattelussa tuotiin esiin se näkökulma, että henkilökohtainen fyysinen läsnäolo koulutuksessa on myös tärkeää, sillä viranomaisten tulisi tehdä lahjusrikoksiin liittyen paljon yhteistyötä. Fyysistä läsnäoloa edellyttävät tuomareiden, syyttäjien ja rikostutkijoiden yhteiset koulutukset auttavat hahmottamaan sitä, kuinka paljon eri viranomaisia lahjusrikosjuttuihin voi liittyä ja kuinka monella viranomaisella saattaa olla käsillä relevanttia tietoa jossakin yksittäisessä jutussa. Tämänkaltainen erityispiirre liittyy erityisesti ulkomaisen virkamiehen lahjontajuttuihin.

Koulutuksia voitaisiin kehittää teknisesti myös siten, että niitä olisi jatkossa mahdollista suorittaa nykyistä enemmän verkkoympäristössä. Haastatteluissa pidettiin koulutustilaisuuksien tallentamisen ohella perusteltuna lahjusrikoksia koskevan sähköisen verkkokurssin toteuttamista. Tuomioistuimen edustajan mukaan sanotusta aihepiiristä voitaisiin järjestää esimerkiksi Moodle verkko-oppimisympäristössä verkkokurssi, jonka suorittaminen olisi jatkossa edellytyksenä lahjusrikosjuttujen ratkaisemiseksi. Tällöin kyse olisi eräänlaisesta ajokorttikoulutuksesta, jonka suorittamista edellytettäisiin laajemminkin kaikilta lahjusrikosjuttuja käsitteleviltä virkamiehiltä. Kurssin suorittaminen hyväksytyksi olisi tällöin vähimmäisedellytyksenä sille, että kohderyhmään kuuluvat tahot voivat osallistua lahjusrikosjuttuja koskevien tapausten käsittelemiseen ja

ratkaisemiseen. Tällä hetkellä vaatimusta tiettyyn koulutukseen osallistumisesta ennen juttujen käsittelyä ei ole.⁴⁸⁰

Haastateltavista erityisesti tuomioistuimen ja syyttäjän edustajat olivat sitä mieltä, että ulkomaisen virkamiehen lahjonta on ikään kuin eräänlainen erityiskysymys, jonka käsittelemiseen ei voida näiden juttujen vähäisen määrän vuoksi käyttää koulutuksissa kovin paljon enempää resursseja kuin mitä tähän mennessä on tehty.

Haastateltavilla oli toisiinsa nähden jossain määrin poikkeavia näkemyksiä siitä, miten ulkomaisen virkamiehen lahjontaa koskevaa koulutusta tulisi kehittää sisällöllisesti. Poliisin edustaja piti perusteltuna sitä, että olemassa olevissa koulutuksissa käsitellään lahjusrikoksiin liittyvien yleisempien kysymysten ohella myös ulkomaisen virkamiehen lahjontaa. Sen sijaan syyttäjän edustajan mukaan ulkomaisen virkamiehen lahjonnasta voitaisiin järjestää webinaarimuotoinen koulutus, jonka tallenne olisi mahdollista katsoa milloin tahansa myös varsinaisen koulutustilaisuuden päätyttyä. Tuomioistuimen edustajan mukaan ulkomaisen virkamiehen lahjontaa koskevaa koulutusta voitaisiin puolestaan kehittää järjestämällä kyseisestä teemasta luentokoulutusta, jossa käytäisiin läpi oikeustapauksia aikaisempia koulutuksia yksityiskohtaisemmin ja syvällisemmin. Toisaalta tuomioistuimen edustaja nosti haastattelussaan perustellusti esiin kysymyksen siitä, missä määrin ulkomaisen virkamiehen lahjontaa on perusteltua käsitellä yhtäältä luentomuotoisissa koulutuksissa sekä toisaalta verkkokursseilla. Verkkokurssi toimii tuomioistuimen edustajan mukaan ikään kuin hyvänä käsikirjastona, mutta ajattelun muuttamisen edellytyksenä on usein kollegoiden kanssa käytävä keskustelu ja vuorovaikutus.

Tuomioistuimen edustaja totesi, että tuomarien kohdalla erityisesti ulkomaisen virkamiehen lahjontaa koskevat jutut paljastavat myös laajemmin tuomareiden ajattelutapojen ongelmia ja puutteita osaamisessa. Hänen mukaansa ulkomaisen virkamiehen

⁴⁸⁰ Tuomioistuimen edustajalla oli myös muita verkkokurssin sisältöön liittyviä ehdotuksia. Verkkokurssi voisi tuomioistuimen edustajan mukaan koostua luento-opetuksesta ja itsenäisestä opiskelusta, joka edellyttäisi tehtäviin liittyvää omaa analysointia tai puhtaasti teknistä osaamista kuten esimerkiksi tiettyjen relevanttien korkeimman oikeuden ratkaisujen löytämistä. Verkkokurssissa voisi olla opiskeltavana ensin erilaista lahjusrikoksiin liittyvää aineistoa kuten oikeustapauksia, minkä jälkeen omaa osaamista voisi testata esimerkiksi monivalintatehtäviin vastaamisen avulla. Toisaalta tuomioistuimen edustajan mukaan pelkät yksinkertaiset kyllä/ei-vastaukset eivät välttämättä toimi monimutkaisissa kysymyksissä, joissa yhden faktan lisääminen tapahtumainkulkuun muuttaa vastauksen täysin erilaiseksi. Verkkokurssin voisi kuitenkin rakentaa myös sellaiseksi, jossa kurssin suorittajan tulisi vastauksissaan tarkastella sitä, missä vaiheessa lahjusrikoksen tunnusmerkistö täyttyy. Tällöin vastausvaihtoehdoissa tapahtumainkulkuun voitaisiin lisätä kussakin kohdassa uusia seikkoja, jolloin kurssin suorittajan tulisi ottaa erikseen kantaa siihen, mikä merkitys kullakin uudella seikalla on tunnusmerkistön täyttymisen kannalta. Tämänkaltainen koulutus auttaisi hahmottamaan, mitkä kaikki elementit tulee olla käsillä lahjusrikoksen tunnusmerkistön täyttymiseksi. Vastausvaihtoehdoissa voisi olla myös mahdollisuus antaa oma perusteltu tulkintakannanotto tapauksen ratkaisemisesta, sillä sanotunlaisten tapauksien ratkaisemiseen ei välttämättä aina ole olemassa yhtä oikeaa vastausta.

lahjontaa koskevia juttuja käsitellessään tuomarit eivät osaa sovittaa ajattelutapaansa siihen, miten rikoslakia tulisi tämänkaltaisissa tilanteissa tulkita, sillä aineellinen normipohja on erityyppinen ja normijärjestelmä rakentuu suomalaisesta järjestelmästä poiketen erilaisille lähtökohdille. Ulkomaisen virkamiehen lahjontaa käsittelevissä kouluksissa tulisikin tuomioistuimen edustajan mukaan nostaa esille myös kysymyksiä siitä, missä hyväksyttävän rikosoikeudellisen laintulkinnan rajat kulkevat.

Sen sijaan, että ulkomaisen virkamiehen lahjontaa koskevan koulutuksen osuutta kasvatettaisiin yleisemmin lahjusrikoksia käsittelevissä koulutuskokonaisuuksissa, voitaisiin harkita, tulisiko ulkomaisen virkamiehen lahjonnasta laatia jokin ytimekäs kirjallinen ohjeistus tai tukimateriaali, joka olisi hyödynnettävissä jutun tullessa käsiteltäväksi. Tähän tarkoitukseen soveltuisi hyvin kirjallinen materiaali, jossa käsiteltäisiin yksityiskohtaisesti aikaisempaa oikeuskäytäntöä Suomessa. Toisaalta tätä tarkoitusta palvelisi myös ulkomaisen virkamiehen lahjontaa käsittelevä oma erillinen koulutus, joka olisi jatkuvasti saatavilla sähköisessä muodossa ajasta ja paikasta riippumatta. Tällaisten materiaalien kohdalla tulisi kuitenkin huolehtia niiden säännöllisestä päivittämisestä, jotta niihin sisältyvät ohjeistukset ja tulkintakannanotot säilyvät ajantasaisina.

Kaikki haastateltavat katsoivat eri viranomaistahoille järjestettävien yhteisten koulutustilaisuuksien olevan tarpeellisia lahjusrikoksiin liittyvän osaamisen kehittämisen kannalta. Sanotunlaisissa koulutuksissa on mahdollista saada kokonaisvaltainen käsitys siitä, minkälaiset kysymykset nousevat kussakin jutussa keskeiseen asemaan. Yhteiset koulutustilaisuudet myös tehostavat tietojen ja näkemysten vaihtamista viranomaisten keskuudessa. Tämä saattaa puolestaan auttaa ymmärtämään esimerkiksi sitä, minkälaista näyttöä jutuista on käytännössä mahdollista hankkia.

Toisaalta haastateltavat olivat keskenään samaa mieltä siitä, että syyttäjät, tuomarit ja rikostutkijat tarvitsevat yhtä lailla myös juuri heille suunnattua koulutusta, jossa koulutettavat asiat liittyvät kunkin kohderyhmän työssä ilmeneviin jutun käsittelyvaiheisiin. Esimerkiksi rikostutkijoiden ja syyttäjien kohdalla lahjusrikosten tunnistamiseen liittyvät näkökohdat ja niitä koskeva riittävä osaaminen ovat haastattelujen perusteella varsin keskeisellä sijalla. Toisaalta syyttäjän edustajan haastattelussa painotettiin myös tekojen toimintaympäristöjen tuntemisen merkitystä, jotta syyttäjät pystyvät ottamaan kantaa siihen, täyttyykö rikoksen tunnusmerkistö. Tuomioistuimen edustajan mukaan tuomareille kohdennettua koulutusta tulisi tarjota erityisesti siitä, mitkä ovat lahjusrikosten taustalla suojeltavat edut sekä toisaalta siitä, miten viranomaistoiminnan ja myös elinkeinotoiminnan integriteettiä halutaan suojella epäasialliselta vaikuttamiselta. Myös rakenteellisen korruption tunnistaminen on yksi keskeisistä teemoista, josta tarvittaisiin tuomioistuimen edustajan mukaan lisää osaamista.

4.2.3 Erikoistuminen

Syyttäjälaitoksen, tuomioistuinlaitoksen ja poliisihallinnon osalta on merkittäviä eroja organisaatioiden sisäisissä erikoistumispoluissa. Kaikkien organisaatioiden edustajat kuitenkin suhtautuivat haastatteluissaan lähtökohtaisesti myönteisesti erikoistumiseen.

Syyttäjillä ja rikostutkijoilla on mahdollisuus erikoistua työtehtävissään tiettyihin asia-ryhmiin. Yksinomaan lahjusrikoksiin erikoistuminen ei ole kuitenkaan mahdollista kummassakaan organisaatiossa, sillä lahjusrikoksia tutkivat rikostutkijat ja niitä hoitavat syyttäjät ovat tavallisesti erikoistuneet yleisemmin myös muihin talousrikoksiin. Tällöin työtehtäviin sisältyy tyypillisesti myös muunlaisten talousrikosjuttujen käsittelemistä.

Tuomareilla vastaavanlaista erikoistumista ei ole. Tuomioistuinlaitoksessa on kuitenkin tunnistettavissa jonkinasteista erikoistumista. Tuomioistuimen edustajan mukaan esimerkiksi Helsingin hovioikeudessa on yksittäisiä asiaryhmiä, joita on keskitetty tiettyjen osastojen ja niissä työskentelevien tuomareiden käsiteltäväksi. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi konkurssi- ja yrityssaneerausasiat. Talousrikosten kohdalla tuomioistuimissa on erikoistuminen ollut tähän mennessä melko pienimuotoista ja osin sattumanvaraista.

Se, millä tavalla syyttäjät ja rikostutkijat erikoistuvat tiettyihin rikoslajeihin, poikkeaa jossain määrin toisistaan. Käytännössä syyttäjien erikoistuminen etenee siten, että syyttäjät voivat jo uransa alkuvaiheessa ilmaista kiinnostuksestaan erikoistua johonkin tiettyyn rikoslajiin, kuten esimerkiksi talousrikoksiin. Tämän jälkeen juttujakoja suoritava apulaispäällikkö pyrkii jakamaan näille syyttäjille helpoimpia juttuja kyseisen rikoslajin osalta. Virkaiän kertyessä syyttäjille jaetaan aina vaikeampia juttuja ja lopuksi kaikista eniten meritoituneet syyttäjät on mahdollista nimittää erikoissyyttäjiksi.

Rikostutkijoiden erikoistuminen tapahtuu puolestaan siten, että tutkijat ohjautuvat tutkimaan tiettyjä rikoslajeja sen mukaan, minkä rikoslajin kullekin tutkijalle arvioidaan soveltuvan parhaiten. Käytännössä se, ketkä rikostutkijoista erikoistuvat lahjusrikosten tai virkarikosten käsittelyyn, perustuu tutkinnanjohtajan ja rikostutkijan yhteiseen näkemykseen. Erikoistumiseen ei ole olemassa virallista väylää, kuten syyttäjien kohdalla, joilla on käytössä johdonmukainen erikoistumisjärjestelmä. Syyttäjälaitoksessa erikoistumispolku on siten osa sisäistä uraprosessia, kun taas poliisilla erikoistuminen on vapaamuotoisempaa.

Haastatteluissa erikoistumismahdollisuuden laajentamista myös tuomioistuimiin pidettiin perusteltuna. Sitä, että tuomioistuimissa työskentelevät tuomarit eivät tällä hetkellä

erikoistu mihinkään tiettyyn rikoslajiin, pidettiin ongelmallisena. Tuomioistuimen edustajan mukaan erikoistumista voitaisiin tuomioistuimissa toteuttaa tulevaisuudessa esimerkiksi siten, että talousrikosjutut jaettaisiin käsiteltäväksi tietyille nimetyille tuomareille. Erikoistuminen tapahtuisi tällöin juttujen käsittelemisen kautta, sillä käsiteltäessä enemmän tietynlaisia juttuja on samanaikaisesti mahdollista perehtyä syvällisemmin aikaisempaan ratkaisukäytäntöön ja oikeuskirjallisuuteen. Tämä auttaisi tuomareita hahmottamaan sitä, mitkä ovat usein toistuvia luonteeltaan selkeitä kysymyksiä ja mitkä ovat puolestaan aidosti ongelmallisia kysymyksiä, jotka vaativat enemmän pohdintaa.

Siihen, että kaikki lahjontarikoksia koskevat jutut menisivät tiettyjen tahojen kuten yksittäisten poliisilaitosten tai tuomioistuinten käsiteltäväksi, joilla olisi niihin liittyvää erityisosaamista tai kokemusta, suhtauduttiin haastatteluissa eri tavoin. Tuomioistuinlaitoksen edustajan haastattelussa tämänkaltaiseen juttujen keskittämiseen suhtauduttiin lähtökohtaisesti myönteisesti. Hänen mukaan Suomessa voisi tällöin toimia esimerkiksi kaksi erityistuomioistuinta, joihin lahjusrikosjutut tulisivat niihin erikoistuneiden tuomareiden käsiteltäviksi. Toisaalta rajanvedon tekeminen sen osalta, mitkä jutut tulisivat erityistuomioistuimeen käsiteltäväksi, nähtiin tuomioistuimen edustajan mukaan yksittäistapauksissa haastavaksi korruptiorikosten tunnusmerkistön haasteellisuuden johdosta. Siksi hänen mukaansa ensisijaisena vaihtoehtona tulisivatkin olla riittävän osaamisen varmistaminen kussakin tuomioistuimessa jokaisen jutturyhmän osalta.

Sen sijaan syyttäjälaitoksen ja poliisiorganisaation edustajien haastatteluissa lahjontarikoksia koskevien juttujen keskittämistä valtakunnallisesti yksittäisille niihin erikoistuneille tietyille toimijoille ei nähty lainkaan tarpeellisena. Syyttäjän edustajan mukaan tällaisen juttujen keskittämismallin osalta ei voida varmistua siitä, pystytäänkö lopulta toimimaan nykyistä järjestelmää tehokkaammalla tavalla. Sen sijaan erikoistuminen tietyn tyyppisiin juttuihin eri viranomaisten sisällä on tärkeää jatkossakin. Se, että tuomioistuimissa tuomarit eivät syyttäjistä ja rikostutkijoista poiketen ole erikoistuneet tiettyihin rikoslajeihin, on selkeä puute, joka saattaa syyttäjän edustajan mukaan joissakin tapauksissa johtaa siihen, ettei tuomioistuimissa välttämättä ymmärretä, mistä käsiteltävänä olevassa jutussa on viime kädessä kysymys. Vastaavasti poliisiorganisaation edustajan haastattelussa tiedonkulun kannalta juttujen keskittämistä tärkeämpänä vaihtoehtona pidettiin valtakunnallista verkostoa, jossa käsitellään yleisellä tasolla oikeuskäytäntöä ja sitä kautta tietoa välitetään myös poliisilaitoksille sekä niiden työpaikkakoulutuksiin.

4.3 Yhteenveto

Lahjontarikoksia koskevien koulutusten kehittämistarpeita kartoittava kyselytutkimus toteutettiin Webropolissa keväällä 2021. Kyselyyn saatiin yhteensä 104 vastausta. Lahjontarikoskoulutusten kehittämistä koskevassa osiossa esitetyt tulokset perustuvat mainittuun kyselytutkimukseen, jonka perusteella saatuja havaintoja syvennettiin kolmella kunkin kyselytutkimuksen vastaajaryhmän edustajan haastatteluilla.

Kyselytutkimuksen vastaajat jakautuivat tasaisesti eri vastaajaryhmien (tuomarit, syyttäjät ja rikostutkijat) kesken. Kyselyyn vastanneet edellä mainittuihin vastaajaryhmiin kuuluneet tahot olivat pääosin kokeneita työssään. Noin puolella vastaajista oli kokemusta lahjontarikoksia ja niitä koskevien rikosepäilyjen käsittelemisestä. Kyselyyn vastanneilla rikostutkijoilla ja syyttäjillä oli tuomareihin verrattuna merkittävästi enemmän kokemusta lahjontarikosjutuista. Tämä jakautuminen kertonee siitä, että vastaajaryhmistä rikostutkijat ja syyttäjät talousrikosrikoistumisesta johtuen käsittelevät useammin lahjusrikosjuttuja ja toisaalta siitä, että suuri osa lahjusrikosepäilyistä jää jo esitutkintavaiheeseen.

Poliisi- ja syyttäjäorganisaatioissa lahjusrikosten ja muiden talousrikosjuttujen kohdentuminen tiettyjen henkilöiden käsiteltäväksi on systemaattisempaa talousrikosrikoistumisen vuoksi kuin tuomareilla. Yksinomaan lahjusrikoksiin erikoistuminen ei ole kuitenkaan mahdollista kummassakaan edellä mainituissa organisaatioissa. Syyttäjien erikoistumispolku etenee pääosin syyttäjien omien mielenkiinnon kohteiden mukaan. Rikostutkijoiden erikoistumiseen vaikuttaa puolestaan se, minkä rikoslajin tutkinnan kullekin arvioidaan esihenkilöiden toimesta soveltuvan parhaiten, eikä erikoistumiseen ole virallista urapolkuväylää, kuten syyttäjillä. Tuomareilla vastaavanlaista erikoistumismahdollisuutta ei ole. Tuomareista yli puolet totesivatkin lahjusrikosjuttujen tulevan heille käsiteltäväksi sattumanvaraisesti.

Haastatteluissa annettiin tukea myös tuomareiden erikoistumiselle. Erikoistuminen merkitsisi käytännössä sitä, että jutut jaettaisiin tietyille tuomareille, joiden työtehtäviin kuuluisi nimenomaisesti lahjontarikosjuttujen käsittely. Tällöin tuomareiden erikoistuminen tapahtuisi ikään kuin juttujen käsittelemisen kautta. Toisaalta tuomioistuimen edustaja suhtautui myönteisesti myös ajatukseen siitä, että lahjontarikosjutut keskitettäisiin tiettyihin tuomioistuimiin. Tämänkaltaisen juttujen keskittäminen ei ole kuitenkaan täysin ongelmaton, sillä yksittäistapauksissa saattaisi olla vaikeaa määritellä ja tehdä rajanvetoa siitä, minkä tuomioistuimen käsiteltäväksi kulloinkin käsillä oleva juttu kuuluisi. Siksi ensisijaiseksi vaihtoehdoksi katsottiin sen takaaminen, että kussakin tuomioistuimessa olisi riittävä osaaminen lahjontarikoksia koskeviin juttuihin esimerkiksi nimetyin vastuutuomarin kautta. Lahjusrikosten tutkinnan valtakunnallinen

keskittäminen ei saanut lainkaan kannatusta poliisiorganisaation ja syyttäjälaitoksen toimesta.

Tietoisuus lahjusrikoksia koskevasta koulutuksesta vaikuttaa olevan kaikilla vastaajaryhmillä varsin vähäistä. Haastatteluissa kävi ilmi, että koulutusten markkinointi toteutetaan pääosin sähköisten koulutuskalenterien avulla, josta käyvät ilmi kulloinkin tarjolla olevat koulutukset. Joskus koulutuksista tiedotetaan myös Intranetissä, sähköpostilla tai rikostutkijoiden kehityskeskustelujen yhteydessä. Koulutuksista ei ole kuitenkaan säännöllistä ja aktiivista markkinointia missään mainituissa organisaatioissa. Koulutusten löytäminen ja niihin ilmoittautuminen ovat siten pääosin osallistujien oman aktiivisuuden varassa. Ongelmallisena voidaan pitää myös sitä, että koulutuksista tiedotetaan varsin myöhään. Tuomareiden ja syyttäjien kohdalla pääkäsittelypäivämäärät sovitaan jopa vuotta etukäteen, kun taas tarjolla olevista koulutuksista saatetaan tiedottaa vasta muutamia kuukausia ennen koulutuksen järjestämisajankohtaa.

Lahjontarikoskoulutuksiin osallistuminen vaihtelee merkittävästi tuomareiden, syyttäjien ja rikostutkijoiden välillä. Rikostutkijat ja syyttäjät osallistuvat koulutuksiin selvästi enemmän kuin tuomarit ja heillä oli myös omaa sisäistä koulutustarjontaa. Haastatteluissa saatujen vastausten pohjalta koulutuksiin osallistuminen on vapaaehtoista niin tuomareiden, syyttäjien kuin rikostutkijoidenkin keskuudessa. Kaikissa organisaatioissa on mahdollisuus osallistua myös kansainvälisiin koulutuksiin.

Ulkomaisia lahjontarikoksia käsittelevän koulutustarpeiden osalta tulisi ottaa huomioon se, että näitä koskevat rikosepäilyt ja oikeusprosessit ovat Suomessa hyvin harvinaisia. Valtakunnallinen lahjontarikoskoulutus sisältää ulkomaisen virkamiehen lahjontaa koskevan osuuden, mutta suuri osa kyselytutkimukseen vastanneista ei osannut sanoa, sisälsikö heidän suorittamansa lahjontarikoskoulutus ulkomaisen virkamiehen lahjonnan tunnusmerkistön käsittelyä. Sen sijaan syyttäjien ja rikostutkijoiden omista sisäisissä koulutuksissa ulkomaisen virkamiehen lahjontaa koskevia kysymyksiä ei erityisesti tarkastella.

Vastausten perusteella voidaan myös todeta, että tämänhetkinen lahjontarikoksia koskeva koulutus ei ole kokonaisuutena arvioiden riittävää. Syyttäjillä ja poliiseilla on omaa koulutustarjontaa, mutta tuomareille Valtakunnallinen lahjusrikoskoulutus on ainoa saatavilla oleva lahjontarikoksiin liittyvä koulutus. Viimeksi mainittuun koulutusohjelmaan voivat osallistua tuomarit, syyttäjät ja rikostutkijat.

Lahjontarikoksia ja niitä koskevia rikosepäilyjä käsiteltäessä tukimateriaalina käytetään kaikkien vastaajaryhmien kohdalla pääosin tavanomaisia oikeudellisia lähteitä. Rikostutkijoille tärkeä tiedonlähde on myös valtakunnallinen lahjus- ja korruptiorikollisuuden yhdyshenkilöverkosto. Materiaalia on kuitenkin käytettävissä verrattain vähän,

mikä on ainakin tuomioistuimissa johtanut siihen, että tapausten arvioinnissa tukeudutaan paljolti niihin harvoin kotimaisiin lahjusrikosratkaisuihin, joita on aikaisemmin annettu. Jotkut näistä ratkaisuista ovat kuitenkin vähemmän onnistuneita ja vaarana on, että kyseisissä ratkaisuissa omaksuttuja ajattelutapoja tai linjauksia toistetaan myös myöhemmissä ratkaisuissa. Haastatteluissa kävi ilmi, että syyttäjälaitoksessa on hyödynnettävissä työn tukena kirjallisen materiaalin ohella säännönmukaisesti myös ns. hiljaista kokemustietoa. Lahjusrikoksiin erikoistuneille syyttäjille on tarjolla erilaista vertaistukea ja mentorointia, jossa vanhempi ja nuorempi syyttäjä tekevät yhteistyötä lahjusrikosjutun käsittelyn aikana.

Useat kyselyyn vastanneista toivoivat avoimissa vastauksissaan saavansa nykyistä enemmän lahjontarikoksiin liittyvää koulutusta ja kirjallista tukimateriaalia. Tämä toive toistettiin myös haastattelujen aikana. Haastatteluissa pohdittiin erityisesti sitä, millä tavoin koulutusta tulisi kehittää. Suurimmat haasteet lahjusrikoskoulutusten osalta liittyvät niistä tiedottamiseen ja koulutusten saatavuuteen. Koulutusten markkinointia tulisi kehittää siten, että kaikki kohderyhmät saisivat niistä tiedon riittävän ajoissa. Koulutusten kehittämisen osalta haasteena on myös koulutuksen oikea-aikainen saatavuus. Tätä taustaa vasten merkityksellistä on, että tuomarit saattavat käsitellä lahjusrikosjuttuja kerran tai korkeintaan kahdesti uransa aikana. Myös se, miten lahjusrikosjutut jakautuvat osalle syyttäjistä, on sattumanvaraista. Koulutuksen ja tukimateriaalin tulisi olla saatavilla silloin, kun henkilölle jaetaan lahjusrikosjuttu käsiteltäväksi. Tällaisessa toimintaympäristöissä työskennellessä kerran vuodessa ja rajatulle osallistujajoukolla lähiovetuksena järjestettävä koulutustilaisuus ei riittävällä tavalla palvele tietotarvetta.

Jatkossa korruptionrikoskoulutusta ja siihen liittyvää tukimateriaalia tulisi olla jatkuvasti saatavilla verkkoympäristössä. Haastatteluissa kävi ilmi, että lahjontarikoksia käsittelevien henkilöiden voisi olla hyvä suorittaa jonkinlainen ”ajokorttikoulutus”, kuten esimerkiksi verkkokurssi lahjusrikoksia koskevasta teemasta ennen lahjusrikosten käsittelyn aloittamista. Lisäksi koulutusten toteuttamisessa tulisi ottaa huomioon Tuveverkon asettamat tekniset rajoitteet, jotta myös rikostutkijat voisivat osallistua esteettä koulutuksiin. Toisaalta myös lähikoulutusten saatavuus tulee jatkossakin taata, sillä etenkin syventävissä koulutuksissa fyysinen läsnäolo ja keskusteleva oppimisprosessi saattavat olla verkkokurssia tehokkaampia vaihtoehtoja osaamisen kehittämisen kannalta.

Haastatteluissa pidettiin tärkeänä yhtäältä yhteisiä kaikille puheena oleville kohderyhmille järjestettäviä koulutuksia sekä toisaalta myös tietyille yksittäiselle kohderyhmälle suunnattuja koulutuksia, joissa keskitytään erityisesti niihin kysymyksiin, jotka ovat kulloinkin kysymyksessä olevan kohderyhmän työn ja siihen liittyvien käsittelyvaiheiden kannalta ongelmallisia. Syyttäjillä ja rikostutkijoilla on edellä todetulla tavalla omaa koulutustarjontaa ja siksi olisi syytä pohtia, onko myös tuomioistuinlaitoksella

tarvetta nimenomaisesti tuomareille suunnattuun korruptionrikoskoulutukseen tai tukimateriaaliin.

Koulutusten sisältöön liittyvien kehittämistarpeiden osalta haastatteluissa kävi ilmi useita eri seikkoja. Ensinnäkin poliisi- ja syyttäjäorganisaatioissa vaikuttaa olevan korruption tunnistamiseen liittyvää osaamisvajetta, mikä tulisi ottaa huomioon koulutusten sisältöjä suunniteltaessa. Korruption tunnistamisen ohella koulutustarvetta on myös tunnusmerkistön tulkintaan liittyvissä kysymyksissä. Koulutusten toteuttamisessa tulisi kiinnittää huomiota myös kunkin kohderyhmän keskuudessa vallitsevaan erilaiseen osaamistasoon. Lahjusrikoksia koskevasta aihepiiristä koulutusta voitaisiin järjestää vaikeusasteeltaan eri tasoisina koulutuksina siten, että koulutusta olisi tarjolla alkeis- ja perustasolla sekä edistyneellä tasolla.

Ulkomaisen virkamiehen lahjontaa koskevaa koulutusta ja tukimateriaalia suunniteltaessa on syytä ottaa huomioon se, että tapauksia esiintyy Suomessa vain harvoin. Tämä näkökohta huomioon ottaen kerran vuodessa järjestettävä koulutus ei ole välttämättä kovin tehokas keino osaamisen ylläpitämisen ja kehittämisen kannalta. Tiedon oikea-aikaisen saatavuuden takaamiseksi ulkomaisen virkamiehen lahjontaa koskevaa koulutusta tai tukimateriaalia tulisi olla jatkuvasti saatavilla, jotta henkilö, jolle asia tulee käsiteltäväksi, voisi aina tarpeen vaatiessa perehtyä siihen. Merkityksellistä olisi toisaalta sekin, että asiaa käsittelevillä henkilöillä olisi nimettyinä jotkut tietyt vastuhenkilöt, joihin he voisivat ottaa yhteyttä ja kysyä neuvoa silloin, kun he saavat käsiteltäväkseen ulkomaisen virkamiehen lahjontaa koskevan jutun. Erityisesti tuomioistuineläytöksen edustajan haastattelussa kävi ilmi, että ulkomaisen virkamiehen lahjontaa koskevia juttuja käsitellessään tuomarit eivät välttämättä aina osaa sovittaa ajattelutapaansa siihen, miten rikoslakia tulisi tämänkaltaisissa tilanteissa tulkita.

Kysymykseen siitä, miten ulkomaisen virkamiehen lahjontaa koskevaa koulutusta tulisi kehittää, esitettiin jossain määrin erilaisia näkemyksiä. Lähtökohtana on, että ulkomaisen virkamiehen lahjontaa käsittelevän koulutuksen saatavuuden turvaaminen kaikenlaisissa tilanteissa on edellä todetulla tavalla tärkeää. Koulutuksia kehitettäessä olisi syytä harkita, tulisiko ulkomaisen virkamiehen lahjonnasta laatia jokin ytimekäs kirjallinen ohjeistus tai tukimateriaali, jossa käsiteltäisiin yksityiskohtaisesti aiempaa oikeuskäytäntöä Suomessa. Tämänkaltaisten materiaalien kohdalla tulisi kuitenkin huolehtia niiden säännöllisestä päivittämisestä. Lisäksi koulutusta kehitettäessä voitaisiin myös harkita valtakunnallisen asiantuntijapoolin kokoamista, jonka yhteystiedot löytyisivät lahjontarikosten käsittelyn tueksi laaditusta tukimateriaalista.

Keskeisimmät havainnot ja suositukset:

- Lahjontarikoksia koskevalle koulutukselle ja tukimateriaalille on tarvetta
- Nykyinen koulutus- ja materiaalitarjonta ei ole riittävää

- Koulutuksista tiedottamiseen, niiden saavutettavuuteen ja oikea-aikaisuuteen on kiinnitettävä enemmän huomiota
- Lahjontarikoksiin erikoistumisen mahdollisuuksia tuomioistuinlaitoksessa tulisi selvittää esimerkiksi tuomioistuinkohtaisten vastuutuomarimallien kautta

5 Johtopäätökset ja kehittämissuosituks

5.1 Yleiset huomiot

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten erityisesti ulkomailla tapahtuvaa lahjontaa koskevia lahjusrikossäännöksiä on sovellettu kotimaisessa ja vertailumaiden oikeuskäytännössä. Lisäksi tavoitteena oli selvittää lahjusrikossääntelyyn ja sitä koskevaan koulutukseen liittyviä kehittämistarpeita. Keskeisenä lähtökohtana tälle tutkimukselle oli se, että kaikki kansainväliseen liiketoimintaan liittyneet ulkomaisen virkamiehen lahjontaa koskeneet syytteet ovat tulleet hylätyksi Suomessa.

Tässä tutkimuksessa on käyty laajasti läpi kotimaista lahjusrikoksia koskevaa oikeuskäytäntöä ja arvioitu tämän oikeuskäytännön pohjalta Suomen lahjusrikossääntelyn toimivuutta ja kansainvälisten velvoitteiden mukaisuutta. Tutkimuksessa on myös käyty läpi vertailumaiden – Ruotsin, Norjan, Tanskan, Saksan, Sveitsin, Yhdistyneen kuningaskunnan ja Yhdysvaltojen – lahjusrikoksia koskevaa lainsäädäntöä ja oikeuskäytäntöä ja arvioitu Suomen lahjusrikoslainsäädäntöä myös tämän vertailevan tiedon valossa. Tutkimuksen keskeinen havainto on, että haasteita ja kehittämistarpeita on rikoslainsäädännön kattavuudessa, säännösten muotoilussa, näytön saatavuudessa ja sovelletussa näyttökynnyksessä.

Yhtenä tarkastelun kohteena tässä tutkimuksessa oli myös oikeudellisille toimijoille tarjottavan lahjusrikoskoulutuksen nykytila ja kehittämistarpeet. OECD on Suomea koskevissa maaraporteissaan esittänyt lahjusrikossäännösten tulkintaan ja näyttämiseen liittyvien ongelmien ratkaisuksi lahjusrikoksia käsitteleville tutkijoille, syyttäjille ja tuomareille annettavaa koulutusta ja kirjallista ohjeistusta sekä tällaisten toimijoiden erikoistumista. Koulutusta, tietoisuutta siitä ja tulevia koulutustarpeita kartoitettiin keräämällä aineisto kyselytutkimuksella ja tätä aineistoa täydentäneillä asiantuntijahaastatteluilla.

5.2 Lahjusrikossääntelyä koskevat huomiot ja suositukset

Suomessa – samoin kuin useissa vertailumaissakin – on valittu malli, jossa virkamies-ten lahjonta ja yksityisen sektorin lahjonta on erotettu toisistaan. Sovellettavat sää-nökset määrittyvät siis sen mukaan, onko lahjonnan kohteena ollut henkilö ollut virka-mies vai ei. Ulkomaisen virkamiehen lahjonnan kohdalla erityisiä tulkintahaasteita tuo mukanaan se, että ulkomaisen virkamiehen käsitettä ei tulkita samoin kuin kansallista virkamieskäsitettä. Ulkomaisen virkamiehen käsite nimittäin kattaa, tietyn edellytyk-sin, myös valtio-omisteisissa yrityksissä työskentelevät henkilöt. Tämä on aiheuttanut tulkintahaasteita niin Suomessa kuin useissa vertailumaissakin. Suomen viimeisim-mässä oikeuskäytännössä on kuitenkin lähdetty siitä, että lahjusrikossääntelyssä tar-koitettuna ulkomaisena virkamiehenä voidaan pitää henkilöä, joka työskentelee yrityks-sessä, joka on välittömästi tai välillisesti valtion omistuksessa tai jossa valtiolla on enemmistöomistus, ja joka hoitaa yhteiskunnan kannalta keskeistä tehtävää esimer-kiksi energia- tai puolustusallalla.

Vaikka ulkomaisen virkamiehen käsitettä siis tulkitaan laajasti, ei kaikkia kansainväli-sen liiketoiminnan yhteydessä lahjottavia henkilöitä voida välttämättä katsoa ulkomai-siksi virkamiehiksi. Siksi onkin tärkeää, että tapauksissa, joissa ei ole kyse rikoslais-sa tarkoitettuna ulkomaisesta virkamiehestä, voidaan soveltaa muita lahjusrikostunnus-merkistöjä. Etenkin elinkeinoelämän lahjusrikoksia koskevien säännösten tulee olla muotoilultaan sellaisia, että ne ovat tehokkaasti sovellettavissa. Kansallisissa tapauk-sissa elinkeinoelämän lahjusrikokset ovat kuitenkin osoittautuneet vaikeasti sovelletta-viksi. Kansainväliseen liiketoimintaan liittyvissä tapauksissa niitä ei ole vielä testattu. Nykyisin, kun myös elinkeinoelämän lahjusrikoksista on olemassa törkeä tekemuoto, tällainen vaihtoehtoinen syyte on kuitenkin mahdollista esittää silloin, jos ulkomaisen virkamiehen käsitteen täyttymisestä on epävarmuutta.

Haasteita lahjusrikossäännösten soveltamiselle kansainväliseen liiketoimintaan liitty-vissä tapauksissa on aiheuttanut myös se, että tällaiset lahjusrikokset toteutetaan usein erilaisia välikäsiä käyttäen. Nykysääntelyn haasteena ovat etenkin tapaukset, joissa on näyttöä siitä, että lahjuksen antamisesta tai lupaamisesta virkamiehelle on sovittu konsultin tai muun välittäjätahon kanssa, mutta lupauksen tulemisesta virka-miehen itsensä tietoon ei ole näyttöä. Lahjuksen antamista koskevaan säännökseen otettu vaatimus, jonka mukaan edun antamisen tulee vaikuttaa tai ainakin olla omiaan vaikuttamaan virkamiehen toimintaan palvelussuhteessa, nostaa rikoksen täyttymis-kynnyksen korkealle. Tältä osin olisikin perusteltua harkita lain muuttamista. Yksi vaihtoehto voisi olla lahjusrikosten yrityksen kriminalisointi. Vaikka lahjusrikokset täyt-tyvät varsin varhaisessa vaiheessa – jo silloin, kun lahjaa tai etua koskeva lupaus on tullut vastaanottajan tietoon – voi vastaanottajan tietoisuuden näyttäminen muodostua

välittäjää käyttäen tehdyissä teoissa kynnyskysymykseksi. Myös vaikutusvallan kauppaamisen kriminalisointi voisi tehostaa puuttumista välittäjiä käyttäen toteutettuihin lahjontatekoihin.

Säännösten muotoiluun liittyvät keskeisimmät huomiot ja suositukset voidaan tiivistää seuraavasti:

- *Ulkomaisen virkamiehen käsite.* Lain sanamuodon ja esitöiden, OECD:n sopimuksen ja sitä selventävän kommentaarin sekä alempien oikeusasteiden käytännön perusteella on perusteltua tulkita, että rikoslain lahjusrikossääntelyssä tarkoitettuna ulkomaisena virkamiehenä voidaan pitää henkilöä, joka työskentelee yrityksessä, joka on välittömästi tai välillisesti valtion omistuksessa tai jossa valtiolla on enemmistöomistus, ja joka hoitaa yhteiskunnan kannalta keskeistä tehtävää esimerkiksi energia- tai puolustusosalalla.
- *Erehtyminen käsitteen ”ulkomainen virkamies” tulkinnasta.* Erehtymistä käsitteen ”ulkomainen virkamies” tulkinnasta tulisi jatkossa arvioida ensisijaisesti kieltoerehdystilanteena. Korkeimman oikeuden kieltoerehdystapauksissa noudattamaa linjaa noudattaen tulisi lähteä siitä, ettei tällaisessa erehtymisessä yleensä ole kyse anteeksiannettavasta kieltoerehdyksestä. Tätä voidaan perustella kieltoerehdyksen anteeksiannettavuusarvioinnissa ammatin- ja elinkeinonharjoittajille asetetulla laajalla selonottovelvollisuudella.
- *Lahjonta elinkeinotoiminnassa.* Lahjontaa elinkeinotoiminnassa koskevan sääntelyn soveltamista tulisi, tarvittaessa lainsäädäntömuutoksin, tehostaa niin, että siitä muodostuisi aito vaihtoehto virkamiehen lahjontaa koskevien säännösten soveltamiselle tapauksissa, joissa lahjonnan kohteena ollut henkilöä ei voitaisi katsoa ulkomaiseksi virkamieheksi.
- *Edun antaminen välittäjän kautta tai toiselle henkilölle kuin lahjottavalle virkamiehelle itselleen.* Suomalaisen lahjusrikossääntelyn erikoisuus on edellytys, että edulla vaikutetaan, sillä pyritään vaikuttamaan tai se on omiaan vaikuttamaan virkamiehen toimintaan palvelussuhteessa. Tämä elementti nostaa lahjusrikosten täyttymiskynnystä ja johtaa tarpeeseen näyttää lahjusten viimekätisen vastaanottajan olleen tietoinen lahjuksen antamisesta ja hyväksyneen sen. Vakiintuneena tulkintana voidaankin pitää sitä, että tapauksessa, jossa etu on annettu välittäjää käyttäen tai toiselle henkilölle kuin lahjottavalle virkamiehelle itselleen, rikoksen täytyminen edellyttää, että virkamies, jota lahjotaan, on tullut tietoiseksi lahjuksesta tai sitä koskevasta lupauksesta. Tämän näyttäminen on osoit-

tautunut haasteelliseksi erityisesti kansainväliseen liiketoimintaan liittyvissä tapauksissa, joissa väitetty lahjonta on tapahtunut erilaisia välittäjiä käyttäen. Lakia olisi tältä osin perusteltua muuttaa, joko niin, että rikoksen täyttymiskynnys muodostuu alemmaksi tai rinnastamalla lahjusrikoksen yritys täytettyyn tekoon. Myös vaikutusvallan kauppaamisen kriminalisointi laajentaisi mahdollisuutta puuttua välittäjää käyttäen tehtyihin tekoihin.

5.3 Näyttökysymyksiin liittyvät havainnot ja suositukset

Kansainväliseen liiketoimintaan liittyvät tapaukset ovat näytön arvioinnin kannalta haastavia. Tähän vaikuttaa sekä tunnusmerkistöjen muotoilu, josta johtuen toteennäytettäviä seikkoja on paljon, että tosielämän tapahtumien moniulotteisuus. Asiaa hankaloittaa sekin, että lahjusrikosoikeudenkäynneissä kyetään harvoin esittämään suoraa todistelua riidanalaisista seikoista. Usein arvioinnissa joudutaankin turvautumaan pitkälti välilliseen todisteluun eli aihetodisteisiin, jotka todistavat todistusteemasta vain välillisesti niistä tehtävien johtopäätösten kautta. Näytöllisistä haasteista huolimatta lahjusrikosoikeudenkäynnissäkin kuitenkin pätevät rikosprosessin todistusoikeudelliset lähtökohdat eli esimerkiksi syyttömysolettama, in dubio pro reo -periaate, syyttäjän todistustaakka ja vapaa todistusharkinta.

OECD on Suomea koskevassa raportissaan todennut, että näyttökynnys ulkomaisen virkamiehen lahjontaan liittyvissä tapauksissa on Suomessa noussut äärimmäisen korkeaksi. OECD on siksi suositellut, että tuomareille annettaisiin ohjeistusta, jolla määritettäisiin, millaista aihe- ja/tai suoraa todistelua lahjojan tahallisuudesta kunkin tunnusmerkistökäytännön suhteen edellytetään. Kuten todettua, suomalaisen oikeusprosessin lähtökohdana kuitenkin on vapaa todistusharkinta, eivätkä tähän järjestelmään sovi tuomioistuimelle annettavat yksityiskohtaiset näytön arviointia koskevat ohjeet. Näytön arviointi yksittäistapauksissa kuuluu tuomioistuinten vapaan todistusharkinnan alaan, eikä Suomen todistusoikeudelliseen järjestelmään sovi näytön arvioinnin yksityiskohtainen ohjeistaminen sen enempää lainsäädännöllä kuin tuomioistuinlaitoksen ulkopuolelta annetuilla sitovilla ohjeillakaan. Korkein oikeus voi kuitenkin omilla ennakkoratkaisuillaan linjata myös näytön arvioinnin lähtökohtia.

Näyttöhaasteita on käytännössä liittynyt myös sen osoittamiseen, että lahjotulla henkilöllä oli mahdollisuus vaikuttaa lahjojan intressissä oleviin asioihin organisaatiossaan. Lahjusrikossäännösten ilmaisun ”toiminnasta palvelussuhteessa” on nimittäin tulkittu edellyttävän, että lahjuksen vastaanottaneella henkilöllä on mahdollisuus toimia palve-

lussuhteessaan edun antajan eduksi. Viittaus toimintamahdollisuuksiin laajentaa ”toiminnasta palvelussuhteessa” -kriteerin alaa korostamalla, ettei tämän kriteerin täyttyminen edellytä sidosta tiettyyn nimenomaiseen toimenpiteeseen tai päätökseen eikä myöskään sitä, että lahjottavalla henkilöllä olisi asiassa päätösvaltaa. Toimintamahdollisuuden näyttäminen on kuitenkin muodostunut oikeuskäytännössä haastavaksi. Erityisen haastavaa toimintamahdollisuusedellytyksen arviointi ja toteennäyttäminen on silloin, kun edun saanut henkilö on toiminut osana laajan organisaation monivaiheista päätöksentekoprosessia. Esimerkiksi kuntien tai maakuntien kaavojen hyväksymiseen ja muuttamiseen liittyvää valmistelua ja päätöksentekoa tarkasteltaessa monijäsenen elimen yksittäisen jäsenen konkreettiset vaikuttamismahdollisuudet voivat jäädä käytännössä vähäisiksi.

Kansainväliseen liiketoimintaan liittyvän lahjonnan yhteydessä toimintamahdollisuuden näyttämiseen liittyvät haasteet eivät ole nousseet yhtä vahvasti esille kuin kansallisissa tapauksissa – ennen kaikkea siksi, että syytteet on hylätty muilla perusteilla. Se miten ”toiminnasta palvelussuhteessa” -kriteeriä tulkitaan ja millaista näyttöä toimintamahdollisuudesta edellytetään, on kuitenkin myös kansainvälisten lahjusrikosten käsittelyn kannalta olennainen asia, sillä toimintamahdollisuuden toteennäyttäminen voi olla erityisen haastavaa silloin, kun kyse on ulkomaisesta tehtävähoidosta ja laajamittaisesta liiketoimesta.

Näyttökysymyksiin liittyvät keskeisimmät huomiot ja suositukset voidaan tiivistää seuraavasti:

- *Näyttö lahjusrikoksesta ja vastaajan tahallisuudesta.* Myös lahjusrikostapauksissa näyttötaakka on kantajalla eli yleensä syyttäjällä. Syyksi lukeva tuomio edellyttää siksi, että lahjusrikoksen kaikki elementit ja vastaajan tietoisuus niistä on näytetty toteen. Näytön arvioinnissa tulee kuitenkin tiedostaa, että lahjusrikoksista on harvoin saatavissa suoraa ja yksiselitteistä näyttöä. Keskeiseksi muodostuvat siksi aiheodisteet ja todistelun kokonaisarviointi. Vastaajan tahallisuuden tulee kattaa kyseessä olevan oikeudenvastaisen teon, lahjusrikoksen, kaikki elementit. Tahallisuutta koskevaa näyttöä arvioitaessa on kuitenkin perusteltua ottaa huomioon myös tarkoituksellisen tietämättömyyden mahdollisuus. Tarkoitukselliseksi katsottava tietämättömyys ei lähtökohtaisesti poista tahallisuutta. Myöskään oikeudellisen tiedon hankkimatta jättäminen tai tekijän oikeudellisesta sääntelystä tekemät virheelliset johtopäätökset eivät yleensä poista tahallisuutta.
- *Sidos toimintaan palvelussuhteessa.* Vakiintuneen tulkinnan mukaan lahjusrikossäännösten ilmaisun ”toiminnasta palvelussuhteessa” on tul-

kittu edellyttävän, että lahjuksen vastaanottaneella henkilöllä on mahdollisuus toimia palvelussuhteessaan edun antajan hyväksi. Kansallisessa käytännössä tämän näyttäminen on osoittanut haasteelliseksi erityisesti tapauksissa, joissa on ollut kyse organisaatiomuodossa tehdystä laajamittaisesta päätöksenteosta, kuten esimerkiksi kuntien ja maakuntien kaavaprosesseista. Sen enempää muodollista asemaa kuin tosiasiallista vaikutusvaltaakaan ei ole pidetty yksinään riittävänä, vaan muodolliseen asemaan vedotessa on kiinnitetty huomiota myös tosiasialliseen vaikutusvaltaan ja tosiasialliseen vaikutusvaltaan vedotessa on kiinnitetty huomiota myös virkamiehen toimintaan ja muodolliseen asemaan edun antajan intressissä olevia asioita käsiteltäessä. Toistaiseksi tämä tunnusmerkistötekijä ei ole noussut yhtä vahvasti esiin kansainväliseen liiketoimintaan liittyvässä oikeuskäytännössä, mutta on seikka, jonka toteen näyttäminen voi jatkossa muodostua haasteeksi myös kansainvälisissä laajamittaisiin hankintoihin liittyvissä tapauksissa.

5.4 Oikeushenkilön vastuuta koskevat havainnot ja suositukset

Kansainväliseen liiketoimintaan liittyvät lahjusrikokset on usein tehty oikeushenkilön puolesta ja hyväksi. Oikeushenkilön vastuu tulisi siksi nostaa nykyistä keskeisempään rooliin kansainväliseen liiketoimintaan liittyvissä lahjusrikostapauksissa. Oikeushenkilöiden rangaistusvastuuta olisi mahdollista toteuttaa nykyistä tehokkaammin esimerkiksi tehostamalla oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltamista ns. anonymin syyllisyyden tilanteissa, korottamalla yhteisösakon maksimimäärää ja mahdollistamalla yhteisösakon määrääminen täysimittaista oikeudenkäyntiä kevyemmässä menettelyssä, esimerkiksi tunnustamisoikeudenkäynnissä tai syyttäjän päätöksellä. Myös mahdollisuutta ulottaa oikeushenkilön vastuu kattamaan ulkomaista tytäryhtiötä hyväksikäyttäen tehdyt teot, olisi syytä selvittää. Yleisemmällä tasolla keskeistä on myös se, että oikeushenkilön rangaistusvastuun edellytysten täyttyminen selvitetään systemaattisesti ja tehokkaasti esitutkinnassa ja että syyttäjä myös vaatii yhteisösakon määräämistä nykyistä useammin ja laaja-alaisemmin.

Menettämisseuraamusten kohdalla keskeisin ongelma on se, ettei voimassaoleva sääntely riittävässä määrin huomioi kansainväliseen liiketoimintaan liittyvän lahjuksen antamisen tyypillisimmin tuottamaa hyötyä eli sitä hyötyä, jonka oikeushenkilö saa sen sopimuksen, päätöksen tai toimenpiteen seurauksena, johon lahjuksen antamisella on vaikutettu. Menettämisseuraamussääntelyn tulisi kattaa myös tällainen hyöty, jotta lahjusrikoksen tuottama hyöty voidaan tehokkaasti ottaa pois rikoksenteiki-

jältä. Tästä syystä, ja myös kansainvälisten sopimusvelvoitteiden täyttämiseksi, tulisi-kin, tarvittaessa lainmuutoksin, vahvistaa, että lahjontateon tuloksena solmitun sopimuksen, päätöksen tai toimenpiteen perusteella saatu hyöty voidaan tuomita menetetyn oikeushenkilöltä, jonka puolesta ja hyväksi lahjontateko on tehty.

Keskeisimmät oikeushenkilön vastuuseen liittyvät huomiot ja suositukset voidaan tiivistää seuraavasti:

- *Oikeushenkilön rangaistusvastuu.* Oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltamista tulisi tehostaa. Oikeushenkilön rangaistusvastuun mahdollisuus tulee systemaattisesti huomioida ja selvittää esitutkinnassa ja syyttäjän tulee vaatia yhteisösakon määräämistä kaikissa niissä lahjusrikos-tapauksissa, joissa oikeushenkilön rangaistusvastuun edellytykset ovat käsillä. Oikeushenkilön rangaistusvastuuta tulisi oikeudenkäynneissä arvioida nykyistä selkeämmin omana itsenäisenä kysymyksenään ja huomioida mahdollisuus tuomita yhteisösakko myös tapauksessa, jossa ke-tään luonnollista henkilöä ei tuomita rangaistukseen. Syyttäjien toimival-lan laajentamista myös yhteisösakon määräämiseen tulisi selvittää ja yhteisösakko tulisi voida määrätä myös tunnustamisoikeudenkäynnissä.
- *Hyödyn menettäminen.* Kansainvälisten velvoitteiden täyttämiseksi ja lahjuksen antamisrikoksille tyypillisimmän taloudellisen hyödyn konfis-koinnin mahdollistamiseksi tulisi, tarvittaessa lainsäädäntömuutoksin, vahvistaa, että lahjontateon seurauksena tehdyn sopimuksen, päätök-sen tai toimenpiteen perusteella saatu hyöty voidaan tuomita menete-tyksi oikeushenkilöltä, jonka puolesta tai hyväksi lahjusrikos on tehty. Kansainväliseen liiketoimintaan liittyvää lahjontaepäilyä tutkittaessa tulisi aina selvittää myös rikoksen mahdollisesti tuottama hyöty ja, jos luon-nollinen tai oikeushenkilö on saanut rikoksesta taloudellista hyötyä, oi-keudenkäynnissä tulisi esittää rikoksen tuottamaa hyötyä koskeva kon-fiskaatiovaatimus. Jos yhteisösakon määräämistä tunnustamisoikeuden-käynnissä tai syyttäjän päätöksellä lähdetään selvittämään, samassa yhteydessä tulisi selvittää mahdollisuus määrätä vastaavissa proses-seissa oikeushenkilölle myös menettämisseuraamus.

5.5 Kansainväliseen vertailuun liittyvät huomiot

Vertaileva tarkastelu osoitti, että eri maissa omaksutut lainsäädännölliset ratkaisut poikkeavat merkittävästi toisistaan, vaikka säännösten taustalla ovat pitkälti samat

kansainväliset sopimusveloitteet. Tämän tutkimuksen teeman kannalta ehkä keskeisin ero eri sääntelymallien välillä on siinä, onko virkamiesten lahjonnasta ja yksityisen sektorin lahjonnasta säännelty yhdessä vai onko näitä eri sektoreita käsittelevä sääntely erotettu toisistaan. Kumpaakaan sääntelymallia ei voi pitää toiseensa nähden ylivertaisena, mutta erillinen sääntely tuo mukanaan tarpeen tulkita ulkomaisen virkamiehen käsitettä, mikä ei ole osoittautunut helpoksi. Erityisen hankalaksi on osoittautunut kysymys siitä, millaisissa tapauksissa valtio-omisteisen yhtiön työntekijä on katsottava ulkomaiseksi virkamieheksi. Siksi valtiossa, joka sääntelee virkamiesten lahjonnasta ja yksityisen sektorin lahjonnasta erikseen, onkin tarpeen olla tehokkaasti sovellettavia vaihtoehtoisia säännöksiä sellaisten tapausten varalta, joissa lahjuksen vastaanottaneen henkilön ei katsota olleen ulkomainen virkamies.

Oikeuskäytännön vertaileva tarkastelu osoittaa, että kansainväliseen liiketoimintaan liittyvissä lahjusrikostapauksissa näyttöhaasteita liittyy erityisesti tapauksiin, joissa lahjontateko on toteutettu jonkinlaista välittäjää käyttäen. Haasteita aiheuttaa esimerkiksi sen selvittäminen, onko tietyssä konsulttisopimuksessa ollut kyse tosiasiallisesta konsulttitoimeksiannosta vai lahjontatarkoituksessa tehdystä näennäisestä sopimuksesta. Tarkastellussa ulkomaisessa oikeuskäytännössä arvioinnin kohteena on ollut ennen kaikkea järjestelyn todellinen tarkoitus ja vastaajien tietoisuus siitä. Sen sijaan edut viimekädessä vastaanottaneiden virkamiesten tietoisuudelle ei tarkastellussa ulkomaisessa oikeuskäytännössä ole annettu samassa määrin merkitystä kuin Suomen oikeuskäytännössä.

Ehkä keskeisin ero Suomen oikeuskäytännön ja eräiden vertailumaiden käytännön välillä on kuitenkin siinä, millainen painoarvo oikeushenkilön vastuulle on monissa vertailumaissa annettu. Yritysten vastuu on noussut näissä valtioissa keskeiseen asemaan ennen kaikkea sitä kautta, että oikeushenkilölle voidaan monissa maissa määrätä yhteisösakko ja menettämisseuraamus täysimittaista oikeudenkäyntiä kevyemmässä menettelyssä. Myös oikeushenkilöille määrättävien ja määrättävissä olevien sanktioiden taso on, etenkin menettämisseuraamukset huomioon ottaen, monissa maissa huomattavasti korkeampi kuin Suomessa.

Oikeushenkilön vastuun korostaminen on kansainväliseen liiketoimintaan liittyvissä tapauksissa perusteltua, sillä usein tällaisia rikoksia tehdään nimenomaan yrityksen etua tavoitellen. Näyttää myös siltä, että erilaisissa sovinto- tai syyteneuvottelumenettelyissä toteutettava oikeushenkilön rangaistusvastuu on omiaan luomaan kulttuuria, jossa yritykset osallistuvat aktiivisesti lahjusrikosepäilyjen selvittämiseen. Tällaisella mallilla on kuitenkin myös riskinsä. Se, johtaa luonnollisen henkilön ja oikeushenkilön vastuun eriytymiseen toisistaan, mikä voi puolestaan johtaa siihen, että samaan tapaukseen liittyvissä eri menettelyissä päädytään erilaisiin ratkaisuihin. Oikeushenkilön vastuun korostuminen voi johtaa myös käytäntöön, jossa syytteitä luonnollisia henkilöitä vastaan ei edes nosteta. Tällaista toimintamallia ei voi laajamittaisesti käytettynä

pitää perusteltuna, sillä luonnollisen henkilön rikosoikeudellinen vastuun ja oikeushenkilön vastuun tulisi lahjusrikostapauksissa olla toisiaan täydentäviä vastuun muotoja.

Vertailevan tarkastelun keskeiset huomiot voidaan tiivistää seuraavasti:

- Lahjontarikoksia koskevat sääntelyratkaisut poikkeavat toisistaan merkittävästi, vaikka säännösten taustalla ovat samat kansainväliset sopimusvelvoitteet. Valittu sääntelymalli ei itsessään määritä sääntelyn tehokkuutta. Vertailevan tarkastelun pohjalta ei olekaan mahdollista hahmotella yhtä lahjusrikossääntelyn mallia, joka olisi ylivertainen toisiin nähden.
- Valtioissa, joissa virkamiesten lahjontaa ja yksityisen sektorin lahjontaa koskeva sääntely on erotettu toisistaan, oikeuskäytännössä joudutaan pohtimaan sitä, mitä ulkomaisella virkamiehellä lahjusrikossääntelyssä tarkoitetaan. Tulkinnan pohjana toimii silloin ennen kaikkea OECD:n lahjonnan vastainen sopimus ja sen kommentaari.
- Virkamiesten lahjontaa koskeviin säännöksiin liittyviä tulkinta- ja soveltamishaasteita on eräissä valtioissa pyritty torjumaan soveltamalla virkamiesten lahjontaa koskevien säännösten sijaan yksityisen sektorin lahjontaa koskevia säännöksiä sekä ottamalla lainsäädäntöön esimerkiksi vaikutusvallan kauppaamisen, valvontavelvollisuuden rikkomisen tai lahjusrikosten tuottamuksellisen rahoittamisen kriminalisoivia säännöksiä. Ulkomaisen virkamiehen käsitteen tulkintaan ja soveltamiseen liittyvien haasteiden vuoksi onkin tärkeää varmistaa, että lainsäädäntö tarjoaa riittävät välineet puuttua paheksuttavuudeltaan ulkomaisen virkamiehen lahjontaan rinnastettavaan toimintaan silloinkin, kun ulkomaisen virkamiehen määritelmä ei täyty.
- Tapaukset, joissa väitetty lahjus on maksettu välittäjää käyttäen ovat haastavampia näyttää toteen kuin tapaukset, joissa lahjus on luvattu ja/tai annettu suoraan virkamiehelle itselleen. Jotta lahjonnasta voitaisiin tuomita, syyttäjän tulee näyttää, että tarkasteltavana olevassa järjestelyssä oli kyse lahjonnasta. Tarkastellussa ulkomaisessa oikeuskäytännössä arvioinnin kohteena on ollut ennen kaikkea erilaisten järjestelyjen todellinen tarkoitus ja vastaajien tietoisuus siitä. Sen sijaan edut viimekädessä vastaanottaneiden virkamiesten tietoisuudelle ei tarkastellussa ulkomaisessa oikeuskäytännössä ole annettu samassa määrin merkitystä kuin Suomen oikeuskäytännössä.

- Vertailumaissa yrityksille on määrätty seuraamuksia täysimittaisissa oikeudenkäynneissä, mutta huomattavan usein myös oikeudenkäyntiä kevytluoisemmissa menettelyissä, esimerkiksi rangaistumääräys- tai tuomioneuvottelumenettelyissä taikka menettelyissä, jotka tietyin ehdoin johtavat toimenpiteistä luopumiseen. Tällaisten täysimittaista oikeudenkäyntiä kevyempien prosessien käyttäminen oikeushenkilön rangaistusvastuun määrittämisessä on johtanut siihen, että oikeushenkilön ja luonnollisten henkilöiden rangaistusvastuun määrittäminen ovat osin eriytyneet toisistaan. Niistä päätetään usein erillisissä prosesseissa ja mahdollisesti erilaisin lopputuloksin.
- Osassa vertailumaista on erikseen kriminalisoitu yritysten lahjonnan ehkäisyyn liittyvät laiminlyönnit. Tällaiset kriminalisoinnit ovat omiaan korostamaan yritysten velvollisuutta estää niiden toiminnassa tapahtuva lahjonta. Lisäksi laiminlyöntiin perustuvalla kriminalisoinnilla voidaan saada emoyhtiö vastuuseen ulkomaisia tytäryhtiöitä hyväksikäyttäen tehdyistä lahjontarikoksista.

5.6 Koulutusta koskevat huomiot ja suositukset

Tietoisuus lahjusrikoksia koskevasta koulutuksesta vaikuttaa kyselytutkimuksen perusteella olevan kaikilla vastaajaryhmillä – rikostutkijoilla, syyttäjillä ja tuomareilla – varsin vähäistä. Haastatteluissa kävi ilmi, että koulutusten markkinointi toteutetaan pääosin sähköisten koulutuskalenterien avulla, joista käyvät ilmi kulloinkin tarjolla olevat koulutukset. Joskus koulutuksista tiedotetaan myös Intranetissä, sähköpostilla tai rikostutkijoiden kehityskeskustelujen yhteydessä. Koulutuksista ei ole kuitenkaan säännöllistä ja aktiivista markkinointia missään mainituissa organisaatioissa. Koulutusten löytäminen ja niihin ilmoittautuminen ovat siten pääosin osallistujien oman aktiivisuuden varassa. Ongelmallisena voidaan pitää myös sitä, että koulutuksista tiedotetaan varsin myöhään.

Lahjontarikoskoulutuksiin osallistuminen vaihtelee merkittävästi tuomareiden, syyttäjien ja rikostutkijoiden välillä. Rikostutkijat ja syyttäjät osallistuvat koulutuksiin selvästi enemmän kuin tuomarit ja heillä oli myös omaa sisäistä koulutustarjontaa. Haastatteluissa saatujen vastausten pohjalta koulutuksiin osallistuminen on vapaaehtoista niin tuomareiden, syyttäjien kuin rikostutkijoidenkin keskuudessa. Kaikissa organisaatioissa on mahdollisuus osallistua myös kansainvälisiin koulutuksiin. Vastausten perusteella voidaan todeta, että tämänhetkinen lahjontarikoksia koskeva koulutus ei ole kokonaisuutena arvioiden riittävää. Syyttäjillä ja poliiseilla on omaa koulutustarjontaa,

mutta tuomareille Valtakunnallinen lahjusrikoskoulutus on ainoa saatavilla oleva lahjontarikoksiin liittyvä koulutus.

Useat kyselyyn vastanneista toivoivat avoimissa vastauksissaan saavansa nykyistä enemmän lahjontarikoksiin liittyvää koulutusta ja kirjallista tukimateriaalia. Tämä toive toistettiin myös haastattelujen aikana. Lahjusrikoskoulutusten suurimmat haasteet liittyvät niistä tiedottamiseen ja koulutusten saatavuuteen. Koulutusten markkinointia tulisi kehittää siten, että kaikki kohderyhmät saisivat niistä tiedon riittävän ajoissa. Koulutusten kehittämisen osalta haasteena on myös koulutuksen oikea-aikainen saatavuus. Tätä taustaa vasten merkityksellistä on, että tuomarit saattavat käsitellä lahjusrikosjuttuja kerran tai korkeintaan kahdesti uransa aikana. Myös se, miten lahjusrikosjutut jakautuvat osalle syyttäjistä, on sattumanvaraista.

Koulutuksen ja tukimateriaalin tulisi olla saatavilla silloin, kun henkilölle jaetaan lahjusrikosjuttu käsiteltäväksi. Erityisesti ulkomaisen virkamiehen lahjontaa koskevaa koulutusta ja tukimateriaalia suunniteltaessa on syytä ottaa huomioon se, että tapauksia esiintyy Suomessa vain harvoin. Tällaisessa toimintaympäristössä työskenneltäessä kerran vuodessa ja rajatulle osallistujajoukolle lähiopetuksena järjestettävä koulutustilaisuus ei riittävällä tavalla palvele tietotarvetta. Jatkossa korruptionrikoskoulutusta ja siihen liittyvää tukimateriaalia tulisivatkin olla jatkuvasti saatavilla verkkoympäristössä. Toisaalta myös lähikoulutusten saatavuus tulee jatkossakin taata, sillä etenkin syventävissä koulutuksissa fyysinen läsnäolo ja keskusteleva oppimisprosessi saattavat olla verkkokurssia tehokkaampia vaihtoehtoja osaamisen kehittämisen kannalta. Merkityksellistä olisi toisaalta sekin, että asiaa käsittelevillä henkilöillä olisi nimettyinä jotkut tietyt vastuuhenkilöt, joihin he voisivat ottaa yhteyttä ja kysyä neuvoa silloin, kun he saavat käsiteltäväkseen ulkomaisen virkamiehen lahjontaa koskevan jutun.

Haastatteluissa annettiin tukea myös tuomareiden erikoistumiselle. Erikoistuminen merkitsisi käytännössä sitä, että jutut jaettaisiin tietyille tuomareille, joiden työtehtäviin kuuluisi nimenomaisesti lahjontarikosjuttujen käsittely. Tällöin tuomareiden erikoistuminen tapahtuisi ikään kuin juttujen käsittelemisen kautta. Toisaalta tuomioistuimen edustaja suhtautui myönteisesti myös ajatukseen siitä, että lahjontarikosjutut keskitettäisiin tiettyihin tuomioistuihin. Tämänkaltaisen juttujen keskittäminen ei ole kuitenkaan täysin ongelmaton, sillä yksittäistapauksissa saattaisi olla vaikeaa määritellä ja tehdä rajanvetoa siitä, minkä tuomioistuimen käsiteltäväksi kulloinkin käsillä oleva juttu kuuluisi. Siksi ensisijaiseksi vaihtoehdoksi katsottiin sen takaaminen, että kussakin tuomioistuimessa olisi riittävä osaaminen lahjontarikoksia koskeviin juttuihin esimerkiksi nimetyn vastuutuomarin kautta.

Lahjusrikoskoulutusta koskevat keskeisimmät havainnot ja suositukset voidaan tiivistää seuraavasti:

- Lahjontarikoksia koskevalle koulutukselle ja tukimateriaalille on tarvetta
- Nykyinen koulutus- ja materiaalitarjoitus ei ole riittävää
- Koulutuksista tiedottamiseen, niiden saavutettavuuteen ja oikea-aikaisuuteen on kiinnitettävä enemmän huomiota
- Lahjontarikoksiin erikoistumisen mahdollisuuksia tuomioistuinlaitoksessa tulisi selvittää esimerkiksi tuomioistuinkohtaisten vastuutuomarimallien kautta

5.7 Lopuksi

Tapaukset, joissa on kyse kansainväliseen liiketoimintaan liittyvästä ulkomaisen virkamiehen lahjonnasta, ovat osoittautuneet vaikeasti käsiteltäviksi. Kaikki tähän liittyneet syytteet on Suomessa hylätty, mihin myös OECD on kiinnittänyt huomiota. Tämä tutkimus osoittaa, että kehittämisen tarvetta on niin lainsäädännössä, soveltamiskäytännössä kuin tarjolla olevassa koulutuksessakin.

Virkamiesten lahjontaa koskevien säännösten suurimmat haasteet liittyvät ulkomaisen virkamiehen käsitteen tulkintaan, teon täyttymiskynnykseen välittäjää käyttäen tehdyissä teoissa ja ”toiminnasta palvelussuhteessa” -kriteerin tulkintaan. Säännösten muotoilu ja vakiintunut tulkinta eivät kaikilta osin vastaa kansainvälisiä velvoitteita. Haasteisiin vastaamista hankaloittaa se, ettei virkamiehen lahjontaa koskeville säännöksille useinkaan ole tehokkaasti sovellettavissa olevaa vaihtoehtoa: lahjusrikosten yritystä tai vaikutusvallan kauppaamista ei ole erikseen kriminalisoitu ja yksityisen sektorin lahjontaa koskevat säännökset ovat nekin osoittautuneet vaikeasti sovellettaviksi.

Haasteita liittyy myös näytön arviointiin lahjusrikostapauksissa. Selvää on, että todistustaakka on syyttäjällä myös näissä rikoksissa eikä näyttötaakkaa voida asettaa alemmaksi sillä perusteella, että kyse on vaikeasti toteennäytettävistä rikoksista. Lahjusrikostapauksissa näyttö muodostuu usein pääosin aihetodisteista. Tuomioistuinlaitoksen ulkopuolelta tuomioistuinten vapaaseen näytön arviointiin pohjautuvaa näytönharkintaa ei voi yksityiskohtaisesti ohjeistaa. Korkein oikeus on kuitenkin esimerkiksi huumausainerikoksia koskevilla ennakkoratkaisuillaan linjannut aihetodisteiden arviointia tavalla, joka on merkityksellistä myös arvioitaessa näyttöä lahjusrikostapauksissa.

Kansainväliseen liiketoimintaan liittyvät lahjusrikokset tehdään usein yritysten liiketoiminnan yhteydessä ja yrityksen puolesta tai hyväksi. Oikeushenkilön rangaistusvastuulle olisikin siksi syytä antaa enemmän painoa oikeusprosessissa niin esitutkin-

nassa, syyteharkinnassa kuin tuomioistuinkäsittelyssäkin. Vertailevan tarkastelun perusteella näyttää myös siltä, että tehokkaimmin oikeushenkilön rangaistusvastuun toteuttaminen onnistuu silloin, jos se on toteuttavissa täysimittaista oikeudenkäyntiä kevyemmässä menettelyssä. Vertailevassa tarkastelussa keskeiseksi osaksi oikeushenkilöiden vastuuta näyttäisivät muodostuneen myös niille määrättävät menettämisseuraamukset. Suomessa rikoshyöty on määritelty ahtaasti, eikä menettämisseuraamuksia koskeva sääntely ongelmitta mahdollista lahjusrikoksella välillisesti saatua hyötyä vastaavan menettämisseuraamuksen määräämistä oikeushenkilölle, jonka toiminnassa on syyllistytty lahjuksen antamiseen.

OECD on Suomea koskevassa maaraportissaan nostanut vahvasti esiin erityisesti tuomarien koulutuksen ja erikoistumisen keinona tehostaa puuttumista kansainväliseen liiketoimintaan liittyvään ulkomaisten virkamiesten lahjontaan. Tämä tutkimus osoittikin, että koulutustarjontaa ja siitä tiedottamista on tarpeen lisätä ja kehittää. Keskeistä on koulutuksen saavutettavuus ja oikea-aikaisuus silloinkin, kun tarkasteltavana on kansainväliseen liiketoimintaan liittyvän lahjonnan kaltainen rikollisuuden muoto, jota koskevia tapauksia etenee oikeusprosessiin harvoin. Siksi onkin tärkeää, että saatavilla on myös jatkuvasti saatavilla olevia ajantasaisia tukimateriaaleja. Perusteita näyttäisi olevan myös tuomarien jonkinasteiselle erikoistumiselle.

Lahjusrikoksiin liittyvää koulutusta, sen saatavuutta ja siitä tiedottamista on siis syytä kehittää. Tämän tutkimuksen perusteella näyttäisi kuitenkin selvältä, ettei lahjusrikoslainsäädännön soveltamisongelmissa ole ainakaan pääosin kyse sellaisista oikeudelliseen osaamiseen ja säännösten oikeaan tulkintaan ja soveltamiseen liittyvistä puutteista tai virheistä, jotka olisivat yksinkertaisesti koulutusta ja kirjallisia ohjeistuksia kehittämällä korjattavissa. Kyse on laajasta ja monimutkaisesta sääntelykokonaisuudesta, joka on monilta osin tulkinnanvarainen ja johon liittyvät vakiintuneet tulkinnat eivät kaikilta osin vastaa kansainvälisiä veloitteita. Siksi myös tilanteen korjaamiseksi tarvitaan moninaisia toimenpiteitä – lainmuutoksia, koulutuksen ja tukimateriaalin kehittämistä sekä lain tulkintaa ja näytön arviointia ohjaavaa oikeuskäytäntöä.

Liitteet

Liite 1. Kyselytutkimus lahjusrikoksia koskevasta koulutuksesta

Pakolliset kentät merkitään asteriskilla (*) ja ne tulee täyttää lomakkeen lähettämiseksi.

Tämä kyselytutkimus liittyy valtioneuvoston (VN TEAS) rahoittamaan ”Lahjusrikokset oikeuskäytännössä” -tutkimushankkeeseen. Tutkimus tarkastelee lahjusrikoksiin liittyviä näyttövaatimuksia erityisesti ulkomaisen viranomaisen lahjontaan liittyen ja tuottaa tietoa tuomareille ja syyttäjille tarjotusta lahjontarikoksia koskevasta koulutuksesta ja sen kehittämistarpeista. Tutkimuksen toteutuksesta vastaa Lapin yliopisto.

Tässä kyselytutkimuksessa selvitetään, millaista lahjontarikoksiin liittyvää koulutusta rikostutkijoille, syyttäjille ja tuomareille on tällä hetkellä tarjolla. Lisäksi tutkimuksessa selvitetään, minkälaisia kehittämistarpeita lahjontarikoksia koskevaan koulutukseen liittyy ja minkälaista koulutusta lahjontarikoksista tulisi tulevaisuudessa tarjota. Teidän näkemyksenne ja kokemuksenne ovat tutkimuksen onnistumisen kannalta tärkeitä, sillä kyselyn tuloksia käytetään koulutusta koskevien suositusten laatimiseen. Siksi toivomme, että osallistutte tutkimukseen.

Kyselyaineistoa säilytetään suojatulla ja varmuuskopioidulla yliopiston verkkolevyllä. Tutkimuksella saadut tiedot ovat ainoastaan tutkimuksen toteuttajien käytettävissä ja niitä säilytetään ainoastaan niin kauan kuin tutkimuksen toteutuksen kannalta on välttämätöntä. Vastauksia ei käytetä muuhun tarkoitukseen. Hankkeen loppuraportin hyväksymisen ja julkaisun jälkeen aineisto hävitetään. Aineiston tietosuojaseloste löytyy täältä: <https://www.ulapland.fi/lahjusrikoksetoikeuskaytannossa>

Kyselyyn vastataan nimettömänä ja vastaukset käsitellään luottamuksellisesti, eikä yksittäisen henkilön vastauksia voi siten erottaa tuloksista.

Kyselyyn vastaaminen kestää vain noin viisi (5) minuuttia.

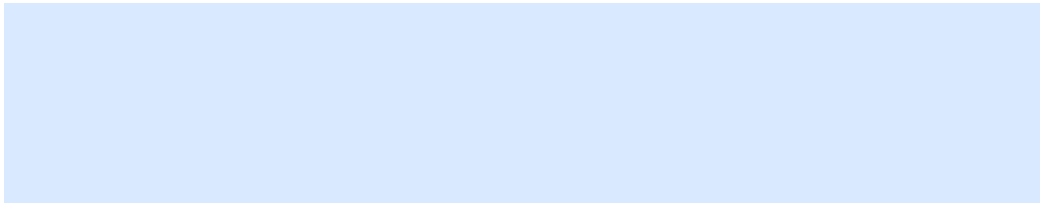
Kyselylomakkeen täyttöohjeet

Vastatkaa monivalintakysymyksiin valitsemalla omaa näkemystäsi parhaiten vastaava vaihtoehto.

Avokysymyksiin vastataan kirjoittamalla vastaus omin sanoin sille varattuun tilaan. Mikäli avoimeen kysymykseen vastattaisiin niin, että sen perusteella olisi mahdollista yksilöidä kenestä on kyse, tämä tieto anonymisoidaan datakäsittelyvaiheessa. Pyydämme vastaamaan avokysymyksiin niin, että siitä ei voi tunnistaa osallistujaa tai muita henkilöitä.

Vastattuanne yhdellä sivulla kaikkiin kysymyksiin, pääsette seuraavalle sivulle painamalla sivun alalaidan "Seuraava"-painiketta. Jos ette tiedä vastausta, valitkaa "En osaa sanoa" -vaihtoehto. Kyselyyn vastaamiseen menee aikaa noin viisi minuuttia.

I VASTAAJAN TIEDOT



1. Missä tehtävissä työskentelet? *

- Syyttäjänä
- Tuomarina
- Rikostutkijana
- Jossain muussa tehtävässä (virkanimike)

2. Kauanko olet työskennellyt nykyisessä tai sitä vastaavassa tehtävässä?

- 0–5 vuotta
- 5–10 vuotta
- yli 10 vuotta

3. Oletko käsitellyt työtehtävissäsi lahjontarikoksia tai lahjontarikosepäilyjä?
*

- Kyllä
- En
- En osaa sanoa

4. Millä perusteella lahjontarikoksia valikoituu sinulle käsiteltäväksi? (valitse omaa tilannettasi parhaiten kuvaava vaihtoehto)

- Olen erikoistunut talousrikoksiin
- Olen aiemmin käsitellyt lahjontaa koskevia juttuja
- Lahjontaa koskevat jutut valikoituvat minulle käsiteltäväksi sattumanvaraisesti
- Jokin muu syy, mikä?

II KOULUTUS

5. Oletko tietoinen siitä, millaista lahjontarikoksia koskevaa koulutusta valtakunnallisesti on saatavilla? *

- Kyllä
 En
 En osaa sanoa

6. Oletko osallistunut lahjontarikoksia koskeviin koulutuksiin? *

- Kyllä, mistä ja minkä tahon järjestämästä koulutuksesta oli kyse?
- En
 En osaa sanoa

7. Onko koulutuksissa käsitelty ulkomaisen lahjontarikoksen tunnusmerkistöä ja sen soveltamista?

- Kyllä
 Ei
 En osaa sanoa

8. Onko lahjontarikoksia koskeva koulutus mielestäsi riittävää? *

- Kyllä
 Ei
 En osaa sanoa

9. Minkälaista lahjontarikoksiin liittyvää materiaalia käytät nykyisin hyväksesi työssäsi?

10. Minkälaista lahjontarikoksiin liittyvää koulutusta tai tukea, kuten esimerkiksi kirjallista materiaalia, koet tarvitsevasi nykyistä enemmän työssäsi?

11. Onko sinulla mielessäsi vielä jotakin, jonka haluaisit tuoda tässä yhteydessä esille?

Liite 2

Haastattelukysymykset, tuomarit

Nykytila

1. Kuinka paljon tuomarit käsittelevät työtehtävissään lahjontarikoksia koskevia juttuja?
2. Kuinka monet tuomareista ovat suorittaneet koulutuksen, jossa on käsitelty lahjontarikoksia ja onko tällaiseen koulutukseen osallistuminen pakollista vai vapaaehtoista?
3. Minkälaista lahjontarikoksia käsittelevää koulutusta tuomareille on tällä hetkellä tarjolla?
4. Järjestetäänkö tuomareille ulkomaisen virkamiehen lahjontaa koskevia koulutuksia tai sisältykö olemassa oleviin koulutuksiin osuutta, jossa käsitellään muun ohessa ulkomaisen virkamiehen lahjontaa?
5. Onko tuomareiden mahdollista osallistua kansainvälisiin koulutuksiin?
6. Kyselytutkimukseen saatujen vastausten perusteella noin [xx] prosenttia tuomareista ei tiennyt tarjolla olevista lahjontarikoksia koskevista koulutuksista ja noin [xx] prosenttia ei ollut aikaisemmin osallistunut lahjontarikoksia koskeviin koulutuksiin. Millä tavoin tuomareille markkinoidaan koulutuksia?
7. Minkä tyyppistä materiaalia tuomareilla on tällä hetkellä käytettävissään lahjontarikoksia koskevien juttujen käsittelyn tueksi? Entä minkälaista materiaalia tarvittaisiin nykyistä enemmän?

Koulutuksen kehittäminen

8. Miten tuomareille tarjolla olevaa koulutusta tulisi mielestäsi kehittää sisällöllisesti?
9. Liittykö koulutusten toteuttamiseen teknisiä kehitystarpeita ja jos, niin millaisia?
10. Miten ulkomaisen virkamiehen lahjontaan liittyvää koulutusta voitaisiin mielestäsi kehittää?
11. Tarvitsevatko tuomarit erityisesti heille kohdennettua koulutusta lahjontarikoksiin ja niiden käsittelyyn liittyvistä teemoista ja jos kyllä, niin millaista?

Erikoistuminen

12. Onko tuomareilla mahdollisuutta erikoistua tietyn tyyppisten tapausten käsittelemiseen? Jos on, niin miten erikoistuminen käytännössä toteutuu?
13. Mitä mieltä olet siitä, että kaikki lahjontarikoksia koskevat jutut menisivät sellaisten tuomioistuinten tai tuomareiden käsiteltäväksi, joilla on niihin liittyvää erityisosaamista tai -kokemusta?

Liite 3

Haastattelukysymykset, syyttäjät

Nykytila

- 1) Kuinka paljon syyttäjät käsittelevät työtehtävissään lahjontarikoksia koskevia juttuja?
- 2) Kuinka monet syyttäjistä ovat suorittaneet koulutuksen, jossa on käsitelty lahjontarikoksia ja onko tällaiseen koulutukseen osallistuminen pakollista vai vapaaehtoista?
- 3) Minkälaista lahjontarikoksia käsittelevää koulutusta syyttäjille on tällä hetkellä tarjolla?
- 4) Järjestetäänkö syyttäjille ulkomaisen virkamiehen lahjontaa koskevia koulutuksia tai sisältyykö olemassa oleviin koulutuksiin osuutta, jossa käsitellään muun ohessa myös ulkomaisen virkamiehen lahjontaa?
- 5) Onko syyttäjien mahdollista osallistua kansainvälisiin koulutuksiin?
- 6) Kyselytutkimukseen saatujen vastausten perusteella noin [xx] prosenttia syyttäjistä ei tiennyt tarjolla olevista lahjontarikoksia koskevista koulutuksista ja noin [xx] prosenttia ei ollut aikaisemmin osallistunut lahjusrikoksia koskeviin koulutuksiin. Millä tavoin syyttäjille markkinoidaan koulutuksia?
- 7) Minkä tyyppistä materiaalia syyttäjillä on tällä hetkellä käytettävissään lahjontarikoksia koskevien juttujen käsittelyn tueksi? Entä minkälaista materiaalia tarvittaisiin nykyistä enemmän?

Koulutuksen kehittäminen

- 8) Miten syyttäjille tarjolla olevaa koulutusta tulisi mielestäsi kehittää sisällöllisesti?
- 9) Liittykö koulutusten toteuttamiseen teknisiä kehitystarpeita ja jos, niin millaisia?
- 10) Miten ulkomaisen virkamiehen lahjontaan liittyvää koulutusta voitaisiin mielestäsi kehittää?

- 11) Tarvitsevatko syyttäjät erityisesti heille kohdennettua koulutusta lahjontarikoksiin ja niiden käsittelyyn liittyvistä teemoista ja jos kyllä, niin millaista?

Erikoistuminen

- 12) Kuinka paljon Suomessa on talousrikoksiin tai erityisesti lahjontarikoksiin erikoistuneita syyttäjiä?
- 13) Minkälaista syyttäjien erikoistuminen on ja miten erikoistumispolku käytännössä etenee?
- 14) Mitä hyötyjä syyttäjien erikoistumisesta on käytännössä?
- 15) Mitä mieltä olet siitä, että kaikki lahjontarikoksia koskevat tutkinnat keskitettäisiin jollekin tai joillekin tietyille yksittäisille toimijoille?
- 16) Miten kehittäisit syyttäjien erikoistumista?

Liite 4

Haastattelukysymykset, rikostutkijat

Nykytila

1. Kuinka paljon rikostutkijat käsittelevät työtehtävissään lahjontarikoksia koskevia juttuja?
2. Kuinka monet rikostutkijoista ovat suorittaneet koulutuksen, jossa on käsitelty lahjontarikoksia ja onko tällaiseen koulutukseen osallistuminen pakollista vai vapaaehtoista?
3. Minkälaista lahjontarikoksia käsittelevää koulutusta rikostutkijoille on tällä hetkellä tarjolla?
4. Järjestetäänkö rikostutkijoille ulkomaisen virkamiehen lahjontaa koskevia koulutuksia tai sisältyykö olemassa oleviin koulutuksiin osuutta, jossa käsitellään muun ohessa ulkomaisen virkamiehen lahjontaa?
5. Onko rikostutkijoiden mahdollista osallistua kansainvälisiin koulutuksiin?
6. Kyselytutkimukseen saatujen vastausten perusteella noin [xx] prosenttia rikostutkijoista ei tiennyt tarjolla olevista lahjontarikoksia koskevista koulutuksista, eikä ollut aikaisemmin osallistunut lahjontarikoksia koskeviin koulutuksiin. Millä tavoin rikostutkijoille markkinoidaan koulutuksia?
7. Minkä tyyppistä materiaalia rikostutkijoilla on tällä hetkellä käytettävissään lahjontarikoksia koskevien juttujen käsittelyn tueksi? Entä minkälaista materiaalia tarvittaisiin nykyistä enemmän?

Koulutuksen kehittäminen

8. Miten rikostutkijoille tarjolla olevaa koulutusta tulisi mielestäsi kehittää sisällöllisesti?
9. Liittykö koulutusten toteuttamiseen teknisiä kehitystarpeita ja jos, niin millaisia?
10. Miten ulkomaisen virkamiehen lahjontaan liittyvää koulutusta voitaisiin mielestäsi kehittää?

11. Tarvitsevatko rikostutkijat erityisesti heille kohdennettua koulutusta lahjontarikoksiin ja niiden käsittelyyn liittyvistä teemoista ja jos kyllä, niin millaista?

Erikoistuminen

12. Onko rikostutkijoilla mahdollisuutta erikoistua tietyn tyyppisten tapausten käsittelemiseen? Jos on, niin miten erikoistuminen käytännössä toteutuu?
13. Mitä mieltä olet siitä, että kaikki lahjontarikoksia koskevat jutut menisivät sellaisten poliisilaitosten tutkittaviksi, joilla on niihin liittyvää erityisosaamista tai kokemusta?

Lähteet

Kirjallisuus

Alvesalo, Anne – Hakamo, Terhi – Jauhiainen, Kirsi – Virta, Erja: Talousrikokset rikosprosessissa. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 2009.

Arnell, Paul – Evans, Nicola: The effect of the Bribery Act 2010. *Juridical Review* 2/2015, s. 167–183.

Brown Holmes, Patricia – Hays, Valarie: Grease Payments are a Thing of the Past as the Reach of the FCPA Continues to Expand. *Bloomberg Law Reports: Risk & Compliance* vol. 3, 3/2010, s. 1–3.

Copp, Stephen – Cronin, Alison: New models of corporate criminality: the development and relative effectiveness of "failure to prevent" offences. *Company Lawyer* 2018, 39(4), s. 104–117.

Copp, Stephen – Cronin, Alison: New Models of Corporate Criminality and the Problem of Corporate Fraud: Prevention or Cure? *Company Lawyer* 39.5 (2018): 139-149.

Ferraris, Valeria – Mazza, Caterina – Scomparin, Laura: Warning on Crime. Preventing and Combatting Crime in Public Procurement. Final Report 2015. Università degli Studi di Torino 2015.

Focus on Anti-Corruption 2020, Observation on corruption in the Nordics. *Nordic Business Ethics* 2020.

Frände, Dan: Yleinen rikosoikeus. Edita 2005.

Frände, Dan: Onko viimeinen sana sanottu olosuhdetahallisuudesta? *Defensor Legis* 2/2010, s. 157–165.

Frände, Dan: Yleinen rikosoikeus. 2. uudistettu painos. Suom. Markus Wahlberg. Edita Publishing Oy 2012.

Frände, Dan – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko: Prosessioikeus. Alma Talent, päivittyvä julkaisu. (Prosessioikeus.)

Frände, Dan – Matikkala, Jussi – Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Viljanen, Pekka – Wahlberg, Markus: Keskeiset rikokset. Edita 2018. (Keskeiset rikokset 2018.)

Fullbrigh & Jaworski L.L.P: Fifth Annual Litigation trends survey 2008.

Grant, Elizabeth: Ignoring the technicality's temptation: interpreting the citizenship of a foreign corrupt practices act. American University business law review, Vol. 2:2 2013, s. 389–420.

Hakamo, Terhi – Jauhiainen, Kirsi – Alvesalo, Anne – Virta, Erja: Talousrikokset rikosprosessissa. Poliisiammattikorkeakoulu 2009.

Halimaa, Elina: Tahallisuus kuittikaupassa käytännössä, erityisesti arvonlisäverotusta silmällä pitäen, teoksessa Raimo Lahti – Essi Konttinen-Di Nardo (toim.), Kirjoituksia rikosoikeudesta. Helsingin hovioikeus 2015, s. 11–31.

Helenius, Dan: Oikeushenkilön rangaistusvastuu Suomen ulkopuolella tehdyistä rikoksista. Defensor Legis 4/2015, s. 772–790.

Hughes, Brennan: The crucial "corrupt intent" element in federal bribery laws. California western law review 51/2014, s. 101–129.

Hyttinen, Tatu: Syytön tai syyllinen: tutkimus syyllisyyskysymyksen ratkaisemisesta. Suomalainen lakimiesyhdistys 2015.

Jato, Ngutor: Legal risk management issues related to risks of corruption for companies and individuals: the UK Bribery Act 2010. Coventry Law Journal 2019, 24(2), s. 48–55.

Joutsen, Matti – Keränen, Juha: Corruption and the prevention of corruption in Finland. Ministry of Justice, Finland, 2009.

Juslén, Jenni – Muttilainen, Vesa: Korruption ydinalueet 2000-luvun Suomessa: Havaintoja sääntelystä, piilorikollisuudesta ja poliisin tietoon tulleista rikoksista. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 2009.

Kallio, Heikki: Kieltoerehdyssäännös ja sen soveltaminen korkeimmassa oikeudessa. Edilex 2016/9.

Kikiros, Stephen – Andersen, Camilla: Failing to "fail to prevent" bribery in international trade: a comparative analysis of the context of anti-bribery laws in Australia and the UK. *International Trade Law & Regulation* 2020, 26(1), s. 1–14.

Kimpimäki, Minna: Kansainvälinen rikosoikeus. Kauppakamari 2015.

Kimpimäki, Minna: Vaikutusvallan kauppaaminen – Tehokasta korruption vastustamista vai tarpeeton ja epämääräinen kriminalisointi? *Edilex* 2016/36, s. 1–15.

Kimpimäki, Minna: Corruption in a non-corrupt country: what does corruption look like in Finland? *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice* 2017, s. 1–20 (2017a).

Kimpimäki, Minna: Lahjonta liike-elämässä: onko sitä? *Edilex* 2017/30 (2017b).

Koivisto, Ari-Pekka: Tahallisuudesta talousrikoksissa, teoksessa Raimo Lahti – Timo Ojala (toim.), Rikosoikeuden uudistuneet yleiset opit. Helsingin hovioikeus 2004, s. 140–153.

Koponen, Pekka: Tahallisuudesta talousrikoksissa. *Oikeustiede - Jurisprudentia* XXXV:2002, s. 235–342.

Koponen, Pekka: Talousrikokset rikos- ja rikosprosessioikeuden yhtymäkohdassa : erityisesti tahallisuuden ja syytesidonnaisuuden kannalta tarkasteltuna. *Suomalainen lakimiesyhdistys* 2004.

Korkka, Heli: Liiketoimintarikoksen tuottaman hyödyn mittaaminen. *Suomalainen Lakimiesyhdistys* 2015.

Koskinen, Pekka: Johdatus rikosoikeuteen. Helsingin yliopisto 2001.

Kukkonen, Reima: Rikoshiödyn menettäminen. Osa II Henkilöllinen ulottuvuus, yhteisvastullisuus, suhde vahingonkorvaus- ja ennallistamisvelvoitteisiin. *Defensor Legis* N:o 6/2016, s. 897–915.

Kärki, Anssi: Samastaminen rikosasiassa – Oikeustapauskommentti ratkaisusta KKO 2018:20. *Lakimies* 5/2018 s. 599–607.

Lahti, Raimo: Rikoslain kokonaisuudistusta 30 vuotta – entä nyt? *Lakimies* 4/2001 s. 718–725.

Lahti, Raimo: Talousrikosoikeuden yleisistä opeista, teoksessa: Raimo Lahti – Pekka Koponen (toim.), Talousrikokset. Suomalainen lakimiesyhdistys 2007, s. 3–28.

Lappi-Seppälä, Tapio: Rangaistuksen määräämisestä. 1, Teoria ja yleinen osa. Suomalainen lakimiesyhdistys 1987.

Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka: Rikosoikeus. Sanoma Pro 2013. (Rikosoikeus 2013.)

Leppänen, Anna – Muttilainen, Vesa: Poliisin tietoon tullut korruptiorikollisuus Suomessa 2007–2010: Seurantamenetelmän kehittäminen ja rikosepäiltyjen ominaispiirteet. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 2012.

Lim, Ren-en: Parting the fog of the UK Bribery Act 2010: a critical discussion of what we do know about the Act and why it is in the company's interests to comply with its provisions. International Company and Commercial Law Review 2014, 25(1), s. 1–18.

Mansikka, Tanja: Lobbauksesta lahjontaan – Milloin raja ylittyy. Annales Universitatis Turkuensis 2019.

Matikkala, Jussi: Tahallisuudesta rikosoikeudessa. Suomalainen lakimiesyhdistys 2005.

Melander, Sakari: Kriminalisointiteoria: rangaistavaksi säätämisen oikeudelliset rajoitukset. Suomalainen lakimiesyhdistys 2008.

Melander, Sakari: Rikosvastuun yleiset edellytykset. Tietosanoma 2016.

Moiseienko, Anton: Territorial criminal jurisdiction over bribery in the UK: the limits of the Bribery Act 2010. Criminal Law Review 6/2016, s. 405 – 417.

Mutbrott i Sverige. Institutet mot mutor 2017.

Mutbrott i Sverige. Institutet mot mutor 2018.

Mutbrott i Sverige. Institutet mot mutor 2019.

Mutbrottsdomar i Sverige. Insitutet mot mutor 2020.

Nuutila, Ari-Matti: Rikoslain yleinen osa. Lakimiesliiton kustannus 1997.

Peurala Johanna – Muttilainen Johanna: Korruption riskikohteet 2010-luvun Suomessa. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 2015.

Pihlajamäki, Antti: Yksityisen sektorin lahjonta. Defensor Legis 4/2008, s. 516 – 520.

Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti: Todistelu oikeudenkäynnissä. Tietosanoma 2016.

Qureshi, Omar – Ormsby, Rachel: Latest bribery compliance advice: implications of the Airbus UK DPA and EUR 3.6bn global settlement. Compliance & Risk 2020, 9(2), s. 12–16.

Ratsula, Niina – Romberg, Anna: Nordic Business Ethics: Focus on Anti-Corruption 2020.

Rikkilä, Saana – Jukarainen, Pirjo – Muttilainen, Vesa: Money Laundering and Corruption in International Business – Preliminary Study Based on Nordic Experiences. Poliisiammattikorkeakoulu 2021.

Ryder, Nicholas: "Too scared to prosecute and too scared to jail?" A critical and comparative analysis of enforcement of financial crime legislation against corporations in the USA and the UK. Journal of Criminal Law 2018, 82(3), s. 245–263.

Salminen, Ari – Ikola-Norrbacka, Rinna – Mäntysalo, Venla. Kansallinen integriteettitutkimus: Suomi. Transparency Suomi ry 2011.

Salminen Ari – Ikola-Norrbacka Rinna: Kuullaanko meitä? Eettinen hallinto ja kansalaiset. Vaasan yliopiston julkaisuja 2009.

Smith, Lena: Is Strict Liability the Answer in the Battle Against Foreign Corporate Bribery? Brooklyn Law Review 79/2014, issue 4, s. 1801–1832.

Tapani, Jussi: Petos liikesuhteessa: talousrikosoikeudellinen tutkimus. Suomalainen lakimiesyhdistys 2004 (2004a).

Tapani, Jussi: Petossäännös rikosoikeusjärjestelmän ketteränä laitapuolustajana. Lakimies 5/2004, s. 899–902 (2004b).

Tapani, Jussi: Oikeushenkilön rangaistusvastuu – nykytila ja kehittämistarpeet. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2020:22. Oikeusministeriö 2020.

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti: Rikosoikeuden yleinen osa: vastuuoppi. Talentum 2013.

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Hyttinen, Tatu: Rikosoikeuden yleinen osa: vastuuoppi. Alma Talent Oy 2019.

Tapanila, Antti: Itsekriminointisuoja. Tietosanoma 2019.

Trautman, Lawrence – Altenbaumer-Price, Kara: Lawyers, Guns, and Money: The Bribery Problem and the U.K. Bribery Act. The international lawyer 2013 vol. 47, No:3.

Träskman, Per Ole: Taloudellinen rikollisuus ja yhteiskunta: Taloudellisen rikollisuuden käsite, yleisyys ja vaikutukset. Teoksessa: Taloudellinen rikollisuus. Lakimiesliitto 1981.

Viljanen, Pekka: Virkarikokset ja julkisyhteisön työntekijän rikokset. Lakimiesliiton kustannus 1990.

Viljanen, Pekka: Konfiskaatio rikosoikeudellisena seuraamuksena. Edita Publishing Oy 2007.

Viljanen, Pekka: Yritysten ja virkamiesten välinen kanssakäyminen rikoslain 16 ja 40 lukujen lahjusrikossäännösten kannalta – Sallitun ja kielletyn välistä rajanvetoa erityisesti oikeuskäytännön valossa. Defensor Legis 4/2008, s. 500–515.

Yritysten rikosturvallisuus 2012, Riskit ja niiden hallinta. Keskuskauppakamari ja Helsingin seudun kauppakamari 2012.

Yritysten rikosturvallisuus 2020. Helsingin seudun kauppakamari 2020.

Zhang, Wei: Foreign Corrupt Practices Act. American criminal law review 57/2020, s. 837–894.

Kotimaiset ja ulkomaiset virallisjulkaisut

Suomi

HE 114/1978 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle 1) laeiksi sopimattomasta menettelystä elinkeinotoiminnassa ja 2) markkinatuomioistuimesta annetun lain muuttamisesta.

HE 58/1988 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle virkarikoslainsäädännön uudistamisesta.

HE 66/1988 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.

HE 6/1997 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä jfujestystä vastaan kohdistuvia rikoksia sekä seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamiseksi.

HE 102/1998 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle kansainvälisissä liikesuhteissa tapahtuvan ulkomaisiin virkamiehiin kohdistuvan lahjonnan torjuntaa koskevan yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä sekä laiksi rikoslain 16 luvun 13 ja 20 §:n muuttamisesta.

HE 80/2000 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi

HE 77/2001 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle lahjontaa koskevan Euroopan neuvoston rikosoikeudellisen yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä sekä eräiden virkarikoksia ja niihin liittyviä rikoksia koskevien säännösten muuttamisesta.

HE 44/2002 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 79/2010 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle lahjontaa koskevan Euroopan neuvoston rikosoikeudellisen yleissopimuksen lisäpöytäkirjan ja yleissopimukseen tehdyn varauman peruuttamisen hyväksymisestä sekä laiksi lisäpöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja laiksi rikoslain muuttamisesta.

HE 46/2014 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 4/2016 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain 10 luvun sekä pakkokeinolain 6 ja 7 luvun muuttamisesta.

Lahjusrikokset, Oikeusministeriö, Työryhmämietintö 2009:16.

LaVM 28/2002 vp, Lakivaliokunnan mietintö 28/2002 vp, Hallituksen esitys rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle lahjontaa koskevaan Euroopan neuvoston rikosoikeudelliseen yleissopimukseen tehdyn varauman peruuttamisen hyväksymisestä ja laiksi rikoslain muuttamisesta, 31.5.2016.

Rikoslakiprojektin ehdotus, 2000. Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevat säännökset. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 5/2000.

Valtioneuvoston periaatepäätös OM/2021/68: Valtioneuvoston periaatepäätös kansalliseksi korruptionvastaiseksi strategiaksi ja toimenpideohjelmaksi 2021–2023.

Ruotsi

Prop. 2011/12:79, Regeringens proposition 2011/12:79.

SOU 2010:38, Mutbrott. Statens offentliga utredningar 2010:38.

Norja

NOU 2002:22, En alminnelig straffebestemmelse mot korrupsjon.

Ot.prp. nr. 78 (2002–2003), OT.prp. nr. 78 (2002–2003) Om lov om endringer i straffeloven mv. (straffebud mot korrupsjon).

Ot.prp. nr. 22 (2008–2009), Ot. prp.nr. 22 (2008–2009) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – utføring av spesiell del og tilpassning av annen lovgivning).

Tanska

Forslag til Lov om ændring af straffeloven (Grov momssvig, EU-svig og bestikkelse af udenlandske tjenes-temænd mv. 1999/1.

Forslag til Lov om ændring af straffeloven, retsplejeloven og forskellige andre love (Styrket indsats over for økonomisk kriminalitet) 2012/13.

Saksa

Entwurf eines Gesetzes zur Bekämpfung der Korruption. Drucksache 553/96.

Entwurf eines Gesetzes zu dem Übereinkommen vom 17. Dezember 1997 über die Bekämpfung der Bestechung ausländischer Amtsträger im internationalen Geschäftsverkehr (Gesetz zur Bekämpfung internationaler Bestechung – IntBestG). Drucksache 13/10428.

Entwurf eines Gesetzes zur Ausführung des Zweiten Protokolls vom 19. Juni 1997 zum Übereinkommen über den Schutz der finanziellen Interessen der Europäischen Gemeinschaften, der Gemeinsamen Maßnahme betreffend die Bestechung im privaten Sektor vom 22. Dezember 1998 und des Rahmenbeschlusses vom 29. Mai 2000 über die Verstärkung des mit strafrechtlichen und anderen Sanktionen bewehrten Schutzes gegen Geldfälschung im Hinblick auf die Einführung des Euro. Drucksache 14/8998.

Entwurf eines Gesetzes zur Bekämpfung der Korruption. Drucksache 25/15.

Sveitsi

Botschaft über die Änderung des Schweizerischen Strafgesetzbuches und des Militärstrafgesetzes (Revision des Korruptionsstrafrechts) sowie über den Beitritt der Schweiz zum Übereinkommen über die Bekämpfung der Bestechung ausländischer Amtsträger im internationalen Geschäftsverkehrs. BBl 1999 5497.

Yhdistynyt kuningaskunta

MOJ 2011, The Bribery Act 2010: Guidance about procedures which relevant commercial organisations can put into place to prevent persons associated with them from bribing. Ministry of Justice (MOJ) 2011.

Yhdysvallat

Foreign Corrupt Practices and Domestic and Foreign Investment Improved Disclosure Acts of 1977. 1977 Legislative History – Senate Report, S. REP. NO. 95-114 (1977).

Trade and competitiveness act. Title V – Foreign corrupt practices amendments; Investment; and technology. Legislative history house report No. 100-576 (1988).

Memorandum on Individual Accountability for Corporate Wrongdoing. USA Department of Justice (DOJ) 2015.

FCPA Corporate Enforcement Policy (2019).

FCPA A Resource Guide to the U.S. Foreign Corrupt Practices Act Second Edition. 2nd edition. The Criminal Division of the U.S. Department of Justice and the Enforcement Division of the U.S. Securities and Exchange Commission. USA Department of Justice (DOJ) 2020.

Guidelines Manual. United States Sentencing Commission 2021.

Kansainvälisten järjestöjen ja tuomioistuimien asiakirjoja

EU

Neuvoston puitepäätös, tehty 13 päivänä kesäkuuta 2002, eurooppalaisesta pidätysmääräyksestä ja jäsenvaltioiden välisistä luovuttamismenettelyistä (2002/584/YOS).

Neuvoston puitepäätös, tehty 11 päivänä heinäkuuta 2003, lahjonnan torjumisesta yksityisellä sektorilla (2003/568/YOS).

European Commission: Corruption Report. (2014). Special Eurobarometer 937. European Commission 2014.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/42/EU, annettu 3 päivänä huhtikuuta 2014, rikoksenteko-välineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2015/849, annettu 20 päivänä toukokuuta 2015, rahoitusjärjestelmän käytön estämisestä rahanpesuun tai terrorismin rahoitukseen, Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EU) N:o 648/2012 muuttamisesta sekä Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2005/60/EY ja komission direktiivin 2006/70/EY kumoamisesta (ETA:n kannalta merkityksellinen teksti).

OECD

OECD 1997. Commentaries on the Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions.

OECD (Finland) 2010. Phase 3 Report on Implementing the OECD Anti-Bribery Convention in Finland, Organisation for Economic Cooperation and Development.

OECD 2011a. Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions and Related Documents: Commentaries on the Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions; Recommendation of the Council for Further Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions; Recommendation of the Council on Tax Measures for Further Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions; Recommendation of the Council on Bribery and Officially Supported Export Credits; Recommendation of the Decelopment Assistance Committee on Anti-Corruption Proposals for Bilateral Aid Procurement; OECD Guidelines for Multinational Enterprises, Organisation for Economic Cooperation and Development.

OECD 2011b. Expert Seminar. Anti-Corruption Policy and Integrity training. 23–25 March 2011, Vilnius, Lithuania.

OECD 2012. Investigation and Prosecution of Corruption Offences: Materials for the Training Course. 2012.

OECD (Sweden) 2012. Report on Implementing the OECD Anti-bribery Convention in Sweden.

OECD 2013. Ethics Training for Public Officials. March 2013.

OECD (Denmark) 2013. Report on Implementing the OECD Anti-bribery Convention in Denmark.

OECD (Denmark) 2015. Follow-up to the Phase 3 Report & Recommendations.

OECD (Finland) 2017. Phase 4 report on Implementing the OECD Anti-Bribery Convention.

OECD (United Kingdom) 2017. Implementing the OECD Anti-bribery Convention. Phase 4 report: United Kingdom.

OECD (Norway) 2018. Implementing the OECD Anti-bribery Convention. Phase 4 report: Norway.

OECD (Germany) 2018. Implementing the OECD Anti-Bribery Convention, Phase 4 Report: Germany.

OECD (Switzerland) 2018. Implementing the OECD Anti-bribery Convention. Phase 4 report: Switzerland.

OECD 2019. Anti-Corruption E-learning Programme.

OECD (USA) 2020. Phase 4 report on Implementing the OECD Anti-Bribery Convention: USA.

OECD 2021. Recommendation of the Council for OECD Legal Instruments Further Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions.

Transparency International

National Integrity System Assessment, Finland. Transparency International 2012.

Global Corruption Barometer 2013. Transparency International 2013.

Fighting Judicial Corruption Topic Guide. Transparency International 2014.

Korrupsjonsdommer I Norge 2003–2016. Transparency International Norge, 2017.

Corruption Perceptions Index (CPI) 2020. Transparency International 2020.

Muita järjestöasiakirjoja

CoE 1998. Resolution (98) 7 authorising the partial and enlarged agreement establishing the “Group of States against Corruption – GRECO”, Council of Europe (CoE), Committee of Ministers 5 May 1998.

CoE 1999. Resolution (99) 5 establishing the Group of States against Corruption (GRECO); Appendix to Resolution (99) 5, Statute of the Group of States against Corruption (GRECO), Council of Europe (CoE), Committee of Ministers 1 May 1999.

Greco 2007. Evaluation Report on Finland on incriminations (ETS 173 and 191, GPC 2), Kolmas arviointikierros, Suomen puoluerahoituksen läpinäkyvyyttä koskeva arviointiraportti. GRECO 2007.

S/RES/661 (1990). Security Council Resolution 661.

S/RES/986 (1995). Security Council Resolution 986.

UNODC: The Fight Against Corruption. An e-learning tool for the private sector on the UN Convention against Corruption and the UN Global Compact's 10th principle against corruption.

Valtiosopimukset

SopS 32/1971, Rikoksen johdosta tapahtuvaa luovuttamista koskeva eurooppalainen yleissopimus.

SopS 14/1999, Kansainvälisissä liikesuhteissa tapahtuvan ulkomaisiin virkamiehiin kohdistuvan lahjonnan torjuntaa koskeva yleissopimus.

SopS 87/2002, Euroopan yhteisöjen taloudellisten etujen suojaamista koskevaan yleissopimukseen liittyvä pöytäkirja.

SopS 108/2002, Lahjontaa koskeva Euroopan neuvoston rikosoikeudellinen yleissopimus.

SopS 20/2004, Järjestäytyneen rikollisuuden vastainen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus.

SopS 65/2004, Lahjontaa koskeva Euroopan neuvoston siviilioikeudellinen yleissopimus.

SopS 58/2006, Korruption vastainen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus.

SopS 98/2005, Sellaisen lahjonnan, jossa on osallisina Euroopan yhteisöjen virkamiehiä tai Euroopan unionin jäsenvaltioiden virkamiehiä, torjumista koskeva yleissopimus.

SopS 90/2011, Lahjontaa koskeva Euroopan neuvoston rikosoikeudellisen yleissopimuksen lisäpöytäkirja.

Oikeustapaukset

Suomi

Käräjäoikeudet

Helsingin KO R 07/6384
Helsingin KO R 10/10433
Helsingin KO R 11/7644
Helsingin KO R 12/2300
Helsingin KO R 12/3428
Helsingin KO R 12/9210
Helsingin KO R 13/7792
Helsingin KO R 14/8864
Helsingin KO R 15/4612
Kanta-Hämeen KO R 12/1507
Kanta-Hämeen KO R 13/684
Kanta-Hämeen KO R 15/1038
Kymenlaakson KO R 11/210
Pirkanmaan KO R 10/3070
Korsholms tingsrätt R 09/277
Österbottens tingsrätt R 12/543
Pohjanmaan KO R 17/889
Vantaan KO R 12/1646
Vantaan KO R 13/1158

Hovioikeudet

Helsingin HO R 09/375
Helsingin HO R 11/2264
Helsingin HO R 12/1702
Helsingin HO R 12/2341
Helsingin HO R 13/111.
Helsingin HO R 13/781
Helsingin HO R 14/886.
Helsingin HO R 14/1251
Helsingin HO R 14/1681
Helsingin HO R 14/2469
Helsingin HO R 14/2787
Helsingin HO R 15/2302
Helsingin HO R 16/2192
Helsingin HO R 17/2013

Kouvolan HO R 12/249
 Rovaniemen HO R 11/734
 Turun HO R 11/1764
 Turun HO R 14/562
 Turun HO R 15/1050
 Turun HO E 15/2236
 Turun HO R 16/1317
 Turun HO R 18/1274
 Vaasan HO R 10/316
 Vasa hovrätt R 10/316.
 Vaasan HO R 10/72
 Vaasan HO R 10/1286
 Vasa hovrätt R 13/503
 Vaasan HO R 13/503
 Vaasan HO R 18/767

Korkein oikeus

KKO 1930 II 157	KKO 2010:85	KKO 2018:21
KKO 1948 II 290	KKO 2011:4	KKO 2018:47
KKO 1948 II 423	KKO 2011:23	KKO 2018:74
KKO 1952 II 98	KKO 2011:28	KKO 2018:81
KKO 1957 II 84	KKO 2012:37	KKO 2019:2
KKO 1980 II 73	KKO 2012:52	KKO 2019:33
KKO 1981 II 14	KKO 2012:66	KKO 2019:48
KKO 1981 II 15	KKO 2013:17	KKO 2019:54
KKO 1986 II 17	KKO 2013:55	KKO 2019:55
KKO 1986 II 17	KKO 2013:96	KKO 2019:84
KKO 1986 II 57	KKO 2014:7	KKO 2021:5
KKO 1995:24	KKO 2014:54	KKO 2021:6
KKO 1995:25	KKO 2014:93	KKO 2021:31
KKO 1996:67	KKO 2015:17	KKO 2021:44
KKO 1997:33	KKO 2015:52	
KKO 2002:51	KKO 2015:66	
KKO 2005:119	KKO 2016:30	
KKO 2006:37	KKO 2016:39	
KKO 2006:64	KKO 2017:12	
KKO 2006:70	KKO 2017:56	
KKO 2006:88	KKO 2017:67	
KKO 2007:17	KKO 2017:93	
KKO 2007:102	KKO 2018:3	
KKO 2008:119	KKO 2018:20	

Ruotsi

Huddinge tingsrätt B 510-01
Solna tingsrätt B 913-13

Stockholms tingsrätt B 1282-17
Södertälje tingsrätt B 2787-12
Södertörns tingsrätt B 17099-13

Svea hovrätt B 831-04

Svea hovrätt B 8447-16
Svea hovrätt B 2892-19

Norja

TTRON-2007-28521

HR-2013-01394-A

HR-2017-1776-A

Saksa

LG München I, 6 KLS 565 Js 122815/11, Urteil vom 20.12.2011

BGH 1 StR 541/01
BGH 5 StR 323/06
BGH 2 StR 587/07, Urteil vom 29.08.2008
BGH 1 StR 336/13, Beschluss vom 13. Februar 2014

Sveitsi

Bundestrafgericht SK.2014.33
Bundestrafgericht SK.2015.17

Tribunal pénal fédéral SK.2014.24

Tribunal pénal fédéral SK.2018.38

Yhdistynyt kuningaskunta

Lennard's Carrying Co Ltd v Asiatic Petroleum Ltd [1915] A.C. 705 HL, House of Lords (1915)

Tesco Supermarkets Ltd v Natrass [1972] A.C. 153 HL, House of Lords (1972)

Serious Fraud Office v Standard Bank Plc. Southwark Crown Court (2016)

Serious Fraud Office v XYZ Limited (Case No: U20150856, Crown Court at Southwark) 2016 WL 05864918, Southwark Crown Court (2016)

R v Sweett Group plc (unreported), Southwark Crown Court (2016)

Serious Fraud Office v Rolls-Royce Plc, Rolls-Royce Energy Systems Inc (Case No: U20170036 Crown Court at Southwark) 2017 WL 00219524, Southwark Crown Court (2017)

R v Skansen Interiors Ltd, Southwark Crown Court (2018)

Director of the Serious Fraud Office v Airbus SE [2020] 1 WLUK 435, Southwark Crown court (2020)

Yhdysvallat

Bryan v. United States, 524 U.S. 184 (US Supreme Court 1998)

United States v. Ferrarini, 219 F.3d 145 (2d Cir.2000)

Stichting Ter Behartiging v. Schreiber, 327 F.3d 173 (2d Cir. 2003)

United States v. Kay, 359 F.3d 738 (5th Cir. 2004)

SEC v. Schering-Plough Corp., No. 04-cv-945 (D.D.C. June 9, 2004)

SEC v. Monsanto Co., No. 05-cv-14 (D.D.C. Jan. 6, 2005)

SEC v. Lucent Technologies Inc., No. 07-cv-2301 (D.D.C. Dec. 21, 2007)

SEC v. Innospec, Inc., No. 10-cv-448 (D.D.C. Mar. 18, 2010)

United States v. Alcatel-Lucent France, S.A., No. 10-cr-20906 (S.D. Fla. Dec. 27, 2010)

United States v. Kozeny 667 F.3d 122 (2d Cir. 2011)

United States v. Aguilar, No. 10-cr-1031 (C.D. Cal. May 16, 2011)

SEC v. Magyar Telekom, PLC., No. 11-CIV-9646 (S.D.N.Y. Dec. 29, 2011)

S.E.C. v. Jackson, 908 F.Supp.2d 834 (S.D. Tex. 2012)

SEC v. Straub, 921 F. Supp. 2d 244 (S.D.N.Y. 2013)

United States v. Esquenazi, 752 F.3d 912 (11th Cir. 2014)

United States v. Duperval, No. 12-13009 (11th Cir. 2015)

SciClone Pharm., Inc., Exchange Act Release. No. 77058, 2016 WL 683571 (Feb. 4, 2016)

Qualcomm Inc., Exchange Act Release No. 77261, 2016 WL 792232 (Mar. 1, 2016)

United States v. Joo Hyun Bahn, et al., No. 16-cr-831 (S.D.N.Y. Dec. 15, 2016)

United States v. SBM Offshore, N.V., No. 17-cr-686 (S.D. Tex. Nov. 21, 2017)

United States v. Menendez, 291 F. Supp. 3d 606 (D.N.J. 2018)

United States v. Hoskins 902 F.3d 69 (2d Cir. 2018)

United States v. Firtash 392 F. Supp. 3d 872 (N.D. Ill. 2019)

United States v. Mark Lambert, No. 18-cr-012 (D. Md. Nov. 14, 2019)

United States v. Ng Lap Seng, No. 18-1725 (2d Cir. 2019)

Europaan ihmioikeustuomioistuin

S.W. v. the United Kingdom, 22.11.1995

C.R. v. the United Kingdom, 22.11.1995

Del Río Prada v. Spain, 21.10.2013

Internet-lähteet

Anti-corruption E-learning Program, Ministry of the interior of the Slovak. Saatavissa: <https://www.minv.sk/?survey>.

Acquittal of Sarclad executives: a further nail in the coffin for DPAs? Saatavissa: <https://www.fieldfisher.com/en/services/fraud-financial-crime-and-investigations/fraud-corporate-crime-blog/acquittal-of-sarclad-executives-a-further-nail-in-the-coffin-for-dpas>.

Ashurst Business Conduct & Risk Update 3.4.2018. Saatavissa: <https://www.ashurst.com/en/news-and-insights/legal-updates/section-7-failure-to-prevent-bribery-of-fence-adequate-procedures-defence-finally-tested%20>.

Bestechung beim Bau der Yamal-Pipeline: Siemens-Tochter bezahlt Wiedergutmachung. 2013. Saatavissa: <https://www.bundesanwaltschaft.ch/mpc/de/home/medien/archiv-medienmitteilungen/news-seite.msg-id-50913.html>.

Bußgeld über 81,25 Millionen Euro gegen die Airbus Defence and Space GmbH. Saatavissa: <https://www.justiz.bayern.de/gerichte-und-behoerden/staatsanwaltschaft/muenchen-1/presse/2018/02.php>.

Forelegg til Yara på 295 millioner kroner. Saatavissa: <https://www.okokrim.no/forelegg-til-yara-paa-295-millioner-kroner.5990608-411472.html>.

Hempel A/S får historisk stor bøde på 197,5 mio. kr. for bestikkelse rundt om i verden. Saatavissa: <https://anklagemyndigheden.dk/da/soeik-giver-rekordboede-i-bestikkelsessag>.

Millionforelegg for bestikkelser. Saatavissa: <https://www.okokrim.no/millionforelegg-for-bestikkelser.5990286-411472.html>.

Om Økokrim. Saatavissa: <https://www.okokrim.no/om-oekokrim.422248.no.html>.

Petrobras Agrees to Pay More Than \$850 Million for FCPA Violations. Saatavissa: <https://www.justice.gov/opa/pr/petr-leo-brasileiro-sa-petrobras-agrees-pay-more-850-million-fcpa-violations>.

Procédure contre Addax: reparation à hauteur de 31 millions de francs et classement de la procédure. 2017. Saatavissa: <https://justice.ge.ch/fr/actualites/procedure-contre-addax-reparation-hauteur-de-31-millions-de-francs-et-classement-de-la>.

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019 Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161931/VN_2019_31.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Rohstoffhändler Gunvor wegen strafrechtlicher Verantwortlichkeit des Unternehmens im Zusammenhang mit Korruptionshandlungen verurteilt. 2019. Saatavissa: <https://www.bundesanwaltschaft.ch/mpc/de/home/medien/archiv-medienmitteilungen/news-seite.msg-id-76725.html>.

SFO, 2020-040 – Bribery Act 2010. Saatavissa: <https://www.sfo.gov.uk/foi-request/2020-040-bribery-act-2010/>.

Staatsanwaltschaft verhängt Geldbuße in Höhe von über 37 Millionen Euro gegen die Rheinmetall Defence Electronics GmbH. 2014. Saatavissa: <https://www.staatsanwaltschaft.bremen.de/pressemitteilungen/archiv/pressemitteilungen-2014-12313>.

Statoil vedtar Økokrims foreleg I Hortonsaken. Saatavissa: <https://www.equinor.com/no/news/archive/2004/10/14/StatoilAcceptsOkokrimPenaltyInTheHorton-Case.html>.

Telia Company AB and Its Uzbek Subsidiary Enter into a Global Foreign Bribery Resolution of More Than \$965 Million for Corrupt Payments in Uzbekistan. Saatavissa: <https://www.justice.gov/opa/pr/telia-company-ab-and-its-uzbek-subsidiary-enter-global-foreign-bribery-resolution-more-965>.

Tilastokeskus: Rangaistukset käräjäoikeuksittain ja rikoksittain (käräjäoikeudet ja hovioikeus ensimmäisenä oikeusasteena). Saatavissa: <https://www.stat.fi/>.

Verfahrenskomplex Petrobras – Odebrecht: Die Bundesanwaltschaft verurteilt brasilianische Unternehmen und fordert die Zahlung von über CHF 200 Millionen. 2016. Saatavissa: <https://www.admin.ch/gov/de/start/dokumentation/medienmitteilungen.msg-id-65077.html>.

Åtal mot tidigare anställd på Bombardier för grovt givande av muta. Saatavissa:
<https://www.aklagare.se/nyheter-press/pressmeddelanden/2021/juni/atal-mot-tidigare-anstalld-pa-bombardier-for-grovt-givande-av-muta/>.

tietokayttoon.fi

ISBN PDF 978-952-383-198-8
ISSN PDF 2342-6799